
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN

MARCI TULLII CICERONIS

EPISTOLAE.

RECOGNOVIT

D. ALBERTUS SADOLINUS WESENBERG,
PRAECEPTOR PRIMARIUS SCHOLAE CATHEDRALIS VIBURGENSIS.

VOL. II.

INSUNT

EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBRI XVI., AD S. M. BRUTUM LIBRI II., EPISTOLA AD OCTAVIANUM.

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.
MDCCCLXXX.

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI.

PRAEFATIO.

In Epistolis ad Atticum et ad Brutum recognoscendis his codicum et editionum notis usus sum: *Z* est codex Tornaesianus (*Zl* est Z ex Lambini testimonio, *Zb* ex Bosii), *vc.* „vetus codex" Lambini, *C* Cratandrinus, *A* Antonianus Malaspinae, *F* Faernianus eiusdem, *M* Mediceus, *β* Balliolensis, *h* Helmstadiensis, *Oxx.* Oxonienses *ψ* et *q*, *R* editio Romana, *J* Jensoniana, *a* Ascensciana, *c* Cratandrina (quae quas scripturus ab Ascensianis discrepantes habet, earum pleraeque mihi ex *C* sumptae videntur), *v* Victoriana, *m* Manutiana, *l* Lambiniana (quae tacite multa ex *Z* recepit), *b* Bosiana, *g* Graeviana. De codicum auctoritate ego haud paullo aliter iudicavi atque Baiterus: primum melioribus annumeravi *A* et *F*, quorum bonitatem post Malaspinam criticum neminem satis attendisse valde miror; deinde gradus dignitatis ille illos ponit: 1) *M*, 2) *C*, 3) *Wurzeburg.*, 4) *Z*, ego hos: 1) *Z* et *vc.* 2) *C* et *Wurz.*, 3) *A* et *F*, 4) *M*, qui multis locis, a prima quidem manu, corruptior est, quam *β*hq*ψ*, alii „deteriores" iique, ex quibus R, J, a2 editae correctaeve sunt. Hoc meum iudicium accuratius hic confirmare necesse vix est: satis,

opinor, erit lectores, si qui talia curabunt, ad varietatem scripturae textui a me subiectam reiecisse. Praeter eas emendationes, quas Madvigius iam olim per litteras mecum amicissime communicaverat, vehementer laetor licuisse mihi per eum ad meam editionem exornandam iis quoque uti, quae brevi in egregiorum illorum „Adversariorum“ volumine II divulgabuntur.

Scripsi Viburgi mense Augusto a. MDCCCLXXII.

Albertus Sadolinus Wesenberg.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBRI SEDECIM.

LIBER PRIMUS.

I.

Scr. Romae mense Quinctili a. u. c. 689.

CICERO ATTICO SAL.

Petitionis nostrae, quam tibi summae curae esse 1
scio, huiusmodi ratio est, quod adhuc coniectura provideri possit. Prensat unus P. Galba: sine fuco ac fallaciis more maiorum negatur. Ut opinio est hominum, non aliena rationi nostrae fuit illius haec praepropera prensatio; nam illi ita negant vulgo, ut mihi se debere dicant: ita quiddam spero nobis profici, quum hoc percrebrescit, plurimos nostros amicos inveniri. Nos autem initium prensandi facere cogitabamus eo ipso tempore, quo tuum puerum cum his litteris proficisci Cincius dicebat, in campo comitiis tribuniciis a. d. XVI. Kalend. Sextiles. Competitores, qui certi esse videantur, Galba et Antonius et Q. Cornificius — puto te in hoc aut risisse

Ep. 1, 1. *cogitabamus* (W.). *cogitaramus* vulgo. — *Competitores qui* . . *videbantur*, *G.* (R.)?

aut ingemuisse; ut frontem ferias, sunt, qui etiam Caesonium putent —: Aquillium non arbitrabamur, qui et negavit et iuravit morbum et illud suum regnum iudiciale opposuit; Catilina, si iudicatum erit meridie non lucere, certus erit competitor; de Auli filio et de Palicano non puto te exspectare dum scribam.
2 De iis, qui nunc petunt, Caesar certus putatur; Thermus cum Silano contendere existimatur, qui sic inopes et ab amicis et *ab* existimatione sunt, ut mihi videatur non esse ἀδύνατον Curium obducere, sed hoc praeter me nemini videtur. Nostris rationibus maxime conducere videtur Thermum fieri cum Caesare; nemo est enim ex iis, qui nunc petunt, qui, si in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur, propterea quod curator est viae Flaminiae, quae tum erit absoluta: sane facile eum ac libenter Caesari consulem accedere viderim. Petitorum haec est adhuc informata cogitatio. Nos in omni munere candidatorio fungendo summam adhibebimus diligentiam et fortasse, quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia, quum Romae a iudiciis forum refrixerit, excurremus mense Septembri legati ad Pisonem, ut Ianuario revertamur: quum perspexero voluntates nobilium, scribam ad te. Cetera spero prolixa esse his dumtaxat urbanis competitoribus; illam manum tu mihi cura ut praestes, quoniam propius abes, Pompeii, nostri amici: nega me ei iratum fore, si ad mea comitia non

Ep. 1, 1. *arbitrabamur* (MR.). *arbitrantur* I. *arbitramur* Asc., vulgo. — *et negavit* (Zb., l. in marg. 1584, ↄ: Zl., cd. Pithoei.). *denegant* M. *denegat* RI. *denegavit* (Ern. conj., B.)? 2. *et existim.* (MRI.)? — *quae tum* (Z, RI.) *e. absoluta: s. f. eum ac* (Schütz.) *lib. n. Caesari* (Sigonius; *nunc ceteri* MRI.; *nunciteri* Z.; *nuntiteri* margo M.) *consulem* (Sigon.; *consuli* MRI.; *consili* Zb., *concili* Zl.) *accedere viderim* (I. Fr. Gronov.; *acciderim* MRI.; *acciderint* Zb., *acciderunt* Zl.). *Pet.* (W.). † *quae cum* (M.) c. a. *s. f. e. lib. n. c. c. acciderim. P.* B.

venerit. Atque haec huiusmodi sunt; sed est, quod 3 abs te mihi ignosci pervelim. Caecilius, avunculus tuus, a P. Vario quum magna pecunia fraudaretur, agere coepit cum eius fratre A. Caninio Satyro de iis rebus, quas eum dolo malo mancupio accepisse de Vario diceret; una agebant ceteri creditores, in quibus erat *L.* Lucullus et P. Scipio et is, quem putabant magistrum fore, si bona venirent, L. Pontius. Verum hoc ridiculum est, de magistro: nunc cognosce rem. Rogavit me Caecilius, ut adessem contra Satyrum. Dies fere nullus est, quin hic Satyrus domum meam ventitet; observat L. Domitium maxime, me habet proximum; fuit et mihi et Q. fratri magno usui in nostris petitionibus: sane sum perturbatus quum ipsius Satyri familiaritate, 4 tum Domitii, in quo uno maxime ambitio nostra nititur. Demonstravi haec Caecilio; simul et illud ostendi, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satisfacturum fuisse, nunc in causa universorum creditorum, hominum praesertim amplissimorum, qui sine eo, quem Caecilius suo nomine perhiberet, facile causam communem sustinerent, aequum esse eum et officio meo consulere et tempori. Durius accipere hoc mihi visus est, quam vellem et quam homines belli solent, et postea prorsus ab instituta nostra paucorum dierum consuetudine longe refugit. Abs te peto, ut mihi hoc ignoscas et me existimes humanitate esse prohibitum, ne contra amici summam existimationem miserrimo eius tempore venirem, quum is omnia sua studia et officia in me contulisset; quod si voles in me esse durior, ambitionem putabis mihi obstitisse; ego autem arbitror, etiamsi

Ep. 1, 3. *mancupio* (margo M.). Om. MRψ. *mancipio* q., I., vulgo. — *est, de magistro: nunc* (W.). *est de m. N.* B. 4. *ne contra* inclinatis typis B. Om. Mψ., sed habent RI., alb., q., cd. Graevii.

id sit, mihi ignoscendum esse, *ἐπεὶ οὐχ ἱερήϊον οὐδὲ βοείην*, vides enim, in quo cursu simus et quam omnes gratias non modo retinendas, verum etiam acquirendas putemus. Spero tibi me causam probasse, cupio quidem certe. Hermathena tua valde me delectat et posita ita belle est, ut totum gymnasium eius *ἀνάθημα* esse videatur: multum te amamus.

II.

Scr. Romae exeunte a. u. c. 689.

CICERO ATTICO SAL.

1 L. Iulio Caesare C. Marcio Figulo consulibus filiolo me auctum scito salva Terentia. Abs te tamdiu nihil litterarum! ego de meis ad te rationibus scripsi antea diligenter. Hoc tempore Catilinam, competitorem nostrum, defendere cogitamus; iudices habemus, quos voluimus, summa accusatoris voluntate: spero, si absolutus erit, coniunctiorem illum nobis fore in ratione petitionis; sin aliter acciderit,
2 humaniter feremus. Tuo adventu nobis opus est maturo; nam prorsus summa hominum est opinio tuos familiares, nobiles homines, adversarios honori nostro fore: ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi usui fore video, quare Ianuario mense, ut constituisti, cura ut Romae sis.

III.

Scr. Romae exeunte a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

1 Aviam tuam scito desiderio tui mortuam esse et simul, quod verita sit, ne Latinae in officio non manerent et in montem Albanum hostias non adducerent: eius rei consolationem ad te L. Saufeium

Ep. 2, 1. *iamdiu n. litterarum: ego* (Boot.)?

missurum esse arbitror. Nos hic te ad mensem 2
Ianuarium exspectamus ex quodam rumore an ex litteris tuis ad alios missis, nam ad me de eo nihil scripsisti. Signa quae nobis curasti, ea sunt ad Caietam exposita: nos ea non*dum* vidimus, neque enim exeundi Roma potestas nobis fuit; misimus, qui pro vectura solveret. Te multum amamus, quod ea abs te diligenter parvoque curata sunt. Quod 3
ad me saepe scripsisti de nostro amico placando, feci et expertus sum omnia, sed mirandum in modum est animo abalienato; quibus de suspicionibus, etsi audisse te arbitror, tamen ex me, quum veneris, cognosces. Sallustium praesentem restituere in eius veterem gratiam non potui. Hoc ad te scripsi, quod is me accusare de te solebat: in se expertus est illum esse minus exorabilem, meum studium nec tibi *nec sibi* defuisse. Tulliolam C. Pisoni L. f. Frugi despondimus.

IV.

Scr. Romae ante m. Quinctilem a. u. c. 688.

CICERO ATTICO SAL.

Crebras exspectationes nobis tui commoves: 1
nuper quidem, quum iam te adventare arbitraremur, repente abs te in mensem Quinctilem reiecti sumus. Nunc vero censeo, quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus, quod scribis: obieris Quinti fratris comitia; nos longo intervallo viseris; Acutilianam controversiam transegeris — hoc me etiam Peducaeus ut ad te scriberem admonuit, putamus enim utile esse te aliquando iam rem transigere; mea intercessio parata et est et fuit —. Nos hic in- 2

Ep. 3, 2. *Signa quae* (W.). *S.*, *q.* vulgo. 3. *is, qui me ... solebat, in* (Malaspinae conj.)? Ep. 4, 1. *scribis: obieris .. com.; nos .. v.; A. c. t. — hoc ... adm., p ... tr.; mea .. fuit —. Nos* (W.). *s., o .. c., nos .. v., A. c. tr.; hoc ... adm.; p ... tr. Mea .. fuit. Nos* B. *iam rem* (MRI., vulgo). *eam r.* (Hervag. conj., B.)?

credibili ac singulari populi voluntate de C. Macro transegimus: cui quum aequi fuissemus, tamen multo maiorem fructum ex populi existimatione illo damnato cepimus, quam ex ipsius, si absolutus esset,
3 gratia cepissemus. Quod ad me de Hermathena scribis, per mihi gratum est: est ornamentum Academiae proprium meae, quod et Hermes commune omnium et Minerva singulare est insigne eius gymnasii; quare velim, ut scribis, ceteris quoque rebus quam plurimis eum locum ornes. Quae mihi antea signa misisti, ea nondum vidi: in Formiano sunt, quo ego nunc proficisci cogitabam. Illa omnia in Tusculanum deportabo: Caietanum, si quando abundare coepero, ornabo. Libros tuos * conserva et noli desperare eos *me* meos facere posse, quod si assequor, supero Crassum divitiis atque omnium vicos et prata contemno.

V.

Scr. Romae a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quantum dolorem acceperim et quanto fructu sim privatus et forensi et domestico Lucii fratris nostri morte, in primis pro nostra consuetudine tu existimare potes; nam mihi omnia, quae iucunda ex humanitate alterius et moribus homini accidere possunt, ex illo accidebant: quare non dubito, quin tibi quoque id molestum sit, quum et meo dolore moveare et ipse omni virtute officioque ornatissimum tuique et sua sponte et meo sermone amantem affi-
2 nem amicumque amiseris. Quod ad me scribis de

Ep. 4, 3. *Ερμῆς* (Or.)? — *est insigne* (Zb., I., aclb.). Om. *ins.* M., Oxx.; om. *est i.* R. *e.* [*i.*] B. — *tuos* * *conserva* (W.). *t. mihi c.* aut *t. nobis c.* (W.). Ep. 5, 1. *amantem aff.* (Or. I.). *a., a.* vulgo.

sorore tua, testis erit tibi ipsa, quantae mihi curae
fuerit, ut Quinti fratris animus in eam esset is,
qui esse deberet: quem quum esse offensiorem ar-
bitrarer, eas litteras ad eum misi, quibus et placarem
ut fratrem et monerem ut minorem et obiurgarem
ut errantem; itaque ex iis, quae postea saepe ab
eo ad me scripta sunt, confido ita esse omnia, ut
et oporteat et velimus. De litterarum missione sine 3
causa abs te accusor; numquam enim a Pomponia
nostra certior sum factus esse, cui dare litteras
possem, porro autem neque mihi accidit, ut haberem,
qui in Epirum proficisceretur, nequedum te Athenis
esse audiebamus. De Acutiliano autem negotio quod 4
mihi mandaras, ut primum a tuo digressu Romam
veni, confeceram, sed accidit, ut et contentione nihil
opus esset et ut ego, qui in te satis consilii sta-
tuerim esse, mallem Peducaeum tibi consilium per
litteras quam me dare: etenim, quum multos dies
aures meas Acutilio dedissem, cuius sermonis genus
tibi notum esse arbitror, non mihi grave duxi scri-
bere ad te de illius querimoniis, quum eas audire,
quod erat subodiosum, leve putassem; sed abs te
ipso, qui me accusas, unas mihi scito litteras red-
ditas esse, quum et otii ad scribendum plus et
facultatem dandi maiorem habueris. Quod scribis, 5
etiamsi cuius animus in te esset offensior, a me
recolligi oportere, *video,* quid dicas, neque id neglexi,
sed est miro quodam modo affectus. Ego autem,
quae dicenda fuerunt de te, non praeterii; quid
autem contendendum esset, ex tua putabam volun-
tate me statuere oportere, quam si ad me perscrip-
seris, intelliges me neque diligentiorem esse voluisse,

Ep. 5, 3. *missione* (vulgo). *intermiss.* (Bembus, B.)? 4. *duxissem s.* (Corradus, l.; *duxi rescr.* plerique cdd. Malasp.)? 5. *op., video, quid* (Müller). Om. *video* MRI., vulgo. *o., teneo, q.* Or., B.

quam tu esses, neque negligentiorem fore, quam tu
6 velis. De Tadiana re, mecum Tadius locutus est
te ita scripsisse, nihil esse iam, quod laboraretur,
quoniam hereditas usu capta esset: id mirabamur
te ignorare, de tutela legitima, in qua dicitur esse
puella, nihil usu capi posse. Epiroticam emptionem
7 gaudeo tibi placere. Quae tibi mandavi et quae tu
intelliges convenire nostro Tusculano, velim, ut
scribis, cures, quod sine molestia tua facere poteris;
nam nos ex omnibus molestiis et laboribus uno illo
8 in loco conquiescimus. Q. fratrem quotidie exspec-
tamus. Terentia magnos articulorum dolores habet:
† et te et sororem tuam et matrem maxime diligit
salutemque tibi plurimam ascribit et Tulliola, de-
liciae nostrae. Cura, ut valeas et nos ames et tibi
persuadeas te a me fraterne amari.

VI.

**Scr. Romae exeunte m. Nov. aut ineunte Dec.
a. u. c. 687.**

CICERO ATTICO SAL.

1 Non committam, posthac ut me accusare de
epistolarum negligentia possis: tu modo videto, in
tanto otio ut par mihi sis. Domum Rabirianam
Neapoli, quam tu iam dimensam et exaedificatam
animo habebas, M. † Fontinus emit HS. CCCIↃↃↃ XXX:
id te scire volui, si quid forte ea res ad cogitationes
2 tuas pertineret. Q. frater, ut mihi videtur, quo
volumus animo est in Pomponiam et cum ea nunc
in Arpinatibus praediis erat et secum habebat homi-
nem χρηστομαθῆ, D. Turranium. Pater *a* nobis dis-
cessit a. d. IIII. Kal. Decembres. Haec habebam fere,

Ep. 5, 6. *laboraret* (ψ, ac)? 8. *habet: † et te* (W.). *h.: ea te* aut *h.: te* aut *h.: et ea te h.; te* (W.). *h.; et te* B. Ep. 6, 1. *M. † Fontinus* (Zb., L. et vc., ↄ: Zl.). *M. † Fontius* (MRI., Oxx.)? *M. Fonteius* (Ursin., B.)?

quae te scire vellem. Tu velim, si qua ornamenta γυμνασιώδη reperire poteris, quae loci sint eius, quem tu non ignoras, ne praetermittas: nos Tusculano ita delectamur, ut nobismet ipsis tum denique, quum illo venimus, placeamus. Quid agas omnibus de rebus et quid acturus sis, fac nos quam diligentissime certiores.

VII.

Scr. Romae a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

Apud matrem recte est eaque nobis curae est. L. Cincio HS. XXCD. constitui me curaturum Idibus Febr.; tu velim ea, quae nobis emisse et parasse scribis, des operam ut quam primum habeamus et velim cogites, id quod mihi pollicitus es, quemadmodum bibliothecam nobis conficere possis: omnem spem delectationis nostrae, quam, quum in otium venerimus, habere volumus, in tua humanitate positam habemus.

VIII.

Scr. Romae post Id. Febr. a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

1 Apud te est, ut volumus; mater tua et soror a me Quintoque fratre diligitur. Cum Acutilio sum locutus: is sibi negat a suo procuratore quidquam scriptum esse et miratur istam controversiam fuisse, quod ille recusaret satisdare amplius abs te non peti. Quod te de Tadiano negotio decidisse scribis, id ego Tadio et gratum esse intellexi et magno opere iucundum. Ille noster amicus, vir mehercule

Ep. 7. *quae n. emisse et* (vulgo). *q. te n. e. et* (L.)? *q. n. e. te et* (B.)? — *cogites id, q.* (W.)? Ep. 8, 1. *recusaret* (Ern.). *recusarat* MRI., cdd. Malasp. *recusarit* Malasp., B.

optimus et mihi amicissimus, sane tibi iratus est: hoc si quanti tu aestimes sciam, tum, quid mihi
2 elaborandum sit, scire possim. L. Cincio HS. ccIↃↃ ccIↃↃ cccc. pro signis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curavi. Hermae tui Pentelici cum capitibus aëneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc me admodum delectant: quare velim et eos et signa et cetera, quae tibi eius loci*** et nostri studii et tuae elegantiae esse videbuntur, quam plurima quam primumque mittas, et maxime, quae tibi gymnasii xystique videbuntur esse, nam in eo genere sic studio efferimur, ut abs te adiuvandi, ab aliis prope reprehendendi simus; si Lentuli navis non erit, quo
3 tibi placebit, imponito. Tulliola, deliciolae nostrae, tuum munusculum flagitat et me ut sponsorem appellat; mihi autem abiurare certius est quam dependere.

IX.

Scr. Romae a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nimium raro nobis abs te litterae afferuntur, quum et multo tu facilius reperias, qui Romam proficiscantur, quam ego, qui Athenas, et certius tibi sit me esse Romae, quam mihi te Athenis; itaque propter hanc dubitationem meam brevior haec ipsa epistola est, quod, quum incertus essem, ubi esses, nolebam illum nostrum familiarem ser-
2 monem in alienas manus devenire. Signa Megarica et Hermas, de quibus ad me scripsisti, vehementer exspecto. Quidquid eiusdem generis habebis, dignum Academia tibi quod videbitur, ne dubitaris mittere et arcae nostrae confidito: genus hoc est

Ep. 8, 2. *loci *** et* (W.) *l., quem (tu) non ignoras, et* vel *l., quem (tu) nosti, et* (W.).

voluptatis meae; quae *γυμνασιώδη* maxime sunt, ea quaero. Lentulus naves suas pollicetur. Peto abs te, ut haec diligenter cures. Thyillus te rogat et ego eius rogatu *Εὐμολπιδῶν πάτρια.*

X.

Scr. in Tusculano a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

Quum essem in Tusculano — erit hoc tibi pro 1
illo tuo „quum essem in Ceramico“ —, verumtamen,
quum ibi essem, Roma puer a sorore tua missus
epistolam mihi abs te allatam dedit nuntiavitque
eo ipso die post meridiem iturum eum, qui ad te
proficisceretur: eo factum est, ut epistolae tuae
rescriberem aliquid, brevitate temporis tam pauca
cogerer scribere. Primum tibi de nostro amico 2
placando aut etiam plane restituendo polliceor;
quod ego etsi mea sponte ante faciebam, eo nunc
tamen et agam studiosius et contendam ab illo
vehementius, quod tantam ex epistola voluntatem
eius rei tuam perspicere videor: hoc te intelligere
volo, pergraviter illum esse offensum; sed, quia
nullam video gravem subesse causam, magno opere
confido illum fore in officio et in nostra potestate.
Signa nostra et Hermeraclas, ut scribis, quo com- 3
modissime poteris, velim imponas et si quid aliud
οἰκεῖον eius loci, quem non ignoras, reperies, et
maxime, quae tibi palaestrae gymnasiique videbuntur esse — etenim ibi sedens haec ad te scribebam, ut me locus ipse admoneret —; praeterea typos tibi mando, quos in tectorio atrioli possim includere,

Ep. 9, 2. *pollic.: peto ... hoc d.* (W.)? Ep. 10, 1. *iturum eum, qui* (Z.). *missurum eum, q.* MRI., Oxx. *it.* [*eum*], *q.* Ern., B. 3. *quo commodissime* (Corrad.). *quum c.* vulgo. — *si quid aliud* (W. conj., *β*). *si quod a.* vulgo. — *quem tu non ign.* (W.)? — *reppereris* (W.)?

4 et putealia sigillata duo. Bibliothecam tuam cave
cuiquam despondeas, quamvis acrem amatorem in-
veneris; nam ego omnes meas vindemiolas eo re-
5 servo, ut illud subsidium senectuti parem. De fratre
confido ita esse, ut semper volui et elaboravi: multa
signa sunt eius rei, non minimum, quod soror
6 praegnans est. De comitiis meis et tibi me per-
misisse memini et ego iampridem hoc communibus
amicis, qui te exspectant, praedico, te non modo
non arcessi a me, sed prohiberi, quod intelligam
multo magis interesse tua te agere, quod agendum
† esset hoc tempore, quam mea te adesse comitiis:
proinde eo animo te velim esse, quasi mei negotii
causa in ista loca missus sis; me autem eum et
offendes erga te et audies, quasi mihi, si quae parta
erunt, non modo te praesente, sed per te parta
sint. Tulliola tibi diem dat, sponsorem appellat.

XI.

Scr. Romae a. u. c. 687.

CICERO ATTICO SAL.

1 Et mea sponte faciebam antea et post duabus epistolis tuis perdiligenter in eandem rationem scriptis magno opere sum commotus; eo accedebat hortator assiduus Sallustius, ut agerem quam diligentissime cum Lucceio de vestra vetere gratia reconcilianda; sed, quum omnia fecissem, non modo eam voluntatem eius, quae fuerat erga te, recuperare non potui, verum ne causam quidem elicere immutatae voluntatis. Tametsi iactat ille quidem

Ep. 10, 6. *agendum † esset* (Z., MRI.). *a. sit* (W.) aut *intelligo . . . a. est* (W.). *intelligam . . . a est* Man. conj., B. — *missus sis* (W.). *m. esses* vulgo. Ep. 11, 1. *c.; eo accedebat* (MRI., vulgo). *c., et acc.* Bücheler. conj., B.

illud tuum arbitrium et ea, quae iam tum, quum aderas,
offendere eius animum intelligebam, tamen habet
quiddam profecto, quod magis in animo eius inse-
derit, quod neque epistolae tuae neque nostra alle-
gatio tam potest facile delere, quam tu praesens
non modo oratione, sed tuo vultu illo familiari
tolles, si modo tanti putabis, id quod, si me audies
et si humanitati tuae constare voles, certe putabis.
Ac, ne illud mirere, cur, quum ego antea signifi-
carim tibi per litteras me sperare illum in nostra
potestate fore, nunc idem videar diffidere, incredibile
est, quanto mihi videatur illius voluntas obstinatior
et in hac iracundia offirmatior, sed haec aut sanabun-
tur, quum veneris, aut ei molesta erunt, in utro culpa 2
erit. Quod in epistola tua scriptum erat me iam arbi-
trari designatum esse, scito nihil tam exercitum esse
nunc Romae quam candidatos omnibus iniquitatibus
nec, quando futura sint comitia, sciri; verum hoc au-
dies de Philadelpho. Tu velim, quae Academiae nostrae 3
parasti, quam primum mittas: mire quam *me* illius loci
non modo usus, sed etiam cogitatio delectat. Libros
vero tuos cave cuiquam tradas; nobis eos, quem-
admodum scribis, conserva: summum me eorum
studium tenet, sicut odium iam ceterarum rerum,
quas tu incredibile est quam brevi tempore quanto
deteriores offensurus sis, quam reliquisti.

XII.

Scr. Romae Kalendis Ianuariis a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

Τεῦκρις illla lentum sane negotium, neque Cor- 1
nelius ad Terentiam postea rediit: opinor, ad Con-

Ep. 11, 1. *illud tuum* (Hervag.). *i. suum* vulgo. — *putabis* (m, b). *putaris* MRI., Oxx., B. — *p., id quod* (W.). *p. id, q.* vulgo. 2. *erat me* (W.). *e., me* vulgo. — *erat te me* (I.)? — *verum hoc a.* (W.). *v. haec* vulgo. 3. *quam me ill.* (Or.) *q. i.* vulgo. Ep. 12, 1. *Τεῦκρις* (Or.). *Teucris* (vulgo)?

sidium, Axium, Selicium confugiendum est; nam a Caecilio propinqui minoris centesimis nummum movere non possunt. Sed, ut ad prima illa redeam, nihil ego illa impudentius, astutius, lentius vidi: „libertum mitto; Tito mandavi“: σκήψεις atque ἀναβολαί; sed nescio an ταὐτόματον ἡμῶν· nam mihi Pompeiani prodromi nuntiant aperte Pompeium acturum Antonio succedi oportere eodemque tempore aget praetor ad populum. Res eiusmodi est, ut ego nec per bonorum nec per popularem existimationem honeste possim hominem defendere nec mihi libeat, quod vel maximum est; etenim accidit hoc, quod totum cuiusmodi sit mando tibi ut per-
2 spicias: libertum ego habeo, sane nequam hominem, Hilarum dico, ratiocinatorem et clientem tuum; de eo mihi Valerius interpres nuntiat Thyillusque se audisse scribit haec: esse hominem cum Antonio, Antonium porro in cogendis pecuniis dictitare partem mihi quaeri et a me custodem communis quaestus libertum esse missum. Non sum mediocriter commotus, neque tamen credidi, sed certe aliquid sermonis fuit. Totum investiga, cognosce, perspice et nebulonem illum, si quo pacto potes, ex istis locis amove. Huius sermonis Valerius auctorem Cn. Plancium nominabat: mando tibi
3 plane totum ut videas cuiusmodi sit. Pompeium nobis amicissimum constat esse; divortium Muciae vehementer probatur. P. Clodium, Appii f., credo te audisse cum veste muliebri deprehensum domi C. Caesaris, quum pro populo fieret, eumque per manus † seprullae servatum et eductum; rem esse insigni infamia: quod te moleste ferre certo scio.
4 Quod praeterea ad te scribam, non habeo, et me-

Ep. 12, 1. *minoris* (Sen. ep. 118). *minore* vulgo. 3. † *Seprullae* (Zb., cdd. Lamb., ɔ: Zl., C.). *seprule* M. *servilie* margo M. Latetne nomen aliquod, ut *Serviliae* (quidam apud Corradum) an Cicero scripsit *servulae* (ψ, β, RI., B.)? — *quid praeterea* (MRI., cdd. Mal., aclb.)? *quod p.* cd. Manutii.

hercule eram in scribendo conturbatior, nam puer festivus, anagnostes noster, Sositheus decesserat meque plus, quam servi mors debere videbatur, commoverat. Tu velim saepe ad nos scribas: si rem nullam habebis, quod in buccam venerit, scribito. Kal. Ianuariis M. Messalla M. Pisone coss.

XIII.

Scr. Romae a. d. VI. Kal. Februar. a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

Accepi tuas tres iam epistolas: unam a M. Cor- 1
nelio, quam *a* Tribus Tabernis, ut opinor, ei dedisti, alteram, quam mihi Canusinus tuus hospes reddidit, tertiam, quam, ut scribis, ancora soluta de phaselo dedisti; quae fuerunt omnes, *ut* rhetorum pueri loquuntur, quum humanitatis sparsae sale, tum insignes amoris notis: quibus epistolis sum equidem abs te lacessitus ad rescribendum; sed idcirco sum tardior, quod non invenio fidelem tabellarium — quotus enim quisque est, qui epistolam paullo graviorem ferre possit, nisi eam pellectione relevarit? —; accedit eo, quod mihi non * *, ut quisque in Epirum proficiscitur; ego enim te arbitror caesis apud Amaltheam tuam victimis statim esse ad Sicyonem oppugnandum profectum neque tamen id ipsum certum habeo, quando ad Antonium proficiscare aut quid in Epiro temporis ponas: ita neque Achaicis hominibus neque Epiroticis paullo liberiores litteras committere audeo. Sunt autem 2
post discessum a me tuum res dignae litteris nostris, sed non committendae eiusmodi periculo, ut aut interire aut aperiri aut intercipi possint. Primum igitur scito primum me non esse rogatum senten-

Ep. 13, 1. *quam a Tribus T.* (acl. W.). Om. *a* vulgo. — *ancora sublata* (l.)? — *perlectione* (R I.)? *pell.* Z., M., *β*, cdd. Mal. — *non * *, ut* (W.). *non perinde est, ut* (Or.) similiterve? *non *, ut* B. — *oppugnandam* (l.)?

tiam praepositumque esse nobis pacificatorem Allobrogum idque admurmurante senatu neque me invito esse factum, sum enim et ab observando homine perverso liber et ad dignitatem in re publica retinendam contra illius voluntatem solutus et ille secundus in dicendo locus habet auctoritatem paene principis et voluntatem non nimis devinctam beneficio consulis; tertius est Catulus, quartus, si etiam hoc quaeris, Hortensius. Consul autem ipse parvo animo et pravo, tantum cavillator * genere illo moroso, quod etiam sine dicacitate ridetur, facie magis quam facetiis ridiculus, nihil agens cum re publica, seiunctus ab optimatibus, a quo nihil speres boni rei publicae, quia non vult, nihil † speres mali, quia non audet; eius autem collega et in me perhonorificus et partium studiosus ac defensor bonorum: qui nunc leviter inter se dissident; sed vereor,
3 ne hoc, quod infectum est, serpat longius: credo enim te audisse, quum apud Caesarem pro populo fieret, venisse eo muliebri vestitu virum, idque sacrificium quum virgines instaurassent, mentionem a Q. Cornificio in senatu factam — is fuit princeps, ne tu forte aliquem nostrum putes —, postea rem ex senatus consulto ad † virgines atque ad pontifices relatam idque ab iis nefas esse decretum; deinde ex senatus consulto consules rogationem promulgasse, uxori Caesarem nuntium remisisse. In hac causa Piso amicitia P. Clodii ductus operam dat, ut ea rogatio, quam ipse fert et fert ex senatus consulto de religione, antiquetur, Messala vehementer adhuc agit severe; boni viri precibus Clodii

Ep. 13, 2. *cavillator * genere* (W.). *c. de* (vel. *e*) *g.* (Ern.). — † *speres mali* (MR., *ψ*, *β*). *metuas m.* (I., vulgo) aut *timeas m.* (W.). 3. *ad † virgines atque ad p.* (Z., M.; *ad v. atque p.* I., q., 2 Ambros.). *ad Xviros a. ad p.* (Muret.) aut *ad p.* (3 deteriores Mal., *β*, R.). [*ad v. a. ad p.*] B. — *consulto de rel.* (plerique cdd. Mal., C.). *c. et de r.* vulgo.

removentur a causa, operae comparantur; nosmet
ipsi, qui Lycurgei a principio fuissemus, quotidie
demitigamur, instat et urget Cato: quid multa?
vereor, ne haec neglecta a bonis, defensa ab im-
probis magnorum rei publicae malorum causa sit.
Tuus autem ille amicus — scin quem dicam? de 4
quo tu ad me scripsisti, posteaquam non auderet
reprehendere, laudare coepisse — nos, ut ostendit, ad-
modum diligit, amplectitur, amat, aperte laudat, oc-
culte, sed ita, ut perspicuum sit, invidet: nihil come,
nihil simplex, nihil *ἐν τοῖς πολιτικοῖς* illustre, nihil
honestum, nihil forte, nihil liberum. Sed haec ad
te scribam alias subtilius; nam neque adhuc mihi
satis nota sunt et huic terrae filio nescio cui com-
mittere epistolam tantis de rebus non audeo. Pro- 5
vincias praetores nondum sortiti sunt: res eodem
est loci, quo reliquisti. *Τοποθεσίαν* quam postulas
Miseni et Puteolorum includam orationi meae: „a.
d. III. Non. Decembr.“ mendose fuisse animadver-
teram. Quae laudas ex orationibus, mihi crede,
valde mihi placebant, sed non audebam antea di-
cere; nunc vero, quod a te probata sunt, multo
mihi *ἀττικώτερα* videntur. In illam orationem Me-
tellinam addidi quaedam: liber tibi mittetur, quon-
iam te amor nostri *φιλορρήτορα* reddidit. Novi 6
tibi quidnam scribam? quid? etiam: Messalla con-
sul Autronianam domum emit HS. † CXXXIIII. „Quid
id ad me?“ inquies. Tantum, quod ea emptione
et nos bene emisse iudicati sumus et homines in-
telligere coeperunt licere amicorum facultatibus in

Ep. 13, 3. *haec negl. . . . improbis m.* (W. et Klotz.). *h., n. . . i., m.* vulgo. 4. *dicam? de . . . coepisse — nos* (g.). *d. — de . . . c., nos* vulgo. — *ill., nihil honestum* (Z. M1). Om. *ill.* M2, R. *hon., n. ill.* I., vulgo. 5. *„a. d. . . Decembr.“* (W.). *a. d. . . Decembr.* vulgo. — *φιλορρήτορα* (W.). *φιλορήτορα* vulgo. *philorhetora* MB. 6. † CXXXIIII (MRq., W.). CCCCXXXVII I., vulgo. XXXVII (Casaubon.)? B., ut W., sed sine †.

emendo ad dignitatem aliquam pervenire. Τεῦκρις illa lentum negotium est, sed tamen est in spe: tu ista confice. A nobis liberiorem epistolam exspecta. VI. Kal. Febr. M. Messalla M. Pisone coss.

XIV.

Scr. Romae Idibus Februariis a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

1 Vereor, ne putidum sit scribere ad te, quam sim occupatus, sed tamen ita distinebar, ut huic vix tantulae epistolae tempus habuerim atque id ereptum e summis occupationibus. Prima concio Pompeii qualis fuisset, scripsi ad te antea: non iucunda miseris, inanis improbis, beatis non grata, bonis non gravis; itaque frigebat, quum Pisonis consulis impulsu levissimus tribunus pl. Fufius in concionem producit Pompeium — res agebatur in circo Flaminio et erat in eo ipso loco illo die nundinarum πανήγυρις —: quaesivit ex eo, placeretne ei iudices a praetore legi, quo consilio idem praetor uteretur — id autem erat de Clodiana reli-
2 gione ab senatu constitutum —; tum Pompeius μάλ' ἀριστοκρατικῶς locutus est senatusque auctoritatem sibi omnibus in rebus maximam videri semperque visam esse respondit et id multis verbis. Postea Messalla consul in senatu de Pompeio quaesivit, quid de religione et de promulgata rogatione sentiret: locutus ita est in senatu, ut omnia illius ordinis consulta γενικῶς laudaret, mihique, ut assedit, dixit se putare satis ab se etiam de istis
3 rebus esse responsum. Crassus posteaquam vidit

Ep. 13, 6. Τεῦκρις (Or.). *Teucris* vulgo. Ep. 14, 1. *tamen ita dist.* (1 Ambr., I., acl.). an *ita t. d.* (Or.)? *t. d.* vulgo. — *frigebat, quum ... producit* (W.). *fr. Tum ... produxit* (R., vulgo)? *f. Tum ... producit* M., Zb., cdd. Mal., I., B. 2. *maximam* (R., vulgo). *maximi* I., B. *maxime* M.

illum excepisse laudem ex eo, quod † hi suspicaren-
tur homines ei consulatum meum placere, surrexit
ornatissimeque de meo consulatu locutus est, † ut
ita diceret, se, quod esset senator, quod civis, quod
liber, quod viveret, mihi acceptum referre; quoties
coniugem, quoties domum, quoties patriam videret,
toties se beneficium meum videre: quid multa?
totum hunc locum, quem ego varie meis orationi-
bus, quarum tu Aristarchus es, soleo pingere, de
flamma, de ferro — nosti illas *ληκύθους* —, valde
graviter pertexuit. Proximus Pompeio sedebam: in-
tellexi hominem moveri, [utrum] Crassum inire eam
gratiam, quam ipse praetermisisset, an esse tantas
res nostras, quae tam libenti senatu laudarentur,
ab eo praesertim, qui mihi laudem illam eo minus
deberet, quod meis omnibus litteris in Pompeiana
laude perstrictus esset. Hic dies me valde Crasso 4
adiunxit, et tamen ab illo aperte tecte quidquid
est datum libenter accepi. Ego autem ipse, di boni!
quomodo *ἐνεπερπερευσάμην* novo auditori Pompeio!
si umquam mihi *περίοδοι*, si † *καρποί*, si *ἐνθυμή-
ματα*, si *κατασκευαὶ* suppeditaverunt, illo tempore:
quid multa? clamores; etenim haec erat *ὑπόθεσις*:
de gravitate ordinis, de equestri concordia, de con-
sensione Italiae, de intermortuis reliquiis coniura-
tionis, de vilitate, de otio. Nosti iam in hac materia
sonitus nostros: tanti fuerunt, ut ego eo brevior
sim, quod eos usque istinc exauditos putem. Ro- 5
manae autem se res sic habent: senatus *Ἄρειος*

Ep. 14, 3. *quod † hi susp.* (MRI.) *q. sic s. h., ei* (W.) aut *q. hinc s. h. ei* (Govean.). *q. susp. h. ei* l. B. — *est, † ut ita d.* (W.). *e., quum i. d.* aut *e., ita, ut d.* (W.). *e., ut i. d.* vulgo. — *Proxime Pompeium* (z., Priscian.)? — *moveri,* [*utrum*] *Cr.* (W.). *m., u. Cr.* margo M., vulgo. *m. verum Cr.* M. *m., incertum, utrum Cr.* (W.)? 4. † *καρποί* W.). *κ.* sine † B. — *περ.* ῆ *κ.* ῆ *ε.* ῆ *κ.* (Z., c. ɔ: C.)?

πάγος; nihil constantius, nihil severius, nihil fortius: nam, quum dies venisset rogationi ex senatus consulto ferendae, concursabant barbatuli iuvenes, totus ille grex Catilinae, duce filiola Curionis et populum, ut antiquaret, rogabant; Piso autem consul, lator rogationis, idem erat dissuasor; operae Clodianae pontes occuparant, tabellae ministrabantur ita, ut nulla daretur VTI ROGAS. Hic tibi *in* rostra Cato advolat, convicium Pisoni consuli mirificum facit, si id est convicium, vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique salutis; accedit eodem etiam noster Hortensius, multi praeterea boni; insignis vero opera Favonii fuit. Hoc consursu optimatium comitia dimittuntur; senatus vocatur. Quum decerneretur frequenti senatu, contra pugnante Pisone, ad pedes omnium singillatim accidente Clodio, ut consules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam, homines ad quindecim Curioni nullum senatus consultum facienti assenserunt, ex altera parte facile CCCC. fuerunt. Acta res est: Fufius tribunus tum concessit; Clodius conciones miseras habebat, in quibus Lucullum, Hortensium, C. Pisonem, Messallam consulem contumeliose laedebat; me tantum „comperisse“ omnia criminabatur; senatus et de provinciis praetorum et de legationibus et de ceteris rebus decernebat, ut, antequam
6 rogatio lata esset, ne quid ageretur. Habes res Romanas; sed tamen etiam illud, quod non speraram, audi: Messalla consul est egregius, fortis constans diligens, nostri laudator amator imitator; ille alter uno vitio minus vitiosus, quod iners, quod somni plenus, quod imperitus, quod ἀπρακτότατος, sed voluntate ita καχέκτης, ut Pompeium post illam concionem, in qua ab eo senatus laudatus est, odisse

Ep. 14, 5. *rogationis* (ac)? — *tibi in rostra* (W.). *in* om. vulgo. — *comitia dirimuntur* (a)? — *„comperisse“ o.* (W.). „c. o,“ vulgo.

coeperit: itaque mirum in modum omnes a se bonos
alienavit neque id magis amicitia Clodii adductus
fecit quam studio perditarum rerum atque partium;
sed habet sui similem in magistratibus praeter Fu-
fium neminem. Bonis utimur tribunis pl., Cornuto
vero Pseudocatone: quid quaeris? Nunc ut ad pri- 7
vata redeam, *Τεῦκρις* promissa patravit: tu mandata
effice, quae recepisti. Q. frater, qui Argiletani
aedificii reliquum dodrantem emit HS. DCCXXV.,
Tusculanum venditat, ut, si possit, emat Pacilianam
domum. Cum Lucceio in gratiam redii: video homi-
nem valde petiturire; navabo operam. Tu, quid
agas, ubi sis, cuiusmodi istae res sint, fac me quam
diligentissime certiorem. Idibus Febr.

XV.

Scr. Romae Idibus Martiis a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

Asiam Quinto, suavissimo fratri, obtigisse au- 1
disti; non enim dubito, quin celerius tibi hoc rumor
quam ullius nostrum litterae nuntiarint: nunc quon-
iam et laudis avidissimi semper fuimus et praeter
ceteros *φιλέλληνες* et sumus et habemur et mul-
torum odia atque inimicitias rei publicae causa
suscepimus, *παντοίης ἀρετῆς μιμνήσκεο* curaque *et*
effice, ut ab omnibus et laudemur et amemur. His 2
de rebus plura ad te in ea epistola scribam, quam
ipsi Quinto dabo. Tu me velim certiorem facias,
quid de meis mandatis egeris, atque etiam, quid de
tuo negotio; nam, ut Brundisio profectus es, nullae
mihi abs te sunt redditae litterae: valde aveo scire,
quid agas. Idibus Martiis.

Ep. 14, 6. *q. quaeris* ***. *Nunc* (Casaubon.)? 7. *redii* (Madvigii conj., ut iam R.). *redi* vulgo.

XVI.

Scr. Romae mense Maio (post Idus) a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quaeris ex me, quid acciderit de iudicio, quod tam praeter opinionem omnium factum sit, et simul vis scire, quomodo ego minus, quam soleam, proeliatus sim: respondebo tibi ὕστερον πρότερον Ὁμηρικῶς. Ego enim, quamdiu senatus auctoritas mihi defendenda fuit, sic acriter et vehementer proeliatus sum, ut clamor concursusque maxima cum mea laude fierent: quod si tibi umquam sum visus in re publica fortis, certe me in illa causa admiratus esses; quum enim ille ad conciones confugisset in iisque meo nomine ad invidiam uteretur, di immortales! quas ego pugnas et quantas strages edidi! quos impetus in Pisonem, in Curionem, in totam illam manum feci! quomodo sum insectatus levitatem senum, libidinem iuventutis! saepe, ita me di iuvent! te non solum auctorem consiliorum meorum, verum etiam spectatorem pugnarum mirificarum de-
2 sideravi. Postea vero quam Hortensius excogitavit, ut legem de religione Fufius tribunus pl. ferret, in qua nihil aliud a consulari rogatione differebat nisi iudicum genus — in eo autem erant omnia —, pugnavitque, ut ita fieret, quod et sibi et aliis persuaserat nullis illum iudicibus effugere posse, contraxi vela perspiciens inopiam iudicum neque dixi quidquam pro testimonio, nisi quod erat ita notum atque testatum, ut non possem praeterire. Itaque, si causam quaeris absolutionis, ut iam πρὸς τὸ πρότερον revertar, egestas iudicum fuit et turpitudo; id autem ut accideret, commissum est Hortensii consilio, qui, dum veritus est, ne Fufius ei legi inter-

Ep. 16, 2. *ut id ita f.* (RI., βa.)?

cederet, quae ex senatus consulto ferebatur, non vidit illud, satius esse illum in infamia relinqui ac sordibus quam infirmo iudicio committi, sed ductus odio properavit rem deducere in iudicium, quum illum plumbeo gladio iugulatum iri tamen diceret.
Sed, iudicium si quaeris quale fuerit, incredibili 3
exitu, sic, uti nunc ex eventu ab aliis, a me iam ex ipso initio consilium Hortensii reprehendatur. Nam, ut reiectio facta est clamoribus maximis, quum accusator tamquam censor bonus homines nequissimos reiiceret, reus tamquam clemens lanista frugalissimum quemque secerneret, ut primum iudices consederunt, valde diffidere boni coeperunt; non enim umquam turpior in ludo talario consessus fuit: maculosi senatores, nudi equites, tribuni non tam aerati quam, ut appellantur, aerarii; pauci tamen boni inerant, quos reiectione fugare ille non potuerat, qui maesti inter sui dissimiles et maerentes sedebant et contagione turpitudinis vehementer permovebantur. Hic, ut quaeque res ad consilium 4
primis postulationibus referebatur, incredibilis erat severitas nulla varietate sententiarum: nihil impetrabat reus, plus accusatori dabatur, quam postulabat; triumphabat — quid quaeris? — Hortensius se vidisse tantum; nemo erat, qui illum reum ac non milies condemnatum arbitraretur. Me vero teste producto credo te ex acclamatione Clodii advocatorum audisse quae consurrectio iudicum facta sit, ut me circumsteterint, ut aperte iugula sua pro meo capite P. Clodio ostentarint: quae mihi res multo honorificentior visa est quam aut illa, quum iurare tui cives Xenocratem testimonium dicentem prohibuerunt, aut quum tabulas Metelli Numidici, quum eae, ut mos est, circumferrentur, nostri iudices aspicere noluerunt; multo haec, inquam, nostra res maior. Itaque iudicum vocibus, quum ego sic ab 5
iis, ut salus patriae, defenderer, fractus reus et una

patroni omnes conciderunt, ad me autem eadem frequentia postridie convenit, quacum abiens consulatu sum domum reductus. Clamare praeclari Ariopagitae se non esse venturos nisi praesidio constituto. Refertur ad consilium: una sola sententia praesidium non desideravit. Defertur res ad senatum: gravissime ornatissimeque decernitur; laudantur iudices; datur negotium magistratibus; responsurum hominem nemo arbitrabatur. *Ἔσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι, — ὅππως δὴ πρῶτον πῦρ ἔμπεσε.* Nosti Calvum ex Nanneianis, illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te scripseram: biduo per unum servum, et eum ex gladiatorio ludo, confecit totum negotium: arcessivit ad se, promisit, intercessit, dedit; iam vero — o di boni, rem perditam! — etiam noctes certarum mulierum atque adolescentulorum nobilium introductiones nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Ita summo discessu bonorum, pleno foro servorum XXV. iudices ita fortes tamen fuerunt, ut summo proposito periculo vel perire maluerint quam perdere omnia: XXXI. fuerunt, quos fames magis quam fama commoveret; quorum Catulus quum vidisset quendam, „quid vos," inquit, „praesidium a nobis postulabatis? an, ne nummi vobis eriperentur, timebatis?" Habes, ut brevissime potui, genus iudicii et causam absolutionis. Quaeris deinceps, qui nunc sit status rerum et qui meus. Rei publicae statum illum, quem tu meo consilio, ego divino confirmatum putabam, qui bonorum omnium coniunctione et auctoritate consulatus mei fixus et fundatus videbatur, nisi quis nos deus respexerit, ela-

Ep. 16, 5. *Calvum ex N.*, *illum* (W.). Om. *illum* R Jac. *ψ. C.*, *ex N. illum*, *i.* vulgo. — *commoveret* (Ern.) *commoverat* R. *commoverit* MI., vulgo. — *eriperentur*, *timebatis* (MRI., vulgo). *e.* [*t.*] Cobet., quasi in Senecae (Ep. 97, 6) codice sic fuerit, B.

psum scito esse de manibus uno hoc iudicio, si iudi-
cium est triginta homines populi Romani levissimos
ac nequissimos nummulis acceptis ius ac fas omne
delere et, quod omnes non modo homines, verum etiam
pecudes factum esse sciant, id Talnam et Plautum et
Spongiam et ceteras huiusmodi quisquilias statuere
numquam esse factum; sed tamen, ut te de re 7
publica consoler, non ita, ut sperarunt mali tanto
imposito rei publicae vulnere, alacris exsultat im-
probitas in victoria — nam plane ita putaverunt,
quum religio, quum pudicitia, quum iudiciorum
fides, quum senatus auctoritas concidisset, fore, ut
aperte victrix nequitia ac libido poenas ab optimo
quoque peteret sui doloris, quem improbissimo cui-
que inusserat severitas consulatus mei —: idem ego 8
ille — non enim mihi videor insolenter gloriari,
quum de me apud te loquor, in ea praesertim epi-
stola, quam nolo *ab* aliis legi — idem, inquam,
ego recreavi afflictos animos bonorum unumquem-
que confirmans et excitans; insectandis vero ex-
agitandisque nummariis iudicibus omnem omnibus
studiosis ac fautoribus illius victoriae *παρρησίαν*
eripui, Pisonem consulem nulla in re consistere
umquam sum passus, desponsam homini iam Syriam
ademi, senatum ad pristinam suam severitatem re-
vocavi atque abiectum excitavi, Clodium praesen-
tem fregi in senatu quum oratione perpetua plenis-
sima gravitatis, tum altercatione huiusmodi, ex qua
licet pauca degustes — nam cetera non possunt
habere neque vim neque venustatem remoto illo
studio contentionis, quem *ἀγῶνα* vos appellatis —:

Ep. 16, 6. *Talnam* (CMR.; *Calvum* I.). *Thalnam* Fasti Capitol., Or., B. 7. *sperarant* (RI.)? — *mali t. i. r. p. vulnere, al.* (W.). *m., t . . vulnere al.* B. — *putaverant* (W.)? 8. *nolo ab aliis l.* (W.). *n. al.* vulgo. — *conf. et excitans* (L, acl.). *c., exc.* (MR., vc., vulgo)? — *perpetua pl.* (W.). *v., pl.* vulgo.

9 nam, ut Idibus Maiis in senatum convenimus, rogatus ego sententiam multa dixi de summa re publica, atque ille locus inductus a me est divinitus, ne una plaga accepta patres conscripti conciderent, ne deficerent; vulnus esse eiusmodi, quod mihi nec dissimulandum nec pertimescendum videretur, ne aut ignorando stultissimi *aut metuendo ignavissimi* iudicaremur: bis absolutum esse Lentulum, bis Catilinam, hunc tertium iam esse a iudicibus in rem publicam immissum. „Erras, Clodi: non te iudices urbi, sed carceri reservarunt neque te retinere in civitate, sed exsilio privare voluerunt. Quamobrem, patres conscripti, erigite animos, retinete vestram dignitatem. Manet illa in re publica bonorum consensio; dolor accessit bonis viris, virtus non est imminuta; nihil est damni factum novi, sed, quod erat, inventum est: in unius hominis perditi iudicio plures similes reperti sunt.“

10 Sed quid ago? paene orationem in epistolam inclusi. Redeo ad altercationem. Surgit pulchellus puer: obiicit mihi me ad Baias fuisse. „Falsum, sed tamen quid hoc? simile est,“ inquam, „quasi dicas in operto fuisse.“ — „Quid,“ inquit, „homini Arpinati cum aquis calidis?“ „Narra,“ inquam, „patrono tuo, qui Arpinatis aquas concupivit; nosti enim marinas.“ — „Quousque,“ inquit, „hunc regem feremus?“ „Regem appellas,“ inquam, „quum Rex tui mentionem nullam fecerit?“ (ille autem Regis hereditatem spe devorarat). — „Domum,“ inquit, „emisti.“ „Putes,“ inquam, „dicere: iudices emisti.“ — „Iuranti,“ inquit, „tibi non crediderunt.“ „Mihi vero,“ inquam, „XXV. iudices crediderunt, XXXI., quoniam nummos ante acceperunt, tibi nihil cre-

Ep. 16, 9. *videretur, ne* (W.). *v.; ne* vulgo. — *aut met. ign. aut ign. stultissimi* (b.)? 10. „*Falsum* . . . *hoc* (*hoc* C Z.)? s. (Or.). *F.* . . . *huic* (MRI., Oxx.)? „*S.*“ Firnhaber., B. — *enim Marianas* (R.)?

diderunt.“ Magnis clamoribus afflictus conticuit et con-
cidit. Noster autem status est hic: apud bonos iidem 11
sumus, quos reliquisti, apud sordem urbis et faecem
multo melius nunc, quam reliquisti; nam et illud
nobis non obest, videri nostrum testimonium non
valuisse: missus est sanguis invidiae sine dolore,
atque etiam hoc magis, quod omnes illi fautores
illius flagitii rem manifestam illam redemptam esse
a iudicibus confitentur; accedit illud, quod illa con-
cionalis hirudo aerarii, misera ac ieiuna plebecula,
me ab hoc Magno unice diligi putat, et hercule multa
et iucunda consuetudine coniuncti inter nos sumus,
usque eo, ut nostri isti comissatores coniurationis,
barbatuli iuvenes, illum in sermonibus Cn. Ciceronem
appellent: itaque et ludis et gladiatoribus mirandas
ἐπισημασίας sine ulla pastoricia fistula auferebamus.
Nunc est exspectatio comitiorum, in quae omnibus 12
invitis trudit noster Magnus Auli filium, atque in
eo neque auctoritate neque gratia pugnat, sed qui-
bus Philippus omnia castella expugnari posse dice-
bat, in quae modo asellus onustus auro posset
ascendere; consul autem ille † deterioris histrionis
similis suscepisse negotium dicitur et domi divisores
habere, quod ego non credo. Sed senatus consulta
duo iam facta sunt odiosa, quod in consulem facta
putantur, Catone et Domitio postulante, unum, ut
apud magistratus inquiri liceret, alterum, cuius domi
divisores habitarent, adversus rem publicam; Lurco 13
autem tribunus pl., qui magistratum simul cum
† lege Aelia iniit, solutus est et Aelia et Fufia, ut

Ep. 16, 11. *quam reliquisti* (vulgo). — *q. quum r.* Bücheler. conj., B. 12. *dic., in quae...ascendere; c.* (vulgo). *d.* [*in ... asc.*]; *c.* Geel., B. — *δευτερεύοντος histrionis* (Seyffert conj.)? — *h., adv. rem p. facere; Lurco* (W.)? *h., eum a. r. p. facere videri* (l.)? 13. *simul cum † lege Aelia* (M 1 *insimul c. l. alia*) *iniit, s. est et A.* (W.). *s. cum iis iniit, s. est et lege A.* (W.)? *s. cum lege A.* sine † B.

legem de ambitu ferret, quam ille bono auspicio
claudus homo promulgavit: ita comitia in a. d. VI.
Kal. Sext. dilata sunt. Novi est in lege hoc, ut, qui
nummos in tribubus pronuntiarit, si non dederit, im-
pune sit, sin dederit, ut, quoad vivat, singulis tribubus
HS. CIↃ CIↃ CIↃ debeat: dixi hanc legem P. Clodium
iam ante servasse; pronuntiare enim solitum esse et
non dare. Sed, heus tu! videsne consulatum illum
nostrum, quem Curio antea ἀποθέωσιν vocabat, si
hic factus erit, † fabam mimum futurum? quare,
ut opinor, φιλοσοφητέον, id quod tu facis, et istos
14 consulatus non flocci facteon. Quod ad me scribis
te in Asiam statuisse non ire, equidem mallem, ut
ires, ac vereor, ne quid in ista re minus commode
fiat; sed tamen non possum reprehendere consilium
tuum, praesertim quum egomet in provinciam non
15 sim profectus. Epigrammatis tuis, quae in Amal-
theo posuisti, contenti erimus, praesertim quum et
Thyillus nos reliquerit et Archias nihil de me scri-
pserit, ac vereor, ne, Lucullis quoniam Graecum
poëma condidit, nunc ad Caecilianam fabulam
16 spectet. Antonio tuo nomine gratias egi eamque
epistolam Mallio dedi — ad te ideo antea rarius
scripsi, quod non habebam idoneum, cui darem,
nec satis sciebam, quo darem —: valde te vendi-
17 tavi. Cincius si quid ad me tui negotii detulerit,
suscipiam; sed nunc magis in suo est occupatus,
in quo ego ei non desum. Tu, si uno in loco
es futurus, crebras a nobis litteras exspectato;
18 plures etiam ipse mittito. Velim ad me scribas,

Ep. 16, 13. *in tribubus pron.* (W.). *in tribu pr.* MR., a2, clb. *in tribus pr.* a1, B. — † *fabam mimum* (Or. II.). *fabulam ac m.* (W.; Sch. *f. et m.*)? *mimum*, omisso *f.* (l.)? *f. m.* sine † B. 16. *dedi — ad . . . darem —: v.* (W.). *d.; ad...d. V.* vulgo. — *te ei venditavi* (W.)? *ad te ... quo darem* transponendum post *venditavi* (Sch.) aut post *desum* (W.)? 18. *exspectato; pl.* (Muret.). *exspecta ast pl.* vulgo.

cuiusmodi sit Ἀμαλθεῖον tuum, quo ornatu, qua τοποθεσίᾳ, et, quae poëmata quasque historias de Ἀμαλθείᾳ habes, ad me mittas: libet mihi facere in Arpinati. Ego tibi aliquod de meis scriptis mittam: nihil erat absoluti.

XVII.

Scr. Romae Nonis Decembribus a. u. c. 693.

CICERO ATTICO SAL.

Magna mihi varietas voluntatis et dissimilitudo 1
opinionis ac iudicii Q. fratris mei demonstrata est
ex litteris tuis, in quibus ad me epistolarum illius
exempla misisti: qua ex re et molestia sum tanta
affectus, quantam mihi meus amor summus erga
utrumque vestrum afferre debuit, et admiratione,
quidnam accidisset, quod afferret Q. fratri meo aut
offensionem tam gravem aut commutationem tan-
tam voluntatis. Atque illud a me iam ante intel-
ligebatur, quod te quoque ipsum discedentem a
nobis suspicari videbam, subesse nescio quid opini-
onis incommodae sauciumque esse eius animum et
insedisse quasdam odiosas suspiciones, quibus ego
mederi quum cuperem et antea saepe et vehemen-
tius etiam post sortitionem provinciae, nec tantum
intelligebam ei esse offensionis, quantum litterae
tuae declararunt, nec tantum proficiebam, quan-
tum volebam; sed tamen hoc me ipse consolabar, 2
quod non dubitabam, quin te ille aut Dyrrhachii
aut in istis locis uspiam visurus esset, quod quum
accidisset, confidebam ac mihi persuaseram fore, ut
omnia placarentur inter vos non modo sermone ac

Ep. 16, 18. *aliquod* (W.). *aliquid* vulgo. Ep. 17, 1. *sauc. eius esse animum* (W.)? *s. eius a.*, super *eius* scripto *esse*, M. — *cuperem et a.* (I., acl., Ambr. 17). Om. *et* MR., β, B. — *declararunt* (W.) *declararant.* MB. *declarant* R Jacl.

disputatione, sed conspectu ipso congressuque vestro
— nam, quanta sit in Quinto fratre meo comitas,
quanta iucunditas, quam mollis animus et ad ac-
cipiendam et ad deponendam offensionem, nihil
attinet me ad te, qui ea nosti, scribere —; sed
accidit perincommode, quod eum nusquam vidisti,
valuit enim plus, quod erat illi nonnullorum arti-
ficiis inculcatum, quam aut officium aut necessitudo
aut amor vester ille pristinus, qui plurimum valere
3 debuit. Atque, huius incommodi culpa ubi resideat,
facilius possum existimare quam scribere; vereor
enim, ne, dum defendam meos, non parcam tuis,
nam sic intelligo, ut nihil a domesticis vulneris
factum sit, illud quidem, quod erat, eos certe sanare
potuisse. Sed huiusce rei totius vitium, quod ali-
quanto etiam latius patet, quam videtur, praesenti
4 tibi commodius exponam. De iis litteris, quas ad
te Thessalonica misit, et de sermonibus, quos ab
illo et Romae apud amicos tuos et in itinere ha-
bitos putas, ecquid tantum causae sit, ignoro, sed
omnis in tua posita est humanitate mihi spes huius
levandae molestiae: nam, si ita statueris, et irrita-
biles animos esse optimorum saepe hominum et
eosdem placabiles et esse hanc agilitatem, ut ita
dicam, mollitiamque naturae plerumque bonitatis
et, id quod caput est, nobis inter nostra sive in-
commoda sive vitia sive iniurias esse tolerandas,
facile haec, quemadmodum spero, mitigabuntur;
quod ego ut facias te oro, nam ad me, qui te unice
diligo, maxime pertinet neminem esse meorum, qui
5 aut te non amet aut abs te non ametur. Illa pars
epistolae tuae minime fuit necessaria, in qua ex-
ponis, quas facultates aut provincialium aut ur-
banorum commodorum et aliis temporibus et me
ipso consule praetermiseris; mihi enim perspecta

Ep. 17, 2. *animus et ad* (I., aclb.). *a. ad* MR., B.

est ingenuitas et magnitudo animi tui, neque ego inter me atque te quidquam interesse umquam duxi praeter voluntatem institutae vitae, quod me ambitio quaedam ad honorum studium, te autem alia minime reprehendenda ratio ad honestum otium duxit: vera quidem laude probitatis, diligentiae, religionis neque me tibi neque quemquam antepono, amoris vero erga me, quum a fraterno amore domesticoque discessi, tibi primas defero; vidi enim, 6
vidi penitusque perspexi in meis variis temporibus et sollicitudines et laetitias tuas: fuit mihi saepe et laudis nostrae gratulatio tua iucunda et timoris consolatio grata; quin mihi nunc te absente non solum consilium, quo tu excellis, sed etiam sermonis communicatio, quae mihi suavissima tecum solet esse, maxime deest — quid dicam? in publicane re, quo in genere mihi negligenti esse non licet, an in forensi labore, quem antea propter ambitionem sustinebam, nunc, ut dignitatem tueri gratia possim, an *in* ipsis domesticis negotiis, in quibus ego quum antea, tum vero post discessum fratris te sermonesque nostros desidero? postremo non labor meus non requies, non negotium non otium, non forenses res non domesticae, *non publicae* non privatae carere diutius tuo suavissimo atque amantissimo consilio ac sermone possunt. Atque harum rerum commemorationem verecundia 7
saepe impedivit utriusque nostrum; nunc autem ea fuit necessaria propter eam partem epistolae tuae, per quam te ac mores tuos mihi purgatos ac probatos esse voluisti. Atque in ista incommoditate alienati illius animi et offensi illud inest tamen commodi, quod et mihi et ceteris amicis tuis nota

Ep. 17, 5. *est et ingen.* (I., „quidam libri" Lamb., l., ɔ: Z.)? — *fraterno amore d.* vulgo. *f.* [*a.*] *d.* Ern., B. 6. *publicane re* (Zb., margo 1584 ɔ: Zl.). *publica re* (MRI., βh, B.)?

fuit et abs te aliquanto ante testificata tua voluntas omittendae provinciae, ut, quod una non estis, non dissensione ac discidio vestro, sed voluntate ac iudicio tuo factum esse videatur; quare et illa, quae violata, expiabuntur et haec nostra, quae sunt sanctissime conservata, suam religionem obtinebunt.
8 Nos hic in re publica infirma, misera commutabilique versamur: credo enim te audisse nostros equites paene a senatu esse diiunctos: qui primum illud valde graviter tulerunt, promulgatum ex senatus consulto fuisse, ut de eis, qui ob iudicandum *pecuniam* accepissent, quaereretur, qua in re decernenda quum ego casu non affuissem sensissemque id equestrem ordinem ferre moleste neque aperte dicere, obiurgavi senatum, ut mihi visus sum, summa cum auctoritate et in causa non verecunda
9 admodum gravis et copiosus fui. Ecce aliae deliciae equitium vix ferendae! quas ego non solum tuli, sed etiam ornavi: Asiam qui de censoribus conduxerant, questi sunt in senatu se cupiditate prolapsos nimium magno conduxisse, ut induceretur locatio, postulaverunt; ego princeps in adiutoribus atque adeo secundus — nam, ut illi auderent hoc postulare, Crassus eos impulit —. Invidiosa res, turpis postulatio et confessio temeritatis; *sed* summum erat periculum, ne, si nihil impetrassent, plane alienarentur a senatu: huic quoque rei subventum est maxime a nobis perfectumque, ut frequentissimo senatu et liberalissimo uterentur, multaque a me de ordinum dignitate et concordia dicta sunt Kal. Decembr. et postridie; neque adhuc res confecta est, sed voluntas senatus perspecta: unus enim contra dixerat Metellus consul designatus; quin erat dicturus, ad quem propter diei brevitatem perventum

Ep. 17, 7. *aliquanto ante test.* (C.; *ante aliquando t.* I., a). *aliquando t.* MR., vulgo. 9. *tem.; sed summum* (Kayser.). *t.; summum* vulgo. — *des.; diu erat dicturus* (m.)?

non est, heros ille noster Cato. Sic ego conservans 10
rationem institutionemque nostram tueor, ut possum, illam a me conglutinatam concordiam, sed tamen, quoniam ista sunt tam infirma, munitur quaedam nobis ad retinendas opes nostras tuta, ut spero, via, quam tibi litteris satis explicare non possum, significatione parva ostendam tamen: utor Pompeio familiarissime. Video, quid dicas: cavebo, quae sunt cavenda, ac scribam alias ad te de meis consiliis capessendae rei publicae plura. Lucceium 11
scito consulatum habere in animo statim petere; duo enim soli dicuntur petituri: Caesar cum eo coire per Arrium cogitat et Bibulus cum hoc se putat per C. Pisonem posse coniungi. Rides: non sunt haec ridicula, mihi crede. Quid aliud scribam ad te, quid? multa sunt, sed in aliud tempus. *** exspectare velis, cures, ut sciam: iam illud modeste rogo, quod maxime cupio, ut quam primum venias. Nonis Decembribus.

XVIII.

Scr. a. d. XI. Kal. Februarias a. u. c. 694

CICERO ATTICO SAL.

Nihil mihi nunc scito tam deesse quam homi- 1
nem eum, quocum omnia, quae me cura aliqua afficiunt, [una] communicem, qui me amet, qui sapiat, quicum ego ex animo loquar, nihil fingam, nihil dissimulem, nihil obtegam; abest enim frater ἀφε-

Ep. 17, 11. *scito cons. habere* (vulgo). *s.* [*c.*] *h.* Cobet., B. — *sunt, sed in a. tempus.* *** *exspectare* (Mβh., R., sed haec *s. s. si in,* I., sed *t. te exsp.*). *s., sed in a. t. Te oro, ut* (vel *Tu fac, ut* vel *Tu velim*), *quando te exspectari* (vel *nos te exsp.*) *velis* (W.). *s.; sed si in a. tempus e. v.* Corrad., B. — *sciam; nam illud* (W.)? — *modeste* (CMR., cdd. Mal., vulgo). *moleste* I., h., B. Ep. 18, 1. *aff.,* [*una*] *c.* (Ern.). *a., una c.* vulgo.

λέστατος et amantissimus —

Me tellus! non homo *est*, sed litus atque aër
Et solitudo mera —;

tu autem, qui saepissime curam et angorem animi mei sermone et consilio levasti tuo, qui mihi et in publica re socius et in privatis omnibus conscius et omnium meorum sermonum et consiliorum particeps esse soles, ubinam es? ita sum ab omnibus destitutus, ut tantum requietis habeam, quantum cum uxore et filiola et mellito Cicerone * consumitur: nam illae ambitiosae nostrae fucosaeque amicitiae sunt in quodam splendore forensi, fructum domesticum non habent; itaque, quum bene completa domus est tempore matutino, quum ad forum stipati gregibus amicorum descendimus, reperire ex magna turba neminem possumus, quocum aut iocari libere aut suspirare familiariter possimus. Quare te exspectamus, te desideramus, te iam etiam arcessimus; multa sunt enim, quae me sollicitant anguntque, quae mihi videor aures nactus tuas
2 unius ambulationis sermone exhaurire posse. Ac domesticarum quidem sollicitudinum aculeos omnes et scrupulos occultabo, neque ego huic epistolae atque ignoto tabellario committam; atque hi — nolo **enim** te permoveri — non sunt permolesti, sed tamen insident et urgent et nullius amantis consilio aut sermone requiescunt: in re publica vero, quamquam animus est

Ep. 18, 1. *amantissimus — Me tellus! non homo est, sed l. a. aer* ‖ *Et s. m. —; tu* (de Chamford., sed sine *est*, W.). *am.* † *Metellus non h., sed „l. a. a. et s. mera!“ tu* Malasp., B. — *Cicerone * cons.* (W.). Excidit *temporis* aut *otii*. *C. c.* vulgo. — *multa enim sunt* (Z.?)? 2. *neque eos huic* (Ursin.; *n. enim h.* Ambr. 16)? — *comm.; atque hi* (vulgo). *c. Atqui hi* B. — *animus tuus est* (W.)?

praesens, tamen voluntas etiam atque etiam ipsa
me deficit; nam, ut ea breviter, quae post tuum
discessum acta sunt, colligam, iam exclames necesse
est res Romanas diutius stare non posse. Etenim
post profectionem tuam primus, ut opinor, introitus
fuit in causam fabulae Clodianae, in qua ego nactus,
ut mihi videbar, locum resecandae libidinis et coer-
cendae iuventutis vehemens fui et omnes profudi
vires animi atque ingenii mei, non odio adductus ali-
cuius, sed spe rei publicae corrigendae et sanandae
civitatis: afflicta res publica est empto constuprato- 3
que iudicio. Vide, quae sint postea consecuta:
consul est impositus is nobis, quem nemo praeter
nos philosophos aspicere sine suspiritu posset.
Quantum hoc vulnus! facto senatus consulto de
ambitu, de iudiciis nulla lex perlata, exagitatus
senatus, alienati equites Romani: sic ille annus duo
firmamenta rei publicae per me unum constituta
evertit; nam et senatus auctoritatem abiecit et or-
dinum concordiam diiunxit. Instat hic nunc annus
egregius. Eius initium eiusmodi fuit, ut anniver-
saria sacra Iuventatis non committerentur: nam
M. Luculli uxorem Memmius suis sacris initiavit,
Menelaus aegre id passus divortium fecit, quam-
quam ille pastor Idaeus Menelaum solum contem-
pserat, hic noster Paris tam Menelaum quam Aga-
memnonem liberum non putavit. Est autem C.Heren- 4
nius quidam tribunus pl., quem tu fortasse ne nosti
quidem — tametsi potes nosse, tribulis enim tuus
est et Sextus, pater eius, nummos vobis dividere

Ep. 18, 2. *pr., tamen v. . . ipsa me deficit* (v.). *ipsa medicinam efficit* Zb., cdd. Mal., h, ac. *i. medicina e.* q., Palatini, RI. M. magnam hic habet lacunam. *pr.,* † *tamen . . . i. medicina eff.* B. *pr. t. v. iam atque e. i. me medicina def.* (Madvig. m. Adv. II.)? — *spe rei p. corr. et* (b). *spere c. et* Zb., *spero c. et* Zl. *spe non c., sed* RI., ac. *spe c. et* lB. 3. *nunc annus* (Sch., Ambr. 17). *n.* [*ille*] *a.* B. ex Sch. conj. *n. ille a.* vulgo.

solebat —: is ad plebem P. Clodium traducit idem-
que fert, ut universus populus in campo Martio
suffragium de re Clodii ferat; hunc ego accepi in
senatu, ut soleo, sed nihil est illo homine lentius.
5 Metellus est consul egregius et nos amat, sed im-
minuit auctoritatem suam, quod habet dicis causa
promulgatum illud idem de Clodio; Auli autem
filius, o di immortales! quam ignavus ac sine animo
miles! quam dignus, qui Palicano, sicut facit, os ad
6 male audiendum quotidie praebeat! agraria autem
lex promulgata est a Flavio, sane levis, eadem fere,
quae fuit Plotia. Sed interea *πολιτικὸς ἀνὴρ οὐδ'
ὄναρ* quisquam inveniri potest; qui poterat, fami-
liaris noster — sic est enim: volo hoc te scire —
Pompeius togulam illam pictam silentio tuetur
suam; Crassus verbum nullum contra gratiam;
ceteros iam nosti, qui ita sunt stulti, ut amissa re
publica piscinas suas fore salvas sperare videantur.
7 Unus est, qui curet constantia magis et integritate
quam, ut mihi videtur, consilio aut ingenio, Cato,
qui miseros publicanos, quos habuit amantissimos
sui, tertium iam mensem vexat neque iis a senatu
responsum dari patitur: ita nos cogimur reliquis
de rebus nihil decernere, antequam publicanis re-
sponsum sit; quare etiam legationes reiectum iri
8 puto. Nunc vides, quibus fluctibus iactemur, et, si
ex iis, quae scripsimus tanta, etiam a me non scri-
pta perspicis, revise nos aliquando et, quamquam
sunt haec fugienda, quo te voco, tamen fac, ut
amorem nostrum tanti aestimes, ut eo vel cum his
molestiis perfrui velis; nam, ne absens censeare,
curabo edicendum et proponendum locis omnibus,
sub lustrum autem censeri germani negotiatoris est.

Ep. 18, 6. *autem lex pr.* (W.). Om. *lex* vulgo. — *volo hoc te* (vc.). *v. te h.* (vulgo)? 7. *curet rem publicam c.* (W.)? 8. *perfrui* (Zb.). *pervenire* RI., qhacl., B.

Quare cura, ut te quam primum videamus. Vale. xi. Kal. Febr. Q. Metello L. Afranio coss.

XIX.

Scr. Romae Idibus Martiis a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

Non modo, si mihi tantum esset otii, quantum 1
est tibi, verum etiam, si tam breves epistolas vellem
mittere, quam tu soles, facile te superarem et in
scribendo multo essem crebrior quam tu; sed ad
summas atque incredibiles occupationes meas accedit,
quod nullam a me volo epistolam ad te sine argu-
mento ac sententia pervenire. Et primum tibi, ut
aequum est civi amanti patriam, quae sunt in re
publica, exponam; deinde, quoniam tibi amore nos
proximi sumus, scribemus etiam de nobis ea, quae
scire te non nolle arbitramur. Atque in re publica 2
nunc quidem maxime Gallici belli versatur metus;
nam Aedui, fratres nostri, pugnant, Sequani † puer
malam pugnarunt et Helvetii sine dubio sunt in
armis excursionesque in provinciam faciunt. Sena-
tus decrevit, ut consules duas Gallias sortirentur,
delectus haberetur, vacationes ne valerent, legati
cum auctoritate mitterentur, qui adirent Galliae
civitates darentque operam, ne eae se cum Helve-
tiis coniungerent. Legati sunt Q. Metellus Creticus
et L. Flaccus et, τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον, Lentulus

Ep. 19, 1. *soles, facile te* (m.). *s. facere, te* vulgo. — *quae sint in re p.* (W.)? 2. *Gallici belli versatur* (RI., vulgo). *G. versantur* P. (ɔ: cd. Poggianus a Mommsenio collatus), B. — *Aedui* (I., vulgo). *Haedui* R., B. — *pugnant, Sequani* (Z., RI., h., vulgo). Om. *S.* P., B. — † *puer malam* (Zl., vc.; Zb. *puer male;* q. *pueri malam;* R., ac *male,* om. *p.*). † *pueri in alam* P., I., B. *pueri in alia* h. *permale* (b.)? — *pugnarunt et Helvetii sine* (R., a., vulgo). Om. *Helv.* P., I., B. *p., H. sine* (I.)?

3 Clodiani filius. Atque hoc loco illud non queo praeterire, quod, quum de consularibus mea prima sors exisset, una voce senatus frequens retinendum me in urbe censuit; hoc idem post me Pompeio accidit, ut nos duo quasi pignora rei publicae retineri videremur, quid enim ego aliorum in me *ἐπιφωνήματα* exspectem, quum haec domi nascantur?
4 Urbanae autem res sic se habent. Agraria lex a Flavio tribuno pl. vehementer agitabatur auctore Pompeio, quae nihil populare habebat praeter auctorem. Ex hac ego lege secunda concionis voluntate omnia illa tollebam, quae ad privatorum incommodum pertinebant: liberabam agrum eum, qui P. Mucio L. Calpurnio consulibus publicus fuisset; Sullanorum hominum possessiones confirmabam; Volaterranos et Arretinos, quorum agrum Sulla publicarat neque diviserat, in sua possessione retinebam; unam rationem non reiiciebam, ut ager hac adventicia pecunia emeretur, quae ex novis vectigalibus per quinquennium reciperetur. Huic toti rationi agrariae senatus adversabatur suspicans Pompeio novam quandam potentiam quaeri; Pompeius vero ad voluntatem perferendae legis incubuerat; ego autem magna cum agrariorum gratia confirmabam omnium privatorum possessiones — is enim est noster exercitus, hominum, ut tute scis, locupletium —; populo autem *et* Pompeio — nam id quoque volebam — satisfaciebam emptione, qua constituta diligenter et sentinam urbis exhauriri et Italiae solitudinem frequentari posse arbitrabar. Sed haec tota res interpellata bello refrixerat. Metellus est consul sane bonus et nos admodum diligit; ille alter nihili ita est, ut plane, quid emerit, nesciat.

Ep. 19, 3. *ego alienorum* (Malasp.)? *ego Gallorum* (Sch.)? — *nascantur* (vulgo). *innasc.* PB. 4. *exercitus, h.* (vulgo). *e. h.* B.

Haec sunt in re publica, nisi etiam illud ad rem publi- 5
cam putas pertinere, Herennium quendam, tribunum
pl., tribulem tuum, sane hominem nequam atque egen-
tem, saepe iam de P. Clodio ad plebem traducendo
agere coepisse: huic frequenter interceditur. Haec 6
sunt, ut opinor, in re publica. Ego autem, ut semel
Nonarum illarum Decembrium iunctam invidia ac
multorum inimicitiis eximiam quandam atque im-
mortalem gloriam consecutus sum, non destiti eadem
animi magnitudine in re publica versari et illam
institutam ac susceptam dignitatem tueri, sed,
posteaquam primum Clodii absolutione levitatem
infirmitatemque iudiciorum perspexi, deinde vidi
nostros publicanos facile a senatu diiungi, quamquam
a me ipso non divellerentur, tum autem beatos
homines — hos piscinarios dico, amicos tuos —
non obscure nobis invidere, putavi mihi maiores
quasdam opes et firmiora praesidia esse quaerenda.
Itaque primum eum, qui nimium diu de rebus nostris 7
tacuerat, Pompeium, adduxi in eam voluntatem,
ut in senatu non semel, sed saepe multisque verbis
huius mihi salutem imperii atque orbis terrarum
adiudicarit; quod non tam interfuit mea — neque
enim illae res aut ita sunt obscurae, ut testimonium,
aut ita dubiae, ut laudationem desiderent — quam
rei publicae: quod erant quidam improbi, qui con-
tentionem fore aliquam mihi cum Pompeio ex rerum
illarum dissensione arbitrarentur, cum hoc ego me
tanta familiaritate coniunxi, ut *et* uterque nostrum
in sua ratione munitior et res publica firmior
hac coniunctione esse possit. Odia autem illa libi- 8
dinosae et delicatae iuventutis, quae erant in me
incitata, sic mitigata sunt comitate quadam mea,

Ep. 19, 7. *rei p.: quod . . . arb., cum* (W.). *rei p., q . . . arb. Cum* vulgo. — *ut et uterque* (W.). Om. *et* vulgo. — *et res p. f.* (Gron.). *et in re p. f.* vulgo.

me unum ut omnes illi colant. Nihil iam denique a me asperum in quemquam fit, nec tamen quidquam populare ac dissolutum, sed ita temperata tota ratio est, ut rei publicae constantiam praestem, privatis rebus meis propter infirmitatem bonorum, iniquitatem malevolorum, odium in me improborum adhibeam quandam cautionem et diligentiam, atque ita tamen istis novis amicitiis implicati sumus, ut crebro mihi vafer ille Siculus insusurret Epicharmus cantilenam illam suam:

νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρενῶν.

Ac nostrae quidem rationis ac vitae quasi quandam
9 formam, ut opinor, vides. De tuo autem negotio saepe ad me scribis, cui mederi nunc non possumus; est enim illud senatus consultum summa pedariorum voluntate, nullius nostrum auctoritate factum: nam, quod me fuisse ad scribendum vides, ex ipso senatus consulto intelligere potes aliam rem tum relatam, hoc autem de populis liberis sine causa additum, et ita factum est a P. Servilio filio, qui in postremis sententiam dixit, sed immutari hoc tempore non potest: itaque conventus, qui initio celebrabantur, iamdiu fieri desierunt; tu *si* tuis blanditiis tamen a Sicyoniis nummulorum aliquid ex-
10 presseris, velim me facias certiorem. Commentarium consulatus mei Graece compositum misi ad te, in quo si quid erit, quod homini Attico minus Graecum eruditumque videatur, non dicam, quod tibi, ut opinor, Panormi Lucullus de suis historiis dixerat, se, quo facilius illas probaret Romani hominis esse,

Ep. 19, 8. *tamen istis novis* (W.). *tamen si eis n.* Z. *tametsi eis n.* PR., I., sed ea *eius. tamen his n.* 1B. — *Epicharmus* vulgo. [*E.*] m., Or., B. 9. *fuisse ad scr.* (W.). *esse ad s.* vulgo. — *et id ita f.* (W.)? *et id f.* (Ern.)? 10. *Panormi* (vulgo). *Panhormi* Or. II., B.

idcirco barbara quaedam et σόλοικα dispersisse: apud me si quid erit eiusmodi, me imprudente erit et invito. Latinum si perfecero, ad te mittam. Tertium poëma exspectato, ne quod genus a me ipso laudis meae praetermittatur. Hic tu cave dicas, τίς πατέρ' αἰνήσει; si est enim apud homines quidquam, quod potius sit, laudetur, nos vituperemur, qui non potius alia laudemus, quamquam non ἐγκωμιαστικὰ sunt haec, sed ἱστορικά, quae scribimus.
Quintus frater purgat se mihi per litteras et affir- 11
mat nihil a se cuiquam de te secus esse dictum: verum haec nobis coram summa cura et diligentia sunt agenda; tu modo nos revise aliquando. Cossinius hic, cui dedi litteras, valde mihi bonus homo et non levis et amans tui visus est et talis, qualem esse eum tuae mihi litterae nuntiarant. Idibus Martiis.

XX.

Scr. Romae mense Maio a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

Quum e Pompeiano me Romam recepissem a. d. 1
IIII. Idus Maias, Cincius noster eam mihi abs te epistolam reddidit, quam tu Idibus Febr. dederas: ei nunc epistolae litteris his respondebo. Ac primum tibi perspectum esse iudicium de te meum laetor, deinde te in iis rebus, quae mihi asperius a nobis atque nostris et iniucundius actae videbantur, moderatissimum fuisse vehementissime gaudeo idque neque amoris mediocris et ingenii summi ac sapientiae iudico: qua de re quum ad me ita suaviter, diligenter, officiose, humaniter scripseris, ut non modo te hortari amplius non debeam, sed ne exspectare quidem abs te aut ab ullo homine tantum

Ep. 19, 10. σόλοικα „meliores codices" v., omnes Mal. (F.). soloeca R. B. soleta Ph. obsoleta Jac. *aliena laudemus* (Bentivoglio)? Ep. 20, 1. *atque adeo a nostris* (W.)? *atque a. n.* (R., a 2, c., l.)?

facilitatis ac mansuetudinis potuerim, nihil duco esse commodius quam de his rebus nihil iam amplius scribere; quum erimus congressi, tum, si quid
2 res feret, coram inter nos conferemus. Quod ad me de re publica scribis, disputas tu quidem et amanter et prudenter et a meis consiliis ratio tua non abhorret — nam neque de statu nobis nostrae dignitatis est recedendum neque sine nostris copiis intra alterius praesidia veniendum et is, de quo scribis, nihil habet amplum, nihil excelsum, nihil non summissum atque populare —, verumtamen fuit ratio mihi fortasse ad tranquillitatem meorum temporum non inutilis, sed mehercule rei publicae multo etiam utilior quam mihi civium improborum impetus in me reprimi, quum hominis amplissima fortuna, auctoritate, gratia fluctuantem sententiam confirmassem et a spe malorum ad mearum rerum laudem convertissem; quod si cum aliqua levitate mihi faciendum fuisset, nullam rem tanti existimassem, sed a me ita sunt acta omnia, non ut ego illi assentiens levior, sed ut ille
3 me probans gravior videretur. Reliqua sic a me aguntur et agentur, ut non committamus, ut ea, quae gessimus, fortuito gessisse videamur: meos bonos viros, illos, quos significas, et eam, quam mihi dicis obtigisse *Σπάρταν*, non modo numquam deseram, sed etiam, si ego ab illa deserar, tamen in mea pristina sententia permanebo. Illud tamen velim existimes, me hanc viam optimatem post Catuli mortem nec praesidio ullo nec comitatu tenere; nam, ut ait Rhinton, ut opinor,

οἱ μὲν παρ' οὐδέν εἰσι, τοῖς δ' οὐδὲν μέλει·

mihi vero ut invideant piscinarii nostri, aut scribam ad te alias aut in congressum nostrum reservabo.

Ep. 20, 1. *de iis rebus* (W.)? 2. *aestimassem* (aclb.)?

A curia autem nulla me res divellet, vel quod ita
rectum est, vel quod rebus meis maxime consen-
taneum, vel quod, a senatu quanti fiam, minime me
poenitet. De Sicyoniis, ut ad te scripsi antea, non 4
multum spei est in senatu — nemo est enim iam, qui
queratur, quare, si id exspectas, longum est: alia via,
si qua potes, pugna. Quum est actum, neque anim-
adversum est, ad quos pertineret, et raptim in eam
sententiam pedarii cucurrerunt: inducendi senatus
consulti maturitas nondum est, quod neque sunt,
qui querantur, et multi partim malevolentia, partim
opinione aequitatis delectantur. Metellus tuus est 5
egregius consul: unum reprehendo, quod otium *e*
Gallia nuntiari non magno opere gaudet; cupit,
credo, triumphare: hoc vellem mediocrius; cetera
egregia. Auli filius vero ita se gerit, ut eius con-
sulatus non consulatus sit, sed Magni nostri *ὑπώ-
πιον*. De meis scriptis misi ad te Graece perfectum 6
consulatum meum: eum librum L. Cossinio dedi;
puto te Latinis meis delectari, huic autem Graeco
Graecum invidere. Alii si scripserint, mittemus ad
te, sed, mihi crede, simul atque hoc nostrum lege-
runt, nescio quo pacto retardantur. Nunc ut ad 7
rem meam redeam, L. Papirius Paetus, vir bonus
amatorque noster, mihi libros eos, quos Ser. Clau-
dius reliquit, donavit; quum mihi per legem Cinciam
licere capere Cincius amicus tuus diceret, libenter
dixi me accepturum, si attulisset: nunc, si me amas,
si te a me amari scis, enitere per amicos clientes
hospites, libertos denique ac servos tuos, ut scida
ne qua depereat; nam et Graecis iis libris, quos
suspicor, et Latinis, quos scio illum reliquisse, mihi

Ep. 20, 5. *nuntiari e G.* R. (M1 *n. G.*)? — *cetera egregie* (W.)? — *de nostris scr.* (cdd. Lamb. nonn.)? 6. *scriptis m.* (W.). *s., m.* (vulgo)? 7. *Nunc ut* (W.). *N., ut* vulgo.

vehementer opus est, ego autem quotidie magis, quod mihi de forensi *labore* temporis datur, in iis studiis conquiesco. Per mihi, per, inquam, gratum feceris, si in hoc tam diligens fueris, quam soles in iis rebus, quas me valde velle arbitraris, ipsiusque Paeti tibi negotia commendo, de quibus tibi ille agit maximas gratias, et, ut iam invisas nos, non solum rogo, sed etiam suadeo.

Ep. 20, 7. *in his st.* (RIacl.)?

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER SECUNDUS.

I.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

Kal. Iuniis eunti mihi Antium et gladiatores 1
M. Metelli cupide relinquenti venit obviam tuus puer: is mihi litteras abs te et commentarium consulatus mei Graece scriptum reddidit; in quo laetatus sum *me* aliquanto ante de iisdem rebus Graece item scriptum librum L. Cossinio ad te perferundum dedisse, nam, si ego tuum ante legissem, furatum me abs te esse diceres: quamquam tua illa — legi enim libenter — horridula mihi atque incompta visa sunt, sed tamen erant ornata hoc ipso, quod ornamenta neglexerant et, ut mulieres, ideo bene olere, quia nihil olebant, videbantur; meus autem liber totum Isocrati myrothecium atque omnes eius discipulorum arculas ac nonnihil etiam Aristotelia pigmenta consumpsit; quem tu Corcyrae, ut mihi aliis litteris significas, strictim attigisti, post autem, ut arbitror, a Cossinio accepisti; quem tibi ego

Ep. 1, 1. *legi enim diligenter* (W.)?

non essem ausus mittere, nisi eum lente ac fasti-
2 diose probavissem, quamquam ad me scripsit iam Rhodo Posidonius se, nostrum illud ὑπόμνημα quum legeret, quod ego ad eum, ut ornatius de iisdem rebus scriberet, miseram, non modo non excitatum esse ad scribendum, sed etiam plane deterritum; quid quaeris? conturbavi Graecam nationem: ita, vulgo qui instabant, ut darem sibi, quod ornarent, iam exhibere mihi molestiam destiterunt. Tu, si tibi placuerit liber, curabis, ut et Athenis sit et in ceteris oppidis Graeciae; videtur enim posse aliquid
3 nostris rebus lucis afferre. Oratiunculas autem et quas postulas et plures etiam mittam, quoniam quidem ea, quae nos scribimus adolescentulorum studiis excitati, te etiam delectant; fuit enim mihi commodum, quod in eis orationibus, quae Philippicae nominantur, enituerat civis ille tuus Demosthenes et quod se ab hoc refractariolo iudiciali dicendi genere abiunxerat, ut σεμνότερός τις καὶ πολιτικώτερος videretur, curare, ut meae quoque essent orationes, quae consulares nominarentur: quarum una est in senatu Kal. Ianuariis, altera ad populum de lege agraria, tertia de Othone, quarta pro Rabirio, quinta de proscriptorum filiis, sexta, quum provinciam in concione deposui, septima, quum Catilinam emisi, octava, quam habui ad populum postridie, quam Catilina profugit, nona in concione, quo die Allobroges † invocarunt, decima in senatu Nonis Decembribus; sunt praeterea duae breves, quasi ἀποσπασμάτια legis agrariae. Hoc totum σῶμα curabo ut habeas, et, quoniam te quum scripta, tum res meae delectant, iisdem ex libris perspicies et quae gesserim et quae dixerim: aut ne po-

Ep. 1, 2. *deterritum* (l.) *pert.* vulgo. 3. *tuus Demosthenes* (vulgo). *t.* [*D.*] m., B. — τις και (Z., Rl., aclb.). τις *et* (MB.)? *involgarunt* (b.) aut *indicarunt* (m.).

poscisses; ego enim tibi me non offerebam. Quod 4
quaeris, quid sit, quod te arcessam, ac simul impe-
ditum te negotiis esse significas neque recusas, quin
non modo, si opus sit, sed etiam, si velim, accurras,
nihil sane est necesse, verumtamen videbare mihi
tempora peregrinationis commodius posse describere:
nimis abes diu, praesertim quum sis in propinquis
locis, neque nos te fruimur et tu nobis cares. Ac
nunc quidem otium est, sed, si paullo plus furor
Pulchelli progredi posset, valde ego te istim ex-
citarem; verum praeclare Metellus impedit et im-
pediet: quid quaeris? est consul φιλόπατρις et, ut
semper iudicavi, natura bonus. Ille autem non 5
simulat, sed plane tribunus pl. fieri cupit: qua *de*
re quum in senatu ageretur, fregi hominem et in-
constantiam eius reprehendi, qui Romae tribunatum
pl. peteret, quum in Sicilia aedilitatem se petere
dictitasset, neque magno opere dixi esse nobis la-
borandum, quod nihilo magis ei liciturum esset
plebeio rem publicam perdere, quam similibus eius
me consule patriciis esset licitum; iam, quum se
ille septimo die venisse a freto neque sibi obviam
quemquam prodire potuisse et noctu se introisse
dixisset in eoque se in concione iactasset, nihil ei
novi dixi accidisse: ex Sicilia septimo die Romam,
at tribus horis Roma Interamnam; noctu introisse
item ante; non esse itum obviam ne tum quidem,
quum iri maxime debuerit. Quid quaeris? hominem
petulantem modestum reddo non solum perpetua
gravitate orationis, sed etiam hoc genere dictorum.
Itaque iam familiariter cum ipso cavillor ac iocor;

Ep. 1, 5. *Sicilia Himerae aed.* (Graev.)? *S. heredilitatem* Zb. *S. hereditatem* M1. *S. aedilitatem* M2, RI., ac., B. (*se petere* Corrad. *sepe* M., *saepe* Zb., RI., ac. *dictitasset* M2, R., ac. *dictasset* I. *hereditasset* Zb., M1). — *accidisse: ex S. s. d. R., at tr.* (Cb.). *R. a tribus* M., bh. *R. ac tr.* R. *a., ex S. s. d. R.; tr.* I., vulgo. — *introisse item* (Graev.). *i.* : *i.* Or., B.

† quin etiam, quum candidatum deduceremus, quaerit ex me, num consuessem Siculis locum gladiatoribus dare: negavi. „At ego," inquit, „novus patronus instituam; sed soror, quae tantum habeat consularis loci, unum mihi solum pedem dat." „Noli," inquam, „de uno pede sororis queri; licet etiam alterum tollas." „Non consulare," inquies, „dictum": fateor; sed ego illam odi male consularem: [ea] est enim seditiosa, [ea] cum viro bellum gerit, neque solum cum Metello, sed etiam cum Fabio, quod eos mihi
6 amicos esse moleste fert. Quod de agraria lege quaeris, sane iam videtur refrixisse. Quod me quodammodo molli brachio de Pompeii familiaritate obiurgas, nolim ita existimes, me mei praesidii causa cum illo coniunctum esse, sed ita res erat instituta, ut, si inter nos esset aliqua forte dissensio, maximas in re publica discordias versari esset necesse: quod a me ita praecautum atque [ita] provisum est, non ut ego de optimati illa mea ratione decederem, sed ut ille esset melior et aliquid de populari levitate deponeret; quem de meis rebus, in quas eum multi incitarant, multo scito gloriosius quam de suis praedicare, sibi enim bene gestae, mihi conservatae rei publicae dat testimonium. Hoc facere illum mihi quam prosit, nescio; rei publicae certe prodest. Quid? si etiam Caesarem, cuius nunc venti valde sunt secundi, reddo meliorem, num tandem
7 obsum rei publicae? Quin etiam, si mihi nemo in-

Ep. 1, 5. † *quin etiam . . . negavi* (W.). *quin* (vel *cui*) . . . . *quaerenti ex . . . dare, n.* (W.)? an *quin . . . quaesiit . . . d.; n.* (W.)? an *quin . . . ded. et is quaereret . . . d., n.* (W.)? *quin e . . . dare? n.* vulgo. — *habeat* (vulgo). *habet* Ern. conj., B. — *cons.: „est" enim „sedit., cum v. b. gerit"* (Or., W.)? — *eos mihi amicos esse* (I., sed *esse* om., Ern.). *eos esse in hoc esse* M1. *eos nihil mihi esse* M2. *eos nihil in hoc esse* R., bψ. 6. [*ita*] *prov.* (cl.)? — *optimati illa* (l.). *optima i.* vulgo. — *num tandem* (Sch.). *num tantum* M1, RI., B. *non tantum* M2; *num tamen* Ambr. 17, l.

videret, si omnes, ut erat aequum, faverent, tamen
non minus esset probanda medicina, quae sanaret
vitiosas partes rei publicae, quam quae exsecaret:
nunc vero, quum equitatus ille, quem ego in clivo
Capitolino te signifero ac principe collocaram, se-
natum deseruerit, nostri autem principes digito se
coelum putent attingere, si mulli barbati in piscinis
sint, qui ad manum accedant, alia autem negligant,
nonne tibi satis *rei publicae* prodesse videor, si
perficio, ut nolint obesse, qui possunt? nam Cato- 8
nem nostrum non tu amas plus quam ego, sed
tamen ille optimo animo utens et summa fide nocet
interdum rei publicae: dicit enim tamquam in Pla-
tonis πολιτείᾳ, non tamquam in Romuli faece, sen-
tentiam. Quid verius, quam in iudicium venire, qui
ob rem iudicandam pecuniam acceperit? censuit hoc
Cato, assensit senatus: equites curiae bellum, non
mihi; nam ego dissensi. Quid impudentius publicanis
renuntiantibus? fuit tamen retinendi ordinis causa
faciunda iactura: restitit et pervicit Cato. Itaque
nunc consule in carcere incluso, saepe item sedi-
tione commota aspiravit nemo eorum, quorum ego
concursu itemque ii consules, qui post me fuerunt,
rem publicam defendere solebant. „Quid ergo?
istos," inquies, „mercede conductos habebimus?"
Quid faciemus, si aliter non possumus? an liber-
tinis atque etiam servis serviamus? sed, ut tu ais,
ἅλις σπουδῆς. Favonius meam tribum tulit honestius 9
quam suam, Lucceii perdidit. Accusavit Nasicam in-
honeste, ac modeste tamen; dixit ita, ut Rhodi
videretur molis potius quam Moloni operam dedisse.
Mihi, quod defendissem, leviter suscensuit; nunc

Ep. 1, 7. *satis rei publicae pr.* (W.). Om. *rei p.* vulgo. 9. *inhoneste, ac modeste tamen; dixit ita, ut* (W. et Madvig., nisi quod is ˆ*at*, et Klotz.). *i. ac m. t. d., ita ut* vulgo. *honeste* (Rinkes. conj.), *ac moleste* (Malasp. conj.) *t. d., ita ut* B.

tamen petit iterum rei publicae causa. Lucceius quid agat, scribam ad te, quum Caesarem videro,
10 qui aderit biduo. Quod Sicyonii te laedunt, Catoni et eius aemulatori attribues Servilio. Quid? ea plaga nonne ad multos bonos viros pertinet? sed, si ita placuit, laudemus; deinde in dissensionibus
11 soli relinquamur! Amalthea mea te exspectat et indiget tui; Tusculanum et Pompeianum valde me delectant, nisi quod me, illum ipsum vindicem aeris alieni, aere non Corinthio, sed hoc circumforaneo obruerunt. In Gallia speramus esse otium. Prognostica mea cum oratiunculis propediem exspecta, et tamen, quid cogites de adventu tuo, scribe ad nos: nam mihi Pomponia nuntiari iussit te mense Quinctili Romae fore; id a tuis litteris, quas ad me de
12 censu tuo miseras, discrepabat. Paetus, ut antea ad te scripsi, omnes libros, quos frater suus reliquisset, mihi donavit. Hoc illius munus in tua diligentia positum est: si me amas, cura, ut conserventur et ad me perferantur; hoc mihi nihil potest esse gratius, et quum Graecos, tum vero diligenter Latinos ut conserves velim: tuum esse hoc munusculum putabo. Ad Octavium dedi litteras — cum ipso nihil eram locutus, neque enim ista tua negotia provincialia esse putabam neque te in tocullionibus habebam —, sed scripsi, ut debui, diligenter.

II.

Scr. in Tusculano mense Decembri a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

1 Cura, amabo te, Ciceronem nostrum: † cinos
2 *Θειοι* videmur. *Πελληναίων* in manibus tenebam

Ep. 1, 10. *dissensionibus* (MRI., Z., vulgo). *discessionibus* m., B. — *l., deinde ne in diss.* (W.)? *l., ne in d.* ml. 12. *Latinos dil.* (I., acl.)? Ep. 2, 1. † *cinos ΘΕΙΟΙ* (Mi). *CINOCΘΕΙΟΙ* M2. *CINOC CVNOCTIN* cd. (?) Sirlet. *ei nos ϑειοι* RI., aclb. *συννοσεῖν* (W.) aut *cui nos σ.* (Muret.). *ei nos σ.* Sch., B.

et hercule magnum acervum Dicaearchi mihi ante
pedes exstruxeram: o magnum hominem et unde
multo plura didiceris quam de Procilio! *Κορινθίων*
et *Ἀθηναίων* puto me Romae habere. Mihi credes,
† lege hec doceo mirabilis vir est. *Ἡρώδης*, si
homo esset, eum potius legeret, quam unam litteram
scriberet; qui me epistola petivit, ad te, ut video,
comminus accessit: coniurasse mallem quam resti-
tisse coniurationi, si illum mihi audiendum putassem.
De Lollio, sanus non es; de † vino, laudo. Sed heus 3
tu, ecquid vides Kalendas venire, Antonium non
venire? iudices cogi? nam ita ad me mittunt, Nigi-
dium minari in concione se iudicem, qui non affu-
erit, compellaturum. Velim tamen, si quid est, de
Antonii adventu quod audieris, scribas ad me et,
quoniam huc non venis, coenes apud nos utique
pridie Kal.: cave aliter facias. Cura, ut valeas.

III.

Scr. Romae mense Decembri a. u. c. 694.

CICERO ATTICO SAL.

Primum, ut opinor, *εὐαγγέλια*. Valerius abso-
lutus est Hortensio defendente: id iudicium † Katilio
condonatum putabatur, et Epicratem suspicor, ut
scribis, lascivum fuisse — etenim mihi caligae eius
et fasciae cretatae non placebant —: quid sit,
sciemus, quum veneris. Fenestrarum angustias quod 2

Ep. 2, 2. *credes, si leges haec* (*hec* M., *haec* R., Oxx., *β*, *te hoc* I., ac) *otiosus* (vel *in otio*): *mir.* (W.)? *c., si leges: hic m.*(W.)? *c., si l. haec: m.* (W.)? *crede* (l.), *si leges haec, dices: m.* (Boot.)? — *putarem* (Ern.)? 3. In *vino* latet nomen aliquod, ut *Vinio* (Pius). — *quoniam adhuc* (W.)? Ep. 3, 1. † *Katilio* (Zl.; Zb. *K. Atilio; Actilio* h.; *Hatilio* M.; *Hacilio β*; *Atilio* I., cdd. Regii, a.; *Attilio* R., c.). *Auli filio* (Malasp. conj., B.; *F. Afilio*)? — *mihi Gallicae eius et* (Malasp., l. margo 1584)? *m. caligae eius purpureae et* (W.)?

reprehendis, scito te *Κύρου παιδείαν* reprehendere: nam, quum ego idem istuc dicerem, Cyrus aiebat viridariorum *διαφάσεις* latis luminibus non tam esse suaves; etenim *ἔστω ὄψις μὲν ἡ ᾱ, τὸ δὲ ὁρώμενον β̄, γ̄, ἀκτῖνες δὲ δ̄ καὶ ε̄* — vides † enim cetera; nam, si *κατ' εἰδώλων ἐμπτώσεις* videremus, valde laborarent *εἴδωλα* in angustiis; nunc fit lepide illa *ἔκχυσις* radiorum. Cetera si reprehenderis, non feres tacitum, nisi si quid erit eiusmodi, quod sine sumptu
3 corrigi possit. Venio nunc ad mensem Ianuarium et ad *ὑπόστασιν* nostram ac *πολιτείαν*, in qua *Σωκρατικῶς εἰς ἑκάτερον*, sed tamen ad extremum, ut illi solebant, *τὴν ἀρέσκουσαν*. Est res sane magni consilii: nam aut fortiter resistendum est legi agrariae, in quo est quaedam dimicatio, sed plena laudis, aut quiescendum, quod est non dissimile atque ire in Solonium aut Antium, aut etiam adiuvandum, quod a me aiunt Caesarem sic exspectare, ut non dubitet, nam fuit apud me Cornelius — hunc dico Balbum, Caesaris familiarem —: is affirmabat illum omnibus in rebus meo et Pompeii consilio usurum daturumque operam, ut cum Pompeio Crassum coniungeret. Hic sunt haec: coniunctio mihi summa cum Pompeio, si placet, etiam cum Caesare, reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium; sed me *κατακλεὶς* mea illa commovet, quae est in libro tertio:

interea cursus, quos prima a parte iuventae
quosque adeo consul virtute animoque petisti,
hos retine atque auge famam laudesque bonorum:

haec mihi quum in eo libro, in quo multa sunt

Ep. 3, 2. *v.* † *enim cetera* (W.). *v. iam c.* (Corr.)? *v. c.* (W.)? 3. *κατακλεὶς* (Turneb.). *κατασις* Zb. † *κατακρεσις* MB. „*Hinc κατάκρισις*, illinc *καλλιόπης*" margo M. *κατάκρισις* R. *pecis* cd. Mureti.

scripta ἀριστοκρατικῶς, Calliope ipsa praescripserit, non opinor esse dubitandum, quin semper nobis videatur

εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

Sed haec ambulationibus Compitaliciis reservemus. Tu pridie Compitalia memento — balineum calfieri iubebo —, et Pomponiam Terentia rogat; matrem adiungemus. Θεοφράστου περὶ φιλοτιμίας affer mihi de libris Quinti fratris.

IV.

Scr. in Tusculano mense Martio a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Fecisti mihi pergratum, quod Serapionis librum 1
ad me misisti, ex quo quidem ego — quod inter nos liceat dicere — millesimam partem vix intelligo: pro eo tibi praesentem pecuniam solvi imperavi, ne tu expensum muneribus ferres. † At, quoniam nummorum mentio facta est, amabo te, cura, ut cum Titinio, quoquo modo poteris, transigas: si in eo, quod ostenderat, non stat, mihi maxime placet ea, quae male empta sunt, reddi, si voluntate Pomponiae fieri poterit; si ne id quidem', nummi potius addantur, quam ullus sit scrupulus. Valde hoc velim, antequam proficiscare, amanter, ut soles, diligenterque conficias. Clodius ergo, ut ais, ad Tigranem? 2
velim † Syrpiae condicione; sed facile patior, accommodatius enim nobis erit ad liberam legationem tempus illud, quum et Quintus noster iam, ut spe-

Ep. 3, 3. ἀμύνεσθαι (Homerus, vulgo). ἀμύνασθαι MB. Ep. 4, 1. † *At* (W.). *Atque* vel *Ac* aut *Et* (W.) aut *Sed* (l.). — *addantur* (m., l. margo 1584). *redd.* MRI., aclb., B. 2. *vellem* (W.)? *Zopyri conditione* (W.)? — *nobis erit ad* (Ern.). *n. est ad* (vulgo)?

ramus, in otio consederit et, iste sacerdos Bonae
deae cuiusmodi futurus sit, sciemus. Interea quidem
cum Musis nos delectabimus animo aequo, immo
vero etiam gaudenti ac libenti; neque mihi um-
quam veniet in mentem Crasso invidere neque
3 poenitere, quod a me ipse non desciverim. De
geographia, dabo operam, ut tibi satisfaciam; sed
nihil certi polliceor: magnum opus est, sed tamen,
ut iubes, curabo, ut huius peregrinationis aliquod
tibi opus exstet. Tu quidquid indagaris de re publica
et maxime quos consules futuros putes facito ut
sciam: tametsi nimis sum curiosus; statui enim nihil
5 iam de re publica cogitare. Terentiae saltum per-
speximus: quid quaeris? praeter quercum Dodonaeam
nihil desideramus, quo minus Epirum ipsam pos-
6 sidere videamur. Nos circiter Kal. aut in Formiano
erimus aut in Pompeiano: tu, si in Formiano non
erimus, si nos amas, in Pompeianum venito; id et
7 nobis erit periucundum et tibi non sane devium. De
muro imperavi Philotimo, ne impediret, quo minus
id fieret, quod tibi videretur: tu censeo tamen ad-
hibeas Vettium. His temporibus, tam dubia vita
optimi cuiusque, magni aestimo unius aestatis
fructum palaestrae Palatinae, sed ita tamen, ut
nihil minus velim, quam Pomponiam et puerum
versari in timore ruinae.

V.

Scr. in Antiati a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Cupio equidem et iampridem cupio Alexandream
reliquamque Aegyptum visere et simul ab hac

Ep. 4, 2. *sciemus* (Ern.). *scius* Zb., M. (hic in marg. „al. *scidus*"), *ψ*, cd. Cavalc. *scimus* R. *sciri possit* I., ac. *scierimus* (Or., B.)? 3. *aliquod tibi* (margo M., I., vulgo). Om. *al.* M., *ψ*, R., ac. [*a.*] *t.* B. 4. *nimis sum* (*β*h., RI., ac.). *minus* M., vulgo.

hominum satietate nostri discedere et cum aliquo desiderio reverti; sed hoc tempore et his mittentibus

αἰδέομαι Τρῶας καὶ Τρῳάδας ἑλκεσιπέπλους.

Quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an me aliquo praemio de sententia esse deductum?

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει,

Cato ille noster, qui mihi unus est pro centum milibus. Quid vero historiae de nobis ad annos sexcentos praedicarint? quas quidem ego multo magis vereor quam eorum hominum, qui hodie vivunt, rumusculos. Sed, opinor, excipiamus et exspectemus; si enim deferetur, erit quaedam nostra potestas et tum deliberabimus: etiam hercule est in non accipiendo nonnulla gloria; quare, si quid *Θεοφάνης* tecum forte contulerit, ne omnino repudiaris. De istis rebus exspecto tuas litteras: quid 2
Arrius narret, quo animo se destitutum ferat, et qui consules parentur, utrum, ut populi sermo *est*, Pompeius et Crassus an, ut mihi scribitur, cum Gabinio Servius Sulpicius, et num quae novae leges et num quid novi omnino et, quoniam Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur, quo quidem uno ego ab istis capi possum: vides levitatem meam. Sed quid ego haec, quae cupio deponere et toto animo atque omni cura *φιλοσοφεῖν*? sic, inquam, in animo est: vellem ab initio, nunc vero, quoniam

Ep. 5, 1. *sexcentos* (W.). *DC* vulgo. — *praedicabunt* (l. margo 1584)? *praedicarant* M1 teste Baitero, *praedicarunt* M. t. Furia. „al. *praedicarint*" superscr. in M. 2. *sermo est* (W.). Om. *est* vulgo. — *vides lev.* (W.). *vide l.* Muret. conj., B. *videte vitam* Z. *videte civitatem* MR., Oxx., βh., I ac (sed hae tres *videre*).

quae putavi esse praeclara expertus sum quam essent inania, cum omnibus Musis rationem habere cogito.
3 Tu tamen de Curtio ad me rescribe certius, et num quis in eius locum paretur et quid de P. Clodio fiat, et omnia, quemadmodum polliceris, ἐπὶ σχολῆς scribe et, quo die Roma te exiturum putes, velim ad me scribas, ut certiorem te faciam, quibus in locis futurus sim, epistolamque statim des de iis rebus, de quibus ad te scripsi, valde enim exspecto tuas litteras.

VI

Scr. in Antiati a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quod tibi superioribus litteris promiseram, fore, ut opus exstaret huius peregrinationis, nihil iam magno opere confirmo; sic enim sum complexus otium, ut ab eo divelli non queam: itaque aut libris me delecto, quorum habeo Antii festivam copiam, aut fluctus numero — nam ad lacertas captandas tempestates non sunt idoneae —; a scribendo prorsus abhorret animus. Etenim γεωγραφικά, quae constitueram, magnum opus est: ita valde Eratosthenes, quem mihi proposueram, a Serapione et ab Hipparcho reprehenditur; quid censes, si Tyrannio accesserit? et hercule sunt res difficiles ad explicandum et ὁμοειδεῖς nec tam possunt ἀνθηρογραφεῖσθαι, quam videbantur, et, quod caput est, mihi quaevis satis iusta causa cessandi est, qui etiam dubitem, an hic Antii considam et hoc tempus omne consumam, ubi quidem ego mallem duumvirum quam Romae *me* fuisse. Tu vero sapientior Buthroti domum parasti; sed, mihi crede, proxima

Ep. 6, 1. *Romae me fuisse* (b.). Om. *me* MRI., acl., B. An *mallem me d. q. R. f.* (l. margo 1584)?

est illi municipio haec Antiatium civitas: esse locum tam prope Romam, ubi multi sint, qui Vatinium numquam viderint? ubi nemo sit praeter me, qui quemquam ex vigintiviris vivum et salvum velit? ubi me interpellet nemo, diligant omnes? hic, hic nimirum πολιτευτέον; nam istic non solum non licet, sed etiam taedet. Itaque ἀνέκδοτα, quae tibi uni legamus, Theopompio genere aut etiam asperiore multo pangentur; neque aliud iam quidquam πολιτεύομαι nisi odisse improbos, et id ipsum nullo cum stomacho, sed potius cum aliqua scribendi voluptate. Sed, ut ad rem, scripsi ad quaestores urbanos de Quinti fratris negotio: vide, quid narrent, ecquae spes sit denarii an cistophoro Pompeiano iaceamus. Praeterea de muro statue quid faciendum sit. Aliud quid? etiam: quando te proficisci istinc putes, fac ut sciam.

VII.

Scr. in Antiati a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

De geographia etiam atque etiam deliberabimus; 1
orationes autem *a* me duas postulas, quarum alteram non libebat mihi scribere, † qui absciram, alteram, ne laudarem eum, quem non amabam, sed id quoque videbimus: denique aliquid exstabit, ne tibi plane cessasse videamur. De Publio quae ad me 2
scribis, sane mihi iucunda sunt, eaque etiam velim omnibus vestigiis indagata ad me afferas, quum venies, et interea scribas, si quid intelliges aut suspicabere, et maxime de legatione quid sit acturus. Equidem, antequam tuas legi litteras,

Ep. 6, 2. *sed id ipsum* (W.)? Ep. 7, 1. † *qui absciram* (Z., M., β). *quod abfueram* R. *quia abscideram* (I., aclb., B.)?

† in hominem ire cupiebam, non mehercule, ut differrem cum eo vadimonium — nam mira sum alacritate ad litigandum —, sed videbatur mihi, si quid esset in *eo* populare, quod plebeius factus esset, id amissurus: quid enim ad plebem transisti? ut Tigranem ires salutatum? narra mihi: reges Armenii patricios resalutare non solent? quid quaeris? acueram *me* ad exagitandam hanc eius legationem: quam si ille contemnit et si, ut scribis, bilem id commovet et latoribus et auspicibus legis curiatae, specta-
3 culum egregium. Hercule, verum ut loquamur, subcontumeliose tractatur noster Publius: primum qui, quum domi Caesaris quondam unus vir fuerit, nunc ne in viginti quidem esse potuerit; deinde alia legatio dicta erat, alia data est: illa opima ad exigendas pecunias Druso, ut opinor, Pisaurensi, an epuloni Vatinio reservatur; haec ieiuna tabellarii legatio datur ei, cuius tribunatus ad istorum tempora reservatur. Incende hominem, amabo te, quoad potes. Una spes est salutis istorum inter ipsos dissensio: cuius ego quaedam initia sensi ex Curione; iam vero Arrius consulatum sibi ereptum fremit; Megabocchus et haec sanguinaria iuventus inimicissima est; accedat vero, accedat etiam ista rixa auguratus. Spero me praeclaras de istis rebus epi-
4 stolas ad te saepe missurum. Sed, illud quid sit, scire cupio, quod iacis obscure, iam etiam ex ipsis quinque viris loqui quosdam. Quidnam id est? si est enim aliquid, plus est boni, quam putaram. Atque haec, sic velim existimes, non me abs te *κατὰ τὸ πρακτικὸν* quaerere, quod gestiat animus aliquid

Ep. 7, 2. † *in hominem ire* (W.). *ut* (vel *quam*) *h. i.* (W.) aut *sane h. i.* (Kayser.) aut *istim h. i.* (Graev.) aut *istum h. i.* (W.) aut *h. i.* (m., B.). 3. *potes* (cdd. Mal., ac). *pot* cum arcu M. *potest* Zb., R I., β, B. — *inter ipsos diss.* (Ambr. 16, Ern. conj.). *i. istos d.* vulgo. 4. *quinque viris* (vulgo). *viginti v.* (m., B.)? — *atque hoc* (W.)?

agere in re publica: iampridem gubernare me taedebat, etiam quum licebat; nunc vero, quum cogar exire de navi non abiectis, sed ereptis gubernaculis, cupio istorum naufragia ex terra intueri, cupio, ut ait tuus amicus Sophocles,

κἂν ὑπὸ στέγῃ
πυκνῆς ἀκούειν ψακάδος εὑδούσῃ φρενί.

De muro quid opus sit videbis. Castricianum men- 5
dum nos corrigemus, et tamen ad me Quintus HS. ccıↄↄ ıↄↄ. scripserat, nunc ad sororem tuam HS. † xxx. at Terentia tibi salutem dicit. Cicero tibi mandat, ut Aristodemo idem de se respondeas, quod de fratre suo, sororis tuae filio, respondisti. De Ἀμαλθείᾳ quod me admones, non negligemus. Cura, ut valeas.

VIII.

Scr. in Antiati medio mense Aprili (xv. Kal. Maias?) a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Epistolam quum a te avide exspectarem ad 1
vesperum, ut soleo, ecce tibi nuntius pueros venisse Roma. Voco, quaero, ecquid litterarum: negant. „Quid ais?“ inquam, „nihilne a Pomponio?“ Perterriti voce et vultu confessi sunt se accepisse, sed excidisse in via: quid quaeris? permoleste tuli; nulla enim abs te per hos dies epistola inanis aliqua re utili et suavi venerat. Nunc, si quid in ea epistola, quam ante diem xvi. Kal. Maias dedisti, fuit historia dignum, scribe quam primum, ne ignoremus; sin

Ep. 7, 5. *Quintus HS.* (W.). *que di* M. *Q. de* RI. *q.* cıↄ margo M. Om. *HS.* cdd. Mal., B. — † xxx. *at Terentia* (M2, q.). xxx. *a T.* M1. xxxvi. *T.* vel xxxiii. *T.* (W.) aut xxx. *T.* (R., vulgo). Ep. 8, 1. *litterarum: n.* (W.). *l.? n.* vulgo.

nihil praeter iocationem, redde id ipsum. Et scito Curionem adolescentem venisse ad me salutatum: valde eius sermo de Publio cum tuis litteris congruebat; ipse vero mirandum in modum

— reges odisse superbos;

peraeque narrabat incensam esse iuventutem neque ferre haec posse. Bene habemus nos, si in his spes est: opinor, aliud agamus; ego me do historiae, quamquam licet me Saufeium putes esse: nihil me
2 est inertius. Sed cognosce itinera nostra, ut statuas, ubi nos visurus sis: in Formianum volumus venire Parilibus; inde, quoniam putas praetermittendum nobis esse hoc tempore Cratera illum delicatum, Kal. Maiis de Formiano proficiscemur, ut Antii simus a. d. v. Nonas Maias — ludi enim Antii futuri sunt a IIII. ad pr. Nonas Maias; eos Tullia spectare vult —; inde cogito in Tusculanum, deinde Arpinum, Romam ad Kal. Iunias. Te aut in Formiano aut Antii aut in Tusculano cura ut videamus. Epistolam superiorem restitue nobis et appinge aliquid novi.

IX.

Scr. in Antiati medio mense Aprili (ante XIII. Kal. Maias) a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Subito quum mihi dixisset Caecilius quaestor puerum se Romam mittere, haec scripsi raptim, ut tuos *elicerem* mirificos cum Publio dialogos, quum eos, de quibus scribis, tum illum, quem abdis et ais longum esse, quae ad ea responderis, perscribere; illum vero, qui nondum habitus est, quem illa βοῶπις, quum e Solonio redierit, ad te est relatura, sic velim putes, nihil hoc posse mihi esse iucundius. Si vero, quae de me pacta sunt, ea non servantur, in caelo

sum, ut sciat hic noster Hierosolymarius traductor ad plebem, quam bonam meis putissimis orationibus gratiam rettulerit, quarum exspecta divinam παλινῳδίαν: etenim, quantum coniectura auguramur, si erit nebulo iste cum his dynastis in gratia, non modo de cynico consulari, sed ne de istis quidem piscinarum Tritonibus poterit se iactare, non enim poterimus ulla esse in invidia spoliati opibus et illa senatoria potentia; sin autem ab iis dissentiet, erit absurdum in nos invehi. Verumtamen invehatur: festive, mihi crede, et minore sonitu, quam putaram, orbis hic in re publica est conversus, citius omnino, quam oportuit, † id culpa Catonis, sed rursus improbitate istorum, qui auspicia, qui Aeliam legem, qui Iuniam et Liciniam, qui Caeciliam et Didiam neglexerunt, qui omnia remedia rei publicae effuderunt, qui regna, † qui praedia tetrarchis, qui immanes pecunias paucis dederunt; video iam, quo 2
invidia transeat et ubi sit habitatura. Nihil me existimaris neque usu neque a Theophrasto didicisse, nisi brevi tempore desiderari nostra illa tempora videris: etenim, si fuit invidiosa senatus potentia, quum ea non ad populum, sed ad tres homines immoderatos tralata sit, quidnam censes fore? Proinde isti licet faciant, quos volent, consules, tribunos pl., denique etiam Vatinii strumam sacerdotii διβάφῳ vestiant: videbis brevi tempore magnos non modo eos, qui nihil titubarunt, sed etiam illum ipsum, qui peccavit, Catonem. Nam nos quidem, 3

Ep. 9, 1. *in invidia* (I., c. ɔ: C., b., l. ɔ: Z.). Om. *in* MR., Oxx., a. *in* inclinatis typis B. — † *id culpa* (MRI., aclb.). *et id c.* (Bentiv.) aut *idque c.* (W.) aut *c.* (Ern., B.). — *regna*, † *qui praedia t.* (W.). *r.*, *qui tetrarchias*, *qui pr.* (W.)? *r.*, *qui pr.* [*tetr.*] (W.)? *qui r.*, *populi Romani pr.*, *t.* (Or.)? *r.*, *qui populi R. pr. t.* Ern., B. *r. quasi pr. t.* (Klotz.)? 2. *video*, *iam quo* (W.)? — *tralata* (C., l.). *redacta* vulgo. *ad populum tralata*, *sed* .... *redacta* (W.)?

si per istum tuum sodalem Publium licebit, *σοφιστεύειν* cogitamus; si ille * cogitat, dumtaxat nos defendere, et, quod est proprium artis huius, *ἐπαγγέλλομαι*

ἄνδρ' ἀπαμύνεσθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

Patria propitia sit: habet a nobis, etiamsi non plus, quam debitum est, plus certe, quam postulatum est; male vehi malo alio gubernante quam tam ingratis vectoribus bene gubernare. Sed haec coram com-
4 modius. Nunc audi, quod quaeris: Antium me ex Formiano recipere cogito a. d. v. Nonas Maias; Antio volo Nonis Maiis proficisci in Tusculanum. Sed, quum e Formiano rediero — ibi esse usque ad pr. K. Maias volo —, faciam statim te certiorem. Terentia tibi salutem; *καὶ Κικέρων ὁ μικρὸς ἀσπάζεται Τίτον τὸν Ἀθηναῖον.*

X.

Scr. ab Appii Foro mense Aprili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Volo ames meam constantiam: ludos Antii spectare non placet; est enim *ὑποσόλοικον*, quum velim vitare omnium deliciarum suspicionem, repente *ἀναφαίνεσθαι* non solum delicate, sed etiam inepte peregrinantem; quare usque ad Nonas Maias te in Formiano exspectabo. Nunc fac, ut sciam, quo die te visuri simus. Ab Appii Foro, hora quarta: dederam aliam paullo ante a Tribus Tabernis.

Ep. 9, 3. *sod. Publium l.* (vulgo). *s.* [*P.*] *l.* Boot., B. — *ille * cogitat, d.,* ut exciderit *pugnare* vel *certare* vel *dimicare* vel *contendere* (W.). *i. c. tantum d.* MRI., Oxx. *i. cogit, tum* Or., B. 4. *audi ad id, q.* (F.)? — *r., ubi esse … volo, f.* (conj. apud Mal.)? — *καὶ Κικέρων* (b.). *KAIKEPΩN* M. Om. *καὶ* vulgo. — *Τίτον τὸν* (c. ɔ: C., l. ɔ: Z.). Om. *τὸν* vulgo.

XI.

Scr. in Formiano mense Aprili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Narro tibi: plane relegatus mihi videor, postea- 1
quam in Formiano sum: dies enim nullus erat, Antii quum essem, quo die non melius scirem, Romae quid ageretur, quam ii, qui erant Romae — etenim litterae tuae non solum, quid Romae, sed etiam, quid in re publica, neque solum, quid fieret, verum etiam, quid futurum esset, indicabant —; nunc, nisi si quid ex praetereunte viatore exceptum est, scire nihil possumus. Quare, quamquam iam te ipsum exspecto, tamen isti puero, quem ad me statim iussi recurrere, da ponderosam aliquam epistolam, plenam omnium non modo actorum, sed etiam opinionum tuarum, ac, die quo Roma sis
exiturus, cura ut sciam. Nos in Formiano esse 2
volumus usque ad prid. Nonas Maias: eo si ante eam diem non veneris, Romae te fortasse videbo; nam Arpinum quid ego te invitem?

τρηχεῖ', ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος, οὔτ' ἄρ' ἔγωγε
ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι.

† Haec igitur. Cura, ut valeas.

XII.

Scr. in Tribus Tabernis a. d. V. Id. Apr. a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Negant illi Publium plebeium factum esse! hoc 1
vero regnum est et ferri nullo pacto potest. Emittat

Ep. 11, 1. *ac, die quo* (M.). *ac diem, q.* vulgo. 2. † *Haec ig.* (W.). *Huc ig.* aut *Hic ig.* (Govean.). Ep. 12, 1. *Negant* (W.). *negent* vulgo. — *factum esse* (vulgo). — *f. a se esse* (Or., B.)?

ad me Publius, qui obsignent: iurabo Gnaeum nostrum, collegam Balbi, Antii mihi narrasse *se* in auspicio fuisse. O suaves epistolas tuas uno tempore mihi datas duas! quibus *εὐαγγέλια* quae red-
2 dam, nescio; deberi quidem plane fateor. Sed vide *συγκύρημα.* Emerseram commodum ex Antiati in Appiam ad Tres Tabernas ipsis Cerialibus, quum in me incurrit Roma veniens Curio meus; ibidem illico puer abs te cum epistolis. Ille ex me, nihilne audissem novi: ego negare. „Publius," inquit, „tribunatum pl. petit." „Quid ais?" „Et inimicissimus quidem Caesaris et ut omnia," inquit, „ista rescindat." „Quid Caesar?" inquam. „Negat se quidquam de illius adoptione tulisse." Deinde suum, Memmii, Q. Metelli Nepotis exprompsit odium. Complexus iuvenem dimisi properans ad epistolas. Ubi sunt, qui aiunt *ζώσης φωνῆς*? quanto magis vidi ex tuis litteris quam ex illius sermone, quid ageretur! de ruminatione quotidiana, † de cogitatione Publii, de lituis *βοώπιδος*, de signifero Athenione, de litteris missis ad Gnaeum, de Theophanis Memmiique sermone; quantam porro mihi exspectationem dedisti convivii istius *ἀσελγοῦς*! sum in curiositate *ὀξύπεινος*, sed tamen facile patior te id ad me *συμπόσιον* non scribere: praesentem
3 audire malo. Quod me, ut scribam aliquid, hortaris, crescit mihi quidem materies, ut dicis, sed tota res etiam nunc fluctuat: *κατ' ὀπώρην τρύξ*; quae si desederit, magis erunt † iudiquata, quae scribam; quae si statim a me ferre non potueris, primus
4 habebis tamen et aliquamdiu solus. Dicaearchum recte amas: luculentus homo est et civis haud paullo melior quam isti nostri *ἀδικαίαρχοι.* Litteras scripsi

Ep. 12, 2. *Cerealibus* (R.)? — *illico* (M.). *ilico* B. — *Memmii, Q. Met.* (W.). *memmique met.* M. *M.*, *M.* vulgo. — *quot.*, † *de cog.* (W.). *q.* *, *de c.*, ut exciderit nomen hominis (Ern.) aut *q.* [*de cog.*] (Or.) 3. † *iudicata* (W.). *liquata* (Or.) aut *iam liquata* (Kayser.).

hora decima Cerialibus, statim, ut tuas legeram, sed eas eram daturus, ut putabam, postridie ei, qui mihi primus obviam venisset. Terentia delectata est tuis litteris: impertit tibi multam salutem, *καὶ Κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν πολιτικὸν Τίτον ἀσπάζεται.*

XIII.

Scr. in Formiano mense Aprili (post XIII. K. Maias) a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Facinus indignum! epistolam *αὐθωρεὶ* tibi a 1
Tribus Tabernis rescriptam ad tuas suavissimas epistolas neminem reddidisse! At scito eum fasciculum, quo illam conieceram, domum eo ipso die latum esse, quo ego dederam, et ad me in Formianum relatum esse; itaque tibi tuam epistolam iussi referri, ex qua intelligeres, quam mihi tum illae
gratae fuissent. Romae quod scribis sileri, ita puta- 2
bam; at hercule in agris non siletur, nec iam ipsi agri regnum vestrum ferre possunt. Si vero in hanc *Τηλέπυλον* veneris *Λαιστρυγονίην* —.Formias dico —, qui fremitus hominum! quam irati animi! quanto in odio noster amicus Magnus! cuius cognomen una cum Crassi Divitis cognomine consenescit. Credas mihi velim: neminem adhuc offendi, qui haec tam lente, quam ego fero, ferret. Quare, mihi crede, *φιλοσοφῶμεν*: iuratus tibi possum dicere nihil esse tanti. Tu si ad Sicyonios litteras habes, advola in Formianum, unde nos pridie Nonas Maias cogitamus.

Ep. 12, 4. *Cerealibus* (R.)? — *putabam* (W.). *putaram* vulgo. Ep. 13, 2. *a. Magnus* . . . *Cr. Divitis* (vulgo). *a.* [*M.*] . . . *Cr.* [*D.*] Boot., B.

XIV.

Scr. in Formiano a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quantam tu mihi moves exspectationem de sermone Bibuli, quantam de colloquio βοώπιδος, quantam etiam de illo delicato convivio! proinde ita fac venias, *ut* ad sitientes aures: quamquam nihil est iam, quod magis timendum nobis putem, quam ne ille noster Sampsiceramus, quum se omnium sermonibus sentiet vapulare et quum has actiones εὐανατρέπτους videbit, ruere incipiat; ego autem usque eo sum enervatus, ut hoc otio, quo nunc tabescimus, malim ἐντυραννεῖσθαι, quam cum optima
2 spe dimicare. De pangendo quod me crebro adhortaris, fieri nihil potest: basilicam habeo, non villam, frequentia Formianorum, at quam parem basilicae tribum Aemiliam! Sed omitto vulgus: post horam quartam molesti ceteri non sunt; C. Arrius proximus est vicinus, immo ille quidem iam contubernalis, qui etiam se idcirco Romam ire negat, ut hic mecum totos dies philosophetur. Ecce ex altera parte Sebosus, ille Catuli familiaris. Quo me vertam? statim mehercule Arpinum irem, ni te in Formiano commodissime exspectari viderem, dumtaxat ad pr. Nonas Maias; vides enim, quibus hominibus aures sint deditae meae. Occasionem mirificam, si qui nunc, dum hi apud me sunt, emere de me fundum Formianum velit! et tamen illud probem „magnum quid aggrediamur et multae cogitationis atque otii?" sed tamen satisfiet a nobis neque parcetur labori.

Ep. 14, 1. *fac venias, ut ad* (Ubaldin.). *f., v. ad* vulgo. — *ut cum* (aut *ut in*) *hoc otio* (W.)? 2. *Sed omitto v.: post.* (W.). *S. — o. v. — p.* Or., B. — *Occasionem* (vulgo). *O occ.* C. F. Müller., B. — *magnum aliquid* vel *quidpiam* (W.)? *satisfiet tibi a* (W.)? *satis tibi fiet* (Kayser.)?

XV.

Scr. in Formiano mense Apr. a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Ut scribis, ita video non minus incerta in re 1
publica quam in epistola tua, sed tamen ista ipsa me varietas sermonum opinionumque delectat; Romae enim videor esse, quum tuas litteras lego, et, ut fit in tantis rebus, modo hoc, modo illud audire; illud tamen explicare non possum, quidnam inveniri possit nullo recusante ad facultatem agrariam. Bibuli autem ista magnitudo animi in comi- 2
tiorum dilatione quid habet nisi ipsius iudicium sine ulla correctione rei publicae? Nimirum in Publio spes est: fiat, fiat tribunus pl., si nihil aliud, ut eo citius tu ex Epiro revertare, nam, ut illo tu careas, non video posse fieri, praesertim si mecum aliquid volet disputare; sed id quidem non dubium est, quin, si quid erit eiusmodi, sis advolaturus. Verum, ut hoc non sit, tamen sive ruet *sive erig*et rem publicam, praeclarum spectaculum mihi propono, modo te consessore spectare liceat. Quum haec 3
maxime scriberem, ecce tibi Sebosus! nondum plane ingemueram: „salve," inquit Arrius. Hoc est Roma decedere? quos ego homines effugi, quum in hos incidi? ego vero

in montes patrios et ad incunabula nostra

pergam; denique, si solus non potuero, cum rusticis potius quam cum his perurbanis, ita tamen, ut, quoniam tu certi nihil scribis, in Formiano tibi praestoler usque ad III. Nonas Maias. Terentiae pergrata est assiduitas tua et diligentia in controversia

Ep. 15, 3. *ingem., quum „salve" i.* (W.)? — *R. discedere* (W.)? — *ad III. N.* (vulgo). *ad. a. d. III. N.* (W. et B.)?

Mulviana: nescit omnino te communem causam defendere eorum, qui agros publicos possideant; sed tamen tu aliquid publicanis pendis, haec etiam id recusat. Ea tibi igitur et *Κικέρων, ἀριστοκρατικώτατος παῖς*, salutem dicunt.

XVI.

Scr. in Formiano ineunte mense Maio a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Coenato mihi et iam dormitanti pridie K. Maias epistola est illa reddita, in qua de agro Campano scribis: quid quaeris? primo ita me pupugit, ut somnum mihi ademerit, sed id cogitatione magis quam molestia; cogitanti autem haec fere succurrebant: primum ex eo, quod superioribus litteris scripseras, ex familiari te illius audisse prolatum iri aliquid, quod nemo improbaret, maius aliquid timueram, hoc mihi eiusmodi non videbatur; deinde, ut me egomet consoler, omnis exspectatio largitionis agrariae in agrum Campanum videtur esse derivata, qui ager, ut dena iugera sint, non amplius hominum quinque milia potest sustinere, reliqua omnis multitudo ab illis abalienetur necesse est; praeterea, si ulla res est, quae bonorum animos, quos iam video esse commotos, vehementius possit incendere, haec certe est, et eo magis, quod portoriis Italiae sublatis, agro Campano diviso quod vectigal superest domesticum praeter vicesimam, quae mihi videtur una conciuncula clamore pedisequorum
2 nostrorum esse peritura? Gnaeus quidem noster iam plane quid cogitet nescio:

φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι φορβείας ἄτερ·

qui quidem etiam istuc adduci potuerit. Nam ad-

Ep. 16, 2. *istuc adiici* (h.)? *i. adici* cd. Palat. *i. addici* M.

huc haec ἐσοφίζετο: se leges Caesaris probare,
actiones ipsum praestare debere; agrariam legem
sibi placuisse, potuerit intercedi necne, nihil ad se
pertinere; de rege Alexandrino placuisse sibi ali-
quando confici, Bibulus de caelo tum servasset
necne, sibi quaerendum non fuisse; de publicanis,
voluisse *se* illi ordini commodare, quid futurum
fuerit, si Bibulus tum in forum descendisset, se
divinare non potuisse: nunc vero, Sampsicerame,
quid dices? vectigal te nobis in monte Antilibano
constituisse, agri Campani abstulisse? quid? hoc quem-
admodum obtinebis? „oppressos vos," inquit, „tenebo
exercitu Caesaris." Non mehercule me tu quidem
tam isto exercitu quam ingratis animis eorum homi-
num, qui appellantur boni, qui mihi non modo
praemiorum, sed ne sermonum quidem umquam
fructum ullum aut gratiam rettulerunt. Quod si in 3
eam me partem incitarem, profecto iam aliquam
reperirem resistendi viam: nunc prorsus hoc statui,
ut, quoniam tanta controversia est Dicaearcho,
familiari tuo, cum Theophrasto, amico meo, ut ille
tuus τὸν πρακτικὸν βίον longe omnibus anteponat,
hic autem τον θεωρητικόν, utrique a me mos gestus
esse videatur; puto enim me Dicaearcho affatim
satisfecisse, respicio nunc ad hanc familiam, quae
mihi non modo, ut requiescam, permittit, sed re-
prehendit, quia non semper quierim. Quare incum-
bamus, o noster Tite, ad illa praeclara studia et
eo, unde discedere non oportuit, aliquando rever-
tamur. Quod de Quinti fratris epistola scribis, ad 4
me quoque fuit πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ — quid
dicam nescio; nam ita deplorat primis versibus man-
sionem suam, ut quemvis movere possit, ita rursus
remittit, ut me roget, ut annales suos emendem et
edam. Illud tamen, quod scribit, animadvertas velim,
de portorio circumvectionis: ait se de consilii sen-
tentia rem ad senatum reiecisse; nondum videlicet

meas litteras legerat, quibus ad eum re consulta et explorata perscripseram non deberi. Velim, si qui Graeci iam Romam ex Asia de ea causa venerunt, videas et, si tibi videbitur, iis demonstres, quid ego de ea re sentiam. Si possum † discedere, ne causa optima in senatu pereat, ego satisfaciam publicanis; εἰ δὲ μή, — vere tecum loquar — in hac re malo universae Asiae et negotiatoribus, nam eorum quoque vehementer interest: hoc ego sentio valde nobis opus esse; sed tu id videbis. Quaestores autem, quaeso, num etiam de cistophoro dubitant? nam, si aliud nihil erit, quum erimus omnia experti, ego ne illud quidem contemnam, quod extremum est. Te in Arpinati videbimus et hospitio agresti accipiemus, quoniam maritimum hoc contempsisti.

XVII.

Scr. in Formiano ineunte mense Maio (ante VI. Id.) a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Prorsus, ut scribis, ita sentio: turbat Sampsiceramus. Nihil est, quod non timendum sit: ὁμολογουμένως τυραννίδα συσκευάζεται; quid enim ista repentina affinitatis coniunctio, quid ager Campanus, quid effusio pecuniae significant? quae si essent extrema, tamen esset nimium mali, sed ea natura rei est, ut haec extrema esse non possint; quid enim eos haec ipsa per se delectare possunt? numquam huc venissent, nisi ad alias res pestiferas aditus sibi compararent. Verum, ut scribis, haec

Ep. 16, 4. *perscripseram* (M2, I., vulgo). *rescr.* (M1, R., B.)? — † *discedere* (Or. II.) B. sine † *ita d.* (W.)? Ep. 17, 1. *turbator* (Iunius)? *turbatur* MRI., bh., acl. *turbat* Pius (ex suo cd.?). — *comp. Verum* (vulgo). *c. Di immortales. V.* Hervag., conj., B.

in Arpinati a. d. VI. circiter Idus Maias non deflebimus, ne et opera et oleum philologiae nostrae
perierit, sed conferemus tranquillo animo: di im- 2
mortales ***, neque tam me εὐελπιστία consolatur, ut antea, quam ἀδιαφορία, qua nulla in re tam utor quam in hac civili et publica; quin etiam, quod est subinane in nobis et non ἀφιλόδοξον — bellum est enim sua vitia nosse —, id afficitur quadam delectatione: solebat enim me pungere, ne Sampsicerami merita in patriam ad annos sexcentos maiora viderentur quam nostra; hac quidem cura certe iam vacuus sum, iacet enim ille sic, ut † phocis
Curiana stare videatur. Sed haec coram. Tu tamen 3
videris mihi Romae fore ad nostrum adventum, quod sane facile patiar, si tuo commodo fieri possit; sin, ut scribis, ita venies, velim ex Theophane expiscere, quonam in me animo sit Alabarches; quaeres scilicet, ut soles, κατὰ τὸ κηδεμονικὸν et ad me ab eo quasi ὑποθήκας afferes, quemadmodum me geram: aliquid ex eius sermone poterimus περὶ τῶν ὅλων suspicari.

XVIII.

Scr. Romae mense Iunio a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Accepi aliquot epistolas tuas, ex quibus intellexi, 1
quam suspenso animo et sollicito scire averes, quid esset novi. Tenemur undique, neque iam, quo minus serviamus, recusamus, sed mortem et eiectionem quasi maiora timemus, quae multo sunt minora,

Ep. 17, 1. *animo: di immortales ***, neque* (MRI., bh., ac). *a.; n.* Hervag., B. 2. † *phocis* (W.). πτῶσις (b.)? *Phocis* B. 3. *Alabarches* (Zb., Huralt., l. ɔ: Zl.). *Arab.* (MRI., Oxx., B.)? — *quaeres scilicet, ut soles, u.* (Zb., „quidam libri veteres" l. ɔ: Zl.; *quae res solet* I., ac). Om. *ut s.* MR., Oxx., B.

atque hic † status, qui una voce omnium gemitur neque verbo cuiusquam sublevatur. Σκοπὸς est, ut suspicor, illis, qui tenent, nullam cuiquam largitionem relinquere. Unus loquitur et palam adversatur adolescens Curio: huic plausus maximi, consalutatio forensis perhonorifica, signa praeterea benevolentiae permulta a bonis impertiuntur; Fufium clamoribus et conviciis et sibilis consectantur. His ex rebus non spes, sed dolor est maior, quum videas civitatis voluntatem solutam, virtutem alligatam.
2 Ac, ne forte quaeras κατὰ λεπτὸν de singulis rebus, universa res eo est deducta, spes ut nulla sit aliquando non modo privatos, verum etiam magistratus liberos fore. Hac tamen in oppressione sermo in circulis dumtaxat et in conviviis est liberior, quam fuit: vincere incipit timorem dolor, sed ita, ut omnia sint plenissima desperationis. Habet etiam Campana lex exsecrationem in concione candidatorum, si mentionem fecerint, quo aliter ager possideatur atque ut ex legibus Iuliis: non dubitant iurare ceteri; Laterensis existimatur laute fecisse,
3 quod tribunatum pl. petere destitit, ne iuraret. Sed de re publica non libet plura scribere: displiceo mihi nec sine summo scribo dolore; me tueor, ut oppressis omnibus, non demisse, ut tantis rebus gestis, parum fortiter. A Caesare valde liberaliter invitor in legationem illam, sibi ut sim legatus, atque etiam libera legatio voti causa datur; sed haec et praesidii apud pudorem Pulchelli non habet satis et a fratris adventu me ablegat, illa et munitior est et non impedit, quo minus assim, quum velim:

Ep. 18, 1. *hic † status, qui una* (W.). *h. s., qui nunc est, una* (W.)? *h. s. u.* (Ern.)? *h. s., qui u. v. o. gemitur,* ** *neque,* ut exciderit *neque opera* (Klotz.)? *h. est s., qui u.* (Boot., B.). — *qui tenent omnia, n.* (W.)? 3. *inv. in leg. illam, sibi* (vulgo). *i.* [*in l. i.*], *s.* Sch., B.

hanc ergo teneo, sed usurum me non puto, neque tamen scit quisquam. Non libet fugere, aveo pugnare – magna sunt hominum studia –; sed nihil affirmo, tu hoc silebis. De Statio manumisso et nonnullis 4
aliis rebus angor equidem, sed iam prorsus occallui. Tu vellem † egove cuperem adesses: nec mihi consilium nec consolatio deesset; sed ita te para, ut, si inclamaro, advoles.

XIX.

Scr. Romae mense Quinctili (post V. Id.) a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Multa me sollicitant et ex rei publicae tanto 1
motu et ex iis periculis, quae mihi ipsi intenduntur et sexcenta sunt; sed mihi nihil est molestius quam Statium manumissum:

nec meum imperium, ac mitto imperium, non simultatem meam
revereri saltem?

Nec, quid faciam, scio neque tantum est in re, quantus est sermo; ego autem irasci ne possum quidem iis, quos valde amo: tantum doleo, ac mirifice quidem. † Cetera in magnis rebus minae Clodii contentionesque, *quae* mihi proponuntur, modice me angunt: etenim vel subire eas videor mihi summa cum dignitate vel declinare nulla cum molestia posse. Dices fortasse: „dignitatis ἅλις, tamquam δρυός: saluti, si me amas, consule.“ Me miserum! cur non

Ep. 18, 3. *hanc ergo teneo* (Or.). *h. ego t.* vulgo. — *tamen, quid futurum sit, scit* (W.)? *t. sit scit* M1. 4. *ego et cup.* (ed. Minut., a c l.) aut *ego vel c.* (Müller., B.). An *v. equidem et c.* (W.)? Ep. 19, 1. *int. et sexcenta* (W.). An *i.: s.* (W.)? *i.: ea s.* (Ern.)? *i., et s.* (vulgo)? — *saltem? Nec* (vulgo). *s.! N.* B. — *irasci ne* (W.). *ne i.* vulgo. — *Cetera in m. r.* ***; *minae* (W.)? *Ceterum in m. rebus m.* (W. et Kayser.)? — *angunt* (W.). *tangunt* vulgo.

ades? nihil profecto te praeteriret; ego fortasse
2 τυφλώττω et nimium τῷ καλῷ προσπέπονθα. Scito nihil umquam fuisse tam infame, tam turpe, tam peraeque omnibus generibus, ordinibus, aetatibus offensum, quam hunc statum, qui nunc est, magis mehercule, quam vellem, non modo quam putaram. Populares isti iam etiam modestos homines sibilare docuerunt. Bibulus in caelo est, nec, quare, scio, sed ita laudatur, quasi

unus homo nobis cunctando restituit rem.

Pompeius, nostri amores, quod mihi summo dolori est, ipse se afflixit: neminem tenent voluntate; ne metu necesse sit iis uti, vereor. Ego autem neque pugno cum illa causa propter illam amicitiam neque approbo, ne omnia improbem, quae antea gessi:
3 † utor via. Populi sensus maxime theatro et spectaculis perspectus est: nam gladiatoribus qua dominus qua advocati sibilis conscissi; ludis Apollinaribus Diphilus tragoedus in nostrum Pompeium petulanter invectus est:

nostra miseria tu es magnus —

millies coactus est dicere;

eandem virtutem istam veniet tempus quum graviter gemes

totius theatri clamore dixit itemque cetera — nam [et] eiusmodi sunt ii versus, ut in tempus ab inimico Pompeii scripti esse videantur —;

Ep. 19, 2. *quasi „unus ... restituat rem“* (l.) aut *q. „u. .. restituerit r.“* (W.) aut *q. „u. h.,“ qui „nobis c. restituit r.“* (W.). — *neminem tenent* (vc., M.; *timent* R.). *n. tenet* I., vulgo, 3. † *utor via* (W.). *media u. v.* aut *u. v. media* (W.). *u. v.* vulgo. — *gemas* (Val. Max. VI. 2)? — *nam [et] eiusm.* (l.). *nam eiusm.* B. — *ut in tempus* (aclb.). *uti in t.* (MRI., B.)?

si neque leges te neque mores cogunt —

et cetera magno cum fremitu et clamore sunt dicta. Caesar quum venisset mortuo plausu, Curio filius est insecutus: huic ita plausum est, ut salva re publica Pompeio plaudi solebat. Tulit Caesar graviter: litterae Capuam ad Pompeium volare dicebantur; inimici erant equitibus, qui Curioni stantes plauserant, hostes omnibus; Rosciae legi, etiam frumentariae minitabantur; sane res erat perturbata. Equidem malueram, quod erat susceptum ab illis, silentio transiri, sed vereor, ne non liceat: non ferunt homines, quod videtur esse tamen ferendum; sed est iam una vox omnium, magis odio firmata quam praesidio. Noster autem Publius mihi mini- 4
tatur, inimicus est; impendet negotium, ad quod tu scilicet advolabis. Videor mihi nostrum illum consularem exercitum bonorum omnium, etiam satis bonorum habere firmissimum. Pompeius significat studium erga me non mediocre; idem affirmat verbum de me illum non esse facturum, in quo non me ille fallit, sed ipse fallitur. Cosconio mortuo sum in eius locum invitatus: id erat vocari in locum mortui; nihil mihi turpius apud homines fuisset, neque vero ad istam ipsam ἀσφάλειαν quidquam alienius; sunt enim illi apud bonos invidiosi, ego apud improbos meam retinuissem invidiam, alienam assumpsissem. Caesar me sibi vult 5
esse legatum. Honestior declinatio haec periculi; † sed ego hoc non repudio. Quid ergo est? pugnare malo; nihil tamen certi. Iterum dico: utinam adesses! sed tamen, si erit necesse, arcessemus. Quid aliud, quid? hoc opinor: certi sumus perisse

Ep. 19, 3. *leges te neque* (Ribbeck.). *l. n.* vulgo. 4. *nihil mihi turpius* (Ern.). *n. me t.* vulgo. — *apud hominem* B. err. typ. 5. † *sed ego h. non repudio* (W.; B. sine †). *sed . . . refugio* (W.) aut *et* (vel, ut l., *scilicet*) . . . *repudio* (W.). — *nec. te arcessemus* (W.)

omnia; quid enim *ἀκκιζόμεθα* tamdiu? Sed haec scripsi properans et mehercule timide: posthac ad te aut, si perfidelem habebo, cui dem, scribam plane omnia aut, si obscure scribam, tu tamen intelliges; in iis epistolis me Laelium, te Furium faciam, cetera erunt *ἐν αἰνιγμοῖς*. Hic Caecilium colimus et observamus diligenter. Edicta Bibuli audio ad te missa: iis ardet dolore et ira noster Pompeius.

XX.

Scr. Romae mense Quinctili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Anicato, ut te velle intellexeram, nullo loco defui; Numestium ex litteris tuis studiose scriptis libenter in amicitiam recepi; Caecilium, quibus rebus possum, tueor diligenter. Varro satisfacit nobis; Pompeius amat nos carosque habet. „Credis?“ inquies. Credo, prorsus mihi persuadet; sed, quia † volo pragmatici homines omnibus historiis, praeceptis, versibus denique cavere iubent et vetant credere, alterum facio, ut caveam, alterum, ut non
2 credam, facere non possum. Clodius adhuc mihi denuntiat periculum: Pompeius affirmat non esse periculum, adiurat; addit etiam se prius occisum iri ab eo quam me violatum iri. Tractatur res; simul et quid erit certi, scribam ad te: si erit pugnandum, arcessam ad societatem laboris; si quies
3 dabitur, ab Amalthea te non commovebo. De re *publica* breviter ad te scribam: iam enim, charta ipsa ne nos prodat, pertimesco; itaque posthac, si erunt mihi plura ad te scribenda, *ἀλληγορίαις* ob-

Ep. 20, 1. *quia † volo pr.* (MI., βψ). *q., ut video, pr.* (R., aclb.) aut *q. vulgo pr.* (Bücheler., B.). 2. *arcessam te ad* (W.)?

scurabo. Nunc quidem novo quodam morbo civitas moritur, ut, quum omnes ea, quae sunt acta, improbent, querantur, doleant, varietas nulla in re sit aperteque loquantur et iam clare gemant, tamen medicina nulla afferatur; neque enim resisti sine internecione posse arbitramur nec videmus, qui finis cedendi praeter exitium futurus sit. Bibulus homi- 4
num admiratione et benevolentia in caelo est: edicta eius et conciones describunt et legunt. Novo quodam genere in summam gloriam venit: populare nunc nihil tam est quam odium popularium. Haec 5
quo sint eruptura, timeo; sed, si dispicere quid coepero, scribam ad te apertius. Tu, si me amas tantum, quantum profecto amas, expeditus facito ut sis, si inclamaro, ut accurras; sed do operam et dabo, ne sit necesse. Quod scripseram † et Furio scripturum, nihil necesse est tuum nomen mutare: me faciam Laelium et te Atticum, neque utar meo chirographo neque signo, si modo erunt eiusmodi litterae, quas in alienum incidere nolim. Diodotus 6
mortuus est; reliquit nobis HS. fortasse † centiens. Comitia Bibulus Archilochio edicto in ante diem xv. Kal. Novembr. distulit. A Vibio libros *Alexandri* accepi: poëta ineptus, † et tamen scit nihil sed est non inutilis. Describo et remitto.

Ep. 20, 5. *scrips. me te Furium scripturum* (W. et Klotz.) vel *s. me te F. facturum* (W.) aut *me tibi ut Furio scr.* (W.). *scr. te Furium scr.* RI., alb. *s. et Furio* (*te Furio* c.) *scr.* M. — *L., te Atticum* (l.)? — *c.* (W.; Sch. *centum*; l. *centum milia*)? — *Bibulus Arch.* (W. et Boot.). *B.* [*cum*] *A.* B. *B. cum A.* vulgo. — *libros Alexandri acc.* (W.). Om. *Al.* vulgo. — *ineptus est* † *et* (W.)? — † *et tamen s. nihil sed* (MRI., a.; *et tamen* etiam vc.). *sed* (vel *et*) *t. s. nonnihil et* (W.) aut *nec t. s. nihil et* (m., B.).

XXI.

Scr. Romae exeunte mense Quinctili (post VIII. K. Sext.) a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 De re publica quid ego tibi subtiliter? tota periit atque hoc est miserior, quam reliquisti, quod tum videbatur eiusmodi dominatio civitatem oppressisse, quae iucunda esset multitudini, bonis autem ita molesta, ut tamen sine pernicie, nunc repente tanto in odio est omnibus, ut, quorsus eruptura sit, horreamus: nam iracundiam atque intemperantiam illorum sumus experti, qui Catoni irati omnia perdiderunt, sed ita lenibus uti videbantur venenis, ut posse videremur sine dolore interire; nunc vero sibilis vulgi, sermonibus honestorum, fremitu Italiae
2 vereor ne exarserint. Equidem sperabam, ut saepe etiam loqui tecum solebam, sic orbem rei publicae esse conversum, ut vix sonitum audire, vix impressam orbitam videre possemus, et fuisset ita, si homines transitum tempestatis exspectare potuissent, sed, quum diu occulte suspirassent, postea iam gemere, ad extremum vero loqui omnes et clamare
3 coeperunt. Itaque ille amicus noster insolens infamiae, semper in laude versatus, circumfluens gloria, deformatus corpore, fractus animo, quo se conferat, nescit: progressum praecipitem, inconstantem reditum videt; bonos inimicos habet, improbos ipsos non amicos. Ac vide mollitiem animi: non tenui lacrimas, quum illum a. d. VIII. Kal. Sextiles vidi de edictis Bibuli concionantem; qui antea solitus esset iactare se magnificentissime illo in loco summo cum amore populi, cunctis faventibus, ut ille tum humilis, ut demissus erat, ut ipse etiam sibi, non
4 iis solum, qui aderant, displicebat! o spectaculum uni Crasso iucundum, ceteris non item! nam, quia

deciderat ex astris, lapsus quam progressus potius videbatur, et, ut Apelles, si Venerem, aut Protogenes, si Ialysum illum suum coeno oblitum videret, magnum, credo, acciperet dolorem, sic ego hunc omnibus a me pictum et politum artis coloribus subito deformatum non sine magno dolore vidi: quamquam nemo putabat propter Clodianum negotium me illi amicum esse debere, tamen tantus fuit amor, ut exhauriri nulla posset iniuria. Itaque Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita sunt iucunda, ut eum locum, ubi proponuntur, prae multitudine eorum, qui legunt, transire nequeamus, ipsi ita acerba, ut tabescat dolore, mihi mehercule molesta, quod et eum, quem semper dilexi, nimis excruciant et timeo, tam vehemens vir tamque acer in ferro et tam insuetus contumeliae ne omni animi
impetu dolori et iracundiae pareat. Bibuli qui sit 5
exitus futurus, nescio: ut nunc res se habet, admirabili gloria est; qui quum comitia in mensem Octobrem distulisset, quod solet ea res populi voluntatem offendere, putarat Caesar oratione sua posse impelli concionem, ut iret ad Bibulum, multa quum seditiosissime diceret, vocem exprimere non potuit. Quid quaeris? sentiunt se nullam ullius partis voluntatem tenere: eo magis vis nobis est
timenda. Clodius inimicus est nobis, Pompeius con- 6
firmat eum nihil esse facturum contra me: mihi periculosum est credere, ad resistendum me paro; studia spero me summa habiturum omnium ordinum. Te quum ego desidero, tum vero res ad tempus illud vocat: plurimum consilii, animi, praesidii denique mihi, si te ad tempus videro, accesserit. Varro mihi satisfacit; Pompeius loquitur divinitus: spero

Ep. 21, 4. *nequeam* (Or.; M. *nequeam'*, o: *nequeamus*, ut RI., Oxx., 2 Ambros., acl., sed *m'* in rasura)? 6. *res ac tempus* (Ern.)?

nos aut certaturos cum summa gloria aut etiam sine molestia discessuros. Tu, quid agas, quemadmodum te oblectes, quid cum Sicyoniis egeris, ut sciam, cura.

XXII.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quam vellem Romae mansisses! * * profecto, si haec fore putassemus; nam Pulchellum nostrum facillime teneremus aut certe, quid esset facturus, scire possemus. Nunc se res sic habet: volitat, furit; nihil habet certi, multis denuntiat, quod fors obtulerit, id facturus videtur: quum videt, quo sit in odio status hic rerum, in eos, qui haec egerunt, impetum facturus videtur; quum autem rursus opes eorum et [vim] exercitus recordatur, convertit se in bonos, nobis autem ipsis tum vim, tum iudicium
2 minatur. Cum hoc Pompeius egit et, ut ad me ipse deferebat — alium enim habeo neminem testem —, vehementer egit, quum diceret in summa se perfidiae et sceleris infamia fore, si mihi periculum crearetur ab eo, quem ipse armasset, quum plebeium fieri passus esset: fidem recepisse sibi et ipsum et Appium de me; hanc si ille non servaret, ita laturum, ut omnes intelligerent nihil sibi antiquius amicitia nostra fuisse. Haec et in eam sententiam

Ep. 21, 6. *aut certaturos cum . . aut etiam sine* (W., atque ita MRI., ac, nisi quod omnes *certe*). *aut cum . . aut certe s.* m., B. Ep. 22, 1. *m.!* * * *prof.* (W.). *m.! et mansisses* (vel *et fecisses*) *pr.* (W.). *m.! mansisses pr.* b., B. — *facturus* (W.). *act.* vulgo. — *opes eorum et* [*vim*] *exercitus* (A., F., c. ɔ: C.; I. et l. marg. 1584, sed hi om. *et;* Or.). *o. et vim e.* MR., a., B. — *c. se in bonos* (W.). *c. se in nos* vulgo. 2. *deferebat* (W.). *ref.* vulgo. — *esset: rec. . . . . . . me; hanc fidem si* (Sch.)?

quum multa dixisset, aiebat illum primo sane diu multa contra, ad extremum autem manus dedisse et affirmasse nihil se contra eius voluntatem esse facturum. Sed postea tamen ille non destitit de nobis asperrime loqui; quod si non faceret, tamen ei nihil crederemus atque omnia, sicut facimus, pararemus. Nunc ita nos gerimus, ut in dies singulos 3
et studia in nos hominum et opes nostrae augeantur: rem publicam nulla ex parte attingimus; in causis atque in illa opera nostra forensi summa industria versamur, quod egregie non modo iis, qui utuntur † opera, sed etiam in vulgus gratum esse sentimus: domus celebratur, occurritur; renovatur memoria consulatus, studia significantur; in eam spem adducimur, ut nobis ea contentio, quae impendet, interdum non fugienda videatur. Nunc 4
mihi et consiliis opus est tuis et amore et fide; quare advola. Expedita mihi erunt omnia, si te habebo: multa per Varronem nostrum agi possunt, quae te urgente erunt firmiora, multa ab ipso Publio elici, multa cognosci, quae tibi occulta esse non poterunt, multa etiam — sed absurdum est singula explicare, quum ego requiram te ad omnia. Unum 5
illud tibi persuadeas velim, omnia mihi fore explicata, si te videro; sed totum est in eo, si ante, quam ille ineat magistratum. Puto Pompeium Crasso urgente, si tu aderis, qui per βοῶπιν ex ipso intelligere possis, qua fide ab illis agatur, nos aut sine molestia aut certe sine errore futuros. Precibus nostris et cohortatione non indiges: quid mea voluntas, quid tempus, quid rei magnitudo postulet, intelligis. De re publica nihil habeo ad te scribere, 6
nisi summum odium omnium hominum in eos, qui tenent omnia: mutationis tamen spes nulla; sed,

Ep. 22, 3. † *opera* (W.). *opera nostra* (W.) aut [*opera*] (Bentiv., B.).

quod facile sentias, taedet ipsum Pompeium vehementerque poenitet. Non provideo satis, quem exitum futurum putem, sed certe videntur haec aliquo
7 eruptura. Libros Alexandri, negligentis hominis et non boni poëtae, sed tamen non inutilis, tibi remisi. Numerium Numestium libenter accepi in amicitiam: et hominem gravem et pudentem et dignum tua commendatione cognovi.

XXIII.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Numquam ante arbitror te epistolam meam legisse, nisi mea manu scriptam: ex eo colligere poteris, quanta occupatione distinear; nam, quum vacui temporis nihil haberem et quum recreandae voculae causa necesse esset mihi ambulare, haec
2 dictavi ambulans. Primum igitur illud te scire volo, Sampsiceramum, nostrum amicum, vehementer sui status poenitere restituique in eum locum cupere, ex quo decidit, doloremque suum impertire nobis et medicinam interdum aperte quaerere, quam ego posse inveniri nullam puto; deinde omnes illius partis auctores ac socios nullo adversario consenescere, consensionem universorum nec voluntatis nec
3 sermonis maiorem umquam fuisse. Nos autem — nam id te scire cupere certo scio — publicis consiliis nullis intersumus totosque nos ad forensem operam laboremque contulimus, ex quo, quod facile intelligi possit, in multa commemoratione earum rerum, quas gessimus, desiderioque versamur. Sed βοώπιδος nostrae consanguineus non mediocres ter-

Ep. 22, 7. *amicitiam: et h.* (Graev.). *a. et h.* Or., B. Ep. 23, 2. *posse inveniri n. puto; d.* (l.). *p. i. n. post d.* Z. *possem invenire n. d.* MRI., sed haec *inveniri,* Oxx. *possum invenire n.; d.* bh., B.

rores iacit atque denuntiat et Sampsiceramo negat, ceteris prae se fert et ostentat; quamobrem, si me amas tantum, quantum profecto amas, si dormis, expergiscere, si stas, ingredere, si ingrederis, curre, si curris, advola: credibile non est, quantum ego in consiliis *et* prudentia tua, quod*que* maximum est, quantum in amore et fide ponam. Magnitudo rei longam orationem fortase desiderat, coniunctio vero nostrorum animorum brevitate contenta est: permagni nostra interest te, si comitiis non potueris, at declarato illo esse Romae. Cura, ut valeas.

XXIV.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

Quas Numestio litteras dedi, sic te iis evocabam, 1
ut nihil acrius neque incitatius fieri posset: ad illam celeritatem adde etiam, si quid potes. Ac, ne sis perturbatus — novi enim te et non ignoro, quam sit amor omnis sollicitus atque anxius —, sed res est, ut spero, non tam exitu molesta quam auditu.
Vettius, ille noster index, Caesari, ut perspicimus, 2
pollicitus est sese curaturum, ut in aliquam suspicionem facinoris Curio filius adduceretur; itaque *se* insinuavit in familiaritatem adolescentis et cum eo, ut res indicat, saepe congressus rem in eum locum deduxit, ut diceret sibi certum esse cum suis servis in Pompeium impetum facere eumque occidere. Hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompeium; res

Ep. 24, 1. *ad illam κελευσιν* (Zb.; „libri Turnebi" *κελευ*)? 2. *V., ille noster* (W.). *V. ille, ille n.* vulgo. — *itaque se insinuavit* (W. et, sed sine *se*, Or. II.). *i. in sinu aut* M I., a 1. *i. in sinu atque* R., *ψ*, b., a 2, c. *i. insinuatus* v. conj., h., B.

delata ad senatum est. Introductus Vettius primo negabat se umquam cum Curione constitisse; neque id sane diu: nam statim fidem publicam postulavit; reclamatum est. Tum exposuit manum fuisse iuventutis duce Curione, in qua Paullus initio fuisset et Q. Caepio hic Brutus et Lentulus, flaminis filius, conscio patre; postea C. Septimium, scribam Bibuli, pugionem sibi a Bibulo attulisse, quod totum irrisum est, Vettio pugionem defuisse, nisi ei consul dedisset, eoque magis id eiectum est, quod a. d. III. Idus Mai. Bibulus Pompeium fecerat certiorem, ut caveret insidias, in quo ei Pompeius gratias egerat.
3 Introductus Curio filius dixit ad ea, quae Vettius dixerat, maximeque in eo tum quidem Vettius est reprehensus, quod dixerat adolescentium consilium †, ut in foro [cum] gladiatoribus Gabinii Pompeium adorirentur, in eo principem Paullum fuisse, quem constabat eo tempore in Macedonia fuisse. Fit senatus consultum, ut Vettius, quod confessus esset se cum telo fuisse, in vincula coniiceretur; qui eum emisisset, contra rem publicam esse facturum. Res erat in ea opinione, ut putarent id esse actum, ut Vettius in foro cum pugione et item servi eius comprehenderentur cum telis, deinde ille se diceret indicaturum, idque ita factum esset, nisi Curiones rem ante ad Pompeium detulissent. Tum senatus consultum in concione recitatum est. Postero autem die Caesar, is, qui olim, praetor quum esset, Q. Catulum ex inferiore loco iusserat dicere, Vettium in rostra produxit eumque in eo loco constituit, quo Bibulo consuli aspirare non liceret. Hic ille omnia,

Ep. 24, 2. *qua L. Paullus* (W.)? 3. *cons.* †, *ut . . . ad., in eo* (W.). *c. fuisse, ut . ., in eo* (l. mg. 1584) aut *c., ut . ., in eoque* (Ern.). *c., ut . . . ad., in eo* vulgo. — *qui eum em., contr.* (M 1, aclb.). *q. eum em., eum c.* M 2, RI., 2 Ambr., B. *q. em., eum c.* (B. conj.)?

quae voluit, de re [publica] dixit, ut qui illuc factus institutusque venisset: primum Caepionem de oratione sua sustulit, quem in senatu acerrime nominarat, ut appareret noctem et nocturnam deprecationem intercessisse; deinde, quos in senatu ne tenuissima quidem suspicione attigerat, eos nominavit: *L.* Lucullum, a quo solitum esse ad se mitti C. Fannium, illum, qui in P. Clodium subscripserat, L. Domitium, cuius domum constitutam fuisse, unde eruptio fieret, me non nominavit, sed dixit consularem disertum, vicinum consulis, sibi dixisse Ahalam Servilium aliquem aut Brutum opus esse reperiri; addidit ad extremum, quum iam dimissa concione revocatus a Vatinio fuisset, se audisse a Curione iis de rebus conscium esse Pisonem, generum meum, et M. Laterensem. Nunc reus erat apud Crassum 4
Divitem Vettius de vi et, quum esset damnatus, erat indicium postulaturus; quod si impetrasset, iudicia fore videbantur: ea nos, utpote qui nihil contemnere soleamus, *non contemnebamus, sed* non pertimescebamus; hominum quidem summa erga nos studia significabantur. Sed prorsus vitae taedet; ita sunt omnia omnium miseriarum plenissima: modo caedem timueramus, quam oratio fortissimi senis, Q. Considii, discusserat; † ea, inquam quotidie timere potueramus, subito exorta est. Quid quaeris? nihil me *infortunatius, nihil* fortunatius est Catulo quum splendore vitae, tum † hoc tempore. Nos tamen in his miseriis erecto animo et minime

Ep. 24, 3. *de re [publica] dixit* (m.). *de re p. d.* vulgo. — *nomin.: L. Lucullum* (W.). Om. *L.* vulgo. — *subscripserat, et L.* (W.)? — *iis de rebus* (W.). *his de r.* vulgo. 4. † *ea, inquam* (M1). *eam quam* I. (M2: „al. *eam quam*“). *ea vis, quam* (W.)? An *modo, c. quam tim., oratio* (vel *quam m. c. t., or.*) *fort. . . disc.; ea, quam* (W.)? *ea, q.* vulgo sine †. — *tum † hoc tempore* (W.). *tum mortis t.* (l.) aut *tum occasus t.* (Sch.). † *tum h. t.* Or., B.

perturbato sumus † honestissimeque et dignitatem nostram magna cura tuemur. Pompeius de Clodio iubet nos esse sine cura et summam in nos benevolentiam omni oratione significat: te habere consiliorum auctorem, sollicitudinum socium, omni in cogitatione coniunctum cupio; quare, ut Numestio mandavi, tecum ut ageret, item atque eo, si potest, acrius, te rogo, ut plane ad nos advoles: respiraro, si te videro.

XXV.

Scr. Romae mense Sextili a. u. c. 695.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quum aliquem apud te laudaro tuorum familiarium, volam illum scire ex te me id fecisse, ut nuper me scis scripsisse ad te de Varronis erga me officio, te ad me rescripsisse eam rem summae tibi voluptati esse; sed ego mallem ad ipsum scripsisses mihi illum satisfacere, non quo faceret, sed ut faceret, mirabiliter enim moratus est, sicut nosti: *ἑλικτὰ καὶ οὐδέν* —; sed nos tenemus praeceptum illud, *τὰς τῶν κρατούντων.* At hercule alter tuus familiaris, Hortalus, quam plena manu, quam ingenue, quam ornate nostras laudes in astra sustulit, quum de Flacci praetura et de illo tempore Allobrogum diceret! sic habeto, nec amantius nec honorificentius nec copiosius potuisse dici: ei te hoc scribere a me tibi esse missum sane volo.
2 Sed quid tu scribas? quem iam ego venire atque adesse arbitror; ita enim egi tecum superioribus litteris. Valde te exspecto, valde desidero, neque

Ep. 24, 5. † *hon. et d. n. m. cura* (W.). *honestatemque et d. n. m. c.* (W.)? *h. d. n. et m. c.* Graev. conj., B. Ep. 25, 1. *ad ipsum scr.* (Ern.). *ad illum s.* vulgo.

ego magis, quam ipsa res et tempus poscit. His de negotiis quid scribam ad te, nisi idem, quod saepe? re publica nihil desperatius, iis, quorum opera, nihil maiore odio: nos, ut opinio et spes et coniectura nostra fert, firmissima benevolentia hominum muniti sumus. Quare advola: aut expedies nos omni molestia aut eris particeps. Ideo sum brevior, quod, ut spero, coram brevi tempore conferre, quae volumus, licebit. Cura, ut valeas.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER TERTIUS.

I.

Scr. in itinere ineunte mense Aprili a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Quum antea maxime nostra interesse arbitrabar te esse nobiscum, tum vero, ut legi rogationem, intellexi ad iter id, quod constitui, nihil mihi optatius cadere posse, quam ut tu me quam primum consequerere, ut, quum ex Italia profecti essemus, sive per Epirum iter esset faciendum, tuo tuorumque praesidio uteremur, sive aliud quid agendum esset, certum consilium de tua sententia capere possemus; quamobrem te oro, des operam, ut me statim consequare, quod eo facilius potes, quoniam de provincia Macedonia perlata lex est. Pluribus verbis tecum agerem, nisi pro me apud te res ipsa loqueretur.

II.

Scr. in itinere a. d. VI. Idus Apriles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Itineris nostri causa fuit, quod non habebam locum, ubi pro meo iure diutius esse possem,

Ep. 1. *primum consequerere* (W.). *pr. consequare* vulgo. — *cons., quod eo fac.* (c. ɔ: C., lb. ɔ: Z.; Regii *c., quod f.*) *c.: f.* vulgo.

quam in fundo Siccae, praesertim nondum rogatione correcta, et simul intelligebam ex eo loco, si te haberem, posse me Brundisium referre, sine te autem non esse nobis illas partes tenendas propter Autronium. Nunc, ut ad te antea scripsi, si ad nos veneris, consilium totius rei capiemus: iter esse molestum scio, sed tanta calamitas omnes molestias habet. Plura scribere non possum: ita sum animo perculso et abiecto. Cura, ut valeas. Data VI. Idus Apriles † naris luc.

III.

Scr. in itinere mense Aprili (ante VI. Id.) a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Utinam illum diem videam, quum tibi agam gratias, quod me vivere coëgisti! adhuc quidem valde me poenitet. Sed te oro, ut ad me Vibonem statim venias, quo ego multis de causis converti iter meum: scilicet, eo si veneris, de toto itinere ac fuga mea consilium capere potero; si id non feceris, mirabor, sed confido te esse facturum.

IV.

Scr. in itinere inter Vibonem et Brundisium mense Aprili a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Miseriae nostrae potius velim quam inconstantiae tribuas, quod a Vibone, quo te arcessebamus, subito discessimus; allata est enim nobis rogatio de pernicie mea, in qua quod correctum esse audieramus,

Ep. 2. *quam in fundo* (a2, cl.). *q. in fundum* MRI., cdd. Mal., a 1. *q. fundum* C., B. — † *naris luc.* (W.). *Naris Luc.* (vulgo)? Ep. 3. *meum: scilicet, eo* (W.). *m.:* [*sed*] *eo* (Kayser.)? *m., sed eo* vulgo.

erat eiusmodi, ut mihi ultra quadringenta milia liceret esse. Illo quum pervenire non liceret, statim iter Brundisium versus contuli ante diem rogationis, ne et Sicca, apud quem eram, periret et quod Melitae esse non licebat. Nunc tu propera, ut nos consequare, si modo recipiemur: adhuc invitamur benigne, sed, quod superest, timemus. Me, mi Pomponi, valde poenitet vivere, qua in re apud me tu plurimum valuisti; sed hoc coram: fac modo, ut venias.

V.

Scr. Thuriis VIII. an IIII. Idus Apriles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Terentia tibi et saepe et maximas agit gratias: id est mihi gratissimum. Ego vivo miserrimus et maximo dolore conficior. Ad te quid scribam, nescio; si enim es Romae, iam me assequi non potes, sin es in via, quum eris me assecutus, coram agemus, quae erunt agenda: tantum te oro, ut, quoniam me ipsum semper amasti, † ut eodem amore sis; ego enim idem sum: inimici mei mea mihi, non me ipsum ademerunt. Cura, ut valeas. Data VIII. Idus April. Thuriis.

VI.

Scr. de Tarentino XIII. aut XII. Kalendas Maias a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Non fuerat mihi dubium, quin te Tarenti aut Brundisii visurus essem, idque ad multa pertinuit, in eis, ut et in Epiro consisteremus et de reliquis

Ep. 4. *v.; sed hoc c.* (W.). *v. Sed haec c.* (vulgo)? Ep. 5. † *ut eodem* (W.). *tu e.* (W.) aut *e.,* om. *ut* (Ial.). *ut e.* B. — *Data IIII* (Corr.)?

rebus tuo consilio uteremur: quoniam id non contigit, erit hoc quoque in magno numero nostrorum malorum. Nobis iter est in Asiam, maxime Cyzicum; meos tibi commendo; me vix misereque sustento. Data † xiiii. Kal. Maias de Tarentino.

VII.

Scr. Brundisii pridie Kalendas Maias a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Brundisium veni a. d. xiiii. Kal. Maias: eo die 1
pueri tui mihi a te litteras reddiderunt, et alii pueri post diem tertium eius diei alias litteras attulerunt. Quod me rogas et hortaris, ut apud te in Epiro sim, voluntas tua mihi valde grata est et minime nova; esset consilium mihi quidem optatum, si liceret ibi omne tempus consumere — odi enim celebritatem, fugio homines, lucem aspicere vix possum —: esset mihi ista solitudo, praesertim tam familiari in loco, non amara; sed, itineris causa ut deverterer, primum est devium, deinde ab Antronio et ceteris quatridui, deinde sine te; nam castellum munitum habitanti mihi prodesset, transeunti non est necessarium. Quod si auderem, Athenas peterem — sane ita cadebat, ut vellem —: nunc et nostri hostes ibi sunt et te non habemus et veremur, ne interpretentur illud quoque oppidum ab Italia non satis abesse, nec scribis, quam ad diem te exspectemus. Quod me ad vitam vocas, unum efficis, ut 2
a me manus abstineam, alterum non potes, ut me non nostri consilii vitaeque poeniteat; quid enim est, quod me retineat, praesertim si spes ea non est, quae nos proficiscentes prosequebatur? non faciam, ut enumerem miserias omnes, in quas in-

Ep. 6. *Data † XIIII* (W.). *D. XIII* aut *D. XII* (W.). *D. XIIII* vulgo. *D. VIII.* h.

cidi per summam iniuriam et scelus non tam inimicorum meorum quam invidorum, ne et meum maerorem exagitem et te in eundem luctum vocem: hoc affirmo, neminem umquam tanta calamitate esse affectum, nemini mortem magis optandam fuisse, cuius oppetendae tempus honestissimum praetermissum est, reliqua tempora sunt non tam ad medici-
3 nam quam ad finem doloris. De re publica video te colligere omnia, quae putes aliquam spem mihi posse afferre mutandarum rerum; quae, quamquam exigua sunt, tamen, quoniam placet, exspectemus. Tu nihilo minus, si properaris, nos consequere; nam aut accedemus in Epirum aut tarde per Candaviam ibimus. Dubitationem autem de Epiro non inconstantia nostra afferebat, sed quod de fratre, ubi eum visuri essemus, nesciebamus; quem quidem ego nec *quo* modo visurus nec † ubi dimissurus sim scio: id est maximum et miserrimum mearum omnium miseriarum. Ego et saepius ad te et plura scriberem, nisi mihi dolor meus quum omnes partes mentis, tum maxime huius generis facultatem ademisset: videre te cupio. Cura, ut valeas. Data pr. Kal. Maias Brundisio.

VIII

Scr. Thessalonicae IV. Kalendas Iunias a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Brundisio proficiscens scripseram ad te, quas ob causas in Epirum non essemus profecti: quod et Achaia prope esset plena audacissimorum inimicorum et exitus

Ep. 7, 3. *nec † ubi* (W.). *nec ut* (vel, ut Or., *uti*) *d.* (W.) aut *nec qui d.* (Sch.) aut *nec quo d.* (W.). *nec cui d.* I., Ambr. 17, a. *nec ubi d.* vulgo. — *Maias* (RI., bh.). *Mai.* M., vulgo. — *Brundisio* (ψ, β; *Brundisium* h.). *Brundisi* M. *Brundusii* RI. *Brundisii* vulgo. Ep. 8, 1. *Brundisio prof.* (W.). Om. *Br.* MRI., acl., βh., B.

difficiles haberet, quum inde proficisceremur; accessit, quum Dyrrhachii essemus, ut duo nuntii afferrentur: unus, classe fratrem Epheso Athenas, alter, pedibus per Macedoniam venire: itaque illi obviam misimus Athenas, ut inde Thessalonicam veniret; ipsi processimus et Thessalonicam a. d. x. Kal. Iunias venimus, neque de illius itinere quidquam certi habebamus nisi eum ab Epheso ante aliquanto profectum. Nunc, istic quid agatur, magno opere 2
timeo: quamquam tu altera epistola scribis Idibus Maiis audiri fore, ut acrius postularetur, altera iam esse mitiora; sed haec est pridie data quam illa, quo conturbor magis: itaque quum meus me maeror quotidianus lacerat et conficit, tum vero haec addita cura vix mihi vitam reliquam facit. Sed et navigatio perdifficilis fuit et ille incertus, ubi ego essem, fortasse alium cursum petivit; nam Phaëtho libertus eum non vidit: vento reiectus ab Ilio in Macedoniam Pellae mihi praesto fuit. Reliqua quam mihi timenda sint, video nec, quid scribam, habeo et omnia timeo, nec tam miserum est quidquam, quod non in nostram fortunam cadere videatur. Equidem adhuc miser in maximis meis aerumnis et luctibus hoc metu adiecto maneo Thessalonicae suspensus nec audeo quidquam. Nunc ad ea, quae 3
scripsisti. Tryphonem Caecilium non vidi. Sermonem tuum et Pompeii cognovi ex tuis litteris. Motum in re publica non tantum ego impendere video, quantum tu aut vides aut ad me consolandum affers; Tigrane enim neglecto sublata sunt omnia. Varroni me iubes agere gratias: faciam; item Hypsaeo. Quod suades, ne longius discedamus, dum acta mensis Maii ad nos perferantur, puto me

Ep. 8, 2. *audiri fore* (Z., vc.). *audire f.* (MRI., Oxx., β)? *a. te f.* (l., B.)? — *ab Ilio* (Madvig. conj., F.). *ab illo* vulgo. 3. *q. Audi nunc ad* vel *q. N. audi ad* (W.)?

ita esse facturum, sed, ubi, nondum statui, atque ita perturbato sum animo de Quinto, ut nihil queam
4 statuere, sed tamen statim te faciam certiorem. Ex epistolarum mearum inconstantia puto te mentis meae motum videre, qui, etsi incredibili et singulari calamitate afflictus sum, tamen non tam est ex miseria quam ex culpae nostrae recordatione commotus; cuius enim scelere impulsi ac proditi simus, iam profecto vides, atque utinam iam ante vidisses neque totum animum tuum maerori mecum simul dedisses! Quare, quum me afflictum et confectum luctu audies, existimato me stultitiae meae poenam ferre gravius quam eventi, quod ei crediderim, quem esse nefarium non putaram. Me et meorum malorum memoria et metus de fratre in scribendo impedit: tu ista omnia vide et guberna. Terentia tibi maximas gratias agit. Litterarum exemplum, quas ad Pompeium scripsi, misi tibi. Data IIII. Kal. Iunias Thessalonica.

IX.

Scr. Thessalonicae Idibus Iuniis a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quintus frater quum ex Asia decessisset ante Kal. Maias et Athenas venisset Idibus Maiis, valde fuit ei properandum, ne quid absens acciperet calamitatis, si quis forte fuisset, qui contentus nostris malis non esset. Itaque eum malui properare Romam quam ad me venire, et simul — dicam enim, quod verum est, ex quo magnitudinem miseriarum mearum perspicere possis — animum inducere non

Ep. 8, 4. *eventum* (W.)? — *Thessalonica* (W. et Or.). *Thessalonicae* vulgo. Ep. 9, 1. *decess.* (W.). *disc.* vulgo. — *Idibus Maiis, v.* (I., ac; *Idus Maias* MR.). *I., v.* (l., vulgo)?

potui, ut aut illum amantissimum mei, mollissimo animo tanto in maerore aspicerem aut meas miserias luctu afflictas et perditam fortunam illi offerrem aut ab illo aspici paterer. Atque etiam illud timebam, quod profecto accidisset, ne a me digredi non posset: versabatur mihi tempus illud ante oculos, quum ille aut lictores dimitteret aut vi avelleretur ex complexu meo; huius acerbitatis eventum altera acerbitate non videndi fratris vitavi. In hunc me casum vos vivendi auctores impulistis; itaque mei peccati luo poenas. Quamquam me tuae litterae 2
sustentant, ex quibus, quantum tu ipse speres, facile perspicio; quae quidem tamen aliquid habebant solatii, antequam eo venisti a Pompeio: „nunc Hortensium allice et eiusmodi viros.“ Obsecro, mi Pomponi, nondum perspicis, quorum opera, quorum insidiis, quorum scelere perierimus? Sed tecum haec omnia coram agemus; tantum dico, quod scire te puto: nos non inimici, sed invidi perdiderunt. Nunc, si ita sunt, quae speras, sustinebimus nos et spe, qua iubes, nitemur; sin, ut mihi videntur, infirma sunt, quod optimo tempore facere non licuit, minus idoneo fiet. Terentia tibi saepe agit gratias. Mihi 3
etiam unum de malis in metu est, fratris miseri negotium, quod si sciam cuiusmodi sit, sciam, quid agendum mihi sit. Me etiam nunc istorum beneficiorum et litterarum exspectatio, ut tibi placet, Thessalonicae tenet: si quid erit novi allatum, sciam, de reliquo quid agendum sit. Tu si, ut scribis, Kal. Iuniis Roma profectus es, propediem nos videbis. Litteras, quas ad Pompeium scripsi, tibi misi. Data Id. Iun. Thessalonica.

Ep. 9, 1. *offerrem et ab* (Sch.)? *o. atque ab* (W.)? 2. *si ita sunt* (MRI., vulgo). *si ista s.* (Sch., B.)? *si ista ita s.* (W.)? 3. *Thessalonica* (W. et Or.). *Thessalonicae* vulgo.

X.

Scr. Thessalonicae XIV. Kalendas Quinctiles
a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Acta quae essent usque ad VIII. Kal. Iunias cognovi ex tuis litteris: reliqua exspectabam, ut tibi placebat, Thessalonicae; quibus allatis facilius statuere potero, ubi sim: nam, si erit causa, si quid agetur, si spem videro, aut ibidem opperiar aut me ad te conferam; sin, ut tu scribis, ista evanuerint, aliquid aliud videbimus. Omnino adhuc nihil mihi significatis nisi discordiam istorum, quae tamen inter eos de omnibus potius rebus est quam de me; itaque, quid ea mihi prosit, nescio, sed tamen, quoad me vos sperare vultis, vobis obtemperabo.
2 Nam, quod me tam saepe et tam vehementer obiurgas et animo infirmo esse dicis, quaeso, ecquod tantum malum est, quod in mea calamitate non sit? ecquis umquam tam ex amplo statu, tam in bona causa, tantis facultatibus ingenii, consilii, gratiae, tantis praesidiis bonorum omnium concidit? possum oblivisci, qui fuerim? non sentire, qui sim? quo caream honore, qua gloria, quibus liberis, quibus fortunis, quo fratre? quem ego, ut novum calamitatis genus attendas, quum pluris facerem quam me ipsum semperque fecissem, vitavi ne viderem, ne aut illius luctum squaloremque aspicerem aut me, quem ille florentissimum reliquerat, perditum illi afflictumque offerrem. Mitto cetera intolerabilia; etenim fletu impedior. Hic utrum tandem sum accusandus, quod doleo, an, quod commisi, ut haec non aut retinerem — quod facile fuisset,

Ep. 10, 1. *ad VIII.* (vulgo). *ad a. d. VIII.* (W. et B.)? 2. *quid fuerim? . . quid sim* (h., cd. Land., R.)? — *haec non aut* (Madv. Adv.) *h. a. n.* vulgo.

nisi intra parietes meos de mea pernicie consilia inirentur —, aut certe vivus non amitterem? Haec 3
eo scripsi, ut potius relevares me, quod facis, quam ut castigatione aut obiurgatione dignum putares, eoque ad te minus multa scribo, quod et maerore impedior et, quod exspectem istinc, magis habeo, quam quod ipse scribam: quae si erunt allata, faciam te consilii nostri certiorem; tu, ut adhuc fecisti, quam plurimis de rebus ad me velim scribas, ut prorsus ne quid ignorem. Data XIIII. Kal. Quinctiles Thessalonica.

XI.

Scr. Thessalonicae IV. Kalendas Quinctiles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Me et tuae litterae et quidam boni nuntii, non 1
optimis tamen auctoribus, et exspectatio vestrarum litterarum et quod tibi ita placuerat adhuc Thessalonicae tenebat: si accepero litteras, quas exspecto, si spes erit ea, quae rumoribus afferebatur, ad te me conferam; si non erit, faciam te certiorem, quid egerim. Tu me, ut facis, opera, consilio, gra- 2
tia iuva: consolari iam desine; obiurgare vero noli, quod quum facis, ut ego tuum amorem et dolorem desidero! quem ita affectum mea aerumna esse arbitror, ut te ipsum consolari nemo possit. Q. fratrem optimum humanissimumque sustenta. Ad me obsecro te ut omnia certa perscribas. Data IIII. Kal. Quinctiles.

XII.

Scr. Thessalonicae XVI. Kalendas Sextiles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Tu quidem sedulo argumentaris, quid sit speran- 1
dum et maxime per senatum, idemque caput roga-

Ep. 10, 3. *Thessalonica* (W. et Or.). *Thessalonicae* vulgo. Ep. 11, 1. *tenebat* (M1). *tenebant* (M2, RI., vulgo)?

tionis proponi scribis, quare in senatu dici nihil liceat: itaque siletur. Hic tu me accusas, quod me affictem, quum ita sim afflictus, ut nemo umquam, quod tute intelligis. Spem ostendis secundum comitia: quae ista est eodem tribuno pl. et inimico consule designato? Percussisti autem me etiam de oratione prolata: cui vulneri, ut scribis, medere, si quid potes. Scripsi equidem olim ei iratus, quod ille prior scripserat, sed ita compresseram, ut numquam emanaturam putarem. Quomodo exciderit, nescio; sed, quia numquam accidit, ut cum eo verbo uno concertarem, et quia scripta mihi videtur neglegentius quam ceterae, puto posse probari non esse meam: id, si putas me posse sanari, cures velim;
3 sin plane perii, minus laboro. Ego etiam nunc eodem in loco iaceo sine sermone ullo, sine cogitatione ulla. Licet tibi, ut scribis, significarim, ut ad me venires † si donatam ut intelligo te *re* istic prodesse, hic ne verbo quidem levare me posse. Non queo plura scribere, nec est, quod scribam: vestra magis exspecto. Data XVI. Kal. Sextiles Thessalonica.

XIII.

Scr. Thessalonicae Nonis Sextilibus a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quod ad te scripseram me in Epiro futurum, posteaquam extenuari spem nostram et evanescere

Ep. 12, 1. *liceat, itaque sileri* (Mal.)? 3. *tibi, ut scis* (Or.)? — *venires † si donatam ut* (M., Oxx., Ambr. 16; R., sed *Sidonat â ut*). *v. Sidona tamen te* I. *v. Sidona tamen ut* A. *Sidonatam tamen* (an *Sidona tamen?*) plerique Mal. *venire si domitam ut* cd. Bessar. *v. † sidona, tamen int.*, ut in *sidona* lateat nomen loci alicuius (Popma: *in Macedoniam*)? *v., idem tamen int.* (m.)? — *te re istic* (ψ, b.). *te int. re i.* (l. mg. 1584)? *te i.* MRI., q., ac, B. — *Thessalonica* (W. et Or.). *Thessalonicae* vulgo.

vidi, mutavi consilium, nec me Thessalonica com-
movi, ubi esse statueram, quoad aliquid ad me de
eo scriberes, quod proximis litteris scripseras: fore,
uti secundum comitia aliquid de nobis in senatu
ageretur; id tibi Pompeium dixisse. Qua de re,
quoniam comitia habita sunt tuque nihil ad me
scribis, proinde habebo ac si scripsisses nihil esse,
neque *me* temporis non longinqui spe ductum esse
moleste feram; quem autem motum te videre scri-
pseras, qui nobis utilis fore videretur, eum nuntiant,
qui veniunt, nullum fore. In tribunis pl. designatis
reliqua spes est; quam si exspectaro, non erit, quod
putes me causae meae *aut* voluntati meorum de-
fuisse. Quod me saepe accusas, cur hunc meum 2
casum tam graviter feram, debes ignoscere, quum
ita me afflictum videas, ut neminem umquam nec
videris nec audieris *magis*. Nam, quod scribis te
audire me etiam mentis errore ex dolore affici,
mihi vero mens integra est; atque utinam tam in
periculo fuisset! quum ego iis, quibus meam salu-
tem carissimam esse arbitrabar, inimicissimis cru-
delissimisque usus sum, qui, ut me paullum inclinari
timore viderunt, sic impulerunt, ut omni suo scelere
et perfidia abuterentur ad exitium meum. Nunc,
quoniam est Cyzicum nobis eundum, quo rarius ad
me litterae perferentur, hoc velim diligentius omnia,
quae putaris me scire opus esse, perscribas. Q. fra-
trem meum fac diligas, quem ego miser si in-
columem relinquo, non me totum perisse arbitrabor.
Data Nonis Sextilibus.

Ep. 13, 1. *neque me temp. . . . d. esse* (Ern.; *meque t.* MRI., Oxx., acl.). *n. t. . . d. me e.* B. — *meae aut volunt.* (W.). *m. ac v.* R., a. *m. v.* Z., vc., M. I., βh., B. 2. *audieris magis* (W.). Om. *magis* vulgo.

XIV.

Scr. Thessalonicae XII. Kalendas Sextiles a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ex tuis litteris plenus sum exspectatione de
Pompeio, quidnam de nobis velit aut ostendat;
comitia enim credo esse habita, quibus absolutis
scribis illi placuisse agi de nobis. Si tibi stultus
esse videor, qui sperem, facio tuo iussu, etsi scio
te me iis epistolis potius et meas spes solitum esse
remorari. Nunc velim mihi plane perscribas, quid
videas. Scio nos nostris multis peccatis in hanc
aerumnam incidisse: ea si qui casus aliqua ex parte
correxerit, minus moleste feremus nos vixisse et
2 adhuc vivere. Ego propter viae celebritatem et
quotidianam exspectationem rerum novarum non
commovi me adhuc Thessalonica; sed iam extrudimur, non a Plancio — nam is quidem retinet —, verum ab ipso loco minime apposito ad tolerandam in tanto luctu calamitatem. In Epirum ideo, ut scripseram, non veni, quod subito mihi universi nuntii venerant et litterae, quare nihil esset necesse quam proxime Italiam esse. Hinc, *nisi* aliquid a comitiis audierimus, nos in Asiam convertemus, neque adhuc stabat, quo potissimum, sed scies. Data XII. Kal. Sextiles Thessalonica.

XV.

Scr. Thessalonicae XIV. Kalendas Septembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi Idibus Sextilibus quattuor epistolas a te missas: unam, qua me obiurgas et rogas, ut sim firmior;

Ep. 14, 1. *etsi scio* (F., l. ɔ: Z., b.). *etsi* B. Om. *si* MRI., ac, βh. 2. *non veni* (Zb., vc ɔ: Zl., ψ). *non ii* (M., B.)? *non ivi* RI., ac. — *Hinc, nisi* (m.). *H., si* vulgo. — *Thessalonica* (W. et Or.). *Thessalonicae* vulgo. Ep. 15, 1. *obiurgas et rogas* (A, Land. βh. Jacl.). Om. *et r.* M., R., vulgo.

alteram, qua Crassi libertum ais tibi de mea sollici-
tudine macieque narrasse; tertiam, qua demonstras
acta in senatu; quartam de eo, quod a Varrone
scribis tibi esse confirmatum de voluntate Pompeii.
Ad primam tibi hoc scribo, me ita dolere, ut non 2
modo a mente non deserar, sed id ipsum doleam,
me, tam firma mente ubi utar et quibuscum, non
habere: nam, si tu me uno non sine maerore cares,
quid me censes, qui et te et omnibus? et, si tu
incolumis me requiris, quomodo a me ipsam in-
columitatem desiderari putas? nolo commemorare,
quibus rebus sim spoliatus, non solum quia non
ignoras, sed etiam ne *re*scindam ipse dolorem meum:
hoc confirmo, neque tantis bonis esse privatum
quemquam neque in tantas miserias incidisse; dies
autem non modo non levat luctum hunc, sed etiam
auget, nam ceteri dolores mitigantur vetustate, hic
non potest non et sensu praesentis miseriae et
recordatione praeteritae vitae quotidie augeri, de-
sidero enim non mea solum neque meos, sed me
ipsum, quid enim sum? Sed non faciam, ut aut
tuum animum angam querelis aut meis vulneribus
saepius manus afferam. Nam, quod purgas eos,
quos ego mihi scripsi invidisse, et in eis Catonem,
ego vero tantum illum puto ab isto scelere afuisse,
ut maxime doleam plus apud me simulationem alio-
rum quam istius fidem valuisse. Ceteros quod pur-
gas, debent mihi probati esse, tibi si sunt. Sed haec 3
sero agimus. Crassi libertum nihil puto sincere
locutum. In senatu rem probe scribis actam; sed
quid Curio? an illam orationem non legit — quae
unde sit prolata, nescio —? sed Axius eiusdem
diei scribens ad me acta non ita laudat Curionem.
At potest ille aliquid praetermittere, tu, nisi quod

Ep. 15, 2. *mihi probati esse* (Zb., „libri veteres“ l. ɔ: Zl., margo M., I. ac). *m. purgati e.* (MR., Oxx., βh. B.)? 3. *At poterat* (W.)? *At potuit* (Ern.)?

erat, profecto non scripsisti. Varronis sermo facit exspectationem Caesaris, atque utinam ipse Varro incumbat in causam! quod profecto quum sua
4 sponte, tum te instante faciet. Ego, si me aliquando vestri et patriae compotem fortuna fecerit, certe efficiam, ut maxime laetere unus ex omnibus amicis, meaque officia et studia, quae parum antea luxerunt — fatendum est enim —, sic exsequar, ut me aeque tibi ac fratri et liberis nostris restitutum putes. Si quid in te peccavi aut potius quoniam peccavi, ignosce; in me enim ipsum peccavi vehementius. Neque haec eo scribo, quo te non meo casu maximo dolore esse affectum sciam, sed profecto, si, quantum me amas et amasti, tantum amare deberes ac debuisses, numquam esses passus me, quo tu abundabas, egere consilio, nec esses passus mihi persuaderi utile nobis esse legem de collegiis perferri. Sed tu tantum lacrimas praebuisti dolori meo, quod erat amoris, tamquam ipse ego; quod meritis meis perfectum oportuit, ut dies et noctes, quid mihi faciendum esset, cogitares, id abs te meo, non tuo scelere praetermissum est. Quod si non modo tu, sed quisquam fuisset, qui me Pompeii minus liberali responso perterritum a turpissimo consilio revocaret, quod unus tu facere maxime potuisti, aut occubuissem honeste aut victores hodie viveremus. Hic mihi ignosces; me enim ipsum multo magis accuso, deinde te quasi me alterum, et simul meae culpae socium quaero ac, si restituor, etiam minus videbimur deliquisse abs teque certe, quoniam nullo nostro, tuo ipsius beneficio diligemur.
5 Quod te cum Culleone scribis de privilegio locutum, est aliquid, sed multo est melius abrogari: si enim nemo impediet, quid est firmius? sin erit, qui ferri

Ep. 15, 4. *ante eluxerunt* (W.) vel *antea el.* (Or.)? — *peccavi aut* (Ern.). *p. ac* vulgo.

non sinat, idem senatus consulto intercedet. Nec quidquam aliud opus est abrogari: nam prior lex nos nihil laedebat; quam si, ut erat promulgata, laudare voluissemus aut, ut erat negligenda, negligere, nocere omnino nobis non potuisset. Hic mihi primum meum consilium non solum defuit, sed etiam obfuit: caeci, caeci, inquam, fuimus in vestitu mutando, in populo rogando, quod, nisi nominatim mecum agi coeptum esset, fieri perniciosum fuit. Sed pergo praeterita; verumtamen ob hanc causam, ut, si quid agetur, legem illam, in qua popularia multa sunt, ne tangatis. Verum est stultum me praecipere, quid agatis aut quomodo: utinam modo agatur aliquid! in quo ipso multa occultant tuae litterae, credo, ne vehementius desperatione perturber: quid enim vides agi posse aut quomodo? per senatumne? at tute scripsisti ad me quoddam caput legis Clodium in curiae poste fixisse, NE REFERRI NEVE DICI LICERET; quomodo igitur Domitius se dixit relaturum? quomodo autem iis, quos tu scribis, et de re dicentibus et, ut referretur, postulantibus Clodius tacuit? ac, si per populum, poteritne nisi de omnium tribunorum pl. sententia? quid de bonis? quid de domo? poteritne restitui? aut, si non poterit, egomet quomodo potero? Haec nisi vides expediri, quam in spem me vocas? sin autem spei nihil est, quae est mihi vita? Itaque exspecto Thessalonicae acta Kal. Sextilium, ex quibus statuam, in tuosne agros confugiam, ut neque videam homines, quos nolim, et te, ut scribis, videam et propius sim, si quid agatur — idque intellexi quum tibi, tum Q.

Ep. 15, 5. *ut erat promulgata* (Ern.). *ut est pr.* vulgo — *consilium non solum def.* (Or.). Om. *non solum* vulgo. 6. *aliquid! in quo ipso multa* (Zb., l. ɔ: Zl.; A. et F., sed hi duo *ipsa;* M1, plerique Mal., βh., R., sed hi *quo ipsa;* I., a., sed *in quod ipsa*). *a.! Multa* M2, q., c., B. — *At tute* (I., a., l.). *Ast t.* (MRI., B.)? — *Sextilium* (W.). *Sext.* vulgo.

7 fratri placere —, an abeam Cyzicum. Nunc, Pomponi, quoniam nihil impertisti tuae prudentiae ad salutem meam, quod aut in me ipso satis esse consilii decreras aut te nihil plus mihi debere, quam ut praesto esses, quoniamque ego proditus, inductus, coniectus in fraudem omnia mea praesidia neglexi, totam Italiam † in me erectam ad me defendendum destitui et reliqui, me meosque meis tradidi inimicis inspectante et tacente te, qui, si non plus ingenio valebas quam ego, certe timebas minus, si potes, erige afflictos et in eo nos iuva; sin omnia sunt obstructa, id ipsum fac ut sciamus et nos aliquando aut obiurgare aut communiter consolari desine. Ego si tuam fidem accusarem, non me potissimum tuis tectis crederem: meam amentiam accuso, quod a te tantum amari, quantum ego vellem, putavi; quod si fuisset, fidem eandem, curam maiorem adhibuisses, me certe ad exitium praecipitantem retinuisses, istos labores, quos nunc in naufragiis
8 nostris suscipis, non subisses. Quare fac, ut omnia ad me perspecta et explorata perscribas meque, ut facis, velis esse aliquem, quoniam, qui fui et qui esse potui, iam esse non possum, et ut his litteris non te, sed me ipsum a me esse accusatum putes. Si qui erunt, quibus putes opus esse meo nomine litteras dari, velim conscribas curesque dandas. Data XIIII. Kal. Sept.

XVI.

Scr. Thessalonicae XII. Kalendas Septembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Totum iter mihi incertum facit exspectatio litterarum vestrarum Kal. Sextil. datarum: nam, si spes

Ep. 15, 7. *Italiam † in me er.* (Or.). *I. iam er.* (Or.)? *I. er.* (Ern.)? *I. [in me] er.* B. — *aut communiter* (MRI., Ambr. 16, ac). *aut comiter β*, l., B. — *quod a te t. amari* (vulgo). *q. me a te t. a.* (cl.)? *q. a te t. me a.* Or., B.

erit, Epirum, si minus, Cyzicum aut aliud aliquid sequemur. Tuae quidem litterae, quo saepius a me leguntur, hoc spem faciunt mihi minorem, quod quum laetae sunt, tum id, quod attulerunt ad spem, infirmant, ut facile appareat te et consolationi servire et veritati; itaque te rogo plane, ut ad me, quae scies, ut erunt, quae putabis, ita scribas, ut putabis. Data XII. Kal.

XVII.

Scr. Thessalonicae pr. Nonas Septembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

De Quinto fratre nuntii nobis tristes nec varii 1
venerant ex ante diem *III.* Non. Iun. usque ad prid. Kal. Sept.; eo autem die Livineius, L. Reguli libertus, ad me a Regulo missus venit: is omnino mentionem nullam factam esse nuntiavit, sed fuisse tamen sermonem de C. Clodii filio, isque mihi tum a fratre litteras attulit * * *, sed postridie Sestii pueri venerunt, qui a te litteras attulerunt non tam exploratas a timore, quam sermo Livineii fuerat. Sane sum in meo infinito maerore sollicitus et eo magis, quod Appii quaestio est. Cetera, quae ad 2
me eisdem litteris scribis de nostra spe, intelligo esse languidiora, quam alii ostendunt; ego autem, quoniam non longe ab eo tempore absumus, in quo res diiudicabitur, aut ad te conferam me aut

Ep. 16. *aliud aliquid* (W.). *aliud quid* vulgo (sed supra post *nam* huc aberrando vulgo additum erat *a. aliquid,* non *a. quid*). — *laetae* (Z.). *latae* I., ac. *lectae* MR., B. — *attulerunt* (vulgo). *attulerant* Ern., B. — *scies* (W.). *scis* vulgo. — *p., ita s., ut putabis. D.* (Zb.). Om. *ut p.* MRI., Oxx., acl. *p.. ut putabis, ita s. D.* Klotz. conj., B. Ep. 17, 1. *L., L. Reguli* (m.; *L., M. R.* M.; *L. in R.* RI. *L. i R.* cd. Bessar.). *L., R.* c., B. — *attulit* * * *, sed* (W.). *att., a te nullas attulit, sed* (l.). *att. Sed* vulgo.

3 etiam nunc circum haec loca commorabor. Scribit ad me frater omnia sua per te unum sustineri: quid te aut horter, quod facis, aut agam gratias, quod non exspectas? tantum velim fortuna det nobis potestatem, ut incolumes amore nostro perfruamur. Tuas litteras semper maxime exspecto, in quibus cave vereare, ne aut diligentia tua mihi molesta aut veritas acerba sit. Data pr. Nonas Sept.

XVIII.

Scr. Thessalonicae medio mense Septembri a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Exspectationem nobis non parvam attuleras, quum scripseras Varronem tibi pro amicitia confirmasse causam nostram Pompeium certe suscepturum et, simul a Caesare ei litterae, quas exspectaret, remissae essent, actorem etiam daturum: utrum id nihil fuit an adversatae sunt Caesaris litterae? an est aliquid in spe? etiam illud scripseras eundem
2 „secundum comitia" dixisse. Fac — si vides, quantis in malis iaceam, et si putas esse humanitatis tuae —, fac me de tota causa nostra certiorem: nam Q. frater, homo mirus, qui me tam valde amat, omnia mittit spei plena, metuens, credo, defectionem animi mei; tuae autem litterae sunt variae, neque enim me desperare vis nec temere sperare. Fac, obsecro te, ut omnia, quae perspici a te possunt, sciamus.

XIX.

Scr. Thessalonicae XVI. Kalendas Octobres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quoad eiusmodi mihi litterae a vobis afferebantur, ut aliquid ex iis esset exspectandum, spe et

Ep. 17, 3. *vereare* (W. et B. conj.). *vereri* (Z., B.). Om. *v.* MRI., ac. Ep. 18, 2. *fac me* (B. conj.). *me fac* vulgo, B.

cupiditate Thessalonicae retentus sum; posteaquam
omnis actio huius anni confecta nobis videbatur,
in Asiam ire nolui, quod et celebritas mihi odio
est et, si fieret aliquid a novis magistratibus, ab-
esse longe nolebam: itaque in Epirum ad te statui
me conferre, non quo mea interesset *** loci natura,
qui lucem omnino fugerem, sed et *ad* salutem liben-
tissime ex tuo portu proficiscar et, si ea praecisa
erit, nusquam facilius hanc miserrimam vitam vel
sustentabo vel, quod multo est melius, abiecero;
ero cum paucis, multitudinem dimittam. Me tuae 2
litterae numquam in tantam spem adduxerunt,
quantam aliorum; ac tamen mea spes etiam tenuior
semper fuit quam tuae litterae. Sed tamen, quoniam
coeptum est agi, quoquo modo coeptum est et qua-
cumque de causa, non deseram neque optimi atque
unici fratris miseras ac luctuosas preces nec Sestii
ceterorumque promissa nec spem aerumnosissimae
mulieris Terentiae nec miserrimae [mulieris] Tullio-
lae obsecrationem et fideles litteras tuas: mihi Epi-
rus aut iter ad salutem dabit aut quod scripsi
supra. Te oro et obsecro, T. Pomponi, si me omni- 3
bus amplissimis, carissimis iucundissimisque rebus
perfidia hominum spoliatum, si me a meis con-
siliariis proditum et proiectum vides, si intelligis
me coactum, ut ipse me et meos perderem, ut me
tua misericordia iuves et Q. fratrem, qui potest
esse salvus, sustentes, Terentiam liberosque meos
tueare, me, si putas te istic visurum, exspectes, si
minus, invisas, si potes, mihique ex agro tuo tan-
tum assignes, quantum meo corpore occupari potest,
et pueros ad me cum litteris quam primum et quam
saepissime mittas. Data XVI. Kal. Octobres.

Ep. 19, 1. *interesset *** loci* (W.) B. sine ***. *i., qualis esset l.* vel *i., quae e. l.* (W.) aut *i. l. n. frui* (Kayser.). 2. *ac tamen* (W.). *at t.* vulgo.

XX.

Scr. Thessalonicae IV. Nonas Octobres a. u. c. 696.

CICERO S. D. Q. CAECILIO Q. F. POMPONIANO ATTICO,

1 quod quidem ita esse et avunculum tuum functum esse officio vehementissime probo, gaudere me tum dicam, si mihi hoc verbo licebit uti. Me miserum! quam omnia essent ex sententia, si nobis animus, si consilium, si fides eorum, quibus credidimus, non defuisset! quae colligere nolo, ne augeam maerorem; sed tibi venire in mentem certo scio, quae vita esset nostra, quae suavitas, quae dignitas, ad quae recuperanda, per fortunas! incumbe, ut facis, diemque natalem reditus mei cura ut in tuis aedibus amoenissimis agam tecum et cum meis. Ego huic spei et exspectationi, quae nobis proponitur maxima, tamen volui praestolari apud te in Epiro, sed ita ad me scribitur, ut putem esse commodius nos eisdem in
2 locis esse. De domo et Curionis oratione, ut scribis, ita est: in universa salute, si ea modo nobis restituetur, inerunt omnia, ex quibus nihil malo quam domum; sed tibi nihil mando nominatim, totum me tuo amori fideique commendo. Quod te in tanta hereditate ab omni occupatione expedisti, valde mihi gratum est; quod facultates tuas ad meam salutem polliceris, ut omnibus rebus a te praeter ceteros iuver, id quantum sit praesidium, video intelligoque te multas partes meae salutis et suscipere et posse sustinere neque, ut ita facias, rogan-
3 dum esse; quod me vetas quidquam suspicari accidisse ad animum tuum, quod secus a me erga te commissum aut praetermissum videretur, geram tibi morem et liberabor ista cura, tibi tamen eo plus debebo, quo tua in me humanitas fuerit excelsior quam in te mea. Velim, quid videas, quid intelligas, quid agatur, ad me scribas tuosque omnes ad

nostram salutem adhortere. Rogatio Sestii neque dignitatis satis habet nec cautionis; nam et nominatim ferri oportet et de bonis diligentius scribi: [et] id animadvertas velim. Data IIII. Nonas Octobres Thessalonica.

XXI.

Scr. Thessalonicae V. Kalendas Novembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Triginta dies erant ipsi, quum has dabam litteras, per quos nullas a vobis acceperam; mihi autem erat in animo iam, ut antea ad te scripsi, ire in Epirum et ibi omnem casum potissimum exspectare. Te oro, ut, si quid erit, quod perspicias, quamcumque in partem quam planissime ad me scribas et meo nomine, ut scribis, litteras, quibus putabis opus esse, ut des. Data v. Kal. Novembres.

XXII.

Scr. partim Thessalonicae, partim Dyrrhachii VI. Kalendas Decembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Etsi diligenter ad me Q. frater et Piso, quae 1
essent acta, scripserant, tamen vellem tua te occupatio non impedisset, quo minus, ut consuesti, ad me, quid ageretur et quid intelligeres, perscriberes. Me adhuc Plancius liberalitate sua retinet iam aliquoties conatum ire in Epirum: spes homini est iniecta, non eadem, quae mihi, posse nos una decedere, quam rem sibi magno honori sperat fore; sed iam, quum adventare milites dicentur, facien-

Ep. 20, 3. *scribi:* [*et*] *id* (W.). *s., et id* vulgo. — *Thessalonica* (W.). *Thessalonicae* vulgo. Ep. 21. *Novembres Thessalonica* (cd. Bosii, l.)? Ep. 22, 1. *iniecta, non* (Graev.). *i. n.* B.

dum nobis erit, ut ab eo discedamus, quod quum faciemus, ad te statim mittemus, ut scias, ubi simus.
2 Lentulus suo in nos officio, quod et re et promissis et litteris declarat, spem nobis nonnullam affert Pompeii voluntatis; saepe enim tu ad me scripsisti eum totum esse in illius potestate. De Metello scripsit ad me frater, quantum sperasset, profectum
3 esse per te. Mi Pomponi, pugna, ut tecum et cum meis mihi liceat vivere, et scribe ad me omnia: premor quum luctu tum desiderio meorum omnium, qui mihi me cariores semper fuerunt. Cura, ut valeas.

4 Ego, quod, per Thessaliam si irem in Epirum, perdiu nihil eram auditurus et quod mei studiosos habeo Dyrrhachinos, ad eos perrexi, quum illa superiora Thessalonicae scripsissem. Inde quum ad te me convertam, faciam, ut scias, tuque ad me velim omnia quam diligentissime, cuicuimodi sunt, scribas: ego iam aut rem aut ne spem quidem exspecto. Data VI. Kal. Decembr. Dyrrhachio.

XXIII.

Scr. Dyrrhachii pridie Kalendas Decembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. V. Kal. Decembr. tres epistolas a te accepi: unam datam a. d. VIII. Kal. Novembres, in qua me hortaris, ut forti animo mensem Ianuarium

Ep. 22, 2. *sperasset* (W.). *speraret* vulgo. — *profectum* (MI., 2 Ambr., alb.). *perf.* R., a2, c., B. 3. *premor quum l. tum d.* (Zb., Regii, Iacl.). *pr. q. l. d.* Ambr. 16. *pr. l. d. cum* M. *pr. l. cum d.* R. *pr. l. tum d. β. pr. l., d.* M2, B. — *meorum omnium* (W.; *m. o. tum eorum* Zb.). *o. rerum* MI., Ambr. 16. *o. rerum tum eorum* R. *rerum o.* cdd. Mal., *β. o. eorum* Stürenburg. *o. meorum*, B. *d. quum o. rerum, tum meorum* (B. conj.)? 4. *Dyrrhachio* (W.). *Dyrrhachii* vulgo.

exspectem, eaque, quae ad spem putas pertinere,
de Lentuli studio, de Metelli voluntate, de tota
Pompeii ratione, perscribis. In altera epistola praeter
consuetudinem tuam diem non ascribis, sed satis
significas tempus; lege enim ab octo tribunis pl.
promulgata scribis te eas litteras eo ipso die de-
disse, id est a. d. IIII. Kal. Novembres, et, quid
putes utilitatis eam promulgationem attulisse, per-
scribis: in quo si iam nostra salus cum hac lege
desperata erit, velim pro tuo in me amore hanc
inanem meam diligentiam miserabilem potius quam
ineptam putes, sin est aliquid spei, des operam, ut
maiore diligentia posthac a novis magistratibus
defendamur. Nam ea veterum tribunorum pl. roga- 2
tio tria capita habuit: unum de reditu meo, scri-
ptum incaute; nihil enim restituitur praeter civitatem
et ordinem, quod mihi pro meo casu satis est, sed,
quae cavenda fuerint et quomodo, te non fugit.
Alterum caput est tralaticium de impunitate, SI QVID
CONTRA ALIAS LEGES EIVS LEGIS ERGO FACTVM SIT.
Tertium caput, mi Pomponi, quo consilio et a quo
sit inculcatum, vide. Scis enim Clodium sanxisse,
ut vix aut omnino non posset nec per senatum
nec per populum infirmari sua lex. Sed vides num-
quam esse observatas sanctiones earum legum, quae
abrogarentur; nam, si id esset, nulla fere abrogari
posset — neque enim ulla est, quae non ipsa se
saepiat difficultate abrogationis —, sed, quum lex
abrogatur, illud ipsum abrogatur, quo non eam
abrogari oporteat. Hoc quum re vera ita sit et 3

Ep. 23, 1. *att., perscribis* (A., F., Landi, l. o: Zl.). *att., scr.* vulgo. — *si iam nostra* (Land., β, I.; *si etiam n.*, 2 Ambr., l.). *si iam haec n.* (*n. h.* R.) M., ac., B. — *a novis mag.* (conj. apud Mal., l.). *a nostris m.* vulgo. 2. *vix aut ut o.* (Zb., l.)? — *quo non eam* (Zb., l. o: Zl.). *quo modo e.* MRI., βh., B. 3. *Hoc quum r. v. ita sit et* (a2, c.). An *Hoc q. et r. v. i. s. et* (cd. Bosii, l. o: Z.)? *H. quod r. v. i. sit* MRβ. *H. quod cum r. v. i. sit et* I., a1. *H., quod ... est, quum* Büchel., B.

quum semper ita habitum observatumque sit, octo nostri tribuni pl. caput posuerunt hoc: SI QVID IN HAC ROGATIONE SCRIPTVM EST, QVOD PER LEGES PLEBISVE SCITA, hoc est quod per legem Clodiam, PROMVLGARE, ABROGARE, DEROGARE, OBROGARE SINE FRAVDE SVA NON LICEAT, NON LICVERIT, QVODVE EI, QVI PROMVLGAVIT, ABROGAVIT, DEROGAVIT, OBROGAVIT, OB EAM REM POENAE MVLTAEVE SIT, E. H. L.
4 N. R. Atque hoc in illis tribunis pl. non laedebat; lege enim collegae sui non tenebantur; quo maior est suspicio malitiae alicuius, quod id, quod ad ipsos nihil pertinebat, erat autem contra me, scripserunt, ut novi tribuni pl., si essent timidiores, multo magis sibi eo capite utendum putarent. Neque id a Clodio praetermissum est; dixit enim in concione a. d. III. Nonas Novembres hoc capite designatis tribunis pl. praescriptum esse, quid liceret. Tamen in lege nulla esse eiusmodi caput te non fallit, quod si opus esset, omnes in abrogando *uterentur:* ut Ninnium aut ceteros fugerit, investiges velim, et quis attulerit et quare octo tribuni pl. ad senatum de me referre non dubitarint — scilicet quod observandum illud caput non putabant —, iidem in abrogando tam cauti fuerint, ut id metuerent, soluti quum essent, quod ne iis quidem, qui lege tenentur, est curandum. Id caput sane nolim novos tribunos pl. ferre, sed perferant modo quidlibet: uno capite, quo revocabor, modo res conficiatur, ero contentus. Iamdudum pudet tam multa scribere; vereor enim, ne re iam desperata legas, ut haec mea diligentia miserabilis tibi, aliis irridenda videatur; sed, si est

Ep. 23, 4. *PROM. ABROGAVIT DER. OBROGAVIT* (L.—Z.? —, b.). Om. *ABR.* et *OBR.* MRI., Oxx., ac., B. — *collegae* (a2, c.—ↄ: C.?). *collegii* MRI., alb., B. — *quod id, q.* (W. conj., I.). *quum id, q.* vulgo. — *f., quod si opus* (MRI., vulgo, sed *f. Quod si o.*). *f., quo, si o.* (Madvig. conj., B.)?

aliquid in spe, vide legem, quam T. Fadio scripsit Visellius: ea mihi perplacet; nam Sestii nostri, quam tu tibi probari scribis, mihi non placet. Tertia est epistola pridie Idus Novembr. data, in 5
qua exponis prudenter et diligenter, quae sint, quae rem distinere videantur: de Crasso, de Pompeio, de ceteris: quare oro te, ut, si qua spes erit, posse studiis bonorum, auctoritate, multitudine comparata rem confici, des operam, ut uno impetu perfringantur, in eam rem incumbas ceterosque excites; sin, ut ego perspicio quum tua coniectura, tum etiam mea, spei nihil est, oro obtestorque te, ut Q. fratrem ames, quem ego miserum misere perdidi, neve quid eum patiare gravius consulere de se, quam expediat sororis tuae filio, meum Ciceronem, cui nihil misello relinquo praeter invidiam et ignominiam nominis mei, tueare, quoad poteris, Terentiam, unam omnium aerumnosissimam, sustentes tuis officiis. Ego in Epirum proficiscar, quum primorum dierum nuntios excepero: tu ad me velim proximis litteris, ut se initia dederint, perscribas. Data pridie Kal. Decembr.

XXIV.

Scr. Dyrrhachii IV. Idus Decembres a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Antea, quum ad me scripsissetis vestro con- 1
sensu consulum provincias ornatas esse, etsi verebar, quorsum id casurum esset, tamen sperabam vos aliquid aliquando vidisse prudentius: posteaquam mihi et dictum est et scriptum vehementer consilium vestrum reprehendi, sum graviter com-

Ep. 23, 5. *perfringantur* (Ambr. 17, I., acl.). *perfringatur* MR., B.

motus, quod illa ipsa spes exigua, quae erat, videretur esse sublata; nam, si tribuni pl. nobis suscensent, quae potest spes esse? ac videntur iure suscensere, quum et expertes consilii fuerint † et, qui causam nostram susceperant, et vestra concessione omnem vim sui iuris amiserint, praesertim quum ita dicant, se nostra causa voluisse suam potestatem esse de consulibus ornandis, non ut eos impedirent, sed ut ad nostram causam adiungerent: nunc, si consules a nobis alieniores esse velint, posse id libere facere; sin velint nostra causa, nihil posse se invitis. Nam, quod scribis, ni ita vobis placuisset, illos hoc idem per populum assecuturos fuisse, invitis tribunis pl. fieri nullo modo potuit. Ita vereor, ne et studia tribunorum amiserimus et, si studia maneant, vinclum illud adiungendorum consulum amissum sit.

2 Accedit aliud non parvum incommodum, quod gravis illa opinio, ut quidem ad nos perferebatur, senatum nihil decernere, antequam de nobis actum esset, amissa est, praesertim in ea causa, quae non modo necessaria non fuit, sed etiam inusitata ac nova — neque enim umquam arbitror ornatas esse provincias designatorum —, ut, quum in hoc illa constantia, quae erat mea causa suscepta, imminuta sit, nihil iam possit non decerni. Iis, ad quos relatum est, amicis placuisse non mirum est; erat enim difficile reperire, qui contra tanta commoda duorum consulum palam sententiam diceret. Fuit omnino difficile non obsequi vel amicissimo homini Lentulo vel Metello, qui simultatem humanissime deponeret; sed vereor, ne hos tamen tenere potuerimus, tribunos pl. amiserimus. Haec res quemadmodum ceciderit et tota res quo loco sit, velim

Ep. 24, 1. † *et, qui* (MRI., ψβh., ac.). *f. ii., q.* (W.) aut *f., qui* (lb.). *f. ei, q.* Or., B. — *const., quae erat* (vulgo). *c., qua e.* Or. conj., B.

ad me scribas et ita, ut instituisti; nam ista veritas, etiamsi iucunda non est, mihi tamen grata est. Dat. IIII. Id. Decembr.

XXV.

Scr. Dyrrhachii mense Decembri (post IIII. Id.) a. u. c. 696.

CICERO ATTICO SAL.

Post tuum a *meis* discessum litterae mihi Roma allatae sunt, ex quibus perspicio nobis in hac calamitate tabescendum esse; neque enim — sed bonam in partem accipies —, si ulla spes salutis nostrae subesset, tu pro tuo amore in me hoc tempore discessisses. Sed, ne ingrati aut ne omnia velle nobiscum una interire videamur, hoc omitto: illud abs te peto, des operam, id quod mihi affirmasti, ut te ante Kalendas Ianuarias, ubicumque erimus, sistas.

XXVI.

Scr. Dyrrhachii mense Ianuario a. u. c. 697

CICERO ATTICO SAL.

Litterae mihi a Q. fratre cum senatus consulto, quod de me est factum, allatae sunt: mihi in animo est legum lationem exspectare; [et,] si obtrectabitur, utar auctoritate senatus et potius vita quam patria carebo. Tu, quaeso, festina ad nos venire.

Ep. 25. *a meis* (Kahnt., B.) aut *ab urbe* (W.). Vulgo *a me*. Ep. 26. *exsp.; [et] si* (W.). Om. *et* I., acl. *e., et, si* vulgo.

XXVII.

Scr. Dyrrhachii exeunte mense Ianuario a. u. c. 697.

CICERO ATTICO SAL.

Ex tuis litteris et ex re ipsa nos funditus perisse video: te oro, ut, quibus in rebus tui mei indigebunt, nostris miseriis ne desis; ego te, ut scribis, cito videbo.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER QUARTUS.

I.

Scr. Romae medio mense Septembri a. u. c. 697.

CICERO ATTICO SAL.

Quum primum Romam veni fuitque, cui recte 1
ad te litteras darem, nihil prius faciendum mihi putavi, quam ut tibi absenti de reditu nostro gratularer; cognoram enim — ut vere scribam — te in consiliis mihi dandis nec fortiorem nec prudentiorem quam me ipsum, nec etiam pro praeterita mea in te observantia nimium in custodia salutis meae diligentem, eundemque te, qui primis temporibus erroris nostri aut potius furoris particeps et falsi timoris socius fuisses, acerbissime discidium nostrum tulisse plurimumque operae, studii, diligentiae, laboris ad conficiendum reditum meum contulisse: itaque 2
hoc tibi vere affirmo, in maxima laetitia et exoptatissima gratulatione unum ad cumulandum gaudium conspectum aut potius complexum mihi tuum de-

Ep. 1, 1. *nec e. pro praeterita mea . . observantia* (b.). *nec e. propter ita meam in te observantiam* Zb. et, sed sine *ita,* Zl., MRI., Oxx., *β,* a1. et a2, c., sed *pr. tuam in me. me e. propter meam in te observantiam* Hoffmann., B.

fuisse; quem semel nactus numquam dimisero ac, nisi etiam praetermissos fructus tuae suavitatis praeteriti temporis omnes exegero, profecto hac restitutione fortunae me ipse non satis dignum
3 iudicabo. Nos adhuc, in nostro statu quod difficillime recuperari posse arbitrati sumus, splendorem nostrum illum forensem et in senatu auctoritatem et apud viros bonos gratiam magis, quam optaramus, consecuti sumus; in re autem familiari, quae quemadmodum fracta, dissipata, direpta sit, non ignoras, valde laboramus tuarumque non tam facultatum, quas ego nostras esse iudico, quam consiliorum ad colligendas et constituendas reliquias nostras
4 indigemus. Nunc, etsi omnia aut scripta esse a tuis arbitror aut etiam nuntiis ac rumore perlata, tamen ea † inscribam brevi, quae te puto potissimum ex meis litteris velle cognoscere. Pr. Nonas Sextiles Dyrrhachio sum profectus, ipso illo die, quo lex est lata de nobis. Brundisium veni Nonis Sextilibus: ibi mihi Tulliola mea fuit praesto natali suo ipso die, qui casu idem natalis erat et Brundisinae coloniae et tuae vicinae Salutis; quae res animadversa *a* multitudine summa Brundisinorum gratulatione celebrata est. Ante diem VI. Idus Sextiles cognovi, quum Brundisii essem, litteris Quinti mirifico studio omnium aetatum atque ordinum, incredibili concursu Italiae legem comitiis centuriatis esse perlatam. Inde a Brundisinis honestissimis *decretis* ornatus iter ita feci, ut undique
5 ad me cum gratulatione legati convenerint. Ad

Ep. 1, 2. *nactus numquam* (M2, RI., vulgo). *n. tum quam* M1. *n. si umquam* Meutzner. conj., B. 4. *ea † inscribam* MRI., β, a1 c., b. *ea tibi scr.* (W. conj., ut a3 „e codd.") aut *ea conscr.* (W.) aut *ea scr.* (h., Ambr. 17, 1., B.). — *illo ipso die* (F., R., l.)? — *quum B. essem* (Z., Iac.). Om. MR., Oxx. [*q. B. e.*] B. — *honestissimis decretis* (Or.). Om. *d.* vulgo.

urbem ita veni, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obviam non venerit, praeter eos inimicos, quibus id ipsum, se inimicos esse, non liceret aut dissimulare aut negare. Quum venissem ad portam Capenam, gradus templorum ab infima plebe completi erant, a qua plausu maximo quum esset mihi gratulatio significata, similis et frequentia et plausus me usque ad Capitolium celebravit, in foroque et in ipso Capitolio miranda multitudo fuit. Postridie in senatu, qui fuit dies Nonarum Septembr., senatui gratias egimus. Eo biduo quum esset annonae summa caritas 6
et homines ad theatrum primo, deinde ad senatum concurrissent, impulsu Clodii mea opera frumenti inopiam esse clamarent, quum per eos dies senatus de annona haberetur et ad eius procurationem sermone non solum plebis, verum etiam bonorum Pompeius vocaretur idque ipse cuperet multitudoque a me nominatim, ut id decernerem, postularet, feci et accurate sententiam dixi, quum abessent consulares, quod tuto se negarent posse sententiam dicere, praeter Messallam et Afranium. Factum est senatus consultum in meam sententiam, ut cum Pompeio ageretur, ut eam rem susciperet, lexque ferretur; quo senatus consulto recitato † continuo more hoc insulso et novo plausum *in* meo nomine recitando dedisset, habui concionem, *quam* omnes magistratus praesentes praeter unum praetorem et duos tribunos

Ep. 1, 5. *ipsum, se in. esse, non* (MR.; Oxx., Pall., Ambr. 16, cdd. Mal., ac.). Om. *se in. e.* Corr., lb. [*s. in. e.*] B. 6. *dixi, quum . . . Afr. Factum* vulgo. *d. Quum . . . A.*, *f.* Boot., B. — † *continuo more . . . dedisset* (CMI., *β*, RI., a1). *cum more . . . d.* M2. *c., quum m. . . novo populus pl. . . d.* (W.) aut *q. populus c. m.* (vel *cont. q. p. m. . . d.*) (W.). *q. populus m. . . d.* a2, c. *cont. quum m. . . dedissent* B. — *in meo n. rec.* (W. et Zumpt. conj., B.). *m. n. r.* (vulgo)? *m. n. in r.* I. *plausu meo* RI. — *cont., quam o.* (W.). Om. *q.* vulgo.

7 pl. dederunt. Postridie senatus frequens † et omnes consulares nihil Pompeio postulanti negarunt; ille legatos quindecim quum postularet, me principem nominavit et *ad* omnia me alterum se fore dixit. Legem consules conscripserunt, qua Pompeio per quinquennium omnis potestas rei frumentariae toto orbe terrarum daretur; alteram Messius, qui omnis pecuniae dat potestatem et adiungit classem et exercitum et maius imperium in provinciis, quam sit eorum, qui eas obtineant: illa nostra lex consularis nunc modesta videtur, haec Messii non ferenda. Pompeius illam velle se dicit, familiares hanc. Consulares duce Favonio fremunt; nos tacemus, et eo magis, quod de domo nostra nihil adhuc pontifices responderunt: qui si sustulerint religionem, aream praeclaram habebimus, superficiem consules ex senatus consulto aestimabunt; sin aliter, demolientur, suo nomine locabunt, rem totam aesti-
8 mabunt. Ita sunt res nostrae, ut in secundis, fluxae, ut in adversis, bonae. In re familiari valde sumus, ut scis, perturbati. Praeterea sunt quaedam domestica, quae litteris non committo: Q. fratrem insigni pietate, virtute, fide praeditum sic amo, ut debeo. Te exspecto et oro, ut matures venire eoque animo venias, ut me tuo consilio egere non sinas. Alterius vitae quoddam initium ordimur: iam quidam, qui nos absentes defenderunt, incipiunt praesentibus occulte irasci, aperte invidere; vehementer te requirimus.

Ep. 1, 7. *frequens fuit: omnes* (W.) aut *fr.: et o.* (W.) *fr. et o.* (Graev., B.). — *responderunt* (F., h., a 2, cl., B.). *responderant* (M B I.).

II.

Scr. Romae mense Octobri a. u. c. 697.

CICERO ATTICO SAL.

1 Si forte rarius tibi a me quam a ceteris litterae redduntur, peto a te, ut id non modo negligentiae meae, sed ne occupationi quidem tribuas, quae etsi summa est, tamen nulla esse potest tanta, ut interrumpat iter amoris nostri et officii mei; nam, ut veni Romam, iterum nunc sum certior factus esse, cui darem litteras: itaque has alteras dedi. Prioribus tibi declaravi, adventus noster qualis fuisset et quis esset status atque omnes res nostrae quemadmodum essent, ut in secundis, fluxae, ut in adversis, bonae. Post illas datas litteras secuta est 2 summa contentio de domo: diximus apud pontifices pr. K. Octobres. Acta res est accurate a nobis, et, si umquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam, si numquam alias fuimus, tum profecto † dolor et magnitudo vim quandam nobis dicendi dedit; itaque oratio iuventuti nostrae deberi non potest, quam tibi, etiamsi non desideras, tamen mittam cito. Quum pontifices decressent ita, SI NEQVE 3 POPVLI IVSSV NEQVE PLEBIS SCITV IS, QVI SE DEDICASSE DICERET, NOMINATIM EI REI PRAEFECTVS ESSET NEQVE POPVLI IVSSV AVT PLEBIS SCITV ID FACERE IVSSVS ESSET, VIDERI POSSE SINE RELIGIONE EAM PARTEM AREAE MIHI RESTITVI, mihi facta statim est gratulatio — nemo enim dubitabat, quin domus

Ep. 2, 2. † *dolor et magn.* (Or. II.). *doloris m.* (Regii, q., Iacl.) aut *dolor et rei m.* (Guilelmi conj., B.). 3. *PLEBIS SCITV IS* (C., Zb., l., vulgo). *plebiscituis* cdd. Mal. *plebiscitius* MR. *PLEBI S.* B. — *PLEBIS SCITU* (Zb., l., vulgo). *plebis citu* M. *plebiscitii* R. *PLEBI S.* B. — *MIHI* (ψ, acl.). *MI* MRI. *M. T.* Ursin., B. An delendum *mihi* (W.)?

nobis esset adiudicata —, quum subito ille in conci-
onem escendit, quam Appius ei dedit: nuntiat
† iam populo pontifices secundum se decrevisse,
me autem vi conari in possessionem venire; hortatur,
ut se et Appium sequantur et suam Libertatem vi
defendant. Hic quum etiam illi infimi partim ad-
mirarentur, partim irriderent hominis amentiam,
ego statueram illuc non accedere, nisi quum con-
sules ex senatus consulto porticum Catuli restituen-
4 dam locassent. Kal. Octobr. habetur senatus frequens:
adhibentur omnes pontifices, qui erant senatores, a
quibus Marcellinus, qui erat cupidissimus mei, sen-
tentiam primus rogatus quaesivit, quid essent in
decernendo secuti; tum M. Lucullus de omnium
collegarum sententia respondit religionis iudices
pontifices fuisse, legis senatum *esse*: se et collegas
suos de religione statuisse, in senatu de lege statu-
turos [cum senatu]: itaque suo quisque horum loco
sententiam rogatus multa secundum causam nostram
disputavit; quum ad Clodium ventum esset, cupiit
diem consumere, neque ei finis est factus, sed tamen,
quum horas tres fere dixisset, odio et strepitu
senatus coactus est aliquando perorare; quum fieret
senatus consultum in sententiam Marcellini omni-
bus praeter unum assentientibus, Serranus *inter-
cessit: de* intercessione statim ambo consules referre
coeperunt; quum sententiae gravissimae dicerentur,
senatui placere mihi domum restitui, porticum Catuli
locari, auctoritatem ordinis ab omnibus magistrati-
bus defendi, si quae vis esset facta, senatum existima-
turum eius opera factum esse, qui senatus consulto
intercessisset, Serranus pertimuit et Cornicinus ad

Ep. 2, 3. *nuntiat † iam p.* (W.). *n.* [*iam*] *p.* (Mal. conj., B.)? 2 cdd. Mal. *nuntiante p. n. inanis homo p.* (W.)? — *vi defendant* (Corr. et W. conj.). *ut d.* vulgo. — *infimi* (I., acb.). *infirmi* CMR., Oxx., Ambr. 16, B. 4. *ventum esset* (W.) *v. est* vulgo. *senatum esse. se* (W. et B. conj.; *esse s.: se* Seyffert). *s.: se* vulgo.

suam veterem fabulam rediit: abiecta toga se ad generi pedes abiecit; ille noctem sibi postulavit: non concedebant, reminiscebantur enim Kal. Ianuar.; vix tandem † tibi de mea voluntate concessum est. Postridie senatus consultum factum est id, 5
quod ad te misi. Deinde consules porticum Catuli restituendam locarunt; illam porticum redemptores statim sunt demoliti libentissimis omnibus; nobis superficiem aedium consules de consilii sententia aestimarunt sestertio vicies, cetera valde illiberaliter: Tusculanam villam HS. quingentis milibus, Formianum ducentis quinquaginta milibus; quae aestimatio non modo vehementer ab optimo quoque, sed etiam a plebe reprehenditur. Dices: „quid igitur causae fuit?“ Dicunt illi quidem pudorem meum, quod neque negarim neque vehementius postularim; sed non est id — nam hoc quidem etiam profuisset —, verum iidem, mi T. Pomponi, iidem, inquam, illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pinnas inciderant, nolunt easdem renasci. Sed, ut spero, iam renascuntur: tu modo ad nos veni —, quod vereor ne tardius interventu Varronis tui nostrique facias. Quoniam, acta quae sint, habes, de reliqua nostra 6
cogitatione cognosce: ego me [a] Pompeio legari ita sum passus, ut nulla re impedirer, quin, si vellem, mihi esset integrum, *ut* aut, si comitia censorum proximi consules haberent, petere possem aut votivam lega-

Ep. 2, 4. † *tibi* (M1, W.). † *sibi* M2, RI., ac. *id* (l. margo 1584 — ex vc.?) aut *id ei* (Or.) aut [*sibi*] (Faern. — ex suo cd.? —, l., B.). 5. *sestertio* (M., vc., I.). *HS.* vulgo. (Om. R.). — *villam HS. q. m., F. duc.* (c. ɔ: C., lɔ: Z.). *v. q. m., F. HS. d.* vulgo (sed R. *F. d.*). — *Formianam* (W. et Seyffert.)? — *renascentur* (W.)? 6. *imp., quin, si vellem* (m.). *i., quin nisi v.* (I., a2, c., l.). An *i., quo minus v.* (l. marg. 1584)? *i. Quod nisi v.* Zb., MR., βh., a., B. — *v., m. esset i.* (vulgo). *v. m. esse i.* B. — *i., ut aut, si* (W.). *i. aut, si* vulgo. *i. ut, si* B. — *possem aut vot.* (I., acl.). *possent v.* MR., βh. *possem, v.* Meutzner., B.

tionem † sumpsisse prope omnium fanorum, lucorum — sic enim nostrae rationes postulabant —; sed volui meam potestatem esse vel petendi vel ineunte aestate exeundi, et interea me esse in oculis civium
7 de me optime meritorum non alienum putavi. Ac forensium quidem rerum haec nostra consilia sunt, domesticarum autem valde impedita: domus aedificatur, scis, quo sumptu, qua molestia; reficitur Formianum, quod ego nec relinquere possum nec videre; Tusculanum proscripsi; suburbano non facile careo. Amicorum benignitas exhausta est in ea re, quae nihil habuit praeter dedecus, quod sensisti tu absens, praesentes, quorum studiis ego et copiis, si esset per meos defensores licitum, facile essem omnia consecutus: quo in genere nunc vehementer laboratur; cetera, quae me sollicitant, *μυστικώτερα* sunt: amamur a fratre et a filia. *Te* exspectamus.

III.

Scr. Romae a. d. VIII. Kalendas Decembres a. u. c. 697.

CICERO ATTICO SAL.

1 Avere te certo scio quum scire, quid hic agatur, tum a me scire, non quo certiora sint ea, quae in oculis omnium geruntur, si a me scribuntur, quam quum ab aliis aut scribuntur tibi aut nuntiantur, sed ut perspicias ex meis litteris, quo animo ea

Ep. 2, 6. † *sumpsisse pr. o. f. lucorum* (MRI., cdd. Mal., vc., β, sed *locorum;* b. *lucorum;* I. *f. sacrorum loc.*). *suscipere* (m.; *susciperem* a2, cl.) *o. f., luc.* (Or.) aut *s. pro P. R. o. f. l.* (Or.). aut *s. o. f. l.* (W.). *sumpsissem* (C.?, a 1) [*prope o. f. luc.*] B. (*sumpsisse* [*p. . . l.*] Ern.). — *rationes post.* (mlb.). *r.* [*utilitates meae*] *p.* B. 7. *p.; suburbano non f.* (M 2, Iaclb.). *proscr., etsi s. non f.* (Kayser.)? *p.: s. f.* (M 1, R., ψ, β, h., B.)? — *absens, praesentes* vulgo. *a.,* [*pr.*] Ern., B.). *d.* — *quod s. tu a., nos praes.* —; *q.* (Madv. Adv.)? Ep. 3, 1. *te* (post *avere*) B. incl. t.; om. M., sed habent RI., aclb. — *scribuntur* (W.). *scribantur* vulgo.

feram, quae geruntur, et qui sit hoc tempore aut mentis meae sensus aut omnino vitae status. Armatis 2
hominibus ante diem tertium Nonas Novembres expulsi sunt fabri de area nostra, disturbata porticus Catuli, quae ex senatus consulto consulum locatione reficiebatur et ad tectum paene pervenerat, Quinti fratris domus primo fracta coniectu lapidum ex area nostra, deinde inflammata iussu Clodii inspectante urbe coniectis ignibus magna querela et gemitu non dicam bonorum, qui nescio an nulli sint, sed plane hominum omnium. Ille demens ruere: post hunc furorem nihil nisi caedem inimicorum cogitare, vicatim ambire, servis aperte spem libertatis ostendere. Etenim antea, quum iudicium † nolebat, habebat ille quidem difficilem manifestamque causam, sed tamen causam; poterat infitiari, poterat in alios derivare, poterat etiam aliquid iure factum defendere: post has ruinas, incendia, rapinas desertus a suis vix iam Decimum designatorem, vix Gellium retinet, servorum consiliis utitur, videt, si omnes, quos vult, palam occiderit, nihilo suam causam difficiliorem, quam adhuc sit, in iudicio futuram. Itaque ante diem 3
tertium Idus Novembres, quum Sacra via descenderem, insecutus est me cum suis; clamor, lapides, fustes, gladii, haec improvisa omnia: discessimus in vestibulum Tettii Damionis. Qui erant mecum, facile operas aditu prohibuerunt; ipse occidi potuit, sed ego diaeta curare incipio, chirurgiae taedet. Ille omnium vocibus quum se non ad iudicium, sed ad supplicium praesens trudi videret, omnes Catilinas, Acidinos postea reddidit: nam Milonis

Ep. 3, 2. † *nolebat* (W.) *i. animo volvebat* (W.)? *volvebat* (Madv. Adv.)? 3. *Acidinos, * p.,* ut exciderit nomen aliquod (Kayser.)?

domum, eam, quae *est in* Germalo, pr. Idus Novembr. expugnare et incendere ita conatus est, ut palam hora quinta cum scutis homines eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit; ipse domum P. Sullae pro castris sibi ad eam impugnationem sumpserat. Tum ex Anniana Milonis domo Q. Flaccus eduxit viros acres: occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos; ipsum cupivit, sed ille se in interiora aedium Sullae. Exin senatus postridie Idus: domi Clodius; egregius Marcellinus, omnes acres; Metellus calumnia dicendi tempus exemit adiuvante Appio, etiam hercule familiari tuo, de cuius constantia *ac* virtute tuae verissimae litterae. Sestius furere; ille postea, si comitia sua non fierent, urbi minari: *Milo* proposita Marcellini sententia, quam ille de scripto ita dixerat, ut totam nostram causam areae, incendiorum, periculi mei iudicio complecteretur eaque omnia comitiis anteferret, proscripsit se per omnes dies comitiales de caelo ser-
4 vaturum. Conciones turbulentae Metelli, temerariae Appii, furiosissimae Publii. Haec tamen summa: nisi Milo in campo obnuntiasset, comitia futura *erant*. Ante diem XII. Kal. Decembr. Milo media nocte cum magna manu in campum venit: Clodius, quum haberet fugitivorum delectas copias, in campum ire non est ausus. Milo permansit ad meridiem mirifica hominum laetitia, summa cum gloria: contentio fratrum trium turpis, fracta vis, con-

Ep. 3, 3. *Germalo* (m., l. marg. 1584). *Ceramio* cdd. l. o: Z., MRI., Oxx., ac. *Cermalo* (l. m. 1584, B.)? — *Ann. Milonis* (vulgo). *A.* [*M.*] Kiehl. conj., B. — *Sullae. Dein s.* (Or.)? *S. S.* (Mal.)? — *ac virtute tuae* (Graev.). *virtute* M. β. *et v.* RI., acl., Ambr. 16. *constantiam vitae tuae* A., alii Mal. *viri tuae* Faern. conj., B. — *minari: Milo pr.* (W.). *minari. Pr.* vulgo. — *proscripsit se* vulgo. *pr. Sestius se* m. conj., B. 4. *campum obn.* B. err. typ. — *futura erant. Ante* (W.). *f. Ante* vulgo.

temptus furor. Metellus tamen postulat, ut sibi
postero die in foro obnuntietur: nihil esse, quod
in campum nocte veniretur; se hora prima in
comitio fore. Itaque ante diem XI. Kal. in comi-
tium Milo de nocte venit: Metellus cum prima
luce furtim in campum itineribus prope deviis
currebat; assequitur inter lucos hominem Milo, ob-
nuntiat; ille se recepit magno et turpi Q. Flacci
convicio. Ante diem X. Kal. nundinae: concio biduo
nulla. Ante diem VIII. Kal. haec ego scribebam 5
hora noctis nona: Milo campum iam tenebat; Mar-
cellus candidatus ita stertebat, ut ego vicinus
audirem; Clodii vestibulum vacuum sane mihi nun-
tiabatur, paucis pannosis linea lanterna; meo con-
silio omnia illi fieri querebantur ignari, quantum
in illo heroë esset animi, quantum etiam consilii.
Miranda virtus est. Nova quaedam divina mitto;
sed haec summa est: comitia fore non arbitror;
reum Publium, nisi ante occisus erit, fore a Milone
puto; si se in turba ei iam obtulerit, occisum iri
ab ipso Milone video: non dubitat facere, prae se
fert; casum illum nostrum non extimescit, num-
quam enim cuiusquam invidi et perfidi consilio
est usurus nec inerti nobili crediturus. Nos animo 6
dumtaxat vigemus, etiam magis, *quam* quum flore-
bamus; re familiari comminuti sumus. Q. fratris
tamen liberalitati pro facultatibus nostris *et* — ne
omnino exhaustus essem, illo recusante — subsidiis
amicorum respondimus. Quid consilii de omni nostro
statu capiamus, te absente nescimus; quare appro-
pera.

Ep. 3, 4. *inter duos lucos* (W.)? 5. *nunt., paucis* (W.). *n.; p.* B. — *ei obviam* (B. conj.)? Cd. archetyp. *turbaeiam.* — *usurus* (Klotz.). *usus* vulgo. 6. *nostris et — ne . . . rec — subs.* (W. et Kayser.). Om. *et* vulgo.

IV. a.

Scr. Romae a. d. III. Kalendas Februarias a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

Periucundus mihi Cincius fuit ante diem III. Kal. Febr. ante lucem; dixit enim mihi te esse in Italia seseque ad te pueros mittere, quos sine meis litteris ire nolui, non quo haberem, quod tibi, praesertim iam prope praesenti, scriberem, sed ut hoc ipsum significarem, mihi tuum adventum suavissimum exspectatissimumque esse; quare advola ad nos eo animo, ut nos ames, te amari scias. Cetera coram agemus; haec properantes scripsimus. Quo die venies, utique cum tuis apud me sis.

IV. b.

Scr. in Antiati (VI. Idus Apriles?) a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

1 Perbelle feceris, si ad nos veneris: offendes designationem Tyrannionis mirificam [in] librorum meorum [bibliotheca], quorum reliquiae multo meliores sunt, quam putaram. Etiam velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus, ad cetera administris, iisque imperes, ut sumant membranulam, ex qua indices fiant, quos vos Graeci, ut opinor, σιλλύβους appellatis.
2 Sed haec, si tibi erit commodum; ipse vero utique

Ep. 4. a. *v., velim utique cum . . . sis* (W.)? *v, u. cum . . . eris* (W.)? *v., u. fac cum . . . sis* (B.)? Ep. 4. b., 1. *mirificam [in] l. m. [bibliotheca], q.* (W., B., sed is sine uncis). *m. l. m., q.* A., Landi, cdd. I. o: ZI. *mirifica in l. m. bibliotheca* M1 (*bibliotheca* etiam plerique Mal.). *mirificam l. m. bibliotheca* M2, Ambr. 16, ψ et RI., q β, ac., sed omnes *bibliothecam*.

fac venias, si potes in his locis adhaerescere et Piliam adducere: ita enim et aequum est et cupit Tullia. Medius fidius ne tu emisti ludum praeclarum; gladiatores audio pugnare mirifice: si locare voluisses, duobus his muneribus liberasses. Sed haec posterius: tu fac venias et de librariis, si me amas, * diligenter.

V.

Scr. in Antiati (V. Idus Apriles?) a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

Ain tu? me existimas ab ullo malle mea legi 1
probarique quam a te? cur igitur cuiquam misi prius? urgebar ab eo, ad quem misi, et non habebam exemplar. Quid? etiam — dudum enim circumrodo, quod devorandum est — subturpicula mihi videbatur esse παλινῳδία; sed valeant recta, vera, honesta consilia. Non est credibile, quae sit perfidia in istis principibus, ut volunt esse et ut essent, si quidquam haberent fidei: senseram, noram inductus, relictus, proiectus ab iis; tamen hoc eram animo, ut cum iis in re publica consentirem. Iidem erant, qui fuerant: vix aliquando te
auctore resipivi. Dices ea te monuisse, suasisse, quae 2
facerem, non etiam ut scriberem. Ego mehercule mihi necessitatem volui imponere huius novae coniunctionis, ne qua mihi liceret labi ad illos, qui etiam tum, quum misereri mei debent, non desinunt

Ep. 4. b., 2. *adhaer. et P. adducere* (vulgo). *adh., et P. adduc* (Or. conj., B., Pius *adduce*)? — *liberasses* (vulgo). *liber esses* (cdd. Pii, B.). — *Sed hoc p.* (W.)? — *amas, * d.* (W.; B. *a., d.*). Excidit *cures* (W.) aut *cura* (ψ, β). Ep. 5, 1. *Ain tu? me* (W. et Boot. conj.). *Ain tu meme* A., F. *An tu me* I., ac. *Ain tu? an me* Z., M1 (M2 t. Furia *ain tu? anne*), R., βh., B. — *resipivi. Dices* (aclb.). *res ipsi iudices* MR. *resipui. D.* margo M., I., B. 2. *ea te monuisse, s., quae* (I., vulgo). *ea tenuisse, s., quae* MR. *eatenus te s., qua* Klotz. conj., B. — *mon. et suasisse* (I.)?

invidere; sed tamen modici fuimus ὑποθέσει, ut
scripsi: erimus uberiores, si et ille libenter accipiet
et ii subringentur, qui villam me moleste ferunt
habere, quae Catuli fuerat, a Vettio emisse non
cogitant; qui domum negant oportuisse me aedi-
ficare, vendere aiunt oportuisse. Sed quid ad hoc,
si, quibus sententiis dixi, quod et ipsi probarent,
laetati sunt tamen me contra Pompeii voluntatem
dixisse? finis sit: quoniam, qui nihil possunt, ii me
nolunt amare, demus operam, ut ab iis, qui possunt,
3 diligamur. Dices: „vellem iampridem.“ Scio te
voluisse et me asinum germanum fuisse; sed iam
tempus est me ipsum a me amari, quando ab illis
4 nullo modo possum. Domum meam quod crebro
invisis, est mihi valde gratum: viaticum Crassipes
praeripit. Tullia de via recta in hortos: videtur
commodius; ad te postridie scilicet; quid enim tua?
sed viderimus. Bibliothecam mihi tui pinxerunt con-
structione et sillybis: eos velim laudes.

VI.

Scr. in villa mense Aprili (circa Idus?) a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

1 De Lentulo scilicet sic fero, ut debeo: virum
bonum et magnum hominem et in summa magni-
tudine animi multa humanitate temperatum perdi-
dimus, nosque malo solatio, sed nonnullo tamen,
consolamur, quod ipsius vicem minime dolemus,
non ut Saufeius et vestri, sed mehercule quia sic

Ep. 5, 2. *a Vettio emisse* (A., F., lo: Zl.). *aut etiam e.* MRI., Oxx., *β*, ac. *a V. me em.* Zb., B. 3. *quoniam ab illis* (W.)? — *Tullia de v. r. in hortos: v. c.; ad te p.* (Sch., atque ita iam R. distinxit). *Tu de . . . h. V. c. ad te; p.* vulgo. — *tua interest* (vel *refert*)? *sed* (W.)? — *constructione* (vulgo). *constrict.* Hertzberg, B. — *sillybis* (Graev.). *sit tybis* M1. *si scribis* M2, q. I., ac. *sic tu iubes* R. *sittybis* v., B.

amabat patriam, ut mihi aliquo deorum beneficio
videatur ex eius incendio esse ereptus: nam quid
foedius nostra vita, praecipue mea? nam tu quidem,
etsi es natura *πολιτικός*, tamen nullam habes pro-
priam servitutem, communi servis nomine; ego vero, 2
qui, si loquor de re publica, quod oportet, insanus,
si, quod opus est, servus existimor, si taceo, op-
pressus et captus, quo dolore esse debeo? quo sum
scilicet, hoc etiam acriore, quod ne dolere quidem
possum, ut non ingratus videar; quid? si cessare
libeat et in otii portum confugere? nequidquam;
immo etiam in bellum et in castra. Ergo erimus
ὀπαδοί, qui *ταγοὶ* esse noluimus? sic faciendum
est, tibi enim ipsi — cui utinam semper paruissem!
— sic video placere. Reliquum iam est: *Σπάρταν
ἔλαχες, ταύταν κόσμει.* Non mehercule possum et
Philoxeno ignosco, qui reduci in carcerem maluit;
verumtamen id ipsum mecum in his locis commentor,
ut ista ne improbem, idque tu, quum una erimus,
confirmabis. A te litteras crebro ad me scribi video,
sed omnes uno tempore accepi, quae res etiam auxit
dolorem meum: casu enim trinas ante legeram,
quibus meliuscule Lentulo esse scriptum erat; ecce
quartae fulmen. Sed ille, ut scripsi, non miser,
nos vero servi. Quod me admones, ut scribam illa 3
Hortensiana, in alia incidi, non immemor istius
mandati tui, sed mehercule incipiendo refugi, ne,
† quod videor stulte illius amici intemperiem non
tulisse, rursus stulte iniuriam illius faciam illustrem,

Ep. 6, 1. *communi servis n.* (W.). An *c. uteris n.* (W. et Kayser.)? *c. fueris nonne* MR., 2 Man., h. et I., Oxx., ac., sed *communis*. *c. frueris nomine* Pii conj., B. 2. *i. ne improbem* (Sch.). *i. probem* (A., cod. Cardin.)? *i. i.* vulgo. — *vero servi* (v., l.). *v. ferri* M1, Ambr. 16. *ferrei* M2, RI., *β*, ac., B. 3. *meh. incipiendo* (vulgo). *m. ab i.* (W.)? *m. in i.* (W. conj. et B. ex Mülleri)? — *ne*, † *quod videor* (R., acb., W.). *ne, quoniam v.* (W.) aut *ne, qui videar* (Ern.) aut *ne, qui videor* (l., B.). *ne quoď video* M., q. *ne quidem videar* I.

si quid scripsero, et simul, ne *βαθύτης* mea, quae
in agendo apparuit, in scribendo sit occultior et
4 aliquid satisfactio levitatis habere videatur; sed
viderimus: tu modo quam saepissime ad me aliquid. Epistolam, Lucceio nunc quam misi, qua,
meas res ut scribat, rogo, fac ut ab eo sumas —
valde bella est — eumque, ut approperet, adhorteris
et, quod mihi se ita facturum rescripsit, agas gratias,
domum nostram, quoad poteris, invisas, Vestorio
aliquid significes, valde enim est in me liberalis.

VII.

Scr. in Arpinati mense Aprili (circa Idus) a. u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nihil *εὐκαιρότερον* epistola tua, quae me sollicitum de Quinto nostro, puero optimo, valde levavit:
venerat horis duabus ante Chaerippus, mera mihi
monstra nuntiarat. De Apollonio quod scribis, qui
illi di irati! homini Graeco, qui conturbat, et quidem putat sibi licere, quod equitibus Romanis; nam
2 Terentius suo iure. De Metello, *οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν*, sed tamen multis annis civis nemo erat mortuus, qui * * * * quidem tibi nummi meo periculo
sint; quid enim vereris, quemcumque heredem fecit?
nisi Publium fecit; verum fecit non improbum; quamquam fuit ipse: quare in hoc thecam nummariam
3 non retexeris, in aliis eris cautior. Mea mandata
de domo curabis: praesidia locabis, Milonem admonebis. Arpinatium fremitus est incredibilis de

Ep. 6, 4. *nunc quam* (Z̄b., lↄ: Zl., β). *nunquam* F., cet. Mal., M 1 (β *numquam;* R. *nunc quidem*). Om. *nunc* M 2., Iac. [*n.*] *q.* B. Ep. 7, 1. *conturbat et quidem* (W.). *conturbaret q.* MR; *conturbare q.* Iacl. *c., et idem* (Bücheler., B.)? 2. *qui **** quidem tibi*, ut plura exciderint (Sch.). *qui* ****. *Tui quidem* (Sch.)? *q. quidem ... tibi*, ut sit *ἀποσιώπησις*, Mal., vulgo. — *improbum* (I., Pall.). *improbe* (vulgo)?

Laterio: quid quaeris? equidem dolui; ὁ δὲ οὐκ ἐμπάζετο μύθων. Quid superest? etiam: puerum Ciceronem curabis et amabis, ut facis.

VIII. a.

Scr. Antii mense Aprili a. u. c. 698

CICERO ATTICO SAL.

Multa me in epistola tua delectarunt, sed nihil 1
magis quam patina tyrotarichi; nam, de rauduseulo quod scribis,

μήπω μέγ' εἴπῃς, πρὶν τελευτήσαντ' ἴδῃς.

Aedificati tibi in agris nihil reperio: in oppido est quiddam, de quo est dubium, sitne venale, ac proximum quidem nostris aedibus. Hoc scito, Antium Buthrotum esse Romae, ut Corcyrae illud tuum: nihil quietius, nihil amoenius. *Εἴη μισητὸς φίλος οἶκος·* postea vero quam Tyrannio mihi libros 2
disposuit, mens addita videtur meis aedibus; qua quidem in re mirifica opera Dionysii et Menophili tui fuit: nihil venustius quam illa tua pegmata, postquam sillybis libros illustrarunt valde. Tu scribas ad me velim de gladiatoribus, sed ita, bene si rem gerunt: non quaero, male si se gesserunt.

Ep. 8. a, 1. *Εἴη μισητὸς φίλος οἶκος· p.* (b.). † *EIMHICHTΩ ΦΙΔΟC KOC. P.* M., B., sed hic *φίλος οἶκος P.* 2. *sillybis* (Or.). *sit tibi* A. *sit tibae* Z. *misit* M., cet. Mal., Oxx., Iac. *misisti* R. *sittybis* Regii (?). *mihi sittybis* b., B. — *valde. Tu* (W.). *v. et* Z., cdd. Mal., Oxx., Regii, R., ac. *v. ut* I., 1 Pal., margo h. † *valde. Et* B. An *Vale. Tu scr.* (W. et Boot.)? — *si se gesserunt* (W.). *sic egisse re* A., F. *sic egisse* MRI., Oxx., *β*, ac. *si se gessere* b., B. (h. *sic gessere*).

VIII. b.

Scr. auctumno anni u. c. 698.

CICERO ATTICO SAL.

1 Apenas vix discesserat, quum epistola. Quid ais? putasne fore, ut legem non ferat? dic, oro te, clarius; vix enim mihi exaudisse videor; verum statim fac ut sciam, si modo tibi est commodum. Ludis quidem quoniam dies est additus, eo etiam melius hic eum diem cum Dionysio conteremus.
2 De Trebonio prorsus tibi assentior. De Domitio,

> σύκῳ, μὰ τὴν Δήμητρα, σῦκον οὐδὲ ἓν
> οὕτως ὅμοιον γέγονεν,

quam est ista περίστασις nostrae, vel quod ab iisdem vel quod praeter opinionem vel quod viri boni nusquam: unum dissimile, quod huic merito. Nam de ipso casu nescio an illud melius; quid enim hoc miserius, quam eum, qui tot annos, quot habet, designatus consul fuerit, fieri consulem non posse, praesertim quum aut solus aut certe non plus quam cum altero petat? si vero id est, quod nescio an sit, ut non minus longas iam in codicillorum fastis futurorum consulum paginulas habeant quam factorum, quid illo miserius nisi res publica, in qua ne
3 speratur quidem melius quidquam? De Natta ex tuis primum scivi litteris: oderam hominem. De poëmate quod quaeris, quid si cupiat effugere, quid? sinas? De Fabio Lusco, quod eram exorsus, homo peramans semper nostri fuit nec mihi umquam odio; satis enim acutus et permodestus ac bonae frugi. Eum, quia non videbam, abesse putabam; audivi ex Gavio hoc Firmano Romae esse hominem

Ep. 8. b., 1. *modo tibi* (Zb., cdd. Mal., c. ɔ: C., lɔ: Zl.). Om. *tibi* MRI., a., B. 3. *exosus* (b.)? *poëmate, quod eram exorsus, quid . . s.? De F. Lusco quod quaeris, homo* (Sch.)?

et fuisse assiduum: percussit animum. Dices: „tantulane causa?“ Permulta ad me detulerat non dubia de Firmanis fratribus: quid sit, quod se a me † removit, si modo removit, ignoro. De eo, quod me 4
mones, ut et πολιτικῶς me geram et τὴν ἔσω γραμμὴν teneam, ita faciam; sed opus est maiore prudentia, quam a te, ut soleo, petam. Tu velim ex Fabio, si quem habes aditum, odorere et istum convivam tuum degustes et ad me de † his rebus et de omnibus quotidie sribas; ubi nihil erit, quod scribas, id ipsum scribito. Cura, ut valeas.

IX.

Scr. Neapoli a. d. IV. Kalendas Maias a. u. c. 699.

CICERO ATTICO SAL.

Sane velim scire, num censum impediant tribuni 1
diebus vitiandis — est enim hic rumor — totaque de censura quid agant, quid cogitent. Nos hic cum Pompeio fuimus: multa mecum de re publica, sane sibi displicens, ut loquebatur — sic est enim in hoc homine dicendum —, Syriam spernens, Hispaniam iactans, hic quoque, ut loquebatur, et, opinor, usquequaque, de hoc quum dicemus, sit hoc quasi καὶ τόδε Φωκυλίδου; tibi etiam gratias agebat, quod signa componenda suscepisses; in nos vero suavissime hercule est effusus. Venit etiam ad me in Cumanum a se: nihil minus velle mihi visus est, quam Messallam consulatum petere, de quo ipso si quid scis, velim scire. Quod Lucceio scribis te 2

Ep. 8. b., 3. *me removerit* (W.)? *me remorit* (Ern.)? 4. *τὴν ἔξω γ.* (m.)? — *velim et ex F.* (W.; l. *et e F.*)? *v. et F.* MRI., nonn. cdd. l., q., acl. *v. e F.* alii l. *v. ex F.* W. et B. — *de † his r.* (W.). *de iis r.* (W.) aut *de istis r.* (Iacl.). Ep. 9, 1. *s. mehercule* (Zl.; cdd. Mal. *suavis me herc.*)? — *Cumanum a se: n.* (m., b.). *C., † at si n.* M., Oxx., *β* et RIacl., sed hae *ac*, B.

nostram gloriam commendaturum et aedificium nostrum quod crebro invisis, gratum. Q. frater ad me scripsit se, quoniam Ciceronem suavissimum tecum haberes, ad te Nonis Maiis venturum. Ego me de Cumano movi ante diem v. Kal. Maias: eo die Neapoli apud Paetum. Ante diem IIII. Kal. Maias iens in Pompeianum bene mane haec scripsi.

X.

Scr. in Cumano IX. Kalendas Maias a. u. c. 699.

CICERO ATTICO SAL.

1 Puteolis magnus est rumor Ptolemaeum esse in regno: si quid habes certius, velim scire. Ego hic pascor bibliotheca Fausti; fortasse tu putaras, his rebus Puteolanis et Lucrinensibus: ne ista quidem desunt; sed mehercule *ut* a ceteris oblectationibus deseror et voluptatibus propter rem publicam, sic litteris sustentor et recreor maloque in illa tua sedecula, quam habes sub imagine Aristotelis, sedere quam in istorum sella curuli tecumque apud te ambulare quam cum eo, quocum video esse ambulandum. Sed de illa ambulatione fors viderit aut
2 si quis est, qui curet, deus: nostram ambulationem et Laconicum eaque, quae Cyrea sunt, velim, quum poteris, invisas et urgeas Philotimum, ut properet, ut possim tibi aliquid in eo genere respondere. Pompeius in Cumanum Parilibus venit; misit ad me statim, qui salutem nuntiaret: ad eum postridie mane vadebam, quum haec scripsi.

Ep. 10, 1. *deseror et voluptatibus* (h., vulgo). *d. et voluptatum* Zb., M., Oxx., β. *d. voluptatum* b. conj., B. *d. et voluptatum usu* (Or.)? *d. et v. taedet* (Kayser.)? 2. *si quis est* (M2, RI., βh., acl.). *si qui est* M1 et 3, B. — *sunt, velim* (W.). *sint, v.* vulgo. — *ut properet* (vulgo). [*ut p.*] Ern., B.

XI.

Scr. in Cumano II. Kal. Maias an Iunias a. u. c. 699.

CICERO ATTICO SAL.

Delectarunt me epistolae tuae, quas accepi uno 1
tempore duas ante diem II. Kal. Perge reliqua: gestio scire ista omnia. Etiam illud cuiusmodi sit velim perspicias — potes a Demetrio —: dixit mihi Pompeius Crassum a se in Albano exspectari ante diem IIII. Kal.; is quum venisset, Romam † et se statim venturos, ut rationes cum publicanis putarent; quaesivi, gladiatoribusne; respondit, antequam inducerentur. Id cuiusmodi sit, aut nunc, si scies, aut quum is Romam venerit, ad me mittas velim.
Nos hic voramus litteras cum homine mirifico — 2
ita mehercule sentio —, Dionysio, qui te omnesque vos salutat: *οὐδὲν γλυκύτερον ἢ πάντ' εἰδέναι* quare, ut homini curioso, ita perscribe ad me, quid primus dies, quid secundus, quid censores, quid Appius, quid illa populi Appuleia; denique etiam, quid a te fiat, ad me velim scribas, non enim — ut vere loquamur — tam rebus novis quam tuis litteris delector. Ego mecum praeter Dionysium eduxi neminem, nec metuo tamen, ne mihi sermo desit: † abs te opere delector. Tu Lucceio nostrum librum dabis. Demetrii Magnetis tibi mitto, statim ut sit, qui a te mihi epistolam referat.

Ep. 11, 1. *ante diem II. Kal.* (m.). An *a. d. V. K. datas* vel *datas a. d. V. K.* (W.; Hirschfeld. *a. d. V. K. scriptas)?* *a. d. quintum K.* MB. *a. d. V. K.* RI., Oxx., acl. — *R.* † *et se* (MRI., βh., W.). *R. se* (W.) aut *R. esse* (aclb., B.). 2. *γλ. ἐστιν ἤ* (m.)? — *Aristotele magno opere d.* (Or.)? *Aristotele d.* (W.)? *abs te magno o.* (W.)? *abs te * * * o. d.* (W.)? *abs te quo opere d.* γc. *abs te quo magno o. d.* Icl.

XII.

Scr. mense Maio a. u. c. 699.

CICERO ATTICO SAL.

Egnatius Romae est; sed ego cum eo de re Halimeti vehementer Antii egi: graviter se acturum cum Aquilio confirmavit; videbis ergo hominem, si voles. Macroni vix videor praesto esse posse; Idibus enim auctionem Larini video, et biduum praeterea: id tu, quoniam Macronem tanti facis, ignoscas mihi velim. Sed, si me diligis, postridie Kal. coena apud me cum Pilia: prorsus id facies. Kalendis cogito in hortis Crassipedis, quasi in deversorio, coenare: facio fraudem senatus consulto. Inde domum coenatus, ut sim mane praesto Miloni: ibi te igitur videbo et † promonebo. Domus te nostra tota salutat.

XIII.

Scr. in Tusculano mense Novembri (post XVII. Kal. Dec.) a. u. c. 699.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nos in Tusculanum venisse a. d. xvii. Kal. Dec. video te scire: ibi Dionysius nobis praesto fuit. Romae a. d. xiii. Kal. volumus esse — quid dico „volumus?" immo vero cogimur: Milonis nuptiae; comitiorum nonnulla opinio est. Ego, ut sit rata, afuisse me in altercationibus, quas in senatu factas

Ep. 12. *praesto esse posse: Idibus enim* (l., 1 cd. Mal., et Z. (sed is om. *posse?*). Om. *posse Idibus* MR., β. *pr.; esse enim* B. *pr. e.; I. enim* Iac. — *praemonebo* (Mal., l.)? *pervidebo* 1 cd. l. Ep. 13, 1. *XIII.* (cd. Landi, q., cɔ: C., b. — ex Z.?). *XVIII.* MRI., ψ. *VIII.* a1. *XVII.* a2. *XIIII.* m. conj., B. — *Ego, ut sit rata* (a2 et c. — ɔ: C.? —, sed *ergo*, lb.). † *Ergo et si irata* MRI., sed R. *ego*, RI, *rata*, cdd. Mal., Oxx., βh., B. *Ego, ea si rata est* (W.)?

audio, fero non moleste; nam aut defendissem, quod non placeret, aut defuissem, cui non oporteret. Sed mehercule velim res istas et praesentem statum rei publicae et quo animo consules ferant hunc σκυλ-μόν scribas ad me, quantum potes: valde sum ὀξύ-πεινος, et, si quaeris, omnia mihi sunt suspecta.
2 Crassum quidem nostrum minore dignitate aiunt profectum paludatum, quam olim aequalem eius L. Paullum, item iterum consulem: o hominem nequam! De libris oratoriis factum est a me diligenter: diu multumque in manibus fuerunt; describas licet. Illud etiam *atque etiam* te rogo, τὴν παροῦσαν κατάστασιν τυπωδῶς, ne istuc hospes veniam.

XIV.

Scr. in Cumano mense Maio (post VI. Id.) a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

1 Vestorius noster me per litteras fecit certiorem te Roma a. d. VI. Idus Maias † putare profectum esse, tardius, quam dixeras, quod minus valuisses: si iam melius vales, vehementer gaudeo. Velim domum ad te scribas, ut mihi tui libri pateant non secus, ac si ipse adesses, quum ceteri, tum Varronis; est enim mihi utendum quibusdam rebus ex his libris ad eos, quos in manibus habeo, quos, ut spero, tibi valde probabo.
2 Tu velim, si quid forte novi habes, maxime a Q. fratre, deinde a C. Caesare, et si quid forte de comitiis, de re publica — soles enim tu haec festive odorari —, scribas ad

Ep. 13, 1. *scribas* C., l., W., B. *perscr.* (W.)? *rescr.* vulgo. *potes: valde* (R., ψ, l.; *potes et vales* Iac.; *pote. val.* M., cdd. Mal.). *pote: valde* vc., F., B. *potes* om. *v. β.* Ep. 14, 1. †*putare* (W.). *putari* (a2, c.) aut *Maias: puto te pr. esse t.* (l.) aut *putare profecturum e.* (W.) aut *M. profectum e.* (Sch.).

me; si nihil habebis, tamen scribas aliquid, numquam enim mihi tua epistola aut intempestiva aut loquax visa est. Maxime autem rogo, rebus tuis totoque itinere ex sententia confecto nos quam primum revisas. Dionysium iube salvere. Cura, ut valeas.

XV.

Scr. Romae VI. Kal. Sextiles a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

1 De Eutychide gratum, qui vetere praenomine, novo nomine T. erit Caecilius, ut est ex me et ex te iunctus Dionysius M. Pomponius. Valde mehercule mihi gratum, si Eutychides tua erga me benevolentia cognoscet suam illam in meo dolore *συμπάθειαν* neque tum mihi obscuram neque
2 post ingratam fuisse. Iter Asiaticum tuum puto tibi suscipiendum fuisse; numquam enim tu sine iustissima causa tam longe a tot tuis et hominibus et rebus carissimis et suavissimis abesse voluisses; sed humanitatem tuam amoremque in tuos reditus celeritas declarabit, sed vereor, ne lepore *te* suo detineat diutius rhetor Clodius et homo pereruditus, ut aiunt, et nunc quidem deditus Graecis litteris Pituanius. Sed, si vis homo esse, recipe te ad nos, ad quod tempus confirmasti; cum illis tamen,

Ep. 15, 1. *gratum erit, si* (W.)? — *gr., si Eutychides* (Mal. cdd., Iaclb.). *gr. si Utichidem* M. *gr. Eutychidem* R. *gr. est Eutychidem* Bücheler., B. — *tua .. benevolentia* (B.). *tuam .. benevolentiam* vulgo. — *cognoscet suam* (nonn. cdd. Mal., Iac.). *cognoscet iam suam* (an *c. iam?*) F. et 3 alii Mal. *cognosci iam.* R. *cognossi iam* M. *cognosses iam* margo M. *cognosse suam* Bücheler., B. *gr. erit Eutychidem tua .. b. cognosse suam* (W.)? 2. *voluisses: hum.* (Iunius)? — *ne lepore te suo* (b.). An *ne te l. s.* (l.)? *ne l. s. te* Iunius, B. Om. *te* MRI., q., ac. — *rhetor* (b.). *praetor* M1., RI., acl. *p.* (ↄ: *Publius*) M2. Om. q.

cum salvi venerint, Romae vivere licebit. Avere 3
te scribis accipere aliquid a me litterarum: dedi,
ac multis quidem de rebus, ἡμερολεγδὸν perscripta
omnia; sed, ut coniicio, quoniam mihi non videris
in Epiro diu fuisse, redditas tibi non arbitror.
Genus autem mearum ad te quidem litterarum eius-
modi fere est, ut non libeat cuiquam dare, nisi de
quo exploratum sit tibi eum redditurum. Nunc 4
Romanas res accipe. A. d. III. Nonas Quinctiles
Sufenas et Cato absoluti, Procilius condemnatus:
ex quo intellectum est τρισαρειοπαγίτας ambitum,
comitia, interregnum, maiestatem, totam denique
rem publicam flocci non facere, patrem familias
domi suae occidi nolle, neque tamen id ipsum ab-
unde, nam absolverunt XXII., condemnarunt XXVIII:
Publius sane diserto epilogo criminans mentes
iudicum commoverat; Hortalus in ea causa fuit,
cuiusmodi solet; nos verbum nullum, verita est
enim pusilla, quae nunc laborat, ne animum Publii
offenderem. His rebus actis Reatini me ad sua 5
Τέμπη duxerunt, ut agerem causam contra Inter-
amnates apud consulem et decem legatos, quod
lacus Velinus a. M'. Curio emissus interciso monte
in Narem defluit, ex quo est illa siccata et humida
tamen modice Rosea: vix cum Axio, qui etiam me
ad Septem aquas duxit. Redii Romam Fonteii causa 6
a. d. VII. Idus Quinct. Veni spectatum primum
magno et aequabili plausu — sed hoc ne curaris;
ego ineptus, qui scripserim —; deinde Antiphonti
operam — is erat ante manumissus quam productus —:

Ep. 15, 3. *ut coniicio* (vulgo). [*ut c.*] Ern., B. 4. *facere, patrem f. d. s. occidi nolle* (W.). *f.; debemus patrem* . . . *occidi n.* (Sch.)? *debemus p.* . . *occidere n.* vulgo. *debemus* om. AF. alii codd. Mal. 5. *Narem* (l.). *Nar* vulgo. — *humida* (RI., vulgo). *umida* MB. — *Rosea* (Or., ut Varro, Virgilius, Festus). *Rosia* vulgo. 6. *Veni spectatum* (g. conj.). *v. spectaculum* MRI., βh., ac. *v. in sp.* Mal. conj., lb., vulgo.

ne diutius pendeas, palmam tulit, sed nihil tam
pusillum, nihil tam sine voce, nihil tam *; verum
haec tu tecum habeto. In Andromacha tamen maior
fuit, quam Astyanax, in ceteris parem habuit ne-
minem. Quaeris nunc de Arbuscula: valde placuit.
Ludi magnifici et grati; venatio in aliud tempus
7 dilata. Sequere nunc me in campum. Ardet am-
bitus; *σῆμα δέ τοι ἐρέω*: fenus ex triente Idibus
Quinctilibus factum erat bessibus. Dices: „istuc
quidem non moleste fero.“ O virum! o civem!
Memmium Caesaris omnes opes confirmant; cum
eo Domitium consules iunxerunt, qua pactione,
epistolae committere non audeo. Pompeius fremit,
queritur, Scauro studet, sed, utrum fronte an mente,
dubitatur. *Ἐξοχὴ* in nullo est: pecunia omnium
dignitatem exaequat. Messalla languet, non quo
aut animus desit aut amici, sed coitio consulum *et*
Pompeius obsunt. Ea comitia puto fore ut ducan-
tur. Tribunicii candidati iurarunt se arbitrio Catonis
petituros: apud eum HS. quingena deposuerunt, ut,
qui a Catone damnatus esset, id perderet et com-
8 petitoribus tribueretur. Haec ego pridie scribebam,
quam comitia † in fore putabantur; sed ad te,
quinto Kal. Sextil. si facta erunt et tabellarius non
erit profectus, tota comitia perscribam, quae si, ut
putantur, gratuita fuerint, plus unus Cato potuerit
9 quam *omnes leges* omnesque iudices. Messius defen-
debatur a nobis de legatione revocatus — nam eum
Caesari legarat Appius —: Servilius edixit, ut ad-
esset. Tribus habet Pomptinam, Velinam, Maeciam:
pugnatur acriter; agitur tamen satis. Deinde me
expedio ad Drusum, inde ad Scaurum: parantur

Ep. 15, 6. *tam *; v.* (W.). *tam ieiunum* (Hirschfeld.)? *tam . . . . v.*, ut sit aposiopesis, bB. — *verum hoc* (W.; M. *v. hec*)? 7. *a. ei desit* (R.)? — *perderet, ut c.* (B. conj.)? 8. *com. † in fore* (MW.). *c. ea f.* (W) aut *c. f.* (vulgo).

orationibus indices gloriosi. Fortasse accedent etiam
consules designati, in quibus si Scaurus non fuerit,
in hoc iudicio valde laborabit. Ex Q. fratris litteris 10
suspicor iam eum esse in Britannia: suspenso animo
exspecto, quid agat; illud quidem sumus adepti,
quod multis et magnis iudiciis possumus iudicare,
nos Caesari et carissimos et iucundissimos esse.
Dionysium velim salvere iubeas et eum roges et
hortere, ut quam primum veniat, ut possit Ciceronem meum atque etiam me ipsum erudire.

XVI.

Scr. Romae mense Quinctili a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

Occupationum mearum vel hoc signum erit, quod 1
epistola librarii manu est. De epistolarum frequentia te nihil accuso, sed pleraeque tantummodo mihi nuntiabant, ubi esses, vel etiam significabant recte esse, quod erant abs te, quo in genere maxime delectarunt duae fere eodem tempore abs te Buthroto datae, scire enim volebam te commode navigasse. Sed haec epistolarum frequentia non tam ubertate sua, quam crebritate delectavit: illa fuit gravis et plena rerum, quam mihi M. Paccius, hospes tuus, reddidit. Ad eam rescribam igitur, et hoc quidem primum: Paccio et verbis et re ostendi, quid tua commendatio ponderis haberet; itaque in intimis est meis, quum antea notus non fuisset. Nunc
pergam ad cetera. Varro, de quo ad me scribis, 2
includetur in aliquem locum, si modo erit locus;

Ep. 15, 10. *iudicare, nos* (g.). *i. n.* vulgo. Ep. 16, 1. *maxime me del.* (Ern.)? — *crebritate* (l. conj.). *celebritate* C., M1, vc. *celerit.* (M2, RI., vulgo)? — *Paccio et v. et re* (W.). *P.* [*oratione*] *et v. et re* Or., B. (*orat.* g. conj.). *paccio ratione et v. et re* MI., Oxx., βh., a1. *P. Romae et v. et re* (R., a2, c.)? *P. et re et v.* (W.)?

sed nosti genus dialogorum meorum: ut in oratoriis, quos tu in caelum fers, non mentio potuit fieri cuiusquam ab iis, qui disputant, nisi eius, qui illis notus aut auditus esset, hanc ego de re publica, quam institui disputationem, in Africani personam et Phili et Laelii *et* Manilii contuli; adiunxi adolescentes, Q. Tuberonem, P. Rutilium, duo Laelii generos, Scaevolam et Fannium; itaque cogitabam, quoniam in singulis libris utor prooemiis, ut Aristoteles in iis, quos *ἐξωτερικοὺς* vocat, aliquid efficere, ut non sine causa istum appellarem, id quod intelligo tibi placere: utinam modo conata efficere possim! rem enim, quod te non fugit, magnam complexus sum et gravem et plurimi otii, quo ego
3 maxime egeo. Quod in iis libris, quos laudas, personam desideras Scaevolae, non eam temere dimovi, sed fecit idem in *πολιτείᾳ* deus ille noster Plato: quum in Piraeeum Socrates venisset ad Cephalum, locupletem et festivum senem, quoad primus ille sermo habetur, adest in disputando senex, deinde, quum ipse quoque commodissime locutus esset, ad rem divinam dicit se velle discedere neque postea revertitur; credo Platonem vix putasse satis consonum fore, si hominem id aetatis in tam longo sermone diutius retinuisset: multo ego magis hoc mihi cavendum putavi in Scaevola, qui et aetate et valetudine erat ea, qua esse meministi, et iis honoribus, ut vix satis decorum videretur eum plures dies esse in Crassi Tusculano; et erat primi libri sermo non alienus a Scaevolae studiis, reliqui libri *τεχνολογίαν* habent, ut scis: huic ioculatorem senem

Ep. 16, 2. *esset, ita hanc* vel *e., sic h.* (W.).— *ἐξωτερικοὺς* (RI., vulgo). *exotericos* M., βh., B. 3. *dimovi; fecit* (R.)? An *d.: feci idem, quod in* (W.)? *d. i. in* M1, βh. — *Piraeeum* vulgo. *pireum* M. *Piraeum* B. — *ea, qua esse* (aclb.). *ea, quam e.* M1, RI., *equum e.* M2. *ea, qua eum e.* (Bücheler., B.)?

illum, ut noras, interesse sane nolui. De re Piliae 4
quod scribis, erit mihi curae; etenim est luculenta
res, Aureliani, ut scribis, indiciis, et in eo me
etiam Tulliae meae venditabo. Vestorio non desum;
gratum enim tibi id esse intelligo et ut ille in-
telligat curo; sed scis qui *sit*: quum habeat duo
faciles, nihil difficilius. Nunc ad ea, quae quaeris 5
de C. Catone: lege Iunia et Licinia scis absolutum;
Fufia ego tibi nuntio absolutum iri, neque patronis
suis tam libentibus quam accusatoribus; is tamen
et mecum et cum Milone in gratiam rediit. Drusus
reus est factus a Lucretio iudicibus reiiciendis a. d.
v. Non. Quinct. De Procilio rumores non boni,
sed iudicia nosti. Hirrus cum Domitio in gratia
est. Senatus consultum, quod hi consules de pro-
vinciis fecerunt, QVICVMQVE POSTHAC —, non mihi
videtur esse valiturum. [XVII. 2.] De Messalla 6
quod quaeris, quid scribam, nescio: numquam ego
vidi tam pares candidatos. Messallae copias nosti.
Scaurum Triarius reum facit: si quaeris, nulla est
magno opere commota συμπάθεια, sed tamen habet
aedilitas eius memoriam non ingratam et est pondus
apud rusticos in patris memoria; reliqui duo plebeii
sic exaequantur, ut Domitius valeat amicis, adiuve-
tur tamen non*nihil* gratissimo munere, Memmius
Caesaris commendetur militibus, Pompeii Gallia nita-
tur, quibus si non valuerit, putant fore aliquem,
qui comitia in adventum Caesaris detrudat, Catone
praesertim absoluto.

[XVI. 13.] Paccianae epistolae respondi: cognosce 7
cetera. Ex fratris litteris incredibilia quaedam de
Caesaris in me amore cognovi, eaque sunt ipsius

Ep. 16, 4. *Piliae quod* (W.). *P., q.* vulgo. 5. *scis, qui sit: quum* (W.). *s., qui? quum* m., B. *s., q. cum* MRI. — *POSTHAC —, non* (W.). *P. non* B. 6. *tamen nonnihil gr.* (W.). † *t. non gr.* MRI., B. *etiam nonnihil gr.* (W.)? 7. *cogn. nunc cetera* (W.)?

Caesaris uberrimis litteris confirmata. Britannici
belli exitus exspectatur; constat enim aditus insulae
esse munitos mirificis molibus; etiam illud iam cogni-
tum est, neque argenti scripulum esse ullum in illa
insula neque ullam spem praedae nisi ex mancipiis,
ex quibus nullos puto te litteris aut musicis eruditos
8 exspectare. [14.] Paullus in medio foro basilicam
iam paene texerat iisdem antiquis columnis, illam
autem, quam locavit, facit magnificentissimam: quid
quaeris? nihil gratius illo monumento, nihil glorio-
sius. Itaque Caesaris amici — me dico et Oppium,
dirumparis licet — *in* monumentum illud, quod tu
tollere laudibus solebas, ut forum laxaremus et us-
que ad atrium Libertatis explicaremus, contempsimus
sexcenties HS.: cum privatis non poterat transigi
minore pecunia. Efficiemus rem gloriosissimam: nam
in campo Martio saepta tributis comitiis marmorea
sumus et tecta facturi eaque cingemus excelsa por-
ticu, ut mille passuum conficiatur; simul adiunge-
tur huic operi villa etiam publica. Dices: „quid
mihi hoc monumentum proderit?" At quid id labora-
mus? Habes res Romanas; non enim te puto de
lustro, quod iam desperatum est, aut de iudiciis,
9 quae lege † Coctia fiunt, quaerere. [15.] Nunc te
obiurgari patere, si iure; scribis enim in ea epistola,
quam C. Decimius mihi reddidit Buthroto datam,
in Asiam tibi eundum esse te arbitrari: mihi me-
hercule nihil videbatur esse, in quo tantulum inter-
esset, utrum per procuratores ageres an per te
ipsum, ut † abis toties et tam longe abesses.

Ep. 16, 8. *texerat* (W.). *texerit* Z., vc., C., M1, Pall., *ψ*, R. *texit* (M2)? *texuit* IB. — *dirumparis* (vulgo). *disr.* MB. — *At quid id lab.? Habes res R.; non* (W.; *habes* addidit iam l. mg. 1584). *Ad q. id l. res R. non* MR., Oxx. *Ad q. l. res R.? non* I., B. — *fiunt* (W. et Boot.). *fiant* vulgo (B. err. typ.). 9. *ut abires* (Ern.) aut *ut a nobis* (B.). *mutabis* MRI., q., *β*.

Sed hoc mallem integra re tecum egisse, profecto enim aliquid egissem: nunc reprimam susceptam obiurgationem; utinam valeat ad celeritatem reditus tui! Ego ad te propterea minus saepe scribo, quod certum non habeo, ubi sis aut ubi futurus sis; huic tamen nescio cui, quod videbatur is te visurus esse, putavi dandas esse litteras: tu, quoniam iturum te in Asiam esse putas, ad quae tempora te exspectemus, facias me certiorem velim, et de Eutychide quid egeris.

XVII. [XVIII.]

Scr. Romae Kalendis Octobribus a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

Puto te existimare me nunc oblitum consue- 1
tudinis et instituti mei rarius ad te scribere, quam solebam, sed, quoniam loca et itinera tua nihil habere certi video, neque in Epirum neque Athenas neque in Asiam cuiquam nisi ad te ipsum proficiscenti dedi litteras, neque enim sunt eae epistolae nostrae, quae si perlatae non sint, nihil ea res nos offensura sit, quae tantum habent mysteriorum, ut eas ne librariis quidem fere committamus. Lepidum, 2
quo † excidat: consules flagrant infamia, quod C. Memmius candidatus pactionem in senatu recitavit, quam ipse et suus competitor Domitius cum consulibus fecissent, uti ambo HS. quadragena consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tres augures dedissent, qui se affuisse dicerent, quum lex curiata ferretur, quae lata non esset, et duo

Ep. 16, 9, *Sed hoc mallem* (W.). *Sed haec m.* vulgo. — *t. egisse* (M2, RI.). *t. egissem* (M1, B.)? Ep. 17, 1. *sunt eae* (l. mg. 1584). *e. s.* l., B. Om. *eae* MRI., ac. — *committamus. Lepidum, quo † excidat: consules* (W.). *c. Lepidum, quo res recidat: c.* (W.)? *c. L., quo res cadat: c.* (l.)? *c., † l. q. excidat. C.* M., Z., RI., B. 2. *quadringena* (m.)?

consulares, qui se dicerent in ornandis provinciis consularibus scribendo affuisse, quum omnino ne senatus quidem fuisset. Haec pactio, non verbis, sed nominibus et perscriptionibus, multorum tabulis quum esse facta diceretur, prolata a Memmio est nominibus inductis auctore Pompeio. Hic Appius erat idem: nihil sane iacturae; corruerat alter et
3 plane, inquam, iacebat. Memmius autem dirempta coitione invito Calvino plane refrixerat, et eo magis nunc † cociace, [XVI. 6.] quod iam intelligebamus enuntiationem illam Memmii valde Caesari displicere. Messalla noster et eius Domitius competitor liberalis in populo valde fuit: nihil gratius; certi erant consules. At senatus decrevit, ut tacitum iudicium ante comitia fieret ab iis consiliis, quae erant † omnibus sortita, in singulos candidatos. Magnus timor candidatorum; sed quidam iudices, in his Opimius, Veiento, Rantius, tribunos pl. appellarunt, ne iniussu populi iudicarent. † Rescidit: comitia dilata ex senatus consulto, dum lex de tacito iudicio ferretur. Venit legi dies: Terentius intercessit. Consules, qui illud levi brachio egissent, rem ad senatum rettulerunt. Hic Abdera non tacente me — dices: „Tamen tu non quiescis?" ignosce, vix possum, —, verumtamen quid tam ridiculum? senatus decreverat, ne prius comitia haberentur, quam lex lata esset; si qui intercessisset, res integra referretur: coepta ferri leviter, intercessum non invitis, res ad senatum, de ea re ita censuerunt, comitia primo quo-
4 que tempore haberi esse e re publica. [XVI. 7.] Scaurus, qui erat paucis diebus illis absolutus, quum ego

Ep. 17, 3. *hoc iacebat* (W.; *hoc iacet* Th. Mommsen)? — *in populum* (1.)? — *omnibus approbantibus* (vel *plaudentibus*) *sort.* (W.)? — † *Rescidit* (Z., M2, Oxx., R I., W.; M 1 *res cidit*). *Res recidit* (vel *rediit*) *ad senatum* (W.)? *Res cedit* A., B. — *rettulerunt* (W.). *det.* vulgo. — *esse e re publica* (Iunius). *censere* MR., Oxx., *esse e re* b., B.

partem eius ornatissime defendissem, obnuntiationibus per Scaevolam interpositis singulis diebus usque ad pr. Kal. Octobr., quo ego haec die scripsi, sublatis populo tributim domi suae satisfecerat; sed tamen, etsi uberior liberalitas huius erat, gratior esse videbatur eorum, qui occuparant. Cuperem vultum videre tuum, quum haec leges; nam profecto † rem habes nullam haec negotia multarum nundinarum fore. Sed senatus hodie erat futurus, id est Kal. Octobribus — iam enim luciscit —: ibi loquetur praeter Antium et Favonium libere nemo, nam Cato aegrotat; de me nihil timueris, sed tamen promitto nihil. [XVI. 8.] Quid quaeris aliud? iudicia, credo: Drusus, 5
Scaurus non fecisse videbantur; tres candidati fore rei putabantur, Domitius a Memmio, Messalla a Q. Pompeio Rufo, Scaurus a Triario aut a L. Caesare. „Quid poteris," inquies, „pro iis dicere?" Ne vivam, si scio: in illis quidem tribus libris, quos tu dilaudas, nihil reperio.

XVIII.

Scr. Romae exeunte mense Octobri a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

[XVI. 9.] * * * Nunc, ut opinionem habeas rerum, 1
faciendum est. Quaeris, ego me ut gesserim. Constanter et libere. „Quid? ille," inquies, „ut ferebat?" Humaniter, meaeque dignitatis, quoad mihi satisfactum esset, habendam sibi rationem putabat. Quo-

Ep. 17, 4. *h., erat gratior* (W.). *h. gr.* M1, B. *huiusce ratio* M2, RI., βh. — *leges* (W. et Gronov.). *legeres* vulgo. — *profecto † rem habes nullam* (M., Z., Oxx., βh., RI., W.). *p. res dubitationem habet nullam* (W.) aut *p. spem habes nonnullam* (Boot., B.). — *hodie erat futurus* (W. et Boot.). *h. fuerat f.* vulgo. 5. *videbantur* (Ern.). *videntur* vulgo. „*Drusus . . . videntur*" (Or. II.)? Ep. 18, 1. *faciendum est* (Ern.). *ferendum est* vulgo. — *gesserim. Const.* (W.). *g.? C.* vulgo.

modo ergo absolutus? omnino † *ΠΟΡΠΑΠΤΜΝΑ*: accusatorum incredibilis infantia, id est L. Lentuli, L. f., quem fremunt omnes praevaricatum, deinde Pompeii mira contentio, iudicum sordes; ac tamen xxxii. condemnarunt, xxxviii. absolverunt. Iudicia reliqua impendent: nondum est plane expeditus.
2 [XVI. 10.] Dices: „Tu ergo haec quo modo fers?“ Belle mehercule et in eo me valde amo: amisimus, mi Pomponi, omnem non modo sucum ac sanguinem, sed etiam colorem et speciem pristinae civitatis; nulla est res publica, quae *me* delectet, in qua acquiescam. „Idne igitur,“ inquies, „facile fers?“ Id ipsum: recordor enim, quam bella paullisper nobis gubernantibus civitas fuerit, quae mihi gratia relata sit. Nullus dolor me angit unum omnia posse; dirumpuntur ii, qui me aliquid posse doluerunt; multa mihi dant solatia, nec tamen ego de meo statu demigro, quaeque vita maxime est ad naturam, ad eam me refero, ad litteras et studia nostra: dicendi laborem delectatione oratoria consolor. Domus me et rura nostra delectant: non recordor, unde ceciderim, sed unde surrexerim. Fratrem mecum et te si habebo, per me isti pedibus trahantur, vobis *συμφιλοσοφῆσαι* possum. Locus ille animi nostri, stomachus ubi habitabat olim, concalluit: privata modo et domestica nos delectant. Miram securitatem videbis, cuius plurimae mehercule partes sunt in tuo reditu, nemo enim in terris est
3 mihi tam consentientibus sensibus. [XVI. 11.] Sed accipe alia. Res fluit ad interregnum, et est nonnullus odor dictaturae, sermo quidem multus, qui etiam Gabinium apud timidos iudices adiuvit. Candidati consulares omnes rei ambitus; accedit etiam

Ep. 18, 1. *πραάρα πρύμνα* (m.)? — *ac tamen* (W.). *attamen* vulgo. 2. *pristinae* (W.). *pristinam* vulgo. — *quae me delectat* (W.). *q. d.* vulgo.

Gabinius, quem P. Sulla non dubitans, quin foris esset, postularat contra dicente et nihil obtinente Torquato. Sed omnes absolventur, nec posthac quisquam damnabitur, nisi qui hominem occiderit; hoc tamen agitur severius, itaque iudicia calent: M. Fulvius Nobilior condemnatus est; multi alii urbani ne respondent quidem. [XVI. 12.] Quid 4
aliud novi? etiam: absoluto Gabinio stomachantes alii iudices hora post Antiochum Gabinium nescio quem, *e* Sopolidis pictoribus, libertum atque accensum Gabinii, lege Papia condemnarunt. Itaque dixit statim † resp. lege maiestatis. † *OYCOIMPICAMAΦIHI*. Pomptinus vult a. d. IIII. Non. Novembr. triumphare: huic obviam Cato et Servilius praetores ad portam et Q. Mucius tribunus — negant enim latum de imperio, et est latum hercule insulse —; sed erit cum Pomptino Appius consul. Cato tamen affirmat se vivo illum non triumphaturum: id ego puto, ut multa eiusdem, ad nihil recasurum. Appius sine lege, suo sumptu in Ciliciam cogitat.
[XVII. 3.] A Quinto fratre et a Caesare accepi a. 5
d. VIIII. Kal. Nov. litteras datas a litoribus Britanniae proximis a. d. VI. Kal. Octobr. Confecta Britannia, obsidibus acceptis, nulla praeda, imperata tamen pecunia exercitum *e* Britannia reportabant; Q. Pilius erat iam ad Caesarem profectus. Tu, si aut amor in te est nostri ac tuorum aut ulla veritas aut etiam si sapis ac frui tuis commodis cogitas, adventare et prope adesse iam debes: non mehercule aequo animo te careo; te autem quid mirum,

Ep. 18, 4. *e Sopolidis pict.* (b.). *S. p.* Z. *solidis p.* MI., Oxx. *solidis pectoribus* R., B. — *libertum atque acc.* (Or.). *l., acc.* vulgo. — *statim † reus P. lege* (Zb.; c. *st. reus laesae*)? Latetne in *resp.* vel *reus P.* nomen viri alicuius? (W.). — *proximis* (W. et Madvig. et Kl. ex. Boot. conj.). *proximo* vulgo. *Galliae prox.* (Madvig.)? An delendum est *prox.* (Sch.)? — *aut etiam si* (Sch.). *aut si e.* vulgo.

qui Dionysium tanto opere desiderem? quem quidem abs te, cum dies venerit, et ego et Cicero meus flagitabit. Abs te proximas litteras habebam Epheso a. d. v. Idus Sextil. datas.

XIX. [XVII.]

Scr. Romae exeunte mense Novembri a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

1 O exspectatas mihi tuas litteras! o gratum adventum! o constantiam promissi et fidem miram! o navigationem amandam! quam mehercule ego valde timebam recordans superioris tuae transmissionis δέρρεις. Sed, nisi fallor, citius te, quam scribis, videbo; credo enim te putasse tuas mulieres in Apulia esse, quod quoniam secus erit, quid te Apulia moretur? nam Vestorio dandi sunt dies et ille Latinus ἀττικισμὸς ex intervallo regustandus. Quin tu huc advolas et invisis illius nostrae rei publicae germanae *? peti vide nummis ante comitia tributim uno loco divisis palam, vide absolutum Gabinium, [XVIII. 3.] dictaturam † fruere iustitio
2 et omnium rerum licentia; perspice aequitatem animi mei et ludum et contemptionem Seleucianae provinciae et mehercule cum Caesare suavissimam coniunctionem — haec enim me una ex hoc naufragio tabula delectat —, qui quidem Quintum meum tuum-

Ep. 19, 1. *quod quoniam secus* (W.). *q. quum s.* (vulgo)? — *germanae *? p.* (W.). Excidit *umbram* (vel *imaginem* vel *simulacrum* vel *umbram et imaginem* vel *imag. et sim.*) vel simile aliquid (W.) vel *ne umbram quidem* (W.) *germane p.* Z., MRI., β. *germanam? p.* m., B. — *peti vide* ... *vide* (m.). † *putavi de* ... *inde* MRI., β, B. — *Gabinium, dictaturam* (W.). *G.* † *Dict.* B. — † *fruere* (M., q., W.). *fluere* (Zb.; M. teste v.)? *favere* RI., ψ., ac. *fervere* (Th. Mommsen)? — *licentia; p.* (W.). *l. P.* vulgo. 2. *Seleucianae provinciae* (MRI., Oxx., βh., W.; *Silic. pr.* Zb.). *Selicianae unciae* (C., B.)?

que, di boni! quemadmodum tractat honore, dignitate, gratia! non secus, ac si ego essem imperator. Hiberna legionis eligendi optio delata commodum, ut ad me scribit: hunc tu non ames? quem igitur istorum? Sed heus tu, scripseramne tibi me esse legatum Pompeio et extra urbem quidem fore ex Idibus Ianuariis? visum est hoc mihi ad multa quadrare. Sed quid plura? coram, opinor, reliqua, ut tu tamen aliquid exspectes. Dionysio plurimam salutem, cui quidem ego non modo servavi, sed etiam aedificavi locum: quid quaeris? ad summam laetitiam meam, quam ex tuo reditu capio, magnus illius adventus cumulus accedit. Quo die ad me venies, tu, si me amas, apud me cum tuis maneas.

Ep. 19, 2. *imp., hiberna* (W.)? — *delata ei erat comm.* (W.)? — *i. adventus* (MR.). *i. adventu* vc., B. *ex i. adventu* (I.)? — *accedit* (MRI., a.). *accedet* c., B. — *amas, apud* (vulgo). *a., fac a.* (B.).

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER QUINTUS.

I.

Scr. Minturnis ineunte mense Maio (ante Nonas) a. u. c. 700.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego vero et tuum in discessu vidi animum et
meo sum ipse testis; quo magis erit tibi videndum,
ne quid novi decernatur, ut hoc nostrum desiderium
2 ne plus sit annuum. De Annio Saturnino curasti
probe. De satisdando vero te rogo, quoad eris
Romae, tu ut satisdes, et sunt aliquot satisdationes
secundum mancipium, veluti Mennianorum prae-
diorum vel Atilianorum. De Oppio factum est *ut*
volui, et maxime quod DCCC. aperuisti; quae quidem
ego utique vel versura facta solvi volo, ne extrema
3 exactio nostrorum nominum exspectetur. Nunc venio
ad transversum illum extremae epistolae tuae ver-
siculum, in quo me admones de sorore: quae res
se sic habet. Ut veni in Arpinas, quum ad me
frater venisset, in primis nobis sermo, isque multus,
de te fuit, ex quo ego veni ad ea, quae fueramus
ego et tu inter nos de sorore in Tusculano locuti:

Ep. 1, 2. *Memmianorum* (R., β)?

nihil tam vidi mite, nihil tam placatum, quam tum
meus frater erat in sororem tuam, ut etiam, si qua
fuerat ex ratione sumptus offensio, non appareret.
Ille sic dies; postridie ex Arpinati profecti sumus.
Ut in Arcano Quintus maneret, dies fecit, ego
Aquini, sed prandimus in Arcano — nosti hunc
fundum —; quo ut venimus, humanissime Quintus
„Pomponia," inquit, „tu invita mulieres, ego accivero
pueros": nihil potuit, mihi quidem ut visum est,
dulcius, idque quum verbis, tum etiam animo ac
vultu. At illa audientibus nobis „ego sum" inquit
„hic hospita" — id autem ex eo, ut opinor, quod
antecesserat Statius, ut prandium nobis videret —;
tum Quintus „en" inquit mihi „haec ego patior
quotidie." Dices: „quid, quaeso, istuc erat?" Ma- 4
gnum; itaque me ipsum commoverat: sic absurde
et aspere verbis vultuque responderat. Dissimulavi
dolens. Discubuimus omnes praeter illam, cui tamen
Quintus de mensa misit, illa reiecit. Quid multa?
nihil meo fratre lenius, nihil asperius tua sorore
mihi visum est, et multa praetereo, quae tum mihi
maiori stomacho quam ipsi Quinto fuerunt. Ego
inde Aquinum; Quintus in Arcano remansit et
Aquinum ad me postridie mane venit mihique
narravit nec secum illam dormire voluisse *et*, quum
discessura esset, fuisse eiusmodi, qualem ego vidissem.
Quid quaeris? vel ipsi hoc dicas licet, humanitatem
ei meo iudicio illo die defuisse. Haec ad te scripsi
fortasse pluribus, quam necesse fuit, ut videres tuas
quoque esse partes instituendi et monendi. Reli- 5
quum est, ut, antequam proficiscare, mandata nostra
exhaurias, scribas ad me omnia, Pomptinum ex-
trudas, quum profectus eris, cures ut sciam, sic

Ep. 1, 3. *Ille sic dies* (C.; *ille. Sic die* M1, R., β; *illo. Sic die* M2). *Illo sic die* vulgo. — *ego viros arcivero": nihil* (Mal. conj., cdd. l.; *ego vero ascivero pueros n.* M2, q.)?

habeas, nihil mehercule te mihi nec carius esse nec suavius. A. Torquatum amantissime dimisi Minturnis, optimum virum, cui me ad te scripsisse aliquid in sermone significes velim.

II.

Scr. in Pompeiano a. d. VI. Idus Maias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. VI. Idus Maias, quum has dabam litteras, ex Pompeiano proficiscebar, ut eo die manerem in Trebulano apud Pontium; deinde cogitabam sine ulla mora iusta itinera facere. In Cumano quum essem, venit ad me, quod mihi pergratum fuit, noster Hortensius, cui deposcenti mea mandata cetera universe mandavi, illud proprie, ne pateretur, quantum esset in ipso, prorogari nobis provinciam; in quo eum tu velim confirmes gratumque mihi fecisse dicas, quod et venerit ad me et hoc mihi praetereaque si quid opus esset promiserit. Confirmavi ad eam causam etiam Furnium nostrum, quem ad annum tribunum pl. videbam fore. Ha-
2 buimus in Cumano quasi pusillam Romam — tanta erat in iis locis multitudo —, quum interim Rufio noster, quod se a Vestorio observari videbat, strategemate hominem percussit, nam ad me non accessit. Itane? quum Hortensius veniret et infirmus et tam longe *et* Hortensius, quum maxima praeterea multitudo, ille non venit? Non, inquam. „Non vidisti igitur hominem?" inquies. Qui potui non videre, quum per emporium Puteolanorum iter facerem? in quo illum agentem aliquid, credo, salutavi, post etiam iussi valere, quum me exiens e sua villa, numquid vellem, rogasset. Hunc homi-

Ep. 2, 1. *Maias, quum* (W.). *M. q.* vulgo. 2. *in iis locis* (W.). *in his l.* vulgo.

nem parum gratum quisquam putet aut non in eo ipso laudandum, quod laudari non laborarit? Sed 3
redeo ad illud. Noli putare mihi aliam consolationem esse huius ingentis molestiae, nisi quod spero non longiorem annua fore: hoc me ita velle multi non credunt ex consuetudine aliorum; tu, qui scis, omnem diligentiam adhibebis, tum scilicet, quum id agi debebit. Quum ex Epiro redieris, de re publica scribas ad me velim, si quid erit, quod odorere; nondum enim satis huc erat allatum, quomodo Caesar ferret de auctoritate perscripta, eratque rumor de Transpadanis, eos iussos IIII. viros creare, quod si ita est, magnos motus timeo; sed aliquid ex Pompeio sciam.

III.

Scr. in Trebulano a. d. V. Idus Maias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

A. d. VI. Idus Maias veni in Trebulanum ad 1
Pontium: ibi mihi tuae litterae binae redditae sunt tertio abs te die; eodem autem exiens e Pompeiano Philotimo dederam ad te litteras, nec vero nunc erat sane, quod scriberem. Qui de re publica rumores, scribe, quaeso; in oppidis enim summum video timorem, sed multa inania: quid de iis cogites et quando, scire velim. Ad quas litteras tibi re- 2
scribi velis, nescio; nullas enim adhuc acceperam praeter quae mihi binae simul in Trebulano redditae sunt, quarum alterae edictum P. Licinii habebant — erant autem Nonis Maiis datae —, alterae rescriptae ad meas Minturnenses: quam vereor, ne quid fuerit σπουδαιότερον in iis, quas non accepi,

Ep. 2, 2. *laudari* (C., l. o: Z.). *audiri* MRI., B. 3. *odorere* (Ursin.). *operare* M. (margo *opere*), Oxx. *operere* RI. *opperiare* a2, c., B. Ep. 3, 1. *de iis* (R.). *de his* vulgo.

quibus rescribi vis! Apud Lentulum ponam te in gratia. Dionysius nobis cordi est. Nicanor tuus operam mihi dat egregiam. Iam deest, quod scribam, et lucet. Beneventi cogitabam hodie: nostra continentia et diligentia † esse satis faciemus satis. A Pontio ex Trebulano a. d. v. Idus Maias.

IV.

Scr. Beneventi a. d. IV. Idus Maias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Beneventum veni a. d. v. Idus Maias: ibi accepi eas litteras, quas tu superioribus litteris significaveras te dedisse, ad quas ego eo ipso die dederam ex Trebulano a Pontio. Ac binas quidem tuas Beneventi accepi, quarum alteras Funisulanus multo mane mihi dedit, alteras scriba Tullius. Gratissima est mihi tua cura de illo meo primo et maximo mandato; sed tua profectio spem meam debilitat. Ac † me ille illud quidem labat non quo, sed inopia cogimur eo contenti esse. De illo altero, quem scribis tibi visum esse non alienum, vereor, adduci ut nostra possit, et tu ais *δυςδιάγνωστον* esse. Equidem sum facilis, sed tu aberis et me absente res habebit mirationem; nam posset aliquid,

Ep. 3, 3. † *esse satis fac. satis* (MRI., Zb., Oxx.). *ei civitati f. s.* (W.)? [*e. s.*] *f. s.* m., B. Ep. 4, 1. *eo ipso* (R.). *ipse eo* Mβ. *ipso eo* (I., a2, B.)? — *Ac † me . . . quo* (margo M., cd. Bessar., I., sed hi tres om. *ille*, MRβ, sed hi om. *q. labat*, Z., sed *quod*). *Ac mi ille* (an *illud*)? *quidem placet, non quo . . ., sed*, ut sit aposiopesis (W.). † *Ac . . . labat, non quo, sed* B. — *sed et tu aberis* (Kayser.)? — *et me abs. res habebit mirationem* (Kayser.). † *et . . res, habebis mir.* M., Oxx., Bessar, β, I. (sed ea om. *mi*), h. (sed *rei*), R. (sed *rei* et *meae rationem*), Zb., B.

si utervis nostrum adesset, agente Servilia Servio
fieri probabile: nunc, si iam res placeat, agendi
tamen viam non video. Nunc venio ad illam epi- 2
stolam, quam accepi a Tullio. De Marcello, fecisti
diligenter. Igitur, senatus consultum si erit factum,
scribes ad me; si minus, rem tamen conficies, mihi
enim attribui oportebit, item Bibulo. Sed non
dubito, quin senatus consultum expeditum sit, in
quo praesertim sit compendium populi. De Torquato,
probe. De Masone et Ligure, quum venerint.
De illo, quod Chaerippus — quoniam hic quoque
πρόςνευσιν sustulisti —: o provincia! etiamne hic
mihi curandus est? curandus autem hactenus, ne
quid ad senatum „consule!“ aut „numera!“; nam de
ceteris . . .; sed tamen commode, quod cum Scrofa.
De Pomptino, recte scribis; est enim ita, ut, si ante
Kal. Iunias Brundisii futurus sit, minus urgendi
fuerint M. Anneius et *L.* Tullius. Quae de Sicinio 3
audisti, ea mihi probantur, modo ne illa exceptio
in aliquem incurrat bene de nobis meritum; sed
considerabimus, rem enim probo. De nostro itinere,
quum statuero, de quinque praefectis, quid Pompeius
facturus sit, quum ex ipso cognoro, faciam, ut scias.
De Oppio, bene curasti, quod ei DCCC. exposuisti,
idque, quoniam Philotimum habes, perfice et cognosce
rationem, et, ut † agam amplius, si me amas,
priusquam proficiscaris, effice: magna me cura levaris.
Habes ad omnia; etsi paene praeterii chartam tibi 4
deesse: † mea captio est, si quidem eius inopia
minus multa ad me scribis. Tu vero aufer ducentas

Ep. 4, 2. *ne quis ad senatum* (Gron.)? 3. *ei DCCC.* (β, a.). *ei de DCCC.* MRIB. — † *agam* (W.). B. sine † *ne angar* (Mal.)? 4. *deesse:* † *mea captio est* (W.). *d., sed ea mea* (vel *mea ea*) *cautio est* (W.; Sch. *d., sed haec m. c. e.*)? *d.; m. captio e.* Z., C., MR., Regii, B. — *ducentas* (W.). *ducentos* vulgo.

— etsi meam in eo parsimoniam huius paginae contractio significat —, dum acta et rumores *perscribere* velis: et iam, si quae certa habes de Caesare, exspecto litteras, et alias Pomptino de omnibus rebus diligentes dabis.

V.

Scr. Venusiae Idibus Maiis a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Plane deest, quod scribam; nam nec quod mandem habeo — nihil enim praetermissum est — nec quod narrem — novi enim nihil — nec iocandi locus est, ita me multa sollicitant: tantum tamen scito, Idibus Maiis nos Venusia mane proficiscentes has dedisse; eo autem die credo aliquid actum in senatu. Sequantur igitur nos tuae litterae, quibus non modo res omnes, sed etiam rumores cognoscamus: eas accipiemus Brundisii; ibi enim Pomptinum ad eam diem, quam tu scripsisti, exspectare
2 consilium est. Nos, Tarenti quos cum Pompeio διαλόγους de re publica habuerimus, ad te perscribemus, etsi id ipsum scire cupio, quod ad tempus recte ad te scribere possim, id est, quamdiu Romae futurus sis, ut aut quo dem posthac litteras sciam aut ne dem frustra. Sed, antequam proficiscare, utique explicatum sit illud *de* HS. XX. et DCCC.: hoc velim in maximis rebus et maxime necessariis habeas, ut, quod auctore te velle coepi, adiutore assequar.

Ep. 4, 4. *duc. — etsi . . . sign. —, dum . . rum. perscribere velis: et iam, si quae* (sic AF) . . *exspecto l., et* (W., ut Gron., sed is, ut vulgo, *iam* et *qua* et sine *perscr.;* MRI. *vellet iam*). *d., etsi . . . s. Dum . . r. vel etiam, si qua . . e. Litteras et* B. (*vel etiam* ex Stinneri conj.). — *et alias P.* (MRI., vulgo). *et aliis et P.* Boot., B. — *diligentes* (MRI.). *diligenter* (Ern., B.)? Ep. 5, 2. *Nos, Tarenti quos* (W.). *Nos T., q.* vulgo.

VI.

Scr. Tarenti a. d. XV. Kalendas Iunias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Tarentum veni a. d. xv. Kal. Iunias. Quod 1
Pomptinum statueram exspectare, commodissimum
duxi dies eos, quoad ille veniret, cum Pompeio
consumere, eoque magis, quod ei gratum esse id
videbam, qui etiam a me petierit, ut secum et apud
se essem quotidie: quod concessi libenter; multos
enim eius praeclaros de re publica sermones ac-
cipiam, instruar etiam consiliis idoneis ad hoc
nostrum negotium. Sed ad te brevior iam in scri- 2
bendo incipio fieri dubitans, Romaene sis an iam
profectus; quod tamen quoad ignorabo, scribam
aliquid potius, quam committam, ut, tibi quum
possint reddi a me litterae, non reddantur. Nec
tamen iam habeo, quod aut mandem tibi aut narrem:
mandavi omnia, quae quidem tu, ut polliceris, ex-
hauries; narrabo, quum aliquid habebo novi. Illud
tamen *te* non desinam, dum adesse putabo, de
Caesaris nomine rogare, ut confectum relinquas.
Avide exspecto tuas litteras et maxime, ut norim
tempus profectionis tuae.

VII.

Scr. Tarenti a. d. XII. Kal. Iunias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Quotidie vel potius in dies singulos breviores litteras ad te mitto; quotidie enim magis suspicor te in Epirum iam profectum. Sed tamen, ut man-

Ep. 6, 2. *tamen te non des.* (W.). *t. n. d.* MRI., Oxx., vulgo. — *a. putabo, de* (MRI., Oxx.). *a. te p., de* (g.)? *a. p., te de* B.

datum scias me curasse, † quod ante ait se Pompeius quinos praefectos delaturum novos vacationes iudiciariam causam. Ego quum triduum cum Pompeio et apud Pompeium fuissem, proficiscebar Brundisium a. d. XII. Kal. Iunias: civem illum egregium relinquebam et ad haec, quae timentur, propulsanda paratissimum. Tuas litteras exspectabo, quum ut, quid agas, tum ut, ubi sis, sciam.

VIII.

Scr. Brundisii IIII. Nonas Iunias a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Me et incommoda valetudo, e qua iam emerseram, utpote quum sine febri laborassem, et Pomptini exspectatio, de quo adhuc ne rumor quidem venerat, tenebat duodecimum iam diem Brundisii,
2 sed cursum exspectabamus. Tu, si modo es Romae — vix enim puto —, sin es, hoc vehementer animadvertas velim. Roma acceperam litteras Milonem meum queri per litteras iniuriam meam, quod Philotimus socius esset in bonis suis. Id ego ita fieri volui de C. Duronii sententia, quem et amicissimum Miloni perspexeram et talem virum, qualem tu iudicas, cognoram. Eius autem consilium meumque hoc fuerat, primum, ut in potestate nostra esset res, ne illum malus emptor alienus mancipiis, quae permulta secum habet, spoliaret, deinde, ut Faustae, cui cautum ille esse voluisset, ratum esset; erat etiam illud, ut ipsi nos, si quid servari posset,
3 quam facillime servaremus. Nunc rem totam per-

Ep. 7. † *quod ante ait . . . del. novos* (C., MRI., W.; C. tamen *antea id*, MRI. *ante ad*, I. *novas*). *quot ante, ait* ... † *novos* (m., B.)? Exciderunt nonnulla. — *a. d. XII.* (Mal.). *a. d. XIIII.* MRI., Oxx. *a. d. XI.* Corrad., B. Ep. 8, 1. *Roma* (vc.). *Rome* M. *Romae* RIB. 2. *litteras Mil.* (vulgo). [*l.*] *M.* B. — *secum* (RI.). *secura* Z., M., q., B.

spicias velim; nobis enim scribuntur saepe maiora: si ille queritur, si scribit ad amicos, si idem Fausta vult, Philotimus, ut ego ei coram dixeram mihique ille receperat, ne sit invito Milone in bonis — nihil nobis fuerat tanti —; sin haec leviora sunt, tu iudicabis, loquere cum Duronio. Scripsi etiam ad Camillum, ad Lamiam, eoque magis, quod non confidebam Romae te esse. Summa erit haec: statues, ut ex fide, fama reque mea videbitur.

IX.

Scr. in itinere inter Actium et Athenas mense Iunio inter XVII. et VI. Kal. Quinct. a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Actium venimus a. d. XVII. Kal. Quinctiles, quum 1
quidem et Corcyrae et Sybotis muneribus tuis, quae et Araus et meus amicus Eutychides opipare et φιλοπροσηνέστατα nobis congesserant, epulati essemus Saliarem in modum. Actio maluimus iter facere pedibus, qui incommodissime navigassemus, et Leucatam flectere molestum videbatur, actuariis autem minutis Patras accedere sine his impedimentis non satis visum est decorum. Ego, ut saepe tu me currentem hortatus es, quotidie meditor, praecipio meis, faciam denique, ut summa modestia et summa abstinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Parthus velim quiescat et fortuna nos iuvet: nostra
praestabimus. Tu, quaeso, quid agas, ubi quoque 2
tempore futurus sis, quales res nostras Romae reliqueris, maxime de XX. et DCCC. cura ut sciamus: id unis diligenter litteris datis, quae ad me utique

Ep. 9, 1. *sine his imp.* (R., β, „quidam v. c." l.). *sin eis i.* M 1. *sine iis i.* M 2, I., B. 2. *de HS. XX.* (Corr., l.)? *de CXX.* M. *de CCXX.* RI., β. *de XX.* b., B. — *et de DCCC.* (MRI.)?

perferantur, consequere. Illud tamen, quoniam nunc abes, quum id non agitur, aderis autem ad tempus, ut mihi rescripsisti, memento curare per te et per omnes nostros, in primis per Hortensium, ut annus noster maneat suo statu, ne quid novi decernatur; hoc tibi ita mando, ut dubitem an etiam te rogem, ut pugnes, ne intercaletur. Sed non audeo tibi omnia onera imponere: annum quidem utique teneto.
3 Cicero meus, modestissimus et suavissimus puer, tibi salutem dicit. Dionysium semper equidem, ut scis, dilexi, sed quotidie pluris facio, et mehercule in primis, quod te amat nec tui mentionem intermitti sinit.

X.

Scr. Athenis III. Kal. Quinctiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ut Athenas a. d. VI. Kal. Quinctiles veneram, exspectabam ibi iam quartum diem Pomptinum neque de eius adventu certi quidquam habebam, eram autem totus, crede mihi, tecum et, quamquam sine iis per me ipse, tamen acrius vestigiis tuis monitus de te cogitabam: quid quaeris? non me-
2 hercule alius ullus sermo nisi de te. Sed tu aliquid de *me* ipso scire fortasse mavis; haec sunt: adhuc sumptus nec in me aut publice aut privatim nec in quemquam comitum; nihil accipitur lege Iulia, nihil ab hospite; persuasum est omnibus meis serviendum esse famae meae; belle adhuc. Hoc animadversum Graecorum laude et multo sermone celebratur; quod superest, elaboratur in hoc a me, sicut tibi sensi placere, sed haec tum laudemus, quum

Ep. 9, 2. *rescripsisti* (RI., β, q. v. c. l.). *rescripsti* MB. Ep. 10, 1. *a. d. VI.* (W.). *a. d. XV.* MRI. *a. d. VII.* m., B.

erunt perorata. Reliqua sunt eiusmodi, ut meum 3
consilium saepe reprehendam, quod non aliqua ratione ex hoc negotio emerserim: o rem minime aptam meis moribus! o illud verum *ἔρδοι τις*! Dices: „quid adhuc? nondum enim in negotio versaris.“ † Nescio, et puto molestiora restare; etsi haec ipsa fero equidem fronte et vultu bellissime, sed angor intimis sensibus: ita multa vel iracunde vel insolenter vel in omni genere stultitiae insulsae arroganter et dicuntur et tacentur quotidie; quae non, quo te celem, *non* perscribo, sed quia † *ΔΤCCΕΚΙΛΛΗΤΑ* sunt; itaque admirabere meam *βαθύτητα*, quum salvi redierimus: tanta mihi *μελέτη* huius virtutis datur. Ergo haec quoque hactenus; 4
etsi mihi nihil erat propositum ad scribendum, quia, quid ageres, ubi terrarum esses, ne suspicabar quidem, nec hercule umquam tamdiu ignarus rerum mearum fui, quid de Caesaris, quid de Milonis nominibus actum sit, ac non modo nemo domo, *sed* ne Roma quidem quisquam *, ut sciremus, in re publica quid ageretur. Quare, si quid erit, quod scias de iis rebus, quas putabis scire me velle, per mihi gratum erit, si id curaris ad me perferendum. Quid est praeterea? nihil sane nisi illud: valde me 5
Athenae delectarunt, urbe dumtaxat et urbis orna-

Ep. 10, 3. † *Nescio* (MRI., vulgo). *Scio* (Sch., B.) aut *Non nescio* (Klotz.). — *fronte et vultu* (W.). *fr., ut puto, et vultu* vulgo (*volo* M., Zb., vc., cdd. Mal., Bess., lb.). — *stultitiae insulsae arr.* (W.). *s. insulsi adr.* MR., *β. stulte* (C.), *insulse, arr.* (Klotz.)? *stultitiae insulse, adr.* I., vulgo. — † *ΔΤCCΕΚΙΛΛΗΤΑ* (M.). *δυσεξέλικτα* (Or.)? *δυσεξίμητα* (b.)? *δυσεξείλητα* B. 4. *ac non modo nemo domo, sed ne Roma q. quisquam**, *ut* (MRI., *β*, sed omnes *modo* pro *d.*, W.). *ac n. m. nemo domo*, *sed ne R. q. q. curavit* (vel *fecit* vel *scripsit*), *ut* (W.)? *ac. n. m. nemo domo venit, sed ne R. q. q.*, *ut* Kayser. et Klotz. et Madv. Adv., sed is sine *venit*. † *ac n. m. nemo modo ne R. q. q., ut* B. 5. *urbe* (M. margo, Bessar.; *turbe* MRq.; *urbs.* vc., plerique Mal.). *d. et u. ornamento* (*ornamentum*

mento et hominum amore in te et in nos quadam benevolentia, sed multum † ea philosophia sursum deorsum, si quidem est in Aristo, apud quem eram. nam Xenonem tuum vel nostrum potius Quinto concesseram, et tamen propter vicinitatem totos dies simul eramus. Tu velim, quum primum poteris, tua consilia ad me scribas, ut sciam, quid agas, ubi quoque *tempore*, maxime quando Romae futurus sis.

XI.

Scr. Athenis pr. Nonas Quinctiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Hui, totiesne me litteras dedisse Romam, quum ad te nullas darem? At vero posthac frustra potius dabo, quam, si recte dari potuerint, committam, ut non dem. Ne provincia nobis prorogetur, per fortunas! dum ades, quidquid provideri *potest*, provide: non dici potest, quam flagrem desiderio urbis, quam
2 vix harum rerum insulsitatem feram. Marcellus foede in Comensi; etsi ille magistratum non gesserat, erat tamen Transpadanus: ita mihi videtur non minus stomachi nostro *quam* Caesari fecisse; sed hoc ipse
3 viderit. Pompeius mihi quoque videbatur, quod scribis Varronem dicere, in Hispaniam certe iturus: id ego minime probabam, qui quidem Theophani facile

MRI., vulgo) *et h. amore* (C.; *amores* MRI.) *in te . . . quadam* (C., MRI., plerique Mal.; *quaedam* F. et Bonon.) *ben.* (W. et Klots.). *in te, in nos* (MR., Oxx.)? *turbae d. et u. ornamentum et h. amores . . . quaedam b.* m., l. 1584, B. — *multum † ea* (W.). In *ea* latetne verbum aliquod, ut *commeat?* — *eramus. Tu velim, quum* (Boot.). *e. invecim cum* M 1; *e. iunctim cum* Z.; *e. iuncti* M 2, RI., q., βh. *e. invicem* 8 codd. m., 1 od. Mal. *e.* [*iunctim*]. *Quum* Hand., B. — *scribas* vulgo. *scribes* Or., B. — *q. temp. et maxime* (c.)? *q. m.* MR. *q. et m.* I. Ep. 11, 2. *gesserat* (Pantagath.). *gesserit* MRI., B.

persuasi nihil esse melius quam illum nusquam discedere; ergo Graecus incumbet, valet autem auctoritas eius apud illum plurimum. Ego has pr. 4
Nonas Quinctiles proficiscens Athenis dedi, quum ibi decem ipsos fuissem dies. Venerat Pomptinus, una Cn. Volusius; aderat quaestor; tuus unus Tullius aberat. Aphracta Rhodiorum et dicrota Mytilenaeorum habebam et aliquid *ἐπίκωπον*. De Parthis erat silentium: quod superest, di iuvent! Nos adhuc iter per Graeciam summa cum admira- 5
tione fecimus, nec mehercule habeo, quod adhuc quem accusem meorum: videntur mihi nosse nostram causam et condicionem profectionis suae; plane serviunt existimationi meae. Quod superest, si verum illud est *οἵαπερ ἡ δέσποινα*, certe permanebunt; nihil enim a me fieri ita videbunt, ut sibi sit delinquendi locus: sin id parum profuerit, fiet aliquid a nobis severius; nam adhuc lenitate dulces sumus et, ut spero, proficimus aliquantum. Sed ego hanc, ut Siculi dicunt, *ἀνεξίαν* in unum annum meditatus sum: proinde pugna, ne, si quid prorogatum sit, turpis inveniar. Nunc redeo ad 6
ea, quae mihi mandas: † in praefectis excusatio iis, quos voles, deferto: non ero tam *μετέωρος*, quam in Appuleio fui. Xenonem tam diligo quam tu, quod ipsum sentire certo scio. Apud Patronem et reliquos barones te in maxima gratia posui, et hercule merito tuo feci; nam mihi is † ter dixit te scripsisse ad se mihi ex illius litteris rem illam curae fuisse, quod ei pergratum erat. Sed, quum Patro mecum egisset, ut peterem a vestro

Ep. 11, 4. *ἐπίκωπον* (v.). *ΕΠΙΚΟΝ* ZMβ. *ἐπικώπων* Ern., B. *nosse nostram* (W. conj.). *n.* [*nos,*] *n.* Klotz., B. *n. nos, n.* vulgo. 6. *ad ea, quae* (R.). *ad quae* (MI., Oxx., β, B. — *in praef. exceptis negotiatoribus, quos* (Or.)? — *is* † *ter d. te* (Or.). *is d. t.* (l. 1584) aut *is te d.* (Or.). *is ter d. te* MRI., B. — *Patro* (I.). *Patronum* MR. *Patron* (RB.)?

Areopago, *ὑπομνηματισμὸν* tollerent, quem Poly-
charmo praetore fecerant, commodius visum est et
Xenoni et post ipsi Patroni me ad Memmium scri-
bere, qui pridie, quam ego Athenas veni, Mytilenas
profectus erat, ut is ad suos scriberet posse id sua
voluntate fieri; non enim dubitabat Xeno, quin ab
Areopagitis invito Memmio impetrari non posset.
Memmius autem aedificandi consilium abiecerat,
sed erat Patroni iratus: itaque scripsi ad eum
7 accurate, cuius epistolae misi ad te exemplum. Tu
velim Piliam meis verbis consolere; indicabo enim
tibi, tu illi nihil dixeris: accepi fasciculum, in quo
erat epistola Piliae; abstuli, aperui, legi: valde
scripta est *συμπαθῶς*. Brundisio quae tibi epi-
stolae redditae sunt sine mea, tum videlicet datae
sunt, quum ego me non belle haberem; nam illam
† *νομανδρια* me excusationem ne acceperis. Cura,
ut omnia sciam, sed maxime, ut valeas.

XII.

Scr. Deli V. Idus Quinctiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Negotium magnum est navigare, atque id mense Quinctili: sexto die Delum Athenis venimus. Pr. Nonas Quinctiles a Piraeeo ad Zostera vento molesto, qui nos ibidem Nonis tenuit; a. d. VIII. Idus ad Ceum iucunde; inde Gyarum saevo vento, non adverso; hinc Syrum, inde Delum, utroque citius, quam vellemus, cursum confecimus; nam nosti aphracta Rhodiorum: nihil, quod minus fluctum ferre possit; itaque erat in animo nihil festinare

Ep. 11, 6. *Areopago* (M2). *Arep.* M1. *Ariop.* RIB. — *Areopagitis* (W.), *Ariop.* MRIB. Ep. 12, 1. *ad Ceum* (nonn. cdd. Mal.). *ad Cei* F., alii Mal. *ad Ceocum* R. *ab Ceo* Mq. *ab Coo* I. *ad Ceo* b., B. — *Nam nosti* (Pius et W.). *Iam n.* vulgo.

nec me Delo movere, nisi omnia ἀκρωτηρίων οὔρια
vidissem. De Messalla ad te statim, ut audivi, de 2
Gyaro dedi litteras, et id ipsum consilium nostrum
etiam ad Hortensium, cui quidem valde συνηγωνίων.
Sed tuas de eius iudicii sermonibus et mehercule
omni de rei publicae statu litteras exspecto, πολιτικώ-
τερον quidem scriptas, quoniam meos cum Thallumeto
nostro pervolutas libros, eiusmodi, inquam, litteras, ex
quibus ego, non quid fiat — nam id vel Helonius,
vir gravissimus, potest efficere, cliens tuus —, sed
quid futurum sit, sciam. Quum haec leges, habe-
bimus consules: omnia perspicere poteris, de Cae-
sare, de Pompeio, de ipsis iudiciis. Nostra autem 3
negotia, quoniam Romae commoraris, amabo te,
explica. Cui rei fugerat me rescribere, de strue
laterum, plane rogo, de aqua, si quid poterit fieri,
eo sis animo, quo soles esse; quam ego quum mea
sponte, tum tuis sermonibus aestimo plurimi: ergo
aliquid conficies; praeterea, si quid Philippus rogabit,
quod in tua re faceres, id velim facias. Plura
scribam ad te, quum constitero: nunc eram plane
in medio mari.

XIII.

Scr. Ephesi VII. Kal. Sextiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Ephesum venimus a. d. XI. Kal. Sextiles sexa- 1
gesimo et quingentesimo post pugnam Bovillanam.
Navigavimus sine timore et sine nausea, sed tardius
propter aphractorum Rhodiorum imbecillitatem. De
concursu legationum, privatorum, et de incredibili
multitudine, quae mihi iam Sami, sed mirabilem
in modum Ephesi praesto fuit, aut audisse te puto

Ep. 12, 3. *ergo aliquid* (Aldus). *e. quid* MRI., Oxx.
e. tu id Klotz., B.

aut quid ad te attinet? verumtamen decumani, *quasi* venissem cum imperio, Graeci quasi Ephesio praetori se alacres obtulerunt: ex quo te intelligere certo scio multorum annorum ostentationes meas nunc in discrimen esse adductas; sed, ut spero, utemur ea palaestra, quam a te didicimus, omnibusque satisfaciemus, et eo facilius, quod in nostra provincia confectae sunt pactiones. Sed *haec* hactenus, praesertim quum coenanti mihi nuntiarit Cestius se
2 de nocte proficisci. Tua negotiola Ephesi curae mihi fuerunt, Thermoque, tametsi ante adventum meum liberalissime erat pollicitus tuis omnibus, tamen Philogenem et Seium tradidi, Appollonidensem Xenonem commendavi: omnino omnia se facturum recepit. Ego praeterea rationem Philogeni permutationis eius, quam tecum feci, edidi. Ergo haec
3 quoque hactenus. Redeo ad urbana: per fortunas! quoniam Romae manes, primum illud praefulci atque praemuni, quaeso, ut simus annui, ne intercaletur quidem; deinde exhauri mea mandata, maximeque, si quid potest, de illo domestico scrupulo, quem non ignoras, dein de Caesare, cuius in cupiditatem te auctore incubui nec me piget; et, si intelligis, quam meum sit scire et curare, quid in re publica fiat — fiat autem? immo vero etiam quid futurum sit, perscribe ad me omnia, sed diligentissime imprimisque, ecquid iudiciorum status aut factorum aut futurorum etiam laboret. De aqua, si curae est, si quid Philippus aget, animadvertes.

Ep. 13, 1. *quid ad te att.?* (Sch.). *„q. ad me a.?“* Or., B. *verumtamen dec.* (W.). *v. D.* Olivet., B. 2. *omnia omnino* (W.)? *omnia omnia* M. *omnia* R. 3. *diligentissime i.* (W.). *d., i.* vulgo.

XIV.

Scr. Trallibus a. d. VI. Kalendas Sextiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Antequam aliquo loco consedero, neque longas 1
a me neque semper mea manu litteras exspectabis;
quum autem erit spatium, utrumque praestabo. Nunc
iter conficiebamus aestuosa et pulverulenta via. Dederam Epheso pridie; has dedi Trallibus. In provincia mea fore me putabam Kal. Sextilibus: ex ea die, si me amas, *παράπηγμα ἐνιαύσιον* commoveto. Tamen interea haec mihi, quae vellem, afferebantur: primum otium Parthicum, dein confectae pactiones publicanorum, postremo seditio militum sedata ab Appio stipendiumque eis usque ad Idus Quinctiles
persolutum. Nos Asia accepit admirabiliter. Ad- 2
ventus noster nemini ne minimo quidem fuit sumptui: spero meos omnes servire laudi meae; tamen magno timore sum, sed bene speramus. Omnes iam nostri praeter Tullium tuum venerant. Erat mihi in animo recta proficisci ad exercitum, aestivos menses reliquos rei militari dare, hibernos iuris-
dictioni. Tu velim, si me nihilo minus nosti curio- 3
sum in re publica quam te, scribas ad me omnia, quae sint, quae futura sint: nihil mihi gratius facere potes, nisi tamen id erit mihi gratissimum, si, quae tibi mandavi, confeceris, imprimisque illud *ἐνδόμυχον*, quo mihi scies nihil esse carius. Habes epistolam plenam festinationis et pulveris: reliquae subtiliores erunt.

Ep. 14, 2. *tamen magno* (RI., vulgo). *tamin* (vel *tam in*) *m.* M. *tamen in m.* (Madvig., B.)? — *venerant* (Ern.). *venerunt* vulgo. 3. *scies* (MI.). *scis* (RB.)?

XV.

Scr. Laodiceae III. Nonas Sextiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Laodiceam veni pridie Kal. Sextiles: ex hoc die clavum anni movebis. Nihil exoptatius adventu meo, nihil carius; sed est incredibile, quam me negotii taedeat: non habeat satis magnum campum ille tibi non ignotus cursus animi et industriae meae, praeclara opera cesset; quippe, ius Laodiceae me dicere, quum Romae A. Plotius dicat, et, quum exercitum noster amicus habeat tantum, me nomen habere duarum legionum exilium? denique haec non desidero, lucem, forum, urbem, domum, vos desidero. Sed feram, ut potero, sit modo annuum: si prorogatur, actum est; verum perfacile resisti
2 potest, tu modo Romae sis. Quaeris, quid hic agam. Ita vivam, ut maximos sumptus facio. Mirifice delector hoc instituto: admirabilis abstinentia ex praeceptis tuis, ut verear, ne illud, quod tecum permutavi, versura mihi solvendum sit. Appii vulnera non refrico, sed apparent nec occuli possunt.
3 Iter Laodicea faciebam a. d. III. Non. Sextiles, quum has litteras dabam, in castra in Lycaoniam; inde ad Taurum cogitabam, ut cum Moeragene signis collatis, si possem, de servo tuo deciderem. Clitellae bovi sunt impositae: plane non est nostrum onus; sed feremus, modo sit annuum: si me amas, assis tu ad tempus, ut senatum totum excites. Mirifice sollicitus sum, quod iamdiu ignota sunt mihi ista omnia; quare, ut ad te ante scripsi, quum cetera,

Ep. 15, 1. *taedeat: non habeat . . . cesset; q.* (W.). *t.: non habet . . . cessat; q.* (h.; *habet* etiam B β)? *t. Non habeat . . . cesset? q.* B. — *animi et ind. meae, pr.* (l. 1584). *a., et i. m. pr.* B. 3. *modo . . . assis* (W.). *m., si me amas,* [*sit annuum,*] *adsis* B. *m., si me a., s. ann. Adsis* vulgo.

tum res publica cura ut mihi nota sit. Plura scribam * * * tarde tibi redditum iri, sed dabam familiari homini ac domestico, C. Andronico Puteolano. Tu autem saepe dare tabellariis publicanorum poteris per magistros scripturae et portus nostrarum dioecesium.

XVI.

Scr. in itinere a Synnada ad Philomelium a. d. III. aut IV. Idus Sextiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Etsi in ipso itinere et via discedebant publica- 1
norum tabellarii et eramus in cursu, tamen surripiendum aliquid putavi spatii, ne me immemorem mandati tui putares; itaque subsedi in ipsa via, dum haec, quae longiorem desiderant orationem, summatim tibi perscriberem. Maxima exspectatione 2
in perditam et plane eversam in perpetuum provinciam nos venisse scito pridie Kal. Sextiles, moratos triduum Laodiceae, triduum Apameae, totidem dies Synnadae. Audivimus nihil aliud nisi imperata ἐπικεφάλια solvere non posse, ὠνὰς omnium venditas, civitatum gemitus ploratus, monstra quaedam non hominis, sed ferae nescio cuius immanis: quid quaeris? taedet omnino vitae. Levantur tamen 3
miserae civitates, quod nullus fit sumptus in nos neque in legatos neque in quaestorem neque in quemquam: scito non modo nos foenum aut quod lege

Ep. 15, 3. *Plura scribam * * * tarde t. redditum iri, sed* (W.; *redditu iri* Z., *redditu ire* marg. M.). *P. s. alias: has litteras* (vel *has*) *putabam t. t. redditum iri,* (Or., sed is *has sciebam,* ut fere Gron.) *sed,* aut simile aliquid (W.). † *P. s. t. t. redituro, sed* M1, Oxx., B. Ep. 16, 2. *biduum Laod.* (W.)? — *Synnadae* (mg. l. 1584). *Synnade* vulgo. — [*solvere non posse*] Ern., B. 3. *sumptus neque in nos* (W.)? — *quod lege* (RI.). *q. de l.* MB.

Iulia dari solet non accipere, sed ne ligna quidem, nec praeter quattuor lectos et tectum quemquam accipere quidquam, multis locis ne tectum quidem, et in tabernaculo manere plerumque. Itaque incredibilem in modum concursus fiunt ex agris, ex vicis, ex oppidis omnibus; mehercule iam adventu nostro reviviscunt: iustitia, abstinentia, clementia
4 tui Ciceronis opiniones omnium superavit. Appius, ut audivit nos venire, in ultimam provinciam se coniecit Tarsum usque; ibi forum agit. De Partho silentium est, sed tamen concisos equites nostros a barbaris nuntiabant ii, qui veniebant. Bibulus ne cogitabat quidem etiam nunc in provinciam suam accedere; id autem facere ob eam causam dicebant, quod tardius vellet decedere. Nos in castra properabamus, quae aberant bidui.

XVII.

Scr. in itinere ad castra a. d. III. aut IV. Idus Sextiles a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi Roma sine epistola tua fasciculum litterarum, in quo, si modo valuisti et Romae fuisti, Philotimi duco esse culpam, non tuam. Hanc epistolam dictavi sedens in reda, quum in castra proficiscerer, a quibus aberam bidui. Paucis diebus habebam certos homines quibus darem litteras;
2 itaque eo me servavi. Nos tamen, etsi hoc te ex aliis audire malo, sic in provincia nos gerimus,

Ep. 16, 3. *ex oppidis omnibus* (Ern.). *ex nominibus ex o.* Mq. *ex domibus ex o.* βh., RI. (sed haec *ex d. et o.*). *ex domibus o.* (v., B.)? — *mehercule iam* (W.; *et m. iam* l.). *m. etiam* vulgo. — *reviv.: iust. . . tui C. opiniones* (Kayser.). *r., i. . . . C.: ita* (MRI., vulgo *itaque*) *op.* (W., Moser., B.)? Ep. 17, 1. *reda* (M.). *raeda* B. 2. *Nos tamen, etsi* (W.). *N., t. e.* vulgo.

quod ad abstinentiam attinet, ut nullus teruncius
insumatur in quemquam: id fit etiam et legatorum
et tribunorum et praefectorum diligentia; nam omnes
mirifice *συμφιλοδοξοῦσιν* gloriae meae, Lepta noster
mirificus est. Sed nunc propero: perscribam ad te
paucis diebus omnia. Cicerones nostros Deiotarus 3
filius, qui rex ab senatu appellatus est, secum in
regnum: dum in aestivis nos essemus, illum pueris
locum esse bellissimum duximus. Sestius ad me 4
scripsit, quae tecum esset de mea domestica et
maxima cura locutus et quid tibi esset visum:
amabo te, incumbe in eam rem et ad me scribe,
quid et possit et tu censeas. Idem scripsit Horten- 5
sium de proroganda nostra provincia dixisse nescio
quid: mihi in Cumano diligentissime se, ut annui
essemus, defensurum receperat. Si quidquam me
amas, hunc locum muni: dici non potest, quam in-
vitus a vobis absim, et simul hanc gloriam iustitiae
et abstinentiae fore illustriorem spero, si cito de-
cesserimus, id quod Scaevolae contigit, qui solos
novem menses Asiae praefuit. Appius noster, quum 6
me adventare videret, profectus est Tarsum usque
Laodicea; ibi forum agit, quum ego sim in pro-
vincia, quam eius iniuriam non insector — satis
enim habeo negotii in sanandis vulneribus, quae
sunt imposita provinciae, quod do operam ut faciam
quam minima cum illius contumelia —, sed hoc
Bruto nostro velim dicas, illum fecisse non belle,
qui adventu meo, quam longissime potuerit, dis-
cesserit.

XVIII.

Scr. in castris ad Cybistra Cappadociae XI. Kal. Octobres
a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

Quam vellem Romae esses, si forte non es! — 1
nihil enim certi habebamus nisi accepisse nos tuas

litteras a. d. XIIII. Kal. Sextil. datas, in quibus scriptum esset te in Epirum iturum circiter Kal. Sextil. —; sed, sive Romae es sive in Epiro, Parthi Euphraten transierunt duce Pacoro, Orodis, regis Parthorum, filio, *cum* cunctis fere copiis. Bibulus nondum audiebatur esse in Syria; Cassius in oppido Antiochia cum omni exercitu; nos in Cappadocia ad Taurum cum exercitu ad Cybistra; hostis in Cyrrhestica, quae Syriae pars proxima est provinciae meae. His de rebus scripsi ad senatum, quas litteras, si Romae es, videbis, putesne reddendas, et multa, immo omnia, quorum *κεφάλαιον*, ne quid inter caesa et porrecta, ut aiunt, oneris mihi addatur aut temporis; nobis enim hac infirmitate exercitus, inopia sociorum, praesertim fidelium, certissimum subsidium est hiems: ea si venerit nec illi ante in meam provinciam transierint, unum vereor, ne senatus propter urbanarum rerum metum Pompeium nolit dimittere; quod si alium ad ver mittit, non laboro, nobis modo temporis ne quid
2 prorogetur. Haec igitur, si es Romae; sin abes aut etiam si ades, haec negotia sic se habent: stamus animis et, quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, speramus etiam manu. Tuto consedimus, copioso a frumento, Ciliciam prope conspiciente, expedito ad mutandum loco, parvo exercitu, sed, ut spero, ad benevolentiam erga nos consentiente, quem nos Deiotari adventu cum suis omnibus copiis duplicaturi eramus; sociis multo fidelioribus utimur, quam quisquam usus est, quibus incredibilis videtur nostra et mansuetudo et abstinentia; delectus habetur civium Romanorum, frumentum ex agris in loca tuta comportatur. Si fuerit occasio, manu, si minus,
3 locis nos defendemus; quare bono animo es — video

Ep. 18, 1. *Antiochia* (W.). *Antiochiae* vulgo. *Anthiocie* M. 2. *es Romae* (MR.). *R. es* (M2, I., B.)?

enim te et, quasi coram assis, ita cerno *συμπάθειαν*
amoris tui —, sed te rogo, si ullo pacto fieri poterit,
si integra in senatu nostra causa ad Kal. Ianuarias
manserit, ut Romae sis mense Ianuario: profecto
nihil accipiam iniuriae, si tu aderis. Amicos con-
sules habemus, nostrum tribunum pl. Furnium;
verum tua est opus assiduitate, prudentia, gratia.
Tempus est necessarium; sed turpe est me pluribus
verbis agere tecum. Cicerones nostri sunt apud 4
Deiotarum, sed, si opus erit, deducentur Rhodum.
Tu, si es Romae, ut soles, diligentissime, si in
Epiro, mitte tamen ad nos de tuis aliquem tabella-
rium, ut et *tu*, quid nos agamus, et nos, quid tu
agas quidque acturus sis, scire possimus. Ego tui
Bruti rem sic ago, ut suam ipse non ageret; sed
iam exhibeo pupillum neque defendo, sunt enim
negotia et lenta et inania; faciam tamen satis tibi,
cui quidem difficilius est quam ipsi, sed certe satis-
faciam utrique.

XIX.

Scr. in castris ad Cybistra paullo post XI. Kalendas Octobres.

CICERO ATTICO SAL.

Obsignaram iam epistolam eam, quam puto te 1
modo perlegisse, scriptam mea manu, in qua omnia
continentur, quum subito Appii tabellarius a. d. XI.
Kal. Octobres septimo quadragesimo die Roma cele-
riter — hui tam longe! — mihi tuas litteras reddidit;
ex quibus non dubito, quin, ut Pompeium exspectaris,
dum Arimino rediret, iam in Epirum profectus sis,
magisque vereor, ut scribis, ne in Epiro sollicitus
sis non minus, quam nos hic sumus. De Atiliano

Ep. 18, 4. *satis tibi, cui q.* (v.). *s., t. q., c.* vulgo. Ep. 19, 1. *septimo et q.* (W.)? — *quin tu P. . . . rediret, et iam* (v.; *etiam* MRI.; *iam* F. et cd. Caroli)?

nomine scripsi ad Philotimum, ne appellaret Mes-
2 sallam. Itineris nostri famam ad te pervenisse laetor magisque laetabor, si reliqua cognoris. Filiolam tuam tibi † iam Romae iucundam esse gaudeo, eamque, quam numquam vidi, tamen et amo et amabilem esse certo scio. Etiam atque etiam vale.

3 De Patrone et tuis condiscipulis, quae de parietinis in militia laboravi, ea tibi grata esse gaudeo. Quod scribis, libente te repulsam tulisse eum, qui cum sororis tuae filii patruo certarat, magni amoris signum: itaque me etiam admonuisti, ut gauderem; nam mihi in mentem non venerat. „Non credo," inquis. Ut libet, sed plane gaudeo, quoniam *τὸ νεμεσᾶν* interest *τοῦ φθονεῖν*.

XX.

Scr. in Cilicia XII. Kal. Ianuarias (§. 8—10 V. Kal. Ian. paullove post) a. u. c. 703.

CICERO ATTICO SAL.

1 Saturnalibus mane se mihi Pindenissitae dediderunt, septimo et quinquagesimo die, postquam oppugnare eos coepimus. „Qui, malum! isti Pindenissitae, qui sunt?" inquies: „nomen audivi numquam." Quid ego faciam? num potui Ciliciam Aetoliam aut Macedoniam reddere? Hoc iam sic habeto, nec hoc exercitu *nec* hic tanta negotia geri potuisse; quae cognosce *ἐν ἐπιτομῇ*, sic enim concedis mihi proximis litteris. Ephesum ut venerim, nosti, qui etiam mihi gratulatus es illius diei celebritatem, qua nihil me umquam delectavit magis. Inde *in* oppidis iis, quae erant in itinere, mirabiliter accepti

Ep. 19, 2. *tibi iam mire iuc.* (m.)? 3. *in militia* (vulgo). *in Melita* B. ex Gassendi conj. — *scribis, l.* (W.). *s. l.* vulgo. Ep. 20, 1. *gratulatus sis* (W.)? — *Inde in oppidis* (W.). An *I. ab o.* (W.)? *Inde o.* vulgo. — *quae erant in itinere, mirab.* (W.; B. conj. *q. in it. e.*).

Laodiceam pridie Kal. Sextiles venimus. Ibi morati biduum perillustres fuimus honorificisque verbis omnes iniurias revellimus superiores, quod idem dein Apameae quinque dies morati et Synnadis triduum, Philomelii quinque dies, Iconii decem fecimus: nihil ea iurisdictione aequabilius, nihil lenius, nihil gravius. Inde in castra veni a. d. VII. Kalendas 2
Septembres. A. d. III. exercitum lustravi apud Iconium. Ex his castris, quum graves de Parthis nuntii venirent, perrexi in Ciliciam per Cappadociae partem eam, quae Ciliciam attingit, eo consilio, ut Armenius Artavasdes et ipsi Parthi Cappadocia se excludi putarent. Quum dies quinque ad Cybistra castra habuissem, certior sum factus Parthos ab illo aditu Cappadociae longe abesse, Ciliciae magis imminere; itaque confestim iter in Ciliciam feci per Tauri pylas. Tarsum veni a. d. III. Nonas Octobres. 3
Inde ad Amanum contendi, qui Syriam a Cilicia in aquarum divortio dividit; qui mons erat hostium plenus sempiternorum. Hic a. d. III. Idus Octobr. magnum numerum hostium occidimus; castella munitissima nocturno Pomptini adventu, nostro matutino cepimus, incendimus: imperatores appellati sumus. Castra paucos dies habuimus ea ipsa, quae contra Darium habuerat apud Issum Alexander, imperator haud paullo melior quam aut tu aut ego. Ibi dies quinque morati direpto et vastato Amano inde discessimus. * — scis enim dici quaedam *πανικά*, dici item *τὰ κενὰ τοῦ πολέμου* — rumore adventus nostri et Cassio, qui Antiochia tenebatur, animus accessit et Parthis timor iniectus est; itaque eos cedentes ab oppido Cassius insecutus rem bene gessit, qua in fuga magna auctoritate Osaces, dux

Ep. 20, 2. *Cybistra castra* (Sch.) *C.* [*Cappadociae*] *c.* Ern., B. 3. *discessimus.* * — *scis . . . πολ.* — *rumore* (W.). Excidit *Interim* (I., cl.) vel simile aliquid. *d.; s. . . π. Rum.* B.

Parthorum, vulnus accepit eoque interiit paucis post
diebus. Erat in Syria nostrum nomen in gratia.
4 Venit interim Bibulus; credo, voluit appellatione
hac inani nobis esse par: in eodem Amano coepit
loreolam in mustaceo quaerere. At ille cohortem
primam totam perdidit centurionemque primi pili,
nobilem sui generis, Asinium Dentonem, et reliquos
cohortis eiusdem et Sex. Lucilium, T. Gavii Cae-
pionis, locupletis et splendidi hominis, filium, tri-
bunum militum: sane plagam odiosam acceperat
5 quum re, tum tempore. Nos ad Pindenissum, quod
oppidum munitissimum Eleutherocilicum omnium
memoria in armis fuit, feri homines et acres et
omnibus rebus ad defendendum parati: cinximus
vallo et fossa; aggere maximo, vineis, turre altissima,
magna tormentorum copia, multis sagittariis, magno
labore, apparatu, multis sauciis nostris, incolumi
exercitu negotium confecimus. Hilara sane Satur-
nalia, militibus quoque, quibus *captivis* exceptis reli-
quam praedam concessimus. Mancipia venibant
Saturnalibus tertiis, quum haec scribebam: in tri-
bunali res erat ad HS. cxx. Hinc exercitum in
hiberna agri male pacati deducendum Q. fratri
6 dabam; ipse me Laodiceam recipiebam. Haec ad-
huc; sed ad praeterita revertamur. Quod me maxime
hortaris et, quod pluris est quam omnia, in quo
laboras, ut etiam Ligurino μώμῳ satisfaciamus,
moriar, si quidquam fieri potest elegantius; nec iam
ego hanc continentiam appello, quae virtus voluptati

Ep. 20, 5. *Nos ad P. abduximus exercitum, quod* (W.; Bücheler. *Nos adduximus deinde ex. ad P.*)? — *omni memoria* (l.)? — *f., aggere . . . apparatu, m.* (g.). *f., a. . . app.; m.* B. — *app., non multis sauciis* (Klotz.)? — *quibus captivis exceptis* (W.). *e quibus* (superscr. teste Furia *eqs.* cum linea, ɔ: *equitibus,* t. Baitero *equis*) *exc.* M. *quibus exc.* margo M., I. *equis exc.* R. *quibus equis exc.* B. — *tertiis, q. h. s.: in* (Sch.). An *t., q. h. s. in tr.: res* (W.)? *t. Q. h. s., in* a2, B. 6. *et, quod* (g.). *et q.* B.

resistere videtur: ego in vita mea nulla umquam voluptate tanta sum affectus, quanta afficior hac integritate, nec me tam fama, quae summa est, quam res ipsa delectat. Quid quaeris? fuit tanti: me ipse non noram nec satis sciebam, quid in hoc genere facere possem; recte † *ΠΕΦΕCΙΩΑΙ*: nihil est praeclarius. Interim haec *λαμπρά*: Ariobarzanes opera mea vivit, regnat; *ἐν παρόδῳ* consilio et auctoritate et, quod insidiatoribus eius *ἀπρόσιτον* me, non modo *ἀδωροδόκητον* praebui, regem regnumque servavi; interea e Cappadocia ne pilum quidem — Brutum abiectum, quantum potui, excitavi, quem non minus amo quam tu, paene dixi, quam te —; atque etiam spero toto anno imperii nostri teruncium sumptus in provincia nullum fore.
Habes omnia. Nunc publice litteras Romam mittere 7
parabam: uberiores erunt, quam si ex Amano misissem. At te Romae non fore! sed est totum, quid Kalendis Martiis futurum sit; vereor enim, ne, quum de provincia agetur, si Caesar resistet, nos retineamur: his tu si adesses, nihil timerem.

Redeo ad urbana, quae ego diu ignorans ex 8
tuis iucundissimis litteris a. d. v. Kal. Ianuarias denique cognovi. Eas diligentissime Philogenes, libertus tuus, curavit perlonga et non satis tuta via perferendas; nam, quas Laenii pueris scribis datas, non acceperam. Iucunda de Caesare et quae senatus decrevit et quae tu speras, quibus ille si cedit, salvi sumus. Incendio Plaetoriano quod Seius ambustus est, minus moleste fero. Lucceius de Q. Cassio cur tam vehemens fuerit et quid actum sit,

Ep. 20, 6. *ΠΕΦΕCΙΩΑΙ* M. (c. ex sui codicis vestigiis *πέφεισμαι*). *πεφυσίαμαι* vel *πεφύσημαι* (W.)? *πεφυσίωμαι* v., B. 7. *totum, quid* (MRq.). *t. in eo, q.* (W.)? *t., quod* I., βh., B. — *futurum sit* (Rβhφ). *f. est* MIB. — 8—10. *Redeo* .... *pergratum* post 1—7 scr. (Sch.). *timerem. Redeo* uno tenore vulgo.

9 aveo scire. Ego, quum Laodiceam venero, Quinto, sororis tuae filio, togam puram iubeor dare, cui moderabor diligentius: Deiotarus, cuius auxiliis magnis usus sum, ad me, ut scripsit, cum Ciceronibus Laodiceam venturus erat. Tuas etiam Epiroticas exspecto litteras, ut habeam rationem non modo negotii, verum etiam otii tui. Nicanor in officio est et a me liberaliter tractatur; quem, ut puto, Romam cum litteris publicis mittam, ut et diligentius perferantur et idem ad me certa de te et a te referat. Alexis quod mihi toties salutem ascribit, est gratum; sed cur non suis litteris idem facit, quod meus ad te Alexis facit? Phemio quaeritur *κέρας*. Sed haec hactenus. Cura, ut valeas et ut sciam, quando cogites Romam: etiam atque etiam vale.

10 Tua tuosque Thermo et praesens Ephesi diligentissime commendaram et nunc per litteras, ipsumque intellexi esse perstudiosum tui. Tu velim, quod antea ad te scripsi, de domo Pammeni des operam, ut, quod tuo meoque beneficio puer habet, cures, ne qua ratione convellatur: *id quum* utrique nostrum honestum existimo, tum mihi erit pergratum.

XXI.

Scr. Laodiceae Idibus Februariis a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Te in Epirum salvum venisse et, ut scribis, ex sententia navigasse vehementer gaudeo, non esse Romae meo tempore pernecessario submoleste fero, hoc me tamen consolor uno: spero te istic iucunde

Ep. 20, 10. *operam et* (Boot.)? — *utr. n. honestum* (Z., c. o: C.). *h. u. n.* Büchel., B. *hon.* om. MRI, a. Ep. 21, 1. *consolor uno: spero* (Madvig.). c.: *non s.* MRIB.

hiemare et libenter requiescere. *C.* Cassius, frater 2
Q. Cassii, familiaris tui, pudentiores illas litteras
miserat, de quibus tu ex me requiris, quid sibi
voluerint, quam eas, quas postea misit, quibus per
se scribit confectum esse Parthicum bellum: re-
cesserant illi quidem ab Antiochia ante Bibuli ad-
ventum, sed nullo nostro εὐημερήματι; hodie vero
hiemant in Cyrrhestica maximumque bellum im-
pendet, nam et Orodi, regis Parthorum, filius in
provincia nostra est nec dubitat Deiotarus, cuius
filio pacta est Artavasdis filia, ex quo sciri potest,
quin cum omnibus copiis ipse prima aestate Euphra-
ten transiturus sit. Quo autem die Cassii litterae
victrices in senatu recitatae sunt, † id est Nonis
Octobribus, eodem meae tumultum nuntiantes. Axius
noster ait nostras auctoritatis plenas fuisse, illis
negat creditum; Bibuli nondum erant allatae, quas
certo scio plenas timoris fore. Ex his rebus hoc 3
vereor, ne, quum Pompeius propter metum rerum
novarum nusquam dimittatur, Caesari nullus honos
a senatu habeatur, dum hic nodus expediatur, non
putet senatus nos, antequam successum sit, opor-
tere decedere nec in tanto motu rerum tantis pro-
vinciis singulos legatos praeesse. Hic, ne quid mihi
prorogetur, quod ne intercessor quidem sustinere
possit, horreo, atque eo magis, quod tu abes, qui
consilio, gratia, studio multis rebus occurreres.
[Sed] dices me ipsum mihi sollicitudinem struere.
† Cogor, et velim ita sit, sed omnia metuo; etsi
bellum ἀκροτελεύτιον habet illa tua epistola, quam
dedisti nauseans Buthroto: „tibi, ut video et spero,

Ep. 21, 2. *miserat, de ... vol., quam* (W.). *m. — de ... v. — q.* vulgo. — † *id est N. Oct.* (W.). *id est Nonis Novembribus* (W.) aut *datae N. Oct.* (Hoffmann.). *id est N. O.* vulgo. 3. *Ex his rebus* (MRI., l.). *Ex iis r.* (a., B.)? — † *Cogor* (Sch.). Sententia Ciceronis requirit *Fortasse* (Sch.) simileve aliquid.

nulla ad decedendum erit mora": mallem „ut video;"
4 nihil opus fuit „ut spero." Acceperam autem satis
celeriter Iconii per publicanorum tabellarios a Len-
tuli triumpho datas: in his γλυκύπικρον illud: con-
firmas moram mihi nullam fore, deinde addis, si
quid secus, te ad me esse venturum. Angunt me
dubitationes tuae; simul et vides, quas acceperim
litteras, nam, quas Hermoni, centurionis Canuleii
liberto, scribis te dedisse, non accepi. Laenii pueris
te dedisse saepe ad me scripseras: eas Laodiceae
denique, quum eo venissem, III. Idus Februar.
Laenius mihi reddidit datas a. d. X. Kal. Octobres.
Laenio tuas commendationes et statim verbis et
5 reliquo tempore re probabo. Hae litterae cetera
vetera habebant, unum hoc novum, de Cibyratis
pantheris. Multum te amo, quod respondisti M.
Octavio te non putare; sed posthac omnia, quae
recta non erunt, pro certo negato, nos enim et
nostra sponte bene firmi et mehercule auctoritate
tua inflammati vicimus omnes — hoc tu ita reperies
— quum abstinentia, tum iustitia, facilitate, clemen-
tia. Cave putes quidquam homines magis umquam
esse miratos quam nullum teruncium me obtinente
provinciam sumptus factum esse nec in rem publicam
nec in quemquam meorum, praeterquam in L. Tullium
legatum. Is, ceteroqui abstinens, sed † Iulia lege
transitam, semel tamen in diem, non, ut alii sole-
bant, omnibus vicis, praeter eum semel nemo ac-
cepit facit, ut mihi excipiendus sit, quum teruncium

Ep. 21, 3. *deced. erit mora* (Zb., c. ɔ: C.). *d. m.* MRIqaB. 4. *in iis* (R.)? — *illud: conf.* (Sch.). *i. c.* vulgo. — *me venturum* (Ern., Madvig.)? *me fore v.* MRI. *me esse v.* C., AF. — *Canuleii* (mg. l. 1584) *liberto* (l.), *scr.* (W.). *canule ipse s.* M. *camule i. s.* R. *camulae i. s.* cdd. Mal. *camillae i. s* Ih. *Canuleii, ipse s.* B. — *III. Idus* vulgo. *tertio I.* (MB.)? 5. *Hae litt.* (I.). *he l.* M2. *Hae* om. M1. *Eae l.* (RB.)? — *recta* (ZC.). *certa* (MRI., vulgo)? — *sed † Iulia . . . facit*

nego sumptus factum: praeter eum accepit nemo.
Has a nostro Q. Titinio sordes accepimus. Ego 6
aestivis confectis Quintum fratrem hibernis et Ciliciae praefeci; Q. Volusium, tui Tiberii generum, certum hominem, sed mirifice etiam abstinentem, misi in Cyprum, ut ibi pauculos dies esset, ne cives Romani pauci, qui illic negotiantur, ius sibi dictum negarent, nam evocari ex insula Cyprios non licet.
Ipse in Asiam profectus sum Tarso Nonis Ianuariis, 7
non mehercule dici potest, qua admiratione Ciliciae civitatum maximeque Tarsensium. Postea vero quam Taurum transgressus sum, mirifica exspectatio Asiae nostrarum dioecesium, quae sex mensibus imperii mei nullas meas acceperat litteras, numquam hospitem viderat; illud autem tempus quotannis ante me fuerat in hoc quaestu: civitates locupletes, ne in hiberna milites reciperent, magnas pecunias dabant, Cyprii talenta Attica CC., qua ex insula — non *ὑπερβολικῶς*, sed verissime loquor — nummus nullus me obtinente erogabitur. Ob haec beneficia, quibus illi obstupescunt, nullos honores mihi nisi verborum decerni sino, statuas, fana, *τέθριππα* prohibeo, nec sum in ulla re alia molestus civitatibus, sed fortasse tibi, qui haec praedicem de me: perfer, si me amas;
tu enim me haec facere voluisti. Iter igitur ita per 8
Asiam feci, ut etiam fames — qua nihil miserius est —, quae tum erat in hac mea Asia — messis enim nulla fuerat —, mihi optanda fuerit: quacumque iter feci, nulla vi, nullo iudicio, nulla con-

(M., plerique Mal., 3 cdd. m., βh., I. — sed haec *accepit, hic facit,* ut AF. —, R., sed *transita,* W.). *sed qui I. l. transitans* (*transitans* m.) — *semel . . . . solebant, ex* (vel *ab* vel *in*) *o. vicis* — *acceperit, facit* (W.)? *a., hic facit* (A., cd. Caroli, Iacl.)? [*sed*] *I. l. transita, s. . . vicis,* [*pr. . . accepit*] *f.* B. *praeter . . . acc.* Ern. ex g. conj. delevit. — *excipiendum* (Mal.)? 6. *h., sed mirifice* vulgo. *h. et m.* Corr., B. — *mir. etiam abst.* (A., cd. Caroli). *m. a.* MRI ψ B. 7. *erogabitur* (A., vc., I.). *erogabatur* MRψ., B.

tumelia, auctoritate et cohortatione perfeci, ut et
Graeci et cives Romani, qui frumentum compres-
9 serant, magnum numerum populis pollicerentur. Idi-
bus Februariis, quo die has litteras dedi, forum
institueram agere Laodiceae Cibyraticum et Apa-
meense, ex Idibus Martiis ibidem Synnadense, Pam-
phylium — tum Phemio dispiciam κέρας —, Lyca-
onium, Isauricum; ex Idibus Maiis in Ciliciam, ut
ibi Iunius consumatur, velim tranquille a Parthis.
Quinctilis, si erit, ut volumus, in itinere est per
provinciam redeuntibus consumendus: venimus enim
in provinciam Laodiceam Sulpicio et Marcello con-
sulibus, pridie Kalendas Sextiles; inde nos oportet
decedere a. d. III. Kalendas Sextiles. Primum con-
tendam a Quinto fratre, ut se praefici patiatur,
quod et illo et me invitissimo fiet; sed aliter honeste
fieri non potest, praesertim quum virum optimum,
Pomptinum, ne nunc quidem retinere possim, rapit
enim hominem Postumius Romam, fortasse etiam
10 Postumia. Habes consilia nostra: nunc cognosce
de Bruto. Familiares habet Brutus tuus quosdam
creditores Salaminiorum ex Cypro, M. Scaptium et
P. Matinium, quos mihi maiorem in modum com-
mendavit. Matinium non novi. Scaptius ad me
in castra venit. Pollicitus sum curaturum me Bruti
causa, ut ei Salaminii pecuniam solverent: egit
gratias. Praefecturam petivit: negavi me cuiquam
negotianti dare — quod idem tibi ostenderam; Cn.
Pompeio petenti probaram institutum meum, quid
dicam Torquato de M. Laenio tuo, multis aliis? —;
sin praefectus vellet esse syngraphae causa, me
curaturum, ut exigeret. Gratias egit, discessit.
Appius noster turmas aliquot equitum dederat huic

Ep. 21, 9. *Apameense* (l.). *Apamense* vulgo. — *rapit enim h.* (RI.). *r. h. e.* M. *p.: r. h.* [*enim*] *P.* (Or., B.)? 10. *dicam T. . . aliis? —; sin* (W.). *d.? T. . . aliis: si* B. *sin praef.* R. *sim. pref.* M. *si p.* vulgo.

Scaptio, per quas Salaminios coërceret, et eundem habuerat praefectum; vexabat Salaminios. Ego equites ex Cypro decedere iussi: moleste tulit Scaptius. Quid multa? ut ei fidem meam prae- 11
starem, quum ad me Salaminii Tarsum venissent et una Scaptius, imperavi, ut pecuniam solverent. Multa de syngrapha, de Scaptii iniuriis: negavi me audire; hortatus sum, petivi etiam pro meis in civitatem beneficiis, ut negotium conficerent, denique dixi me coacturum. Homines non modo non recusare, sed etiam hoc dicere, se a me solvere; quod enim praetori dare consuessent, — quoniam ego non acceperam — se a me quodam modo dare, atque etiam minus esse aliquanto in Scaptii nomine quam in vectigali praetorio: collaudavi homines. „Recte," inquit Scaptius, „sed subducamus summam." Interim, quum ego in edicto translaticio centesimas me observaturum haberem cum anatocismo anniversario, ille ex syngrapha postulabat quaternas. „Quid ais?" inquam: „possumne contra meum edictum?" At ille profert senatus consultum Lentulo Philippoque consulibus, VT, QVI CILICIAM OBTINERET,
IVS EX ILLA SYNGRAPHA DICERET: cohorrui primo; 12
etenim erat interitus civitatis. Reperio duo senatus consulta iisdem consulibus de eadem syngrapha. Salaminii quum Romae versuram facere vellent, non poterant, quod lex Gabinia vetabat. Tum iis Bruti familiares freti gratia Bruti dare volebant quaternis, si sibi senatus consulto caveretur. Fit gratia Bruti senatus consultum, VT NEVE SALAMINIIS NEVE QVI EIS DEDISSET FRAVDI ESSET: pecuniam numerarunt. † Et postea venit in mentem feneratoribus nihil se iuvare illud senatus consultum,

Ep. 21, 11. *et una Sc.* (L.). *et in iis S.* (MRB.)? — *solverent. Illi multa* (W.)? 12. † *Et postea* (W.). *Sed p.* (W.) aut *Postea* (Or.). [*Et*] *p.* B.

quod ex syngrapha ius dici lex Gabinia vetaret. Tum fit senatus consultum, VT [EX] EA SYNGRAPHA * * ESSET, * * * quam ceterae, sed ut eodem. Quum haec disseruissem, seducit me Scaptius; ait se nihil contra dicere, sed illos putare talenta CC. se debere: ea se velle accipere, debere autem [illos] paullo minus; rogat, ut eos ad ducenta perducam. „Optime," inquam. Voco illos ad me, remoto Scaptio. „Quid vos? quantum," inquam, „debetis?" Respondent „CVI." Refero ad Scaptium. Homo clamare. „Quid opus est?" inquam: „rationes conferatis *licet.*" Assidunt, subducunt: *ad* nummum convenit. Illi se numerare velle, urgere, ut acciperet. Scaptius me rursus seducit, rogat, ut rem sic relinquam. Dedi veniam homini impudenter petenti; Graecis querentibus, et, ut in fano deponerent, postulantibus non concessi. Clamare omnes, qui aderant, nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatocismo contentus non esset; alii, nihil stultius; mihi autem impudens magis quam stultus videbatur, nam aut bono nomine centesimis contentus erat aut non
13 bono quaternas centesimas sperabat. Habes meam causam, quae si Bruto non probatur, nescio, cur illum amemus, sed avunculo eius certe probabitur, praesertim quum senatus consultum modo factum sit, puto, postquam tu es profectus, in creditorum causa, ut centesimae perpetuo fenore ducerentur: hoc quid intersit, si tuos digitos novi, certe habes subductum. In quo quidem, *ὁδοῦ πάρεργον*, *L.* Luc-

Ep. 21, 12. [*EX*] *EA* (l., W.). *ET EA* Zb. *EX EA* B. — * * *ESSET*, * * * *q.* (W.). * * * *esset*, *q.* B. *EODEM IURE ESSET* (l. *ESSET E. I.*), *QVO CETERAE*: *ne meliore* (l. *non m.*), *quam* (W.)? — [*illos*] (Ern.). Sine uncis B. — *inquam*: *„rat. conf. licet"* (W.). An *i.*: *„r. conferetis"* (W.)? *inquam quam r. conferatis* MR(I)βh., Ambr. 16. *est" i. „quam ut r. conf."* B. — *querentibus et ut* (I., l.). *q., ut* vulgo.

ceius M. f. queritur apud me per litteras summum
esse periculum, ne culpa senatus his decretis res
ad tabulas novas perveniat; commemorat, quid olim
mali C. Iulius fecerit, quum dieculam duxerit; num-
quam rei publicae plus. Sed ad rem redeo. Me-
ditare adversus Brutum causam meam, si haec causa
est, contra quam nihil honeste dici potest, praeser-
tim quum integram rem et causam reliquerim. Re-
liqua sunt domestica. De ἐνδομύχῳ probo idem, 14
quod tu, Postumiae filio, quoniam Pontidia nugatur;
sed vellem adesses. A Quinto fratre his mensibus
nihil exspectaris; nam Taurus propter nives ante
mensem Iunium transiri non potest. Thermum, ut
rogas, creberrimis litteris fulcio. P. Valerium negat
habere quidquam Deiotarus rex eumque ait a se
sustentari. Quum scies, Romae intercalatum sit necne,
velim ad me scribas certum, quo die mysteria futura
sint. Litteras tuas minus paullo exspecto, quam si
Romae esses, sed tamen exspecto.

Ep. 21, 13. *quum diec. prodixerit* (Klotz.)? *q. d. dixerit* MRIβh., Oxx. 14. *Pontidiae* (Mal.)? — *ait a se sustentari* (a.). *ait se s.* MI. *ait se sustentare* RβB.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER SEXTUS.

I.

Scr. Laodiceae VI. Kal. Martias a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi tuas litteras a. d. quintum Terminalia Laodiceae, quas legi libentissime plenissimas amoris, humanitatis, officii, diligentiae. Iis igitur respondebo, *non χρύσεα χαλκείων* — sic enim postulas —, nec *οἰκονομίαν* meam instituam, sed ordinem conservabo tuum. Recentissimas a Cybistris te meas litteras habere ais a. d. x. Kalendas Octobres datas, et scire vis, tuas ego quas acceperim: omnes fere, quas commemoras, praeter eas, quas scribis Lentuli pueris et Equotutico et Brundisio datas; quare non *οἴχεται* tua industria, quod vereris, sed praeclare ponitur, si quidem id egisti, ut ego delectarer, nam
2 nulla re sum delectatus magis. Quod meam *βαθύτητα* in Appio tibi, liberalitatem etiam in Bruto probo, vehementer gaudeo, ac putaram paullo secus. Appius enim ad me ex itinere bis terve *ὑπομεμ-*

Ep. 1, 1. *resp., non χρύσεα χαλκείων* — *sic* (mg. l. 1584, sed sine *non*). *resp.* — *sic* vulgo (v. *resp.* * *sic*). 2. *liberalitatem* (MRIβ., Oxx.). *libertatem* (v. conj., B.)? *paullo secus* (c. ɔ: C., l. ɔ: Z.). Om. *p.* MRI., a., B.

ψιμοίρους litteras miserat, quod quaedam a se constituta rescinderem. Ut si medicus, quum aegrotus alii medico traditus sit, irasci velit ei [medico], qui sibi successerit, si, quae ipse in curando constituerit, immutet ille, sic Appius, quum ἐξ ἀφαιρέσεως provinciam curarit, sanguinem miserit, quidquid potuit detraxerit, mihi tradiderit enectam, προςανατρεφομένην eam a me non libenter videt, sed modo suscenset, modo gratias agit; nihil enim a me fit cum ulla illius contumelia: tantummodo dissimilitudo meae rationis offendit hominem; quid enim potest esse tam dissimile, quam illo imperante exhaustam esse sumptibus et iacturis provinciam, nobis eam obtinentibus nummum nullum esse erogatum nec privatim nec publice? quid dicam de illius praefectis, comitibus, legatis etiam? de rapinis? de libidinibus? de contumeliis? nunc autem domus mehercule nulla tanto consilio aut tanta disciplina gubernatur aut tam modesta est quam nostra tota provincia. Haec nonnulli amici Appii ridicule interpretantur, qui me idcirco putent bene audire velle, ut ille male audiat, et recte facere non meae laudis, sed illius contumeliae causa; sin Appius, ut Bruti litterae, quas ad te misit, significabant, gratias nobis agit, non moleste fero, sed tamen eo ipso die, quo haec ante lucem scribebam, cogitabam eius multa
inique constituta et acta tollere. Nunc venio ad 3
Brutum, quem ego omni studio te auctore sum complexus, quem etiam amare coeperam, sed illico revocavi me, ne te offenderem: noli enim putare me quidquam maluisse, quam ut mandatis satisfacerem, nec ulla de re plus laborasse; mandatorum

Ep. 1, 2. *constituerit, immutet* (mg. M., Land., 2 Ambr., I.), *constituerim ut et* M1 (M2 *constituerit*). *c., mutet* mg. M., RB. — *legatis etiam? de* (W.). *l.? etiam de* vulgo. 3. *quam ut mandatis satisfacerem* (M2, RI., β, Ambr. 17). *q. ut m. facerem* M1. *q., ut mandarat is, facere* Ern., B.

autem mihi libellum dedit, iisdemque de rebus tu mecum egeras. Omnia sum diligentissime persecutus. Primum ab Ariobarzane sic contendi, ut talenta, quae mihi pollicebatur, illi daret. Quoad mecum rex fuit, perbono loco res erat: post a Pompeii procuratoribus sexcentis premi coeptus est; Pompeius autem quum ob ceteras causas plus potest unus quam ceteri omnes, tum quod putatur ad bellum Parthicum esse venturus. Ei tamen sic nunc solvitur: tricesimo quoque die talenta Attica XXXIII, et hoc ex tributis; nec † id satis efficitur in usuram menstruam, sed Gnaeus noster clementer id fert: sorte caret, usura, nec ea solida, contentus est. Alii neque solvit cuiquam nec potest solvere; nullum enim aerarium, nullum vectigal habet: Appii instituto tributa imperat; ea vix, in fenus Pompeii quod satis sit, efficiunt. Amici regis duo tresve perdivites sunt, sed ii suum tam diligenter tenent quam ego aut tu. Equidem non desino tamen per
4 litteras rogare, suadere, accusare regem. Deiotarus etiam mihi narravit se ad eum legatos misisse de re Bruti; eos sibi responsum rettulisse illum non habere. Et mehercule ego ita iudico, nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius. Itaque aut tutela cogito me abdicare aut, ut pro Glabrione Scaevola, fenus et impendium recusare. Ego tamen, quas per te Bruto promiseram praefecturas, M. Scaptio, L. Gavio, qui in regno rem Bruti procurabant, detuli: nec enim in provincia mea negotiabantur; tu autem meministi nos sic agere, ut quot vellet praefecturas sumeret, dum ne negotiatori: itaque duas ei praeterea dederam, sed ii, qui-
5 bus petierat, de provincia decesserant. Nunc cognosce de Salaminiis, quod video tibi etiam novum

Ep. 1, 3. *nec † id satis efficitur* (W.). *nec ita s. e.* (W. et Or.) aut *nec id s. efficit* (Ern., B.).

accidisse tamquam mihi: numquam enim ex illo audivi illam pecuniam esse suam; quin etiam libellum ipsius habeo, in quo est: „Salaminii pecuniam debent M. Scaptio et P. Matinio, familiaribus meis.“ Eos mihi commendat; ascribit etiam et quasi calcar admovet, intercessisse se pro iis magnam pecuniam. Confeceram, ut solverent centesimis sexennii ductis cum renovatione singulorum annorum. At Scaptius quaternas postulabat: metui, si impetrasset, ne tu ipse me amare desineres; nam ab edicto meo recessissem et civitatem in Catonis et in ipsius Bruti fide locatam meisque beneficiis ornatam funditus perdidissem. Atque hoc tempore 6 ipso impingit mihi epistolam Scaptius Bruti, rem illam suo periculo esse, quod nec mihi umquam Brutus dixerat nec tibi, etiam ut praefecturam Scaptio deferrem. Id vero per te exceperamus, *ne* negotiatori; quod si cuiquam, huic tamen non: fuerat enim praefectus Appio, et quidem habuerat turmas equitum, quibus inclusum in curia senatum Salamine obsederat, ut fame senatores quinque morerentur; itaque ego, quo die tetigi provinciam, quum mihi Cyprii legati Ephesum obviam venissent, litteras misi, ut equites ex insula statim decederent. His de causis credo Scaptium iniquius de me aliquid ad Brutum scripsisse. Sed tamen hoc sum animo: si Brutus putabit me quaternas centesimas oportuisse decernere, quum tota provincia singulas observarem itaque edixissem idque etiam acerbissimis feneratoribus probaretur, si praefecturam negotiatori denegatam queretur, quod ego Torquato nostro in tuo Laenio, Pompeio ipsi in Sex. Statio negavi et iis probavi, si equites deductos moleste feret, accipiam equidem dolorem mihi illum irasci,

Ep. 1, 5. *interc. a se pro* (l. 1584)? 6. *praef. Appii* (W. et Corr.)?

sed multo maiorem non esse eum talem, qualem
7 putassem. Illud quidem fatebitur Scaptius, me ius dicente sibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi potestatem fuisse; addo etiam illud, quod vereor tibi ipsi ut probem: consistere usura debuit, quae erat in edicto meo; deponere volebant: impetravi a Salaminiis, ut silerent. Veniam illi quidem mihi dederunt, sed quid iis fiet, si huc Paullus venerit? Sed totum hoc Bruto dedi, qui de me ad te humanissimas litteras scripsit, ad me autem, etiam quum rogat aliquid, contumaciter, arroganter, ἀκοινωνήτως solet scribere; tu autem velim ad eum scribas de his rebus, ut sciam, quomodo haec accipiat, facies enim me certiorem. Atque haec superioribus litteris ad te diligenter perscripseram, sed plane te intelligere volui mihi non excidisse illud, quod tu ad me quibusdam litteris scripsisses: si nihil aliud de hac provincia nisi illius benevolentiam deportassem, mihi id satis esse. Sit sane, quoniam ita tu vis, sed tamen cum eo, credo, quod sine peccato meo fiat: igitur, *ut* meo decreto solvatur Scaptio statim, quam id rectum sit, tu iudi-
8 cabis; ne ad Catonem quidem provocabo. Sed noli me putare ἐγκελεύσματα illa tua abiecisse, quae mihi in visceribus haerent: flens mihi meam famam commendasti; quae epistola tua est, in qua *non* mentionem facias? Itaque irascatur, qui volet: patiar; τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ, praesertim quum sex libris tamquam praedibus me ipse obstrinxerim, quos tibi tam valde probari gaudeo. E quibus unum ἱστορικὸν requiris de Cn. Flavio, Annii filio. Ille vero ante decemviros non fuit, quippe qui aedilis curulis fuerit, qui magistratus multis annis

Ep. 1, 7. *ut igitur meo* (W.)? 8. *non mentionem* (I.). *non* om. MRβh. *m. non* v., B. — *me ipse* (m., l.). *me ipsum* vulgo. — *Cn. filio* (m.)?

post decemviros institutus est. Quid ergo profecit,
quod protulit fastos? occultatam putant quodam
tempore istam tabulam, ut dies agendi peterentur
a paucis; nec vero pauci sunt auctores Cn. Flavium
scribam fastos protulisse actionesque exposuisse,
ne me hoc vel potius Africanum — is enim lo-
quitur — commentum putes. *Οὐκ ἔλαθέ σε* illud
de gestu histrionis: tu scelestе suspicaris, ego *ἀφε-
λῶς* scripsi. De me imperatore scribis te ex Philo- 9
timi litteris cognosse; sed credo te, iam in Epiro
quum esses, binas meas de omnibus rebus accepisse,
unas a Pindenisso capto, alteras Laodicea, utrasque
tuis pueris datas; quibus de rebus propter casus
navigandi per binos tabellarios misi Romam litteras
publice. De Tullia mea tibi assentior scripsique 10
ad eam et ad Terentiam mihi placere; tu enim ad
me iam ante scripseras: „ac vellem te in tuum
veterem gregem rettulisses.“ Correcta vero epistola
Memmiana nihil negotii fuit; multo enim malo
hunc a Pontidia quam illum a Servilia. Quare
adiunges Saufeium nostrum, hominem semper aman-
tem mei, nunc, credo, eo magis, quod debet etiam
fratris Appii amorem erga me cum reliqua here-
ditate crevisse, qui declaravit, quanti me faceret,
quum saepe, tum in Bursa: ne tu me sollicitudine
magna liberaris. Furnii exceptio mihi non placet, 11
nec enim ego ullum aliud tempus timeo, nisi quod
ille solum excipit; sed scriberem ad te de hoc plura,
si Romae esses. In Pompeio te spem omnem otii
ponere non miror: ita res est, removendumque
censeo illud „dissimulantem.“ Sed [enim], *οἰκονομία*
si perturbatior est, tibi assignato; te enim sequor
σχεδιάζοντα. Cicerones pueri amant inter se, di- 12

Ep. 1, 8. *exposuisse* (Schilling.). *comp.* vulgo. 9. *alteras* *L.* (A., l. ɔ: Z.). *a. a L.* vulgo. — *casus* (W.). *casum* vulgo. 11. *Sed [enim], οἰκ.* (W.). *Sed enim, οἰκ.* vulgo. *οἰκ. mea si pert.* (W.)?

scunt, exercentur, sed alter, uti dixit Isocrates in
Ephoro et Theopompo, frenis eget, alter calcaribus.
Quinto togam puram Liberalibus cogitabam dare;
mandavit enim pater: ea sic observabo, quasi inter-
calatum non sit. Dionysius mihi quidem in amori-
bus est; pueri autem aiunt eum furenter irasci,
sed homo nec doctior nec sanctior fieri potest nec
13 tui meique amantior. Thermum, Silium vere audis
laudari: valde honeste *se* gerunt. Adde M. Nonium,
Bibulum, me, si voles; iam Scrofa vellem haberet
ubi posset, est enim lautum negotium: ceteri in-
firmant *πολίτευμα* Catonis. Hortensio quod causam
meam commendas, valde gratum. De Amiano spei
nihil putat esse Dionysius; Terentii nullum vestigium
agnovi; Moeragenes certe periit: feci iter per eius
possessionem, in qua animal reliquum nullum est.
Haec non noram tum, quum cum Democrito tuo
locutus sum. Rhosica vasa mandavi; sed heus tu,
quid cogitas? in felicatis lancibus et splendidissimis
canistris olusculis nos soles pascere, quid te in vasis
fictilibus appositurum putem? *Κέρας* Phemio man-
datum est: reperietur, modo aliquid illo dignum
14 canat. Parthicum bellum impendet. Cassius ineptas
litteras misit, necdum Bibuli erant allatae, quibus
recitatis puto fore, ut aliquando commoveatur se-
natus. Equidem sum in magna animi perturbatione.
Si, ut opto, non prorogatur nostrum negotium,
habeo Iunium et Quinctilem in metu. Esto: duos
quidem menses sustinebit Bibulus. Quid illo fiet,
quem reliquero, praesertim si fratrem? quid me
autem, si non tam cito decedo? Magna turba est;
mihi tamen cum Deiotaro convenit, ut ille in meis
castris esset cum suis copiis omnibus, habet autem

Ep. 1, 13. *valde se hon.* (I.)? *v. h.* MRψ. — *tum, quum cum D. tuo l.* (b.). *tum, cum D. t. quum l.* (l., B.)? Om. *quum* MRl., ac. 14. *duo quidem* (vc.)?

cohortes quadringenarias nostra armatura XXX.,
equitum CIↃ CIↃ: erit ad sustentandum, quoad
Pompeius veniat, qui litteris, quas ad me mittit,
significat suum negotium illud fore. Hiemant in
nostra provincia Parthi; exspectatur ipse Orodes:
quid quaeris? aliquantum est negotii. De Bibuli 15
edicto, nihil novi praeter illam exceptionem, de
qua tu ad me scripseras: „nimis gravi praeiudicio
in ordinem nostrum.“ Ego tamen habeo ἰσοδυνα-
μοῦσαν, sed tectiorem, ex Q. Mucii, P. f., edicto
Asiatico, EXTRA QVAM SI ITA NEGOTIVM GESTVM
EST, VT EO STARI NON OPORTEAT EX FIDE BONA,
multaque sum secutus Scaevolae, in iis illud, in
quo sibi libertatem censent Graeci datam, ut Graeci
inter se disceptent suis legibus. Breve autem
edictum est propter hanc meam διαίρεσιν, quod
de duobus generibus edicendum putavi, quorum
unum est provinciale, in quo est de rationibus
civitatum, de aere alieno, de usura, de syngraphis,
in eodem omnia de publicanis, alterum, quod sine
edicto satis commode transigi non potest, de here-
ditatum possessionibus, de bonis [possidendis] ven-
dendis, magistris faciendis, quae ex edicto et
postulari et fieri solent; tertium de reliquo iure
dicundo ἄγραφον reliqui: dixi me de eo genere
mea decreta ad edicta urbana accommodaturum.
Itaque curo et satisfacio adhuc omnibus. Graeci
vero exsultant, quod peregrinis iudicibus utuntur.
„Nugatoribus quidem,“ inquies. Quid refert? tamen
se αὐτονομίαν adeptos putant; vestri enim, credo,
graves habent Turpionem sutorium et Vettium man-
cipem. De publicanis quid agam, videris quaerere: 16
habeo in deliciis, obsequor, verbis laudo, orno;
efficio, ne cui molesti sint. Τὸ παραδοξότατον,

Ep. 1, 15. *edicto, n.* (Or. I.). *e. n.* B. — *quod de duobus* (W.). *q. duobus* vulgo. — *habent T.* (W.). *h., T.* (vulgo)?

usuras eorum, quas pactionibus ascripserant, servavit etiam Servilius; ego sic: diem statuo satis laxam, quam ante si solverint, dico me centesimas ducturum, si non solverint, ex pactione; itaque et Graeci solvunt tolerabili fenore et publicanis res est gratissima, † si illa iam habent, pleno modio verborum honorem, invitationem crebram: quid plura? sunt omnes ita mihi familiares, ut se quisque maxime putet; sed tamen *μηδὲν αὐτοῖς* — scis
17 reliqua. De statua Africani — *ὢ πραγμάτων ἀσυγκλώστων*! sed me *id* ipsum delectavit in tuis litteris —, ain tu? Scipio hic Metellus proavum suum nescit censorem non fuisse? Atqui nihil habuit aliud inscriptum nisi CENSOR ea statua, quae ab Opis parte posita in excelso est; in illa autem, quae est ad *Πολυκλέους* Herculem, inscriptum est CONSUL, quam esse eiusdem status, amictus, anulus, imago ipsa declarat. At mehercule ego, quum in turma inauratarum equestrium, quas hic Metellus in Capitolio posuit, animadvertissem in Serapionis subscriptione Africani imaginem, erratum fabrile putavi, nunc
18 video Metelli. O *ἀνιστορησίαν* turpem! nam illud de Flavio et fastis, si secus est, commune erratum est — et tu belle *ἠπόρησας* et nos publicam prope opinionem secuti sumus —, ut multa apud Graecos. Quis enim non dixit *Εὔπολιν, τὸν τῆς ἀρχαίας*, ab Alcibiade navigante in Siciliam deiectum esse in mare? redarguit Eratosthenes, affert enim, quas ille post id tempus fabulas docuerit. Num idcirco Duris Samius, homo in historia diligens, quod cum multis erravit, irridetur? Quis Zaleucum leges Locris scripsisse non dixit? num igitur iacet Theo-

Ep. 1, 16. *grat.*, † *si* (W.). *gr. Sed* (W.) aut *gr. Scilicet* (W. et Or.). *gr., si* B. 17. *parte postica in* (Urlichs.)? — *CONSUL ea st. . . . est; in illa item* (F.), *quae* (Mal.)? — *Ac* (vel *Atque*) *mehercule* (W.)? 18. *est — et tu . . . sumus —, ut* (W.). *est, et tu . . . s., ut* vulgo.

phrastus, si id a Timaeo, tuo familiari, reprehensum
est? Sed nescire proavum suum censorem non fuisse
turpe est, praesertim quum post eum consulem nemo
Cornelius illo vivo censor fuerit. Quod de Philotimo 19
et de solutione HS. xx. dc. scribis, Philotimum
circiter Kal. Ianuarias in Chersonesum audio venise:
at mihi ab eo nihil adhuc. Reliqua mea Camillus
scribit se accepisse: ea quae sint, nescio et aveo
scire. Verum haec posterius et coram fortasse
commodius. Illud me, mi Attice, in extrema fere 20
parte epistolae commovit: scribis enim sic, *τί λοι-
πόν*; deinde me obsecras amantissime, ne obliviscar
vigilare et ut animadvertam, quae fiant. Num quid
de quo inaudisti? etsi nihil eiusmodi est — *πολλοῦ
γε καὶ δεῖ* —, nec enim me fefelliset nec fallet;
sed ista admonitio tua tam accurata nescio quid
mihi significare visa est. De M. Octavio iterum 21
iam tibi rescribo te illi probe respondisse: paullo
vellem fidentius. Nam Caelius libertum ad me misit
et litteras accurate scriptas et de pantheris et † a
civitatibus: rescripsi alterum me moleste ferre, si
ego in tenebris laterem nec audiretur Romae nullum
in mea provincia nummum nisi in aes alienum
erogari, docuique nec mihi conciliare pecuniam
licere nec illi capere, monuique eum, quem plane
diligo, ut, quum alios accusasset, cautius viveret;
illud autem alterum alienum esse existimatione
mea, Cibyratas imperio meo publice venari. Lepta 22
tua epistola gaudio exsultat; etenim scripta belle
est meque apud eum magna in gratia posuit. Filiola
tua gratum mihi fecit, quod tibi diligenter man-
davit, ut mihi salutem ascriberes, gratum etiam Pilia,
sed illa officiosius, quod mihi, quem [iam pridem]
numquam vidit: igitur tu quoque salutem utrique

Ep. 1, 21. *et † a civitatibus* (W.). *et de c.* (l.)? *sed a c.* ZMRI., Oxx. *et a c.* cd. Wurzeburg., B.

ascribito. Litterarum datarum dies pr. Kal. Ianuar. suavem habuit recordationem clarissimi iuris iurandi, quod ego non eram oblitus, magnus enim praetextatus illo die fui. Habes ad omnia, non, ut postulasti, *χρύσεα χαλκείων*, sed paria paribus respondimus.
23 Ecce autem alia pusilla epistola, quam non relinquam *ἀναντιφώνητον*. Bene mehercule proposuit Lucceius Tusculanum, nisi forte — solet enim — cum suo tibicine, et velim scire, qui sit status eius; Lentulum quidem nostrum *omnia* praeter Tusculanum proscripsisse audio: cupio hos expeditos videre, cupio etiam Sestium, adde sis Caelium, in quibus omnibus est

αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι.

De Memmio restituendo ut Curio cogitet, te audisse puto. De Egnatii Sidicini nomine nec nulla nec magna spe sumus. Pinarium, quem mihi commendas, diligentissime Deiotarus curat graviter aegrum.
24 Respondi etiam minori. Tu velim, dum ero Laodiceae, id est ad Idus Maias, quam saepissime mecum per litteras colloquare et, quum Athenas veneris — iam enim sciemus de rebus urbanis, de provinciis, quae omnia in mensem Martium sunt
25 collata —, utique ad me tabellarios mittas. Sed heus tu, iamne vos a Caesare per Herodem talenta Attica L. extorsistis? in quo, ut audio, magnum odium Pompeii suscepistis; putat enim suos nummos vos comedisse, Caesarem in Nemore aedificando diligentiorem fore: hoc ego ex P. Vedio, magno nebulone, sed Pompeii tamen familiari, audivi. Hic Vedius venit mihi obviam cum duobus essedis et reda equis iuncta et lectica et familia magna, pro qua, si Curio legem pertulerit, HS. centenos pendat

Ep. 1, 23. *proposuit* (Bentiv.). *potuit* vulgo. 25. *per Erotem* (Z.)? — *pro quibus, si Curio* (W.)?

necesse est; erat praeterea cynocephalus in essedo
nec deerant onagri: numquam vidi hominem ne-
quiorem. Sed extremum audi: Deversatus est Lao-
diceae apud Pompeium Vindullum; ibi sua deposuit,
quum ad me profectus est. Moritur interim Vin-
dullus. Quod res ad Magnum Pompeium pertinere
putabatur, C. Vennonius domum Vindulli venit;
quum omnia obsignaret, in Vedianas res incidit:
in his inventae sunt quinque imagunculae matro-
narum, in quibus una sororis amici tui, hominis
„bruti," qui hoc utatur, et *uxoris* illius „lepidi," qui
haec tam negligenter ferat. Haec te volui *παρι-*
στορῆσαι, sumus enim ambo belle curiosi. Unum 26
etiam velim cogites. Audio Appium *πρόπυλον* Eleu-
sine facere: num inepti fuerimus, si nos quoque
Academiae fecerimus? „Puto," inquies. Ergo id
ipsum scribes ad me: equidem valde ipsas Athenas
amo; volo esse aliquod monumentum, odi falsas
inscriptiones statuarum alienarum. Sed, ut tibi
placebit, faciesque me, in quem diem Romana in-
cidant mysteria, certiorem et quomodo hiemaris.
Cura, ut valeas. Post Leuctricam pugnam die septin-
gentesimo sexagemiso quinto.

II.

Scr. Laodiceae inter Kal. et Nonas Maias a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Quum Philogenes, libertus tuus, Laodiceam ad 1
me salutandi causa venisset et se statim ad te
navigaturum esse diceret, has ei litteras dedi, qui-
bus ad eas rescripsi, quas acceperam a Bruti ta-
bellario. Et respondebo primum postremae tuae
paginae, quae mihi magnae molestiae fuit, quod ad

Ep. 1, 25. *et uxoris illius* (Sch.). *et i.* vulgo. — *Hoc te volui* (W.)? 26. *al. meum monumentum* (W.; *a. m. meum* Boot.)?

te scriptum est a Cincio de Statii sermone, in quo hoc molestissimum est, Statium dicere a me quoque id consilium probari. *Probari* autem? de isto hactenus dixerim, me vel plura vincla tecum summae coniunctionis optare — etsi sunt amoris artissima —: tantum abest, ut ego ex eo, quo astricti sumus, 2 laxari aliquid velim. Illum autem multa de istis rebus asperius solere loqui saepe sum expertus, saepe etiam lenivi iratum — id scire te arbitror —; in hac autem peregrinatione militiave nostra saepe incensum ira vidi, saepe placatum. Quid ad Statium scripserit, nescio: quidquid acturus de tali re fuit, scribendum tamen ad libertum non fuit. Mihi autem erit maximae curae, ne quid fiat secus, quam volumus quamque oportet. Nec satis est in eiusmodi re se quemque praestare: [ac] maximae partes istius officii sunt pueri Ciceronis sive iam adolescentis; quod quidem illum soleo hortari. Ac mihi videtur matrem valde, ut debet, amare teque mirifice; sed est magnum illud quidem, verum tamen multiplex pueri ingenium, in quo regendo habeo negotii satis. Quoniam respondi postremae tuae paginae prima mea, nunc ad primam revertar tuam. Peloponnesias civitates omnes maritimas esse hominis non nequam, sed etiam tuo iudicio probati, Dicaearchi, tabulis credidi: is multis nominibus in Trophoniana Chaeronis narratione Graecos in eo reprehendit, quod mare tam secuti sunt, nec ullum in Peloponneso locum excipit. Quum mihi auctor placeret — etenim erat ἱστορικώτατος et vixerat in Peloponneso —, admirabar tamen et vix accredens communicavi cum Dionysio; atque is primo est commotus, deinde, quod de isto Dicaearcho non minus bene existimabat

Ep. 2, 1. *de isto hactenus d., me* (Kayser.). *De i. h. Dixerim me* vulgo. — *plura vincla* (Ern.). *plurima v.* vulgo. 2. [*ac*] *max.* (Ern.). *ac m.* B. — *tam secuti* (RI., vulgo). *tum s.* M. *tantum s.* Or., B. — *locum* om. B. err. typ.

quam tu de C. Vestorio, ego de M. Cluvio, non
dubitabat, quin ei crederemus: Arcadiae censebat
esse Lepreon quoddam maritimum; Tenea autem et
Aliphera et Tritia νεόκτιστα ei videbantur, idque
τῷ τῶν νεῶν καταλόγῳ confirmabat, ubi mentio
non fit istorum. Itaque istum ego locum totidem
verbis a Dicaearcho transtuli. Phliasios autem dici
sciebam, et ita fac ut habeas: nos quidem sic habe-
mus. Sed primo me ἀναλογία deceperat, Φλιοῦς,
Ὀπούς, Σιποῦς, quod Ὀπούντιοι, Σιπούντιοι; sed
hoc continuo correximus. Laetari te nostra mode- 4
ratione et continentia video: tum id magis faceres,
si adesses. Atque hoc foro, quod egi ex Idibus
Februariis Laodiceae ad Kal. Maias omnium dioe-
cesium praeter Ciliciae, mirabilia quaedam effeci-
mus: ita multae civitates omni aere alieno liberatae,
multae valde levatae sunt; omnes suis legibus et
iudiciis usae αὐτονομίαν adeptae revixerunt. His
ego duobus generibus facultatem ad se aere alieno
liberandas aut levandas dedi: uno, quod omnino
nullus in imperio meo sumptus factus est — nullum
quum dico, non loquor ὑπερβολικῶς —, nullus, in-
quam, ne teruncii quidem: hac autem re incredibile
est quantum civitates emerserint. Accessit altera. 5
Mira erant in civitatibus ipsorum furta Graecorum,
quae magistratus sui fecerant. Quaesivi ipse de iis,
qui annis decem proximis magistratum gesserant;
aperte fatebantur: itaque sine ulla ignominia suis
humeris pecunias populis rettulerunt. Populi autem
nullo gemitu publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil
solverant, etiam superioris lustri *reliqua* reddiderunt:
itaque publicanis in oculis sumus. „Gratis," inquis,
„viris." Sensimus. Iam cetera iurisdictio nec im-
perita et clemens cum admirabili facilitate; aditus

Ep. 2, 2. *quod inde 'Οπ.* vel *unde 'Οπ.* (W.)? 4. *teruncii* (L). *teruncius* vulgo.

autem ad me minime provinciales: nihil per cubicularium; ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus. Grata haec et magna mihique nondum
6 laboriosa ex illa vetere militia. Nonis Maiis in Ciliciam cogitabam; ibi quum Iunium mensem consumpsissem — atque utinam in pace! magnum enim bellum impendet a Parthis —, Quinctilem in reditu ponere; annuae enim mihi operae a. d. III. Kal. Sextil. emerentur, magna autem in spe sum mihi nihil temporis prorogatum iri. Habebam acta urbana usque ad Nonas Martias, e quibus intelligebam Curionis nostri constantia omnia potius actum iri quam de provinciis: ergo, ut spero, propediem te
7 videbo. Venio ad Brutum tuum, immo nostrum — sic enim mavis —. Equidem omnia feci, quae potui aut in mea provincia perficere aut in regno experiri. Omni igitur modo egi cum rege et ago quotidie, per litteras scilicet; ipsum enim triduum quatriduumve mecum habui turbulentis in rebus, quibus eum liberavi; sed et tum praesens et postea creberrimis *litteris* non destiti rogare et petere mea causa, suadere et hortari sua: multum profeci, sed, quantum, non plane, quia longe absum, scio. Salaminios autem — hos enim poteram coërcere — adduxi, ut totum nomen Scaptio vellent solvere, sed centesimis ductis, a proxima quidem syngrapha, nec perpetuis, sed renovatis quotannis. Numerabantur nummi: noluit Scaptius. Tu qui ais Brutum cupere aliquid perdere? quaternas habebat in syngrapha. Fieri non poterat, nec, si posset, ego pati possem. Audio omnino Scaptium poenitere; nam, quod senatus consultum esse dicebat, ut ius ex syngrapha diceretur, eo consilio factum est, quod pecuniam Salaminii contra legem Gabiniam sump-

Ep. 2, 7. *ductis, a* (W.). *d. a.* vulgo. — *Tu qui* (ɔ: *qui*) *ais* (edd. vett.). *Tu, qui ais* B.

serant, vetabat autem Auli lex ius dici de ita sumpta pecunia: decrevit igitur senatus, ut ius diceretur *ex* ista syngrapha. Nunc ista habet iuris idem, quod ceterae, nihil praecipui. Haec a me ordine facta puto me Bruto probaturum; tibine, nescio; Catoni certe probabo. Sed iam ad te ipsum revertor: ain tandem, Attice, laudator integritatis et elegantiae nostrae?

ausus es hoc ex ore tuo — —,

ut inquit Ennius, ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare? an tu, si mecum esses, qui scribis morderi te interdum, quod non simul sis, paterere me id facere, si vellem? „Non amplius,“ inquis, „quinquaginta.“ Cum Spartaco minus multi primo fuerunt: quid tandem isti mali in tam tenera insula non fecissent? non fecissent autem? immo quid ante adventum meum non fecerunt? inclusum in curia senatum habuerunt Salaminium ita multos dies, ut interierint nonnulli fame; erat enim praefectus Appii Scaptius et habebat turmas ab Appio. Id me igitur tu, cuius mehercule os mihi ante oculos solet versari, quum de aliquo officio ac laude cogito, tu me, inquam, rogas, praefectus ut Scaptius sit? Alias hoc statueramus, ut negotiatorem neminem, idque Bruto probaramus. Habeat is turmas? cur potius quam cohortes? sumptu iam nepos evadit Scaptius. „Volunt,“ inquis, „prin- 9
cipes.“ Scio: nam ad me Ephesum usque venerunt flentesque equitum scelera et miserias suas detulerunt; itaque statim dedi litteras, ut ex Cypro equites ante certam diem decederent, ob eamque causam, tum ob ceteras Salaminii nos in caelum

Ep. 2, 8. *tibine, nescio* (W.). *tibi n.* vulgo (Or. *tibi, n.*). — *ut inquit E.* (W.). *i. E.* vulgo. — *probaramus* (W.). *probamus* MIh., Oxx. *probaveramus* v., B. — *inquis* (R.). *inquit* MIβhB.

decretis suis sustulerunt. Sed iam quid opus equitatu? solvunt enim Salaminii: nisi forte id volumus armis efficere, ut fenus quaternis centesimis ducant. Et ego audebo legere umquam aut attingere eos libros, quos tu dilaudas, si tale quid fecero? nimis, nimis, inquam, in isto Brutum amasti, dulcissime Attice, nos vereor ne parum. Atque haec scripsi ego ad Brutum scripsisse te ad me. Cognosce nunc cetera. Pro Appio nos hic omnia facimus, honeste tamen, sed plane libenter, nec enim ipsum odimus et Brutum amamus et Pompeius mirifice a me contendit, quem mehercule plus plusque in dies diligo. C. Caelium quaestorem huc venire audisti: nescio, quid sit; sed —. Pammenia illa mihi non placent. Ego me spero Athenis fore mense Septembri: tuorum itinerum tempora scire sane velim. *Εὐήθειαν* C. Sempronii Rufi cognovi ex epistola tua Corcyraea: quid quaeris? invideo potentiae Vestorii. Cupiebam etiam nunc plura garrire, sed lucet: urget turba, festinat Philogenes. Valebis igitur et valere Piliam et Caeciliam nostram iubebis litteris et salvebis a meo Cicerone.

III.

Scr. in Cilicia mense Iunio (ante V. Kal. Quinct.) a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Etsi nihil sane habebam novi, quod post accidisset, quam dedissem ad te Philogeni, liberto tuo, litteras, tamen, quum Philotimum Romam remitterem, scribendum aliquid ad te fuit. Ac primum

Ep. 2, 8. *equitatu est? s.* (l.)? *equitatus s.* Rβh. 9. *Atque hoc* (Rβh.)? 10. *faciemus* (M2, βh., RI.). *faciamus* M1. *facimus* (vel *fecimus*) *et faciemus* (W.)? *facimus* 2 Ambr., B. — *sit; sed* —. *P.* (b.). *sit; sed P.* B. — *C. Sempronii* (Lahmeier.). *C.* om. vulgo. — *epistola tua* (cdd. Mal., Zb., Iacl.). Om. *tua* MRβhB.

illud, quod me maxime angebat — non quo me aliquid iuvare posses: quippe; res enim est in manibus, tu autem abes longe gentium:

πολλὰ δ' ἐν μεταιχμίῳ
νότος κυλίνδει κύματ' εὐρείης ἁλός —:

obrepit dies, ut vides — mihi enim a. d. III. Kal. Sextil. de provincia decedendum est —, nec succeditur. Quem relinquam, qui provinciae praesit? Ratio quidem et opinio hominum postulat fratrem, primum quod videtur esse honos, nemo igitur potior, deinde quod solum habeo praetorium, Pomptinus enim ex pacto et conventu — nam ea lege exierat — iam a me discesserat; quaestorem nemo dignum putat, etenim est levis, libidinosus, tagax. De fratre 2
autem primum illud est: persuaderi ei non posse arbitror; odit enim provinciam, et hercule nihil odiosius, nihil molestius. Deinde, ut mihi nolit negare, quidnam mei sit officii? quum bellum esse in Syria magnum putetur, id videatur in hanc provinciam erupturum, hic praesidii nihil sit, sumptus annuus decretus sit, videaturne aut pietatis esse meae fratrem [relinquere] aut diligentiae nugarum aliquid relinquere? magna igitur, ut vides, sollicitudine afficior, magna inopia consilii. Quid quaeris? toto negotio nobis opus non fuit. Quanto tua provincia melior! decedes, quum voles, nisi forte iam decessisti; quem videbitur, praeficies Thesprotiae et Chaoniae. Necdum tamen ego Quintum conveneram, ut iam, si id placeret, scirem, possetne ab eo impetrari, nec tamen, si posset, quid vellem, habebam. Hoc est igitur eiusmodi. Reliqua plena adhuc et 3
laudis et gratiae, digna iis libris, quos tu dilaudas:

Ep. 3, 1. *obrepit* (Ern.). *obrepsit* vulgo. — *conventu* (MRI., Zb., Oxx.). *convento* (l., B.)? 2. *idque videatur in* (W.)? 3. *quos tu dilaudas* (M2?, Or.). *quos dii laudas* M1. *quos tu l.* M2(?), ψRI. *q. dil.* v., B.

conservatae civitates, cumulate publicanis satis-
factum; offensus contumelia nemo, decreto iusto et
severo perpauci, nec tamen quisquam, ut queri
audeat; res gestae dignae triumpho, de quo ipso
nihil cupide agemus, sine tuo quidem consilio certe
nihil: clausula est difficilis in tradenda provincia,
4 sed hoc deus aliquis gubernabit. De urbanis rebus
scilicet plura tu scis: saepius et certiora audis.
Equidem doleo non me tuis litteris certiorem fieri;
huc enim odiosa afferebantur de Curione, de Paullo,
non quo ullum periculum videam stante Pompeio
vel etiam sedente, valeat modo, sed mehercule
Curionis et Paulli, meorum familiarium, vicem doleo.
Formam igitur mihi totius rei publicae, si iam es
Romae aut quum eris, velim mittas, quae mihi ob-
viam veniat, ex qua me fingere possim et prae-
meditari, quo animo accedam ad urbem; est enim
quiddam advenientem non esse peregrinum atque
5 hospitem. Et, quod paene praeterii, Bruti tui causa,
ut saepe ad te scripsi, feci omnia. Cyprii numera-
bant; sed Scaptius centesimis renovato in singulos
annos fenore contentus non fuit. Ariobarzanes non
in Pompeium prolixior per ipsum quam per me in
Brutum; quem tamen ego praestare non poteram,
erat enim rex perpauper aberamque ab eo ita longe,
ut nihil possem nisi litteris, quibus pugnare non
destiti. Summa haec est: pro ratione pecuniae
liberalius est Brutus tractatus quam Pompeius:
Bruto curata hoc anno talenta circiter C., Pompeio
in sex mensibus promissa CC. Iam, in Appii negotio
quantum tribuerim Bruto, dici vix potest. Quid est
igitur, quod laborem? amicos habet meras nugas,
Matinium, Scaptium, qui, quia non habuit a me
turmas equitum, quibus Cyprum vexaret, ut ante
me fecerat, fortasse suscenset, aut quia praefectus

Ep. 3, 8. *sed hoc deus* (I.). *sed haec d.* vulgo.

non est, quod ego nemini tribui negotiatori, non
C. Vennonio, meo familiari, non tuo, M. Laenio,
et, quod tibi Romae ostenderam me servaturum, in
eo perseveravi. Sed quid poterit queri is, qui,
auferre pecuniam quum posset, noluit? Scaptio,
qui in Cappadocia fuit, puto esse satisfactum: is a
me tribunatum quum accepisset, quem ego ex Bruti
litteris ei detulissem, postea scripsit ad me se uti
nolle eo tribunatu. Gavius est quidam, cui quum 6
praefecturam detulissem Bruti rogatu, multa et dixit
et fecit cum quadam mea contumelia P. Clodii
canis. Is me nec proficiscentem Apameam pro-
secutus est nec, quum postea in castra venisset
atque inde discederet, num quid vellem rogavit et
fuit aperte mihi nescio quare non amicus: hunc
ego si in praefectis habuissem, quem tu me homi-
nem putares? qui, ut scis, potentissimorum hominum
contumaciam numquam tulerim, ferrem huius as-
seculae? etsi hoc plus est quam ferre, tribuere etiam
beneficii aliquid et honoris. Is igitur Gavius, quum
Apameae me nuper vidisset Romam proficiscens,
me ita appellavit, *ut* Culleolum vix auderem: „unde,“
inquit, „me iubes petere cibaria praefecti?“ Re-
spondi lenius, quam putabant oportuisse, qui aderant,
me non instituisse iis dare cibaria, quorum opera
non essem usus: abiit iratus. Huius nebulonis 7
oratione si Brutus moveri potest, licebit eum solus
ames, me aemulum non habebis; sed illum eum
futurum esse puto, qui esse debet. Tibi tamen
causam notam esse volui et ad ipsum haec per-
scripsi diligentissime. Omnino — soli enim sumus
— nullas umquam ad me litteras misit Brutus, ne
proxime quidem de Appio, in quibus non inesset

Ep. 3, 5. *et, quod . . . ser., in eo persev.* (Ursin.). *et q. . . . s.; in quo p.* MRI., Wurzeb., B. 6. *Apamea* (W. et Boot.)? — *appellavit, ut C. v. a.: „unde* (Sch.). *a. — C. v. a. —: „unde* vulgo.

arrogans, *ἀκοινώνητον* aliquid — tibi autem valde solet in ore esse,

Granius autem
non contemnere se et reges odisse superbos —:

in quo tamen ille mihi risum magis quam stomachum movere solet; sed plane parum cogitat, quid
8 scribat aut ad quem. Q. Cicero puer legit, ut opinor, et certe, epistolam inscriptam patri suo — solet enim aperire, idque de meo consilio, si quid forte sit, quod opus sit sciri —; in ea autem epistola erat illud idem de sorore, quod ad me: mirifice conturbatum vidi puerum; lacrimans mecum est questus: quid quaeris? miram in eo pietatem, suavitatem humanitatemque perspexi, quo maiorem spem habeo nihil fore aliter, ac deceat. Id te igitur
9 scire volui. Ne illud quidem praetermittam: Hortensius filius fuit Laodiceae gladiatoribus flagitiose et turpiter. Hunc ego patris causa vocavi ad coenam, quo die venit, et eiusdem patris causa nihil amplius. Is mihi dixit se Athenis me exspectaturum, ut mecum decederet. „Recte," inquam; quid enim dicerem? Omnino puto nihil esse, quod dixit; nolo quidem, ne offendam patrem, quem mehercule multum diligo: sin fuerit meus comes, moderabor ita,
10 ne quid eum offendam, quem minime volo. Haec sunt; etiam illud: orationem Q. Celeris mihi velim mittas contra M. Servilium. Litteras mitte quam primum; si nihil, *nihil* fieri, vel per tuum tabellarium. Piliae et filiae salutem. Cura, ut valeas.

IV.

Scr. Tarsi inter Nonas Iunias et V. Kal. Quinct. a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Tarsum venimus Nonis Iuniis. Ibi me multa moverunt: magnum in Syria bellum, magna in Cilicia

Ep. 4, 1. *veni* (C., M2, l. o: Z.)?

latrocinia; mihi difficilis ratio administrandi, quod paucos dies habebam reliquos annui muneris, illud autem difficillimum: relinquendus erat ex senatus consulto, qui praeesset. Nihil minus probari poterat quam quaestor Mescinius; nam de Caelio nihil audiebamus: rectissimum videbatur fratrem cum imperio relinquere, in quo multa molesta, discessus noster, belli periculum, militum improbitas, sexcenta praeterea. O rem totam odiosam! sed hoc fortuna viderit, quoniam consilio non multum uti
licet. Tu, quando Romam salvus, ut spero, venisti, 2
videbis, ut soles, omnia, quae intelliges nostra interesse, imprimis de Tullia mea, cuius de condicione quid mihi placeret, scripsi ad Terentiam, quum tu in Graecia esses; deinde de honore nostro, quod enim tu afuisti, vereor, ut satis diligenter actum in senatu
sit de litteris meis. Illud praeterea *μυστικώτερον* 3
ad te scribam, tu sagacius odorabere: *τῆς δάμαρτός μου ὁ ἀπελεύθερος — οἶσθα ὃν λέγω — ἔδοξέ μοι πρώην, ἐξ ὧν ἀλογευόμενος παρεφθέγγετο, πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐκ τῆς ὠνῆς τῶν ὑπαρχόντων τῶν τοῦ Κροτωνιάτου τυραννοκτόνου. δέδοικα δή, μή τι † νοήσῃς. εἶς δήπου τοῦτο δὴ περισκεψάμενος τὰ λοιπὰ ἐξασφάλισαι.* Non queo tantum, quantum vereor, scribere; tu autem fac, ut mihi tuae litterae volent obviae. Haec festinans scripsi in itinere atque agmine. Piliae et puellae Caeciliae bellissimae salutem dices.

Ep. 4, 1. *sed hoc fortuna* (I.). *sed haec f.* vulgo. 2. *quoniam Romam* (W.)? 3. *τῶν τοῦ Κρ.* (W.). *τῶν* om. vulgo. — † *νοήσῃς. εἶς* (W.). *οὐ ν.* (l.). *ἓν* (Oxx., R., cl.) aut *νοήσῃ* (vc.). *ἓν* (W.). *ν. εἶς* B.

V.

Scr. Tarsi V. Kal. Quinctiles a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nunc quidem profecto Romae es, quo te, si ita
est, salvum venisse gaudeo: unde quidem quamdiu
afuisti, magis a me abesse videbare, quam si domi
esses; minus enim mihi meae notae res erant,
minus etiam publicae. Quare velim, etsi, ut spero,
te haec legente aliquantum iam viae processero,
tamen obvias mihi litteras quam argutissimas de
omnibus rebus crebro mittas, imprimis de quo
scripsi ad te antea: τῆς ξυναόρου τῆς ἐμῆς οὐξ-
ελεύθερος ἔδοξέ μοι θαμὰ βατταρίζων καὶ ἀλύων ἐν
τοῖς ξυλλόγοις καὶ ταῖς λέσχαις ὑπό τι πεφυρακέναι
τὰς ψήφους ἐν τοῖς ὑπάρχουσιν τοῖς τοῦ Κροτωνιά-
2 του. Hoc tu indaga, ut soles; † ast hoc magis:
ἐξ ἄστεος ἐπταλόφου στείχων παρέδωκεν μνῶν κδ΄.
μη΄. ὀφείλημα τῷ Καμίλλῳ· ἑαυτόν τε ὀφείλοντα
μνᾶς κδ΄. ἐκ τῶν Κροτωνιατικῶν καὶ ἐκ τῶν Χερ-
ρονησιτικῶν μη΄· καὶ μνᾶς κληρονομήσας χμ΄. χμ΄.
τούτων δὲ μηδὲ ὀβολὸν † διευαντῆσθαι, πάντων
ὀφειληθέντων τοῦ δευτέρου μηνὸς τῇ νουμηνίᾳ.
τὸν δὲ ἀπελεύθερον αὐτοῦ, ὄντα ὁμώνυμον τῷ
Κόνωνος πατρί, μηδὲν ὁλοσχερῶς πεφροντικέναι.
ταῦτα οὖν, πρῶτον μέν, ἵνα πάντα σώζηται, δεύ-
τερον δέ, ἵνα μηδὲ τῶν τόκων ὀλιγωρήσῃς τῶν
ἀπὸ τῆς προεκκειμένης ἡμέρας. ὅσας αὐτὸν ἠνέγκα-
μεν, σφόδρα δέδοικα· καὶ γὰρ παρῆν πρὸς ἡμᾶς
κατασκεψόμενος καί τι σχεδὸν ἐλπίσας· ἀπογνοὺς
δ' ἀλόγως ἀπέστη ἐπειπών, εἴκω· αἰσχρόν τοι δηρόν

Ep. 5, 1. *iam viae* (Or.). *tamen v.* MIβh. *viae* (R., mg. l. 1584, B.)? — *obviam* (cd. Mang.)? — *ἀλύων ἐν* (W.). *ἐν* om. vulgo. 2. † *ast* (W.). *sed* (W.) aut *at* (l.). *ast* vulgo. — *ἄστεος* (W.). *ἄστεως* vulgo. — † *διευαντῆσθαι* (M.). *διευλυτῆσθαι* mg. M. † *διευλυθῆσθαι* B. — *αὐτῆς, ὄντα* (W.)? —

τε μένειν —, meque obiurgavit vetere proverbio, τὰ μὲν διδόμενα. Reliqua vide et, quantum fieri potest, perspice. Nos etsi annuum tempus prope iam eme- 3
ritum habebamus — dies enim XXXIII. erant reliqui —, sollicitudine provinciae tamen vel maxime urgebamur: quum enim arderet Syria bello et Bibulus in tanto maerore suo maximam curam belli sustineret ad meque legati eius et quaestor et amici litteras mitterent, ut subsidio venirem, etsi exercitum infirmum habebam, auxilia sane bona, sed ea Galatarum, Pisidarum, Lyciorum — haec enim sunt nostra robora —, tamen esse officium meum putavi exercitum habere quam proxime hostem, quoad mihi praeesse provinciae per senatus consultum liceret; sed, quo ego maxime delectabar, Bibulus molestus mihi non erat, de omnibus rebus scribebat ad me potius, et mihi discessionis dies λεληθότως obrepebat, qui quum advenerit, ἄλλο πρόβλημα, quem praeficiam, nisi Caldus quaestor venerit, de quo adhuc nihil certi habebamus. Cupiebam mehercule longi- 4
orem epistolam facere, sed nec erat res, de qua scriberem, nec iocari prae cura poteram. Valebis igitur et puellae salutem Atticulae dices nostraeque Piliae.

VI.

Scr. Sidae ineunte mense Sextili a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Ego, dum in provincia omnibus rebus Appium 1
orno, subito sum factus accusatoris eius socer. „Id quidem," inquis, „di approbent!" Ita velim teque ita cupere certo scio; sed, crede mihi, nihil minus putaram ego, quin de Ti. Nerone, qui mecum egerat,

Ep. 5, 2. *perspice. Nos* (C., lb. o: Z.). *perspiciamus* MRI. *prospice. Nos* (Or., B.)? 3. *amici litt.* (a.). *a.* [*eius*] *l.* B. Ep. 6, 1. *putaram ego, quin* (Madvig. Adv.). *p.*, *eoque* Madv. olim. *p. e.: qui . . . miserim* (W.)? *p.: ego de T. . . miseram* (W.)? *p. ego, qui* vulgo.

certos homines ad mulieres miseram, qui Romam
venerunt factis sponsalibus. Sed hoc spero melius;
mulieres quidem valde intelligo delectari obsequio
et comitate adolescentis: cetera noli *ἐξακανθίζειν*.
2 Sed heus tu, *πυροὺς εἰς δῆμον* Athenis? placet
hoc tibi? etsi non impediebant mei certe libri; non
enim ista largitio fuit in cives, sed in hospites
liberalitas. Me tamen de Academiae *προπύλῳ* iubes
cogitare, quum iam Appius de Eleusine non cogitet?
De Hortensio te certo scio dolere; equidem ex-
crucior, decreram enim cum eo valde familiariter
3 vivere. Nos provinciae praefecimus Caelium. „Pu-
erum," inquies, „et fortasse fatuum et non gravem
et non continentem." Assentior: fieri non potuit
aliter. Nam, quas multo ante tuas acceperam lit-
teras, in quibus *ἐπέχειν* te scripseras, quid esset
mihi faciendum de relinquendo, eae me pungebant;
videbam enim, quae tibi essent *ἐποχῆς* causae, et
erant eaedem mihi: puero traderem? fratri autem,
illud non utile nobis — nam praeter fratrem nemo
erat, quem sine contumelia quaestori, nobili prae-
sertim, anteferrem —; tamen, dum impendere Parthi
videbantur, statueram fratrem relinquere aut etiam
rei publicae causa contra senatus consultum ipse
remanere, qui posteaquam incredibili felicitate dis-
cesserunt, sublata dubitatio est. Videbam sermones:
„Hui, fratrem reliquit! Num est hoc non plus annum
obtinere provinciam? quid, quod senatus eos voluit
praeesse provinciis, qui non praefuissent? at hic
4 triennium." Ergo haec ad populum. Quid, quae
tecum? Numquam essem sine cura, si quid iracun-
dius aut contumeliosius aut negligentius, quae fert
vita hominum. Quid, si quid filius puer et puer

Ep. 6, 3. *traderem?* (Z., a2, c. ɔ: C.). *tradere?* MRIψB. An *tradere * *, fratri,* ut exciderit *fas non erat* vel *parum conveniebat* vel simile aliquid (W.)?

bene sibi fidens? qui esset dolor? quem pater non dimittebat teque id censere moleste ferebat. At nunc Caelius, non dico equidem, quid egerit, sed tamen multo minus laboro. Adde illud: Pompeius, eo robore vir, iis radicibus, Q. Cassium sine sorte delegit, Caesar Antonium: ego sorte datum offenderem, ut etiam inquireret in eum, quem reliquissem? Hoc melius, et huius rei plura exempla, senectuti quidem nostrae profecto aptius. Ac te apud eum, di boni! quanta in gratia posui, eique legi litteras non tuas, sed librarii tui. Amicorum litterae me ad triumphum vocant, rem a nobis, ut ego arbitror, propter hanc *παλιγγενεσίαν* nostram non negligendam: quare tu quoque, mi Attice, incipe id cupere, quo nos minus inepti videamur.

VII.

Scr. Tarsi medio mense Quinctili a. u. c. 704.

CICERO *ATTICO SAL.*

Q. filius pie sane — me quidem certe multum 1
hortante, sed currentem — animum patris sui sorori
tuae reconciliavit; eum valde etiam tuae litterae
excitarunt: quid quaeris? confido rem, ut volumus,
esse. Bis ad te antea scripsi de mea re familiari,
si modo tibi redditae litterae sunt, Graece *ἐν αἰ-*
νιγμοῖς. Scilicet nihil est movendum; sed tamen
ἀφελῶς percontando *de* nominibus Milonis et, ut
expediat, ut mihi recepit, hortando aliquid tu pro-
ficies. Ego Laodiceae quaestorem Mescinium ex- 2
spectare iussi, ut confectas rationes lege Iulia apud
duas civitates possem relinquere. Rhodum volo
puerorum causa, inde quam primum Athenas, etsi
etesiae valde reflant, sed plane volo his magistrati-

Ep. 6, 4. *Ac te* (W. conj., ut RI.). *apte* M. *At te* a., vulgo. Ep. 7. 1. *valde etiam tuae* (cdd. Mal.). *v. me te* M2, Iq. *v. t.* M1, RB. 2. *sed plane volo* (Z., A., F., Caroli, I.). *sed v.* MRqB. Exciditne *ad urbem venire* (W.)?

bus, quorum voluntatem in supplicatione sum expertus. Tu tamen mitte mihi, quaeso, obviam litteras, num quid putes rei publicae nomine tardandum esse nobis. Tiro ad te dedisset litteras, nisi eum graviter aegrum Issi reliquissem; sed nuntiant melius esse: ego tamen angor, nihil enim illo adolescente castius, nihil diligentius.

VIII.

Scr. Ephesi Kalendis Octobribus a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quum instituissem ad te scribere calamumque
sumpsissem, Batonius e navi recta ad me venit
domum Ephesi et epistolam tuam reddidit II. Kal.
Octobres: laetatus sum felicitate navigationis tuae,
opportunitate Piliae, etiam hercule sermone eiusdem
2 de coniugio Tulliae meae. Batonius autem miros
terrores ad me attulit Caesarianos, cum Lepta etiam
plura locutus est, spero falsa, sed certe horribilia,
Caesarem exercitum nullo modo dimissurum, cum
illo praetores designatos, Cassium tribunum pl.,
Lentulum consulem facere, Pompeio in animo esse
3 urbem relinquere. Sed heus tu, num quid moleste
fers de illo, qui se solet anteferre patruo sororis
4 tuae filii? at a quibus victus? Sed ad rem. Nos
etesiae vehementissime tardarunt; detraxit XX. ipsos
dies etiam aphractus Rhodiorum. Kal. Octobr. Epheso
conscendentes hanc epistolam dedimus L. Tarquitio
simul e portu egredienti, sed expeditius naviganti:
nos Rhodiorum aphractis ceterisque longis navibus
tranquillitates aucupaturi eramus; ita tamen pro-
5 perabamus, ut non posset magis. De rauduscalo

Ep. 7, 2. *Issi* (m.). *esse* M., Bessar., βh. *Eseae* I., cd. Cavalc. Om. *esse* 4 cdd. Mal., RB. Ep. 8, 1. II. Kal. (Z.). *pridie K.* MRIβB. 2. *horribilia, Caesarem ex.* (c. o: C., lb. o: Z.). *h., ex.* (MRIaB.)? 4. *vehementissimi* (Gron.)?

Puteolano, gratum. Nunc velim dispicias res Romanas, videas, quid nobis de triumpho cogitandum putes, ad quem amici me vocant: ego, nisi Bibulus, qui, dum unus hostis in Syria fuit, pedem porta non plus extulit quam * domo sua, anniteretur de triumpho, aequo animo essem; nunc vero *αἰσχρὸν σιωπᾶν*. Sed explora rem totam, ut, quo die congressi erimus, consilium capere possimus. Sat multa, qui et properarem et ei litteras darem, qui aut mecum aut paullo ante venturus esset. Cicero tibi plurimam salutem dicit: tu dices utriusque nostrum verbis et Piliae tuae et filiae.

IX.

Scr. Athenis Idibus Octobribus a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

In Piraeea quum exissem pridie Idus Octobr., 1
accepi ab Acasto, servo meo, statim tuas litteras, quas quidem quum exspectassem iamdiu, admiratus sum, ut vidi obsignatam epistolam, brevitatem eius, ut aperui, rursus *σύγχυσιν* litterularum, quae solent tuae compositissimae et clarissimae esse, ac, ne multa, cognovi ex eo, quod ita scripseras, te Romam venisse a. d. XII. Kal. Oct. cum febri. Percussus vehementer nec magis, quam debui, statim quaero ex Acasto: ille [et tibi] et sibi visum et ita se domi ex tuis audisse, ut nihil esset incommode. Id videbatur approbare, quod erat in extremo, febriculam tum te habentem scripsisse; sed † amavi tamen admiratusque sum, quod nihilo minus ad me tua manu scripsisses. Quare de hoc satis; spero enim, quae

Ep. 8, 5. *quam * domo* (Sch.). *q. consul d.* aut *q. olim d.* (Sch.). *q. d.* vulgo. Ep. 9, 1. *solent tuae* (vulgo). *s.* [*tuae*] IB. — [*et tibi*] *et* (l., W.). *et t. et* vulgo. — *sed † amavi* (vc.). *sed te a.* vel *sed a. te* (W.)? *sed clamavi* MRIh., Oxx. *exclamavi* Or., B.

tua prudentia et temperantia est, *et* hercule, ut me
iubet Acastus, confido te iam, ut volumus, valere.
2 A Turranio te accepisse meas litteras gaudeo.
Παραφύλαξον, si me amas, *τὴν τοῦ φυρατοῦ φιλο-
τιμίαν αὐτότατα*: hanc — quae mehercule mihi
magno dolori est, dilexi enim hominem — procura,
quantulacumque est, Precianam hereditatem prorsus
ille ne attingat; dices nummos mihi opus esse ad
apparatum triumphi, in quo, ut praecipis, nec me
κενὸν in expetendo cognosces nec *ἄτυφον* in ab-
3 iiciendo. Intellexi ex tuis litteris te ex Turranio
audisse a me provinciam fratri traditam. Adeon
ego non perspexeram prudentiam litterarum tuarum?
ἐπέχειν te scribebas: quid erat dubitatione dignum,
si esset quidquam, cur placeret fratrem et talem
fratrem relinqui? *ἀθέτησις* ista mihi tua, non *ἐποχὴ*
videbatur. Monebas de Q. Cicerone puero, ut eum
quidem neutiquam relinquerem: *τοὐμὸν ὄνειρον ἐμοί*.
Eadem omnia, quasi collocuti essemus, vidimus: non
fuit faciendum aliter meque *ἐπιχρονία ἐποχὴ* tua
dubitatione liberavit. Sed puto te accepisse de hac
4 re epistolam scriptam accuratius. Ego tabellarios
postero die ad vos eram missurus, quos puto ante
venturos quam nostrum Saufeium; sed eum sine
5 meis litteris ad te venire vix rectum erat. Tu mihi,
ut polliceris, de Tulliola mea, id est de Dolabella,
perscribes, de re publica, quam praevideo in summis
periculis, de censoribus, maximeque de signis, tabulis
quid fiat, referaturne. Idibus Octobribus has dedi
litteras, quo die, ut scribis, Caesar Placentiam le-
giones IIII.: quaeso, quid nobis futurum est? in arce
Athenis statio mea nunc placet.

Ep. 9, 2. *αὐτότατος* (Kayser.)?

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER SEPTIMUS.

I.

Scr. Athenis a. d. XVII. Kalendas Novembres a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Dederam equidem L. Saufeio litteras et dederam ad te unum, quod, quum non esset temporis mihi ad scribendum satis, tamen hominem tibi tam familiarem sine meis litteris ad te venire nolebam, sed, ut philosophi ambulant, has tibi redditum iri putabam prius: sin iam illas accepisti, scis me Athenas venisse pr. Idus Octobres, e navi egressum in Piraeeum tuas ab Acasto nostro litteras accepisse, conturbatum, quod cum febre Romam venisses, bono tamen animo esse coepisse, quod Acastus ea, quae vellem, de allevato corpore tuo nuntiaret, cohorruisse autem me, quod tuae litterae de legionibus Caesaris afferrent, et egisse tecum, ut videres, ne quid *φιλοτιμία* eius, quem nosti, nobis noceret, et, de quo iampridem ad te scripseram, Turranius autem secus tibi Brundisii dixerat — quod ex iis litteris cognovi, quas a Xenone, optimo viro, accepi —, cur fratrem provinciae non praefecissem, exposui breviter. Haec fere sunt in illa epistola. Nunc audi reliqua. Per 2

Ep. 1, 1. *febri* (W.)?

fortunas! omnem tuum amorem, quo me es amplexus, omnemque tuam prudentiam, quam mehercule in omni genere iudico singularem, confer iam ad eam curam, ut de omni statu meo cogites; videre enim mihi videor tantam dimicationem — nisi idem deus, qui nos melius, quam optare auderemus, Parthico bello liberavit, respexerit rem publicam —, sed tantam, quanta numquam fuit. Age, hoc malum mihi commune est cum omnibus; nihil tibi mando ut de eo cogites: illud meum proprium *πρόβλημα*, quaeso, suscipe. Videsne, ut te auctore sim utrumque complexus? ac vellem a principio te audisse amicissime monentem;

ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσιν ἔπειθες,
ὡς οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος.

Sed aliquando tamen persuasisti, ut alterum complecterer, quia de me erat optime meritus, alterum, quia tantum valebat: feci igitur, itaque effeci omni obsequio, ut neutri illorum quisquam esset me carior;
3 hoc enim cogitabamus, nec mihi coniuncto cum Pompeio fore necesse peccare in re publica aliquando nec cum Caesare sentienti pugnandum esse cum Pompeio: tanta erat illorum coniunctio. Nunc impendet, ut et tu ostendis et ego video, summa inter eos contentio. Me autem uterque numerat suum, nisi forte simulat alter — nam Pompeius non dubitat, vere enim iudicat ea, quae de re publica nunc sentiat, mihi valde probari —; utriusque autem accepi eiusmodi litteras eodem tempore, quo tuas, ut neuter quemquam omnium pluris facere
4 quam me videretur. Verum quid agam? non quaero

Ep. 1, 2. *confer iam* (l.). *conferam* Zb., mg. M. *confer* M1, I., B. *confer te* M2, h. (β), R. — *audisse* vulgo. *audissem* lB. — *itaque effeci* (vulgo). *atque e.* (m., B.)? 3. *hoc enim* (R.). *haec e.* vulgo.

illa ultima — si enim castris res geretur, video cum altero vinci satius esse quam cum altero vincere —, sed illa, quae tum agentur, quum venero, ne ratio absentis habeatur, ut exercitum dimittat. Dic M. Tvlli. Quid dicam? „Exspecta, amabo te, dum Atticum conveniam?“ non est locus ad tergiversandum. Contra Caesarem? ubi illae sunt tensae dexterae? nam, ut illi hoc liceret, adiuvi rogatus ab ipso Ravennae de Caelio tribuno pl., ab ipso autem? etiam a Gnaeo nostro in illo divino tertio consulatu. Aliter sensero: *αἰδέομαι* non Pompeium modo, sed *Τρῶας καὶ Τρῳάδας.*

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει.

Quis? tu ipse scilicet, laudator et factorum et scriptorum meorum. Hanc ergo plagam effugi per 5
duos superiores Marcellorum consulatus, quum est actum de provincia Caesaris, nunc incido in discrimen ipsum. Itaque, ut stultus primus suam sententiam dicat, mihi valde placet de triumpho nos moliri aliquid, extra urbem esse cum iustissima causa: tamen dabunt operam, ut eliciant sententiam meam. Ridebis hoc loco fortasse: quam vellem etiam nunc in provincia morari! plane opus fuit, si hoc impendebat; etsi nihil miserius; nam, *ὁδοῦ πάρεργον*, volo te hoc scire: omnia illa prima, quae etiam tu tuis litteris in caelum ferebas, *ἐπίτηκτα* fuerunt. Quam non est facilis virtus! quam vero 6
difficilis eius diuturna simulatio! quum enim hoc rectum et gloriosum putarem, ex annuo sumptu, qui mihi decretus esset, me C. Caelio quaestori relinquere annuum, referre in aerarium ad HS. † CIↃ,

Ep. 1, 4. *sensero: αἰδ.* (W.). *s.? α.* vulgo. — *ἀναθήσει* (Hom. Il. X, 100, Cic. Epp. ad Att. II, 5, 1). *καταθ.* MB. Om. *ἀναθ.* RI., Oxx. 5. *nihil* (β). *nil* vulgo. — *tu tuis litt.* (Bentiv.). *tuis l. vix* M1. *tuis l.* M2, RI. *tu l.* I., B. 6. † *CIↃ* (W.). X (g.)? *CIↃ* B.

ingemuit nostra cohors omne illud putans distribui sibi oportere, ut ego amicior invenirer Phrygum et Cilicum aerariis quam nostro. Sed me non moverunt; nam et mea laus apud me plurimum valuit nec tamen quidquam honorifice in quemquam fieri potuit, quod praetermiserim. Sed haec fuerit, ut
7 ait Thucydides, ἐκβολὴ λόγου non inutilis. Tu autem de nostro statu cogitabis, primum quo artificio tueamur benevolentiam Caesaris, deinde de ipso triumpho, quem video, nisi rei publicae tempora impedient, εὐπόριστον; iudico autem quum ex litteris amicorum, tum ex supplicatione: quam qui non decrevit, plus decrevit, quam si omnes decresset triumphos; ei porro assensus est unus familiaris meus, Favonius, alter iratus, Hirrus; Cato autem et scribendo affuit et ad me de sententia sua iucundissimas litteras misit, sed tamen gratulans mihi Caesar de supplicatione triumphat de sententia Catonis nec scribit, quid ille sententiae dixerit, sed tantum, supplicationem eum mihi non
8 decrevisse. Redeo ad Hirrum. Coeperas eum mihi placare; perfice: habes Scrofam, habes Silium; ad eos ego etiam antea scripsi et ad ipsum Hirrum, locutus enim erat cum iis commode se potuisse impedire, sed noluisse, assensum tamen esse Catoni, amicissimo meo, quum is honorificentissimam in me sententiam dixisset, nec me ad se ullas litteras misisse, quum ad omnes mitterem. Verum dicebat; ad eum enim solum et ad Crassipedem non scrip-
9 seram. Atque haec de rebus forensibus: redeamus domum. Diiungere me ab illo volo: mirus est φυρατής, germanus Lartidius.

Ep. 1, 6. *valuit nec* (W.). *v.; nec* vulgo. 8. *etiam a. scr. et ad* (I.). *et* om. MR. *antea; scr. etiam ad* (W.)? *iam a. s., etiam ad* (I.)? *e. a. s. et nunc ad* (Sch.)? *e. a. scr., scripsi ad* Kahnt., B. — *cum iis* (R., vulgo). *c. his* MRB. 9. *mirus est* (vulgo). *merus est* (m., B.)?

Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν ἀχνύμενοί περ· reliqua expediamus. Hoc primum, in quo accessit cura dolori meo, sed hoc tamen, quidquid est, Precianum cum iis rationibus, quas ille meas tractat, admisceri nolo. Scripsi ad Terentiam, scripsi etiam ad ipsum, me quidquid possem nummorum ad apparatum sperati triumphi ad te redacturum: ita puto *ἄμεμπτα* fore; verum, ut libebit. Hanc quoque suscipe curam, quemadmodum experiamur: id tu et ostendisti quibusdam litteris ex Epiro *an* Athenis datis et in eo ego te adiuvabo.

II.

Scr. Brundisii inter VII. Kal. Decembres et VIII. Id. Dec. a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Brundisium venimus VII. Kalend. Decembr usi 1
tua felicitate navigandi: ita belle nobis

flavit ab Epiro lenissimus Onchesmites.

Hunc *σπονδειάζοντα*, si cui voles *τῶν νεωτέρων*, pro tuo vendito. Valetudo tua me valde conturbat; 2
significant enim tuae litterae te prorsus laborare. Ego autem, quum sciam, quam sis fortis, vehementius esse quiddam suspicor, quod te cogat cedere et propemodum infringat: etsi alteram quartanam Pamphilus tuus mihi dixit decessisse et alteram leviorem accedere; Terentia vero, quae quidem eodem tempore ad portam Brundisinam venit, quo ego in portum, mihique obvia in foro fuit, L. Pontium sibi in Trebulano dixisse narrabat etiam eam

Ep. 1, 9. *primum, in quo* (l.). *p., quod* MRI., Oxx. *p., quo* Pall., B. — *expediamus: id* (W.)? — *id tu et o.* M2, RI., a2, c. ɔ: C.). *id et o.* M1, B. — *Epiro aut Ath.* (W.)? *E. A.* MRIβ.

decessisse, quod si ita est, *est*, quod maxime mehercule opto idque spero tua prudentia et tempe-
3 rantia te consecutum. Venio ad epistolas tuas, quas ego sexcentas uno tempore accepi, aliam alia iucundiorem, quae quidem erant tua manu; nam Alexidis manum amabam, quod tam prope accedebat ad similitudinem tuae litterae, non amabam, quod indicabat te non valere. Cuius quoniam mentio facta est, Tironem Patris aegrum reliqui, adolescentem *doctum*, ut nosti, et adde, si quid vis, probum: nihil vidi melius; itaque careo aegre et, quamquam videbatur se non graviter habere, tamen sum sollicitus maximamque spem habeo in M'. Curii diligentia, de qua ad me scripsit Tiro et multi nuntiarunt. Curius autem ipse sensit, quam tu velles se a me diligi, et eo sum admodum delectatus. Et mehercule est, quam facile diligas, αὐτόχϑων in homine urbanitas. Eius testamentum deporto trium Ciceronum signis obsignatum cohortisque praetoriae: fecit palam te ex libra, me ex † tarvacus. In Actio Corcyrae Alexio me opipare muneratus est. Q. Ciceroni obsisti non potuit, quo minus Thyamim
4 videret. Filiola tua te delectari laetor et probari tibi φυσικὴν esse τὴν πρὸς τὰ τέκνα; etenim, si hoc non est, nulla potest homini esse ad hominem naturae adiunctio, qua sublata vitae societas tollitur. „Bene eveniat!“, inquit Carneades; spurce, sed tamen

Ep. 2, 2. *opto idque* (W.). *o.; i.* vulgo. 3. *adol. doctum, ut* (W.). *a., ut* MRI., vulgo (Sch. tamen addi voluit *eruditum*). — *aegre et, q.* (Ib.). *a. Q.* (MRIB.)? — *deporto trium Cic.* (Iunius et Or. II. et Madvig. Adv.). *detortorium Cic.* C., Z., vc. *de tortorio cic.* MRIh., Oxx. *deporto C.* m., B. — *libra, me* (M2). *libertu, me* M1, R. *libertum* (vel *libertum me*) Z. *liberto me* β. *liber me* h. *libella, me* IB. — † *tarvacus* Z., M1. *tarnacus* β. *ternacus* h. *tarvacu* R. *teruncIis* M2. *III. unciis* (W.) aut *teruncio* (I., c., B.). 4. *esse τὴν στοργὴν τὴν* (W.)? — *si hoc non* (M1). *si haec non* M2 (*hec*), RI., vulgo.

pudentius quam Lucius noster et Patro, qui, quum omnia ad se referant, *numquam* quidquam alterius causa fieri putent et, quum ea re bonum virum oportere esse dicant, ne malum habeat, non quo id natura rectum sit, non intelligant se de callido homine loqui, non de bono viro. Sed haec, opinor, sunt in iis libris, quos tu laudando animos mihi addidisti. Redeo ad rem. Quomodo exspectabam 5
epistolam, quam Philoxeno dedisses! scripseras enim in ea esse de sermone Pompeii Neapolitano: eam mihi Patro Brundisii reddidit; Corcyrae, ut opinor, acceperat. Nihil potuit esse iucundius; erat enim de re publica, de opinione, quam is vir haberet integritatis meae, de benevolentia, quam ostendit eo sermone, quem habuit de triumpho; sed tamen hoc iucundissimum, quod intellexi te ad eum venisse, ut eius animum erga me perspiceres: hoc mihi, inquam, accidit iucundissimum. De triumpho autem 6
nulla me cupiditas umquam tenuit ante Bibuli impudentissimas litteras, quas amplissima supplicatio consecuta est: a quo si ea gesta essent, quae scripsit, gauderem et honori faverem; nunc illum, qui pedem porta, quoad hostis cis Euphratem fuit, non extulit, honore augeri, me, in cuius exercitu spem illius exercitus habuit, idem non assequi dedecus est nostrum, nostrum, inquam te coniungens. Itaque omnia experiar et, ut spero, assequar: quod si tu valeres, iam mihi quaedam explorata essent; sed, ut spero, valebis. De rauduseulo Numeriano, mul- 7
tum te amo. Hortensius quid egerit, aveo scire, Cato

Ep. 2, 4. *pudentius* (βh.). *prud.* MRI., cdd. l., B. — *Patro* (F., I.). *patroni* M1. *patrono* M2. *Patron* (M3, R., B.)? 5. *Commodum exp. . . . dedisses — scr. . . Neap.* —, *quum eam* (W.; *commodum* ex Memmii conj., *quum* additum ex Ernestii)? *Patro* (RI.). *Patron* (MB.)? 6. *amplissima* (Pius). *amplissime* MRIB. — *extulit* (A., l.). *extulerit* (MRIB.)? — *habuerit* (W.)? 7. *scire, et Cato* (Sch.)?

quid agat, qui quidem in me turpiter fuit malevolus: dedit integritatis, iustitiae, clementiae, fidei mihi testimonium, quod non quaerebam; quod postulabam, id negavit. Itaque Caesar iis litteris, quibus mihi gratulatur et omnia pollicetur, quomodo exsultat Catonis in me ingratissimi iniuria! At hic idem Bibulo dierum xx. Ignosce mihi: non possum
8 haec ferre nec feram. Cupio ad omnes tuas epistolas, sed nihil necesse est; iam enim te videbo. Illud tamen de Chrysippo — nam de altero illo minus sum admiratus, operario homine; sed tamen ne illo quidem quidquam improbius — Chrysippum vero, quem ego propter litterularum nescio quid libenter vidi, in honore habui, discedere a puero insciente me! Mitto alia, quae audio multa, mitto furta: fugam non fero, qua mihi nihil visum est sceleratius. Itaque usurpavi vetus illud Drusi, ut ferunt, praetoris in eo, qui eadem liber non iuraret, me istos liberos non addixisse, praesertim quum adesset nemo, a quo recte vindicarentur. Id tu, ut videbitur, ita accipies: ego tibi assentiar. Uni tuae disertissimae epistolae non rescripsi, in qua est de periculis rei publicae: quid rescriberem? valde eram perturbatus; sed, ut nihil magno opere metuam, Parthi faciunt, qui repente Bibulum semivivum reliquerunt.

III.

Scr. in Trebulano V. Idus Decembres a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. VIII. Idus Decembr. Aeculanum veni et ibi tuas litteras legi, quas Philotimus mihi reddidit; e quibus hanc primo aspectu voluptatem cepi, quod erant a te ipso scriptae, deinde earum accuratissima

Ep. 2, 7. *id negavit* (Ern.). *n. id* MRI., Oxx. *neg.* om. *id* (m., B.)? 8. *audio multa* (W.). *a., m.* vulgo.

diligentia sum mirum in modum delectatus. Ac
primum illud, in quo te Dicaearcho assentiri negas:
etsi cupidissime expetitum a me est et approbante
te, ne diutius anno in provincia essem, tamen non
est nostra contentione perfectum; sic enim scito,
verbum in senatu factum esse numquam de ullo
nostrum, qui provincias obtinuimus, quo in iis diu-
tius quam ex senatus consulto maneremus, ut iam
ne istius quidem rei culpam sustineam, quod minus
diu fuerim in provincia, quam fortasse fuerit utile.
Sed „quid si hoc melius?“ saepe opportune dici 2
videtur, ut in hoc ipso: sive enim ad concordiam
res adduci potest sive ad bonorum victoriam, utrius-
vis rei me aut adiutorem velim esse aut certe non
expertem; sin vincuntur boni, ubicumque essem,
una cum iis victus essem: quare celeritas nostri
reditus ἀμεταμέλητος debet esse. Quod si ista nobis
cogitatio de triumpho iniecta non esset, quam tu
quoque approbas, ne tu haud multum requireres
illum virum, qui in sexto libro informatus est —
quid enim tibi faciam, qui illos libros devorasti?
—: quin nunc ipsum non dubitabo rem tantam
abiicere, si id erit rectius; utrumque vero simul
agi non potest, et de triumpho ambitiose et de re
publica libere. Sed ne dubitaris, quin, quod hone-
stius, id mihi futurum sit antiquius: nam, quod 3
putas utilius esse vel mihi, quod tutius sit, vel
etiam ut rei publicae prodesse possim, me esse cum
imperio, id coram considerabimus quale sit; habet
enim res deliberationem, etsi ex parte magna tibi
assentio. De animo autem meo erga rem publicam

Ep. 3, 1. *negas: etsi* (W.). *n., e.* vulgo. — *scio* (F.)? 2. *saepe o. d. v., ut in* (Zb., mg. l. 1584 ɔ: Zl.). Om. *saepe* MRI., Oxx., B. *opp. d. v. in* Popmae conj., B. — *faciam* (vulgo). *taceam* Moseri conj., B. 3. *esse vel mihi, quod* (vulgo). *e., v. m. quo* MRB. — *assentio* (C., M1, RI.). *assentior* (M2, B.)?

bene facis quod non dubitas, et illud probe iudicas, nequaquam satis pro meis officiis, pro ipsius in alios effusione illum in me liberalem fuisse, eiusque rei causam vere explicas, et eis, quae de Fabio Caninioque acta scribis, valde consentiunt, quae si secus essent totumque se ille in me profudisset, tamen illa, quam scribis, custos urbis me praeclarae inscriptionis memorem esse cogeret nec mihi concederet, ut imitarer Volcatium aut Servium, quibus tu es contentus, sed aliquid nos vellet nobis dignum et sentire et defendere, quod quidem agerem, si
4 liceret, alio modo, ac nunc agendum est. De sua potentia dimicant homines hoc tempore periculo civitatis: nam, si res publica defenditur, cur ea consule illo ipso defensa non est? cur ego, in cuius causa rei publicae salus consistebat, defensus postero anno non sum? cur imperium illi aut cur illo modc prorogatum est? cur tanto opere pugnatum est, ut de eius absentis ratione habenda decem tribuni pl. ferrent? his ille rebus ita convaluit, ut nunc in uno civi spes ad resistendum sit, qui mallem tantas ei vires non dedisset, quam nunc tam valenti resisteret.
5 Sed, quoniam res eo deducta est, non quaeram, ut scribis:

ποῦ σκάφος τὸ τῶν Ἀτρειδῶν;

mihi σκάφος unum erit, quod a Pompeio gubernabitur. Illud ipsum, quod ais, „quid fiet, quum erit dictum DIC M. TVLLI?" —: σύντομα· CN. POMPEIO ASSENTIOR; ipsum tamen Pompeium separatim ad concordiam hortabor, sic enim sentio, maximo

Ep. 8, 3. *consentiunt, quae* (W.). An ante *quae* excidit aliquid, ut *quae de me acta sunt?* Vulgo *c.: q.* 4. *consule illo ipso* (W.). *c. isto i.* vulgo. — *civi spes ad r. sit* (Ern.). *c. res ad r. sit* Z., MRIa. *c. vires ad r. sint* Klotz. conj., B. (*vires . . sit* Ambros. 17.). 5. *assentio* (b., mg. l. 1584 ɔ: Z.)?

in periculo rem esse. Vos scilicet plura, qui
in urbe estis; verumtamen *ego* hoc video, cum
homine audacissimo paratissimoque negotium esse,
omnes damnatos, omnes ignominia affectos, omnes
damnatione ignominiaque dignos illinc facere, omnem
fere iuventutem, omnem illam urbanam ac perditam
plebem, tribunos valentes addito C. Cassio, omnes,
qui aere alieno premuntur, quos plures esse in-
telligo, quam putaram — causam solum illa causa
non habet, ceteris rebus abundat —, hic omnia
facere omnes, ne armis decernatur, quorum exitus
semper incerti, nunc vero etiam in alteram partem
magis timendi. Bibulus de provincia decessit, Veien-
tonem praefecit; in decedendo erit, ut audio, tar-
dior: quem quum ornavit Cato, declaravit iis se
solis non invidere, quibus nihil aut non multum
ad dignitatem posset accedere. Nunc — fere enim 6
respondi tuis litteris de re publica, et iis, quas in
suburbano, et iis, quas postea scripsisti — ad pri-
vata venio. Unum etiam, de Caelio: tantum abest,
ut meam ille sententiam moveat, ut valde ego ipsi,
quod de sua sententia decesserit, poenitendum putem.
Sed quid est, quod ei vici Lucceii sint addicti? hoc
te praetermisisse miror. De Philotimo faciam equi- 7
dem, ut mones; sed ego mihi ab illo hoc tempore
non rationes exspectabam, quas tibi edidit, verum
id reliquum, quod ipse in Tusculano me referre in
commentarium mea manu voluit, quodque idem in
Asia mihi sua manu scriptum dedit: id si prae-
staret, quantum mihi aeris alieni esse tibi edidit,

Ep. 3, 5. *verumtamen ego hoc* (W.). *v. hoc* vulgo. — *haec video* (C.; *hec v.* M1)? — *illinc* (Corr., W.). *illac* MRI., Oxx., B. *illic* c. ɔ: C. — *C. Cassio* (vulgo). *Cassio* (Corr., B.)? *Q. C.* (Corr.)? — *magis sunt timendi* (B. conj.)? 6. *Nunc — fere* (Madvig. conj., W.). *N.* [*venio ad privata*] — *fere* B. — *etiam, de Caelio* (W.)? *e. de C.* vulgo. 7. *illo hoc tempore non* (Zb., l. ɔ: Zl., I.). Om. *h. t.* MRI., Oxx., B.

tantum et plus etiam ipse mihi deberet. Sed in hoc genere, si modo per rem publicam licebit, non accusabimur posthac, neque hercule antea negligentes fuimus, sed amicorum multitudine occupati. Ergo utemur, ut polliceris, et opera et consilio tuo, nec
8 tibi erimus, ut spero, in eo molesti. De serpirastris cohortis meae nihil est quod doleas; ipsi enim se collegerunt admiratione integritatis meae. Sed me moverat nemo magis quam is, quem tu neminem putas: idem et initio fuerat et nunc est egregius; sed in ipsa decessione significavit sperasse se aliquid et id, quod animum induxerat, paullisper non tenuit, sed cito ad se rediit meisque honorificentissimis erga se officiis victus pluris ea duxit quam
9 omnem pecuniam. Ego a Curio tabulas accepi, quas mecum porto. Hortensii legata cognovi: nunc aveo scire, quid hominis sit et quarum rerum auctionem instituat; nescio enim, cur, quum portam Flumentanam Caelius occuparit, ego Puteolos non meos
10 faciam. Venio ad Piraeea, in quo magis reprehendendus sum, quod homo Romanus *Piraeea* scripserim, non *Piraeeum* — sic enim omnes nostri locuti sunt —, quam quod *in* addiderim; non enim hoc ut oppido praeposui, sed ut loco, et tamen Dionysius noster *et*, qui est nobiscum, Nicias Cous non rebatur oppidum esse Piraeea. Sed de eo videro. Nostrum quidem si est peccatum, in eo est, quod non ut de oppido locutus sum, sed ut de loco, secutusque sum, non dico Caecilium:

mane ut ex portu in Piraeeum

Ep. 3, 8. *serpirastris* (MR.). *sirpir.* (b.)? *serper.* (IB.)? — *induxerat, p. non* (W.). *i. p., non* vulgo. 10. *Piraeeum* (vulgo h. l. et infra). *Pireum* M. *Piraeum* βh., B. — *quam quod in* (vulgo). *cui q.* M1. *quam q.* M2. *quam in q.* Büchel., B. — *de eo* (M3, q., l. 1584). *de eoo* I. *de reo* M1. *de re* M2, RB

— malus enim auctor Latinitatis est —, sed Terentium, cuius fabellae propter elegantiam sermonis putabantur a C. Laelio scribi:

heri aliquot adolescentuli coiimus in Piraeeo,

et idem:

mercator hoc addebat, captam e Sunio;

quod si δήμους oppida volumus esse, tam est oppidum Sunium quam Piraeeus. Sed, quoniam grammaticus es, si hoc mihi ζήτημα persolveris, magna me
molestia liberaris. Ille mihi litteras blandas mittit; 11
facit idem pro eo Balbus: mihi certum est ab honestissima sententia digitum nusquam; sed scis, illi reliquum quantum sit: putasne igitur verendum esse, ne aut obiiciat id nobis aliquis, si languidius, aut *ille* repetat, si fortius? quid ad haec reperis? „Solvamus," inquis. Age, a Caelio mutuabimur. Hoc tu tamen consideres velim; puto enim, in senatu si quando praeclare pro re publica dixero, Tartessium istum tuum mihi exeunti „iube sodes nummos curari."
Quid superest? etiam: gener est suavis mihi, Tulliae, 12
Terentiae. Quantumvis vel ingenii vel humanitatis: satis *est*; reliqua, quae nosti, ferenda; scis enim, quos appetierimus: qui omnes praeter eum, de quo per te egimus, rem me facere rentur; ipsis enim expensum nemo feret. Sed haec coram; nam multi sermonis sunt. Tironis reficiendi spes est in M'.

Ep. 3, 10. *coiimus* (Terent. Eun. III, 4, 1 ed. Reinh.). *cum imus* M. *quum imus* C. *coimus* vulgo. — *in Piraeeo* (Terent.). *in Piraeeum* vulgo. 11. *aut ille repetat* (Ern.). *a. r.* vulgo. — *reppereris* (M2, R.)? 12. *Quid s.? etiam: g.* (Corr.). *Qui s. e. g.* MRI., Oxx. *Quod s. e., g.* a2, c., B. — *hum.: satis est; rel.* (W. et Mommsen.). *hum.: satis; r.* MRI. *h.* [*Satis.*] *Rel.* Pii conj., B. — *rem* (b.). *reum* MRIB. — *facere rentur* (MRI.). *facerent* 1 cd. Reg., B. — *feret* (ψ, mg. l. 1584). *offeret* MI, 2 cdd. m., β. *offert* R. *ferret* A., F., Caroli, B. *offerret* Bessar. (B.?).

Curio, cui ego scripsi tibi eum gratissimum facturum. Data v. Idus Decembr. a Pontio ex Trebulano.

IV.

Scr. medio mense Decembri (post IIII. Id.) a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Dionysium flagrantem desiderio tui misi ad te, nec mehercule aequo animo, sed fuit concedendum; quem quidem cognovi quum doctum, quod mihi iam ante erat notum, tum sane plenum officii, studiosum etiam meae laudis, frugi hominem ac, ne *ut* liber-
2 tinum laudare videar, plane virum bonum. Pompeium vidi IIII. Idus Decembres; fuimus una horas duas fortasse. Magna laetitia mihi visus est affici meo adventu: de triumpho hortari, suscipere partes suas, monere, ne ante in senatum accederem, quam rem confecissem, ne dicendis sententiis aliquem tribunum alienarem: quid quaeris? in hoc iudicio et officio sermonis nihil potuit esse prolixius. De re publica autem ita mecum locutus est, quasi non dubium bellum haberemus: nihil ad spem concordiae; plane illum a se alienatum quum ante intelligeret, tum vero proxime iudicasse: venisse Hirtium a Caesare, qui esset illi familiarissimus, ad se non accessisse, et, quum ille a. d. VIII. Idus Decembr. vesperi venisset, Balbus de tota re constituisset a. d. VII. ad Scipionem ante lucem venire, multa de nocte eum profectum esse ad Caesarem. Hoc illi τεκμηριῶδες videbatur esse alienationis.
3 Quid multa? nihil me aliud consolatur, nisi quod illum, cui etiam inimici alterum consulatum, fortuna summam potentiam dederit, non arbitror fore

Ep. 4, 1. *ne ut lib. q.* (Bouhier.). Om. *ut* vulgo. — *in hoc iudicio et off.* (A., Iacl.). *in hoc off.* MRIB. 2. *venisset et B.* (Madvig.)?

tam amentem, ut haec in discrimen adducat: quod si ruere coeperit, ne ego multa timeo, quae non audeo scribere; sed, ut nunc est, a. d. III. Nonas Ian. ad urbem cogito.

V.

Scr. medio mense Decembri (post IIII. Id.) a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Multas uno tempore accepi epistolas tuas, quae 1
mihi, quamquam recentiora audiebam ex iis, qui ad
me veniebant, tamen erant iucundae, studium enim
et benevolentiam declarabant. Valetudine tua moveor
et Piliam in idem genus morbi delapsam curam tibi
afferre maiorem sentio: date igitur operam, ut
valeatis. De Tirone video tibi curae esse, quem 2
quidem ego, etsi mirabiles utilitates mihi praebet,
quum valet, in omni genere vel negotiorum vel
studiorum meorum, tamen propter humanitatem et
modestiam malo salvum quam propter usum meum.
Philogenes mecum nihil umquam de † Lusgenio 3
locutus est; de ceteris rebus habes Dionysium.
Sororem tuam non venisse in Arcanum miror. De
Chrysippo meum consilium probari tibi non moleste
fero. Ego in Tusculanum nihil sane hoc tempore:
devium est τοῖς ἀπαντῶσιν et habet alia δύςχρηστα.
Sed de Formiano Tarracinam pridie Kal. Ian.; inde
Pomptinum † summam, inde Albanum Pompeii: ita
ad urbem III. Nonas, natali meo. De re publica 4
quotidie magis timeo; non enim boni, ut † putant,
consentiunt: quos ego equites Romanos, quos senatores vidi, qui acerrime quum cetera, tum hoc iter

Ep. 5, 3. † *Lusgenio* (MRI.). *Luscieno* (c.)? *Tuscenio* (m.)? *Luscenio* v., B. — † *summam* (Z. Mq., Regii). *invisam* (conj. apud l.)? *sumam* IaclB. *suniam* R. — *inde in Alb.* (l. 1584)? 4. † *putant* (Or.). *putaram* (W.) aut *putavi* (m., B.).

Pompeii vituperarent! Pace opus est: ex victoria quum multa mala, tum certe tyrannis exsistet. Sed haec propediem coram. Iam plane mihi deest, quod ad te scribam; nec enim de re publica, quod uterque nostrum scit eadem, et domestica nota sunt ambobus. Reliquum est iocari, si hic sinat; nam ego is sum, qui illi concedi putem utilius esse, quod postulat, quam signa conferri, sero enim resistimus ei, quem per annos decem aluimus contra nos. „Quid senties igitur?“ inquis. Nihil scilicet nisi de sententia tua, nec prius quidem, quam nostrum negotium aut confecerimus aut deposuerimus. Cura igitur, ut valeas: aliquando ἀποτρίψαι quartanam istam diligentia, quae in te summa est.

VI.

Scr. medio mense Decembri (post IIII. Id.) a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

1 Plane deest, quod ad te scribam — nota omnia tibi sunt —, nec ipse habeo a te quod exspectem: tantum igitur nostrum illud solemne servemus, ut
2 ne quem istac euntem sine litteris dimittamus. De re publica valde timeo, nec adhuc fere inveni, qui non concedendum putaret Caesari, quod postularet, potius quam depugnandum. Est illa quidem impudens postulatio *atque* opinione valentior; cur autem nunc primum ei resistamus?

οὐ γὰρ δὴ τόδε μεῖζον ἔπι κακόν,

quam quum quinquennium prorogabamus, aut quum, ut absentis ratio haberetur, ferebamus, nisi forte haec illi tum arma dedimus, ut nunc cum bene

Ep. 5, 4. *tyrannis* (Iacl.). *tyrannus*. MRβhB. — *senties* (W.). *sentis* vulgo. Ep. 6, 2. *impudens p. atque op.* (W.). *i. p. o.* mg. M., RI., Oxx., βh., 2 Ambr., 1. *p. o.* M1, v., B.

parato pugnaremus. Dices: „quid tu igitur sensurus es?“ Non idem, quod dicturus: sentiam enim omnia facienda, ne armis decertetur, dicam idem, quod Pompeius, neque id faciam humili animo. Sed rursus hoc permagnum rei publicae malum est, † et quodam modo mihi praeter ceteros non rectum me in tantis rebus a Pompeio dissidere.

VII.

Scr. inter XV. Kal. Ianuarias et IIII. Non. a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

„Dionysius, vir optimus, ut mihi quoque est 1
perspectus, et doctissimus tuique amantissimus, Romam venit xv. Kalend. Ian. et litteras a te mihi reddidit“ — tot enim verba sunt de Dionysio in epistola tua —: illud † putato non ascribis: „et tibi gratias egit.“ Atqui certe ille agere debuit et, si esset factum, quae tua est humanitas, ascripsisses; mihi autem nulla de eo παλινῳδία datur propter superioris epistolae testimonium: sit igitur sane bonus vir; hoc enim ipsum bene fecit, quod mihi sui cognoscendi penitus etiam istam facultatem dedit. Philogenes recte ad te scripsit; curavit enim, 2
quod debuit: eum ego uti ea pecunia volui, quoad liceret; itaque usus est menses XIIII. Pomptinum 3
cupio valere et, quod scribis, in urbem introisse, vereor quid sit; nam id nisi gravi de causa non fecisset. Ego, quoniam IIII. Non. Ian. compitalicius dies est, nolo eo die in Albanum venire, ne molestus sim familiae: veniam III. Non. [Ian.] igitur; inde ad urbem pridie Nonas. Tua λῆψις quem in

Ep. 6, 2. † *et quodam* (W.). *sed q.* (W.) aut *at q.* (Mal.). *et q.* vulgo. Ep. 7, 1. *illud, puto, tu non* (g.)? *i., puto, non* (A., 3 alii Mal.)? 3. *venire, ne m. sim f.: veniam III.* (Zb.). Om. *ne* et *sim* MRI., Oxx., h. *v., ne m. f. veniam: III.* (mg. l. 1584)? [*venire*], *ne m. f. v.: tertio* Büchel., R. (M. *tercio*).

diem incurrat, nescio, sed prorsus te commoveri
4 incommodo valetudinis tuae nolo. De honore nostro, nisi quid occulte Caesar per suos tribunos molitus erit, cetera videntur esse tranquilla; tranquillissimus autem animus meus, qui totum istuc aequi boni facit, et eo magis, quod iam a multis audio constitutum esse Pompeio et eius consilio in Siciliam me mittere, quod imperium habeam: id est Ἀβδηριτικόν, nec enim senatus decrevit nec populus iussit me imperium in Sicilia habere; sin hoc res publica ad Pompeium defert, qui me magis quam privatum aliquem mittat? itaque, si hoc imperium mihi molestum erit, utar ea porta, quam primam videro.
5 Nam, quod scribis mirificam exspectationem esse mei neque tamen quemquam bonorum aut satis bonorum dubitare, quid facturus sim, ego, quos tu bonos esse dicas, non intelligo: ipse nullos novi, sed ita, si ordines bonorum quaerimus; nam singulares sunt boni viri *multi*; verum in dissensionibus ordines bonorum et genera quaerenda sunt. Senatum bonum putas, per quem sine imperio provinciae sunt — numquam enim Curio sustinuisset, si cum eo agi coeptum esset, quam sententiam senatus sequi noluit, ex quo factum est, ut Caesari non succederetur —? an publicanos, qui numquam firmi, sed nunc Caesari sunt amicissimi? an feneratores, an agricolas, quibus optatissimum est otium, nisi eos timere putas, ne sub regno sint, qui id numquam, dum modo otiosi essent, recusarunt?
6 Quid ergo? exercitum retinentis, quum legis dies transierit, rationem haberi placet? mihi vero ne absentis quidem; sed, quum id datum est, illud una datum est. Annorum enim decem imperium et ita latum *placet:* placet igitur etiam me expulsum et

Ep. 7, 5. *intelligo: ipse n. novi, sed* (Or. I.). *i. — i. n. n. —, sed* B. — *viri multi; verum* (l.). *v., v.* vulgo. 6. *Annorum . . . placet: placet* (W.). „*A. . . . pl.?*" *pl.* B.

agrum Campanum perisse et adoptatum patricium a plebeio, Gaditanum a Mytilenaeo, et Labieni divitiae et Mamurrae placent et Balbi horti et Tusculanum. Sed horum omnium fons unus est: imbecillo resistendum fuit, et id erat facile; nunc legiones XI., equitatus tantus, quantum volet, Transpadani, plebes urbana, tot tribuni pl., tam perdita iuventus, tanta auctoritate dux, tanta audacia: cum hoc aut depugnandum est aut habenda e lege ratio. „Depugna," inquis, „potius, quam servias." Ut quid? 7
si victus eris, proscribare, si viceris, tamen servias? „Quid ergo," inquis, „facturus es?" Idem, quod pecudes, quae dispulsae sui generis sequuntur greges: ut bos armenta, sic ego bonos viros aut eos, quicumque dicentur boni, sequar, etiamsi ruent. Quid sit optimum male contractis rebus, plane video: nemini est enim exploratum, quum ad arma ventum sit, quid futurum sit, at illud omnibus, si boni victi sint, nec in caede principum clementiorem hunc fore, quam Cinna fuerit, nec moderatiorem, quam Sulla, in pecuniis locupletium. *Συμπολιτεύομαί σοι* iamdudum, et facerem diutius, nisi me lucerna desereret. Ad summam, DIC M. TVLLI: assentior Cn. Pompeio, id est T. Pomponio. Alexim, humanissimum puerum, nisi forte, dum ego absum, adolescens factus est — id enim agere videbatur —, salvere iubeas velim.

VIII.

Scr. in Formiano inter VI. Kalendas Ianuarias et IIII. Non. a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

Quid opus † est de Dionysio tam valde affirmare? 1
an mihi nutus tuus non faceret fidem? suspicionem

Ep. 7, 7. *facturus* (W.). *act.* vulgo. — *ventum sit* (W. et Müller.). *v. est* vulgo. — *Sullam* (M1)? Ep. 8, 1. *opus* † *est* (W.). *o. fuit* (W.) aut *o. erat* (Ern., B.).

autem eo mihi maiorem tua taciturnitas attulerat, quod et tu soles conglutinare amicitias testimoniis tuis et illum aliter cum aliis de nobis locutum audiebam. Sed prorsus ita esse, ut scribis, mihi persuades: itaque ego is in illum sum, quem tu me
2 esse vis. Diem tuum ego quoque ex epistola quadam tua, quam incipiente febricula scripseras, mihi notaveram et animadverteram posse pro re nata te non incommode ad me in Albanum venire III. Nonas Ianuar.; sed, amabo te, nihil incommodo valetudinis feceris, quid enim est tantum in uno aut altero
3 die? Dolabellam video Liviae testamento cum duobus coheredibus esse in triente, sed iuberi mutare nomen: est *πολιτικὸν σκέμμα*, rectumne sit nobili adolescenti mutare nomen mulieris testamento; sed id *φιλοσοφώτερον διευκρινήσομεν*, quum sciemus,
4 quantum quasi sit in trientis triente. Quod putasti fore, ut, antequam istuc venirem, Pompeium viderem, factum est ita: nam VI. Kal. ad Lavernium *me* consecutus est; una Formias venimus et ab hora octava ad vesperum secreto collocuti sumus. Quod quaeris, ecquae spes pacificationis sit, quantum ex Pompeii multo et accurato sermone perspexi, ne voluntas quidem est: sic enim existimat, si ille vel dimisso exercitu consul factus sit, *σύγχυσιν τῆς πολιτείας* fore, atque etiam putat eum, quum audierit contra se diligenter parari, consulatum hoc anno neglecturum ac potius exercitum provinciamque retenturum; sin autem ille fureret, vehementer hominem contemnebat et suis et rei publicae copiis confidebat. Quid quaeris? etsi mihi crebro *ξυνὸς Ἐνυάλιος* occurrebat, tamen levabar cura virum fortem et peritum et plurimum auctoritate valentem audiens *πολιτικῶς* de pacis simulatae periculis disserentem.
5 Habebamus autem in manibus Antonii concionem

Ep. 8, 4. *Lavernium me* (I., vulgo). Om. *me* MRβB.

habitam x. Kal. Ianuar., in qua erat accusatio Pompeii usque a toga pura, querela de damnatis, terror armorum; in quibus ille, „Quid censes," aiebat, „facturum esse ipsum, si in possessionem rei publicae venerit, quum haec quaestor eius infirmus et inops audeat dicere?" quid multa? non modo non expetere pacem istam, sed etiam timere visus est. Ex illa autem sententia † in relinquendae urbis movet hominem, ut puto; mihi autem illud molestissimum est, quod solvendi sunt nummi Caesari et instrumentum triumphi eo conferendum, est enim ἄμορφον ἀντιπολιτευομένου χρεωφειλέτην esse. Sed haec et multa alia coram.

IX.

Scr. in Formiano exeunte mense Decembri (post VI. Kal. Ian.) a. u. c. 704.

CICERO ATTICO SAL.

„Quotidiene," inquis, „a te accipiendae litterae 1
sunt?" Si habebo, cui dem, quotidie. „At iam ipse ades." Tum igitur, quum venero, desinam. Unas video mihi a te non esse redditas, quas L. Quinctius, familiaris meus, quum ferret, ad bustum Basilii vulneratus et despoliatus est: videbis igitur, num 2
quid fuerit in iis, quod me scire opus sit, et simul hoc διευκρινήσεις πρόβλημα sane πολιτικόν: quum sit necesse aut haberi Caesaris rationem illo exercitum vel per senatum vel per tribunos pl. obtinente aut persuaderi Caesari, ut tradat provinciam atque

Ep. 8, 5. *Ex illa a. s. † in rel. u. m. h., ut p.; mihi* (M., aliq. Mal., q.). Pro *in* aliq. Mal. *M.*, alii *infra*, alii, ut ψ et 2 m., *ita*, Bessar. *infra*, Cavalc. *viv*, Ambr. *nif*, R. *ira;* om. *in* I. *Ex i. a. s. indignitas r. u. m. h., ut p., maxime; mihi* (W.)? *Illa a. s. non r. u. m. h., ut puto. Mihi* Ern., B. Ep. 9, 2. *Basilii* (MRI.). *Basili* (A., alii Mal., B.)? — *despoliatus* (M2, RI.). *spol.* (M1, 3, B.)? — *simul tu hoc* (v.)? *si multo hoc* MRIβh.

exercitum et ita consul fiat, aut, si id ei non persuadeatur, haberi comitia sine illius ratione illo patiente atque obtinente provinciam aut, si per tribunos pl. non patiatur *et* tamen quiescat, rem adduci ad interregnum aut, si ob eam causam, quod ratio eius non habeatur, exercitum adducat, armis *nos* cum eo contendere, illum autem initium facere armorum aut statim nobis minus paratis aut tum, quum comitiis amicis eius postulantibus, ut e lege ratio habeatur, impetratum non sit, ire autem ad arma aut hanc unam ob causam, quod ratio non habeatur, aut addita causa, si forte tribunus pl. senatum impediens aut populum incitans notatus aut senatus consulto circumscriptus aut sublatus aut expulsus sit dicensve se expulsum ad illum confugerit, suscepto autem bello aut tenenda sit urbs aut ea relicta ille commeatu et reliquis copiis intercludendus, quod horum malorum, quorum ali-
3 quod certe subeundum est, minimum putes. Dices profecto persuaderi illi, ut tradat exercitum et ita consul fiat. Est omnino id eiusmodi, ut, si ille eo descendat, contra dici nihil possit, idque eum, si non obtinet, ut ratio habeatur retinentis exercitum, non facere miror; nobis autem, ut quidam putant, nihil est timendum magis quam ille consul. „At sic malo,“ inquies, „quam cum exercitu.“ Certe; sed istud ipsum † sic o magnum malum putat aliquis, neque ei remedium est ullum: cedendum est, si id volet. Vide consulem illum iterum, quem vidisti consulatu priore. „At tum imbecillus plus,“ inquis,

Ep. 9, 2. *patietur et tamen* (l.). *p.*, *t.* vulgo. — *armis nos* (W.). Om. *nos* vulgo. 3. *obtineat* (W.)? — *putat* (Tunstall.)? — *ipsum † sic o* (MI., cdd. Mal. et l.). *i. sit o.* Rβh. *i. SIC, dico,* (Tunstall.) aut *i. SIC* (ml.). *i., dico* Ern., B. — *ullum: ced. . . volet. V.* (W.). *u. „C. . . v.“ V.* Or. II., B. — *v. in consulatu* (W.)? — *inquis* (M2, RI.). *inquit* M1, Ambr. 17, B

„valuit quam tota res publica.“ Quid nunc putas? et eo consule Pompeio certum est esse in Hispania. O rem miseram! si quidem id ipsum deterrimum est, quod recusari non potest et quod ille si faciat, iam *a* bonis omnibus summam ineat gratiam. Tollamus igitur hoc, quo illum posse adduci negant: 4
de reliquis quid est deterrimum? concedere illi, quod, ut idem dicit, impudentissime postulat. Nam quid impudentius? tenuisti provinciam per decem annos non tibi a senatu, sed a te ipso per vim et per factionem datos; praeteriit tempus non legis, sed libidinis tuae, fac tamen legis: ut succedatur, decernitur; impedis et ais: „Habe meam rationem.“ Habe tu nostram: exercitum tu habeas diutius, quam populus iussit, invito senatu? „Depugnes oportet, nisi concedis.“ Cum bona quidem spe, ut ait idem, vel vincendi vel in libertate moriendi. Iam, si pugnandum est, quo tempore, in casu, quo consilio, in temporibus situm est: itaque te in ea quaestione non exerceo; ad ea, quae dixi, affer, si quid habes; equidem dies noctesque torqueor.

X.

Scr. ad urbem XIV. Kal. Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Subito consilium cepi, ut, antequam luceret, exirem, ne qui conspectus fieret aut sermo, lictoribus praesertim laureatis. De reliquo neque hercule quid agam nec quid acturus sim scio: ita sum perturbatus temeritate nostri amentissimi consilii. Tibi vero quid suadeam, cuius ipse consilium exspecto? Gnaeus noster quid consilii ceperit capiatve,

Ep. 9, 3. *iam* (I., mg. l. 1584). *iamiam* MR., B. 4. *negat* (Or.)? — *Habe tu n.* (cl.). *habet* M1. *habe* M2, RIβhB. — *nostram* (W., ut —? — βh.). *nostrum* vulgo.

nescio, adhuc in oppidis coartatus et stupens. Omnes, si in Italia consistet, erimus una; sin cedet, consilii res est: adhuc certe, nisi ego insanio, stulte omnia et incaute. Tu, quaeso, crebro ad me scribe, vel quod in buccam venerit.

XI.

Scr. in Campania inter XIIII. et VIIII. Kal. Febr. a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quaeso, quid hoc est? aut quid agitur? mihi enim tenebrae sunt: „Cingulum," inquit, „nos tenemus, Anconem amisimus; Labienus discessit a Caesare." Utrum de imperatore populi Romani an de Hannibale loquimur? O hominem amentem et miserum, qui ne umbram quidem umquam *τοῦ καλοῦ* viderit! Atque haec ait omnia facere se dignitatis causa: ubi est autem dignitas, nisi ubi honestas? honestum igitur habere exercitum nullo publico consilio? occupare urbes civium, quo facilior sit aditus ad patriam? *χρεῶν ἀποκοπάς*, *φυγάδων καθόδους*, sexcenta alia scelera moliri,

τὴν θεῶν μεγίστην ὥστ' ἔχειν τυραννίδα —?

Sibi habeat suam fortunam! unam mehercule tecum apricationem in illo † lucrativo tuo sole malim quam omnia istiusmodi regna, vel potius mori milies quam semel istiusmodi quidquam cogitare.
2 „Quid, si tu velis?" inquis. Age, quis est, cui velle non liceat? sed ego hoc ipsum „velle" miserius esse duco quam in crucem tolli: una res est ea miserior,

Ep. 10. *nescio: adhuc in o. e. est. Stupent omnes. Si* (Klotz.)? *sed* M1, RI., cdd. l., *et* M2; *stupens* MR., cdd. Mal. et l., *stupent* I. — *consistet* (W., ut iam a3). *consistat* vulgo. Ep. 11, 1. *num honestum* (M2, RIβ.)? *nisi h.* M1, cdd. l. *non h.* h. — † *lucrativo* (MIβh., Bessar., Cavalc., W.). *Lucretino* (R., vulgo)? *lucrativo* B.

adipisci, quod ita volueris. Sed haec hactenus; libenter enim in his molestiis ἐνσχολάζω σοι. Re- 3
deamus ad nostrum. Per fortunas! quale tibi consilium Pompeii videtur — hoc, quaero, quod urbem reliquerit —? ego enim ἀπορῶ. Tum nihil absurdius. Urbem tu relinquas? ergo idem, si Galli venirent. „Non est," inquit, „in parietibus res publica." At in aris et focis. „Fecit Themistocles." Fluctum enim totius barbariae ferre urbs una non poterat. At idem Pericles non fecit annum fere post quinquagesimum, quum praeter moenia nihil teneret; nostri olim urbe reliqua capta arcem tamen retinuerunt:

οὕτω κου τῶν πρόσθεν ἐπευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν.

Rursus autem ex dolore municipali sermonibusque 4
eorum, quos convenio, videtur hoc consilium exitum habiturum: mira hominum querela est — nescio, isticine, sed facies, ut sciam —, sine magistratibus urbem esse, sine senatu; fugiens denique Pompeius mirabiliter homines movet: quid quaeris? alia causa facta est: nihil iam concedendum putant Caesari. Haec tu mihi explica qualia sint. Ego negotio 5
praesum non turbulento; vult enim me Pompeius esse, quem tota haec Campania et maritima ora habeat ἐπίσκοπον, ad quem delectus et summa negotii deferatur; itaque vagus esse cogitabam. Te puto iam videre, quae sit ὁρμὴ Caesaris, qui populus, qui totius negotii status: ea velim scribas ad me, et quidem, quoniam mutabilia sunt, quam saepissime; acquiesco enim et scribens ad te et legens tua.

Ep. 11, 2. σοι (v. „cum antiquiore suo exemplari," vulgo). † *COCON* M., B. Om. σοι R. — *tamen nihil abs.* (cdd. Pii, Ern.)? — *„Fecit Th." Fl. . . poterat. At* (vulgo). *„F. Th.; fl. . . p." At* (B.)? 4. *nescio, isticine, sed* (W.). *n. istic, sed* vulgo (*n. an i., s.* Ern.). 5. *deferatur* (W.). *conf.* B. *ref.* vulgo.

XII.

Scr. Minturnis a. d. VIIII. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Unam adhuc a te epistolam acceperam, datam XII. Kal., in qua significabatur aliam te ante dedisse, quam non acceperam; sed quaeso, ut scribas quam saepissime, non modo si quid scies aut audieris, sed etiam si quid suspicabere, maximeque, quid nobis faciendum aut non faciendum putes: nam, quod rogas curem, ut scias, quid Pompeius agat, ne ipsum quidem scire puto; nostrum quidem nemo.
2 Vidi Lentulum consulem Formiis X. Kal., vidi Libonem: plena timoris et erroris omnia. Ille iter Larinum; ibi enim cohortes et Luceriae et Teani reliquaque in Apulia. Inde utrum consistere uspiam velit an mare transire, nescitur: si manet, vereor ne exercitum firmum habere non possit; sin discedit, quo aut qua aut quid nobis agendum sit, nescio. Nam istum quidem, cuius *φαλαρισμὸν* times, omnia taeterrime facturum puto: nec eum rerum prolatio nec senatus magistratuumque discessus nec aerarium
3 clausum tardabit. Sed haec, ut scribis, cito sciemus. Interim velim mihi ignoscas, quod ad te scribo tam multa toties; acquiesco enim et tuas volo elicere litteras maximeque consilium, quid agam aut quo me pacto geram. Demittamne me penitus in causam? non deterreor periculo, sed dirumpor dolore: tamne nullo consilio aut tam contra meum consilium gesta esse omnia? An cuncter et tergiverser et iis me dem, qui tenent, qui potiuntur? *αἰδέομαι Τρῶας*; nec solum civis, sed etiam amici officio revocor,

Ep. 12, 3. *geram. D.* (Sch.). *g., d.* B. — *causam? non . . . dolore: tamne* (Z., alii l., M1) . . . *omnia? An* (W.). *c.?* — *non . . d.: tam* (M2, cdd. Mal., Oxx., RI.). . . . *omnia!* — *an* B.

etsi frangor saepe misericordia puerorum. Ut igitur 4
ita perturbato, etsi te eadem sollicitant, scribe aliquid, et maxime, si Pompeius Italia cedit, quid nobis agendum putes. M'. quidem Lepidus — nam fuimus una — eum finem statuit, L. Torquatus eundem: me quum multa, tum etiam lictores impediunt. Nihil vidi umquam, quod minus explicari posset: itaque a te nihildum certi exquiro, sed quid videatur; denique ipsam ἀπορίαν tuam cupio cognoscere. Labienum ab illo discessisse propemodum 5
constat. Si ita factum esset, ut ille Romam veniens magistratus et senatum Romae offenderet, magno usui causae nostrae fuisset; damnasse enim sceleris hominem amicum rei publicae causa videretur, quod nunc quoque videtur, sed minus prodest, non enim habet, cui prosit, eumque arbitror poenitere: nisi forte id ipsum est falsum, discessisse illum; nos quidem pro certo habebamus. Et velim — quam- 6
quam, ut scribis, domesticis te finibus tenes — formam mihi urbis exponas, ecquod Pompeii desiderium, ecquae Caesaris invidia appareat, etiam quid censeas de Terentia et Tullia, Romae eas esse an mecum an aliquo tuto loco: haec et si quid aliud ad me scribas velim vel potius scriptites.

XIII. a.

Scr. Calibus VIII. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

De Vennonianis rebus tibi assentior. Labienum 1
ἥρωα iudico: facinus iamdiu nullum civile praeclarius, qui, ut aliud nihil, hoc tamen profecit: dedit illi dolorem; sed etiam ad summam profectum aliquid puto. Amo etiam Pisonem, cuius iudicium de genero suspicor visum iri grave. Quamquam genus belli quod

Ep. 13, 1. *Q. totum genus belli* (W.)? *Q. totius b.* Z1.

sit vides: ita civile est, ut non ex civium dissensione, sed ex unius perditi civis audacia natum sit; is autem valet exercitu, tenet multos spe et promissis, omnia omnium concupivit. Huic tradita urbs est nuda praesidio, referta copiis: quid est, quod ab eo non metuas, qui illa templa et tecta non patriam, sed praedam putet? quid autem sit acturus aut quomodo, nescio, sine senatu, sine magistratibus: ne simulare quidem poterit quidquam πολιτικῶς. Nos autem ubi exsurgere poterimus aut quando? quorum dux quam ἀστρατήγητος, tu quoque animadvertis, cui ne Picena quidem nota fuerint; quam autem sine consilio, res testis: ut enim alia omittam decem annorum peccata, quae condicio non huic fugae
2 praestitit? nec vero, nunc quid cogitet, scio ac non desino per litteras sciscitari. Nihil esse timidius constat, nihil perturbatius; itaque nec praesidium, cuius parandi causa ad urbem retentus est, nec locum ac sedem praesidii ullam video: spes omnis in duabus insidiose retentis, paene alienis legionibus; nam delectus adhuc quidem invitorum est et a pugnando abhorrentium, condicionum autem amissum tempus est. Quid futurum sit, non video; commissum quidem a nobis certe est sive a nostro duce, ut e portu sine gubernaculis egressi tempe-
3 stati nos traderemus. Itaque de Ciceronibus nostris dubito quid agam: nam mihi interdum amandandi videntur in Graeciam; de Tullia autem et Terentia, quum mihi barbarorum adventus [ad urbem] proponitur, omnia timeo, quum autem Dolabellae venit in mentem, paullum respiro. Sed velim consideres, quid faciendum putes: primum πρὸς τὸ ἀσφαλές — aliter enim mihi de illis ac de me ipso consulen-

Ep. 13. a, 1. *res testis est: ut* (W.)? *r. t. ut* Z. *r. stet ut* MRψ. *resistet ut* I. 3. *adventus* [*ad urbem*] (W.). Om. *ad u.* M., βh. *adv. ad u.* mg. M., I., B.

dum est —, deinde ad opiniones, ne reprehendamur, quod eas Romae velimus esse in communi bonorum fuga. Quin etiam tibi et Peducaeo — scripsit enim ad me —, quid faciatis, videndum est; is enim splendor est vestrum, ut eadem postulentur a vobis, quae ab amplissimis civibus. Sed de hoc tu videbis, quippe quum de me ipso ac de meis te considerare velim. Reliquum est, ut et quid agatur, quoad 4
poteris, explores scribasque ad me et quid ipse coniectura assequare, quod etiam a te magis exspecto, nam acta omnibus nuntiantibus a te exspecto futura: *μάντις δ' ἄριστος* —. Loquacitati ignosces, quae et me levat ad te quidem scribentem et elicit tuas litteras.

XIII. b.

Scr. VII. Kal. Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Aenigma [Oppiorum ex Velia] plane non in- 1
tellexi; est enim numero Platonis obscurius. Iam intellexi † tuum; Oppios enim de Velia „saccones“ dicis: in eo aestuavi diu; quo aperto reliqua patebant et cum Terentiae summa congruebant. L. Caesarem 2
vidi Minturnis a. d. VIII. Kal. Febr. mane cum absurdissimis mandatis, non hominem, sed scopas solutas, ut id ipsum mihi ille videatur irridendi causa fecisse, qui tantis de rebus huic mandata dederit, nisi forte non dedit et hic sermone aliquo arrepto pro mandatis abusus est. Labienus, vir mea 3
sententia magnus, Teanum venit a. d. VIIII. Kal.; ibi Pompeium consulesque convenit: qui sermo fuerit et quid actum sit, scribam ad te, quum certum sciam. Pompeius a Teano Larinum versus profectus

Ep. 13. b, 1. *iam intellexi tamen* (Sch.) aut *i. i. totum* (Or.) aut transponendum *tuum* post prius *intellexi* (W.).

est a. d. VIII. Kal.; eo die mansit Venafri: aliquantum animi videtur nobis attulisse Labienus. Sed ego nondum habeo, quod ad te ex his locis scribam: ista magis exspecto, quid illim afferatur, quo pacto de Labieno ferat, quid agat Domitius in Marsis, Iguvii Thermus, P. Attius Cinguli, quae sit populi urbani voluntas, quae coniectura de rebus futuris: haec velim crebro et quid tibi de mulieribus nostris placeat et quid acturus ipse sis scribas. Si scriberem ipse, longior epistola fuisset, sed dictavi propter lippitudinem.

XIV.

Scr. Calibus a. d. VI. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. VI. Kal. Febr. Capuam Calibus proficiscens, quum leviter lippirem, has litteras dedi. L. Caesar mandata Caesaris detulit ad Pompeium a. d. VIII. Kal., quum is esset cum cónsulibus Teani: probata condicio est, sed ita, ut ille de iis oppidis, quae extra suam provinciam occupavisset, praesidia deduceret; id si fecisset, responsum est ad urbem nosredituros esse et rem per senatum confecturos. Spero in praesentia pacem nos habere; nam et illum furoris et hunc nostrum copiarum suppoenitet.

2 Me Pompeius Capuam venire voluit et adiuvare delectum, in quo parum prolixe respondent Campani coloni. Gladiatores Caesaris, qui Capuae sunt, de quibus ante ad te falsum ex A. Torquati litteris scripseram, sane commode Pompeius distribuit binos singulis patribus familiarum. Scutorum in ludo IↃↃ.

Ep. 13. b, 3. *Venafri: aliq.* (M2, R I., vulgo). *Venafriam al.* M. *Venafri. Iam al.* (Büchel., B.)? — *Atius* (Sch.)? Ep. 14, 1. *Spero in* (Sch.). *S.* [*esse*] *in* B. 2. *ex A. Torquati* (c., b., o: C. et Z.). *ex T.* M R I., a., B. — *ludo CIↃ.* (Z.)?

fuerunt: eruptionem facturi fuisse dicebantur. Sane multum in eo rei publicae provisum est. De mulieri- 3 bus nostris, in quibus est tua soror, quaeso videas, ut satis honestum nobis sit eas Romae esse, quum ceterae illa dignitate discesserint: hoc scripsi ad eas et ad te ipsum antea. Velim eas cohortere, ut exeant, praesertim quum ea praedia in ora maritima habeamus, cui ego praesum, ut in iis pro re nata non incommode possint esse; nam, si quid offendimus in genero nostro, quod quidem ego praestare non debeo, sed id fit maius, quod mulieres nostrae praeter ceteras Romae remanserunt. Tu ipse cum Sexto scire velim quid cogites de exeundo de totaque re quid existimes: equidem ad pacem hortari non desino, quae vel iniusta utilior est quam iustissimum bellum cum civibus. Sed haec, ut fors tulerit.

XV.

Scr. Capuae a. d. V. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Ut ab urbe discessi, nullum adhuc intermisi 1 diem, quin aliquid ad te litterarum darem, non quo haberem magno opere, quod scriberem, sed ut loquerer tecum absens, quo mihi, quum coram id non licet, nihil est iucundius. Capuam quum venissem 2 a. d. VI. Kal., pridie, quam has litteras dedi, consules conveni multosque nostri ordinis: omnes cupiebant Caesarem abductis praesidiis stare condicionibus iis, quas tulisset; uni Favonio leges ab illo nobis imponi non placebat, sed is † auditus in consilio. Cato enim ipse iam servire quam pugnare mavult,

Ep. 14, 3. *nostro, q. . . debeo, sed . . . remanserunt. Tu* (W.). *d.,* [*sed*] *id* (m.)? *n.* — *q. . . rem.* —, *tu* Or. II., B. — *b. cum civibus. Sed* (c. et l., o: C. et Z.). *b. in c. Sed* mg. M., RI., a2, 3. *b. in civilibus* βh. *b. Sed.* (MB.)? Ep. 15, 2. *is † auditus in c.; C.* (M2, RI., cdd. Mal. et l., β). *is audi-*

sed tamen ait in senatu se adesse velle, quum de condicionibus agatur, si Caesar adductus sit, ut praesidia deducat: ita, quod maxime opus est, in Siciliam ire non curat, quod metuo ne obsit, in senatu esse vult; Postumius autem, de quo nominatim senatus decrevit, ut statim in Siciliam iret Furfanioque succederet, negat se sine Catone iturum, et suam in senatu operam auctoritatemque quam magni aestimat. Ita res ad Fannium pervenit: is
3 cum imperio in Siciliam praemittitur. In disputationibus nostris summa varietas est: plerique negant Caesarem in condicione mansurum postulataque haec ab eo interposita esse, quo minus, quod opus esset ad bellum, a nobis pararetur; ego autem eum puto facturum, ut praesidia deducat, vicerit enim, si consul factus erit, et minore scelere vicerit, quam quo ingressus est. Sed accipienda plaga est; sumus enim flagitiose imparati quum a militibus, tum a pecunia, quam quidem omnem, non modo privatam, quae in urbe est, sed etiam publicam, quae in aerario est, illi reliquimus. Pompeius ad legiones Attianas est profectus; Labienum secum habet. Ego tuas opiniones de his rebus exspecto. Formias me continuo recipere cogitabam.

XVI.

Scr. Calibus a. d. III. Kalendas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Omnes arbitror mihi tuas litteras redditas esse, sed primas praepostere, reliquas ordine, quo sunt

tus auditus in c. C. M1. *is a. in c. non est; C.* (W., ut iam Iunius ex Pall.) aut *is a. non est in c.; C.* (edd. Pii). *is haud a. in c.; C.* bB. — *quam magni* (W.). [*quam*] *m.* m., B. 3. *Attianas* (g.). *Actianas* M2, RI., q. *acianas* M1. *atinianas* vc. *Atianas* (Sch.)? *Appianas* (Lipsius, B.)?

missae per Terentiam. De mandatis Caesaris ad-
ventuque Labieni et responsis consulum ac Pompeii
scripsi ad te litteris iis, quas a. d. v. Kal. Capua
dedi, pluraque praeterea in eandem epistolam conieci.
Nunc has exspectationes habemus duas: unam, quid 2
Caesar acturus sit, quum acceperit ea, quae referenda
ad illum data sunt L. Caesari, alteram, quid Pom-
peius agat, qui quidem ad me scribit paucis diebus
se firmum exercitum habiturum spemque affert, si
in Picenum agrum ipse venerit, nos Romam re-
dituros esse. Labienum secum habet non dubitan-
tem de imbecillitate Caesaris copiarum, cuius ad-
ventu Gnaeus noster multo animi plus habet. Nos
a consulibus Capuam venire iussi sumus ad Nonas
Febr. Capua profectus sum Formias a. d. III. Kal.;
eo die quum Calibus tuas litteras hora fere nona
accepissem, has statim dedi. De Terentia et Tullia 3
tibi assentior, ad quas scripseram, ad te ut re-
ferrent: si nondum profectae sunt, nihil est, quod
se moveant, quoad perspiciamus, quo loci sit res.

XVII.

Scr. in Formiano a. d. IV. Nonas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Tuae litterae mihi gratae iucundaeque sunt. De 1
pueris in Graeciam transportandis tum cogitabam,
quum fuga ex Italia quaeri videbatur: nos enim
Hispaniam peteremus; illis hoc aeque commodum
non erat. Tu ipse cum Sexto etiam nunc mihi
videris Romae recte esse posse: etenim minime
amici Pompeio nostro esse debetis; nemo enim
umquam tantum de urbanis praesidiis detraxit —

Ep. 16, 1. *missae per* (W., ut iam g.). *m., per* vulgo.
2. *codem die* (W.)? Aut sic aut *eodem* om. *die* C. Ep. 17, 1.
urbanis praediis (vc., Or.)?

2 videsne me etiam iocari? —. Scire iam te oportet, L. Caesar quae responsa referat a Pompeio, quas ab eodem ad Caesarem ferat litteras; scriptae enim et datae ita sunt, ut proponerentur in publico: in quo accusavi mecum ipse Pompeium, qui, quum scriptor luculentus esset, tantas res atque eas, quae in omnium manus venturae essent, Sestio nostro scribendas dederit; itaque nihil umquam legi scriptum σηστιωδέστερον. Perspici tamen ex litteris Pompeii potest nihil Caesari negari omniaque ei cumulate, quae postulet, dari, quae ille amentissimus fuerit nisi acceperit, praesertim quum impudentissime postulaverit; quis enim tu es, qui dicas: „si in Hispaniam profectus erit, si praesidia dimiserit?“ tamen conceditur: minus honeste nunc quidem, violata iam ab illo re publica illatoque bello, quam si olim de ratione habenda impetrasset, et tamen vereor, ut his ipsis contentus sit; nam, quum ista mandata dedisset L. Caesari, debuit esse paullo quietior, dum responsa referrentur, dicitur autem
3 nunc esse acerrimus. Trebatius quidem scribit se ab illo VIIII. Kal. Febr. rogatum esse, ut scriberet ad me, ut essem ad urbem; nihil ei me gratius facere posse: haec verbis pluribus. Intellexi ex dierum ratione, ut primum de discessu nostro Caesar audisset, laborare eum coepisse, ne omnes abessemus. Itaque non dubito, quin ad Pisonem, quin ad Servium scripserit: illud admiror, non ipsum ad me scripsisse, non per Dolabellam, non per Caelium egisse, quamquam non aspernor Trebatii litteras, a
4 quo me unice diligi scio. Rescripsi ad Trebatium — nam ad ipsum Caesarem, qui mihi nihil scripsisset, nolui —, quam illud hoc tempore esset difficile, me tamen in praediis meis esse neque

Ep. 17, 2. *ut iis ipsis* (W.)? — *verbis pluribus* (I.). *v. plurimis* MR., Oxx., B.

delectum ullum neque negotium suscepisse: in quo quidem manebo, dum spes pacis erit; sin bellum geretur, non deero officio nec dignitati meae pueros ὑπεκθέμενος in Graeciam, totam enim Italiam flagraturam bello intelligo: tantum mali excitatum est partim ex improbis, partim ex invidis civibus. Sed haec paucis diebus ex illius ad nostra responsa responsis intelligentur, quorsum evasura sint: tum ad te scribam plura, si erit bellum; sin † autem etiam indutiae, te ipsum, ut spero, videbo. Ego 5
IIII. Nonas Febr., quo die has litteras dedi, in Formiano, quo Capua redieram, mulieres exspectabam, quibus quidem scripseram tuis litteris admonitus, ut Romae manerent, sed audio maiorem quendam in urbe timorem esse. Capuae Nonis Febr. esse volebam, quia consules iusserant. Quidquid huc erit a Pompeio allatum, statim ad te scribam tuasque de istis rebus litteras exspectabo.

XVIII.

Scr. in Formiano a. d. III. Nonas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

IIII. Non. Febr. mulieres nostrae Formias venerunt 1
tuaque erga se officia plena tui suavissimi studii ad me pertulerunt. Eas ego, quoad sciremus, utrum turpi pace nobis an misero bello esset utendum, in Formiano esse volui et una Cicerones; ipse cum fratre Capuam ad consules — Nonis enim adesse iussi sumus — III. Nonas profectus sum, quum has litteras dedi. Responsa Pompeii grata populo et probata concioni esse dicuntur: ita putaram. Quae

Ep. 17, 4. *excitatum est* (l. et b. ɔ: Z.). *est e.* Klotz., B. Om. *est* MRIβ. — *nostra responsa* (vulgo). *n.* [*r.*] Ern., B. — *sin † autem etiam ind.* (W.). *sin aut pax aut e. i.* (W.) aut *sin pax aut e. i.* (Sch.). *sin autem e. i.* vulgo.

quidem ille si repudiarit, iacebit; si acceperit, —.
„Utrum igitur,“ inquies, „mavis?“ Responderem,
2 si, quemadmodum parati essemus, scirem. Cassium
erat hic auditum expulsum Ancone eamque urbem
a nobis teneri: si bellum futurum est, negotium
utile. Caesarem quidem L. Caesare cum mandatis
de pace misso tamen aiunt acerrime delectum habere,
loca occupare, † vinciri praesidiis. O perditum la-
tronem! o vix ullo otio compensandam hanc rei
publicae turpitudinem! Sed stomachari desinamus,
tempori pareamus, cum Pompeio in Hispaniam eamus:
haec optio in malis, quoniam illius alterum consula-
tum a re publica ne data quidem occasione rep-
3 pulimus. Sed haec hactenus. De Dionysio fugit
me ad te antea scribere, sed ita constitui, exspe-
ctare responsa Caesaris, ut, si ad urbem rediremus,
ibi nos exspectaret, sin tardius id fieret, tum eum
arcesseremus. Omnino, quid ille facere debuerit in
nostra illa fuga, quid docto homine et amico dignum
fuerit, quum praesertim rogatus esset, scio, sed haec
non nimis exquiro a Graecis: tu tamen videbis, si
erit, quod nolim, arcessendus, ne molesti simus in-
4 vito. Quintus frater laborat, ut tibi, quod debet,
ab Egnatio solvat, nec Egnatio voluntas deest nec
parum locuples est, sed, quum tale tempus sit, ut
Q. Titinius — multum enim est nobiscum — via-
ticum se neget habere idemque debitoribus suis
denuntiarit, ut eodem fenore uterentur, atque hoc
idem etiam L. Ligus fecisse dicatur nec hoc tem-
pore aut domi nummos Quintus habeat aut exigere
ab Egnatio aut versuram usquam facere possit,
miratur te non habuisse rationem huius publicae
difficultatis; ego autem, etsi illud ψευδησιόδειον —
ita enim putatur — observo, μηδὲ δίκην, praesertim

Ep. 18, 2. *Ancone* (vulgo). *Anconem* I. *Ancona* MRB.
— † *vinciri* (W.). *munire* (Gron.) aut *vincire* (c.). *vinciri* B.

in te, a quo nihil umquam vidi temere fieri, tamen illius querela movebar: hoc, quidquid est, te scire volui.

XIX.

Scr. in Formiano III. Nonas Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO.

Nihil habeo, quod ad te scribam, qui etiam eam epistolam, quam eram elucubratus, ad te non dederim; erat enim plena spei bonae, quod et concionis voluntatem audieram et illum condicionibus usurum putabam, praesertim suis. Ecce tibi III. Nonas Febr. mane accepi litteras tuas, Philotimi, Furnii, Curionis ad Furnium, quibus irridet L. Caesaris legationem: plane oppressi videmur nec, quid consilii capiam, scio, nec mehercule de me laboro, de pueris quid agam, non habeo; Capuam tamen proficiscebar haec scribens, quo facilius de Pompeii rebus cognoscerem.

XX.

Scr. Capuae Nonis Februariis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO.

Breviloquentem iam me tempus ipsum facit; 1
pacem enim desperavi, bellum nostri nullum administrant, cave enim putes quidquam esse minoris his consulibus: quorum ego spe audiendi aliquid et cognoscendi nostri apparatus maximo imbri Capuam veni pridie Nonas, ut eram iussus; illi autem adhuc, id est Nonis, nondum venerant, sed erant venturi, inanes, imparati, Gnaeus autem Luceriae dicebatur esse et adire cohortes legionum † itinarum

Ep. 20, 1. *autem adhuc, id est Nonis, nondum* (C.). *autem nondum* vulgo. — † *itinarum* (M 1; *itinerum* M 2, I.; *vicinarum* R.). *Attianarum* (v.) vel *Atian.* (Sch.) aut *Appianarum* (Lips., B.).

non firmissimarum. At illum ruere nuntiant et iam iamque adesse, non ut manum conserat — quicum
2 enim? —, sed ut fugam intercludat. Ego autem in Italia καὶ συναποθανεῖν — nec te id consulo —; sin extra, quid ago? ad manendum hiems, lictores, improvidi et negligentes duces, ad fugam hortatur amicitia Gnaei, causa bonorum, turpitudo coniungendi cum tyranno, qui quidem incertum est Phalarimne an Pisistratum sit imitaturus: haec velim explices et me iuves consilio; etsi te ipsum istic iam calere puto; sed tamen, quantum poteris. Ego si quid hic hodie novi cognoro, scies; iam enim aderunt consules ad suas Nonas. Tuas quotidie litteras exspectabo; ad has autem, quum poteris, rescribes. Mulieres et Cicerones in Formiano reliqui.

XXI.

Scr. Calibus a. d. VI. Idus Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 De malis nostris tu prius audis quam ego, istim enim emanant; boni autem hinc quod exspectes, nihil est. Veni Capuam ad Nonas Febr., ita, ut iusserant consules. Eo die Lentulus venit sero; alter consul omnino non venerat VII. Idus, eo enim die ego Capua discessi et mansi Calibus: inde has litteras postridie ante lucem dedi. Haec, Capuae dum fui, cognovi: nihil in consulibus, nullum usquam delectum; nec enim conquisitores φαινοπροσωπεῖν audent, quum ille adsit contraque noster dux nusquam sit, nihil agat, nec nomina dant; deficit enim non voluntas, sed spes. Gnaeus autem noster — o rem miseram et incredibilem! — ut totus iacet! non animus est, non consilium, non copiae, non diligentia. Mittam illa, fugam ab urbe turpissimam, timidissimas in oppidis conciones, ignorationem non solum adversarii, sed etiam suarum

copiarum: hoc cuiusmodi est? VII. Idus Febr. Ca- 2
puam C. Cassius tribunus pl. venit, attulit mandata
ad consules, ut Romam venirent, pecuniam de sanctiore aerario auferrent, statim exirent. Urbe relicta redeant? quo praesidio? deinde exeant? quis sinat? Consul ei rescripsit, ut prius ipse in Picenum: at illud totum erat amissum; sciebat nemo praeter me ex litteris Dolabellae. Mihi dubium non erat, quin ille iam iamque foret in Apulia, Gnaeus
noster in navi. Ego quid agam? σκέμμα magnum, 3
neque mehercule mihi quidem ullum, nisi omnia essent acta turpissime neque ego ullius consilii particeps; sed tamen, quod me deceat. Ipse me Caesar ad pacem hortatur; sed antiquiores litterae, quam ruere coepit: Dolabella, Caelius me illi valde satisfacere. Mira me ἀπορία torquet: iuva me consilio, si potes, et tamen ista, quantum potes, provide. Nihil habeo tanta rerum perturbatione quod scribam: tuas litteras exspecto.

XXII.

Scr. in Formiano a. d. V. Idus Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Pedem in Italia video nullum esse, qui non in 1
istius potestate sit: de Pompeio scio nihil eumque, nisi in navem se contulerit, exceptum iri puto. O celeritatem incredibilem! huius autem nostri — sed non possum sine dolore accusare eum, de quo angor et crucior. Tu caedem non sine causa times, non quo minus quidquam Caesari expediat ad diuturnitatem victoriae et dominationis, sed video, quorum 2
arbitrio sit acturus. † Recte sit censeo cedendum

Ep. 21, 3. *agam, σκέμμα* (W., ut iam Sch.)? Ep. 22, 1. *navem* (vc.). *navim* (MRIB.)? 2. Exciditne *De mulieribus* post *acturus*. (W.; Sch. addi voluit *Mulieribus*)? — *Recte: sic c., ced.* (R., sed *r. sic c., c.*)? *R. est: c. c.* (W.)? *R. sic censes, c.* (Kayser.)?

de oppidis his; *sed* egeo consilii: quod optimum factu videbitur, facies; cum Philotimo loquere atque adeo Terentiam habebis Idibus. Ego quid agam? qua aut terra aut mari persequar eum, qui ubi sit nescio? etsi terra quidem qui possum? mari quo? tradam igitur isti me? fac posse tuto — multi enim hortantur —, num etiam honeste? nullo modo. Equidem a te petam consilium, ut soleo: explicari res non potest; sed tamen, si quid in mentem venerit, velim scribas et ipse quid sis acturus.

XXIII.

Scr. in Formiano a. d. IV. Idus Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 V. Idus Febr. vesperi a Philotimo litteras accepi Domitium exercitum firmum habere, cohortes ex Piceno Lentulo et Thermo ducentibus cum Domitii exercitu coniunctas esse, Caesarem intercludi posse eumque id timere, bonorum animos recreatos Romae, improbos quasi perculsos. Haec metuo equidem ne sint somnia, sed tamen M'. Lepidum, L. Torquatum, C. Cassium tribunum pl. — hi enim sunt nobiscum, id est in Formiano — Philotimi litterae ad vitam revocaverunt; ego autem illa metuo ne veriora sint, nos omnes paene iam captos esse, Pompeium Italia cedere, quem quidem — o rem acerbam! — persequi Caesar dicitur: persequi Caesar Pompeium? quid? ut interficiat? o me miserum! et non omnes nostra corpora opponimus? — in quo tu quoque ingemiscis —; sed quid faciamus? victi, oppressi, capti plane
2 sumus. Ego tamen Philotimi litteris lectis mutavi consilium de mulieribus, quas, ut scripseram ad te,

Ep. 22, 2. *oppidis his* (Rl.). *o. iis* MIB. — *his; sed egeo* (Sch.). Om. *sed* vulgo. *his; sed quid tum? egeo* (Kayser.)? — *modo. Quid? a... soleo?* (Zb.)? — *venerit* (W.). *venit* (vulgo)? Ep. 23, 1. *plane iam captos* (W.)? — *c. paene sumus* (W.)?

Romam remittebam, sed mihi venit in mentem multum fore sermonem me iudicium iam de causa publica fecisse, qua desperata quasi hunc gradum mei reditus esse, quod mulieres revertissent. De me autem ipso tibi assentior, ne me dem incertae et periculosae fugae, quum rei publicae nihil prosim, nihil Pompeio, pro quo emori quum pie possum, tum libenter: manebo igitur, etsi vivere —. Quod quaeris, hic 3
quid agatur, tota Capua et omnis hic delectus iacet, desperata res est, in fuga omnes sunt, nisi quid eiusmodi fuerit, ut Pompeius istas Domitii copias cum suis coniungat; sed videbamur omnia biduo triduove scituri. Caesaris litterarum exemplum tibi misi — rogaras enim —, cui nos valde satisfacere multi ad me scripserunt, quod patior facile, dum, ut adhuc, nihil faciam turpiter.

XXIV.

Scr. in Formiano a. d. III. Idus Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Philotimi litterae me quidem non nimis, sed eos, qui in his locis erant, admodum delectarunt: ecce postridie Cassio litterae Capua a Lucretio, familiari eius, Nigidium a Domitio Capuam venisse, eum dicere Vibullium cum paucis militibus e Piceno currere ad Gnaeum, confestim insequi Caesarem, Domitium non habere militum III. milia; idem scripsit Capua consules discessisse. Non dubito, quin Gnaeus in fuga sit, modo effugiat: ego a consilio fugiendi, ut tu censes, absum.

Ep. 23, 3. *eiusmodi f.* (a2). *f. eiusmodi* (vc.)? *eius f.* MRI$\psi\beta$h., B. Ep. 24. *Cassio* (vc., b. ɔ: Z.). *Cassii* (MRIB.)? — *V I. milia* (W.)? *uim* MRI$\psi\beta$h. III. vc. — *eff.: ego a cons.* (W. et Klotz.). *eff. ego c.* C. *eff. e c.* M1. *eff. A. c.* M2, RL, vulgo.

XXV.

Scr. in Formiano a. d. III. Idus Februarias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO.

Quum dedissem ad te litteras tristes et metuo ne veras de Lucretii ad Cassium litteris Capua missis, Cephalio venit a vobis, attulit etiam a te litteras hilariores, nec tamen firmas, ut soles: omnia facilius credere possum quam quod scribitis, Pompeium exercitum habere; nemo huc ita affert omniaque, quae nolim. O rem miseram! malas causas semper obtinuit, in optima concidit: quid dicam nisi illud eum scisse — neque enim erat difficile —, hoc nescisse? erat enim ars difficilis recte rem publicam regere. Sed iam iamque omnia sciemus et scribemus ad te statim.

XXVI.

Scr. in Formiano Idibus Februariis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Non venit idem usu mihi, quod tu tibi scribis: „quoties exorior!“ ego enim nunc paullum exorior, et maxime quidem iis litteris, quae Roma afferuntur, de Domitio, de Picentium cohortibus. Omnia erant facta hoc biduo laetiora: itaque fuga, quae parabatur, repressa est; Caesaris interdicta,

si te secundo lumine hic offendero,

respuuntur; bona de Domitio, praeclara de Afranio
2 fama est. Quod me amicissime admones, ut me integrum, quoad possim, servem, gratum est; quod addis, ne propensior ad turpem causam videar, certe videri possum. Ego me ducem in civili bello, quoad de pace ageretur, negavi esse, non quin rectum esset, sed quia, quod multo rectius fuit, id mihi fraudem tulit: plane eum, cui noster alterum con-

sulatum deferret et triumphum — at quibus verbis!
‚pro tuis rebus gestis amplissimis“ —, inimicum
habere nolueram. Ego scio et quem metuam et
quamobrem: sin erit bellum, ut video fore, partes
meae non desiderabuntur. De HS. *viginti milibus* 3
Terentia tibi rescripsit. Dionysio, dum existimabam
vagos nos fore, nolui molestus esse; tibi autem
crebro ad me scribenti de eius officio nihil rescripsi,
quod diem ex die exspectabam, ut statuerem, quid
esset faciendum: nunc, ut video, pueri certe in Formiano
videntur hiematuri; et ego? nescio, si enim
erit bellum, cum Pompeio esse constitui: quod
habebo certi faciam ut scias; ego bellum foedissimum
futurum puto, nisi qui, ut tu scribis,
Parthicus casus exstiterit.

Ep. 26, 3. *viginti milibus* (MR., nonn. Mal.; vc., β. *XX. milibus;* ceteri Mal. XX. cum linea; I. *milibus*). XX. om. *mil.* B. — *hiem.; num et ego, nescio* (R.) aut *h.; et egone, n.* (W.).

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER OCTAVUS.

I.

Scr. Formiis a. d. XV. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quum ad te litteras dedissem, redditae mihi litterae sunt a Pompeio: cetera de rebus in Piceno gestis, quae ad se Vibullius scripsisset, de delectu Domitii — quae sunt vobis nota, nec tamen tam laeta erant in iis litteris, quam ad me Philotimus scripserat: ipsam tibi epistolam misissem, sed tam subito fratris puer proficiscebatur; cras igitur mittam —, sed in ea Pompeii epistola erat in extremo ipsius manu: „tu censeo Luceriam venias; nusquam eris tutius.“ Id ego in eam partem accepi, haec oppida atque oram maritimam illum pro relicto habere, nec sum miratus eum, qui caput ipsum
2 reliquisset, reliquis membris non parcere. Ei statim rescripsi hominemque certum misi de comitibus meis, non *me* quaerere, ubi tutissimo essem; si me

Ep. 1, 1. *Domitii — quae . . . scrips.: ipsam* (W.). *D., q. . . . s. — ipsam* vulgo. — *quam ad me* vulgo. *q. quae ad me* Or. conj., B. — *misissem, sed* (R. vulgo). *m. miser* M1, *β* h. *m., nisi* M2, I., B. — *relicto* (M1, Z.). *delicto* R. *derelicto* (M2, I., B.)? 2. *non me quaerere* (R.). Om. *me* MI*β*. *me non q.* (Pius, B.)?

vellet sua aut rei publicae causa Luceriam venire, statim esse venturum; hortatusque sum, ut oram maritimam retineret, si rem frumentariam sibi ex provinciis suppeditari vellet. Hoc me frustra scribere videbam; sed, uti in urbe retinenda tunc, sic nunc in Italia non relinquenda testificabar sententiam meam: sic enim parari video, ut Luceriam omnes copiae contrahantur, ut ne is quidem locus stabilis *sit*, sed ex eo ipso, si urgeamur, paretur fuga. Quo minus mirere, si invitus in eam causam 3
descendo, in qua neque pacis neque victoriae ratio quaesita est umquam, sed semper flagitiosae et calamitosae fugae: eundum, ut, quemcumque fors tulerit casum, subeam potius cum iis, qui dicuntur esse boni, quam videar a bonis dissentire, etsi propediem video bonorum, id est lautorum et locupletium, urbem refertam fore, municipiis vero his relictis refertissimam; quo ego in numero essem, si hos lictores molestissimos non haberem, nec me M'. Lepidi, L. Volcatii, Ser. Sulpicii comitum poeniteret, quorum nemo nec stultior est quam L. Domitius nec inconstantior quam Ap. Claudius. Unus 4
Pompeius me movet, beneficio, non auctoritate: quam enim ille habeat auctoritatem in hac causa? qui, quum omnes Caesarem metuebamus, ipse eum diligebat, postquam ipse metuere coepit, putat omnes hostes illi oportere esse. Ibimus tamen Luceriam, nec eum fortasse delectabit noster adventus, dissimulare enim non potero mihi, quae adhuc acta sint, displicere. Ego, si somnum capere possem, tam longis te epistolis non obtunderem: tu, si tibi eadem causa est, me remunerere sane velim.

Ep. 1, 2. *ut in urbe* (W.)? 3. *quaesita est* (v.). Om. *est* M1. *q. sit* M2, RIβh., B.

II.

Scr. Formiis a. d. XIII. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Mihi vero omnia grata, et quod scripsisti ad
me, quae audieras, et quod non credidisti, quae
digna diligentia mea non erant, et quod monuisti,
quod sentiebas. Ego ad Caesarem unas Capua
litteras dedi, quibus ad ea rescripsi, quae mecum
ille de gladiatoribus suis egerat, breves, sed bene-
volentiam significantes, non modo sine contumelia,
sed etiam cum maxima laude Pompeii, id enim illa
sententia postulabat, qua illum ad concordiam hor-
tabar: eas si quo ille misit, in publico proponat
velim. Alteras eodem die dedi, quo has ad te: non
potui non dare, quum et ipse ad me scripsisset et
Balbus. Earum exemplum ad te misi: nihil arbitror
fore, quod reprehendas; si qua erunt, doce me, quo-
2 modo † esse effugere possim. „Nihil,“ inquies,
„omnino scripseris.“ Qui magis effugias eos, qui
volent fingere? verumtamen ita faciam, quoad fieri
poterit. Nam, quod me hortaris ad memoriam
factorum dictorum, scriptorum etiam meorum, facis
amice tu quidem mihique gratissimum, sed mihi
videris aliud tu honestum meque dignum in hac
causa iudicare, atque ego existimo: mihi enim nihil
ulla in gente umquam, ab ullo auctore rei publicae
ac duce turpius factum esse videtur, quam a nostro
amico factum est, cuius ego vicem doleo, qui urbem
reliquit, id est patriam, pro qua et in qua mori
3 praeclarum fuit. Ignorare mihi videris, haec quanta
sit clades; es enim etiam nunc domi tuae, sed in-
vitis perditissimis hominibus esse diutius non potes.

Ep. 2, 1. *modo † esse eff.* (Z., M1, W.). *m. ēe* (vel *ēt*) *eff.* nonn. cdd. Mal. *m. enim e.* M2, RI., cett. Mal., Oxx. *m. eff.* (v.) aut *m. ea e.* (Mal.). *m.* [*esse*] *e.* B.

Hoc miserius, hoc turpius quidquam? vagamur egentes cum coniugibus et liberis; in unius hominis quotannis periculose aegrotantis anima positas omnes nostras spes habemus, non expulsi, sed evocati ex patria, quam non servandam ad reditum nostrum, sed diripiendam et inflammandam reliquimus: ita multi nobiscum sunt, non in suburbanis, non in hortis, non in ipsa urbe, et, si nunc sunt, non erunt. Nos interea ne Capuae quidem, sed Luceriae, et oram quidem maritimam iam relinquemus, Afranium exspectabimus *et* Petreium; nam in Labieno parum est dignitatis. Hic tu in me * illud desideras. Nihil de me dico, alii viderint; hic quidem quae est *? domi vestrae estis et eritis omnes boni: quis tunc se mihi non ostendit? quis nunc adest hoc bello — sic enim iam appellandum est —? Vibullii res gestae sunt adhuc maximae; id ex 4
Pompeii litteris cognosces, in quibus animadvertito illum locum, ubi erit δικλῆ: videbis, de Gnaeo nostro ipse Vibullius quid existimet. Quo igitur haec spectat oratio? Ego pro Pompeio libenter emori possum: facio pluris omnium hominum neminem; sed non ita uno in eo iudico spem de salute rei publicae; significas enim aliquanto secus, quam solebas, ut etiam Italia, si ille cedat, putes cedendum: quod ego nec rei publicae puto esse utile nec liberis meis, praeterea neque rectum neque honestum. † Sed cur: „poterisne igitur videre tyrannum?"?

Ep. 2, 3. *in me idem illud* (Sch.)? — *quae est dignitas? d.* (W.)? An *hoc q. quid est? d.* (W.; *quid est* Iβ., Pall., *quod est* F.)? — *domi* M2, RI., vulgo. *domui* M1, B. — *quis tunc* (W.). *q. istic* vc. *q. tu* M., Oxx. *q. tum* RβhB. 4. *non ita* (MRβh., Bessar., Cavalc.). *non ita, ut tu,* aut *non, ut tu,* (W.)? *non tamen* (Corr.; *non tamen ita* I., 1 Pal.)? *non sitam* m., B. — *uno in eo* (b.). *non meo* MRβh., Bess. Cav. *meo* I. *in eo* m., B. — *iudico esse spem* (Iunius; 1 Pal. *sed spem*)? *i. sitam spem* (W.)? — *hon.* † *Sed cur: „pot. i. v. t. tyrannum?"?* (W.). *h. est. „Cur? p. . . tyr.?"* (W.)? *h.*

quasi intersit, audiam an videam, aut locupletior mihi sit quaerendus auctor quam Socrates, qui, quum xxx. tyranni essent, pedem porta non extulit; est mihi praeterea praecipua causa manendi, de qua utinam aliquando tecum loquar! Ego xiii. Kalend., quum eadem lucerna hanc epistolam scripsissem, qua inflammaram tuam, Formiis ad Pompeium, si de pace ageretur, praefectus, si de bello, — quid ero?

III.

Scr. in agro Caleno a. d. XI. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Maximis et miserrimis rebus perturbatus, quum coram tecum mihi potestas deliberandi non esset, uti tamen tuo consilio volui; deliberatio autem omnis haec est, si Pompeius Italia cedat, quod eum facturum esse suspicor, quid mihi agendum putes, et, quo facilius consilium dare possis, quid in utramque partem mihi in mentem veniat, explicabo brevi.
2 Quum merita Pompeii summa erga salutem meam familiaritasque, quae mihi cum eo est, tum ipsa rei publicae causa me adducit, ut mihi vel consilium meum cum illius consilio vel fortuna *cum eius fortuna* coniungenda esse videatur. Accedit illud: si maneo et illum comitatum optimorum et clarissimorum civium desero, cadendum est in unius potestatem, qui etsi multis rebus significat se nobis esse amicum — et, ut esset, a me est — tute scis — propter suspicionem huius impendentis tempestatis

„*Sed cur? p. . . t.?*“ (W.)? *h. Sed cur?* „*p. . . t.?*“ vulgo. — *ageretur* (MRIβh.). *agetur* (v. conj., B.)? — *praefectus* (vc., nonn. Mal.). *profectis* M1. *profectus* M2, I., alii Mal. et l., βh. *profecturus* R., a2 (sed ea *pr. eram*), B. — *quid ero?* (MR., vc., ψβh.). *quid erit?* I. *videro* Pii „prisci codices,“ a2, c., l., B. Ep. 3, 2. *fort. cum eius fort.* (b.). Om. *cum e. f.* MRI., cdd. Mal. *f. mea cum illius f.* (Klotz., B.)? — *qui etsi* (W.). *q., e.* vulgo. — *est, ut tute scis, pr.* (W.)?

multo ante provisum —, tamen utrumque con-
siderandum est, et quanta fides ei sit habenda et,
si maxime exploratum sit eum nobis amicum fore,
sitne viri fortis et boni civis esse in ea urbe, in
qua, quum summis honoribus imperiisque usus sit,
res maximas gesserit, sacerdotio sit amplissimo
praeditus, † non futurus subeundumque periculum
sit cum aliquo † fore dedecore, si quando Pompeius
rem publicam recuperarit. In hac parte haec sunt; 3
vide nunc, quae sint in altera. Nihil actum est a
Pompeio nostro sapienter, nihil fortiter, addo etiam
nihil nisi contra consilium auctoritatemque meam:
omitto illa vetera, quod istum in rem publicam ille
aluit, auxit, armavit, ille legibus per vim et contra
auspicia ferendis auctor, ille Galliae ulterioris ad-
iunctor, ille gener, ille in adoptando P. Clodio
augur, ille restituendi mei quam retinendi studiosior,
ille provinciae propagator, ille absentis in omnibus
rebus adiutor, idem etiam tertio consulatu, postquam
esse defensor rei publicae coepit, contendit, ut decem
tribuni pl. ferrent, ut absentis ratio haberetur, quod
idem ipse sanxit lege quadam sua, Marcoque Mar-
cello consuli finienti provincias Gallias Kalendarum
Martiarum die restitit — sed, ut haec omittam,
quid foedius, quid perturbatius hoc ab urbe discessu
sive potius turpissima fuga? quae condicio non
accipienda fuit potius quam relinquenda patria?
malae condiciones erant, fateor, sed num quid hoc
peius? „At recuperabit rem publicam." Quando? 4

Ep. 3, 2. † *non futurus s.* (W.). *non f.* * * * *s.*, ut exciderint plura in hanc fere sententiam: *sit sine aliqua ignominia, si eadem condicio manserit* (Klotz.) aut *sit sui iuris* (I.) simileve aliquid (W.)? *nomen f., s.* Iac. Gronov., B. — *aliquo † fore dedecore* (M., sed *docere*, R., β., sed is *dolore*, W.). Vulgo sine †. *a. forte d.* I., h. (sed is *dolore*). *a. fortasse d.* (I. mg. 1584 — ex Z.?) aut *a. d.* (W.). 3. *in o. rebus adi.* (W.). *in o. a.* vulgo. — *prorogator* (1 cd. Mal., lb.)?

aut quid ad eam spem est parati? non ager Picenus amissus? non patefactum iter ad urbem? non pecunia omnis et publica et privata adversario tradita? denique nulla causa, nullae vires, nulla sedes, quo concurrant, qui rem publicam defensam velint: Apulia delecta est, inanissima pars Italiae et ab impetu huius belli remotissima; fuga et maritima opportunitas visa quaeri desperatione. Invite cepi Capuam, non quo munus illud defugerem, sed in ea causa, in qua nullus esset ordinum, nullus apertus privatorum dolor, bonorum autem esset aliquis, sed hebes, ut solet, et, ut ipse sensi, esset multitudo et infimus quisque propensus in alteram
5 partem, multi mutationis rerum cupidi: dixi ipsi me nihil suscepturum sine praesidio et sine pecunia; itaque habui nihil omnino negotii, quod ab initio vidi nihil quaeri praeter fugam. Eam si nunc sequor, quonam? cum illo non; ad quem quum essem profectus, cognovi in iis locis esse Caesarem, ut tuto Luceriam venire non possem: infero mari nobis incerto cursu, hieme maxima navigandum est. Age iam, cum fratre an sine eo cum filio? an quomodo? in utraque enim re summa difficultas erit, summus animi dolor. Qui autem impetus illius erit in nos absentes fortunasque nostras? acrior quam in ceterorum, quod putabit fortasse in nobis violandis aliquid se habere populare. Age iam, has compedes, fasces, inquam, hos laureatos efferre ex Italia quam molestum est! qui autem locus erit nobis tutus, ut iam placatis utamur fluctibus, antequam ad illum
6 venerimus? qua autem aut quo, nihil sciemus. At, si restitero et fuerit nobis in hac parte locus, idem fecero, quod in Cinnae dominatione *L.* Philippus,

Ep. 3, 4. *Invite* (M2, RI., vulgo). † *in te* M1, B. — *sensi, esset* (Or.; l. *sensi*). *sensissem* vulgo. — *cupidi: dixi* (vulgo). *c., d.* Büchel., B. 5. *sciemus* (MI β.). *scimus* (R., vulgo)? 6. *dom. L. Philippus* (l.). *d. P.* vulgo.

quod L. Flaccus, quod Q. Mucius, quoquo modo ea res huic quidem cecidit, qui tamen ita dicere solebat, se id fore videre, quod factum est, sed malle quam armatum ad patriae moenia accedere. Aliter Thrasybulus, et fortasse melius; sed est certa quaedam illa Mucii ratio atque sententia, est illa etiam [Philippi], et, quum sit necesse, servire tempori et non amittere tempus, quum sit datum. Sed in hoc ipso habent tamen iidem fasces molestiam; sit enim nobis amicus, quod incertum est, sed sit, deferet triumphum: non † accipere ne periculosum sit, invidiosum ad bonos. „O rem,“ inquis, „difficilem et inexplicabilem!“ Atqui explicanda est; qui † enim fieri potest? Ac, ne me existimaris ad manendum esse propensiorem, quod plura in eam partem verba fecerim, potest fieri, quod fit in multis quaestionibus, ut res verbosior haec fuerit, illa verior; quamobrem, ut maxima de re aequo animo deliberanti, ita mihi des consilium velim: navis et in Caieta est parata nobis et Brundisii. Sed ecce nuntii scribente me haec ipsa noctu in Caleno, ecce litterae Caesarem ad Corfinium, Domitium Corfinii cum firmo exercitu et pugnare cupiente: non puto etiam hoc Gnaeum nostrum commissurum, ut Domitium relinquat; etsi Brundisium Scipionem cum cohortibus duabus praemiserat, legionem *a* Fausto conscriptam in Siciliam sibi placere a consule duci scripserat ad consules; sed turpe Domitium deserere erit implorantem eius auxilium. Est quaedam spes, mihi

Ep. 3, 6. *non † acc. ne p. sit, i.* (W.). *non a. ne p. sit, accipere* (L *an acc.;* om. *acc.* MRβψ) *inv.* (W.) aut *non acc. vereor ne p. sit, accipere i.* (W.) aut *non acciperene? p. sit; an accipere? i.* (Madvig., et W., sed sine *an*)? *non a.? ne p. s., i.* B. — *qui † enim f. potest?* (Or. II.). *q. e. f. p. aliter?* (Sch.) aut *q. e. f. aliter p.?* (W.). *quid e. f. p.?* Klotz., B. — *in Caieta* (vulgo). *Caietae* ex Mülleri conj. voluit B. — *deserere erit* (vc., M2, RI.). *deserit* M1. *deseri* Or., B.

quidem non magna, sed in his locis firma, Afranium in Pyrenaeo cum Trebonio pugnasse, pulsum Trebonium, etiam Fabium tuum transisse cum cohortibus, summa autem, Afranium cum magnis copiis adventare: id si est, in Italia fortasse manebitur; ego autem, quum esset incertum iter Caesaris, quod vel ad Capuam vel ad Luceriam iturus putabatur, Leptam ad Pompeium misi *et* litteras, ipse, ne quo inciderem, reverti Formias. Haec te scire volui scripsique sedatiore animo, quam proxime scripseram, nullum meum iudicium interponens, sed exquirens tuum.

IV.

Scr. in Formiano a. d. VIII. Kalendas Martias (ante lucem) a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Dionysius quidem tuus potius quam noster, cuius ego quum satis cognossem mores, tuo tamen potius stabam iudicio quam meo, ne tui quidem testimonii, quod ei saepe apud me dederas, veritus, superbum se praebuit in fortuna, quam putavit nostram fore, cuius fortunae nos, quantum humano consilio effici poterit, motum ratione quadam gubernabimus: cui qui noster honos, quod obsequium, quae etiam ad ceteros contempti cuiusdam hominis commendatio defuit? ut meum iudicium reprehendi a Quinto fratre vulgoque ab omnibus mallem quam illum non efferre me laudibus, Ciceronesque nostros meo potius labore subdoceri quam me alium iis magistrum quaerere; ad quem ego quas litteras, dei immortales, miseram! quantum honoris significantes, quantum amoris! — Dicaearchum mehercule aut

Ep. 3, 7. *Fabium* (vulgo). *Fadium* Or., B. — *misi ad Pomp.* (vc.)? — *interponens et* (M1)? Ep. 4, 1. *efferre me* (W.). *efferrem* vc., MRIβhψ. *efferre* m., B.

Aristoxenum diceres arcessi, *non* hominem omnium loquacissimum et minime aptum ad docendum. „Sed 2 est memoria bona." Me dicet esse meliore. — Quibus litteris ita respondit, ut ego nemini, cuius causam non reciperem: semper enim: „si potero," „si ante suscepta causa non impediar;" numquam reo cuiquam tam humili, tam sordido, tam nocenti, tam alieno tam praecise negavi quam hic mihi: plane sine ulla exceptione praecidit. Nihil cognovi ingratius, in quo vitio nihil mali non inest. Sed de hoc nimis multa. Ego navem paravi; tuas lit- 3 teras tamen exspecto, ut sciam, quid respondeant consultationi meae. Sulmone C. Atium Pelignum aperuisse Antonio portas, quum essent cohortes quinque, Q. Lucretium inde effugisse * * *: scis Gnaeum ire Brundisium † desertum? confecta res est.

V.

Scr. in Formiano a. d. VIII. Kalendas Martias (vesperi) a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Quum ante lucem VIII. Kal. litteras ad te de 1 Dionysio dedissem, vesperi ad nos eodem die venit ipse Dionysius, auctoritate tua permotus, ut suspicor, quid enim putem aliud? etsi solet eum, quum aliquid furiose fecit, poenitere; numquam autem cerritior fuit quam in hoc negotio: nam, quod ad te

Ep. 4, 2. *mihi: plane* (vulgo). *mihi p.* (Boot., B.)? — *sine ulla* (mg. M., R., vulgo). *ulla* Mh. *nulla* Iβ., 2 Pall., B. 3. *effugisse * * *; scis . . . † desertum? conf.* (W.). Excidit *credo te audisse* simileve aliquid (W.). *Br. deserto Domitio* (vel *D. d.*)? *conf.* (W.) aut *Br., desertum Domitium* (vel *D. d.*)? *c.* (Lipsius, sed is sine interrogatione). *eff. scis, G. ire Br. † desertum. c.* B. Ep. 5, 1. *litt. ad te de Dionysio ded.* (Z. et omisso *de* A., F., duo alii Mal.). *litt. ad te litteras d.* M1. *ad te l. d.* M2, RI., Oxx., B.

non scripseram, postea audivi a tertio miliario tum eum isse

πολλὰ μάτην κεράεσσιν ἐς ἠέρα θυμήναντα,

multa, inquam, mala quum dixisset, suo capiti, ut aiunt. Sed *o* meam mansuetudinem! conieceram in fasciculum una cum tua vehementem ad illum epistolam: hanc ad me referri volo nec ullam ob aliam causam Pollicem servum a pedibus meis Romam misi, eo autem ad te scripsi, ut, si tibi forte reddita esset, mihi curares referendam, ne in illius manus
2 perveniret. Novi si quid esset, scripsissem: pendeo animi exspectatione Corfiniensi, in qua de salute rei publicae decernetur. Tu fasciculum, qui est M'. CVRIO inscriptus, velim cures ad eum perferendum Tironemque Curio commendes et, ut det ei, si quid opus erit in sumptum, roges.

VI.

Scr. in Formiano a. d. VII. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Obsignata iam ista epistola, quam de nocte daturus eram, sicut dedi — nam eam vesperi scripseram —, C. Sosius praetor in Formianum venit ad M'. Lepidum, vicinum nostrum, cuius quaestor fuit. Pompeii litterarum ad consules exemplum attulit:

Ep. 5, 1. *quum dixisset* (MRI., Oxx.). *eum dixisse* (b., B.)? — *P. servum a p. meis Romam* (MRI., Klotz.). *P., s. a p. meum, R.* (v. conj., B.)? 2. *exsp. obsidionis Corfiniensis* vel *e. C. obs.* (W.)? — *decernetur* (M2 teste Furia, R., „alii" in marg. l. 1584 — ɔ: Z.?). *decerneret* M1. *decernitur* M2 t. Baitero, I., B. — *comm. et, ut det ei, si . . . s., roges* (Boot.). *c. ut ut peti, si . . . s., roges* (MRIβh., Oxx., sed RIh. om. altero *ut*, *β. petii, β*h. *roget*). *c., ut ei, ut petii, si . . . s., eroget* m., B. Ep. 6, 1. *Obsignata iam ista* (vc.). *Obsignatam ista* M1. *Obsignata iam* M2, RIB. — *ad consulem* (acml.)?

„Litterae mihi a L. Domitio a. d. XIII. Kalend. Mart. allatae sunt; earum exemplum infra scripsi. Nunc, ut ego non scribam, tua sponte te intelligere scio, quanti rei publicae intersit omnes copias in unum locum primo quoque tempore convenire. Tu, si tibi videbitur, dabis operam, quam primum ad nos venias, praesidii Capuae quantum constitueris satis esse relinquas.“ 2

Deinde supposuit exemplum epistolae Domitii, quod ego ad te pridie miseram: di immortales, qui me horror perfudit! quam sum sollicitus, quidnam futurum sit! hoc tamen spero, magnum nomen imperatoris fore, magnum in adventu terrorem. Spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis obfuit, nihil † mutasset nec tegentia hoc quod quum fortiter et diligenter, tum etiam mehercule * * *; modo enim audivi quartanam a te discessisse: moriar, si magis gauderem, si id mihi accidisset. Piliae dic non esse aequum eam diutius habere nec id esse vestrae concordiae. Tironem nostrum ab altera relictum audio; sed eum video in sumptum ab aliis mutuatum, ego autem Curium nostrum, si quid opus esset, rogaram: malo Tironis verecundiam in culpa esse quam illiberalitatem Curii. 3

VII.

Scr. in Formiano inter VII. et V. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Unum etiam restat amico nostro ad omne dedecus, ut Domitio non subveniat. „At nemo dubitat, quin subsidio venturus sit.“ Ego non puto. „Deseret 1

Ep. 6, 2. *constitueris* (vc., I.). *constitueritis* MRB. *constituerimus* h. 3. *vobis obfuit* (Gron.)? — *obfuit nihil mutasse* (a 2) *nec recentia haec* (vel *nec recens iam hoc*), *q.* (W.)? — *mehercule * * *; modo* (Sch.). *m. Modo* B.

igitur talem civem et eos, quos una scis esse, quum habeat praesertim et ipse cohortes triginta?" Nisi me omnia fallunt, deseret: incredibiliter pertimuit; nihil spectat nisi fugam, cui tu — video enim, quid sentias — me comitem putas debere esse.
2 Ego vero, quem fugiam, habeo, quem sequar, non habeo; quod enim tu *illud* meum laudas et memorandum dicis, malle quod dixerim me cum Pompeio vinci quam cum istis vincere, ego vero malo, sed cum illo Pompeio, qui tum erat aut qui mihi esse videbatur, cum hoc vero, qui ante fugit, quam scit aut quem fugiat aut quo, qui nostra tradidit, qui patriam reliquit, Italiam relinquit, si malui, contigit: victus sum. Quod superest, nec ista videre possum, quae numquam timui ne viderem, nec mehercule istum, propter quem mihi non modo meis,
3 sed memet ipso carendum est. Ad Philotimum scripsi de viatico, sive a Moneta — nemo enim solvit — sive ab Oppiis, tuis contubernalibus: cetera apposita tibi mandabo.

VIII.

Scr. in Formiano inter VII. et V. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 O rem turpem et ea re miseram — sic enim sentio, id demum aut potius id solum esse miserum, quod turpe sit —! Aluerat Caesarem; eundem repente timere coeperat, condicionem pacis nullam probarat, nihil ad bellum pararat, urbem reliquerat, Picenum *sua* amiserat culpa, in Apuliam se compegerat, ibat in Graeciam, omnes nos ἀπροσφωνή-

Ep. 7, 2. *tu illud meum* (W.). *tu m.* vulgo. — *ducis, malle* (b.)? — *nostra tradidit* (vulgo). *nos tr.* Gron., B. 3. *apposite* („alii" apud Pium)? Ep. 8, 1. *P. sua amiserat* (Ern.). *P. mis.* M1. *P. amis.* M2, RIB.

τους, expertes sui tanti, tam inusitati consilii relinquebat. Ecce subito litterae Domitii ad illum, ipsius 2 ad consules: fulsisse mihi videbatur τὸ καλὸν ad oculos eius et exclamasse ille vir, qui esse debuit:

πρὸς ταῦθ' ὅ τι χρὴ καὶ παλαμάσθων,
καὶ πάντ' ἐπ' ἐμοὶ τεκταινέσθων·
τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ.

At ille tibi πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ dicens pergit Brundisium. Domitium autem aiunt re audita et eos, qui una essent, se tradidisse. O rem lugubrem! itaque intercludor dolore, quo *minus* ad te plura scribam: tuas litteras exspecto.

IX.

Scr. in Formiano a. d. V. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Epistolam meam quod pervulgatam scribis esse, 1 non fero moleste: quin etiam ipse multis dedi describendam; ea enim et acciderunt iam et impendent, ut testatum esse velim, de pace quid senserim. Quum autem ad eam hortarer, eum praesertim hominem, non videbar ullo modo facilius moturus, quam si id, quod eum hortarer, convenire eius sapientiae dicerem. Eam si „admirabilem" dixi, quoniam eum ad salutem patriae hortabar, non sum veritus, ne viderer assentari, cui tali in re libenter me ad pedes abiecissem. Quod autem est „aliquid impertias temporis," non est de pace, sed de me ipso et de meo officio ut aliquid cogitet; nam, quod testificor me expertem belli fuisse, etsi id re perspectum est,

Ep. 8, 2. *consulem* (m.)? — *affulsisse* (Pius, l.)? *fulsisse . . . ob oculos* (cdd. Pii)? — *ille vir, qui* (vulgo). *i., vir qui* Or. *ille vir qui* B. — καὶ πᾶν (Aristophanes, Clem. Alexandr., Suidas, v. pr., Or. *ΚΑΠΑΗΤ* M. καὶ πάντ' vulgo. Ep. 9, 1. *Quod autem est* (W.). *Qua a. e.* vulgo.

tamen eo scripsi, quo in suadendo plus auctoritatis
haberem, eodemque pertinet, quod causam eius probo.
2 Sed quid haec nunc? utinam aliquid profectum esset!
Ne ego istas litteras in concione recitari velim, si
quidem ille ipse ad eundem scribens in publico pro-
posuit epistolam illam, in qua est „pro tuis rebus
gestis amplissimis“ — amplioribusne quam suis,
quam Africani? ita tempus ferebat —, si quidem
etiam vos duo tales ad quintum miliarium quo nunc
ipsum unde se recipienti, quid agenti, quid acturo?
Quanto autem ferocius ille causae suae confidet,
quum vos, quum vestri similes non modo frequentes,
sed laeto vultu gratulantes viderit? „Num igitur
peccamus?“ Minime vos quidem; sed tamen signa
conturbantur, quibus voluntas a simulatione distingui
posset. Quae vero senatus consulta video? Sed aper-
3 tius, quam proposueram. Ego Arpini volo esse pri-
die Kal., deinde circum villulas nostras errare, quas
visurum me postea desperavi. *Εὐγενῆ* tua consilia
et tamen pro temporibus non incauta mihi valde
probantur. Lepido quidem — nam fere *συνδιη-
μερεύομεν*, quod gratissimum illi est — numquam
placuit ex Italia exire, Tullo multo minus — crebro
enim illius litterae ab aliis ad nos commeant —;
sed me illorum sententiae minus movebant —
minus multa dederant illi rei publicae pignora —,
tua mehercule auctoritas vehementer movet, affert
enim et reliqui temporis recuperandi rationem et
praesentis tuendi. Sed, obsecro te, quid hoc miserius,
quam alterum plausus in foedissima causa quaerere,
alterum offensiones in optima? alterum existimari
conservatorem inimicorum, alterum desertorem ami-
corum? Et mehercule, quamvis amemus Gnaeum

Ep. 9, 2. *quo n. i. unde se* (W.). *quod n. i. u. se* C. *quod ad n. i. u. se* MRI., Oxx. *quid n. i. de se* (Boot., B.)? — *distingui potest* (W.)? 3. *mehercule auctor.* (vulgo). *me hercule a.* v., B.

nostrum, ut et facimus et debemus, tamen hoc,
quod talibus viris non subvenit, laudare non possum;
nam, sive timuit, quid ignavius? sive, ut quidam
putant, meliorem suam causam illorum caede fore
putavit, quid iniustius? Sed haec omittamus;
augemus enim dolorem retractando. VI. Kal. vesperi 4
Balbus minor ad me venit occulta via currens ad
Lentulum consulem missu Caesaris cum litteris,
cum mandatis, cum promissione provinciae, Romam
ut redeat, cui persuaderi posse non arbitror, nisi
erit conventus. Idem aiebat nihil malle Caesarem,
quam ut Pompeium assequeretur — id credo —
et rediret in gratiam: id non credo et metuo,
ne omnis haec clementia ad † unam illam crudeli-
tatem colligatur. Balbus quidem maior ad me
scribit nihil malle Caesarem quam principe Pom-
peio sine metu vivere: tu, puto, hoc credis. Sed,
quum haec scribebam, V. Kalend., Pompeius iam
Brundisium venisse poterat, expeditus enim ante-
cesserat legiones XI. *K.* Luceria; sed hoc τέρας hor-
ribili vigilantia, celeritate, diligentia est: plane, quid
futurum sit, nescio.

X.

Scr. in Formiano inter V. et III. Kalendas Martias
a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Dionysius quum ad me praeter opinionem meam venisset, locutus sum cum eo liberalissime: tempora exposui; rogavi, ut diceret, quid haberet in animo; me nihil ab ipso invito contendere. Respondit se, quod in nummis haberet, nescire quo loci esset: alios non solvere, aliorum diem nondum esse. Dixit

Ep. 9, 4. *ad Sullanam illam* (Or.)? — *hoc credis* (W., ut h.). *et c.* M1. *hec c.* M2. *haec c.* RI., vulgo.

etiam alia quaedam de servulis suis, quare nobiscum esse non posset. Morem gessi: dimisi a me, ut magistrum Ciceronum, non libenter, ut hominem ingratum, non invitus. Volui te scire, quid ego de eius facto iudicarem.

XI.

Scr. in Formiano a. d. III. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quod me magno animi motu perturbatum putas, sum equidem, sed non tam magno, quam tibi fortasse videor, levatur enim omnis cura, quum aut constitit consilium aut cogitando nihil explicatur. Lamentari autem licet illud quidem totos dies; sed vereor, ne nihil quum proficiam, etiam † dedecoris in studiis ac litteris nostris: consumo igitur omne tempus considerans, quanta vis sit illius viri, quem nostris libris satis diligenter, ut tibi quidem videmur, expressimus. Tenesne igitur, moderatorem illum rei publicae quo referre velimus omnia? nam sic quinto, ut opinor, in libro loquitur Scipio: „ut enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria, sic huic moderatori rei publicae beata civium vita proposita est, ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit; huius enim operis maximi inter homines atque optimi
2 illum esse perfectorem volo.“ Hoc Gnaeus noster quum antea numquam, tum in hac causa minime cogitavit: dominatio quaesita ab utroque est, non id actum, beata et honesta civitas ut esset. Nec

Ep. 11, 1. *l. illud quidem t. d.; sed v.* (Madv. Adv.). *l. I. tamen* (R I *autem*) *t. d.; sed v.* vulgo. — † *dedecoris in* (M 1, W). *dedecori sit* (Mal. et e codicis Z vestigiis l.) aut *d. sim.* (RB, Madv.; *d. sim in* M 2, I).

vero ille urbem reliquit, quod eam tueri non posset,
nec Italiam, quod ea pelleretur, sed hoc a primo
cogitavit, omnes terras, omnia maria movere, reges
barbaros incitare, gentes feras armatas in Italiam
adducere, exercitus conficere maximos. Genus illud
Sullani regni iampridem appetitur multis, qui una
sunt, eupientibus. An censes nihil inter eos con-
venire, nullam pactionem fieri potuisse? hodie potest;
sed neutri *σκοπὸς* est ille, ut nos beati simus:
uterque regnare vult. Haec a te invitatus breviter 3
exposui, voluisti enim me, quid de his malis sen-
tirem, ostendere. *Προθεσπίζω* igitur, noster Attice,
non hariolans, ut illa, cui nemo credidit, sed con-
iectura prospiciens:

iamque mari magno ....

non multo, inquam, secus possum vaticinari: tanta
malorum impendet Ἰλιάς. Atque hoc nostra gravior
est causa, qui domi sumus, quam illorum, qui una
transierunt, quod illi alterum metuunt, nos utrum-
que. „Cur igitur," inquis, „remansimus?" vel tibi 4
paruimus vel non occurrimus vel hoc fuit rectius.
Conculcari, inquam, miseram Italiam videbis proxima
aestate et quati utriusque vi mancipiis ex omni
genere collectis, nec tam † iptio pertimescenda,
quae Luceriae multis sermonibus denuntiata est
igitur, quam † universam interitus: tantas in con-
fligendo utriusque vires video futuras. Habes con-
iecturam meam; tu autem consolationis fortasse

Ep. 11, 4. *et quati* (sic v.) *u. vi m.* (b. ex vestigiis cod. Z.). *qaut u. in m.* M1. *aut u. in m.* M2, Iβ. et, om. *in,* h. *ab u. m.* R. † *aut u. in m.* B. — † *iptio . . . est igitur quam un. int.* (MI.; *iptio* Huralt., *irruptio* R., *emptio* Zb., vc. o: Zl.; *igitur* om. Rβh.; *universam* Oxx., βh., *universe* R., *universum* Zb.). *direptio* (Muret.) . . . *est, quam universae Italiae int.* (W.; *universae* a.)? *singulis est proscriptio* (*proscr.* v.) . . . *esse dicitur* (Gron.), *q. universae rei p.* (sic et W. aut *universis*) *int.* (Büchel.)? *proscriptio . . . esse dicitur q.* † *universam int.* B.

aliquid exspectasti: nihil invenio, nihil fieri potest
5 miserius, nihil perditius, nihil foedius. Quod quaeris,
quid Caesar ad me scripserit, quod saepe, gratis-
simum sibi esse, quod quierim, oratque, in eo ut
perseverem. Balbus minor haec eadem mandata;
iter autem eius erat ad Lentulum consulem cum
litteris Caesaris praemiorumque promissis, si Romam
revertisset, verum, quum habeo rationem dierum,
ante puto tramissurum, quam potuerit conveniri.
6 Epistolarum Pompeii duarum, quas ad me misit,
negligentiam meamque in rescribendo diligentiam
volui tibi notam esse: earum exempla ad te misi.
7 Caesaris hic per Apuliam ad Brundisium cursus
quid efficiat, exspecto: utinam aliquid simile Par-
thicis rebus! Simul aliquid audiero, scribam ad te:
tu ad me velim bonorum sermones; Romae fre-
quentes esse dicuntur. Scio equidem te in publicum
non prodire, sed tamen audire te multa necesse
est. Memini librum tibi afferri a Demetrio Magnete
ad te missum περὶ ὁμονοίας· eum mihi velim mittas:
vides, quam causam mediter.

A.

Scr. Luceriae a. d. IV. Idus Februarias a. u. c. 705.

CN. MAGNVS PROCOS. S. D. M. CICERONI IMP.

Q. Fabius ad me venit a. d. IIII. Idus Febr. Is nuntiat L. Domitium cum suis cohortibus XII. et cum cohortibus XIIII., quas Vibullius adduxit, ad me iter habere; habuisse in animo proficisci Corfinio a. d. V. Idus Febr.: C. Hirrum cum V. cohortibus

Ep. 11, 5. *scripserit, idem, quod* (W.; B. conj. *s., id, q.*)? — *mandata* (MR., vulgo). *m. dat.* I. *mandat* v., B. 7. *missum περὶ* (m., W.). *m.* [*scio*] *π.* B. Ep. A. *MAGNVS* (Z., omnes Mal., I.) *POMPEIUS MAGNUS* R. *POMPEIUS* M., B. — *coh. XII.* (W.). *c. XI.* vulgo. — *et cum coh.* (M2, RI.). *et coh.* M1, B.

subsequi. Censeo, ad nos Luceriam venias; nam te hic tutissime puto fore.

B.

Scr. Formiis a. d. XIV. Kalendas Martias a. u. c. 705.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

A. d. xv. Kalend. Martias Formiis accepi tuas lit- 1
teras, ex quibus ea, quae in agro Piceno gesta erant, cognovi commodiora esse multo, quam ut erat nobis nuntiatum, Vibulliique virtutem industriamque libenter agnovi. Nos adhuc in ea ora, ubi praepositi sumus, ita fuimus, ut navem paratam haberemus; ea enim audiebamus et ea verebamur, ut, quodcumque tu consilium † percepisses, id nobis persequendum putaremus. Nunc, quoniam auctoritate et consilio tuo in spe firmiore sumus, si teneri posse putas Tarracinam *et* oram maritimam, in ea manebo, etsi praesidia in oppidis nulla sunt; nemo enim nostri ordinis in his locis est praeter M. Eppium, quem ego Minturnis esse volui, vigilantem hominem et industrium, nam L. Torquatum, virum fortem et cum auctoritate, Formiis non habemus, ad te profectum arbitramur. Ego omnino, ut proxime tibi placuerat, 2
Capuam veni eo ipso die, quo tu Teano Sidicino es profectus — volueras enim me cum M. Considio pro praetore illa negotia tueri —; quum eo venissem, vidi T. Ampium delectum habere diligentissime, ab eo accipere Libonem, summa item diligentia et in illa colonia auctoritate; fui Capuae, quoad consules. Iterum, ut erat edictum a consulibus, veni Capuam ad Nonas Februar.; quum fuissem triduum, recepi me Formias. Nunc, quod tuum consilium aut quae 3

-- Ep. B., 1. *ubi praepositi* (vulgo). *cui pr.* (Ib.)? — † *percepisses* (MR.). *praec.* (I., vulgo) aut *cep.* (B.). 2. *ubi quum fuissem* (I.)?

ratio belli sit, ignoro: si tenendam hanc oram putas, quae et opportunitatem et dignitatem habet et egregios cives et, ut arbitror, teneri potest, opus est esse, qui praesit; sin omnia unum in locum contrahenda sunt, non dubito, quin ad te statim veniam, quo mihi nihil optatius est, idque tecum, quo die ab urbe discessimus, locutus sum. Ego, si cui adhuc videor segnior fuisse, dum ne tibi videar, non laboro, et tamen, si, ut video, bellum gerendum
4 est, confido me omnibus facile satisfacturum. M. Tullium, meum necessarium, ad te misi, cui tu, si tibi videretur, ad me litteras dares.

C.

Scr. Canusii a. d. X. Kal. Martias a. u. c. 705.

CN. MAGNUS PROCOS S. D. M. CICERONI IMP.

S. v. b. e. Tuas litteras libenter legi; recognovi enim tuam pristinam virtutem etiam in salute communi. Consules ad eum exercitum, quem in Apulia habui, venerunt. Magno opere te hortor pro tuo singulari perpetuoque studio in rem publicam, ut te ad nos conferas, ut communi consilio rei publicae afflictae opem atque auxilium feramus. Censeo, via Appia iter facias et celeriter Brundisium venias.

D.

Scr. Formiis a. d. III. Kalendas Martias a. u. c. 705.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

1 Quum ad te litteras † misissem, quae tibi Canusii redditae sunt, suspicionem nullam habebam te rei publicae causa mare transiturum, eramque in spe magna fore, ut in Italia possemus aut concordiam

Ep. D., 1. † *misissem, q.* (W.). *misi eas, q.* (vel *m., eas, q.*) aut *misi, q.* (W.). *misissem* vulgo.

constituere, qua mihi nihil utilius videbatur, aut
rem publicam summa cum dignitate defendere: in-
terim nondum meis litteris ad te perlatis ex iis
mandatis, quae D. Laelio ad consules dederas, cer-
tior tui consilii factus non exspectavi, dum mihi a
te litterae redderentur, confestimque cum Q. fratre
et cum liberis nostris iter ad te in Apuliam facere
coepi. Quum Teanum Sidicinum venissem, C. Mes- 2
sius, familiaris tuus, mihi dixit aliique complures
Caesarem iter habere Capuam et eo ipso die man-
surum esse Aeserniae: sane sum commotus, quod,
si ita esset, non modo iter meum interclusum, sed
me ipsum plane exceptum putabam; itaque tum
Cales processi, ut ibi potissimum consisterem, dum
certum nobis ab Aesernia de eo, quod audieram,
referretur. At mihi, quum Calibus essem, affertur 3
litterarum tuarum exemplum, quas tu ad Lentulum
consulem misisses. Eae scriptae sic erant: litteras
tibi a L. Domitio a. d. XIII. Kal. Martias allatas
esse, earumque exemplum subscripseras, magnique
interesse rei publicae scripseras omnes copias primo
quoque tempore in unum locum convenire, et ut
praesidii quod satis esset Capuae relinqueret. His
ego litteris lectis in eadem opinione fui, qua reli-
qui omnes, te cum omnibus copiis ad Corfinium
esse venturum, quo mihi, quum Caesar ad oppidum
castra haberet, tutum iter esse non arbitrabar.
Quum res in summa exspectatione esset, utrumque
simul audiimus, et quae Corfinii acta essent et te
iter Brundisium facere coepisse, quumque nec mihi
nec fratri meo dubium esset, quin Brundisium con-
tenderemus, a multis, qui e Samnio Apuliaque venie-
bant, admoniti sumus, ut caveremus, ne exciperemur

Ep. D., 3. *misisses. Eae* (Or., W.). *misisse seu he* M 1. *misisses he* M 2. *misisses. Hae* vulgo. — *scripseras* (vulgo). [scr.] Cobet., B. — *audiimus* (W.). *audimus* M I. *audivimus* (R., B.)?

a Caesare, quod is in eadem loca, quae nos petebamus, profectus celerius etiam, quam nos possemus, eo, quo intenderat, venturus esset; quod quum ita esset, nec mihi nec fratri meo nec cuiquam amicorum placuit committere, ut temeritas nostra non solum nobis, sed etiam rei publicae noceret, quum praesertim non dubitaremus, quin, si etiam tutum nobis iter fuisset, te tamen iam consequi non posse-
4 mus. Interim accepimus tuas litteras Canusio a. d. x. K. Martias datas, quibus nos hortaris, ut celerius Brundisium veniamus; quas quum accepissemus a. d. III. K. Martias, non dubitabamus, quin tu iam Brundisium pervenisses, nobisque iter illud omnino interclusum videbamus neque minus nos esse captos, quam qui Corfinii fuissent; neque enim eos solos arbitrabamur capi, qui in armatorum manus incidissent, sed eos nihilo minus, qui regionibus *suis* exclusi intra praesidia atque intra arma aliena
5 venissent. Quod quum ita sit, maxime vellem primum semper tecum fuissem, quod quidem tibi ostenderam, quum a me Capuam reiiciebam, quod feci non vitandi oneris causa, sed quod videbam teneri illam urbem sine exercitu non posse, accidere autem mihi nolebam, quod doleo viris fortissimis accidisse; quoniam autem, tecum ut essem, non contigit, utinam tui consilii certior factus essem! nam suspicione assequi non potui, quod omnia prius arbitratus sum fore, quam ut haec rei publicae causa in Italia non posset duce te consistere. Neque vero nunc consilium tuum reprehendo, sed fortunam rei publicae lugeo, nec, si ego, quid tu sis secutus, non perspicio, idcirco minus existimo te
6 nihil nisi summa ratione fecisse. Mea quae semper

Ep. D., 3. *intenderat* (M., a2cl. o: C. et Z.). *intenderet* RIB. — *quin, etiamsi* (l.)? 4. *regionibus suis excl.* (W.). An *suis r. e.* (W.)? Om. *suis* vulgo.

fuerit sententia, primum de pace vel iniqua condicione retinenda, deinde de urbe — nam de Italia quidem nihil mihi umquam ostenderas —, meminisse te arbitror; sed mihi non sumo, ut meum consilium valere debuerit: secutus sum tuum, neque id rei publicae causa, de qua desperavi, quae et nunc afflicta est nec excitari sine civili perniciosissimo bello potest, sed te quaerebam, tecum esse cupiebam, neque eius rei facultatem, si quae erit, praetermittam.
Ego me in hac omni causa facile intelligebam pu- 7
gnandi cupidis hominibus non satisfacere: primum enim prae me tuli me nihil malle quam pacem, non quin eadem timerem, quae illi, sed ea bello civili leviora ducebam; deinde suscepto bello, quum pacis condiciones ad te afferri a teque ad eas honorifice et large responderi viderem, duxi meam rationem, quam tibi facile me probaturum pro tuo in me beneficio arbitrabar: memineram me esse unum, qui pro meis maximis in rem publicam meritis supplicia miserrima et crudelissima pertulissem, me esse unum, qui, si offendissem eius animum, cui tum, quum iam in armis essemus, consulatus tamen alter et triumphus amplissimus deferebatur, subiicerer eisdem procellis, ut mea persona semper ad improborum civium impetus aliquid videretur habere populare; neque haec non ego prius sum suspicatus, quam mihi palam denuntiata sunt, neque ea tam pertimui, si subeunda essent, quam
declinanda putavi, si honeste vitare possem. Quam 8
brevem illius temporis, dum in spe pax fuit, rationem nostram vides, reliqui facultatem res ademit. Iis autem, quibus non satisfacio, facile respondeo; neque enim ego amicior C. Caesari umquam fui

Ep. D., 7. *Deinde* (C.). *Inde* (vulgo)? — ***cui tum, quum*** (RI., vulgo). ***cui tu cum*** M1. ***cui, cum*** M2, B. ***procellis*** (conj. apud Corn., Madv. Adv.). preliis MRI. ***proeliis*** vulgo. — ***neque haec non*** (Müller.). ***atque h. n.*** vulgo [Quam] ***br.*** (W. et Madv. Adv.)?

quam illi, neque illi amiciores rei publicae quam ego: hoc inter me et illos interest, quod, quum et illi cives optimi sint et ego ab ista laude non absim, ego condicionibus, quod idem te intellexeram velle, illi armis disceptari maluerunt; quae quoniam ratio vicit, perficiam profecto, ut neque res publica civis a me animum neque tu amici desideres.

XII.

Scr. Formiis prid. Kal. Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Mihi molestior *lippitudo* erat etiam, quam ante fuerat; dictare tamen hanc epistolam malui quam Gallo Fadio amantissimo utriusque nostrum nihil ad te litterarum dare: nam pridie quidem, quoquo modo potueram, scripseram ipse eas litteras, quarum vaticinationem falsam esse cupio; huius autem epistolae non solum ea causa est, ut ne quis a me dies intermittatur, quin dem ad te litteras, sed etiam haec iustior, ut a te impetrarem, ut sumeres aliquid temporis, quo quia tibi perexiguo opus est, explicari mihi tuum consilium plane volo, ut penitus in-
2 telligam. Omnia sunt integra nobis: nihil praetermissum est, quod non habeat sapientem excusationem, non modo probabilem; nam certe neque tum peccavi, quum imparatam Capuam non solum ignaviae delectus, sed etiam perfidiae suspicionem fugiens accipere nolui, neque quum post condiciones pacis per L. Caesarem et *L.* Fabatum allatas cavi, ne animum eius offenderem, cui Pompeius iam armatus
3 armato consulatum triumphumque deferret. Nec vero haec extrema quisquam potest iure reprehendere,

Ep. 12, 2. *delectus* (R., vulgo). *deiectus* M1, I. *delectum* M2. *delictum* Corr., B. — *et L. Fab.* (W.). Om. *L.* vulgo.

quod mare non transierim: id enim, etsi erat deli-
berationis, tamen obire non potui; neque enim
suspicari debui, praesertim quum ex ipsius Pompeii
litteris, idem quod video te existimasse, non dubi-
tarim, quin is Domitio subventurus esset, et plane,
quid rectum et quid faciendum mihi esset, diutius
cogitare malui. Primum igitur, haec qualia tibi 4
esse videantur, etsi significata sunt a te, tamen
accuratius mihi perscribas velim, deinde aliquid etiam
in posterum prospicias fingasque, quem me esse
deceat et ubi me plurimum prodesse rei publicae
sentias, ecquae pacifica persona desideretur, an in
bellatore sint omnia. Atque ego, qui omnia officio 5
metior, recordor tamen tua consilia, quibus si paruis-
sem, tristitiam illorum temporum non subissem; me-
mini, quid mihi tum suaseris per Theophanem, per
Culleonem, idque sape ingemiscens sum recordatus:
quare nunc saltem ad illos calculos revertamur, quos
tum abiecimus, ut non solum gloriosis consiliis
utamur, sed etiam paullo salubrioribus; sed nihil
praescribo: accurate velim perscribas tuam ad me
sententiam. Volo etiam exquiras, quam diligen- 6
tissime poteris — habebis autem, per quos possis
—, quid Lentulus noster, quid Domitius agat, quid
acturus sit, quemadmodum nunc se gerant, num
quem accusent, num cui suscenseant — quid dico,
num cui? num Pompeio? Omnino culpam omnem
Pompeius in Domitium confert, quod ipsius litteris
cognosci potest, quarum exemplum ad te misi.
Haec igitur videbis, et, quod ad te ante scripsi,
Demetrii Magnetis librum, quem ad te misit de
concordia, velim mihi mittas.

Ep. 12, 3. *erat delib.* (vulgo). *e.* † *d.* Or., B. 4. *prodesse posse rei p.* (W.)?

A.

Scr. medio mense Februario a. u. c. 705.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. C. MARCELLO L. LENTULO COSS.

1 Ego, quod existimabam dispersos nos neque rei publicae utiles neque nobis praesidio esse posse, idcirco ad L. Domitium litteras misi, primum uti ipse cum omni copia ad nos veniret; si de se dubitaret, ut cohortes XVIIII., quae ex Piceno ad me iter habebant, ad nos mitteret: quod veritus sum, factum est, ut Domitius implicaretur, ut neque ipse satis firmus esset ad castra facienda, quod meas XVIIII. et suas XII. cohortes tribus in oppidis distributas haberet — nam partim Albae, partim Sulmone collocavit —, neque *se*, si vellet, expedire
2 posset. Nunc scitote me esse in summa sollicitudine: nam et tot et tales viros periculo obsidionis liberare cupio neque subsidio ire possum, quod his duabus legionibus non puto esse committendum, ut illuc ducantur, ex quibus tamen non amplius XIIII. cohortes contrahere potui, quod Brundisium * * * misi neque Canusium sine praesidio, dum abessem,
3 putavi esse dimittendum. D. Laelio mandaram, quod maiores copias sperabam nos habituros, ut, si vobis videretur, alteruter vestrum ad me veniret, alter in Siciliam cum ea copia, quam Capuae et circum Capuam comparastis, et cum iis militibus, quos Faustus legit, proficisceretur, Domitius cum XII. suis cohortibus eodem adiungeretur, reliquae copiae omnes Brundisium cogerentur et inde navibus Dyrrhachium transportarentur. Nunc, quum hoc tempore nihilo magis ego quam vos subsidio

Ep. A., 1. *ut ipse cum* (vc.)? *impl., ut neque* (M1). *i., n.* (M2, vulgo)? 2. *Brund. Scipionem cum duabus cohortibus praemisi* (Büchel.)?

Domitio ire possim, * * * se per montes explicare, non est nobis committendum, ut ad has XIIII. cohortes, quas dubio animo habeo, hostis accedere aut in itinere me consequi possit. Quamobrem 4
placitum est mihi, † altia video C. Marcello et ceteris nostri ordinis, qui hic sunt, ut Brundisium ducerem hanc copiam, quam mecum habeo: vos hortor, ut, quodcumque militum contrahere poteritis, contrahatis et eodem Brundisium veniatis quam primum; arma quae ad me missuri eratis, iis censeo armetis milites, quos vobiscum habetis, quae arma superabunt, ea si Brundisium iumentis deportaritis, vehementer rei publicae profueritis. De hac re velim nostros certiores faciatis: ego ad P. Lupum et C. Coponium praetores misi, ut se vobis coniungerent et, militum quod haberent, ad vos deducerent.

B.

Scr. Luceriae medio mense Februario a. u. c. 705.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

Valde miror te ad me nihil scribere et potius 1
ab aliis quam a te de re publica me certiorem fieri. Nos disiecta manu pares adversario esse non possumus: contractis nostris copiis spero nos et rei publicae et communi saluti prodesse posse. Quamobrem, quum constituisses, ut Vibullius mihi scripserat, a. d. v. Id. Febr. Corfinio proficisci cum exercitu et ad me venire, miror, quid causae fuerit, quare consilium mutaris: nam illa causa, quam mihi Vibullius scribit, levis est, te propterea moratum

Ep. A., 3. Excidit *ipse autem fortasse possit* (W.) aut *videat ipse, ut possit* (Büchel., sed *ille*) simileve aliquid. — *quas ego dubio* (b. — ex Z.?)? 4. *atque etiam* (βh. *etiam*), *ut video, C.* (W.) aut *atque item, ut v. C.* (Or.). — *arma quae* (W.). *a., q.* vulgo.

esse, quod audieris Caesarem Firmo progressum in Castrum Truentinum venisse; quanto enim magis appropinquare adversarius coepit, eo tibi celerius agendum erat, ut te mecum coniungeres, priusquam Caesar aut tuum iter impedire aut me abs te ex-
2 cludere posset. Quamobrem etiam *atque etiam* te rogo et hortor, id quod non destiti superioribus litteris a te petere, ut primo quoque die Luceriam advenires, antequam copiae, quas instituit Caesar contrahere, in unum locum coactae vos a nobis distrahant; sed, si erunt, qui te impediant, ut villas suas servent, aequum est me a te impetrare, ut cohortes, quae ex Piceno et Camerino venerunt, quae fortunas suas reliquerunt, ad me missum facias.

C.

Scr. Luceriae a. d. XIV. Kalendas Martias a. u. c. 705.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

1 Litteras abs te M. Calenius ad me attulit a. d. XIIII. Kal. Martias, in quibus litteris scribis tibi in animo esse observare Caesarem et, si secundum mare ad me ire coepisset, confestim in Samnium ad me venturum, sin autem ille circum istaec loca commoraretur, te ei, si propius accessisset, resistere velle: te animo magno et forti istam rem agere existimo, sed diligentius nobis est videndum, ne distracti pares esse adversario non possimus, quum ille magnas copias habeat et maiores brevi habiturus sit; non enim pro tua providentia debes illud solum animadvertere, quot in praesentia cohortes contra te habeat Caesar, sed quantas brevi tempore equitum et peditum copias contracturus sit: cui rei

Ep. B., 2. *missas facias* (Pius, l. mg. 1584)? Ep. C., 1. *providentia* (C., vc.). *prud.* (MRI., vulgo).

testimonio sunt litterae, quas Bussenius ad me misit, in quibus scribit, id quod ab aliis quoque mihi scribitur, praesidia Curionem, quae in Umbria et Tuscis erant, contrahere et ad Caesarem iter facere; quae si copiae in unum locum fuerint coactae, ut pars exercitus ad Albam mittatur, pars ad te accedat, ut non pugnet, sed locis suis repugnet, haerebis neque solus cum ista copia tantam multitudinem sustinere poteris, ut frumentatum eas. Quamobrem te magno opere hortor, ut quam primum cum omni copia huc venias: consules constituerunt idem facere. Ego M. Tuscilio ad te mandata dedi providendum esse, ne duae legiones sine Picentinis cohortibus in conspectum Caesaris committerentur: quamobrem nolito commoveri, si audieris me regredi, si forte Caesar ad me veniet; cavendum enim puto esse, ne implicatus haeream, nam neque castra propter anni tempus et militum animos facere possum neque ex omnibus oppidis contrahere copias expedit, ne receptum amittam: itaque non amplius XIIII. cohortes Luceriam coëgi. Consules praesidia omnia 3
* deducturi sunt aut in Siciliam ituri: nam aut exercitum firmum habere oportet, quo confidamus perrumpere nos posse, aut regiones eiusmodi obtinere, e quibus repugnemus, id quod neutrum nobis hoc tempore contigit, quod et magnam partem Italiae Caesar occupavit et nos non habemus exercitum tam amplum neque tam magnum quam ille; itaque nobis providendum est, ut summae rei publicae rationem habeamus. Etiam atque etiam te hortor, ut cum omni copia quam primum ad me venias: possumus etiam nunc rem publicam erigere, si communi consilio negotium administrabimus; si distrahemur, infirmi erimus. Mihi hoc constitutum est.

Ep. C., 2. *per anni tempus* (h.)? 3. *omnia * ded.* (W.). Excidit *ad me* aut *huc* aut *eo* (W.). *o. d.* vulgo. — *summae rei p.* (l. 1584). *summam r. p.* MRI., B.

4 His litteris scriptis Sicca abs te mihi litteras attulit et mandata: quod me hortare, ut istuc veniam, id me facere non arbitror posse, quod non magno opere his legionibus confido.

D.

Scr. Luceriae a. d. XIII. Kal. Martias a. u. c. 705.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

1 Litterae mihi a te redditae sunt a. d. XIII. Kal. Martias, in quibus scribis Caesarem apud Corfinium castra posuisse. Quod putavi et praemonui, fit, ut nec in praesentia committere tecum proelium velit et omnibus copiis conductis te implicet, ne ad me iter tibi expeditum sit atque istas copias coniungere optimorum civium possis cum his legionibus, de quarum voluntate dubitamus: quo etiam magis tuis litteris sum commotus; neque enim eorum militum, quos mecum habeo, voluntate satis confido, ut de omnibus fortunis rei publicae dimicem, neque etiam, qui ex delectibus conscripti sunt *a* consulibus, con-
2 venerunt. Quare da operam, si ulla ratione etiam nunc efficere potes, ut te explices et huc quam primum venias, antequam omnes copiae † adversarium conveniant; neque enim celeriter ex delectibus huc homines convenire possunt et, si convenirent, quantum iis committendum sit, qui inter se ne noti quidem sunt, contra veteranas legiones, non te praeterit.

Ep. D., 1. *praemonui fore, fit* (mg. M.)? — *cum his legion.* (MI.). *cum iis l.* RB. 2. *explices et huc* (I.). *e., h.* MRB. — † *adversarium* (MI.). *adversariorum* R. *adversarii* (Or.) aut *ad adversarium* (B.).

XIII.

Scr. Formiis Kalendis Martiis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Lippitudinis meae signum tibi sit librarii manus 1
et eadem causa brevitatis, etsi nunc quidem, quod scriberem, nihil erat. Omnis exspectatio nostra erat in nuntiis Brundisinis: si nanctus hic esset Gnaeum nostrum, spes dubia pacis, sin ille ante tramisisset, exitiosi belli metus. Sed videsne, in quem hominem inciderit res publica? quam acutum, quam vigilantem, quam paratum? si mehercule neminem occiderit nec cuiquam quidquam ademerit, ab iis, qui eum maxime timuerant, maxime diligetur. Multum 2
mecum municipales homines loquuntur, multum rusticani: nihil prorsus aliud curant nisi agros, nisi villulas, nisi nummulos suos. Et vide, quam conversa res sit: illum, quo antea confidebant, metuunt, hunc amant, quem timebant. Id quantis nostris peccatis vitiisque evenerit, non possum sine molestia cogitare; quae autem impendere putarem, scripseram ad te et iam tuas litteras exspectabam.

XIV.

Scr. Formiis a. d. VI. Nonas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Non dubito, quin tibi odiosae sint epistolae quo- 1
tidianae, quum praesertim neque nova de re aliqua certiorem te faciam neque novam denique iam reperiam scribendi ullam sententiam. Sed, si dedita opera, quum causa nulla esset, tabellarios ad te cum inanibus epistolis mitterem, facerem inepte, euntibus vero, domesticis praesertim, ut nihil ad te dem litterarum, facere non possum et simul — crede mihi — requiesco paullum in his miseriis,

quum quasi tecum loquor, quum vero tuas epistolas
lego, multo etiam magis. Omnino intelligo nullum
fuisse tempus post has fugas et formidines nostras,
quod magis debuerit mutum esse a litteris, propterea
quod neque Romae quidquam auditur novi nec in
his locis, quae a Brundisio absunt propius quam
tu, biduum aut triduum, Brundisii autem omne
certamen vertitur huius primi temporis: qua qui-
dem exspectatione torqueor; sed omnia ante Nonas
sciemus, eodem enim die video Caesarem a Corfinio
post meridiem profectum esse, id est Feralibus, quo
Canusio mane Pompeium, eo modo autem ambulat
Caesar et iis congiariis militum celeritatem incitat,
ut timeam, ne citius ad Brundisium, quam opus
2 sit, accesserit. Dices: „quid igitur proficis, qui anti-
cipes eius rei molestiam, quam triduo sciturus sis?"
Nihil equidem; sed, ut supra dixi, tecum perlibenter
loquor, et simul scito labare meum consilium illud,
quod satis iam fixum videbatur: non mihi satis
idonei sunt auctores ii, qui a te probantur; quod
enim umquam eorum in re publica forte factum
exstitit? aut quis ab iis ullam rem laude dignam
desiderat? Nec mehercule laudandos existimo, qui
trans mare belli parandi causa profecti sunt —
quamquam haec ferenda non erant —, video enim,
quantum id bellum et quam pestiferum futurum
sit; sed me movet unus vir, cuius fugientis comes,
rem publicam recuperantis socius videor esse debere.
„Totiesne igitur sententiam mutas?" Ego tecum
tamquam mecum loquor; quis autem est, tanta qui-

Ep. 14, 1. *formid. nostras, quod* (c. ɔ: C., l. ɔ: Z.). Om. *n.* vulgo. — *propius quam tu, bid.* (W.). *pr. q. tu b.* vulgo. *pr.* [*q. tu*] *b.* Müller., B. — *a Corf.* (vulgo). [*a*] *C.* B. — *esse, id est F., quo* (M2, R., cdd. Mal., Z., β, vulgo). Om. *id est* M1. *esse, quo* I., sed vacuo spatio. *e.,* [*id e. F.,*] *quo* B. — *congiariis* (v., Klotz., W.). *diaris* M. *diariis* mg. M., IB. *triariis* a2, c. *dictis* ZR., 3 m. cdd.

dem de re, quin varie secum ipse disputet? simul et elicere cupio sententiam tuam: si manet, ut firmior sim, si mutata est, ut tibi assentiar. Omnino ad 3
id, de quo dubito, pertinet me scire, quid Domitius acturus sit, quid noster Lentulus. De Domitio varia audimus, * * *, modo esse in Tiburti † aut lepidi quo cum lepidus accessisse ad urbem, quod item falsum video esse: ait enim Lepidus eum nescio quo penetrasse itineribus *, — occultandi sui causa an maris apiscendi, ne is quidem scit; ignorat etiam de filio; addit illud sane molestum, pecuniam Domitio satis grandem, quam is Corfinii habuerit, non esse redditam. De Lentulo autem nihil audimus. Haec velim exquiras ad meque perscribas.

XV.

Scr. Formiis a. d. V. Nonas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

A. d. v. Nonas Martias epistolas mihi tuas 1
Aegypta reddidit, unam veterem, IIII. Kal. quam te scribis dedisse Pinario, quem non vidimus, in qua exspectas, quidnam praemissus agat Vibullius — qui omnino non est visus a Caesare: id altera epistola video te scire ita esse —, et quemadmodum redeuntem excipiam Caesarem — quem omnino vitare cogito —, et † authemonis fugam tendis com-

Ep. 14, 3. *audiimus* (W.) vel *audivimus* (a.)? *audiemus* M 1. — Ante *modo* excidit prius illud de Domitio, quod falsum esse Cicero scripserat: *modo* . . . . . (Mal. et W.). *audimus, modo* vulgo. — *Tiburti M*². (vide var. lect. M. 1 § 3) *Lepidi, quo cum Lepidis* (*Lepidis* Iunius) *accessisset* (RI.) *ad u.* (W.)? An *Tiburtino Lepidi* (l.)? — *itineribus* * — *occ.* (l.). Excidit *deviis* (W.) vel *occultis* (l.). *i., o.* vulgo. — *a., ne is q.* (g., Madvig.). *a.? ne is q.* B. *apiscendi* (M 1). *adip.* (M 2, RIβhB.)? — *audiimus* (W.) vel *audivimus* (a 1)? Ep. 15, 1. *id in altera* (W.)? — *et ad Chaonios f. intendis* (Sch., sed is ex g. conj. *Chaoniam;* A., ut l., *Haemonis;* F. *intendis*)?

mutationemque vitae tuae — quod tibi puto esse
faciendum —, et ignoras, Domitius cum fascibusne
2 sit — quod quum scies, facies, ut sciamus —. Habes
ad primam epistolam. Secutae sunt duae, pr. Kal.
ambae datae, quae me convellerunt de pristino statu,
iam tamen, ut ante ad te scripsi, labantem. Nec
me movet, quod scribis „Iovi ipsi iniquum“ — nam
periculum in utriusque iracundia positum est, victoria
autem ita incerta, ut deterior causa paratior
mihi esse videatur —, nec me consules movent, qui
ipsi pluma aut folio facilius moventur: officii me
deliberatio cruciat cruciavitque adhuc. Cautior certe
est mansio, honestior existimatur traiectio: malo
interdum, multi me non caute, quam pauci non
honeste fecisse existiment. De Lepido et Tullo quod
quaeris, illi vero non dubitant, quin Caesari praesto
3 futuri in senatumque venturi sint. Recentissima
tua est epistola Kal. data, in qua optas congressum
pacemque non desperas; sed ego, quum haec scribebam,
nec illos congressuros nec, si congressi essent,
Pompeium ad ullam condicionem accessurum putabam.
Quod videris non dubitare, si consules transeant,
quid nos facere oporteat, certe transeunt vel,
quomodo nunc est, transierunt; sed memento praeter
Appium neminem esse fere, qui non ius habeat
transeundi: nam aut cum imperio sunt, ut Pompeius,
ut Scipio, Sufenas, Fannius, Voconius, Sestius,
ipsi consules, quibus more maiorum concessum est
vel omnes adire provincias, aut legati sunt eorum.
Sed nihil decerno: quid placeat tibi et quid propemodum
rectum sit, intelligo. Plura scriberem, si
ipse possem; sed, ut mihi videor, potero biduo.
Balbi Cornelii litterarum exemplum, quas eodem
die accepi, quo tuas, misi ad te, ut meam vicem
doleres, quum me derideri videres.

Ep. 15, 3. *Coponius, Sestius* (l.)?

A.

BALBUS CICERONI IMP. SAL.

Obsecro te, Cicero, suscipe curam et cogitationem 1
dignissimam tuae virtutis, ut Caesarem et Pompeium
perfidia hominum distractos rursus in pristinam con-
cordiam reducas. Crede mihi Caesarem non solum
fore in tua potestate, sed etiam maximum bene-
ficium te sibi dedisse iudicaturum, si huc te reiicis.
Velim idem Pompeius faciat, qui ut adduci tali tem-
pore ad ullam condicionem possit, magis opto quam
spero; sed, quum constiterit et timere desierit, tum
incipiam non desperare tuam auctoritatem plurimum
apud eum valituram. Quod Lentulum meum voluisti 2
hic remanere, Caesari gratum, mihi vero gratissimum
medius fidius fecisti; nam illum tanti facio, ut non
Caesarem magis diligam; qui si passus esset nos
secum, ut consueveramus, loqui et non se totum
etiam atque etiam ab sermone nostro avertisset,
minus miser, quam sum, essem; nam cave putes
hoc tempore plus me quemquam cruciari, quod eum,
quem ante me diligo, video in consulatu quidvis
potius esse quam consulem. Quod si voluerit tibi
obtemperare et nobis de Caesare credere et con-
sulatum reliquum Romae peragere, incipiam sperare
etiam consilio senatus auctore te, illo relatore Pom-
peium et Caesarem coniungi posse, quod si factum
erit, me satis vixisse putabo. Factum Caesaris de 3
Corfinio totum te probaturum scio: quomodo in
eiusmodi re, commodius cadere non potuit, quam
ut res sine sanguine confieret. Balbi mei tuique ad-
ventu delectatum te valde gaudeo: is quaecumque

Ep. A., 2. *Lentulum meum* (Weiske, W.). *L.* [*consulem*] m. B. — *etiam atque etiam* (plerique Mal., l.). *et tam etiam* M1. *etiam et e.* M2, RI., B., sed is mallet *et etiam* delere. 3. *scio, et, q.* (W. et Klotz.)? *sciet q.* MRβh., Oxx. *sciet et q.* Iac.

tibi de Caesare dixit quaeque Caesar scripsit, scio, re tibi probabit, quaecumque fortuna eius fuerit, verissime scripsisse.

XVI.

Scr. Formiis a. d. IV. Nonas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO.

1 Omnia mihi provisa sunt praeter occultum et tutum iter ad mare superum: hoc enim mari uti non possumus hoc tempore anni; illuc autem, quo spectat animus et quo res vocat, qua veniam? cedendum enim est celeriter, ne forte qua re impediar atque alliger. Nec vero ille me ducit, qui videtur — quem ego hominem ἀπολιτικώτατον omnium iam ante cognoram, nunc vero etiam ἀστρατηγικώτατον —, non me igitur is ducit, sed sermo hominum, qui ad me a Philotimo scribitur. Is enim me ab optimatibus ait conscindi. Quibus optimatibus, di boni? qui nunc quomodo occurrunt, quomodo autem se venditant Caesari! Municipia vero deum, nec simulant, ut quum de illo aegroto vota faciebant,
2 sed plane, quidquid mali hic Pisistratus non fecerit, tam gratum erit, quam si alium facere prohibuerit: propitium *hunc* sperant, illum iratum putant. Quas fieri censes ἀπαντήσεις ex oppidis, quos honores! „Metuunt," inquies. Credo, sed mehercule illum magis: huius insidiosa clementia delectantur, illius iracundiam formidant. Iudices CCCLX., qui praecipue Gnaeo nostro delectabantur, ex quibus quotidie aliquem video, nescio quas eius Lucerias horrent. Ita-

Ep. A., 3. *verissime se scr.* (W.)? Ep. 16, 2. *faciebant, sed* (W.). *f. Sed* vulgo. — *prop. hunc* (W.). Om. *hunc* MIψ. *h. pr.* (R., vulgo)? — *Iudices CCCLX.* (W., ut sine dubio Iunius). *iudices de CCC. l.* MI., Oxx., Pall. *I. de CCCLX.* B., quasi ex Iunii conj. — *Lucerinas minas* (B. conj.)? *Lucerias* MRI. *minas* C.

que quaero, qui sint isti optimates, qui me exturbent, quum ipsi domi maneant; sed tamen, quicumque sunt, *αἰδέομαι Τρῶας*, etsi, qua spe proficiscar, video coniungoque me cum homine magis ad vastandam Italiam quam ad vincendum parato † domum quem exspecto. Et quidem, quum haec scribebam, IIII. Nonas, iam exspectabam aliquid a Brundisio; quid autem „aliquid?" quam inde turpiter fugisset et victor hic qua se referret et quo; quod ubi audissem, si ille Appia veniret, ego Arpinum cogitabam.

Ep. 16, 2. *exturbant* (W.)? — *parato, eo denique, quem* (Kayser.; *denique* iam mg. l. 1584)? *domum* MRIψ., cdd. m. *domum* (ut mg. a 2) vel *domum* cdd. c.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER NONUS.

I.

Scr. in Formiano prid. Nonas Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Etsi, quum tu has litteras legeres, putabam fore, ut scirem iam, quid Brundisii actum esset — nam Canusio VIIII. Kal. profectus erat Gnaeus, haec autem scribebam pridie Nonas, XIIII. die postquam ille Canusio moverat —, tamen angebar singularum horarum exspectatione mirabarque nihil allatum esse ne rumoris quidem; nam erat mirum silentium. Sed haec fortasse *κενόσπουδα* sunt, quae tamen
2 iam sciantur necesse est: illud molestum, me adhuc investigare non posse, ubi P. Lentulus noster sit, ubi Domitius; quaero autem, quo facilius scire possim, quid acturi sint, iturine ad Pompeium, et, si sunt, qua quandove ituri sint. Urbem quidem iam refertam esse optimatium audio, Sosium et Lupum, quos Gnaeus noster ante putabat Brundisium venturos esse quam se, ius dicere. Hinc vero vulgo vadunt; etiam M'. Lepidus, quocum diem
3 conterere solebam, cras cogitabat. Nos autem in Formiano morabamur, quo citius audiremus; deinde

Ep. 1, 2. *quandoque* (*β*, Reg., a.)?

Arpinum volebamus; inde, iter qua maxime *ἀναπ-
άντητον* esset, ad mare superum remotis sive
omnino missis lictoribus, audio enim bonis viris,
qui et nunc et saepe antea magno praesidio rei
publicae fuerunt, hanc cunctationem nostram non
probari multaque in me et severe in conviviis,
tempestivis quidem, disputari. Cedamus igitur et,
ut boni cives simus, bellum Italiae terra marique
inferamus et odia improborum rursus in nos, quae
iam exstincta erant, incendamus et Lucceii con-
silia ac Theophani persequamur; nam Scipio vel in 4
Syriam proficiscitur sorte vel cum genero honeste
vel Caesarem fugit iratum, Marcelli quidem, nisi
gladium Caesaris timuissent, manerent, Appius et
eodem timore et inimicitiarum recentium, et tamen
praeter hunc et C. Cassium reliqui legati, Faustus
pro quaestore: ego unus, cui utrumvis licet; frater
accedit, quem socium huius fortunae esse non erat
aequum, cui magis etiam Caesar irascetur, sed im-
petrare non possum, ut maneat. Dabimus hoc Pom-
peio, quod debemus; nam me quidem alius nemo
movet, non sermo bonorum, qui nulli sunt, non
causa, quae acta timide est, agetur improbe: uni,
uni hoc damus ne id quidem roganti nec suam
causam, ut ait, agenti, sed publicam. Tu quid
cogites de transeundo in Epirum, scire sane velim.

II.

Scr. in Formiano Nonis Martiis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Etsi Nonis Martiis, die tuo, ut opinor, exspectabam epistolam a te longiorem, tamen ad eam ipsam

Ep. 1, 3. *severe in conv.*, *t.* (W.). *s.*, *in c. t.* vulgo. 4. *inim.*, *rec. etiam; praeter* (Madv. Adv., qui tamen etiam suspicatur: *A. est eodem t. in.*, *r. e; pr.* vel *A. est in e. t.*, *r. e.; pr.*; βh R. *A. in e. t.*, „al.“ apud g.; *A est e. t.*)? *accedit* (C., L. in Curis Sec. ɔ: Z.). *accederet* M. *accesserit* mg. M., RIβh., Regii, Oxx. *accedet* (m., B.)?

brevem, quam IIII. Nonas ὑπὸ τὴν λῆψιν dedisti, rescribendum putavi. Gaudere ais te mansisse me et scribis in sententia te manere; mihi autem superioribus litteris videbare non dubitare, quin cederem, ita, si et Gnaeus bene comitatus conscendisset et consules transissent: utrum hoc tu parum commeministi, an ego non satis intellexi, an mutasti sententiam? sed aut ex epistola, quam exspecto, perspiciam, quid sentias, aut alias abs te litteras eliciam. Brundisio nihildum erat allatum.

II. a.

Scr. in Formiano a. d. VIII. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 O rem difficilem planeque perditam! quam nihil praetermittis in consilio dando! quam nihil tamen, quod tibi ipsi placeat, explicas! non esse me una cum Pompeio gaudes, ac proponis, quam sit turpe me adesse, quum quid de illo detrahatur; nefas esse approbare. Certe; contra igitur? „Di," inquis, „averruncent." Quid ergo fiet, si in altero scelus est, in altero supplicium? „Impetrabis," inquis, „a Caesare, ut tibi abesse liceat et esse otioso." Supplicandum igitur? miserum; quid, si non impetraro? „Et de triumpho erit," inquis, „integrum." Quid, si hoc ipso premar? accipiam? quid foedius? negem? repudiari se totum, magis etiam quam olim in XX viratu, putabit. Ac solet, quum se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam: ita me sibi fuisse inimicum, ut ne honorem quidem a se accipere vellem. Quanto nunc hoc idem accipiet asperius? tanto scilicet, quanto et honos hic illo
2 est amplior et ipse robustior. Nam, quod negas

Ep. 2. a., 1. *at proponis* (Ern.)? — *honos* (W.). *honor* vulgo.

te dubitare, quin magna in offensa sim apud Pompeium hoc tempore, non video causam, cur ita sit, hoc quidem tempore: qui enim amisso Corfinio denique certiorem me sui consilii fecit, is queretur Brundisium me non venisse, quum inter me et Brundisium Caesar esset? deinde etiam scit *ἀπαρρησίαστον* esse in ea causa querelam suam: me putat de municipiorum imbecillitate, de delectibus, de pace, de urbe, de pecunia, de Piceno occupando plus vidisse quam se. Sin, quum potuero, non venero, tum erit inimicus, quod ego non eo vereor, ne mihi noceat — quid enim faciet?

τίς δ' ἐστὶ δοῦλος τοῦ θανεῖν ἄφροντις ὤν; —,

sed quia ingrati animi crimen horreo. Confido igitur adventum nostrum illi, quoquo tempore fuerit, ut scribis, *ἀσμένιστον* fore. Nam, quod ais, si hic temperatius egerit, consideratius consilium te daturum, qui hic potest se gerere non perdite? vetant mores, ante facta, ratio suscepti negotii, socii, vires bonorum aut etiam constantia. Vixdum 3
epistolam tuam legeram, quum ad me, currens ad illum, Postumus Curtius venit nihil nisi classes loquens et exercitus: eripiebat Hispanias, tenebat Asiam, Siciliam, Africam, Sardiniam, confestim in Graeciam persequebatur. Eundum igitur est, nec tam ut belli quam ut fugae socii simus; nec enim ferre potero sermones istorum, quicumque sunt, non sunt enim certe, ut appellantur, boni; sed tamen id ipsum scire cupio, quid loquantur, idque ut exquiras meque certiorem facias, te vehementer rogo. Nos adhuc, quid Brundisii actum esset, plane nesciebamus: quum sciemus, tum ex re et ex tempore consilium capiemus, sed utemur tuo.

Ep. 2. a., 2. *temperatius* (W.). *temperantius* vulgo. — *se gerat* (B. conj.)? *egerat* M1. — *vetant mores* (Boot.). *vita, m.* vulgo.

III.

Scr. Formiis a. d. VII. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Domitii filius transiit Formias VIII. Idus currens ad matrem Neapolim mihique nuntiari iussit patrem ad urbem esse, quum ex eo curiose quaesisset servus noster Dionysius; nos autem audieramus eum profectum sive ad Pompeium sive in Hispaniam. Id cuiusmodi sit, scire sane velim — nam ad id, quod delibero, pertinet, si ille certe nusquam discessit, intelligere Gnaeum non esse faciles nobis ex Italia exitus, quum ea tota armis praesidiisque teneatur, hieme praesertim; nam, si commodius anni tempus esset, vel infero mari liceret uti, nunc nihil potest nisi supero tramitti, quo iter interclusum est —,
2 quaeres igitur et de Domitio et de Lentulo. A Brundisio nulla adhuc fama venerat, et erat hic dies VII. Idus, quo die suspicabamur aut pridie Brundisium venisse Caesarem; nam Kal. Arpis manserat. Sed, si Postumum audire velles, persecuturus erat Gnaeum, transisse enim iam putabat coniectura tempestatum ac dierum: ego nautas eum non putabam habiturum, ille confidebat, et eo magis, quod audita naviculariis hominis liberalitas esset. Sed, tota res Brundisina quomodo habeat se, diutius nescire non possum.

IV.

Scr. Formiis a. d. VI. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego etsi tamdiu requiesco, quamdiu aut ad te scribo aut tuas litteras lego, tamen et ipse egeo

Ep. 3, 1. *quum ex eo* (vc., M2, I.). *q. de eo* (M1, R., vulgo)?

argumento epistolarum et tibi idem accidere certo scio; quae enim soluto animo familiariter scribi solent, ea temporibus his excluduntur, quae autem sunt horum temporum, ea iam contrivimus. Sed tamen, ne me totum aegritudini dedam, sumpsi mihi quasdam tamquam *θέσεις*, quae et *πολιτικαὶ* sunt et temporum horum, ut et abducam animum ab querelis et in eo ipso, de quo agitur, exercear: eae sunt huiusmodi:

Εἰ μενετέον ἐν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ; τυραν- 2
νουμένης δ' αὐτῆς εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πραγματευτέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύσειν; εἰ εὐλαβητέον τὸν καταλύοντα, μὴ αὐτὸς αἴρηται; εἰ πειρατέον ἀρήγειν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ καιρῷ καὶ λόγῳ μᾶλλον ἢ πολέμῳ; εἰ πολιτικὸν τὸ ἡσυχάζειν ἀναχωρήσαντά ποι τῆς πατρίδος τυραννουμένης ἢ διὰ παντὸς ἰτέον κινδύνου τῆς ἐλευθερίας πέρι; εἰ πόλεμον ἐπακτέον τῇ χώρᾳ καὶ πολιορκητέον αὐτὴν τυραννουμένην; εἰ καὶ μὴ δοκιμάζοντα τὴν διὰ πολέμου κατάλυσιν τῆς τυραννίδος συναπογραπτέον ὅμως τοῖς ἀρίστοις; εἰ τοῖς εὐεργέταις καὶ φίλοις συγκινδυνευτέον ἐν τοῖς πολιτικοῖς, κἂν μὴ δοκῶσιν εὖ βεβουλεῦσθαι περὶ τῶν ὅλων; εἰ ὁ μεγάλα τὴν πατρίδα εὐεργετήσας, δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο ἀνήκεστα παθὼν καὶ φθονηθεὶς κινδυνεύσειεν ἂν ἐθελοντὴς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἢ ἐφετέον αὐτῷ ἑαυτοῦ ποτὲ καὶ τῶν οἰκειοτάτων ποιεῖσθαι πρόνοιαν ἀφεμένῳ τὰς πρὸς τοὺς ἰσχύοντας διαπολιτείας;

In his ego me consultationibus exercens et dis- 3
serens in utramque partem tum Graece tum Latine et abduco parumper animum a molestiis et *τῶν*

Ep. 4, 1. *θέσεις* (RI., vulgo). *thesis* MB. — *πολιτικαὶ* (Or.). *pollicite* M1. *politice* M2. *politicae* (RB.)? 2. *κινδ.*, *ἢ εὐλαβητέον* (W.)? — *τυρ. ἢ διὰ παντὸς* (v.). *τ.; εἰ δ. π.* vulgo. — *αὐτό δε* (R., l.). *α. τε* M., vulgo. — *πάτριδος ἢ ἐφ.* (v.). *π.; εἰ ἐφ.* MR., vulgo.

προὔργου τι delibero. Sed vereor, ne tibi *ἄκαιρος* sim; si enim recte ambulavit is, qui hanc epistolam tulit, in ipsum tuum diem incidit.

V.

Scr. Formiis a. d. V. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Natali die tuo scripsisti epistolam ad me plenam consilii summaeque quum benevolentiae tum etiam prudentiae: eam mihi Philotimus postridie, quam a te acceperat, reddidit. Sunt ista quidem, quae disputas, difficillima, iter ad superum, navigatio infero, discessus Arpinum, ne hunc fugisse, mansio Formiis, ne obtulisse nos gratulationi videamur, sed miserius nihil quam ea videre, quae tamen iam, *iam*, inquam, videnda erunt. Fuit apud me Postumus, scripsi ad te, quam gravis; venit ad me etiam Q. Fufius, quo vultu, quo spiritu! properans Brundisium, scelus accusans Pompeii, levitatem et stultitiam senatus: haec qui in mea villa non feram, Curtium
2 in curia potero ferre? Age, finge me quamvis *εὐστομάχως* haec ferentem: quid illa, DIC M. TVLLI, quem habebunt exitum? et omitto causam rei publicae, quam ego amissam puto quum vulneribus suis, tum medicamentis iis, quae parantur: de Pompeio quid agam? cui plane — quid enim hoc negem? — suscensui, semper enim causae eventorum magis *me* movent quam ipsa eventa. Haec igitur mala — quibus maiora esse quae possunt? — considerans vel potius iudicans eius opera accidisse et culpa inimicior eram huic quam ipsi Caesari: ut maiores nostri funestiorem diem esse voluerunt Aliensis

Ep. 4, 3. *ambulavit* (Iq., c. ɔ: C., l. ɔ: Z.). *ambulaverit* MR., vulgo. Ep. 5, 2. *enim . . . me movent* (W.). Om. *me* MRI. *e. me . . . mov.* Casaubon., B.

pugnae quam urbis captae, quod hoc malum ex
illo — itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter
in vulgus ignotus —, sic ego decem annorum pec-
cata recordans, in quibus inerat ille etiam annus,
qui nos hoc *non* defendente, ne dicam gravius,
afflixerat, praesentisque temporis cognoscens temeri-
tatem, ignaviam, negligentiam suscensebam. Sed ea 3
iam mihi exciderunt: beneficia eiusdem cogito, cogito
etiam dignitatem; intelligo, serius equidem, quam
vellem, propter epistolas sermonesque Balbi, sed
video plane nihil aliud agi, nihil actum ab initio,
nisi ut hunc occideret. † Eo igitur, si quid apud
Homerum, cui et mater et dea dixisset,

αὐτίκα γάρ τοι ἔπειτα μεθ' Ἕκτορα πότμος ἑτοῖμος,

matri ipse respondit

αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμελλον ἑταίρῳ
κτεινομένῳ ἐπαμῦναι·

quid, si non *ἑταίρῳ* solum, sed etiam *εὐεργέτῃ*, adde, tali viro talem causam agenti? ego vero haec officia mercanda vita puto. Optimatibus vero tuis nihil confido, nihil iam ne inservio quidem: video, ut se huic dent, ut daturi sint; quidquam tu illa putas fuisse de valetudine decreta municipiorum prae his de victoria gratulationibus? „Timent," inquies. At ipsi tum se timuisse dicunt. Sed videamus, quid actum sit Brundisii: ex eo fortasse † ea consilia nascentur aliaeque litterae.

Ep. 5, 3. *initio nisi* (W. et Klotz.). Om. *nisi* MRI. *i. quam* a., vulgo. — † *Eo ig. si quid apud* (W.). *Ego* (Racl.) *i., sicut a.* (Or.)? *Eo* (MI.) *i., si quid* * *a.* (W.)? *Eo i.,* † *si q. a.* Or., B. — *fort. alia consilia* (l.)?

VI.

Scr. Formiis a. d. IV. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nos adhuc Brundisio nihil. Roma scripsit Balbus putari iam Lentulum consulem tramisisse nec eum a minore Balbo conventum, quod is hoc iam Canusii audisset, inde ad se eum scripsisse, cohortesque sex, quae Albae fuissent, ad Curium via Minucia transisse, id Caesarem ad se scripsisse et brevi tempore eum ad urbem futurum: ergo utar tuo consilio, neque me Arpinum hoc tempore abdam, etsi, Ciceroni meo togam puram quum dare Arpini vellem, hanc eram ipsam excusationem relicturus ad Caesarem, sed fortasse in eo ipso offendetur, cur non Romae potius. Et tamen, si est conveniendus, hic potissimum: tum reliqua videbimus, id est, et quo et
2 qua et quando. Domitius, ut audio, in Cosano est, et quidem, ut aiunt, paratus ad navigandum: si in Hispaniam, non probo, si ad Gnaeum, laudo; quovis potius certe, quam ut Curtium videat, quem ego patronus aspicere non possum: quid alios? Sed, opinor, quiescamus, ne nostram culpam coarguamus, qui, dum urbem, id est patriam, amamus dumque rem conventuram putamus, ita nos gessimus, ut plane interclusi captique simus.

3 Scripta iam epistola Capua litterae sunt allatae hoc exemplo: „Pompeius mare transiit cum omnibus militibus, quos secum habuit — hic numerus est hominum milia triginta —, et consules et duo tribuni pl. et senatores, qui fuerunt cum eo, omnes

Ep. 6, 1. *via Min.* (Z, nonn. Mal.). *in via M.* M2, RI., Oxx. Om. *via* M1. [*via*] *M.* v., B. — *Et tamen* (W.). An *Ac tamen* (W.)? *sectamen* M1. *sed t.* M2, vulgo. 3. *habuit — hic ... triginta — et* (W.). *h. Hic ... tr. et* vulgo.

cum uxoribus et liberis. Conscendisse dicitur a. d. IIII. Nonas Martias: ex ea die fuere septemtriones venti. Naves, quibus usus non est, omnes aut praecidisse aut incendisse dicunt.“ De hac re litterae L. Metello tribuno pl. Capuam allatae sunt a Clodia socru, quae ipsa transiit. Ante sollicitus eram 4
et angebar, sicut res scilicet ipsa cogebat, quum consilio explicare nihil possem; nunc autem, postquam Pompeius et consules ex Italia exierunt, non angor, sed ardeo dolore,

οὐδέ μοι ἦτορ
ἔμπεδον, ἀλλ' ἀλαλύκτημαι —,

non sum, inquam, mihi crede, mentis compos: tantum mihi dedecoris admisisse videor: mene non primum cum Pompeio, qualicumque consilio usus est, deinde cum bonis esse, quamvis causa temere instituta? praesertim quum ii ipsi, quorum ego causa timidius me fortunae committebam, uxor, filia, Cicerones pueri, me illud sequi mallent, hoc turpe et me indignum putarent; nam Quintus quidem frater, quidquid mihi placeret, id rectum se putare aiebat, id animo aequissimo sequebatur. Tuas nunc 5
epistolas a primo lego. Hae me paullum recreant: primae monent et rogant, ne me proiiciam; proximae gaudere te ostendunt me remansisse: eas quum lego, minus mihi turpis videor, sed tamdiu, dum lego; deinde emergit rursum dolor et αἰσχροῦ φαντασία. Quamobrem obsecro te, mi Tite, eripe mihi hunc dolorem aut minue saltem aut consolatione aut consilio aut quacumque re potes; quid tu autem possis? aut quid homo quisquam? vix iam deus. Equidem illud molior, quod tu mones sperasque 6
fieri posse, ut mihi Caesar concedat, ut absim, quum

Ep. 6, 4. *usus est* (W.). *u. sit* l. mg. 1584. *usus* MRIβ. *uso* m., B. 5. *lego: eae* (W.)? — *dolor ex α. φαντασίᾳ* (Corr.)?

aliquid in senatu contra Gnaeum agatur; sed timeo, ne non impetrem. Venit ab eo Furnius: — ut quidem scias, quos sequamur — Q. Titinii filium cum Caesare esse nuntiat, sed illum maiores mihi gratias agere, quam vellem; quid autem me roget, paucis ille quidem verbis, sed *ἐν δυνάμει*, cognosce ex ipsius epistola. Me miserum, quod tu non valuisti! una fuissemus; consilium certe non defuisset:

σύν τε δύ' ἐρχομένω —.

7 Sed acta ne agamus, reliqua paremus. Me adhuc haec duo fefellerunt: initio spes compositionis, qua facta volebam uti populari vita, sollicitudine senectutem nostram liberari; deinde bellum crudele et exitiosum suscipi a Pompeio intelligebam, melioris medius fidius civis et viri putabam quovis supplicio affici quam illi crudelitati non solum praeesse, verum etiam interesse: videtur vel mori satius fuisse quam esse cum his. Ad haec igitur cogita, mi Attice, vel potius excogita: quemvis eventum fortius feram quam hunc dolorem.

A.

CAESAR IMP. S. D. CICERONI IMP.

Quum Furnium nostrum tantum vidissem, neque loqui neque audire meo commodo potuissem, properarem atque essem in itinere praemissis iam legionibus, praeterire tamen non potui, quin et scriberem ad te et illum mitterem gratiasque agerem, etsi hoc et feci saepe et saepius mihi facturus videor: ita de me mereris. Imprimis a te peto, quoniam confido me celeriter ad urbem venturum, ut te ibi

Ep. 6, 6. *Furnius: — ut . . . seq. — Q.* (m.). *F., ut . . . s.: Q.* B. *F.: is — ut* (W.)? 7. *vita, s. . . . liberare* (W.)? *v., quae s. . . liberaret* (W.)? *v., s. . . liberanti* (b.)? — *intell., mel. . . interesse: v.* (W.). *i. Mel. . . i. V.* B.

videam, ut tuo consilio, gratia, dignitate, ope omnium rerum uti possim. Ad propositum revertar: festinationi meae brevitatique litterarum ignosces; reliqua ex Furnio cognosces.

VII.

Scr. Formiis a. d. III. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Scripseram ad te epistolam, quam darem IIII. 1
Idus, sed eo die is, cui dare volueram, non est
profectus; venit autem eo ipso die ille celeripes,
quem Salvius dixerat: attulit uberrimas tuas litteras,
quae mihi quiddam quasi animulae instillarunt; re-
creatum enim me non queo dicere; sed plane *τὸ
συνέχον* effecisti; ego enim non iam id ago, mihi
crede, ut prosperos exitus consequar, sic enim video,
nec duobus his vivis nec hoc uno nos umquam rem
publicam habituros: ita neque de otio nostro spero
iam nec ullam acerbitatem recuso; unum illud ex-
timescebam, ne quid turpiter facerem, vel dicam,
iam fecissem. Sic ergo habeto, salutares te mihi 2
litteras misisse, neque solum has longiores, quibus
nihil potest esse explicatius, nihil perfectius, sed
etiam illas breviores, in quibus hoc mihi iucun-
dissimum fuit, consilium factumque nostrum a Sexto
probari, pergratumque mihi tu fecisti, a quo et diligi
me et, quid rectum sit, intelligi scio. Longior vero
tua epistola non me solum, sed meos omnes aegri-
tudine levavit; itaque utar tuo consilio et ero in
Formiano, ne aut ad urbem *ἀπάντησις* mea animad-
vertatur aut, si nec hic nec illic eum videro, de-

Ep. 7, 1. *celeripes* vulgo. „*c.*“ Or., B. — *quasi animulae inst.* (l.; *inst.* iam a2 et c. ɔ: C.). *qua stant muta est illi arunt* Mβ (R., sed *aiunt,* I., sed *mutae st.;* Z., sed sive *mutet esti liarunt* sive *mutae testil.*). *q.* „*an. stillarunt*“ B. 2. *quo et diligi* (A., F., l. ɔ: Z.). *q. d.* MRI., B.

3 vitatum se a me putet. Quod autem suades, ut ab eo petam, ut mihi concedat, ut idem tribuam Pompeio, quod ipsi tribuerim, id me iampridem agere intelliges ex litteris Balbi et Oppii, quarum exempla tibi misi; misi etiam Caesaris ad eos sana mente scriptas, quomodo in tanta insania. Sin mihi Caesar hoc non concedat, video tibi placere illud, me *πολίτευμα* de pace suscipere, in quo non extimesco periculum — quum enim tot impendeant, cur non honestissimo depecisci velim? —, sed vereor, ne Pompeio quid oneris imponam,

μή μοι γοργείην κεφαλὴν δεινοῖο πελώρου

intorqueat; mirandum enim in modum Gnaeus noster Sullani regni similitudinem concupivit: *εἰδώς σοι λέγω·* nihil ille umquam minus obscure tulit. „Cum hocine igitur," inquies, „esse vis?" Beneficium sequor, mihi crede, non causam, † ut in Milone ut in sed
4 hactenus. „Causa igitur non bona est?" Immo optima, sed agetur, memento, foedissime. Primum consilium est suffocare urbem et Italiam fame, deinde agros vastare, urere, pecuniis locupletium *non* abstinere; sed, quum eadem metuam ab hac parte, si illim beneficium non sit, rectius putem quidvis domi perpeti, sed ita meruisse illum de me puto, ut *ἀχαριστίας* crimen subire non audeam, quamquam a te
5 eius quoque rei iusta defensio est explicata. De triumpho tibi assentior, quem quidem totum facile et libenter abiecero: egregie probo fore, ut, dum vagamur, *ὁ πλόος ὡραῖος* obrepat. „Si modo," inquis, „satis ille erit firmus." Est firmior etiam, quam

Ep. 7, 3. *causam, † ut in M. ut in sed h.* (W.). *c.* [*ut in M., ut in —, sed hoc hactenus*] (Sch. et B., sed ii, ut *β* h., *haec*)? An non nomen aliquod solum, ut *Vatinio,* excidit, sed plura verba ipsius Ciceronis, ut fuerit: *c., ut in M., ut in * * *, sed hoc* (vel *haec*) *h.* (W.)? — *non esset, r. putarem* (W.)?

putabamus; de isto licet bene speres: promitto tibi,
si valebit, tegulam illum in Italia nullam relicturum.
„Tene igitur socio?“ Contra mehercule meum iudi-
cium et contra omnium antiquorum auctoritatem
nec tam ut illa adiuvem, quam ut haec ne videam,
cupio discedere; noli enim putare tolerabiles horum
insanias nec unius modi fore, etsi quid te horum
fugit, legibus, iudicibus, iudiciis, senatu sublato
libidines, audacias, sumptus, egestates tot egentis-
simorum hominum nec privatas posse res nec rem
publicam sustinere? Abeamus igitur inde qualibet
navigatione, etsi id quidem, ut tibi videbitur, sed
certe abeamus, sciemus enim *iam* id, quod exspectas,
quid Brundisii actum sit. Bonis viris quod ais 6
probari, quae adhuc fecerimus, scirique ab iis *nos*
non profectos, valde gaudeo, si est nunc ullus gau-
dendi locus. De Lentulo investigabo diligentius: id
mandavi Philotimo, homini forti ac nimium optimati.
Extremum est, ut tibi argumentum ad scribendum 7
fortasse iam desit — nec enim alia de re nunc ulla
scribi potest et de hac quid iam amplius inveniri
potest? —, sed, quoniam et ingenium suppeditat
— dico mehercule, ut sentio — et amor, quo et
meum ingenium incitatur, perge, ut facis, et scribe,
quantum potes. In Epirum quod me non invitas,
comitem non molestum, subirascor, sed vale: nam,
ut tibi ambulandum, ungendum, sic mihi dormien-
dum; etenim litterae tuae mihi somnum attulerunt.

A.

BALBUS ET OPPIUS S. D. M. CICERONI.

Nedum hominum humilium, ut nos sumus, sed 1
etiam amplissimorum virorum consilia ex eventu,

Ep. 7, 5. *putaramus* (W.)? — *enim iam id, q.* (W.). *e., id quod* vulgo. Ep. A., 1. *Etsi nedum* (Sch.)? *Cicero meum meum* M 1. *Ciceroni nedum* M 2, RI.

non ex voluntate, a plerisque probari solent: tamen freti tua humanitate, quod verissimum nobis videbitur de eo, quod ad nos scripsisti, tibi consilium dabimus, quod si non fuerit prudens, at certe ab optima fide et optimo animo proficiscetur. Nos, si id, quod nostro iudicio Caesarem facere oportere existimamus, ut, simul Romam venerit, agat de reconciliatione gratiae suae et Pompeii, id eum facturum ex ipso cognovissemus, te hortari *non* desineremus, ut velles iis rebus interesse, quo facilius et maiore cum dignitate per te, qui utrique es coniunctus, res tota confieret, aut, si ex contrario putaremus Caesarem id non facturum et velle cum Pompeio bellum gerere sciremus, numquam tibi suaderemus, contra hominem optime de te meritum arma ferres, sicuti te semper oravimus, ne contra
2 Caesarem pugnares; sed, quum etiam nunc, quid facturus Caesar sit, magis opinari quam scire *possimus, scribere* non possumus nisi hoc, non videri eam tuam esse dignitatem neque fidem omnibus cognitam, ut contra alterutrum, quum utrique sis maxime necessarius, arma feras, et hoc non dubitamus quin Caesar pro sua humanitate maxime sit probaturus. Nos tamen, si tibi videbitur, ad Caesarem scribemus, ut nos certiores faciat, quid *de* hac re acturus sit, a quo si erit nobis rescriptum, statim, quid sentiamus, ad te scribemus et tibi fidem faciemus nos ea suadere, quae nobis videntur tuae dignitati, non Caesaris actioni, esse utilissima, et hoc Caesarem pro sua indulgentia in suos probaturum putamus.

Ep. A., 1. *videbitur de* (W.). *v., de* vulgo. — *hortari non desineremus* (Madvig. et Klotz.). *h. d.* a2, c., l. (sed eae supra: *Nos, nisi*). Om. *non des.* MRIβh. *hortaremur, ut* Koch. conj., B. — *et velle* (Or. conj.). *et te v.* M1. *et eum v.* M2, RI., vulgo. — *ferres* (vulgo). *ferre* B. 2. *p., scribere non p.* (W.). Om. *p. scribere* MRβh. *p., non p.* vulgo. — *quid sentiamus* (W.). *cum s.* M1. *quae sentiemus* M2, RIB.

B.

BALBUS CICERONI IMP. SAL.

1 S. v. b. *e.* Posteaquam litteras communes cum Oppio ad te dedi, ab Caesare epistolam accepi, cuius exemplum tibi misi, ex quibus perspicere poteris, quam cupiat concordiam suam et Pompeii reconciliare et quam remotus sit ab omni crudelitate; quod eum sentire, ut debeo, valde gaudeo. De te et tua fide et pietate idem mehercule, mi Cicero, sentio, quod tu, non posse tuam famam et officium sustinere, ut contra eum arma feras, a quo tantum beneficium te accepisse praedices. 2 Caesarem hoc idem probaturum exploratum pro singulari eius humanitate habeo, eique cumulatissime satisfacturum te certe scio, quum nullam partem belli contra eum suscipias neque socius eius adversariis fueris. Atque hoc non solum in te, tali et tanto viro, satis habebit, sed etiam mihi ipse sua concessit voluntate, ne in iis castris essem, quae contra Lentulum aut Pompeium futura essent, quorum beneficia maxima haberem, sibique satis esse dixit, si togatus urbana officia sibi praestitissem, quae etiam illis, si vellem, praestare possem; itaque nunc Romae omnia negotia Lentuli procuro, sustineo meumque officium, fidem, pietatem iis praesto. Sed mehercule rursus iam abiectam compositionis spem non desperatissimam esse puto, quoniam Caesar est ea mente, qua optare debemus. Hac re mihi placet, si tibi videtur, te ad eum scribere et ab eo praesidium petere, ut petisti a Pompeio, me quidem approbante, temporibus Milonianis: praestabo, si Caesarem bene

Ep. B., 1. *concordiam suam et Pompeii* (W.). *c. ut Pompei* M1. *c. et Pompeium* M2, RI., vulgo. 2. *certe scio* (vc., MRI.). *certo s.* m. conj., B. — *petisti* (I., vulgo). *petiisti* MRB. An *petivisti?*

novi, eum prius tuae dignitatis quam suae utilitatis
3 rationem habiturum. Haec quam prudenter tibi scribam, nescio, sed illud certe scio, me ab singulari amore ac benevolentia, quaecumque scribo, tibi scribere, quod te — ita incolumi Caesare moriar! — tanti facio, ut paucos aeque ac te caros habeam. De hac re quum aliquid constitueris, velim mihi scribas; nam non mediocriter laboro, *ut* utrique, ut vis, tuam benevolentiam praestare possis, quam mehercule te praestaturum confido. Fac valeas.

C.

CAESAR OPPIO CORNELIO SAL.

1 Gaudeo mehercule vos significare litteris, quam valde probetis ea, quae apud Corfinium sunt gesta. Consilio vestro utar libenter, et hoc libentius, quod mea sponte facere constitueram, ut quam lenissimum me praeberem et Pompeium darem operam ut reconciliarem. Tentemus, hoc modo si possumus omnium voluntates recuperare et diuturna victoria uti, quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt neque victoriam diutius tenere praeter unum L. Sullam, quem imitaturus non sum. Haec nova sit ratio vincendi, ut misericordia et liberalitate nos muniamus: id quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt et multa reperiri possunt. De his rebus rogo vos ut cogitationem
2 suscipiatis. N. Magium, Pompeii praefectum, deprehendi: scilicet meo instituto usus sum et eum statim missum feci. Iam duo praefecti fabrum Pompeii in meam potestatem venerunt et a me missi sunt: si volent grati esse, debebunt Pompeium hortari, ut malit mihi esse amicus quam iis, qui et

Ep. C., 1. *si possumus* (MRI., cd. Petrarchae in Vita Caesaris). *si possimus* (l., Petrarcha, B.)?

illi et mihi semper fuerunt inimicissimi, quorum artificiis effectum est, ut res publica in hunc statum perveniret.

VIII.

Scr. in Formiano prid. Idus Martias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Coenantibus II. Idus nobis, ac noctu quidem, 1
Statius a te epistolam brevem attulit. De L. Torquato quod quaeris, non modo Lucius, sed etiam Aulus profectus est, alter multos**. De Reatinorum corona quod scribis, moleste fero in agro Sabino sementem fieri proscriptionis. Senatores multos esse Romae nos quoque audieramus: ecquid potes dicere, cur exierint? In his locis opinio est coniectura 2
magis quam nuntio aut litteris Caesarem Formiis a. d. XI. Kal. Apriles fore: hic ego vellem habere Homeri illam Minervam simulatam Mentori, cui dicerem:

Μέντορ, πῶς τ' ἄρ' ἴω, πῶς τ' ἄρ προσπτύξομαι αὐτόν;

nullam rem umquam difficiliorem cogitavi, sed cogito tamen nec ero, ut in malis, imparatus. Sed cura, ut valeas; puto enim diem tuum heri fuisse.

IX.

Scr. in Formiano a. d. XVI. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Tres epistolas tuas accepi postridie Idus, erant 1
autem IIII., III., pridie Idus datae: igitur antiquissimae cuique primum respondebo. Assentio tibi,

Ep. 8, 1. *II. Idus* (Z., A. et alii Mal., M2, I.). *H. d. Idus* M1. *pridie I.* RB. — *multos* **. *De* (ZMRI.). *m. ante dies.* *De* (Sch.) aut *abhinc m. dies.* *De* (W) aut *m. d. abhinc* (W.) *m. d.* *De* bB. Ep. 9, 1. *assentio* (vulgo). *assentior* (B.)?

ut in Formiano potissimum commorer, etiam de supero mari, † plaboque, ut antea ad te scripsi, ecquonam modo possim voluntate eius nullam rei publicae partem attingere. Quod laudas, quia oblivisci me scripsi ante facta et delicta nostri amici, ego vero ita facio: quin ea ipsa, quae a te commemorantur secus ab eo in me ipsum facta esse, non memini: tanto plus apud me valere beneficii gratiam quam iniuriae dolorem volo. Faciamus igitur, ut censes, colligamusque nos: σοφιστεύω enim, simul ut rus decurro, atque in decursu θέσεις meas commentari non desino; sed sunt quaedam earum perdifficiles ad iudicandum. De optimatibus sit sane ita, ut vis, sed nosti illud Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ. Titinii filius apud Caesarem est. Quod autem quasi vereri videris, ne mihi tua consilia displiceant, me vero nihil delectat aliud nisi consilium et litterae tuae; quare fac, ut ostendis: ne destiteris ad me, quidquid tibi in mentem venerit, scribere: mihi
2 nihil potest esse gratius. Venio ad alteram nunc epistolam. Recte non credis de numero militum: ipso dimidio plus scripsit Clodia. Falsum etiam de corruptis navibus. Quod consules laudas, ego quoque animum laudo, sed consilium reprehendo; † dispersu enim illorum actio de pace sublata est, quam quidem ego meditabar. Itaque postea Demetrii librum de concordia tibi remisi et Philotimo dedi; nec vero dubito, quin exitiosum bellum impendeat, cuius initium ducetur a fame. Et me tamen doleo non interesse huic bello! in quo tanta vis sceleris futura est, ut, quum parentes non alere nefarium sit, nostri principes antiquissimam et sanctissimam

Ep. 9, 1. † *plaboque* (A., MRq.; *perlabor* I.). *temptaboque* (Nipperdey., B.) aut *pertemptaboque* (Klotz.). — *comm. secus* . . *esse, non* (Mal.). *c., s.* . . *esse non* Or., B. 2. † *dispersu* (MRh., plerique Mal.; *dispersione* F., I.). *digressu* (W.) aut *discessu* (nonn. Mal., m., B.).

parentem, patriam, fame necandam putent. Atque
hoc non opinione timeo, sed interfui sermonibus:
omnis haec classis Alexandria, Colchis, Tyro, Sidone,
Arado, Cypro, Pamphylia, Lycia, Rhodo, Chio, By-
zantio, Lesbo, Zmyrna, Mileto, Coo ad intercluden-
dos commeatus Italiae et ad occupandas frumen-
tarias provincias comparatur. At quam veniet iratus!
et iis quidem maxime, qui eum maxime salvum
volebant, quasi relictus ab iis, quos reliquit. Ita-
que mihi dubitanti, quid me facere par sit, per-
magnum pondus affert benevolentia erga illum, qua
dempta perire melius esset in patria quam patriam
servando evertere. De septemtrione plane ita est:
metuo, ne vexetur Epirus; sed quem tu locum Grae-
ciae non direptum iri putas? praedicat enim palam
et militibus ostendit se largitione ipsa superiorem
quam hunc fore. Illud me praeclare admones, quum
illum videro, ne nimis indulgenter et ut cum gravi-
tate potius loquar: plane sic faciendum. Arpinum,
quum eum convenero, cogito, ne forte aut absim,
quum veniet, aut cursem huc illuc via teterrima.
Bibulum, ut scribis, audio venisse et redisse pridie
Idus. Philotimum, ut ais in epistola tertia, ex- 3
spectabas; at ille Idibus a me profectus est: eo
serius ad tuam illam epistolam, cui ego statim re-
scripseram, redditae sunt meae litterae. De Domitio,
ut scribis, ita opinor esse, ut et in Cosano sit et
consilium eius ignoretur. Iste omnium turpissimus
et sordidissimus, qui consularia comitia a praetore ait
haberi posse, est *ille* idem, qui semper in re publica
fuit. Itaque nimirum hoc illud est, quod Caesar
scribit in ea epistola, cuius exemplum ad te misi,
se velle uti „consilio" meo — age, esto: hoc commune

Ep. 9, 2. *quos ipse reliquit* (W.)? — *via teterrima* (vc.). *via det.* vulgo. 3. *ais in epist.* (W.). *aliis ep.* M1. *ais ep.* (M2, vulgo)? — *idem ille, qui* (W.)? *ille, q.* M1 (M2 superscr. *idem*). *idem, qui* (R I., Oxx., B.)?

est —, „gratia" — ineptum id quidem, sed, puto, hoc simulat ad quasdam senatorum sententias —, „dignitate" — fortasse † sententia consularis —; illud extremum est, „ope omnium rerum": id ego suspicari coepi tum ex tuis litteris aut hoc ipsum esse aut non multo secus: nam permagni eius interest rem ad interregnum non venire; id assequitur, si per praetorem consules creantur, nos autem in libris habemus non modo consules a praetore, sed ne praetores quidem creari ius esse idque factum esse numquam: consules eo non esse ius, quod maius imperium a minore rogari non sit ius, praetores autem, quod ita rogentur, ut collegae consulibus sint, quorum est maius imperium. Aberit non longe, quin hoc a me decerni velit neque sit contentus Galba, Scaevola, Cassio, Antonio:

τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών!

4 Sed, quanta tempestas impendeat, vides. Qui transierint senatores, scribam ad te, quum certum habebo. De re frumentaria recte intelligis, quae nullo modo administrari sine vectigalibus potest, nec sine causa et eos, qui circum illum sunt, omnia postulantes et bellum nefarium times. Trebatium nostrum, etsi, ut scribis, nihil bene sperat, tamen videre sane velim; quem fac horteris ut properet, opportune enim ad me ante adventum Caesaris venerit. De Lanuvino statim, ut audivi Phameam mortuum, optavi, si modo esset futura res publica, ut id aliquis emeret meorum, neque tamen de te, qui maxime meus *es*, cogitavi; sciebam enim te, quoto anno et quantum in solo, solere quaerere neque solum Romae, sed etiam Deli tuum digamma videram: verum-

Ep. 9, 3. † *sententia consularis* (W.). *sententiae c.* (v.) aut *sententia consulari* (Corr., B.). — *autem, quod ita* (l.). *a., quum i.* vulgo. 4. *al. emeret meorum* (I., c. ɔ: C., l. ɔ: Z.). *al. m.* MR., B.

tamen ego illud, quamquam est bellum, minoris aestimo, quam aestimabatur Marcellino consule, quum ego istos hortulos propter domum, Antii quam tum habebam, iucundiores mihi fore putabam et minore impensa, quam si Tusculanum refecissem. Volui HS. Q.; egi per † predum ille daret, Antii quum haberet venale: noluit. Sed nunc omnia ista iacere puto propter nummorum caritatem. Mihi quidem erit aptissimum vel nobis potius, si tu emeris; sed eius dementias cave contemnas: valde est venustum; quamquam mihi ista omnia iam addicta vastitati videntur. Respondi epistolis tribus, sed exspecto alias, nam me adhuc tuae litterae sustentarunt. D. Liberalibus.

X.

Scr. in Formiano a. d. XV. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Nihil habebam, quod scriberem, neque enim novi 1
quidquam audieram et ad tuas omnes rescripseram pridie; sed, quum me aegritudo non solum somno privaret, verum ne vigilare quidem sine summo dolore pateretur, tecum ut quasi loquerer, in quo uno acquiesco, hoc nescio quid nullo argumento proposito scribere institui. Amens mihi fuisse videor 2
a principio et me una haec res torquet, quod non omnibus in rebus labentem vel potius ruentem Pompeium tamquam unus manipularis secutus sim. Vidi

Ep. 9, 4. *Volui HS.* Q. (ↄ; quingentis mil.); *egi* (v.; Pii cdd. *V. HS. D. e.*). *V.* † *NSQ. egi* MB. *V. N. S. Q. e.* I. *V. N. S.* (spat. vac.) *et cum Q. e.* R. *V. HS. e.* C. — *egi per* † *predum i. d.* (MI.). *e. per* * (excidit nomen viri alicuius), *praedium ut ille venderet,* (vel *i. ut v.*), *A.* (W.; *e. per praedem, ut venderet, A.* l. mg. 1584)? *e. per praedem, i. daret* RB. — *emeris, et* (W.)? — *alias tuas* (W.)? *tuas* M1. *alias* M2, RI., 3 Mal., Oxx.

hominem XIIII. *Kal.* Febr. plenum formidinis: ille ipso die sensi, quid ageret. Numquam mihi postea placuit nec umquam aliud in alio peccare destitit. Nihil interim ad me scribere, nihil nisi fugam cogitare: quid quaeris? sicut ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς alienant immundae, insulsae, indecorae, sic me illius fugae negligentiaeque deformitas avertit ab amore; nihil enim dignum faciebat, quare eius fugae comitem me adiungerem. Nunc emergit amor, nunc desiderium ferre non possum, nunc mihi nihil libri, nihil litterae, nihil doctrina prodest: ita dies et noctes, tamquam avis illa, mare prospecto, evolare cupio. Do, do poenas temeritatis meae: etsi quae fuit illa temeritas? quid feci non consideratissime? si enim nihil praeter fugam quaereretur, fugissem libentissime, sed genus belli crudelissimi et maximi, quod nondum vident homines quale futurum sit, perhorrui: quae minae municipiis! quae nominatim viris bonis! quae denique omnibus, qui remansissent! quam crebro illud „Sulla potuit, ego non potero?“
3 Mihi autem haeserunt illa: male Tarquinius, qui Porsenam, qui Octavium Mamilium contra patriam *, impie Coriolanus, *qui* auxilium petiit a Volscis, recte Themistocles, qui mori maluit, nefarius Hippias, Pisistrati filius, qui in Marathonia pugna cecidit arma contra patriam ferens; at Sulla, at Marius, at Cinna recte: immo iure fortasse, sed quid eorum victoria crudelius, quid funestius? Huius belli genus fugi, et eo magis, quod crudeliora etiam cogitari et parari videbam: me, quem nonnulli conservatorem istius urbis, quem parentem esse dixerunt, Getarum et Armeniorum et Colchorum copias ad eam adducere? me meis civibus famem, vastitatem inferre Italiae?

Ep. 10, 2. *aliud in alio* (M2, Rl.). *a. Malio* M1. *a. ex alio* (Ern., B.)? 3. *patriam *, impie* (W.). Excidit *arcessivit* vel *accivit* vel simile aliquid. *p., i.* vulgo.

Hunc primum mortalem esse, deinde etiam multis
modis posse exstingui cogitabam, urbem autem et
populum nostrum servandum ad immortalitatem,
quantum in nobis esset, putabam, et tamen spes †
quaedam me obtentabat fore, ut aliquid conveniret
potius, quam aut hic tantum sceleris aut ille tan-
tum flagitii admitteret. Alia res nunc tota est,
alia mens mea: sol, ut est in tua quadam epistola,
excidisse mihi e mundo videtur. Ut aegroto, dum
anima est, spes esse dicitur, sic ego, quoad Pom-
peius in Italia fuit, sperare non destiti: haec, haec
me fefellerunt, et, ut verum loquar, aetas iam a
diuturnis laboribus devexa ad otium domesticarum
me rerum delectatione mollivit. Nunc, si vel peri-
culose experiundum erit, experiar certe, ut hinc
avolem: ante oportuit fortasse; sed ea, quae scripsi,
me tardarunt et auctoritas maxime tua, nam, quum 4
ad hunc locum venissem, evolvi volumen epistolarum
tuarum, quod ego *sub* signo habeo servoque diligen-
tissime. Erat igitur in ea, quam x. K. Febr. dederas,
hoc modo: „sed videamus, et Gnaeus quid agat et
illius rationes quorsum fluant: quod si iste Italiam
relinquet, faciet omnino male et, ut ego existimo,
ἀλογίστως· sed tum demum consilia nostra commu-
tanda erunt.“ Hoc scribis post diem quartum, quam
ab urbe discessimus. Deinde VIII. K. Febr.: „tan-
tummodo Gnaeus noster ne, ut urbem ἀλογίστως
reliquit, sic Italiam relinquat.“ Eodem die das alteras
litteras, quibus mihi consulenti planissime respondes,
est enim sic: „sed venio ad consultationem tuam:
si Gnaeus Italia cedit, in urbem redeundum puto;
quae enim finis peregrinationis?“ Hoc mihi plane
haesit, et nunc ita video, infinitum bellum iunctum

Ep. 10, 3. *spes † q. me obtentabat* (W.). *spes se q. mi ostentabat* (I.) aut *spes q. me oblectabat* (Moser., B.). — *haec, haec* (Z.). *haec* MRI., Oxx., B.

miserrima fuga, quam tu peregrinationem ὑποκορίζῃ.
5 Sequitur χρησμὸς VI. *K.* Februarias: „ego, si Pompeius manet in Italia nec res ad pactionem venit, longius bellum puto fore; sin Italiam relinquit, ad posterum bellum ἄσπονδον strui existimo.“ Huius igitur belli ego particeps et socius et adiutor esse cogor, quod et ἄσπονδον est *et* cum civibus. Deinde VII. Idus Febr., quum iam plura audires de Pompeii consilio, concludis epistolam quandam hoc modo: „ego quidem tibi non sum auctor, si Pompeius Italiam relinquit, te quoque profugere; summo enim periculo facies nec rei publicae proderis, cui quidem posterius poteris prodesse, si manseris.“ Quem φιλόπατριν ac πολιτικὸν hominis prudentis et amici tali
6 admonitu non moveret auctoritas? Deinceps III. Idus Febr. iterum mihi respondes consulenti sic: „quod quaeris a me, fugamne † fedam an moram defendam utiliorem putem, ego vero in praesentia subitum discessum et praecipitem profectionem quum tibi, tum ipsi Gnaeo inutilem et periculosam puto et satius esse existimo † eos dispertim eos et in speculis esse, sed medius fidius turpe nobis puto esse de fuga cogitare.“ Hoc turpe Gnaeus noster biennio ante cogitavit; ita sullaturit animus eius et proscripturit iamdiu. Inde, ut opinor, quum tu ad me quaedam γενικώτερον scripsisses et ego mihi a te significari putassem, ut Italia cederem, detestaris hoc diligenter XI. K. Mart.: „ego vero nulla epistola significavi, si Gnaeus Italia cederet, ut tu una cederes,

Ep. 10, 5. *non sum auctor* (ac). *non sim a.* vulgo. 6. *fugamne † fedam* (M1 teste Baitero, M2 testibus v. et Furia) *an m. d. u.* (W.). *f. foedam* (q.) *an m. desidem u.* (m.)? *f. suadeam an m. def. utilioremque* (Klotz.)? *f. † fidam* (M1 testibus v. et Furia, M2 t. B., RI.) *an m. def. u.* B. — *† eos dispertim eos* (M1, W.; *dispertimeos* vc.). *vos d. eos* M2, Iβ. *vos dispertiri eos* h. *dispersim vos* (W.) aut *dispertiri vos* (W.) aut *vos dispertitos* (R., vulgo). — *te signif.* (Sch.). *te [quaedam] s.* B.

aut, *si* significavi, non dico fui inconstans, sed demens.“ In eadem epistola alio loco: „nihil relinquitur nisi fuga, cui te socium neutiquam puto esse oportere nec umquam putavi.“ Totam autem hanc 7
deliberationem evolvis accuratius in litteris VIII. Kal. Mart. datis: „si M'. Lepidus et L. Volcatius remanent, manendum puto, ita ut, si salvus sit Pompeius et constiterit alicubi, hanc *νεκυίαν* relinquas et te in certamine vinci cum illo facilius patiaris quam cum hoc in ea, quae perspicitur futura, colluvie regnare.“ Multa disputas huic sententiae convenientia; inde ad extremum „quid, si,“ inquis, „Lepidus et Volcatius discedunt? plane *ἀπορῶ*: quod evenerit igitur et quod egeris, id *στερκτέον* putabo.“ Si tum dubitabas, nunc certe non dubitas, istis manentibus. Deinde in ipsa fuga V. Kal. Mar- 8
tias: „interea non dubito quin in Formiano mansurus sis; commodissime enim *τὸ μέλλον* ibi *καραδοκήσεις*.“ Atque K. Mart., quum ille quintum iam diem Brundisii esset: „tum poterimus deliberare, non scilicet integra re, sed certe minus infracta, quam si una proieceris te.“ Deinde IIII. Non. Martias, *ὑπὸ τὴν λῆψιν* quum breviter scriberes, tamen ponis hoc: „cras scribam plura et ad omnia; hoc tamen dicam, non poenitere me consilii de tua mansione: et, quamquam magna sollicitudine, tamen, quia minus mali puto esse quam in illa profectione, maneo in sententia et gaudeo te mansisse.“ Quum 9
vero iam angerer et timerem, ne quid a me dedecoris esset admissum, III. Nonas Mart.: „tamen te non esse una cum Pompeio non fero moleste: postea, si opus fuerit, non erit difficile, et illi, quoquo tempore fiet, erit *ἀσμένιστον*; sed hoc ita dico:

Ep. 10, 7. *dubitabas* (Ern.). *dubitares* MRIβh. *dubitaras* b., B. 8. *Atque K. Mart.* (W.). *Ad K. Martias* MB. *Ad Kal. Mart.* R., vulgo. *Ad VI. Kal. Mart.* I. — *mansione: et* (W.). *m., et* vulgo.

si hic, qua ratione initium fecit, eadem cetera aget, sincere, temperate, prudenter, valde videro et consideratius utilitati nostrae consuluero.“ VII. Idus Martias scribis Peducaeo quoque nostro probari, quod quierim, cuius auctoritas multum apud me valet. His ego tuis scriptis me consolor, ut nihil a me adhuc delictum putem. Tu modo auctoritatem tuam defendito: adversus me nihil opus est, sed consciis egeo aliis. Ego, si nihil peccavi, reliqua tuebor: ad ea tu te hortare et me omnino tua cogitatione adiuva. Hic nihildum de reditu Caesaris audiebatur. Ego his litteris hoc tamen profeci: perlegi omnes tuas et in eo acquievi.

XI.

Scr. in Formiano a. d. XIII. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Lentulum nostrum scis Puteolis esse? quod quum e viatore quodam esset auditum, qui se diceret eum in Appia, quum is paullum lecticam aperuisset, cognosse, etsi vix veri simile, misi tamen Puteolos pueros, qui pervestigarent, et ad eum litteras. Inventus est vix in hortis suis se occultans litterasque mihi remisit mirifice gratias agens Caesari, de suo autem consilio C. Caecio mandata ad me dedisse: eum ego hodie exspectabam, id est XIII. K.
2 Apriles. Venit etiam ad me Matius Quinquatribus, homo mehercule, ut mihi visus est, temperatus et prudens; existimatus quidem est semper auctor otii: quam ille haec non probare mihi quidem visus est! quam illam *νεκυίαν*, ut tu appellas, timere! Huic ego in multo sermone epistolam ad me Caesaris

Ep. 11, 1. *esse? quod* (m., W.). *e.; q.* vulgo. — *veri erat sim.* (W.)? *videbatur v. s.* (W.)? — *XIII. K.* (b.). *XIIII. K.* vulgo. 2. *ille haec* (Iacl.). *i. hoc* MRB.

ostendi, eam, cuius exemplum ad te antea misi,
rogavique, ut interpretaretur, quid esset, quod ille
scriberet, consilio meo se uti velle, gratia, dignitate,
ope omnium rerum: respondit se non dubitare, quin
et opem et gratiam meam ille ad pacificationem
quaereret. Utinam in hac aliquod miseria rei publi-
cae πολιτικὸν opus efficere et navare mihi liceat!
Matius quidem et illum in ea sententia esse con-
fidebat et se auctorem fore pollicebatur. Pridie 3
autem apud me Crassipes fuerat, qui se pridie Non.
Martias Brundisio profectum atque ibi Pompeium
reliquisse dicebat, quod etiam, qui VIII. Idus illinc
profecti erant, nuntiabant; † illa vero omnes, in
quibus etiam Crassipes, † qui prudentia potius atten-
dere, sermones minaces, inimicos optimatium, muni-
cipiorum hostes, meras proscriptiones, meros Sullas;
quae Lucceium loqui, quae totam Graeciam, quae
vero Theophanem? Et tamen omnis spes salutis 4
in illis est et ego excubo animo nec partem ullam
capio quietis et, ut has pestes effugiam, cum dis-
simillimis nostri esse cupio! quid enim tu illic
Scipionem, quid Faustum, quid Libonem praeter-
missurum sceleris putas, quorum creditores con-
venire dicuntur? quid eos autem, quum vicerint, in
cives effecturos? quam vero μικροψυχίαν Gnaei
nostri esse? nuntiant Aegyptum et Arabiam εὐδαί-
μονα et Μεσοποταμίαν cogitare, † in Hispaniam ab-
iecisse. Monstra narrant, quae falsa esse possunt;
sed certe et haec perdita sunt et illa non salutaria.
Tuas litteras iam desidero: post fugam nostram

Ep. 11, 2. *in hac aliquod* (MRI.). *a. in h.* (c., B.)? 3. *nuntiabant; illinc* (W. et Kayser.)? — *Cr., quae portenta putas* (Sch.) *afferre? serm.* (W.)? 4. *cupio! quid* (W.). *cupio. Q.* vulgo. — *μικροψυχίαν* (a2, c. ɔ: C.). *μακροψ.* vulgo. — *εὐδ. et Μεσοποταμίαν* (Z., vc., c., sed haec *Mesopotamiam*). Om. *et M.* MRI., Oxx., B. — *cogitare, † in H.* (Mβ). *c., iam H.* aut *c. iam, H.* (W.)? *c., H.* RI, vulgo.

numquam † iam nostrum earum intervallum fuit. Misi ad te exemplum litterarum mearum ad Caesarem, quibus me aliquid profecturum puto.

A.

Scr. in Formiano a. d. XIIII. Kalendas Apriles.

CICERO IMP. S. D. CAESARI IMP.

1 Ut legi tuas litteras, quas a Furnio nostro ac-
ceperam, quibus mecum agebas, ut ad urbem essem,
te velle uti consilio et dignitate mea, minus sum
admiratus: de gratia et de ope quid significares,
mecum ipse quaerebam, spe tamen deducebar ad
eam cogitationem, ut te pro tua admirabili ac sin-
gulari sapientia de otio, de pace, de concordia
civium agi velle arbitrarer, et ad eam rationem
existimabam satis aptam esse et naturam et per-
2 sonam meam. Quod si ita est et si qua de Pom-
peio nostro tuendo et tibi ac rei publicae recon-
ciliando cura te attingit, magis idoneum, quam ego
sum, ad eam causam profecto reperies neminem,
qui et illi semper et senatui, quum primum potui,
pacis auctor fui nec sumptis armis belli ullam
partem attigi iudicavique eo bello te violari, contra
cuius honorem populi Romani beneficio concessum
inimici atque invidi niterentur. Sed, ut eo tempore
non modo ipse fautor dignitatis tuae fui, verum
etiam ceteris auctor ad te adiuvandum, sic me nunc
Pompeii dignitas vehementer movet; aliquot enim
sunt anni, quum vos duo delegi, quos praecipue
colerem et quibus essem, sicut sum, amicissimus.
3 Quamobrem a te peto vel potius omnibus te pre-
cibus oro et obtestor, ut in tuis maximis curis ali-
quid impertias temporis huic quoque cogitationi,
ut tuo beneficio bonus vir, gratus, pius denique

Ep. 11, 4. *tam longum earum* (Corr.) aut *tantum* (Muret *iam tantum*) *e.* (W. et B.).

esse in maximi beneficii memoria possim; quae si tantum ad me ipsum pertinerent, sperarem me a te tamen impetraturum, sed, ut arbitror, et ad tuam fidem et ad rem publicam pertinet me ex paucis et *ad* utriusque vestrum et ad civium concordiam per te quam accommodatissimum conservari. Ego, quum antea tibi de Lentulo gratias egissem, quod ei saluti, qui mihi fuerat, fuisses, tum lectis eius litteris, quas ad me gratissimo animo de tua liberalitate beneficioque misit, eandem me salutem a te accepisse putavi quam ille; in quem si me intelligis esse gratum, cura, obsecro, ut etiam in Pompeium esse possim.

XII.

Scr. in Formiano a. d. XIII. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Legeram tuas litteras XIII. K., quum mihi epi- 1
stola affertur a Lepta circumvallatum esse Pompeium, ratibus etiam exitus portus teneri: non medius fidius prae lacrimis possum reliqua nec cogitare nec scribere; misi ad te exemplum. Miseros nos! cur non omnes fatum illius una exsecuti sumus? Ecce autem a Matio et Trebatio eadem, quibus Minturnis obvii Caesaris tabellarii. Torqueor infelix, ut iam illum Mucianum exitum exoptem. At quam honesta, at quam expedita tua consilia, quam evigilata tuis cogitationibus qua itineris, qua navigationis, qua congressus sermonisque cum Caesare! omnia quum honesta, tum cauta. In Epirum vero invitatio quam suavis, quam liberalis, quam fraterna! De Dionysio sum admiratus, 2
qui apud me honoratior fuit quam apud Scipionem Panaetius, a quo impurissime haec nostra fortuna

Ep. 11. A., 3. *quod si . . . pertineret* (W.)?—*f.*, *tum lectis* (vc.). *f.*, *tamen l.* vulgo.

despecta est: odi hominem et odero; utinam ulcisci possem! sed illum ulciscentur mores sui.

3 Tu, quaeso, nunc vel maxime, quid agendum nobis sit, cogita. Populi Romani exercitus Cn. Pompeium circumsedet, fossa et vallo saeptum tenet, fuga prohibet: nos vivimus et stat urbs ista, praetores ius dicunt, aediles ludos parant, viri boni usuras perscribunt, ego ipse sedeo? Coner illuc ire, ut insanus? implorare fidem municipiorum? boni non consequentur, leves irridebunt, rerum novarum cupidi, victores praesertim et armati, vim
4 et manus afferent. Quid censes igitur? ecquidnam est tui consilii † ad finis huius miserrimae vitae? nunc doleo, nunc torqueor, quum † quidam aut sapiens videor, quod una non ierim, aut felix fuisse: mihi contra; numquam enim illius victoriae socius esse volui, calamitatis mallem fuisse. Quid ego nunc tuas litteras, quid tuam prudentiam aut benevolentiam implorem? actum est: nulla re iam possum iuvari, qui ne quod optem quidem iam habeo, nisi ut aliqua inimici misericordia liberemur.

XIII.

Scr. in Formiano a. d. IX. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 *Οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος*, ut opinor, ille de ratibus; quid enim † est, quod Dolabella iis litteris, quas III. Idus Martias a Brundisio dedit, hanc quasi *εὐημερίαν* Caesaris scriberet, Pompeium in fuga esse

Ep. 12, 3. *vivimus? Et ... perscribunt: ego i. s.?* (Sch.)? — *consequentur* (C.). *seq.* vulgo. — *consilii † ad finis* (MR.). *c. ad finem* F., Pall., I. c.? *ecquis* (vel *ecqui*) *finis* (cd. Urbinas apud m.)? *c. ad fines* B. — *quum † quidam* (M1). *q. quidem* M2, RI., Oxx. *q. quibusdam* (v.) aut *q. cuidam* (Klotz., B.). — *mallem fuisse* (MRI., vulgo). *m. fuissem* B. Ep. 13, 1. *enim † est* (W.). *e. esset* aut *e. fuit* aut *e. erat* (W.). *e. est* vulgo. — *D. in iis l.* (W.)? — *hanc quasi i. C.*

eumque primo vento navigaturum? quod valde dis-
crepat ab iis epistolis, quarum exempla antea ad
te misi. Hic quidem mera scelera loquuntur; sed
non erat nec recentior auctor nec huius quidem
rei melior Dolabella. Tuas XI. K. accepi litteras, 2
quibus omnia consilia differs in id tempus, quum
scierimus, quid actum sit; et certe ita est, nec interim
potest quidquam non modo statui, sed ne cogitari
quidem: quamquam hae me litterae Dolabellae iubent
ad pristinas cogitationes reverti; fuit enim pridie
Quinquatrus egregia tempestas, qua ego illum usum
puto. Συναγωγὴ consiliorum tuorum non est a 3
me collecta ad querelam, sed magis ad consola-
tionem meam; nec enim me tam haec mala ange-
bant quam suspicio culpae ac temeritatis meae:
eam nullam puto esse, quoniam cum consiliis tuis
mea facta et consilia consentiunt. Quod mea prae-
dicatione factum esse scribis magis quam illius
merito, ut tantum ei debere viderer, est ita: ego
illa extuli semper, et eo quidem magis, ne quid ille
superiorum meminisse me putaret, quae si maxime
meminissem, tamen illius temporis similitudinem
iam sequi deberem. Nihil me adiuvit, quum posset;
† et postea fuit amicus, etiam valde — † *et, quam*
ob causam, plane scio —: ergo ego quoque illi;
quin etiam illud par in utroque nostrum, quod ab
eisdem illecti sumus. Sed utinam tantum ego ei
prodesse potuissem, quantum mihi ille potuit! mihi
tamen, quod fecit, gratissimum. Nec ego nunc,

(l.). *h. q. C. ἐ.* R. *h. C. q. ἐ.* I. *h. ἐ. q. C.* M., vulgo. — *nec huius q. rei* (W.). *nec h. r. q.* vulgo. 2. *Quinquatres* (vc., F.)? *Quinquatrus* M 1, vulgo. *Quinquatriis* M 2, I., nonn. Mal. *Quinquatris* R., ceteri Mal. 3. *mea et facta* (Iacl.)? — *posset; postea* (W. et Boot.) aut *p.; at p.* (Corr. et Madvig.) aut *p.; sed p.* (W.). *p.; [et] p.* B, ut Madvig. Adv. — *valde* — † *et quam ob c., pl. scio —: ergo* (W.). *v.* — *quam* (q.) *ob c., pl. nescio —: e.* (W.) aut *v.* — *nec, q. ob c., pl. scio —: e.* (Madvig.). *v.; ecquam ob c., pl. nescio: e.* b., B. — *gratissimum. Nec* (W). *gr., nec* vulgo.

eum iuvare qua re possim, scio, nec, si possem, quum tam pestiferum bellum pararet, adiuvandum
4 putarem: tantum offendere animum eius hic manens nolo, nec mehercule ista videre, quae tu potes iam animo providere, nec interesse istis malis possum; sed eo tardior ad discedendum fui, quod difficile est de discessu voluntario sine ulla spe reditus cogitare: nam ego hunc ita paratum video peditatu, equitatu, classibus, auxiliis Gallorum, quos Matius ἐλάπιζεν, ut puto, sed certe dicebat † peditum, equitum se polliceri sumptu suo annos decem; sed sit hoc λάπισμα: magnas habet certe copias, et habebit non, ut ille, vectigal, sed civium bona; adde confidentiam hominis, adde imbecillitatem bonorum virorum, qui quidem, quod illum sibi merito iratum putant, oderunt, ut tu scribis, ludum — ac vellem, † scribis, quisnam hic significasset —; † sed et iste, quia plus ostenderat, quam fecit, *amatur* et vulgo illum, qui amarunt, non amant; municipia vero et rustici Romani illum metuunt, hunc adhuc diligunt. Quare ita paratus est, ut, etiamsi vincere non possit, quomodo tamen vinci ipse possit, non videam. Ego autem non tam γοητείαν huius timeo quam πειθανάγκην· αἱ γὰρ τῶν τυράννων δεήσεις, inquit Πλάτων, οἶσθ' ὅτι μεμιγμέ-
5 ναι ἀνάγκαις. Illa ἀλίμενα video tibi non probari, quae ne mihi quidem placebant, sed habebam in illis et occultationem et ὑπηρεσίαν fidelem, quae si mihi Brundisii suppeterent, mallem, sed ibi occultatio nulla est:

Ep. 13, 4. *dicebat † peditum, eq. se* (W. et Klotz.). Excidit numerus aliquis milium peditum (*decem milia* ante *ped.?* b.: *ped. CCIƆƆ?*); in *se* latet numerus milium equitum (b.: *sex?*). *d. p., e. se* B. — *ludum* (Z., MRI., cdd. Mal.). *dudum* Or. conj., B. — *l. — ac* (vulgo) *v., † s., q. h. s. —; † sed* (W.) *l. — ac v. quisquam* (aut *quispiam*) *hoc s. —; sed* (W.; g. *scribis* deleri voluit)? † *CC. v., s., quisnam hic s.* † *Sed* B. — *sign. —: et iste* (W.) aut *s. —: scilicet et i.* (l.). — *fecit, amatur et* (g.). *f. et* MRI., B. — *illum, qui* W. *i. q.* vulgo.

verum, ut scribis, quum † scimus. Viris bonis me 6
non nimis excuso, quas enim eos coenas et facere
et obire scripsit ad me Sextus, quam lautas, quam
tempestivas! sed sint quamvis boni: non sunt me-
liores quam nos; moverent me, si essent fortiores.
De Lanuvino Phameae erravi: Troianum somnia-
veram; id ego volui Q., sed pluris est; istuc tamen
mihi cuperem emeres, si ullam spem fruendi viderem.
Nos quae monstra quotidie legamus, intelliges ex 7
illo libello, qui in epistolam coniectus est. Lentulus
noster Puteolis est: *ἀδημονῶν* is, ut Caecius narrat,
quid agat? *διατροπὴν* Corfiniensem reformidat; Pom-
peio nunc putat satisfactum, beneficio Caesaris mo-
vetur, sed tamen movetur magis perspecta re. Tene 8
haec posse ferre? omnia misera, sed hoc nihil mi-
serius: Pompeius N. Magium de pace misit, et tamen
oppugnatur; quod ego non credebam, sed habeo a
Balbo litteras, quarum ad te exemplum misi: lege,
quaeso, et illud infimum caput ipsius Balbi optimi,
cui Gnaeus noster locum, ubi hortos aedificaret, dedit,
quem cui nostrum non saepe praetulit? itaque miser
torquetur. Sed, ne bis eadem legas, ad ipsam te
epistolam reiicio. Spem autem pacis habeo nullam:
Dolabella suis litteris Idibus Mart. datis merum
bellum loquitur. Maneamus ergo in illa eadem
sententia misera et desperata, quando hoc miserius
esse nihil potest.

Ep. 13, 5. † *scimus* (MRI., cdd. Mal.). *sciemus* (Corr., B.) aut *scierimus* (Corr.): 6. *somniabam* (vc.)? — *mihi cup. emeres, si* (Or. II., sed *mi; m. c. e., si*). *me c. me mey est* M. (et Rβ., sed hi *mei*, et h., sed *mei esse*). *c. emere, si* Ern., B. 7. *est: ἀ. is, ut C. n., quid a.? δ. C. r.; P.* (W.). *est ἀ. Is, ut C. n.* [*q. a.*], *δ. C. reformidat. P.* Ern., B. *est ἀ., ut C. n., q. a.: δ. C. r.; P.* (Iacl.)? 8. *perspecta re. Tene . . ferre?* (vulgo). *prospectaret nec . . f.?* M. et RI., sed hae *prospecta re, β* (sed, ut l., *perspecta re*). *p. re. Mene . . f.?* (m.)? *p. re. „Tene . . f.?“* B. — *Balbi, viri optimi,* (W.)? *B., o. viri,* (Mal.)? — *praetulit?* (vulgo). *p.!* B. — *quoniam hoc mis.* (Or.)?

A.

BALBUS CICERONI IMP. SAL. DIC.

1 Caesar nobis litteras perbreves misit, quarum exemplum subscripsi. Brevitate epistolae scire poteris eum valde esse distentum, qui tanta de re tam breviter scripserit. Si quid praeterea novi fuerit, statim tibi scribam.

„CAESAR OPPIO CORNELIO SAL.

A. d. VII. Idus Martias Brundisium veni, ad murum castra posui. Pompeius est Brundisii: misit ad me N. Magium de pace; quae visa sunt, respondi. Hoc vos statim scire volui: quum in spem venero de compositione aliquid me conficere, statim vos certiores faciam."

2 Quomodo me nunc putas, mi Cicero, torqueri, postquam rursus in spem pacis veni, ne qua res eorum compositionem impediat? namque, quod absens facere possum, opto; quod si una essem, aliquid fortasse proficere posse viderer: nunc exspectatione crucior.

XIV.

Scr. in Formiano a. d. VIII. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Miseram ad te VIIII. K. exemplum epistolae Balbi ad me et Caesaris ad eum: ecce tibi eodem die Capua litteras accepi ab Q. Pedio Caesarem ad se pridie Idus Martias misisse hoc exemplo: „Pompeius se oppido tenet; nos ad portas castra habemus. Conamur opus magnum et multorum dierum propter altitudinem maris, sed tamen nihil est, quod potius

Ep. 13. A., 1. c. *aliquid me posse conficere* (l.)? c. [*a me c.*] Ursin., B. 2. *posse viderer* (W. et Madvig. Adv.). An *p. mihi* viderer (Madv.)? *possum videre* M1. *possem videri* M2, RIacl., sed hae om. *vid.*, B.

faciamus: ab utroque portus cornu moles iacimus, ut aut illum quam primum traiicere, quod habet Brundisii copiarum, cogamus aut exitu prohibeamus.“
2 Ubi est illa pax, de qua Balbus scripserat torqueri se? ecquid acerbius, ecquid crudelius? Atque eum loqui quidam αὐθεντικῶς narrabat Cn. Carbonis, M. Bruti se poenas persequi omniumque eorum, in quos Sulla crudelis hoc socio fuisset; nihil Curionem se duce facere, quod non hic Sulla duce fecisset; † ad ambitionem, quibus exsilii poena superioribus legibus non fuisset, ab illo patriae proditores exsilio reductos esse; queri de Milone per vim expulso, neminem tamen se violaturum, nisi qui arma contra. Haec Baebius quidam a Curione III. Id. profectus, homo non infans, sed qui nulli non dicat. Plane nescio, quid agam: illim equidem Gnaeum profectum puto; quidquid est, biduo sciemus. A te nihil ne Anteros quidem litterarum; nec mirum: quid enim est, quod scribamus? ego tamen nullam diem praetermitto.

3 Scripta epistola litterae mihi ante lucem a Lepta Capua redditae sunt: Idib. Mart. Pompeium a Brundisio conscendisse, at Caesarem a. d. VII. Kal. Apriles Capuae fore.

XV.

Scr. in Formiano a. d. VIII. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quum dedissem ad te litteras, ut scires Caesarem Capuae VII. Kal. fore, allatae mihi Capua

Ep. 14, 1. *ut illum aut* (W.)? 2. *fec.; a se dari redi tionem, quibus* (Madv. Adv.)? 3. *sunt: Idib. Mart. P.* (Sch. et W.). *sunt I. M.: P.* vulgo. — *atque Caesarem* (W.)? *ac C.* RI. *ad C.* M1. *at C.* M2, I., vulgo.

sunt litterae eum in Albano apud Curionem v. K. fore: eum quum videro, Arpinum pergam. Si mihi veniam, quam peto, dederit, utar illius condicione; si minus, impetrabo aliquid a me ipso. Ille, ut ad me scripsit, legiones singulas posuit Brundisii, Tarenti, Siponti: claudere mihi videtur maritimos exitus et tamen ipse Graeciam spectare potius quam
2 Hispanias. Sed haec longius absunt: me nunc et congressus huius stimulat — is vero adest — et primas eius actiones horreo, volet enim, credo, S. C. facere, volet augurum decretum, rapiemur aut absentes vexabimur, vel ut consules roget praetor vel *ut* dictatorem dicat, quorum neutrum ius est, sed, si Sulla potuit efficere, ab interrege ut dictator diceretur, cur hic non possit? nihil expedio, nisi ut aut ab hoc, tamquam Q. Mucius, aut ab illo,
3 tamquam L. Scipio. Quum tu haec leges, ego illum fortasse convenero. *Τέτλαθι. Κύντερον* ne illud quidem nostrum proprium; erat enim spes propinqui reditus, erat hominum querela: nunc exire cupimus, qua spe reditus, mihi quidem numquam in mentem venit; non modo autem nulla querela est municipalium hominum ac rusticorum, sed contra metuunt ut crudelem, iratum. Nec tamen mihi quidquam est miserius quam remansisse, nec optatius quam evolare, non tam ad belli quam ad fugae societatem. Sed tu omnia consilia differebas in id tempus, quum sciremus, quae Brundisii acta essent. Scimus nempe: haeremus nihilo minus; vix enim spero mihi hunc veniam daturum, etsi multa affero iusta ad impetrandum. Sed tibi omnem illius meumque sermonem omnibus verbis expressum statim

Ep. 15, 1. *sunt litterae eum* (Iacl.). *s.* † *et hoc mihi et* MR., Oxx., h. (hic *s. et hoc mihi*), B. 2. *vel ut dict.* (W.). *vel d.* vulgo. — *diceretur, cur* (omnes Mal., βh., R.). *d.* [*et magister equitum*], *cur* MIq., a2, c., B. 3. *T. At κύντερον* (Sch.)? *TETΛAKΥNTEPON* Mβ. Om. RI.

mittam: tu nunc omni amore enitere, ut nos cura 4
tua et prudentia iuves. Ita subito accurrit, ut ne
T. Rebilum quidem, ut constitueram, possim videre,
omnia nobis imparatis agenda; sed tamen *ἄλλα μὲν
αὐτός*, ut ait ille, *ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται*:
quidquid egero, continuo scies. Mandata Caesaris
ad consules et ad Pompeium, quae rogas, nulla
habeo † et descripta attulit illa e via misi ad te,
e quibus mandata puto intelligi posse. Philippus
Neapoli est, Lentulus Puteolis; de Domitio, ut facis,
sciscitare, ubi sit, quid cogitet. Quod scribis asperius 5
me, quam mei patiantur mores, de Dionysio scripsisse, vide, quam sim antiquorum hominum: te
medius fidius hanc rem gravius putavi laturum esse
quam me; nam, praeterquam quod te moveri arbitror oportere iniuria, quae mihi a quoquam facta
sit, praeterea te ipsum quodam modo hic violavit,
quum in me tam improbus fuit. Sed, tu id quanti
aestimes, tuum iudicium est, nec tamen in hoc tibi
quidquam oneris impono; ego autem illum male
sanum semper putavi, nunc etiam impurum et sceleratum puto, nec tamen mihi inimiciorem quam
sibi. Philargyro bene curasti; causam certe habuisti
et veram et bonam: relictum esse me potius quam
reliquisse.

Quum dedissem iam litteras a. d. VIII. Kal., pueri, 6
quos cum Matio et Trebatio miseram, epistolam
mihi attulerunt hoc exemplo:

„MATIUS ET TREBATIUS CICERONI IMP. SAL.

Quum Capua exissemus, in itinere audiimus Pom-

Ep. 15, 4. *habeo descripta: quae att., illa* (W.)? *h.: q. d. att., i.* R., a2, c. — *ad te ante, e q.* (Z.)? 5. *Ph. bene curasti; c.* (Z., vc., c. ɔ: C.). *Ph. b.; causam* (MIβh. et R., sed haec *De Ph. b.; c.,* B.)? 6. *quos c. Matio pueros et Tr.* (W.)? *q. p. c. M. et T.* (a2, c.)? *q. c. M. pueri et Tr.* vc., cdd. Mal., Rβ. — *audiimus* (v.). *audimus* M1. *audivimus* (M2, RI., B.)?

peium Brundisio a. d. XVI. K. Apriles cum omnibus copiis, quas habuit, profectum esse; Caesarem postero die in oppidum introisse, concionatum esse, inde Romam contendisse, velle ante K. esse ad urbem et pauculos dies ibi commorari, deinde in Hispanias proficisci. Nobis non alienum visum est, quoniam de adventu Caesaris pro certo habebamus, pueros tuos ad te remittere, ut id tu quam primum scires. Mandata tua nobis curae sunt eaque, ut tempus postularit, agemus: Trebatius sedulo facit ut antecedat.

Epistola conscripta nuntiatum est nobis Caesarem a. d. VIII. K. April. Beneventi mansurum, a. d. VII. Capuae, a. d. VI. Sinuessae: hoc pro certo putamus.

XVI.

Scr. in Formiano a. d. VII. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quum, quod scriberem ad te, nihil haberem, tamen, ne quem diem intermitterem, has dedi litteras. A. d. VI. K. Caesarem Sinuessae mansurum nuntiabant; ab eo mihi litterae redditae sunt a. d. VII. K., quibus iam „opes" meas, non, ut superioribus litteris „opem" exspectat. Quum eius clementiam Corfiniensem illam per litteras collaudavissem, rescripsit hoc exemplo:

„CAESAR IMP. CICERONI IMP. SAL. DIC.

2 Recte auguraris de me — bene enim tibi cognitus sum — nihil a me abesse longius crudelitate,

Ep. 15, 6. *habuit* (vc., h.; *huit* cum duobus arcubus M.). *habuerit* RI., Oxx., β, B. — *K. April. Beneventi mansurum, a. d. VII. Capuae, a. d. VI. Sin.* (c. ɔ: C., b. ɔ: Z.). *K. Sin.* (ceteris omissis) M1. *K. Capuae a. d. VI. Sin.* mg. M., RI., Oxx., B. Ep. 16, 1. *K., in quibus iam* (W.)? — *ut in super.* (a., c.)? — *sup. litteris* vulgo. *s.* [*l.*] Ern., B. 2. *auguraris tu de* (I.)? *auguraturi de* M1.

atque ego quum ex ipsa re magnam capio volupta-
tem, tum meum factum probari abs te triumpho
gaudio. Neque illud me movet, quod ii, qui a me
dimissi sunt, discessisse dicuntur, ut mihi rursus
bellum inferrent; nihil enim malo quam et me mei
similem esse et illos sui. Tu velim mihi ad urbem 3
praesto sis, ut tuis consiliis atque opibus, ut con-
suevi, in omnibus rebus utar. Dolabella tuo nihil
scito mihi esse iucundius: hanc adeo habebo gra-
tiam illi; neque enim aliter facere poterit: tanta
eius humanitas, is sensus, ea in me est benevolentia.“

XVII.

Scr. in Formiano a. d. VI. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Trebatium VI. Kal., quo die has litteras dedi, 1
exspectabam. Ex eius nuntio Matiique litteris me-
ditabor, quomodo cum illo loquar. O tempus miserum!
nec dubito, quin a me contendat, ad urbem *ut* veniam;
senatum enim Kalendis velle se frequentem adesse
etiam Formiis proscribi iussit. Ergo ei negandum
est? sed quid praecipio? statim ad te perscribam
omnia. Ex illius sermone statuam, Arpinumne mihi
eundum sit an quo alio. Volo Ciceroni meo togam
puram dare; istic puto: tu, quaeso, cogita, quid 2
deinde; nam me hebetem molestiae reddiderunt.
A Curio velim scire ecquid ad te scriptum sit de
Tirone: ad me enim ipse Tiro ita scripsit, ut verear,
quid agat; qui autem veniunt, *κινδυνώδη* nuntiant.

Ep. 16, 3. *illi* * * *; neque*, ut exciderint nonnulla in hanc sententiam: *quod tecum aget, ut mihi ad urbem praesto sis* (W.)? Ep. 17, 1. *loquamur* (M1)? — *v.*, *κινδ.* (W.). *v. in id modo* Zb., Bessar., *β. v. tu id modo* h. *v. ni id m.* M2 (M1 *ne*). *v. inni admodo* Zl. *v. inde id m.* R. *v. mihi id m.* I *v. inde*, *κ.* Ern., B.

Sane in magnis curis etiam haec me sollicitant; in hac enim fortuna perutilis eius et opera et fidelitas esset.

XVIII.

Scr. Arpini inter VI. Kalendas et III. Nonas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Utrumque ex tuo consilio: nam et oratio fuit ea nostra, ut bene potius ille de nobis existimaret, quam gratias ageret, et in eo mansimus, ne ad urbem. Illa fefellerunt, facilem quod putaramus: nihil vidi minus. Damnari se nostro iudicio, tardiores fore reliquos, si nos non veniremus, dicere. Ego dissimilem illorum esse causam. Quum multa, „veni igitur et age de pace.“ „Meone,“ inquam, „arbitratu?“ „An tibi,“ inquit, „ego praescribam?“ „Sic,“ inquam, „agam, senatui non placere in Hispanias iri nec exercitus in Graeciam transportari, multaque,“ inquam, „de Gnaeo deplorabo.“ Tum ille: „ego vero ista dici nolo.“ „Ita putabam,“ inquam, „sed ego eo nolo adesse, quod aut sic mihi dicendum est multaque, quae nullo modo possem silere, si adessem, aut non veniendum.“ Summa fuit, ut ille, quasi exitum quaerens, ut deliberarem: non fuit negandum. Ita discessimus. Credo igitur hunc me non amare; at ego me amavi, quod mihi iam-
2 pridem usu non venit. Reliqua, o di! qui comitatus, quae, ut tu soles dicere, *νεκυία*, in qua erat Eros Celeris! o rem perditam! o copias desperatas! Quid, quod Servii filius, quod Titinii in iis castris fuerunt,

Ep. 17, 2. *sollicitant* (MRIac., Oxx.). *sollicitat* (l., B.)? Ep. 18, 1. *veniremus* (m., b.). *venerimus* MRIβB. *veremus* h. 2. *Eros Celeris* (Corr. et l.). *Eros Celer* Z. † *ero sceleri* M1, B. *aero* (vel *aro*) *sceleri* M2, Rβh.

quibus Pompeius circumsederetur? Sex legiones;
multum vigilat, audet: nullum video finem mali.
Nunc certe promenda tibi sunt consilia: hoc fuerat
extremum. Illa tamen κατακλεὶς illius est odiosa, 3
quam paene praeterii, si sibi consiliis nostris uti
non liceret, usurum, quorum posset, ad omniaque
esse descensurum. „Vidisti igitur virum, ut scri-
pseras? ingemuisti?“ certe. „Cedo reliqua.“ Quid? con-
tinuo ipse in Pedanum, ego Arpinum; inde exspecto
equidem λαλαγεῦσαν illam tuam. „Tu, malum,“ in-
quies, „actum ne agas.“ Etiam illum ipsum, quem
sequimur, multa fefellerunt. Sed ego tuas litteras 4
exspecto; nihil est enim iam, ut antea, „videamus,
hoc quorsum evadat“: extremum fuit de congressu
nostro, quo quidem non dubito quin istum offen-
derim; eo maturius agendum est. Amabo te, epi-
stolam, et πολιτικήν! valde tuas litteras nunc ex-
specto.

XIX.

Scr. Arpini prid. Kalendas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Ego meo Ciceroni, quoniam Roma caremus, Ar- 1
pini potissimum togam puram dedi, idque municipi-
bus nostris fuit gratum; etsi omnes et illos et qua
iter feci maestos afflictosque vidi: tam tristis et
tam atrox est ἀναθεώρησις huius ingentis mali.
Delectus habentur, in hiberna deducuntur: ea, quae,
etiam quum a bonis viris, quum iusto in bello,
quum modeste fiunt, tamen ipsa per se molesta
sunt, quam censes acerba nunc esse, quum a per-
ditis in civili nefario bello petulantissime fiant!

Ep. 18, 3. *nostris consiliis* (W.)? Ep. 19, 1. *a perd. civibus in nefario* (W.)? *a p. civibus in civili nef.* h. *a p. in* [*civili*] *n.* (W.)?

cave autem putes quemquam hominem in Italia turpem esse, qui hinc absit: vidi ipse Formiis universos, neque mehercule umquam homines putavi, et noram omnes, sed numquam uno loco videram.
2 Pergamus igitur, quo placet, et nostra omnia relinquamus: proficiscamur ad eum, cui gratior noster adventus erit, quam si una ivissemus; tum enim eramus in maxima spe, nunc ego quidem in nulla, nec praeter me quisquam Italia cessit, nisi qui hunc inimicum sibi putaret. Nec mehercule hoc facio rei publicae causa, quam funditus deletam puto, sed ne quis me putet ingratum in eum, qui me levavit iis incommodis, quibus idem affecerat, et simul, quod ea, quae fiunt aut quae certe futura sunt, videre non possum. Etiam equidem senatus consulta facta quaedam iam puto, utinam in Volcatii sententiam! sed quid refert? est enim una sententia omnium; sed erit immitissimus Servius, qui filium misit ad effligendum Cn. Pompeium aut certe capiendum cum Pontio Titiniano; etsi hic quidem timoris causa, ille vero? sed stomachari desinamus et aliquando sentiamus nihil nobis nisi id, quod minime vellem, spiritum reliquum esse.
3 Nos, quoniam superum mare obsidetur, infero navigabimus et, si Puteolis erit difficile, Crotonem petemus aut Thurios et boni cives, amantes patriae, mare infestum habebimus: aliam rationem huius belli gerendi nullam video. In Aegyptum nos abdemus: exercitu pares esse non possumus; pacis
4 fides nulla est. Sed haec satis deplorata sunt. Tu velim litteras Cephalioni des de omnibus rebus actis, denique etiam de sermonibus hominum, nisi plane obmutuerunt. Ego tuis consiliis usus sum maximeque, quod et gravitatem in congressu nostro

Ep. 19, 2. *adventus noster* (W.)? — *ivissemus* (L.). *fuiss*. vulgo.

tenui, quam debui, et, ad urbem ut non accederem, perseveravi. Quod superest, scribe, quaeso, quam accuratissime — iam enim extrema sunt —, quid placeat, quid censeas, etsi iam nulla dubitatio est; tamen, si quid, vel potius, quidquid veniet in mentem, scribas velim.

Ep. 19, 4. *et, ad u. ne acced.* (W.)? *et, ad u. non a.* M1. *et ad u. ut non a.* M2, I., vulgo. *et ut ad u. non a.* A., F., Poggii, RL *et, ut ad u. ne a.* (W.)?

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER DECIMUS.

I.

Scr. in Laterio Quinti fratris a. d. III. Nonas Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 III. Nonas quum in Laterium fratris venissem, accepi litteras *tuas* et paullum lectis respiravi — quod post has ruinas mihi non acciderat —: per enim magni aestimo tibi firmitudinem animi nostri et factum nostrum probari; Sexto enim nostro quod scribis probari, ita laetor, ut me quasi patris eius, cui semper uni plurimum tribui, iudicio comprobari putem, qui mihi, quod saepe soleo recordari, dixit olim Nonis illis Decembribus, quum ego „Sexte, quidnam ergo?“

„*μὴ μάν*,“ inquit ille, „*ἀσπουδί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην, ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.*“

Eius igitur mihi vivit auctoritas, et simillimus eius filius eodem est apud me pondere, quo fuit ille,

Ep. 1, 1. *a. litt. tuas* (vel *t. l.*) *et* (W.). *a. tuas l. et* (W.)? *a. l. et* vulgo. — *p. lectis resp.* (Z., c. ɔ: C.). *p. l. iis r.* (Or.)? *p. r.* MRIβbB. — *ἀπολοίμην* (Iacl.). Om. *ἀπ.* M. [*ἀπολ.*] B. *ergo* (sp. vac.) *quod* (M. *quid*) *ille . . . ἀλλὰ* (om. *ἀσπ. . . . ἀπολ.*) R. *μὴ ἀλλὰ* (om. *μάν . . . ἀπ.*) β. *ἀσπ . . . ἀπ.* om. Pall.

quem salvere velim iubeas plurimum. Tu tuum con- 2
silium etsi non in longinquum tempus differs —
iam enim illum emptum pacificatorem perorasse
puto, iam actum aliquid esse in consessu senatorum
— † non enim puto —, tamen suspensum † meum
detines, sed eo minus, quod non dubito, quid nobis
agendum putes; qui enim Flavio legionem et Sici-
liam dari scribas et id iam fieri, quae tu scelera
partim parari iam et cogitari, partim ex tempore
futura censes? Ego vero Solonis, popularis tui —
ut puto etiam mei —, legem negligam, qui capite
sanxit, si qui in seditione non alterius utrius partis
fuisset, — nisi [si] tu aliter censes —: et hinc abero
et illim; sed alterum mihi est certius, nec praecipiam
tamen: exspectabo tuum consilium et eas litteras
— nisi alias iam dedisti —, quas scripsi ut Cephalioni dares. Quod scribis, non quo aliunde audieris, 3
sed te ipsum putare me attractum iri, si de pace
agatur, mihi omnino non venit in mentem, quae
possit actio esse de pace, quum illi certissimum sit,
si possit, exspoliare exercitu et provincia Pompeium
— nisi forte iste nummarius ei potest persuadere,
ut, dum oratores eant et redeant, quiescat —: nihil
video, quod sperem aut quod iam putem fieri posse.
Sed tamen hominis hoc ipsum probi est † magnum
sit *τῶν πολιτικωτάτων σκεμμάτων*, veniendumne sit
in consilium tyranni, si is aliqua de re bona deliberaturus sit; quare, si quid eiusmodi evenerit, ut

Ep. 1, 2. † *non e. puto* (ZM., A., F., 2 alii Mal., βh.). *non e. p. senatum* (Mal.) aut *s. e. n. p.* (g., B.). — † *meum detines* (MR., vc., Oxx., βh.; *me det.* Iacl.). *m. de tenes* Zb. *animum meum de eo tenes* (W.) aut *an. m. tenes* (W.) aut *a. m. detines* (W.). *me inde tenes* b., B. — *tui et, ut p., etiam m.* (I.)? *tui et, ut p., iam m.* (Or.)? — *fuisset — nisi [si] tu a. c. —: et* (W.; om. *si* M2, RIacl.). *f., et, n. si t. a. c., et* (Boot. conj., B.)? *et* post *f.* om. vulgo. — *l. — nisi ... ded. —, quas* (W.). *l., n. . . d., q.* vulgo. 3. *est et magnum* (Iacl.) *τι* (*sit* MRIβ., Oxx., acl.) *τῶν* (W.)?

arcessamur — quod equidem non curo; quid enim essem de pace dicturus, dixi, ipse valde repudiavit —, sed tamen, si quid acciderit, quid censeas mihi faciendum, utique scribito; nihil enim mihi adhuc accidit, quod maioris consilii esset. Trebatii, boni viri et civis, verbis te gaudeo delectatum, tuaque ista crebra ἐκφώνησις „ὑπέρευ" me sola adhuc delectavit. Litteras tuas vehementer exspecto, quas
4 quidem credo iam datas esse. Tu cum Sexto servasti gravitatem eandem, quam mihi praecipis. Celer tuus disertus magis est quam sapiens. De iuvenibus quae ex Tullia audisti, vera sunt. † Maconi istud, quod scribis, non mihi videtur tam re esse triste quam verbo. Haec est ἄλη, in qua nunc sumus, mortis instar; aut enim mihi libere inter malos πολιτευτέον fuit aut vel periculose cum bonis. † Aut nos temeritatem bonorum sequamur aut audaciam improborum insectemur: utrumque periculosum est, at hoc, quod agimus, turpe, nec tamen tutum. Istum, qui filium Brundisium de pace misit — de pace idem sentio, quod tu, simulationem esse apertam, parari autem bellum acerrime —, legatum iri, non me arbitror, cuius adhuc, ut optavi, mentio facta nulla sit: eo minus habeo necesse scribere aut etiam cogitare, quid sim facturus, si acciderit, ut legerer.

Ep. 2, 4. † *Macum* (Zb.)? *Macom* q. *Maceum* vel *Maccom* cdd. Popmae. † *Maconi* MIB. *M. Antonii* R. *Malum* (W.)? *Μάκρον* (Popma)? — *bonis.* † *Aut* (W.). *b.; sed, ut nos aut . . . ins., utrumque* (W.)? *aut enim l. i. m. π. aut . . . bonis, ut nos aut t. . . ins.: u.* (Sch.)? *b.; aut nos . . . ins. U.* B. — *acerrime —, l. iri, non me arb.* (W.). *a. elegatum iri non a.* MI., Oxx. *a., me l. i. n. a.* R. (sed *acerrimum*), 1B. — † *legerer* (MI., cdd. Mal. et m., Oxx.). *legarer* (Rac.) aut *leger* (Corr. conj., B.).

II.

Scr. in Arcano Quinti fratris Nonis Aprilibus a. u. c. 705

CICERO ATTICO SAL.

Ego quum accepissem tuas litteras Nonis Aprili- 1
bus, quas Cephalio attulerat, essemque Minturnis
postridie mansurus, ut inde protinus, sustinui me
in Arcano fratris, ut, dum aliquid certius afferretur,
occultiore in loco essemus agerenturque nihilo minus,
quae sine nobis agi possunt. *Λαλαγεῦσα* iam adest
et animus ardet, neque est quidquam, quo et qua;
sed haec nostra erit cura et peritorum: tu tamen, 2
quoad poteris, ut adhuc fecisti, nos consiliis iuvabis.
Res sunt inexplicabiles; fortunae sunt committenda
omnia: sine spe conamur ulla; melius si quid acciderit, mirabimur. Dionysium nollem ad me profectum: de quo ad me Tullia mea scripsit; sed et tempus alienum est et homini non amico nostra incommoda, tanta praesertim, spectaculo esse nollem, cui te meo nomine inimicum esse nolo.

III.

Scr. in Arcano a. d. VII. Idus Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Quum, quod scriberem, plane nihil haberem haec autem reliqua essent, quae scire cuperem, profectusne esset, quo in statu urbem reliquisset, in ipsa Italia quem cuique regioni aut negotio praefecisset, ecqui essent ad Pompeium et ad consules ex senatus consulto de pace legati, quum igitur haec scire cuperem, dedita opera has ad te litteras misi.

Ep. 2, 1. *ut inde prot.* (W.). *et i. p.* M1, vulgo. *et i.* om. M2, RIβh., Oxx. 2. *quoad* (vl.). *quod* MRIB. — *Dion. nollem* (W.). *D. nolim* vulgo. — *sp. esse nollem* (MRIacl.).

Feceris igitur commode mihique gratum, si me de his rebus et si quid erit aliud, quod scire opus sit, feceris certiorem: ego in Arcano opperior, dum ista cognosco.

III. a.

Scr. in Arcano a. d. VII. Idus Apriles a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 A. d. VII. Idus alteram tibi eodem die hanc epistolam dictavi, et pridie dederam mea manu longiorem. Visum te aiunt in regia, nec reprehendo, quippe quum ipse istam reprehensionem non fugerim; sed exspecto tuas litteras, neque iam sane video, quid exspectem, sed tamen, etiamsi nihil erit, id
2 ipsum ad me velim scribas. Caesar mihi ignoscit per litteras, quod non venerim, seseque in optimam partem id accipere dicit. Facile patior, quod scribit, secum Tullum et Servium questos esse, quia non idem sibi, quod mihi, remisisset: homines ridiculos! qui, quum filios misissent ad Cn. Pompeium circumsedendum, ipsi in senatum venire dubitarint. Sed tamen exemplum misi ad te Caesaris litterarum.

IV.

Scr. in Cumano a. d. XVII. Kalendas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Multas a te accepi epistolas eodem die, omnes diligenter scriptas, eam vero, quae voluminis instar erat, saepe legendam, sicuti facio, in qua non frustra laborem suscepisti, mihi quidem pergratum fecisti: quare, ut id, quoad licebit, id est, quoad scies, ubi simus, quam saepissime facias, te vehementer rogo.

sp. e. nolim (Ern., B.)? Ep. 3. *quum i. h. scire cuperem* (l.). *cum i. h. scirem* M 1 (Z ?). *ut i. h. scirem* (M 2, R I β h., Oxx., B.)?

Ac deplorandi quidem, quod quotidie facimus, sit
iam nobis aut finis omnino, si potest, aut moderatio
quaedam, quod profecto potest; non enim iam, quam
dignitatem, quos honores, quem vitae statum ami-
serim, cogito, sed quid consecutus sim, quid prae-
stiterim, qua in laude vixerim, his denique in malis
quid intersit inter me et istos, quos propter omnia
amisimus. Hi sunt, qui, nisi me civitate expulissent,
obtinere se non putaverunt posse licentiam cupidi-
tatum suarum, quorum societatis et sceleratae con-
sensionis fides quo eruperit, vides: alter ardet furore 2
et scelere, nec remittit aliquid, sed in dies ingrave-
scit, modo Italia expulit *generum*, nunc alia ex parte
persequi, ex alia provincia exspoliare conatur, nec
iam recusat, sed quodammodo postulat, ut, quem-
admodum est, sic etiam appelletur tyrannus; alter, 3
is, qui nos sibi quondam ad pedes stratos ne sub-
levabat quidem, qui se nihil contra huius voluntatem
aiebat facere posse, elapsus e soceri manibus ac
ferro bellum terra et mari comparat, non iniustum
ille quidem, sed quum pium, tum etiam necessarium,
suis tamen civibus exitiabile, nisi vicerit, calamito-
sum, etiamsi vicerit. Horum ego summorum im- 4
peratorum non modo res gestas non antepono meis,
sed ne fortunam quidem ipsam, qua illi florentissima,
nos duriore conflictati videmur; quis enim potest
aut deserta per se patria aut oppressa beatus esse?
et si, ut nos a te admonemur, recte in illis libris
diximus nihil esse bonum nisi quod honestum, nihil
malum nisi quod turpe sit, certe uterque istorum
est miserrimus, quorum utrique semper patriae
salus et dignitas posterior sua dominatione et dome-
sticis commodis fuit. Praeclara igitur conscientia 5

Ep. 4, 1. *malis quid* (W. et Klotz.). *m., q.* vulgo. 2. *expulit generum, nunc* (Kayser.). *e., n.* vulgo. 3. *iniustum illud q.* (W.)? 4. *flor. usi, nos dur.* (W.)?

sustentor, quum cogito me de re publica aut meruisse optime, quum potuerim, aut certe numquam nisi pie cogitasse, eaque ipsa tempestate eversam esse rem publicam, quam ego XIIII. annis ante prospexerim. Hac igitur conscientia comite proficiscar, magno equidem cum dolore, nec tam id propter me aut propter fratrem meum, quorum est iam acta aetas, quam propter pueros, quibus interdum videmur praestare etiam rem publicam debuisse, quorum quidem alter non tam, *quia filius*, *quam* quia maiore pietate est, me mirabiliter excruciat, alter — o rem miseram! nihil enim mihi accidit in omni vita acerbius — indulgentia videlicet nostra depravatus eo progressus est, quo non audeo dicere. Sed exspecto tuas litteras; scripsisti enim te scripturum esse plura, quum
6 ipsum vidisses. Omne meum obsequium in illum fuit cum multa severitate, neque unum eius nec parvum, sed multa *et* magna delicta compressi; patris autem lenitas amanda potius ab illo, quam tam crudeliter negligenda. Nam litteras eius ad Caesarem missas ita graviter tulimus, ut te quidem celaremus, sed ipsius videremur vitam insuavem reddidisse; hoc vero eius iter simulatioque pietatis qualis fuerit, non audeo dicere: tantum scio, post Hirtium conventum arcessitum a Caesare, cum eo de meo animo a suis rationibus alienissimo et consilio relinquendi Italiam, et haec ipsa timide. Sed nulla nostra culpa est: natura metuenda est; haec Curionem, haec Hortensii filium, non patrum culpa corrupit. Iacet in maerore meus frater neque tam de sua vita quam de mea metuit. Huic tu malo affer consolationes, si ullas potes; maxime quidem illam velim, ea, quae ad nos delata sint, aut falsa esse aut minora: quae si vera sunt, quid futurum sit in hac vita et fuga,

Ep. 4, 6. *crudeliter erat negl.* (Or., B.)? — *a Caesare cum* (W.)? — *vera sunt* (W.). *v. sint* vulgo. — *hac vita et fuga* (A., F., Z., I.). *hac f.* MRβh., Oxx., B.

nescio; nam, si haberemus rem publicam, consilium mihi non deesset nec ad severitatem nec ad indulgentiam: haec sive iracundia sive dolore sive metu permotus gravius scripsi, quam aut tuus in illum amor aut meus postulabat, si vera sunt, ignosces, si falsa, me libente eripies mihi hunc errorem: quoquo modo vero se res habebit, nihil assignabis nec patruo nec patri.

Quum haec scripsissem, a Curione mihi nuntiatum est eum ad me venire; venerat enim is in Cumanum vesperi pridie, id est Idibus: si quid igitur eiusmodi sermo eius attulerit, quod ad te scribendum sit, id in litteris adiungam. 7

Praeteriit villam meam Curio iussitque mihi nuntiari mox se venturum cucurritque Puteolos, ut ibi concionaretur: concionatus est, rediit, fuit ad me sane diu. O rem foedam! nosti hominem: nihil occultavit, in primis nihil esse certius, quam ut omnes, qui lege Pompeia condemnati essent, restituerentur; itaque se in Sicilia eorum opera usurum. De Hispaniis non dubitabat, quin Caesaris essent; inde ipsum cum exercitu, ubicumque Pompeius esset; eius interitum finem † illi fore; plane iracundia elatum voluisse Caesarem occidi Metellum tribunum pl., propius factum esse nihil; quod si esset factum, caedem magnam futuram fuisse: permultos hortatores esse caedis, ipsum autem non voluntate aut natura non esse crudelem, sed quod popularem *putaret* esse clementiam; quod si populi studium amisisset, crudelem fore; eumque perturbatum, quod intelligeret se apud ipsam plebem offendisse de aerario, itaque, ei quum certissimum fuisset, antequam proficisceretur, concionem habere, ausum non 8

Ep. 4, 6. *nunc haec sive* (c. — o: C.?)? *M. nec s.* M1. *nunc s.* (M2, RIβh.)? 8. *fuit ad me* (MRI., vulgo). *f. apud me* (l., B.)? — † *illi* (MRIβ.). *belli* (m., B.) aut *illi b.* (W.). — *putaret popul.* (Racl.)? Om. *put.* MIβh.

esse vehementerque animo perturbato profectum.
9 Quum autem ex eo quaererem, quid videret, quem exitum, quam rem publicam, plane fatebatur nullam spem reliquam: Pompeii classem timebat, quae si exisset, se de Sicilia abiturum. „Quid isti,“ inquam, „sex tui fasces? si a senatu, cur laureati? si ab ipso, cur sex?“ „Cupivi,“ inquit, „ex senatus consulto surrepto, nam aliter *non* poterat. At ille impendio nunc magis odit senatum: „a me,“ inquit, „omnia proficiscentur.“ „Cur autem sex?“ „Quia
10 XII. nolui; nam licebat.“ Tum ego, „quam vellem,“ inquam, „petisse ab eo, quod audio Philippum impetrasse! sed veritus sum, quia ille a me nihil impetrabat.“ „Libenter,“ inquit, „tibi concessisset. Verum puta te impetrasse; ego enim ad eum scribam, ut tu ipse voles, de ea re nos inter nos locutos. Quid autem illius interest, quoniam in senatum non venis, ubi sis? quin nunc ipsum minime offendisses eius causam, si in Italia non fuisses.“ Ad quae ego me recessum et solitudinem quaerere, maxime quod lictores haberem. Laudavit consilium. „Quid ergo?“ inquam; „nam mihi cursus in Graeciam per tuam provinciam est, quoniam ad mare superum milites sunt.“ „Quid mihi,“ inquit, „optatius?“ hoc loco multa perliberaliter: ergo hoc quidem est profectum, ut non modo tuto, verum
11 etiam palam navigaremus. Reliqua in posterum diem distulit, ex quibus scribam ad te si quid erit epistola dignum. Sunt autem, quae praeterii: interregnumne esset exspectaturus, an † quomodo dixerim ille quidem sed deferri consulatum, sed se nolle in

Ep. 4, 9. *quem exitum* (Mal., Madvig.). *q. e. rerum* (W.)? *quem exemplum* M1 et sine dubio A., F. *quod exemplum* M2, RI., vulgo. — *spem esse rel.* (W.)? — *exisset* (Koch.). *esset* vulgo. — *surrupto* (MRβ.; Z. *subrupto*)? — *aliter fieri non p.* (W.)? *a. p.* Mβ. 11. *an † quomodo dixerim i. q. sed def.* (C., MRI.). *an* * * * (lacuna ex IX, 9, 3 et 15, 2 in hanc

proximum annum. Et alia sunt, quae exquiram.
Iurabat ad summam, quod nullo negotio † faceret,
amicissimum mihi Caesarem esse † debet. Quid enim
unquam scripsit ad me Dolabella dico quid affirmabat
eo scripsisset, quod me cuperet ad urbem venire,
illum quidem gratias agere maximas et non modo
probare, sed etiam gaudere. Quid quaeris? acquievi;
levata est enim suspicio illa domestici mali et ser-
monis Hirtiani. Quam cupio illum dignum esse
nobis et quam ipse me invito, † quae pro illo sit
suspicandum! Sed quid opus fuit Hirtio convento?
est profecto nescio quid, sed velim quam minimum;
et tamen eum nondum redisse miramur. Sed haec
videbimus. Tu † optimos Terentiae dabis iam cum 12
urbis unum periculum est; me tamen consilio iuva,
pedibusne Regium an hinc statim in navem, et
cetera, quoniam commoror: ego ad te [statim]
habebo quod scribam, simul et videro Curionem.

sententiam supplenda: *a praetore vel consules creari vel dictatorem dici vellet*) *q.* † *d. i. q. ad se* (ut in his lateat altera Ciceronis interrogatio) *def.* (W.; *ad se* v.)? *an, q. dixerit* (Ern.) *i. q., ad se d.* B. — † *faceret* (MRI.). *facere solet* (Or., B.)? — *esse* † *debet* . . . *scripsisset* (MRI., sed R. *inquit,* M2 et sine dubio RI. *cum scr.*). *esse.* † *Debet* . . . *quid. Aff. eum scripsisse* (W.; *eum scr.* v.)? *esse debere* (hq.). *„Q. e.?“, inquit, „scr. ad me D.“ „Dic* (*Dic* Hand.), *q.? A. eum scr.* B. — *ad ea, quae pro illo sint* (vel *sunt*), *suspicanda!* (W.)? *ad id, quod p. i. sit, s.!* (Kayser.)? An *ut, quae p. i. sint (sunt), suspicanda putem!* (W.)? An *quam pravus ille sit* (vel *esset*), *suspicatus sum!* (W.)? An *ipso me inv., si quid de i. sit suspicandum!* (W.)? — *Sed quid opus f. H. c.?* (W. et Sch.; Or. *s. o. quid f. H. c.?*). † *Sed o. f. H. c. Est* vulgo, sed sine †, B. — *minimum* (I.). *minimo* vulgo. 12. † *optimos T. d. i. cum u. unum p. est* (MRI., sed I. *iam enim*). *Oppii nummos* (Or.) *T. d.* (aut *Oppios T. delegabis*), *iam quum u. nullum* (*nullum* Gron.) *p. sit* aut *O. n. T. d. iam, quum u. n. p. est* (W.)? *Oppios* (v.) *T. dabis; iam enim u. unum p. est* B. — *cetera, quoniam commoror: ego* (MRI., Oxx., ac.). *recta. Quo iam c.? Ego* Or. conj., B. — *simul et* (Z., M1). *s. ut* M2, RI., βhB.

De Tirone cura, quaeso, quod facis, ut sciam, quid is agat.

V.

Scr. in Cumano a. d. XV. Kalendas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 De tota mea cogitatione scripsi ad te antea satis, ut mihi visus sum, diligenter; de die nihil sane potest scribi certi praeter hoc: non ante lunam
2 novam. Curionis sermo postridie eandem habuit fere summam, nisi quod apertius significavit se harum rerum exitum non videre. Quod mihi mandas de Quinto regendo, Ἀρκαδίαν: tamen nihil praetermittam, atque utinam tu —, sed molestior non ero. Epistolam ad Vestorium statim detuli, ac valde re-
3 quirere solebat. Commodius tecum Vettienus est locutus, quam ad me scripserat; sed mirari satis hominis negligentiam non queo: quum enim mihi Philotimus dixisset se HS. L. emere de Canuleio deversorium illud posse, minoris etiam empturum, si Vettienum rogassem, rogavi, ut, si quid posset, ex ea summa detraheret; promisit; ad me nuper: se HS. XXX. emisse; ut scriberem, cui vellem addici; diem pecuniae Idus Novembr. esse. Rescripsi ei stomachosius, cum ioco tamen familiari: nunc, quoniam agit liberaliter, nihil accuso hominem scripsique ad eum me a te certiorem esse factum. Tu, de tuo itinere quid et quando cogites, velim me certiorem facias. A. d. XV. K. Maias.

VI.

Scr. in Cumano mense Aprili a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Me adhuc nihil praeter tempestatem moratur. Astute nihil sum acturus: fiat in Hispania

Ep. 5, 3. *Idibus* (W.)? *Idus* MB. *Id.* RI., vulgo.

quidlibet; † et tamen recitet et. Meas cogitationes
omnes explicavi tibi superioribus litteris; quocirca
hae sunt breves, etiam, quia festinabam eramque
occupatior. De Quinto filio *fit* a me quidem 2
sedulo, sed — nosti reliqua. Quod dein me mones,
et amice et prudenter me mones, sed erunt omnia
facilia, si ab uno illo cavero: magnum opus est;
mirabilia multa, nihil simplex, nihil sincerum.
Vellem suscepisses iuvenem regendum; pater enim
nimis indulgens, quidquid ego astrinxi, relaxat: si
sine illo possem, regerem; quod tu potes, sed
ignosco: magnum, inquam, opus est. Pompeium 3
pro certo habemus per Illyricum proficisci in Galliam. Ego nunc qua et quo videbo.

VII.

Scr. in Cumano mense Aprili a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Ego vero Apuliam et Sipontum et tergiversa- 1
tionem istam probo, nec tuam rationem eandem esse duco quam meam, non quin in re publica rectum idem sit utrique nostrum, sed ea non agitur: regnandi contentio est, in qua pulsus est modestior rex et probior et integrior et is, qui nisi vincit, nomen populi Romani deleatur necesse est, sin autem vincit, Sullano more exemploque vincet. Ergo hac in contentione neutrum tibi palam sentiendum et tempori serviendum est; mea causa autem alia est, quod beneficio vinctus ingratus esse

Ep. 6, 1. *quidl.* † *et tamen recitet et. Meas* (Zb., vc., M., 2m., Oxx., βh., Pall.; *recitet* RI.; *reticeret* Zl.). *q., tamen † reticet et. M.* (Madvig.). *q., t. ire certum est. M.* aut simile aliquid (W.). *q.; et t. retice. M.* v., B. — *sedulo — nosti* (v.)? — *Vellem tu susc.* (W.)? Ep. 7, 1. *est et modestior* (Gron.)? *est admodestior* Zb.

non possum, nec tamen in acie *me*, sed Melitae aut alio in loco simili futurum puto. „Nihil," inquies, „iuvas eum, in quem ingratus esse non vis?" Immo minus fortasse voluisset. Sed de hoc videbimus: exeamus modo, quod ut meliore tempore possimus,
2 facit Adriano mari Dolabella, Fretensi Curio. Iniecta autem mihi spes quaedam est velle mecum Ser. Sulpicium colloqui. Ad eum misi Philotimum libertum cum litteris: si vir esse volet, praeclara συνοδία, sin autem —, erimus nos, qui solemus.
3 Curio mecum vixit iacere Caesarem putans offensione populari Siciliaeque diffidens, si Pompeius navigare coepisset. Quintum puerum accepi vehementer: avaritiam video fuisse et spem magni congiarii. Magnum hoc malum est, sed scelus illud, quod timueramus, spero nullum fuisse; hoc autem vitium puto te existimare non *a* nostra indulgentia, sed a natura profectum; quem tamen nos disciplina regemus. De Oppiis Veliensibus quid placeat, cum Philotimo videbis. Epirum nostram putabimus, sed alios cursus videbamur habituri.

VIII.

Scr. in Cumano a. d. VI. Nonas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Et res ipsa monebat et tu ostenderas et ego videbam de iis rebus, quas intercipi periculosum esset, finem inter nos scribendi fieri tempus esse; sed, quum ad me saepe mea Tullia scribat orans, ut, quid in Hispania geratur, exspectem, et semper ascribat idem videri tibi idque ipse etiam ex tuis litteris intellexerim, non puto esse alienum me ad

Ep. 7, 1. *in acie me* (W.). *me in a.* (1., B.)? Om. *me* vulgo. — *simili fut.* (W.). s. [*oppidulo*] *f.* B. ex g. dubia et W. conj. 3. *quam tamen nos* (Ern.)?

te, quid de ea re sentiam, scribere. Consilium 2
istud tum esset prudens, ut mihi videtur, si nostras
rationes ad Hispaniensem casum accommodaturi
essemus; quod fieri * *; necesse est enim aut, id
quod maxime velim, pelli istum ab Hispania aut
trahi id bellum aut istum, ut confidere videtur,
apprehendere Hispanias: si pellitur, quam gratus
aut quam honestus tum erit ad Pompeium noster
adventus, quum ipsum Curionem ad eum trans-
iturum putem? si trahitur bellum, quid exspectem
aut quamdiu? relinquitur, ut, si vincimur in Hi-
spania, quiescamus: id ego contra puto; istum enim
victorem magis relinquendum puto quam victum
et dubitantem magis quam fidentem suis rebus,
nam caedem video, si vicerit, et impetum in priva-
torum pecunias et exsulum reditum et tabulas novas
et turpissimorum honores et regnum non modo
Romano homini, sed ne Persae quidem cuiquam
tolerabile. Tacita esse poterit indignitas nostra?
pati poterunt oculi me cum Gabinio sententiam
dicere, et quidem illum rogari prius? praesto esse
clientem tuum Clodium, C. Ateii Plaguleium, ceteros?
sed cur inimicos colligo, qui meos necessarios a me
defensos nec videre in curia sine dolore nec versari
inter eos sine dedecore potero? quid, si ne id qui-
dem est exploratum fore ut mihi liceat — scribunt
enim ad me amici eius me illi nullo modo satis-
fecisse, quod in senatum non venerim —? tamenne
dubitemus, an ei nos etiam cum periculo venditemus,
quicum coniuncti ne cum praemio quidem voluimus
esse? Deinde hoc vide, non esse iudicium de tota 4

Ep. 8, 2. *istud tum* (W.). *i. tunc* vulgo. — *fieri * *; nec.* (Or. II.). *f. non potest* (W.; *f. nequit* Koch., B.); *n.* (W.) aut *f. non debet; n.* (I., 2 Pall.) vel *f. non oportet; n.* (W.). — *si pellitur* (W.). *si pelletur* vulgo. — *si autem trahitur* (Or.)? *si id tr.* (W.)? *si ad tr.* M1 t. Furia, *si cum tr.* t. Baitero. 3. *exploratum fore ut* (W.). *e., f., ut* vulgo.

contentione in Hispaniis, nisi forte iis amissis arma
Pompeium abiecturum putas, cuius omne consilium
Themistocleum est: existimat enim, qui mare teneat,
eum necesse *esse* rerum potiri; itaque numquam id
egit, ut Hispaniae per se tenerentur, navalis appara-
tus ei semper antiquissima cura fuit. Navigabit
igitur, quum erit tempus, maximis classibus et ad
Italiam accedet, in qua nos sedentes quid erimus?
nam medios esse iam non licebit; [classibus] ad-
versabimur igitur? quod maius scelus aut tantum
denique? quid turpius? † anuival dehic in absentis
solus tuli scelus, eiusdem cum Pompeio et cum
5 reliquis principibus non feram? Quod si iam misso
officio periculi ratio habenda est, ab illis est peri-
culum, si peccaro, ab hoc, si recte fecero, nec ullum
in his malis consilium periculo vacuum inveniri
potest, ut non sit dubium, quin turpiter facere cum
periculo fugiamus, quod fugeremus etiam cum salute.
„Non simul cum Pompeio mare transierimus.“ Omnino
non potuimus: exstat ratio dierum; sed tamen —
fateamur enim, quod est — ne contendimus quidem,
ut possemus. Fefellit ea me res, quae fortasse non
debuit, sed fefellit: pacem putavi fore, quae si esset,
iratum mihi Caesarem esse, quum idem amicus esset
Pompeio, nolui, senseram enim, quam iidem essent.
Hoc verens in hanc tarditatem incidi; sed assequor

Ep. 8, 4. *scelus aut t.* (Mal., itaque B. voluit). *s. vel tantum* B. — † *anuival dehic in* (M1; *an in valde hic in* mg. M., RIβ., sed I. *anni,* ut Bess. et nonn. Mal.; *an qui valde hinc* alii Mal.; *animal de hic* al. Mal.; *an hic valde in* h. *an, cuius invalidi et hinc absentis* (Gron., sed sine *cuius* et om. *hinc,* W.) aut *an inv. huius et abs,* (W.)? *an qui* † *valde hic in* B. — *eiusdem* * * * *cum,* ut exciderint, quae ad *inv. et h. abs.* e contrario respondebant (W.)? *an huius maledicta in absentes s. t., sc. e.* (Klotz.)? 5. *quin* [*turp. f.*] *cum* (B.)? *t. f.* om. R. *f.* om. cdd. Pii. — *„Non . . . transierimus.“ O.* (W.). *Non . . . transiimus. O.* Nipperdey. conj., B. *Non . . . transierimus. O.* vulgo.

omnia, si propero, si cunctor, amitto. Et tamen, 6
mi Attice, auguria quoque me incitant quadam spe non dubia, nec haec collegii nostri ab Atto, sed illa Platonis de tyrannis: nullo enim modo posse video stare istum diutius, quin ipse per se etiam languentibus nobis concidat, quippe qui florentissimus ac novus VI. VII. diebus ipsi illi egenti ac perditae multitudini in odium acerbissimum venerit, qui duarum rerum simulationem tam cito amiserit, mansuetudinis in Metello, divitiarum in aerario. Iam quibus utetur vel sociis vel ministris, si ii provincias, si rem publicam regent, quorum nemo duo menses potuit patrimonium suum gubernare?
Non sunt omnia colligenda, quae tu acutissime 7
perspicis, sed tamen ea pone ante oculos: iam intelliges id regnum vix semestre esse posse. Quod si me fefellerit, feram, sicut multi clarissimi homines in re publica excellentes tulerunt, nisi forte me Sardanapali vicem in meo lectulo mori malle censueris quam *in* exsilio Themistocleo, qui quum fuisset, ut ait Thucydides, *τῶν μὲν παρόντων δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμων, τῶν δὲ μελλόντων ἐς πλεῖστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστής*, tamen incidit in eos casus, quos vitasset, si eum nihil fefellisset: etsi is erat, ut ait idem, qui *τὸ ἄμεινον καὶ τὸ χεῖρον ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι ἑώρα μάλιστα*, tamen non vidit, nec quomodo Lacedaemoniorum nec quomodo suorum civium invidiam effugeret nec quid Artaxerxi polliceretur. Non fuisset illa nox tam acerba Africano, sapientissimo viro, non tam dirus ille dies Sullanus callidissimo viro C. Mario, si nihil utrumque eorum fefellisset. Nos tamen hoc con-

Ep. 8, 6. *nec haec* (M1). *non h.* (M2, RIB.)? — *utetur* (W. et Kayser.). *utatur* vulgo. — *si rem p.* (M1, I., vulgo). *si ii rem p.* M2, βh., R., sed ea *hi*, B. 7. *in meo lectulo* (Corr.). *in suo l.* MRIB. — *quam in exs. Th.* (W.). *q. e.* vulgo. — *ἐπὶ πλεῖστον* (R.?, Thucydides)? — *προεώρα* (Thuc.)?

firmamus illo augurio, quo diximus — nec nos fallit
8 nec aliter accidet —: corruat iste necesse est aut
per adversarios aut ipse per se, qui quidem sibi
est adversarius unus acerrimus. Id spero vivis nobis
fore — quamquam tempus est nos de illa perpetua
iam, non de hac exigua vita cogitare —: sin quid
acciderit maturius, haud sane mea multum inter-
fuerit, utrum factum videam, an futurum esse multo
ante viderim. Quae quum ita sint, non est com-
mittendum, ut iis paream, quos contra me senatus,
ne quid res publica detrimenti acciperet, armavit.
9 Tibi sunt omnia *mea* commendata, quae commen-
dationis meae pro tuo in nos amore non indigent;
ne hercule ego quidem reperio, quid scribam —
sedeo enim *πλουδοκῶν* —, etsi nihil umquam tam
fuit scribendum, quam nihil mihi umquam ex plurimis
tuis iucunditatibus gratius accidisse, quam quod meam
Tulliam suavissime diligentissimeque coluisti — valde
eo ipsa delectata est, ego autem non minus —, cuius
quidem virtus mirifica: quomodo illa fert publicam
cladem, quomodo domesticas tricas! quantus autem
animus in discessu nostro! † est *στοργή*, est summa
σύντηξις: tamen nos recte facere et bene audire
10 vult. Sed hac super re nimis, ne meam ipse *συμ-
πάθειαν* iam evocem. Tu, si quid de Hispaniis
certius et si quid aliud, dum assumus, scribes et
ego fortasse discedens dabo ad te aliquid, eo etiam
magis, quod Tullia te non putabat hoc tempore ex
Italia. Cum Antonio item est agendum, ut eum

Ep. 8, 7. *dix. — nec . . . accidet —: c.* (W.). *d., nec . . . a.: c.* B. 8. *quid mihi accid. mat.* vel *q. a. mihi m.* (W.)? 9. *omnia mea c.* (W.). *o. c.* vulgo. — *ne hercule* (vulgo). *nec h.* Hoffmann., B. — *πλοῦν προσδοκῶν* (Dausqueius)? — † *est στοργή, est summa σ.* (vc.; an is quoque *στοργῆς*?, B., sed sine †). *etsi στοργῆς est s. σ., tamen* (W.)? *sit στοργῆς sit s. σ.* MRIβh., sed h. om. alterum *sit.* An *nostro fuit! στοργῆς sit s. σ.* (v., sed sine *fuit*)? 10. *re nimis multa, ne m.* (W.)? *remis ne m.* MI. *remis nec vitam* Rβ., sed β *vita.*

Curione, Melitae me velle esse, huic civili bello nolle interesse: eo velim tam facili uti possim et tam bono in me quam Curione. Is ad Misenum VI. Nonas venturus dicebatur, id est hodie, sed praemisit mihi odiosas litteras hoc exemplo:

A.

„ANTONIUS TRIB. PL. PRO PR. CICERONI IMP. SAL.

Nisi te valde amarem, et multo quidem plus, 1
quam tu putas, non extimuissem rumorem, qui de te perlatus est, quum praesertim falsum esse existimarem; sed, quia te nimio plus diligo, non possum dissimulare mihi famam quoque, quamvis sit falsa, magni esse. *Te iturum* trans mare credere non possum, quum tanti facias Dolabellam *et* Tulliam tuam, feminam lectissimam, tantique ab omnibus nobis fias, quibus mehercule dignitas amplitudoque tua paene carior est quam tibi ipsi; sed tamen non sum arbitratus esse amici non commoveri etiam improborum sermone, atque eo feci studiosius, quod iudicabam duriores partes mihi impositas esse ab offensione nostra, quae magis a ζηλοτυπίᾳ mea quam ab iniuria tua nata est; sic enim volo te tibi persuadere, mihi neminem esse cariorem te excepto Caesare meo meque illud una iudicare, Caesarem maxime in suis M. Ciceronem reponere. Quare, mi 2
Cicero, te rogo, ut tibi omnia integra serves, eius fidem improbes, qui tibi, ut beneficium daret, prius iniuriam fecit, contra ne profugias, qui te, etsi non

Ep. 8, 10. *huic civili bello* (W.). *huic libello* Mβ. *h. b.* RI., vulgo. — *uti possim* (W. et ex Mülleri conj. B.). *uti posse* (Lahmeier.)? *u. possem* vulgo. Ep. A., 1. *perlatus* (Or.). *prol.* vulgo. — *esse. Te iturum trans* (Iacl.). Om. *iturum* R. (Z.?); om. *Te it.* Mψβh. *esse. Te i. esse tr.* B. *esse. Te transiturum* (l. mg. 1584)? — ζηλοτυπίᾳ (RI., vulgo). *zelotypia* MB. 2. *contra ab eo ne* (l.)?

amabit — quod accidere non potest —, tamen salvum amplissimumque esse cupiet. Dedita opera ad te Calpurnium, familiarissimum meum, misi, ut mihi magnae curae tuam vitam ac dignitatem esse scires.“

Eodem die a Caesare Philotimus litteras attulit hoc exemplo:

B.

„CAESAR IMP. SAL. D. CICERONI IMP.

1 Etsi te nihil temere, nihil imprudenter facturum
iudicaram, tamen permotus hominum fama scribendum
ad te existimavi et pro nostra benevolentia
petendum, ne quo progredereris proclinata iam re,
quo integra etiam progrediendum tibi non existimasses:
namque et amicitiae graviorem iniuriam
feceris et tibi minus commode consulueris, si non
fortunae obsecutus videberis — omnia enim secundissima
nobis, adversissima illis accidisse videntur
—, nec causam secutus — eadem enim tum fuit,
quum ab eorum consiliis abesse iudicasti —, sed
meum aliquod factum condemnavisse, quo mihi
gravius abs te nihil accidere potest; quod ne facias,
2 pro iure nostrae amicitiae a te peto. Postremo quid
viro bono et quieto et bono civi magis convenit
quam abesse a civilibus controversiis? quod nonnulli
quum probarent, periculi causa sequi non
potuerunt: tu explorato et vitae meae testimonio
et amicitiae iudicio neque tutius neque honestius
reperies quidquam quam ab omni contentione abesse.
xv. Kal. Maias ex itinere.“

Ep. 8. A., 2. *Ph. attulit* (Zb., βh., R.)? Ep. B., 1. *et a te pro nostra* (l.)? — *videberis* (W.). *ut deberes* MRβ., Oxx. *videbere* vulgo. — *abesse te debere* (l. *te a. d.*) *iud.* vel *a te oportere iud.* (W.)? — *nihil* (M2, R.). *nil* M1, I., vulgo

IX.

Scr. in Cumano a. d. V. Nonas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Adventus Philotimi — at cuius hominis, quam 1
insulsi et quam saepe pro Pompeio mentientis! —
exanimavit omnes, qui mecum erant; nam ipse obdurui. Dubitabat nostrum nemo, quin Caesar itinera repressisset: volare dicitur; Petreius cum Afranio coniunxisset se: nihil affert eiusmodi; quid quaeris? etiam illud erat persuasum, Pompeium cum magnis copiis iter in Galliam per Illyricum fecisse — id enim *αὐθεντικῶς* nuntiabatur —; * * * Melitam igitur, opinor, capessemus, dum, quid in Hispania; quod quidem propemodum videor ex Caesaris litteris ipsius voluntate facere posse, qui negat neque honestius neque tutius mihi quidquam esse quam
ab omni contentione abesse. Dices: „ubi ergo tuus 2
ille animus, quem proximis litteris?“ Adest et idem est; sed utinam meo solum capite decernerem! lacrimae meorum me interdum molliunt precantium, ut de Hispaniis exspectemus. M. Caelii quidem epistolam scriptam miserabiliter, quum hoc idem obsecraret, ut exspectarem, ne fortunas meas, ne unicum filium, ne meos omnes tam temere proderem, non sine magno fletu legerunt pueri nostri; etsi meus quidem est fortior — eoque ipso vehementius commovet — nec quidquam nisi de digni-
tate laborat. Melitam igitur, deinde, quo videbitur. 3

Ep. 9, 1. *coniunxisset se* (b., ut videtur, conj.). *P. se c. A. c.* (l.)? *coniunxisse* (om. *se*) MRIβ. — *Galliam* (conj. apud Corr.). *Germaniam* vulgo. — *f.* — *id e. αὐθ. nunt.* —; * * *. *M.* (W. ex Kayseri conj.). Excidit, quod de Pompeii itinere Philotimus contra attulerat. — *capessemus* (Iac.). *capessamus* vulgo. 2. *ergo t. ille* (Z., cdd. Mal.). *i. e. t.* MRIB. — *obsecraret ut* (W.)? — *f.* — *eoque . . . comm.* — *nec* (W.). *f. e. . . c., nec* vulgo. — *ipso me vehem.* (W.)? — *dignitate* (Bessar.). *dignatione* vulgo.

Tu tamen etiam nunc mihi aliquid litterarum et maxime, si quid ab Afranio: ego, si cum Antonio locutus ero, scribam ad te, quid actum sit; ero tamen in credendo, ut mones, cautus, nam occultandi ratio quum difficilis, tum etiam periculosa est. Servium exspecto ad Nonas, et adigit ita Postumia et Servius filius. Quartanam leviorem esse gaudeo. Misi ad te Caelii etiam litterarum exemplum.

A.

Scr. mense Aprili (circiter Id.) a. u. c. 705.

CAELIUS CICERONI SAL.

1 Exanimatus tuis litteris, quibus te nihil nisi triste cogitare ostendisti neque, id quid esset, perscripsisti neque non tamen, quale esset, quod cogitares, aperuisti, has ad te illico litteras scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos te oro et obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tua consulas; nam deos hominesque amicitiamque nostram testificor me tibi praedixisse neque temere monuisse, sed, postquam Caesarem convenerim sententiamque eius, qualis futura esset parta victoria, cognoverim, te certiorem fecisse. Si existimas eandem rationem fore Caesaris in dimittendis adversariis et condicionibus ferendis, erras: nihil nisi atrox et saevum cogitat atque etiam loquitur: iratus senatui exiit, his intercessionibus plane incitatus est;
2 non mehercules erit deprecationi locus. Quare, si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuae reliquae tibi carae sunt, si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valemus, quorum fortunam non debes velle conturbare, ut eam causam, in cuius

Ep. 9. A., 1. *illico* (M2, vulgo). *ilico* M1, M. ad Fam. VIII, 16, B. — *cognoverim* (M. ad Fam., l.). *cognorim* vulgo.

victoria salus nostra est, odisse aut relinquere
cogamur aut impiam cupiditatem contra salutem
tuam habeamus —; denique illud cogita: quod
offensae fuerit in ista cunctatione, te subisse; nunc
te contra victorem Caesarem facere, quem dubiis
rebus laedere noluisti, et ad eos fugatos accedere,
quos resistentes sequi nolueris, summae stultitiae
est. Vide ne, dum pudet te parum optimatem esse,
parum diligenter, quid optimum sit, eligas. Quod 3
si totum tibi persuadere non possum, saltem, dum,
quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta, quas
tibi nuntio adventu Caesaris fore nostras. Quam
isti spem habeant amissis Hispaniis, nescio; quod
porro tuum consilium sit ad desperatos accedere,
non medius fidius reperio. Hoc, quod tu non di- 4
cendo mihi significasti, Caesar audierat ac, simul
atque „have“ mihi dixit, statim, quid de te audisset,
exposuit: negavi me scire, sed tamen ab eo petivi,
ut ad te litteras mitteret, quibus maxime ad re-
manendum commoveri posses. Me secum in Hi-
spaniam ducit; nam, nisi ita faceret, ego, prius-
quam ad urbem accederem, ubicumque esses, ad te
percucurrissem et hoc a te praesens contendissem
atque omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, 5
Cicero, cogita, ne te tuosque omnes funditus evertas,
ne te sciens prudensque eo demittas, unde exitum
vides nullum esse. Quod si te aut voces optimatium
commovent aut nonnullorum hominum insolentiam
et iactationem ferre non potes, eligas censeo ali-
quod oppidum vacuum a bello, dum haec decernun-
tur, quae iam erunt confecta. Id si feceris, et
ego te sapienter fecisse iudicabo et Caesarem non
offendes.

Ep. 9. A., 2. *habeamus —; den.* (W.). *h. Den.* vulgo. — *quid optimum* (M. ad Fam.). *quod o.* MRIB.

X.

Scr. in Cumano a. d. V. Nonas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Me caecum, qui haec ante non viderim! Misi ad te epistolam Antonii: ei quum ego saepissime scripsissem nihil me contra Caesaris rationes cogitare, meminisse me generi mei, meminisse amicitiae, potuisse, si aliter sentirem, esse cum Pompeio, me autem, quia cum lictoribus invitus cursarem, abesse velle nec id ipsum certum etiam nunc habere, vide, quam ad haec παροινικῶς:

2 „Tuum consilium quam verum est; nam, qui se medium esse vult, in patria manet, qui proficiscitur, aliquid de altera utra parte iudicare videtur. Sed ego is non sum, qui statuere debeam, iure quis proficiscatur necne: partes mihi Caesar has imposuit, ne quem omnino discedere ex Italia paterer; quare parvi refert me probare cogitationem tuam, si nihil tamen tibi remittere possum, ad Caesarem mittas censeo et ab eo hoc petas: non dubito, quin impetraturus sis, quum praesertim te amicitiae nostrae rationem habiturum esse pollicearis."

3 Habes σκυτάλην Λακωνικήν. Omnino excipiam hominem: erat autem v. Nonas venturus vesperi, id est hodie; cras igitur ad me fortasse veniet. Tentabo † audeam nihil properare missurum ad Caesarem clamabam, cum paucissimis alicubi occultabor, † carti hinc istis invitissimis evolabo, atque

Ep. 10, 2. *me approbare* (W., si in M. est, ut Furia enotavit, *meam pr.*)? 3. *Tentabo † audeam . . . clamabam* (MRI., Oxx.). *T., ut ei persuadeam me* (Sch. *ut p. me*) *n. prop., m. ad C.: clam abibo* (m. *clam ibo*), *cum* (W.)? *T., audiam* (Or.); *n. p., m. ad C. clamabo me, cum* b., B. — *clam abibo, me cum . . occultabo* (W.)? — *occ., carti* (M.; *cati* Z.). *o., caute* (Olivet.)? *o., certe* (RI. — *β* om. *o. c.* —, B.)?

utinam ad Curionem! *Σὺν θεῷ τοι λέγω*: magnus dolor accessit; efficietur aliquid dignum nobis. *Δυςουρία* tua mihi valde molesta: medere, amabo, dum est *ἀρχῇ*. De Massiliensibus gratae tuae mihi lit- 4
terae: quaeso, ut sciam, quidquid audieris. Ocellam cuperem *habere*, si possem palam, quod a Curione effeceram. Hic ego Servium exspecto; rogor enim ab eius uxore et filio et puto opus esse. † Hic 5
tamen Cytheridem secum lectica aperta portat, alteram uxorem; septem praeterea coniunctae lecticae amicarum, eae sunt amicorum: vide, quam turpi leto pereamus, et dubita, si potes, quin ille, seu victus seu victor redierit, caedem facturus sit; ego vero vel lintriculo, si navis non erit, eripiam me ex istorum parricidio. Sed plura scribam, quum illum convenero. Iuvenem nostrum non possum non amare, 6
sed ab eo nos non amari plane intelligo. Nihil ego vidi tam *ἀνηθοποίητον*, tam aversum a suis, tam nescio quid cogitans: vim incredibilem molestiarum! sed erit curae et est, ut regatur; mirum est enim ingenium, *ἤθους ἐπιμελητέον*.

XI.

Scr. in Cumano a. d. IV. Nonas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Obsignata iam epistola superiore non placuit ei 1
dari, cui constitueram, quod erat alienus; itaque eo

Ep. 10, 3. *λέγω: eff. a. d. nobis. Magnus d. acc.: δ. t. m. v. molesta; m.* (W.)? 4. *cuperem habere, si* (W.). *c., si* vulgo. — *exsp.; rogor . . . filio et* (W.). *e. — r. . . . f. — et* B. — † *Hic tamen* (W.) In *Hic t.* latet Antonii significatio aliqua (Sch.: *Ille tamen*). An post *Hic t.* plura exciderunt? *H. t.* sine † B. — *Cytheridem* (l.). *Cytheridam* MRIβh., Oxx. *Cytherida* (a., B.)? 5. *vel lintriculo* (vulgo). *vel lutridiculo* Z. *vellunt ridiculo* M1. *velo r.* M2, Rβ. *vel luntriculo* v., B. 6. *cogitans: vim* (vulgo). *c. O vim* (Müller., B.)? — *curae, ut est* (W.)? Ep. 11, 1. *Obsignatam i. epistolam superiorem* (W.)?

die data non est. Interim venit Philotimus et mihi a te litteras reddidit. Quibus quae de fratre meo scribis, sunt ea quidem parum firma, sed habent nihil ὕπουλον, nihil fallax, nihil non flexibile ad bonitatem, nihil, quod non, quo velis, uno sermone possis perducere: ne multa, omnes suos, etiam quibus irascitur crebrius, tamen caros habet, me quidem se ipso cariorem; quod de puero aliter ad te scripsit et ad matrem de filio, non reprehendo. De itinere et de sorore quae scribis, molesta sunt, eoque magis, quod ea tempora nostra sunt, ut ego iis mederi non possim; nam certe mederer, sed, quibus in malis et qua in desperatione rerum simus,
2 vides. Illa de ratione nummaria non sunt eiusmodi — saepe enim audio ex ipso —, ut non cupiat tibi praestare et in eo laboret; sed, si mihi Q. Axius in hac mea fuga HS. XIII. non reddit, quae dedi eius filio mutua, et utitur excusatione temporis, si Lepta, si ceteri, soleo mirari, de nescio quibus HS. XX. quum audio ex illo se urgeri — vides enim profecto angustias —, curari tamen ea tibi utique iubet: an existimas illum in isto genere lentulum
3 aut restrictum? nemo est minus. De fratre satis. De eius filio, indulsit illi quidem suus pater semper, sed non facit indulgentia mendacem aut avarum aut non amantem suorum, ferocem fortasse atque arrogantem et infestum facit: itaque habet haec quoque, quae nascuntur ex indulgentia, sed ea sunt tolerabilia — quid enim dicam? — hac iuventute; ea vero, quae mihi quidem, qui illum amo, sunt his ipsis malis, in quibus sumus, miseriora, non sunt ab obsequio nostro, nam suas radices habent, quas tamen evellerem profecto, si liceret, sed ea tempora sunt, ut omnia mihi sint patienda. Ego meum facile

Ep. 11, 1. *sed habet* (W.)? 2. *nescio quibus* (W.). *n. quis* (vulgo)? 3. *in quibus sumus* (W.). *in quis s.* (vulgo)? — *ea tempora sunt, ut omnia m. sint* (c. ɔ: C., Zb.). *ea t.*

teneo, nihil est enim eo tractabilius; cuius quidem
misericordia languidiora adhuc consilia cepi et, quo
ille me certiorem vult esse, eo magis timeo, ne in
eum exsistam crudelior. Sed Antonius venit heri 4
vesperi: iam fortasse ad me veniet aut ne id quidem,
quoniam scripsit, quid fieri vellet; sed scies continuo,
quid actum sit. Nos iam nihil nisi occulte. De
pueris quid agam? parvone navigio committam?
quid mihi animi in navigando censes fore? recordor
enim, aestate cum illo Rhodiorum ἀφράκτῳ navigans
quam fuerim sollicitus: quid duro tempore anni
actuariola fore censes? O rem undique miseram!
Trebatius erat mecum, vir plane et civis bonus:
quae ille monstra, di immortales! etiamne Balbus
in senatum venire cogitat? sed ei ipsi cras ad te
litteras dabo. Vettienum mihi amicum, ut scribis, 5
ita puto esse. Cum eo, quod ἀποτόμως ad me scri-
pserat de nummis curandis, θυμικώτερον eram
iocatus: id tu, si ille aliter accepit ac debuit, lenies
— MONETALI autem ascripsi, quod ille ad me PRO
COS. —; sed, quoniam est homo et nos diligit, ipse
quoque a nobis diligatur. Vale.

XII. a.

Scr. in Cumano a. d. III. Nonas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Quidnam mihi futurum est aut quis me non 1
solum infelicior, sed iam etiam turpior? nominatim de me sibi imperatum dicit Antonius, nec me tamen ipse adhuc viderat, sed hoc Trebatio narravit. Quid

m. *sunt* MRI. (sed RI. *sint*), B. 4. *aestate summa illo* (W.)? *a. quum i. R. ἀ. navigarem* (W.)? *a.* [*cum*] *i.* Boot., B. — *illo R. aphracto* (W.)? *illa R. ἀ.* (W.)? 5. *θ. eram iocatus: id* (Corr.). *θ. erat i.: id* c., ɔ: C., et sine dubio cdd. Mal. et Z. *θ.* † *erat: id* MRI. (I. *erit*), B. — *accepit* (W.). *acceperit* vulgo. Ep. 12. a., 1. *Q. me futurum* (W.)?

agam nunc, cui nihil procedit caduntque ea, quae diligentissime sunt cogitata, teterrime? ego enim Curionem nactus omnia me consecutum putabam: is de me ad Hortensium scripserat; Reginus erat totus noster; huic nihil suspicabamur cum hoc mari negotii fore. Quo me nunc vertam? undique cu-
2 stodior. Sed satis *de* lacrimis. *Παρακλεπτέον* igitur et occulte in aliquam onerariam corrependum, non committendum, ut etiam compacto prohibiti videamur. Sicilia petenda; quam si erimus nacti, maiora quaedam consequemur. Sit modo recte in Hispaniis! quamquam de ipsa Sicilia utinam sit verum! sed adhuc nihil secundi. Concursus Siculorum ad Catonem dicitur factus, orasse, ut resisteret, omnia pollicitos, commotum illum delectum habere coepisse: non credo, nec est luculentus auctor; potuisse certe teneri illam provinciam scio. Ab Hi-
3 spaniis autem iam audietur. Hic nos C. Marcellum habemus eadem vere cogitantem aut bene simulantem; quamquam ipsum non videram, sed ex familiarissimo eius audiebam. Tu, quaeso, si quid habebis novi, ego, si quid moliti erimus, ad te statim scribam. Quintum filium severius adhibebo: utinam proficere possim! tu tamen eas epistolas, quibus asperius de eo scripsi, aliquando concerpito, ne quando quid
4 emanet: ego item tuas. Servium exspecto, nec ab eo quidquam *ὑγιές*: scies, quidquid erit.

Ep. 12. a., 1. *putabam: is* (I. sed om. *is*). *putabis* M. *putabis: is* Rβh. *putavi: is* (aclB.)? — *Rebilus erat* (Or.)? 2. *Παρακλεπτέον* (Wölfflin. conj.). † *ΠΑΡΑΟΤΑΕΤΤΕΟΝ* M., B. *ΠΑΡΑΟΤΑΕΙΤΕΟΝ* Zb. Om. R. *Παραπλευτέον* βh., vl. — *satis de lacr.* (W.). *s. l.* vulgo. — *credo, nec est l. a.; p.* (W. et Madvig.). *c., ut . . a.; p.* vulgo (*a.! p.* Or. II., B.). 3. *eadem vere cogit.* (Madvig. Adv.; idem olim *e. re. c.*). *e. e re c.* MI. *e. fere e.* cd. Bess., Lolgii. *e. de re* R., vulgo.

XII. b.

Scr. inter III. Non. et Nonas Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Sine dubio errasse nos confitendum est. „At 1
semel, at una in re.“ Immo omnia, quo diligentius cogitata, eo facta sunt imprudentius.

Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν ἀχνύμενοί περ,

in reliquis modo ne ruamus; iubes enim de profectione mea providere: quid provideam? ita patent omnia, quae accidere possunt, ut, ea si vitem, sedendum sit cum dedecore et dolore, si negligam, periculum sit, ne in manus incidam perditorum. Sed vide, quantis in miseriis simus: optandum interdum videtur, ut aliquam accipiamus ab istis quamvis acerbam iniuriam, ut tyranno in odio fuisse videamur.
Quod si nobis is cursus, quem speraram, pateret, 2
effecissem aliquid profecto, ut tu optas et hortaris, dignum nostra mora; sed mirificae sunt custodiae, et quidem ille ipse Curio suspectus. Quare vi aut clam agendum est et, si vi, † forte ne cum pestate, clam autem istis? in quo si quod *σφάλμα*, vides, quam turpe † est. Trahimur, nec fugiendum, si quid violentius. De Caelio saepe mecum agito nec, si quid habuero tale, dimittam. Hispanias spero firmas esse: Massiliensium factum quum ipsum per se luculentum est, tum mihi argumento est recte esse in Hispaniis; minus enim auderent, si aliter esset, et scirent, nam et vicini et diligentes sunt. Odium autem recte animadvertis significatum *in* theatro.

Ep. 12. b., 1. A *Sine dubio* W. ex Wielandi suspicione novam epistolam incepit. 2. † *forte ne cum p.* (MB.). † *fortune ve tempestate* R. et *β*., sed *β ne*. † *f. et cum temp.* A., F., Iacl. *fortiter vel cum tempestate* (Kayser.)? — *turpe † est. Trah.* (MRI., cdd. Mal.). *t. sit. Tr.* (Mal. conj., B.) aut *t. sit; sed tr.* (Gron.).

Legiones etiam has, quas in Italia assumpsit, alienissimas esse video; sed tamen nihil inimicius quam sibi ipse. Illud recte times, ne ruat: si desperarit, certe ruet; quo magis efficiendum aliquid est, fortuna velim meliore, animo Caeliano. Sed primum quidque; quod, qualecumque erit, continuo scies.
3 Nos iuveni, ut rogas, suppeditabimus et Peloponnesum ipsam sustinebimus: est enim † indolens, modo aliquod † hoc sit ἦθος † *AKIMOΛON*; quod si adhuc nullum est, esse tamen potest, aut ἀρετὴ non est διδακτόν, quod mihi persuaderi non potest.

XIII.

Scr. in Cumano Nonis Maiis a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Epistola tua gratissima fuit meae Tulliae, et mehercule mihi: semper secum † aliquam afferunt tuae litterae; scribes igitur ac, si quid ad spem poteris, ne dimiseris. Tu Antonii leones pertimescas cave: nihil est illo homine iucundius. Attende πρᾶξιν πολιτικοῦ: evocavit litteris e municipiis decem primos et IIIIviros, venerunt ad villam eius mane; primum dormiit ad h. III., deinde, quum esset nuntiatum venisse Neapolitanos et Cumanos — his enim est Caesar iratus —, postridie redire iussit: lavari se velle et περὶ κοιλιολυσίαν γίνεσθαι. Hoc heri effecit; hodie autem in Aenariam transire constituit, ut exsulibus reditum polliceretur. Sed haec omittamus,

Ep. 12. b., 3. † *indolens* (MR., vc., W.). *indol * ens*, ut exciderit *-es* et initium participii alicuius adiectivive in *ens* desinentis, ut *excellens* (W.) aut *indoles* (I., vulgo). — *aliquod † hoc* (W.). *a. in hoc* aut *a. in hac* (W.)? *a. hoc* vulgo. Ep. 13, 1. *secum † aliquam aff.* (Mψ., Zb., vulgo). *s. a. * aff.* (W., Klotz., Boot.). *s. a. iucunditatem* (vel *delectationem* vel *consolationem*) *a.* (W.) aut *s. aliquid a.* (βhψ., RIacl.). † *s. a. a.* B. — *heri* (Ic.). *here* (MR., vc., cdd. Mal., B.)? — *c., ut e. r. polliceretur* (I.). *c. e. r. p.* M1 (Z.). *c. E. r. pollicetur* vulgo.

de nobis aliquid agamus. Ab Axio accepi litteras. 2
De Tirone gratum. Vettienum diligo. Vestorio red-
didi. Servius pr. Nonas Maias Minturnis mansisse
dicitur, hodie in Liternino mansurus apud C. Mar-
cellum: cras igitur nos mature videbit mihique dabit
argumentum ad te epistolae; iam enim non reperio,
quod tibi scribam. Illud admiror, quod Antonius
ad me ne nuntium quidem, quum praesertim me valde
observarit; videlicet aliquid atrocius de me impera-
tum est: coram negare mihi non vult, quod ego
nec rogaturus eram nec, si impetrassem, crediturus.
Nos tamen aliquid excogitabimus. Tu, quaeso, si 3
quid in Hispaniis; iam enim poterit audiri, et omnes
ita exspectant, ut, si recte fuerit, nihil negotii futu-
rum putent, ego autem nec retentis iis confectam
rem puto neque amissis desperatam. Silium et
Ocellam et ceteros credo retardatos; te quoque a
Curtio impediri video, etsi, ut opinor, habes † *EKI-
TΛONON*.

XIV.

Scr. in Cumano a. d. VIII. Idus Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

O vitam miseram maiusque malum tamdiu 1
timere, quam est illud ipsum, quod timetur! Servius, ut antea scripsi, quum venisset Nonis Maiis, postridie ad me venit: ne diutius te teneam, nullius consilii exitum invenimus. Numquam vidi hominem perturbatiorem metu — neque hercule quidquam timebat, quod non esset timendum —: illum sibi iratum, hunc non amicum; horribilem utriusque victoriam, quum propter alterius crudelitatem, alterius

Ep. 13, 2. *Ab Axio* (vulgo). *A Daxio* MRβ. *A dario* I. *A Q. Axio* (Büchel., B.)? — *de me imper.* (vulgo). *de me ei imp.* (Or., B.)? 3. ἔκπλοον vel ἔκπλουν (B.)? *EKITΛONON* ZM. *ETITEONOTN* ed. Magnoli, nonn. l.

audaciam tum propter utriusque difficultatem pe-
cuniariam, † qua frui nusquam nisi ex privatorum
bonis posset. Atque haec ita multis cum lacrimis
loquebatur, ut ego mirarer eas tam diuturna miseria
non exaruisse: mihi quidem etiam lippitudo haec,
propter quam non ipse ad te scribo, sine ulla
lacrima est, sed saepius odiosa est propter vigilias.
2 Quamobrem, quidquid habes ad consolandum, collige
et illa scribe, non ex doctrina neque ex libris —
nam id quidem domi est, sed nescio quomodo im-
becillior est medicina quam morbus —: haec potius
conquire, de Hispaniis, de Massilia, quae quidem
satis bella Servius affert, qui etiam de duabus legi-
onibus luculentos auctores esse dicebat; haec igitur,
si habebis, et talia, et quidem paucis diebus aliquid
3 audiri necesse est. Sed redeo ad Servium. Distuli-
mus omnino sermonem in posterum, sed *erat* tardus
ad exeundum: „multo se in suo lectulo malle, quid-
quid foret," odiosus scrupulus de filii militia Brun-
disina, unum illud firmissime asseverabat, si damnati
restituerentur, in exsilium se iturum. Nos autem
ad haec, et *id* ipsum certo fore et, quae iam fierent,
non esse leviora, multaque colligebamus; verum ea
non animum eius augebant, sed timorem, ut iam
celandus magis de nostro consilio quam *adhortandus*
ad idem videretur: quare in hoc non multum est;
nos a te admoniti de Caelio cogitabimus.

Ep. 14, 1. † *qua frui n. n. . . posset* (MRI., acl.). *in qua erui* (*erui* b.) *n. quidquam n. . . p.* (W.)? *quae erui n. n. . . . p.* (W. et B. ex Gron. conj., sed is *possent*)? An Cicero scripsit in hanc sententiam: *quae levari n. n. . . . p.* (W.)? 2. *igitur, si hab., et t.* (W.). *i. si h. et t.* vulgo. 3. *erat tardus* (W.). Om. *erat.* MRI. *t. est ad* l. conj., B. — *l. mori malle* (W.)? — *fierent* (W.). *fiebant* MRI. *fiant* Ern., B. — *augebant* (vulgo). *ang.* B. err. typ. — *quam adhortandus ad idem v.* (W.). *q. ad* i. ** *v.*, ut post *idem* exciderit *cohortandus* simileve aliquid, Or., B.

XV.

Scr. in Cumano a. d. IV. Idus Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Servius quum esset apud me, Cephalio cum tuis 1
litteris VI. Idus venit, quae nobis magnam spem
attulerunt meliorum rerum de octo cohortibus —
etenim eae quoque, quae in his locis sunt, labare
dicuntur —: eodem die Funisulanus a te attulit
litteras, in quibus erat confirmatius idem illud. Ei
de suo negotio respondi cumulate, cum omni tua
gratia. Adhuc non satisfaciebat, debet autem mihi
multos nummos nec habetur locuples: nunc ait se
daturum, cui expensum tulerit, morari, † tabellarius
si apud te esse quas satisfecisses, dares; quantum
sit, Eros Philotimi tibi dicet. Sed ad maiora redea- 2
mus. Quod optas, Caelianum illud maturescit; ita-
que torqueor, utrum ventum exspectem: vexillo opus
est; convolabunt. Quod suades, ut palam, prorsus
assentior itaque me profecturum puto; tuas tamen
interim litteras exspecto. Servii consilio nihil ex-
peditur: omnes captiones in omni sententia occur-
runt. Unum C. Marcellum cognovi timidiorem,
quem consulem fuisse poenitet: ὢ πολλῆς ἀγεννείας!
qui etiam Antonium confirmasse dicitur, ut me im-
pediret, quo ipse, credo, honestius. Antonius autem 3
VI. Idus Capuam profectus est; ad me misit se
pudore deterritum ad me non venisse, quod me
sibi suscensere putaret. Ibitur igitur, et ita quidem,
ut censes: nisi cuius gravioris personae suscipiendae
spes erit ante oblata; sed vix erit tam cito, Allienus

Ep. 15, 1. † *tabellarius . . . satisfecisses* (MRIβh., Oxx., W.). *tabellariis* (m. conj.), *si qui a. te essent* (vel *tabellarius si qui a. te esset*), *quo satisfecisset* (W.; *satisf.* Pius)? *tabellariis, si a. te esset, qua satisfecisset* m. conj., sed *satisfecisses,* B. 2. *assentior itaque* (W.). *a.; i.* vulgo. 3. *susc. mihi spes* (W.)? *suscipienda sp.* MRI.

autem praetor putabat aliquem, si ego non, ex collegis suis: quivis licet, dum modo aliquis. De
4 sorore, laudo. De Quinto puero, datur opera: spero esse meliora. De Quinto fratre, scito eum non mediocriter laborare de versura, sed adhuc nihil a L. Egnatio expressit. Axius de duodecim milibus pudens! saepe enim ad *me* scripsit, ut Gallio, quantum is vellet, darem: quod si non scripsisset, possemne aliter? et quidem saepe sum pollicitus, sed tantum voluit cito; me vero adiuvarent his in angustiis. Sed di istos! Verum alias. Te a quartana liberatum gaudeo itemque Piliam. Ego, dum panes et cetera in navem parantur, excurro in Pompeianum. Vettieno velim gratias, quod studiosus sit; si quemquam nanctus eris, qui perferat, litteras des, antequam discedimus.

XVI.

Scr. in Cumano prid. Idus Maias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Commodum ad te dederam litteras de pluribus rebus, quum ad me bene mane Dionysius † fuit; cui quidem ego non modo placabilem me praebuissem, sed totum remisissem, si venisset, qua mente tu ad me scripseras: erat enim sic in tuis litteris, quas Arpini acceperam, eum venturum facturumque, quod ego vellem, ego volebam autem vel cupiebam potius esse eum nobiscum; quod quia plane, quum in Formianum venisset, praeciderat,

Ep. 15, 4. *enim ad me scripsit* (conj. apud Corr.). *e. asscr.* M. *e. ascr.* vulgo. — *gratias agas, quod* (W.)? — *stud. sit; si* (MRIβh., Oxx., acl.). *st. est; si* v., B. — *p. litteras, des* (W.)? Ep. 16, 1. † *fuit* (W.) *venit* (W.) aut [*fuit*] (Kayser.). *fuit* B. — *venisset* (M2, RI., Oxx., acl.). *ad ven.* M1. *adven.* (v., B.)?

asperius ad te de eo scribere solebam. At ille per-
pauca locutus hanc summam habuit orationis, ut
sibi ignoscerem, se rebus suis impeditum nobiscum
ire non posse. Pauca respondi, magnum accepi
dolorem, intellexi fortunam ab eo nostram de-
spectam esse: quid quaeris? — fortasse miraberis
— in maximis horum temporum doloribus hunc
mihi scito esse. Velim, ut tibi amicus sit: hoc
quum tibi opto, opto, ut beatus sis; erit enim tam-
diu. Consilium nostrum spero vacuum periculo fore; 2
nam et dissimulabimus et — ut opinor, acerrime
asservabimur — navigatio modo sit, qualem opto,
cetera, quae quidem consilio provideri poterunt,
cavebuntur. Tu, dum assumus, non modo quae
scies audierisve, sed etiam quae futura providebis,
scribas velim. Cato, qui Siciliam tenere nullo negotio 3
potuit et, si tenuisset, omnes boni ad eum se con-
tulissent, Syracusis profectus est ante diem VIII. K.
Mai., ut ad me Curio scripsit. Utinam, quod aiunt,
Cotta Sardiniam teneat! est enim rumor: o, si id
fuerit, turpem Catonem! Ego, ut minuerem suspi- 4
cionem profectionis aut cogitationis meae, profectus
sum in Pompeianum a. d. IIII. Idus, ut ibi essem,
dum, quae ad navigandum opus essent, pararentur.
Quum ad villam venissem, ventum est ad me: „cen-
turiones trium cohortium, quae Pompeiis sunt, me
velle postridie convenire" — haec mecum Ninnius
noster —, „velle eos mihi se et oppidum tradere."
At ego tibi postridie a villa ante lucem, ut me
omnino illi ne viderent. Quid enim erat in tribus
cohortibus? quid, si plures? quo apparatu? cogitavi

Ep. 16, 2. *d. et — ut o., a. asservabimur* (conj. l.) — *nav.* (W. et Or. II.). *d. — etsi, ut o., a. a. — et, n.* (Sch.)? *d. et, ut o., a. asservabimus. N.* MRI., cdd. Mal. et l., Oxx., β, B. — *potuerint* (W.)? *potuerunt* M1. — *scies* (M1). *scieris* (M2, RI., vulgo)? 4. *postr. convenire* (Z., C.). *conv.* om. MRI. *p.* [c.] B.

eadem illa Caeliana, quae legi in epistola tua, quam accepi, simul et in Cumanum veni, eodem die, et fieri poterat, ut tentaremur: omnem igitur suspi-
5 cionem sustuli. Sed, dum redeo, Hortensius venerat et ad Terentiam salutatum deverterat; sermone erat usus honorifico erga me: iam eum, ut puto, videbo; misit enim puerum se ad me venire, hoc quidem melius quam collega noster Antonius,
6 cuius inter lictores lectica mima portatur. Tu, quoniam quartana cares et * * novum morbum removisti, sed etiam gravedinem, te vegetum nobis in Graecia siste et litterarum aliquid interea.

XVII.

Scr. in Cumano a. d. XVII. Kalendas Iunias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

1 Pr. Idus Hortensius ad me venit scripta epistola: vellem cetera eius: quam in me incredibilem *ἐκτένειαν!* qua quidem cogito uti. Deinde Serapion cum epistola tua: quam priusquam aperui, dixi ei te ad me de eo scripsisse antea, ut feceras; deinde epistola lecta cumulatissime cetera, et hercule hominem probo, nam et doctum et probum existimo; quin etiam navi eius me et ipso convectore
2 usurum puto. Crebro refricatur lippitudo, non illa quidem perodiosa, sed tamen quae impediat scriptionem meam. Valetudinem tuam iam confirmatam

Ep. 16, 4. *et fieri* (Or.). *et [simul] f.* B. 5. *me: iam eum* (W.). *metam e.* M1. *me tum e.* M2, β. *me tum cum* mg. M. *me cum e.* R. *me. Tamen e.* I., vulgo. 6. *et * * novum* (Z., C., M1, W.). *et non modo n.* (W.; *et non modo*, om. *novum*, m.) aut *et non solum n.* (W.). *et nedum n.* Or. conj., B. *et nedum*, om. *n.*, M2, cdd. Mal., ψ, RI. Ep. 17, 1. *cetera eius * *: q.* (Sch.)? — *aperui* (W.). *aperuissem* vulgo. — *ep. lecta* (m.). *ep. † scripta* MRIβB. — *hominem doctum* (A., vc.)? *h. probonam et doctum* M. *h. bonum et d.* mg. M., RI., 2 Mal., βh. *h. probo; nam et d.* v., B.

esse et a vetere morbo et a novis tentationibus gaudeo. Ocellam vellem haberemus; videntur enim 3
esse haec paullo faciliora. Nunc quidem aequinoctium nos moratur, quod valde perturbatum erat: id si † cras erit, utinam idem maneat Hortensius! si quidem, *ut* adhuc erat, liberalius esse nihil potest. De diplomate admiraris, quasi nescio cuius te flagitii 4
insimularim; negas enim te reperire, qui mihi id in mentem venerit: ego autem, quia scripseras te proficisci cogitare — etenim audieram nemini aliter licere —, eo te habere censebam et quia pueris diploma sumpseras. Habes causam opinionis meae, et tamen velim scire, quid cogites in primisque, si quid etiam nunc novi est. XVII. K. Iun.

XVIII.

Scr. in Cumano a. d. XIIII. aut XIII. Kalendas Iunias a. u. c. 705.

CICERO ATTICO SAL.

Tullia mea peperit XIIII. K. Iun. puerum ἑπτα- 1
μηνιαῖον: quod εὐτόκησεν, gaudebam; quod quidem est natum, perimbecillum est. Me mirificae tranquillitates adhuc tenuerunt atque maiori impedimento fuerunt quam custodiae, quibus asservor; nam illa Hortensiana omnia † fuere infantia ita fiet homo nequissimus a Salvio liberto depravatus est. Itaque posthac non scribam ad te, quid facturus sim, sed quid fecerim; omnes enim *Κωρυκαῖοι* videntur subauscultare, quae loquor. Tu tamen, si quid de 2
Hispaniis sive quid aliud, perge, quaeso, scribere,

Ep. 17, 3. *viderentur* (Or.)? — † *cras* (MRIβh.). *acras* vc.(?). *ἀκραὲς* (b., B.)? Ep. 18, 1. *gaudebam* (m.). *gaudeam* MRβh., Oxx. Om. R. *gaudeo* Ursin., B. — *fuere* . . . *homo* (W.). † *f. i. Ita f.: h.* B. Requirit Or. hanc fere sententiam: *fore inania iam vidi, et h.* (?). An *fuerunt inania; id ita fit* (*fit* Ern.): *h.* (W.)?

nec meas litteras exspectaris, nisi quum, quo opto, pervenerimus aut si quid ex cursu; sed hoc quoque timide scribo: ita omnia tarda adhuc et spissa; ut male posuimus initia, sic cetera sequuntur. Formias nunc sequimur; eodem nos fortasse furiae persequentur. Ex Balbi autem sermone, quem tecum habuit, non probamus de Melita: dubitas igitur, quin nos in hostium numero habeat? Scripsi equidem Balbo te ad me † e benevolentia scripsisse et de suspicione: egi gratias; de altero ei me purgavi.
3 Ecquem tu hominem infeliciorem? non loquor plura, ne te quoque excruciem: ipse conficior venisse tempus, quum iam nec fortiter nec prudenter quidquam facere possim.

Ep. 18, 2. *eadem nos* (MRIβh., Oxx.)? *eodem nos* mg. M. — † *e benevol.* (M1). *et de* (Or.) *eius* (vel, ut L, *eius erga me*) *b.* (W.) aut *de eius b.* (W.) *de b.* M2, RI., B.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER UNDECIMUS.

I.

Scr. in Epiro ante pr. Non. Febr. a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi a te signatum libellum, quem Anteros attulerat, ex quo nihil scire potui de nostris domesticis rebus: de quibus acerbissime afflictor, quod, qui eas dispensavit, neque adest istic neque ubi terrarum sit scio; omnem autem spem habeo existimationis privatarumque rerum in tua erga me mihi perspectissima benevolentia, quam si his temporibus miseris et extremis praestiteris, haec pericula, quae mihi communia sunt cum ceteris, fortius feram, idque ut facias, te obtestor atque obsecro.
2 Ego in cistophoro in Asia habeo ad sestertium bis et vicies: huius pecuniae permutatione fidem nostram facile tuebere, quam quidem ego nisi expeditam relinquere me putassem credens ei, cui tu scis iampridem minime *me* credere, commoratus essem paullisper nec domesticas res impeditas reliquissem, ob eamque causam serius ad te scribo, quod sero intellexi, quid timendum esset. Te etiam atque etiam oro, ut me totum tuendum suscipias, ut, si ii salvi erunt, quibuscum sum, una cum iis possim

incolumis esse salutemque meam benevolentiae tuae acceptam referre.

II.

Scr. in Epiro prid. Nonas Februarias a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

1 Litteras tuas accepi pr. Non. Febr. eoque ipso die ex testamento crevi hereditatem: ex multis meis et miserrimis curis est una levata, si, ut scribis, ista hereditas fidem et famam meam tueri potest, quam quidem intelligo te etiam sine hereditate tuis
2 opibus defensurum fuisse. De dote quod scribis, per omnes deos te obtestor, ut totam rem suscipias, et illam miseram mea culpa et negligentia tueare meis opibus, si quae sunt, tuis, quibus tibi molestum non erit, facultatibus; cui quidem deesse omnia, quod scribis, obsecro te, noli pati; in quos enim sumptus abeunt fructus praediorum? iam illa HS. LX., quae scribis, nemo mihi umquam dixit ex dote esse detracta, numquam enim essem passus. Sed haec minima est ex iis iniuriis, quas accepi, de quibus ad te dolore et lacrimis scribere prohibeor.
3 Ex ea pecunia, quae fuit in Asia, partem dimidiam fere exegi: tutius videbatur fore ibi, ubi est, quam apud publicanos. Quod me hortaris, ut firmo sim animo, vellem posses aliquid afferre, quamobrem id facere possem; sed, si ad ceteras miserias accessit etiam id, quod mihi Chrysippus dixit parari — tu nihil significasti —, de domo, quis me miserior uno iam fuit? oro, obsecro, ignosce: non possum plura scribere; quanto maerore urgear, profecto vides. Quod si mihi commune cum ceteris esset, qui viden-

Ep. 2, 1. *multis meis et m.* (Z.). *m. m. m.* (C., B.)? *multissimis m.* MRI., sed RI. *m. et m.*, βh. — *intelligo te* (R.). *te i. te* M. *te i. et* I. *t. i.* (B.)? 2. *praediorum? nam* (W.)? — *ista HS.* (c. — ex C.?)?

tur in eadem causa esse, minor mea culpa videretur et eo tolerabilior esset: nunc nihil est, quod consoletur, nisi quid tu efficis, si modo etiam nunc effici potest, ut ne qua singulari afficiar calamitate et iniuria. Tardius ad te remisi tabellarium, quod 4
potestas mittendi non fuit. A tuis et nummorum accepi HS. LXX. et vestimentorum quod opus fuit. Quibus tibi videbitur, velim des litteras meo nomine — nosti meos familiares —; *si* signum requirent aut manum, dices me propter custodias ea vitasse.

III.

Scr. in castris Pompeii Idibus Iuniis a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

Quid hic agatur, scire poteris ex eo, qui litteras 1
attulit, quem diutius tenui, quia quotidie aliquid novi exspectabamus, neque nunc mittendi tamen ulla causa fuit praeter eam, de qua tibi rescribi voluisti, quod ad Kal. Quinct. pertinet, quid vellem: utrumque grave est, et tam gravi tempore periculum tantae pecuniae et dubio rerum exitu ista, quam scribis, abruptio; quare, ut alia, sic hoc vel maxime tuae *fidei* benevolentiaeque permitto et illius consilio et voluntati, cui miserae consuluissem melius, si tecum olim coram potius quam per litteras de salute nostra fortunisque deliberavissem. Quod negas 2
praecipuum mihi ullum incommodum impendere, etsi ista res *non*nihil habet consolationis, tamen iam praecipua multa sunt, quae tu profecto vides et, ut sunt, gravissima esse et me facillime vitare potuisse; ea tamen erunt minora, si, *ut* adhuc factum est, administratione diligentiaque tua levabuntur. Pecunia 3

Ep. 3, 2. *tamen iam* (W.). *t. etiam* vulgo. — *vides et, ut sunt, gr.* (W.). *v., ut s., gr.* Zl., F. *ut desset gr.* M. *ut deessent gr.* I., *ut essent gr.* q. *vides et gr.* RB. — *et a me f. vitari* (Klotz.)? — *diligentiaque* (Iacl.). *que* om. Mβ. *ac*

apud Egnatium est: sit a me, ut est; neque enim hoc, quod agitur, videtur diuturnum esse posse, ut scire iam possim, quid maxime opus sit, etsi egeo rebus omnibus, quod is quoque in angustiis est, quicum sumus, cui magnam dedimus pecuniam mutuam opinantes nobis constitutis rebus eam rem etiam honori fore. Tu, ut antea fecisti, velim, si qui erunt, ad quos aliquid scribendum a me existimes, ipse conficias. Tuis salutem dic. Cura, ut valeas. In primis id, quod scribis, omnibus rebus cura et provide, ne quid ei desit, de qua scis me miserrimum esse. Idibus Iuniis ex castris.

IV.

Scr. in castris Pompeii mense Quinctili a. u. c. 706

CICERO ATTICO SAL.

1 Accepi ab Isidoro litteras et postea datas binas: ex proximis cognovi praedia non venisse; videbis ergo, ut sustentetur per te. De Frusinati, si modo futuri sumus, erit mihi res opportuna. Meas litteras quod requiris, impedior inopia rerum, quas nullas habeo litteris dignas, quippe cui nec quae accidunt nec quae aguntur ullo modo probentur: utinam coram tecum olim potius quam per epistolas! Hic tua, ut possum, tueor apud hos: cetera Celer. Ipse fugi adhuc omne munus, eo magis, quod ita nihil poterat agi, ut mihi et meis rebus aptum esset.

2 Quid sit gestum novi, quaeris: ex Isidoro scire poteris; reliqua non videntur esse difficiliora. Tu id velim, quod scis me maxime velle, cures, ut scribis, ut facis. Me conficit sollicitudo, ex qua etiam summa infirmitas corporis: qua levata ero

dil. R. *et d.* (B.)? Ep. 4, 1. *litteras tuas et* (W.)? — *modo salvi futuri* (W.)? 2. *corporis est: qua levatus* (cd. Wurzeb.)?

una cum eo, qui negotium gerit estque in spe magna. Brutus amicus * in causa versatur acriter. Hactenus fuit quod caute a me scribi posset. Vale. De pensione altera, oro te, omni cura considera, quid faciendum sit, ut scripsi iis litteris, quas Pollex tulit.

V.

Scr. Brundisii pr. Nonas Novembres a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

Quae me causae moverint, quam acerbae, quam 1
graves, quam novae, coëgerintque impetu magis quodam animi uti quam cogitatione, non possum ad te sine maximo dolore scribere; fuerunt quidem tantae, ut id, quod vides, effecerint. Itaque nec quid ad te scribam de meis rebus nec quid a te petam reperio: rem et summam negotii vides. Equidem ex tuis litteris intellexi, et iis, quas communiter cum aliis scripsisti, et iis, quas tuo nomine, quod etiam mea sponte videbam, te subita re quasi debilitatum novas rationes tuendi mei quaerere. Quod 2
scribis placere, ut propius accedam iterque per oppida noctu faciam, non sane video, quemadmodum id fieri possit, neque enim ita apta habeo deversoria, ut tota tempora diurna in iis possim consumere, neque ad id, quod quaeris, multum interest, utrum me homines in oppido videant an in via; sed tamen hoc ipsum, sicut alia, considerabo quemadmodum commodissime fieri posse videatur. Ego propter incredibilem et animi et corporis mole- 3
stiam conficere plures litteras non potui; iis tantum rescripsi, a quibus acceperam: tu velim et Basilo et quibus praeterea videbitur, etiam Servilio conscribas, ut tibi videbitur, meo nomine. Quod tanto

Ep. 4, 2. *amicus * in c.* (MRI., W.). *a. c.* Wurz. *a. meus* (vel *a. mihi*) *in c.* (W.)? *a. est, in c.* (Or.)? *a.; in c.* B. — *attulit* (W.)?

intervallo nihil omnino ad vos scripsi, his litteris profecto intelliges rem mihi deesse, de qua scribam,
4 non voluntatem. Quod de Vatinio quaeris, neque illius neque cuiusquam mihi praeterea officium deesset, si reperire possent, qua in re me iuvarent. Quintus aversissimo a me animo Patris fuit; eodem Corcyra filius venit: inde profectos eos una cum ceteris arbitror.

VI.

Scr. Brundisii a. d. IV. Kalendas Decembres a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SALUTEM DICIT.

1 Sollicitum esse te quum de tuis communibusque fortunis, tum maxime de me ac de dolore meo sentio; qui quidem meus dolor non modo non minuitur, quum socium sibi adiungit dolorem tuum, sed etiam augetur. Omnino pro tua prudentia sentis, qua consolatione levari maxime possim; probas enim meum consilium negasque mihi quidquam tali tempore potius faciendum fuisse. Addis etiam — quod etsi mihi levius est quam tuum iudicium, tamen non est leve — ceteris quoque, id est, qui pondus habeant, factum nostrum probari: id si ita putarem,
2 levius dolerem. „Crede," inquis, „mihi." Credo equidem, sed scio, quam cupias minui dolorem meum. Me discessisse ab armis numquam poenituit: tanta erat in illis crudelitas, tanta cum barbaris gentibus coniunctio, ut non nominatim, sed generatim proscriptio esset informata, ut iam omnium iudicio constitutum esset omnium vestrum bona praedam esse illius victoriae, „vestrum" plane dico, numquam enim de te ipso nisi crudelissime cogitatum est; quare voluntatis me meae numquam poenitebit: consilii poenitet. In oppido aliquo mallem resedisse, quoad

Ep. 6, 1. *SALUTEM* (M., Wurz.). *SAL.* B.

arcesserer: minus sermonis subissem, minus acce-
pissem doloris; ipsum hoc me non angeret. Brun-
disii iacere in omnes partes est molestum. Propius
accedere, ut suades, quomodo sine lictoribus, quos
populus dedit, possum? qui mihi incolumi adimi
non possunt; quos ego † non paullisper cum bacillis
in turbam conieci ad oppidum accedens, ne quis
impetus militum fieret. † Recipio tempore me domo.
Te nunc ad Oppium et quoniam his placeret modo 3
propius accedere, ut hac de re considerarent. Credo
fore auctores; sic enim recipiunt, Caesari non modo
de conservanda, sed etiam de augenda mea digni-
tate curae fore, meque hortantur, ut magno animo
sim, ut omnia summa sperem: ea spondent, con-
firmant, quae quidem mihi exploratiora essent, si
remansissem. Sed ingero praeterita: vide, quaeso,
igitur ea, quae restant, et explora cum istis et, si
putabis opus esse et si istis placebit, quo magis
factum nostrum Caesar probet quasi de suorum
sententia factum, adhibeantur Trebonius, Pansa, si
qui alii, scribantque ad Caesarem me, quidquid
fecerim, de sua sententia fecisse. Tulliae meae 4
morbus et imbecillitas corporis me exanimat, quam
tibi intelligo magnae curae esse, quod est mihi
gratissimum. De Pompeii exitu mihi dubium 5
numquam fuit; tanta enim desperatio rerum eius
omnium regum et populorum animos occuparat,
ut, quocumque venisset, hoc putarem futurum: non

Ep. 6, 2. *egò † non paul.* (W.). *e. p.* (W.) aut *e. modo p.* (m.). *ego nunc p.* Tunst., B. — † *Recipio* ... *considerarent* (MRIβh., nisi quod omnes *oppidum* — W. ex C. *Oppium* —, I. om. *et*, R. *iis*, Rβh. *consideratem*, B., sed is *oppidum*, W.). *R. tempore me ad Romam. Tu (Tu* l.*) n. ad Balbum et ad Oppium* (*ad B. et O.* l.), *quoniam* (vel *Tu n. adi O. et Balbum, q.*, ut Gron.) *iis placet me* (*me* l.) *pr. a.* .. *con-siderent* (W.)? An [*R.* .. *domo.*] (l.) *Tu n. ad O. et* * * *, *q. iis placeret me pr.* . . . *considerarent*, ut exciderit aliquid, unde penderet *quoniam* . . . *consid.* (W.)?

possum eius casum non dolere; hominem enim in-
6 tegrum et castum et gravem cognovi. De Fannio consoler te? perniciosa loquebatur de mansione tua; L. vero Lentulus Hortensii domum sibi et Caesaris hortos et Baias desponderat. Omnino haec eodem modo ex hac parte fiunt, nisi quod illud erat infinitum, omnes enim, qui in Italia manserant, hostium numero habebantur. Sed velim haec aliquando solu-
7 tiore animo. Quintum fratrem audio profectum in Asiam, ut deprecaretur; de filio nihil audivi, sed quaere ex Diochare, Caesaris liberto, quem ego non vidi, qui istas Alexandrea attulit: is dicitur vidisse euntem an iam in Asia. Tuas litteras, prout res postulat, exspecto, quas velim cures quam primum ad me perferendas. IIII. K. Decembr.

VII.

Scr. Brundisii a. d. XIV. Kalendas Ianuarias a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

1 Gratae tuae mihi litterae sunt, quibus accurate perscripsisti omnia, quae ad me pertinere arbitratus † est ea factum igitur, ut scribis, istis placere iisdem istis lictoribus me uti, quod concessum Sestio sit; cui non puto suos esse concessos, sed ab ipso datos, audio enim eum ea senatus consulta improbare, quae post discessum tribunorum facta sunt, quare poterit, si volet sibi constare, nostros lictores
2 comprobare. Quamquam quid ego de lictoribus, qui paene ex Italia decedere sim iussus? nam ad me misit Antonius exemplum Caesaris ad se litterarum, in quibus erat se audisse Catonem et L. Metellum

Ep. 6, 7. *vidisse e.* (Ern.). *v.* [*an*] *e.* B. Ep. 7, 1. † *est ea f.* (Mhβ., sed β *es tea f.,* W.). *es. F. est* (W. et Or.; R. *es. F.*) aut *es. Ita f. est* (W.; *es. Ita f.* I.) vel *es. Est ita f.* (W.). *es.* † *F.* Or. II., B. — *iisdem illis l.* (W.)? *iisdem l.* (W.)?

in Italiam venisse, Romae ut essent palam; id sibi non placere, ne qui motus ex eo fierent, prohiberique omnes Italia, nisi quorum ipse causam cognovisset; deque eo vehementius erat scriptum. Itaque Antonius petebat a me per litteras, ut sibi ignoscerem: facere se non posse, quin iis litteris pareret. Tum ad eum misi L. Lamiam, qui demonstraret illum Dolabellae dixisse, ut ad me scriberet, ut in Italiam quam primum venirem; eius me litteris venisse. Tum ille edixit ita, ut me exciperet et Laelium nominatim; quod sane nollem, poterat enim sine nomine res ipsa excipi. O multas et graves 3
offensiones! quas quidem tu das operam ut lenias, nec tamen nihil proficis, quin hoc ipso minuis dolorem meum, quod, ut minuas, tam valde laboras, idque velim ne gravere quam saepissime facere; maxime autem assequere, quod vis, si me adduxeris, ut existimem me bonorum iudicium non funditus perdidisse: quamquam quid tu in eo potes? nihil scilicet; sed, si quid res dabit tibi facultatis, id me maxime consolari poterit, quod nunc quidem video non esse, sed, si quid, ex eventis, ut hoc nunc accidit: dicebar debuisse cum Pompeio proficisci; exitus illius minuit eius officii praetermissi reprehensionem. Sed ex omnibus nihil magis tamen desideratur, quam quod in Africam non ierim: iudicio hoc sum usus, non esse barbaris auxiliis fallacissimae gentis rem publicam defendendam, praesertim contra exercitum saepe victorem. Non probant fortasse; multos enim viros bonos in Africam venisse audio et scio fuisse antea. Valde hoc loco urgeor: hic quoque opus est casu, *ut* aliqui sint ex eis aut, si potest, omnes, qui salutem anteponant; nam, si perseverant et obtinent, quid nobis futurum sit,

Ep. 7, 2. *re ipsa exc.* (m.)? 3. *casu, ut al.* (l.). *c., al. si* B. (*c., si al.* Sch.).

vides. Dices: „quid illis, si victi erunt?“ Honestior
4 est plaga. Haec me excruciant. Sulpicii autem con-
silium non scripsisti cur meo non anteponeres; quod
etsi non tam gloriosum est quam Catonis, tamen
et periculo vacuum est et dolore. Extremum est
eorum, qui in Achaia sunt: ii tamen ipsi se hoc
melius habent quam nos, quod et multi sunt uno
in loco et, quum *in* Italiam venerint, domum statim
venient. Haec tu perge, ut facis, mitigare et pro-
5 bare quam plurimis. Quod te excusas, ego vero et
tuas causas nosco et mea interesse puto te istic
esse, vel ut cum iis, quibus oportebit, agas, quae
erunt agenda de nobis, ut ea, quae egisti — in
primisque hoc velim animadvertas: multos esse
arbitror, qui ad Caesarem detulerint delaturive sint
me aut poenitere consilii mei aut non probare, quae
fiant; quorum etsi utrumque verum est, tamen ab
illis dicitur animo a me alienato, non quo ita esse
perspexerint, sed, totum ut hoc Balbus sustineat et
Oppius et eorum crebris litteris illius voluntas erga
me confirmetur et hoc plane ut fiat, diligentiam
adhibebis —; alterum est, cur te nolim discedere,
6 quod scribis † te flagitare: o rem miseram! quid
scribam? aut quid velim? breve faciam, lacrimae
enim se subito profuderunt: tibi permitto, tu con-
sule: tantum vide, ne hoc † temporis te obesse ali-
quid possit. Ignosce, obsecro te: non possum prae
fletu et dolore diutius in hoc loco commorari; tan-
tum dicam, nihil mihi gratius esse, quam quod eam
7 diligis. Quod litteras, quibus putas opus esse, curas
dandas, facis commode. Quintum filium vidi qui

Ep. 7, 4. *statim venient* (Sch.). *s. venerint* vulgo. 6. † *te flagitare* (C., Wurz.). *et fl.* M1. *effl.* M2, RIβh. *Tulliam te fl.* (W.) vel *Tulliam fl.* (Mal.) aut *istam fl.* (W.; Or. *i. effl.*) aut *te flagitari* (l. ex „libris vett.“, B.). — † *temporis te* (M1, Wurz.; *t. tui* M2; *t. tibi* cdd. Mal., — Z.? —, RI; *t. ubi* h.). *tempore isti* (Koch., B.) aut *t. iste* ɔ: Dolabella (W.).

Sami vidisset, patrem Sicyone: quorum deprecatio
est facilis; utinam illi, qui prius illum videbunt, me
apud eum velint adiutum tantum, quantum ego illos
vellem, si quid possem! Quod rogas, ut in bonam 8
partem accipiam, si qua sint in tuis litteris, quae
me mordeant, ego vero in optimam teque rogo, ut
aperte, quemadmodum facis, scribas ad me omnia
idque facias quam saepissime. Vale. XIIII. K. Ian.

VIII.

Scr. Brundisii a. d. VI. Kalendas Ianuarias a. u. c. 706.

CICERO ATTICO SAL.

Quantis curis conficiar, etsi profecto vides, tamen 1
cognosces ex Lepta et Trebatio. Maximas poenas
pendo temeritatis meae, quam tu prudentiam mihi
videri vis, neque te deterreo, quo minus id disputes
scribasque ad me quam saepissime; nonnihil enim
me levant tuae litterae hoc tempore. Per eos, qui
nostra causa volunt valentque apud illum, diligen-
tissime contendas opus est, per Balbum et Oppium
maxime, ut de me scribant quam diligentissime;
oppugnamur enim, ut audio, et a praesentibus quibus-
dam et per litteras: iis ita est occurrendum, ut rei
magnitudo postulat. Fufius est illic, mihi inimi- 2
cissimus; Quintus misit filium non solum sui de-
precatorem, sed etiam accusatorem mei: dictitat se a
me apud Caesarem oppugnari, quod refellit Caesar
ipse omnesque eius amici; neque vero desistit, ubi-
cumque est, omnia in me maledicta conferre. Nihil
mihi umquam tam incredibile accidit, nihil in his
malis tam acerbum. Qui ex ipso audissent, quum
Sicyone palam multis audientibus loqueretur, nefaria
quaedam ad me pertulerunt. Nosti genus, etiam

Ep. 7, 7. *videbunt* (g.). *viderunt* MRI., Wurz. *viderint* (Corr. conj., cdd. Regii, B.)?

expertus es fortasse: in me id est omne conversum. Sed augeo commemorando dolorem et facio etiam tibi; quare ad illud redeo: cura, ut huius rei causa dedita opera mittat aliquem Balbus. Ad quos videbitur, velim cures litteras meo nomine. Vale. VI. Kal. Ian.

IX.

Scr. Brundisii a. d. III. Nonas Ianuarias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego vero et incaute, ut scribis, et celerius, quam oportuit, feci nec in ulla sum spe, quippe qui exceptionibus edictorum retinear; quae si non essent sedulitate effectae et benevolentia tua, liceret mihi abire in solitudines aliquas: nunc ne id quidem licet. Quid autem me iuvat, quod ante initum tribunatum veni, si ipsum, quod veni, nihil iuvat? iam quid sperem ab eo, qui mihi amicus numquam fuit, quum iam lege etiam sim confectus et oppressus? *quoti*die iam Balbi ad me litterae languidiores, multaeque multorum ad illum, fortasse contra me. Meo vitio pereo: nihil mihi mali casus attulit, omnia culpa contracta sunt; ego enim, quum genus belli viderem, imparata et infirma omnia contra paratissimos, constitueram, quid facerem, ceperàmque consilium non tam forte quam mihi praeter ceteros
2 concedendum: cessi meis vel potius parui, ex quibus unus qua mente fuerit, is, quem tu mihi commendas, cognosces ex ipsius litteris, quas ad te et ad alios misit, quas ego numquam aperuissem, nisi res acta sic esset. Delatus est ad me fasciculus; solvi, si quid ad me esset litterarum: nihil erat, epistola Vatinio et Ligurio altera; iussi ad eos deferri; illi

Ep. 9, 1. *constitueram* (W.). *sit ueram* M 1, Wurz. *sciueram* Z., vc., M 2, Bess., Regii, R I. *iueram* M 3, Oxx. *statueram* Madvig., W. olim, B.

ad me statim ardentes dolore venerunt scelus hominis clamantes; epistolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. Hic Ligurius furere: se enim scire summo illum in odio fuisse Caesari; eum tamen non modo favisse, sed etiam tantam illi pecuniam dedisse honoris mei causa. Hoc ego dolore accepto volui scire, quid scripsisset ad ceteros; ipsi enim illi putavi perniciosum fore, si eius hoc tantum scelus percrebruisset: cognovi eiusdem generis. Ad te misi; quas si putabis illi ipsi utile esse reddi, reddes: nihil me laedent, nam, quod resignatae sunt, habet, opinor, eius signum Pomponia. Hac ille acerbitate initio navigationis quum usus esset, tanto me dolore affecit, ut postea iacuerim, neque nunc tam pro se quam contra me laborare dicitur. Ita omnibus rebus urgeor, quas 3
sustinere vix possum vel plane nullo modo possum; quibus in miseriis una est pro omnibus, quod istam miseram patrimonio, fortuna omni spoliatam relinquam: quare te, ut polliceris, videre plane velim — alium enim, cui illam commendem, habeo neminem, quoniam matri quoque eadem intellexi esse parata, quae mihi —; sed, si me non offendes, satis tamen habeto commendatam patruumque in eam, quantum poteris, mitigato. Haec ad te die natali meo scripsi, quo utinam susceptus non essem aut ne quid ex eadem matre postea natum esset! Plura scribere fletu prohibeor.

X.

Scr. Brundisii a. d. XII. Kalendas Februarias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Ad meas incredibiles aegritudines aliquid novi 1
accedit ex iis, quae de Q. Q. ad me afferuntur.

Ep. 9, 2. *Caesari; eum t.* (W.). *C.; illum t.* vulgo. *C.; hunc t.* Peter., B. — *nihil* W. *nil* vulgo. — *laedent* (W.). *laedet* vulgo. 3. *in eam* (l. mg. 1584). *in ea* vulgo.

P. Terentius, meus necessarius, operas in portu et scriptura Asiae pro magistro dedit: is Quintum filium Ephesi vidit VI. Idus Decembr. eumque studiose propter amicitiam nostram invitavit, quumque ex eo de me percontaretur, eum sibi ita dixisse narrabat, se mihi esse inimicissimum, volumenque sibi ostendisse orationis, quam apud Caesarem contra me esset habiturus, multa a se dicta contra eius amentiam, multa postea Patris simili scelere secum Quintum patrem locutum, cuius furorem ex iis epistolis, quas ad te misi, perspicere potuisti. Haec tibi dolori esse certo scio; me quidem excruciant, et eo magis, quod mihi cum illis ne querendi qui-
2 dem locum futurum puto. De Africanis rebus longe alia nobis, ac tu scripseras, nuntiantur, nihil enim firmius esse dicunt, nihil paratius; accedit Hispania et alienata Italia, legionum nec vis eadem nec voluntas, urbanae res perditae. Quid est, ubi acquiescam, nisi quamdiu tuas litteras lego? quae essent profecto crebriores, si quid haberes, quo putares meam molestiam minui posse; sed tamen te rogo, ut ne intermittas scribere ad me, quidquid erit, eosque, qui mihi tam crudeliter inimici sunt, si odisse non potes, accuses tamen, non ut aliquid proficias, sed ut tibi me carum esse sentiant. Plura ad te scribam, si mihi ad eas litteras, quas proxime ad te dedi, rescripseris. Vale. XII. K. Febr.

XI.

Scr. Brundisii a. d. VIII. Idus Martias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Confectus iam cruciatu maximorum dolorum, ne si sit quidem, quod ad te debeam scribere, facile

Ep. 10, 1. *narrabat se* (W.)? 2. *rogo, ut ne* (Wurz.). *r., ut* M1. *r., ne* M2 RIB. — *me tibi* (vc., cdd. Mal.)?

id exsequi possim: * hoc minus, quod res nulla est, quae scribenda sit, quum praesertim ne spes quidem ulla ostendatur fore melius. Ita iam ne tuas quidem litteras exspecto: quamquam semper aliquid afferunt, quod velim; quare tu quidem scribito, quum erit, cui des. Ego tuis proximis, quas tamen iampridem accepi, nihil habeo, quod rescribam; longo enim intervallo video immutata esse omnia: illa esse firma, quae † debeant, nos stultitiae nostrae gravissimas poenas pendere. P. Sallustio curanda sunt HS. xxx., 2
quae accepi a Cn. Sallustio: velim videas, ut sine mora curentur; de ea re scripsi ad Terentiam. Atque hoc ipsum iam prope consumptum est; quare id quoque velim cum illa videas, ut sit, qui utamur. Hic fortasse potero sumere, si sciam istic paratum fore; sed, priusquam id scirem, nihil sum ausus sumere. Qui sit omnium rerum status noster, vides: nihil est mali, quod non et sustineam et exspectem; quarum rerum eo gravior est dolor, quo culpa maior. Illa in Achaia non cessat de nobis detrahere: nihil videlicet tuae litterae profecerunt. Vale. VIII. Idus Mart.

XII.

Scr. Brundisii a. d. VIII. Idus Martias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Cephalio mihi a te litteras reddidit a. d. VIII. Id. Mart. 1
vesperi: eo autem die mane tabellarios miseram, quibus ad te dederam litteras; tuis tamen lectis litteris putavi iam aliquid rescribendum esse, ea re maxime,

Ep. 11, 1. *possim: * hoc* (W.). *p.: possum h.* (W.) aut *p.: nunc h.* aut *p.: nunc possum h.* (W.). *p., hoc* B. — † *debeant* (W.). *debebant* (W.) aut *debent* (β). *q. debeant* vulgo. 2. *Atqui hoc i.* (W.)? — *sustineam iam et* (W.)? Ep. 12, 1. *vesperi* (W.). *vespere* vulgo. — *putavi iam al.* (W.). *p. tamen al.* C. *p. tandem al.* I. *p. al.* (MR., vulgo)? — *esse ea re max.* (Wurz.). *e. eo m.* M2, RIβ. *esse m.* M1, vulgo.

quod ostendis te pendere animi, quamnam rationem sim Caesari allaturus profectionis meae tum, quum ex Italia discesserim. Nihil opus est mihi nova ratione: saepe enim ad eum scripsi multisque mandavi me non potuisse, quum cupissem, sermones hominum sustinere, multaque in eam sententiam — nihil enim erat, quod minus eum vellem existimare, quam me tanta de re non meo consilio usum esse —, posteaque, quum mihi litterae a Balbo Cornelio minore missae essent illum existimare Quintum fratrem „lituum“ meae profectionis fuisse — ita enim scripsit —, qui nondum cognossem, quae de me Quintus scripsisset ad multos, etsi multa praesens in praesentem acerbe dixerat et fecerat, tamen nihilo minus his verbis ad Caesarem scripsi:

2 „De Quinto fratre meo non minus laboro quam de me ipso, sed eum tibi commendare hoc meo tempore non audeo; illud dumtaxat tamen audebo petere abs te, quod te oro, ne quid existimes ab illo factum esse, quo minus mea in te officia constarent minusve te diligerem, potiusque semper illum auctorem nostrae coniunctionis fuisse meique itineris comitem, non ducem: quare ceteris in rebus tantum ei tribues, quantum humanitas tua amicitiaque vestra postulat; ego ei ne quid apud te obsim, id te vehementer etiam atque etiam rogo.“

3 Quare, si quis congressus fuerit mihi cum Caesare, etsi non dubito, quin is lenis in illum futurus sit idque iam declaraverit, ego tamen is ero, qui semper fui. Sed, ut video, multo magis est nobis laborandum de Africa, quam quidem tu scribis confirmari quotidie magis ad condicionis spem quam victoriae, quod utinam ita esset! sed longe aliter

Ep. 12, 1. *acerbe et dixerat* (W.)? — *minus de eo his* (W.)? 3. *magis ad c. spem q. ad v.* (W.)? *ad spem c. m. q. v.* (l. — ex Z.?)?

esse intelligo teque ipsum ita existimare arbitror,
aliter autem scribere, non fallendi, sed confirmandi
mei causa, praesertim quum adiungatur ad Africam
etiam Hispania. Quod me admones, ut scribam ad 4
Antonium et ad ceteros, si quid videbitur tibi opus
esse, velim facias id, quod saepe fecisti; nihil enim
mihi venit in mentem, quod scribendum putem.
Quod me audis erectiorem esse animo, quid putas,
quum videas accessisse ad superiores aegritudines
praeclaras generi actiones? tu tamen velim ne inter-
mittas, quoad eius facere poteris, scribere ad me,
etiamsi rem, de qua scribas, non habebis; semper
enim afferunt aliquid mihi tuae litterae. Galeonis
hereditatem crevi; puto enim cretionem simplicem
fuisse, quoniam ad me nulla missa est. VIII. Idus
Martias.

XIII.

Scr. Brundisii mense Martio a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

A Murenae liberto nihil adhuc acceperam littera- 1
rum. P. Siser reddiderat eas, quibus rescribo. De Servii patris litteris quod scribis, item, Quintum in Syriam venisse quod ais esse qui nuntient, ne id quidem verum est. Quod certiorem te vis fieri, quo quisque in me animo sit aut fuerit eorum, qui huc venerunt, neminem alieno intellexi; sed, quantum id mea intersit, existimare te posse certe scio: mihi quum omnia sint intolerabilia ad dolorem, tum maxime, quod in eam causam venisse me video, ut ea sola utilia mihi esse videantur, quae semper nolui.

Ep. 12, 4. *quoad eius* (mg. M., RI., vulgo). *quod e.* MB. — *nulla epistola missa* (W.)? Ep. 13, 1. † *P. Siser* (Or. II.)? — *certe* (MI., l. mg. 1584 ɔ: Z.). *certo* (R., a2, c. — ex C.? —, B.)? — *omnia sint* (MRIψ.). *o. sunt* (a2, clb.)? — *ut ea sola* (l. — ex Z.?). *ut s.* (MRIB.)?

P. Lentulum patrem Rhodi esse aiunt, Alexandreae
filium, Rhodoque Alexandream C. Cassium pro-
2 fectum esse constat. Quintus mihi per litteras satis-
facit multo asperioribus verbis, quam quum gra-
vissime accusabat: ait enim se ex litteris tuis in-
telligere tibi non placere, quod ad multos de me
asperius scripserit, itaque se poenitere, quod animum
tuum offenderit, sed se iure fecisse; deinde perscribit
spurcissime, quas ob causas fecerit; sed neque hoc
tempore nec antea patefecisset odium suum in me,
nisi omnibus rebus me esse oppressum videret.
Atque utinam vel nocturnis, quemadmodum tu scri-
pseras, itineribus propius te accessissem! nunc nec
ubi nec quando te sim visurus possum suspicari.
3 De coheredibus Fufidianis nihil fuit quod ad me
scriberes; nam et aequum postulant et, quidquid
4 egisses, recte esse actum putarem. De fundo Fru-
sinati redimendo iampridem intellexisti voluntatem
meam; etsi tum meliore loco res erant nostrae ne-
que tam mihi desperatum iri videbantur; tamen in
eadem sum voluntate: id quemadmodum fiat, tu
videbis. Et velim, quoad poteris, consideres, ut sit,
unde nobis suppeditentur sumptus necessarii: si
quas habuimus facultates, eas Pompeio tum, quum
id videbamur sapienter facere, detulimus; itaque tum
et a tuo villico sumpsimus et aliunde mutuati sumus,
quum Quintus quereretur per litteras sibi nos nihil
dedisse, qui neque ab illo rogati sumus neque ipsi
eam pecuniam aspeximus. Sed velim videas, quid
sit, quod confici possit, quidque mihi de omnibus
5 *rebus* des consilii, et causam nosti. Plura ne scri-

Ep. 13, 4. *neque* [*tum*] *m. desperaturi ita videbamur* (W.)? *tum* βh. *tamen* MI., 2 m., *tam* Zb., om. R., 1 cd. m.; *desperaturi* MRIβh., 2 m., ac., *desperatum iri* Zb.; *videbamur* RI., 1 m., βh. *videbantur* Zb., M., 2 m.; *ita*, quod habent MRIβh, om. Zb., 2 m. (sed hi duo, ut R., *desp. mihi v.*). *n. tam m. desp. iri videbantur* (B.)? — *quoad* M2, RI., vulgo). *quod* M1, B. — *villico* (M2, RI., vulgo). *vilico* M1,

bam, dolore impedior: si quid erit, quod ad quos scribendum meo nomine putes, velim, ut soles, facias, quotiesque habebis, cui des ad me litteras, † velim praetermittas. Vale.

XIV.

Scr. Brundisii mense Aprili a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Non me offendit veritas litterarum tuarum, quod 1
me quum communibus, tum praecipuis malis oppressum ne incipis quidem, ut solebas, consolari faterisque id fieri iam non posse: nec enim ea sunt, quae erant antea, quum, ut nihil aliud, comites me et socios habere putabam; omnes enim Achaici deprecatores itemque in Asia, quibus non erat ignotum, etiam quibus erat, in Africam dicuntur navigaturi: ita praeter Laelium neminem habeo culpae socium, qui tamen hoc meliore in causa est, quod iam est receptus; de me autem non dubito quin 2
ad Balbum et ad Oppium scripserit, a quibus, si quid esset laetius, certior factus essem, tecum etiam essent locuti: quibuscum tu de hoc ipso colloquare velim et ad me, quid tibi responderint, scribas, non quod ab isto salus data quidquam habitura sit firmitudinis, sed tamen aliquid consuli et prospici poterit: etsi omnium conspectum horreo, praesertim hoc genero, tamen, in tantis malis quid aliud velim, non reperio. Quintus pergit, ut ad me et Pansa 3
scripsit et Hirtius, isque item Africam petere cum ceteris dicitur. Ad Minucium Tarentum scribam et tuas litteras mittam: ad te scribam, numquid egerim. HS. xxx. potuisse mirarer, nisi multa de

B. — *omnibus rebus des* (Or.). *o. d.* vulgo. 5. † *velim pr.* (M.; *v. neminem pr.* β, *v. non pr.* h.). *nolim pr.* (vulgo) aut *v. ne pr.* (W. et B. conj.). Ep. 14, 2. *poterit; etsi ... genero; t.* (W.)?

Fufidianis praediis. Te avide tamen exspecto, quem videre, si ullo modo potest — * enim res —, pervelim: iam extremum concluditur; † ibi facile est, quid quale sit hic gravius existimare. Vale.

XV.

Scr. Brundisii prid. Idus Maias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quoniam iustas causas affers, quod te hoc tempore videre non possim, quaeso, quid sit mihi faciendum: ille enim ita videtur Alexandream tenere, ut eum scribere etiam pudeat de illis rebus, hi autem ex Africa iam affuturi videntur, Achaici, item ex Asia redituri ad eos aut libero aliquo loco commoraturi. Quid mihi igitur putas agendum? video difficile esse consilium, sum enim solus aut cum altero, cui neque ad illos reditus sit neque ab his ipsis quidquam ad spem ostendatur; sed tamen scire velim, quid censeas, idque erat cum aliis, cur te,
2 si fieri posset, cuperem videre. Minucium XII. sola curasse scripsi ad te antea: quod superest, velim videas, ut curetur. Quintus non modo non cum magna prece ad me, sed acerbissime scripsit, filius vero mirifico odio. Nihil fingi potest mali, quo non urgear; omnia tamen sunt faciliora quam peccati dolor, qui et maximus est et aeternus:

Ep. 14, 3. *te avide t. exsp.* (W.). An *Sed avide t. te e.* (W.)? *Et † advideo t. e.* MRIβ., Oxx. (*adhuc video* h.), B., sed is *tamen.* Te. — *potest —* * *enim* (W.). Excidit *postulat* (W.) aut *poscit* (g., B.). *potest e.* Z., h., Iac. *post e.* MRψβ. — † *ibi f. est, quid* (Z.). *ibi f. e.,* † *quod* MRI.; Oxx., B. *difficile* (Gron.) *e., quid id et quale sit, hic* (*hic* habet C. et l. ɔ: Z., om. MRI., vulgo) *gravius* (C., l.; *gravis* MRh.; *grave est* I.) *e.* (W.)? *tibi* (mg. l. 1584; *ubi* R.) *f. . . . exist.* (W.)? *tibi f. est* * * *, *quod quale sit, hic g. est e.,* ut exciderit subiectum verborum *t. f. est*, infinitivus aliqui cum obiecto aliquo neutrius generis, ad quod relatum fuerit *quod* (W.)? Ep. 15, 1. *Achaici, item* (I.). A. *item* B.

cuius peccati si socios essem habiturus † ego, quos
putavi, tamen esset ea consolatio tenuis; sed habet
aliorum omnium ratio exitum, mea nullum: alii
capti, alii interclusi non veniunt in dubium de
voluntate, eo minus scilicet, quum se expedierint
et una esse coeperint; ii autem ipsi, qui sua volun-
tate ad Fufium venerunt, nihil possunt nisi timidi
existimari; multi autem sunt, qui, quocumque modo
ad illos se recipere volent, recipientur. Quo minus
debes mirari non posse me tanto dolori resistere;
solius enim meum peccatum corrigi non potest, et
fortasse Laelii, sed quid me id levat? nam C. quidem
Cassium aiunt consilium Alexandream eundi muta-
visse. Haec ad te scribo, non ut queas tu meam 3
demere sollicitudinem, sed ut cognoscam, ecquid tu
ad ea afferas, quae me conficiunt; ad quae gener
accedit et cetera, quae fletu reprimor ne scribam,
quin etiam Aesopi filius me excruciat: prorsus nihil
abest, quin sim miserrimus. Sed ad primum rever-
tor, quid putes faciendum, occultene aliquo propius
veniendum, an mare transeundum; nam hic maneri
diutius non potest. De Fufidianis quare nihil potuit 4
confici? genus enim condicionis eius modi fuit, in
quo non solet esse controversia, quum ea pars,
quae videtur esse minor, licitatione expleri posset:
hoc ego non sine causa quaero; suspicor enim
coheredes dubiam nostram causam putare et eo
rem in integro esse malle. Vale. Pr. Idus Maias.

Ep. 15, 2. † *ego, quos* (W.). *eos, q.* (Corr.) aut *quos ego* (F.). *ego, q.* B. 3. *q. tu meam demere* (W.). An *q. m. tu d.* (W.)? *queam tuam d.* vc.; *quem tuam d.* M. *queas tu d.* mg. M., RI., vulgo. 4. *expl. possit* (Or. ex Corr. conj., Madvig.)? — *hoc ego* (W.). *haec e.* vulgo. — *esse malle. Vale* (c. ɔ: C., l. ɔ: Z.). *e. V.* MRI., vulgo.

XVI.

Scr. Brundisii a. d. III. Nonas Iunias a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Non meo vitio fit, hoc quidem tempore — ante enim est peccatum —, ut me ista epistola nihil consoletur; nam et exigue scripta est et suspiciones magnas habet non esse ab illo, quas animadvertisse te existimo. De obviam itione ita faciam, ut suades. Neque enim ulla de adventu eius opinio est neque, si qui ex Asia veniunt, quidquam auditum esse dicunt de pace, cuius ego spe in hanc fraudem incidi: nihil video, quod sperandum putem, nunc praesertim, quum ea plaga in Asia sit accepta, in Illyrico, in Cassiano negotio, in ipsa Alexandrea, in urbe, in Italia; ego vero, etiamsi rediturus ille est, qui adhuc bellum gerere dicitur, tamen ante reditum
2 eius negotium confectum iri puto. Quod autem scribis quandam laetitiam bonorum esse commotam, ut sit auditum de litteris, tu quidem nihil praetermittis, in quo putes aliquid solatii esse, sed ego non adducor quemquam bonum ullam salutem putare mihi tanti fuisse, ut eam peterem ab illo, et eo minus, quod huius consilii iam ne socium quidem habeo quemquam. Qui in Asia sunt, rerum exitum exspectant. Achaici etiam Fufio spem deprecationis † afferunt: horum et timor idem fuit primo, qui meus, et constitutum; mora Alexandrina causam
3 illorum correxit, meam evertit. Quamobrem idem a te nunc peto, quod superioribus litteris, ut, si quid in perditis rebus dispiceres, quod mihi putares faciendum, me moneres: si recipior ab his — quod vides non fieri —, tamen, quoad bellum erit, quid

Ep. 16, 1. *obviam it.* (vulgo ante Or.). *obviam it.* Or., B. 2. † *afferunt* (Or. II., W.). *auferunt* (m.) aut *A. etiam* (an *iam?*) *F. spem nullam d. aff.* (W.).

agam aut ubi sim, non reperio; sin iactor aut reiicior, eo minus; itaque tuas litteras exspecto easque ut ad me sine dubitatione scribas rogo. Quod suades, 4
ut ad Quintum scribam de iis litteris, facerem, si me quidquam istae litterae delectarent; etsi quidam scripsit ad me his verbis: „ego, ut in his malis, Patris sum non invitus; essem libentius, si frater tuus ea de te loqueretur, quae ego audire vellem.“ Quod ais illum ad te scribere me sibi nullas litteras remittere, semel ab ipso accepi: ad eas Cephalioni dedi, qui multos menses tempestatibus retentus est. Quintum filium ad me acerbissime scripsisse iam ante ad te scripsi. Extremum est, quod te orem, 5
si putas rectum esse et a te suscipi posse, cum Camillo communices, ut Terentiam moneatis de testamento: tempora monent, ut videat, ut satisfaciat, quibus debet. Auditum ex Philotimo est eam scelerate quaedam facere: credibile vix est, sed certe, si quid est, quod fieri possit, providendum est. De omnibus rebus velim ad me scribas, et maxime, quid sentias de ea, in qua tuo consilio egeo, etiam si nihil excogites, id enim mihi erit pro desperato. III. Non. Iun.

XVII.

Scr. Brundisii a. d. XVII. Kalendas Quinctiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Properantibus tabellariis alienis hanc epistolam 1
dedi: eo brevior est et quod eram missurus nostros. Tullia mea venit ad me pr. Idus Iunias deque tua erga se observantia benevolentiaque mihi plurima exposuit litterasque reddidit trinas; ego autem ex

Ep. 16, 3. *iactor aut reiicior* (c. ɔ: C., l. ɔ: Z.). Om. *a. r.* vulgo. 4. *de iis litt.* (Or.). *de his l.* vulgo. 5. *excogites* (W.). *excogitas* vulgo.

ipsius virtute, humanitate, pietate non modo eam
voluptatem non cepi, quam capere ex singulari filia
debui, sed etiam incredibili sum dolore affectus, tale
ingenium in tam misera fortuna versari idque ac-
cidere nullo ipsius delicto, summa culpa mea: ita-
que a te neque consolationem iam, qua cupere te
uti video, nec consilium, quod capi nullum potest,
exspecto teque omnia quum superioribus saepe
litteris, tum proximis tentasse intelligo. Ego cum
Sallustio Ciceronem ad Caesarem mittere cogitabam;
Tulliam autem non videbam esse causam cur diu-
tius mecum tanto in communi maerore retinerem,
itaque matri eam, quum primum per ipsam liceret,
eram remissurus. Pro ea, quam ad modum con-
solantis scripsisti, putato ea me scripsisse, quae tu
2 ipse intelliges responderi potuisse. Quod Oppium
tecum scribis locutum, non abhorret a mea suspi-
cione eius oratio; sed non dubito, quin istis per-
suaderi nullo modo possit ea, quae faciant, mihi
probari posse, quoquo modo loquar: ego tamen utar
moderatione, qua potero; quamquam, quid mea
intersit, ut eorum odium *ne* subeam, non intelligo.
3 Te iusta causa impediri, quo minus ad nos venias,
video, idque mihi valde molestum est. Illum [ab]
Alexandrea discessisse nemo nuntiat, constatque ne
profectum quidem illim quemquam post Idus Martias
nec post Idus Decembr. ab illo datas ullas litteras,
ex quo intelligis illud de litteris a. d. v. Idus Febr.
datis — quod inane esset, etiamsi verum esset —
non verum esse. L. Terentium discessisse ex Africa
scimus Paestumque venisse: quid is afferat aut quo-
modo exierit aut quid in Africa fiat, scire velim;
dicitur enim per Nasidium emissus esse: id quale

Ep. 17, 1. *itaque eam tibi iam, quum* (l. mg. 1584)? *i. ematiam cum* M. *i. Emathiam, cum* RI. — *putato* [*ea*] *me* (W.)? *P. tanta eo me* MRIβh., Oxx. (C., ut a1, *Pudet* pro *P.*). — *intelliges* (W.). *intelligis* vulgo.

sit, velim, si inveneris, ad me scribas. De HS. x., ut scribis, faciam. Vale. xvII. Kal. Quinctiles.

XVIII.

Scr. Brundisii a. d. XII. Kalendas Quinctiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

De illius Alexandrea discessu nihil adhuc rumoris 1
contraque opinio valde esse impeditum: itaque nec mitto, ut constitueram, Ciceronem et te rogo, ut me hinc expedias; quodvis enim supplicium levius est hac permansione. Hac de re et ad Antonium scripsi et ad Balbum et ad Oppium: sive enim bellum in Italia futurum est sive classibus utetur, hic esse me minime convenit; quorum fortasse utrumque erit, alterum certe. Intellexi omnino ex 2
Oppii sermone, quem tu mihi scripsisti, quae istorum ira esset, sed, ut eam flectas, te rogo. Nihil omnino iam exspecto nisi miserum, sed hoc perditius, in quo nunc sum, fieri nihil potest: quare et cum Antonio loquare velim et cum istis et rem, *ut* poteris, expedias et mihi quam primum de omnibus rebus rescribas. Vale. xII. Kal. Quinctil.

XIX.

Scr. Brundisii a. d. XI. Kalendas Sextiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Quum tuis dare possem litteras, non praetermisi, 1
etsi, quod scriberem, non habebam. Tu ad nos et rarius scribis, quam solebas, et brevius, credo, quia nihil habes, quod me putes libenter legere aut audire posse; verumtamen velim, *si* quid erit, quale-

Ep. 17, 3. *XVII.* (M. ad Fam. XIV, 11). *XVIII.* vulgo. Ep. 19, 1. *quod scrib.* (Ern.). *quid s.* vulgo. — *velim, quidquid erit* (Klotz.)? *v. quid e.* MRI., Oxx., a2, c.; *v., quod e.* l. *v., si quid e.* (a1, B.).

cumque erit, scribas, est autem unum, quod mihi sit optandum, si quid agi de pace possit, quod nulla equidem habeo in spe, sed, quia tu leviter interdum significas, cogis me sperare, quod optandum vix
2 est. Philotimus dicitur Id. Sext.: nihil habeo de illo amplius. Tu velim ad ea mihi rescribas, quae ad te antea scripsi: mihi tantum temporis satis est, dum, ut in pessimis rebus, aliquid caveam, qui nihil umquam cavi. Vale. XI. Kal. Sextil.

XX.

Scr. Brundisii a. d. XVI. Kalendas Septembres a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 XVII. K. Septembres venerat die XXVIII. Seleucea Pieria C. Trebonius, qui se Antiocheae diceret apud Caesarem vidisse Quintum filium cum Hirtio; eos de Quinto, quae voluissent, impetrasse, nullo quidem negotio: quod ego magis gauderem, si ista nobis impetrata quidquam ad spem explorati haberent; sed et alia timenda sunt ab aliis et, ab hoc ipso quae dantur, ut a domino, rursus in eiusdem sunt
2 potestate. Etiam Sallustio ignovit: omnino dicitur nemini negare, quod ipsum est suspectum, notionem eius differri. M. Gallius Q. f. mancipia Sallustio reddidit: is venit, ut legiones in Siciliam traduceret: eo protinus iturum Caesarem Patris; quod si faciet, ego, quod ante mallem, aliquo propius accedam. Tuas litteras ad eas, quibus a te proxime consilium petivi, vehementer exspecto. Vale. XVI. Kal. Septembres.

XXI.

Scr. Brundisii a. d. VI. Kalendas Septembres a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Accepi VI. Kal. Sept. litteras a te datas XII. Kal. doloremque, quem ex Quinti scelere iampridem

acceptum iam abieceram, lecta eius epistola gra-
vissimum cepi: tu, etsi non potuisti ullo modo
facere, ut mihi illam epistolam non mitteres, tamen
mallem non esse missam. Ad ea autem, quae scribis
de testamento, videbis, quid et quomodo: de nummis
et illa sic scripsit, ut ego ad te antea, et nos, si
quid opus erit, utemur ex eo, de quo scribis. Ille 2
ad Kal. Sept. Athenis non videtur fore: multa eum
in Asia dicuntur morari, maxime Pharnaces. Legio
XII., ad quam primam Sulla venit, lapidibus † egisse
hominem dicitur; nullam putant se commoturam.
Illum arbitrabantur protinus Patris in Siciliam; sed,
si hoc ita est, huc veniat necesse est. Ac mallem
illim, aliquo enim modo hinc evasissem: nunc me-
tuo, ne sit exspectandum et cum reliquis etiam loci
gravitas huic miserrimae perferenda. Quod me 3
mones, ut ea, quae *loquar*, ad tempus accommodem,
facerem, si res pateretur et si ullo modo fieri posset,
sed in tantis nostris peccatis tantisque nostrorum
iniuriis nihil est, quod aut facere dignum nobis
aut simulare possim. Sullana confers, in quibus
omnia genere ipso praeclarissima fuerunt, modera-
tione paullo minus temperata; haec autem eiusmodi
sunt, ut obliviscar *mei* multoque malim, quod omni-
bus sit melius, *quam* quorum utilitate meam iunxi.
Tu ad me tamen velim quam saepissime scribas,
eoque magis, quod praeterea nemo scribit ac, si
omnes, tuas tamen maxime exspectarem. Quod
scribis illum per me Quinto fore placatiorem, scripsi

Ep. 21, 1. *grav. accepi* (M 1)? *gr. caepi* Wurz. — *testamento*: *v.* (W.)? 2. † *egisse* (Or. II.) B. sine †. *exegisse* (W.) aut *eiecisse* (Or.) aut *e castris eg.* (W.). 3. *ea, qnae loquar, ad* (W.). *ea quae ad* M. Wurz., *β. ea ad* R. *ea videam, quae ad* I. *me meaque ad* Koch conj., B. — *melius, quam quorum* (Madvig. Adv.). *m.*, *quorum* vulgo. — *utilitate meam* (W.). *utilitatem eam* Wurz. *utilitatem meam* MRIβhψ. *utilitati m.* (a., B.)

ad te antea eum statim Quinto filio omnia tribuisse, nostri nullam mentionem. Vale.

XXII.

Scr. Brundisii exeunte mense Sextili (post VI. K. Sept.) a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Diligenter mihi fasciculum reddidit Balbi tabellarius; accepi enim a te litteras, quibus videris vereri, ut epistolas illas acceperim: quas quidem vellem mihi numquam redditas; auxerunt enim mihi dolorem *nec*, si in aliquem incidissent, quidquam novi attulissent, quid enim tam pervulgatum quam illius in me odium et genus hoc litterarum? quas ne Caesar quidem ad istos videtur misisse quo illius improbitate offenderetur, sed, credo, uti notiora nostra mala essent. Nam, quod te vereri scribis, ne illi obsint, eique rei mederi, ne rogari quidem se passus est de illo: quod quidem mihi molestum non est; illud molestius, istas impetrationes nostras
2 nihil valere. Sulla, ut opinor, cras erit hic cum Messalla: currunt ad illum pulsi a militibus, qui se negant usquam, nisi acceperint. Ergo ille huc veniet — quod non putabant —, tarde quidem, itinera enim ita facit, ut multos dies in † oppidum ponat, Pharnaces autem, quoquo modo aget, afferet moram. Quid mihi igitur censes? iam enim corpore vix sustineo gravitatem huius caeli, quae mihi laborem affert in dolore. An his illuc euntibus mandem, ut me excusent, ipse accedam propius? quaeso, attende, et me, quod adhuc saepe rogatus non fecisti,

Ep. 22, 1. *quas ne Caesar* (Kayser.). *quod ne C.* vulgo. — *misisse quo* (Ern.). *m.* [*quasi*] *quo* B. 2. *in † oppidum p.* (W.). *in oppidis p.* (a., 1. — ex Z.?)? An *in oppidorum * p.*, ut exciderit *legationibus* simileve aliquid (W.)? *in o. p.* vulgo.

consilio iuva: scio rem difficilem esse, sed, ut *in* malis, etiam illud mea magni interest, te ut videam: profecto aliquid profecero, si id acciderit. De testamento, ut scribis, animadvertes.

XXIII.

Scr. Brundisii a. d. VII. Idus Quinctiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

Quod ad te scripseram, ut cum Camillo com- 1
municares, de eo Camillus mihi scripsit *te* secum
locutum. Tuas litteras exspectabam, nisi illud qui-
dem mutari, si aliter est et oportet, non video
posse; sed, quum ab illo accepissem litteras, desi-
deravi tuas — etsi putabam te certiorem factum
non esse —, modo valeres, scripseras enim te quo-
dam valetudinis genere tentari. Agusias quidam 2
Rhodo venerat VIII. Idus Quinct.: is nuntiabat Quin-
tum filium ad Caesarem profectum IIII. Kal. Iun.,
Philotimum Rhodum pridie eum diem venisse, habere
ad me litteras. Ipsum Agusium audies; sed tardius
iter faciebat: eo feci, ut celeriter eunti darem. Quid
sit in iis litteris, nescio, sed mihi valde Quintus
frater gratulatur: equidem in meo tanto peccato
nihil ne cogitatione quidem assequi possum, quod
mihi tolerabile possit esse. Te oro, ut de hac misera 3
cogites, et illud, de quo ad te proxime scripsi, ut
aliquid conficiatur ad inopiam propulsandam, et
etiam de ipso testamento. Illud quoque vellem an-
tea, sed omnia timuimus: melius quidem in pessimis
nihil fuit discidio. Aliquid fecissemus † ut uiui vel

Ep. 22, 2. *malis, etiam* (W. et Klotz.). *m. Etiam* (vulgo)? Ep. 23, 1. *tuas . . . . scr.* (W.). *t.; etsi . . Modo v.! scr.* vulgo. 2. *pridie eius diei* (a 2, c. ɔ: C.?)? — *ut celeriter* (β, ml.). *ut eo cel.* M., Wurz., Zb., I., Oxx., h., sed is *ei; ut has c.* R. *ut* [*eo*] c.B. 3. *in pessimis rebus n.* (W.)? — † *ut uiui* (M., Wurz., RIβh.). *ut viri* (Panthagath., B.)? *vel vini* (W.; *ut vini* b.)? an in *ut uiui* aliud Dolabellae peccatum latet?

tabularum novarum nomine vel nocturnarum expugnationum † vel in Metellae vel omnium malorum: nec res perisset et videremur aliquid doloris virilis habuisse. Memini omnino tuas litteras, sed et tempus illud; etsi quidvis praestitit: nunc quidem ipse videtur denuntiare; audimus enim † de staturi elodi. Generumne nostrum potissimum * * *, ut † hoc vel tabulas novas? placet mihi igitur et item tibi nuntium remitti. Petet fortasse tertiam pensionem: considera igitur, tumne, quum ab ipso nascetur, an prius. Ego, si ullo modo potuero, vel nocturnis itineribus experiar, ut te videam: tu et hoc et si quid erit, quod intersit mea scire, scribas velim. Vale.

XXIV.

Scr. Brundisii a. d. VIII. Idus Sextiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quae dudum ad me et quae etiam bis ad Tulliam de me scripsisti, ea sentio esse vera: eo sum miserior — etsi nihil videbatur addi posse —, quod mihi non modo irasci gravissima iniuria accepta, sed ne dolere quidem impune licet. Quare istuc feramus, quod quum tulerimus, tamen eadem erunt perpetienda, quae tu ne accidant ut caveamus mones; ea enim est a nobis contracta culpa, *ut* omni statu omnique populo eundem exitum habitura videatur.

Ep. 23, 3. *exp. villae Metellae* (Or.)? *exp. Met.* (W.)? *e. vel in M.* Z., Wurz. *e. vel M.* MRI., vulgo. — *malorum: nec* (vulgo). *m., n.* B. — *sed etiam tempus* (W.)? — *renuntiare* (Gron.)? — *de statu rei p.: o di! g.* (m.) aut *de st. urbis: o di! g.* (Gron.). — *pot. * * *, ut † hoc vel t.* (W.). Scripsit Cicero fere sic: *pot. tam esse perditum* (vel *sceleratum* vel *improbum*), *ut cogitet vel t.* (W.). *pot., ut hoc, vel t.* vulgo. — *et hoc* (W.). *et haec* vulgo. Ep. 24, 1. *etiam bis ad* (W.). *e. ad me bis ad* Z. *e. ad me visat* MIβ. (Rh.). *e. ante bis ad* (a2, c., sed hi sine *bis*, v., B.)?

Sed ad meam manum redeo, erunt enim haec 2
occultius agenda. Vide, quaeso, etiam nunc de testamento, quod tum factum *est*, quum illa haerere coeperat. Non, credo, te commovit, neque enim rogavit ne me quidem; sed, quasi ita sit, quoniam in sermonem iam venisti, poteris eam monere, ut alicui committat, cuius extra periculum huius belli fortuna sit: equidem tibi potissimum velim, si idem illa velit; quam quidem celo miseram me hoc timere. De illo altero, scio equidem venire nunc nihil posse, sed seponi et occultari possunt, ut extra ruinam
sint eam, quae impendet; nam, quod scribis nostra 3
et tua Tulliae fore parata, tua credo, nostra quae poterunt esse? De Terentia autem, mitto cetera, quae sunt innumerabilia: quid ad hoc addi potest? scripseras, ut HS. XII. permutarem, tantum esse reliquum de argento; misit illa CCIↃↃ. mihi et ascripsit tantum esse reliquum: quum hoc tam parvum de parvo detraxerit, perspicis, quid in
maxima re fecerit. Philotimus non modo nullus 4
venit, sed ne per litteras quidem aut per nuntium certiorem facit me, quid egerit. Epheso qui veniunt, ibi se eum de suis controversiis in ius adeuntem vidisse nuntiant, quae quidem — ita enim veri simile est — in adventum Caesaris fortasse reiiciuntur: ita aut nihil puto eum habere, quod putet ad me celerius perferendum, et eo me magis esse despectum, aut etiam, si quid habet, id nisi omnibus suis negotiis confectis ad me referre non curat; ex

Ep. 24, 2. *redeo, erunt* (W.; *r., sunt* l.). † *reddiderint* MRIβh., Oxx., B. *redii; erunt* (Klotz.)? — *factum est, quum* (W.). *f., q.* vulgo. — *rogavit ne* (W.). *r., ne* vulgo. — *velit* (W.). *vellet* vulgo. — *nihil* (W.). *nil* vulgo. 3. *scribis nostra* (a1). *s. nobis n.* vulgo (*s. n., n.* Or. II.). — *fecerit. Ph.* (W.). *f.? Ph.* vulgo. 4. *et eo me* (RI., vulgo). *ut eo me* Mβh. *aut eo me* Ursin., B. — *aut etiam, si* (W.). *aut, etiamsi* vulgo. *ut, e.* MRI., B. — *ad me perferre* (W.)? — *curat* (m., l. mg. 1584). *curet* MRIβh., Oxx., B.

quo magnum equidem capio dolorem, sed non tantum, quantum videor debere, nihil enim mea minus interesse puto, quam quid illinc afferatur: id quamobrem, te intelligere certe scio. Quod me mones de vultu et oratione ad tempus accommodanda, etsi difficile est, tamen imperarem mihi, si mea quidquam interesse putarem. Quod scribis litteris putare Africanum negotium confici posse, vellem scriberes, cur ita putares, mihi quidem nihil in mentem venit, quare id putem fieri posse: tu tamen velim, si quid erit, quod consolationis aliquid habeat, scribas ad me, sin, ut perspicio, nihil erit, scribas id ipsum; ego ad te, si quid audiero citius, scribam. Vale. VIII. Idus Sextil.

XXV.

Scr. Brundisii a. d. III. Nonas Quinctiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

1 Facile assentior tuis litteris, quibus exponis pluribus verbis nullum *esse* consilium, quo a te possim
iuvari: consolatio certe nulla est, quae levare possit
dolorem meum; nihil est enim contractum casu —
nam id esset ferendum —, sed omnia fecimus iis
erroribus et miseriis et animi et corporis, quibus
proximi utinam mederi maluissent! Quamobrem,
quoniam neque consilii tui neque consolationis cuiusquam spes ulla mihi ostenditur, non quaeram haec
a te posthac: tantum velim, ne intermittas, scribas
ad me, quidquid veniet tibi in mentem, quum habebis,
cui des, et dum erit, ad quem des, quod longum
2 non erit. Illum discessisse Alexandrea rumor est
non firmus, ortus ex Sulpicii litteris, quas cuncti

Ep. 24, 4. *quamobrem faciam, te* (W.)? — *certe* (MRI., l. mg. 1584). *certo* v., B. 5. *putare A.* (MRIac.). *p. te A.* (g., B.)? *Q. te scribis l. p. A.* (W.)? Ep. 25, 1. *nullum esse cons.* (W.). *n. c.* MRψβh, B. *n. te habere c.* (Iacl.)? — *consolationis usquam spes* (Madv. Adv.)?

postea nuntii confirmarunt: quod verum an falsum sit, quoniam mea nihil interest, utrum malim, nescio. Quod ad te iampridem de testamento scripsi, apud † epistolas velim, ut possim, adversas. Ego huius miserrimae † facultate confectus conflictor: nihil umquam simile natum puto; cui si qua re consulere aliquid possum, cupio a te admoneri. Video eandem esse difficultatem, quam in consilio dando ante; tamen hoc me magis sollicitat quam omnia. In pensione secunda caeci fuimus: aliud mallem, sed praeteriit. Te oro, ut in perditis rebus, si quid cogi confici potest, quod sit in tuto, ex argento atque satis multa ex supellectile, des operam; iam enim mihi videtur adesse extremum nec ulla fore condicio pacis eaque, quae sunt, etiam sine adversario peritura. Haec etiam, si videbitur, cum Terentia loquere opportune: non queo omnia scribere. Vale. III. Non. Quinctil.

Ep. 25, 3. † *ep. v., ut p., adversas* (ZMRI., sed I. *adversus,* β, cdd. m., B., sed, ut b. et h., *advertas,* W.). *εὔπιστον* (b. conj.) *tabulas, ut possint* (b.), *adservatas* (vel *adservari*). *Ego* (W.)? — *mis. infelicitate conf.* (Or. II.)? *mis. fatuitate* (R.)? — *afflictor* (W.)? — *cogi conficique* (Iacl.)? — *loquere* (βhψac.). *loqueretur* MRq. *loquetor* (an, ut I., *loquitur*) A. *loquitor* (m. conj., l.)? *loquere tu* Or. II., B.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER DUODECIMUS.

I.

Scr. in Arpinati a. d. VIII. Kalendas (Iunias?) a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

1 Undecimo die, postquam a te discesseram, hoc litterularum exaravi egrediens e villa ante lucem, atque eo die cogitabam in Anagnino, postero autem in Tusculano, ibi unum diem: v. Kalend. igitur ad constitutum; atque utinam continuo ad complexum meae Tulliae, ad osculum Atticae possim currere! quod quidem ipsum scribe, quaeso, ad me, ut, dum consisto in Tusculano, sciam, quid garriat, sin rusticatur, quid scribat ad te, eique interea aut scribes salutem aut nuntiabis, itemque Piliae. Et tamen, etsi continuo congressuri sumus, scribes ad me, si quid habebis.

2 Quum complicarem hanc epistolam, noctuabundus ad me venit cum epistola tua tabellarius, qua lecta de Atticae febricula scilicet valde dolui: reliqua, quae exspectabam, ex tuis litteris cognovi omnia; sed, quod scribis „igniculum matutinum * *,“ γεροντι-

Ep. 1, 2. *mat.* * * γερ. (W.). Excidit γεροντικὸν esse (Sch.) aut γερ. solum (l. mg. 1584, B.).

κώτερον est memoriola vacillare: ego enim IIII. Kal. Axio dederam, tibi III., Quinto, quo die venissem, id est II. Kal. Hoc igitur habebis, novi nihil. Quid ergo opus erat epistola? quid, quum coram sumus et garrimus, quidquid in buccam? est profecto quiddam *λέσχη*, quae habet, etiamsi nihil subest, collocutione ipsa suavitatem.

II.

Scr. Romae exeunte mense Aprili an ineunte Maio a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

Hic rumor est Statium Murcum perisse naufragio, 1
Asinium delatum vivum in manus militum, L. naves delatas Uticam reflatu hoc, Pompeium non comparere nec in Balearibus omnino fuisse, ut Paciaecus affirmat; sed auctor nullius rei quisquam. Habes, quae, dum tu abes, locuti sunt. Ludi interea Prae- 2
neste: ibi Hirtius et isti omnes; et quidem ludi dies VIII: quae coenae! quae deliciae! Res interea fortasse transacta est: o miros homines! At Balbus aedificat; *τί γὰρ αὐτῷ μέλει*; verum si quaeris, homini non recta, sed voluptaria quaerenti nonne *βεβίωται*? tu interea dormis. Iam explicandum est *πρόβλημα*, si quid acturus es: si quaeris, quid putem, ego † fructum puto. Sed quid multa? iam te videbo, et quidem, ut spero, de via recta ad me; simul enim et diem Tyrannioni constituemus et si quid aliud.

Ep. 1, 2. *II. Kal.* (m.). *prid. Kal.* Or., B. *V. Kal.* MRI. Ep. 2, 1. *relatas* (W.)? — *Balear.* (MRI., vulgo). *Baliar.* (B.)? — *ego transactum* (Or. vel, ut Moser, *peractum* vel, ut Sch., *confectum*) *negotium p.* (W.)? An *ego fractum illum p.* (W.)?

III.

Scr. in Tusculano mense Quinctili a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

1 Unum te puto minus blandum esse quam me, aut, si uterque nostrum est aliquando adversus aliquem, inter nos certe numquam sumus: audi igitur me hoc *ἀγοητεύτως* dicentem: ne vivam, mi Attice, si mihi non modo Tusculanum, ubi ceteroqui sum libenter, sed *μακάρων νῆσοι* tanti sunt, ut sine te sim tot dies; quare obduretur hoc triduum, ut te quoque ponam in eodem *πάθει*, quod ita est profecto. Sed velim scire, hodiene statim de auctione, et quo die venias: ego me interea cum libellis, ac moleste fero Vennonii me historiam non habere.
2 Sed tamen, ne nihil de re, nomen illud, quod a Caesare, tres habet condiciones, aut emptionem ab hasta — perdere malo, etsi praeter ipsam turpitudinem hoc ipsum puto esse perdere —, aut delegationem a mancipe annua die — quis erit, cui credam, aut quando † iste Metonis annus veniet? —, aut Vettieni condicionem semisse: *σκέψαι* igitur. Ac vereor, ne iste iam auctionem nullam faciat, sed ludis factis Olympo subsidio currat, ne talis vir *ἀλογηθῇ*; sed *μελήσει*. Tu Atticam, quaeso, cura et ei salutem et Piliae, Tulliae quoque verbis, plurimam.

Ep. 3, 1. *me, aut, si* (m'ri ɔ: MRI. in altero huius ep. exemplari, quod exstat XVI, 5., c. in alt. ex.). *me, et, si* vc., MRI., B. — *hoc me* (m'.)? — *a. aut quo die* (c. — ex C.? — in alt. ex.)? 2. *Caesare*, tres*, ut exciderit *est* vel *habeo* vel simile aliquid (W.)? — *ad mancipem* (W.)? — *q.* † *iste* (m'ri, c. in alt. ex.; *ipse* MRI.) *Metonis* (W.). B. sine †. *q. ille M.* (W.) aut *q. M.* (W.). — *condicionem semisse* (l.). *conditiones emissem* MRI., sed I. *emisse*, h. *conditionis emisse* m'ri, c. in alt. ex. (sed ea *esse*). *conditione semissem* Rβ., Regii, B. — *Olympo* m'ri. † *clypo* ZM (*clippo* I., *Clypso* Rβ.), B.

IV.

Scr. in Tusculano mense Quinctili. a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

O gratas tuas mihi iucundasque litteras! quid 1 quaeris? restitutus est mihi dies festus; angebar enim, quod Tiro *ἐνερευθέστερον* te sibi esse visum dixerat: addam igitur, ut censes, unum diem. Sed 2 de Catone *πρόβλημα Ἀρχιμήδειον* est: non assequor, ut scribam, quod tui convivae non modo libenter, sed etiam aequo animo legere possint; quin etiam, si a sententiis eius dictis, si ab omni voluntate consiliisque, quae de re publica habuit, recedam *ψιλῶς*que velim gravitatem constantiamque eius laudare, hoc ipsum tamen istis odiosum *ἄκουσμα* sit. Sed vere laudari ille vir non potest, nisi haec ornata sint, quod ille ea, quae nunc sunt, et futura viderit et ne fierent contenderit et facta ne videret vitam reliquerit: horum quid est, quod Aledio probare possimus? Sed cura, obsecro, ut valeas, eamque, quam ad omnes res adhibes, in primis ad convalescendum adhibe prudentiam.

V.

Scr. in Tusculano mense Quinctili a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

Q. pater quartum vel potius millesimum nihil 1 sapit, qui laetetur Luperco filio et Statio, ut cernat duplici dedecore cumulatam domum; addo etiam Philotimum tertium: o stultitiam, nisi mea maior esset, singularem! quod autem os in hanc rem *ἔρανον* a te? fac non ad *διψῶσαν κρήνην*, sed ad *Πειρήνην* eum venisse *aut ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειοῦ*

Ep. 5, 1. *venisse aut* (l. 1584). *aut* om. MRI. *v. et* l. conj., B.

[† *νετρηνην*], ut scribis, haurire, in tantis suis praesertim angustiis: *ποῖ ταῦτ' ἄρα ἀποσκήψει*; sed ipse
2 viderit. Cato me quidem delectat, sed etiam Bassum Lucilium sua. De Caelio tu quaeres, ut scribis; ego nihil novi: noscenda est natura, non facultas modo. De Hortensio et Virginio tu, si quid dubitabis; etsi, quod magis placeat, ego quantum aspicio, non facile inveneris. Cum Mustela, quemadmodum scribis, quum venerit Crispus. Ad Avium scripsi, ut ea, quae bene † noscem de auro, Pisoni demonstrarem; tibi enim sane assentior et istud nimium diu duci et omnia nunc undique contrahenda. Te quidem nihil agere, nihil cogitare aliud, nisi quod ad me pertineat, facile perspicio meisque negotiis impediri cupiditatem tuam ad me veniendi; sed mecum esse te puto, non solum quod meam rem agis, verum etiam quod videre videor, quomodo agas, neque enim ulla hora
3 tui mihi est operis ignota. Tubulum praetorem video L. Metello Q. Maximo consulibus. Nunc velim, P. Scaevola, pontifex maximus, quibus consulibus tribunus pl.: equidem puto proximis, Caepione et Pompeio, praetor enim *L.* Furio Sex. Atilio; dabis igitur tribunatum et, si poteris, Tubulus quo crimine. Et vide, quaeso, L. Libo, ille, qui de Ser. Galba, Censorinone et Manilio an T. Quinctio M'. Acilio consulibus tribunus pl. fuerit. Conturbabat etiam me, in Bruti epitoma Fannianorum, quod erat in extremo idque ego secutus hunc Fannium, qui scripsit historiam, generum esse scripseram Laelii,

Ep. 5, 1. [† *νετρηνην*], *ut* (Z., W.). *INTEPHNHN* M. *venisse ut* omissis mediis RIac., Oxx. (*β*). *in te* [*κρήνην*], *ut* l., B. — *ταῦτ' ἄρα* (I., vulgo). *ταῦτα ἄ.* (MRB.)? — *Virginio* (R., vulgo). *Verg.* (MIB.)? 2. *q. dispicio* (Or.)? — † *noscem . . . demonstrarem* (MRI., sed RI. *nossem*, W.). *demonstrarim* Regii. *nossem . . . demonstraret* (Mal.) aut *nosset . . . demonstraret* (l., B.). 3. *puto proximis, C.* (Zb., Iac.). *puto C.* MR., Oxx., B. — *Censorinone* (A., Z., l.). Om. *ne* MRIB. — *extremo idque* (W.). *e., i.* vulgo.

sed tu me γεωμετρικῶς refelleras, te autem nunc Brutus et Fannius; ego tamen de bono auctore, Hortensio, sic acceperam, ut apud Brutum est: hunc igitur locum expedies. Ego misi Tironem Dolabellae 4
obviam: is ad me Idibus revertetur; te exspectabo postridie. *De* Tullia mea tibi antiquissimum esse video, idque ita ut sit te vehementer rogo. Ergo ei in integro omnia — sic enim scribis —; mihi, etsi Kalendae vitandae fuerunt Nicasionumque ἀρχέτυπα fugienda conficiendaeque tabulae, nihil tamen tanti, ut a te abessem, fuit. Quum Romae essem et te iam iamque visurum me putarem, quotidie tamen horae, quibus exspectabam, longae videbantur: scis me minime esse blandum; itaque minus aliquanto dico, quam sentio.

VI.

Scr. in Tusculano exeunte mense Quinctili a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

De Caelio vide, quaeso, ne quae lacuna sit in 1
auro. Ego ista non novi; sed certe in collubo est detrimenti satis: huc aurum si accedit, —; sed quid loquor? tu videbis. Habes Hegesiae genus, quod Varro laudat. Venio ad Tyrannionem. Ain tu? 2
verum hoc fuit, sine me? at ego quoties, quum essem otiosus, sine te tamen nolui? quo modo hoc ergo lues? uno scilicet, si mihi librum miseris, quod ut facias, etiam atque etiam rogo: etsi me non magis liber ipse delectabit, quam tua admiratio delectavit; amo enim πάντα φιλόδημον, teque istam tam tenuem θεωρίαν tam valde admiratum esse gaudeo: etsi tua quidem sunt eiusmodi omnia, scire enim vis, quo uno animus alitur; sed, quaeso, quid ex ista acuta

Ep. 6, 1. *collybo* (cl.)? 2. *facias, te etiam* (W.)? — φιλόδημον (c. o: C., I, vindicatum a Madvigio). *ΦΙΛΕΔΗΜΟΝ* M. Om. RI. φιλειδήμονα „nonn. libri" Popmae, B.

et gravi refertur ad τέλος? Sed longa oratio est et tu occupatus *es*, in meo quidem fortasse aliquo negotio. Et pro isto asso sole, quo tu abusus es in nostro pratulo, a te nitidum solem unctumque repetemus. Sed ad prima redeo: librum, si me amas, mitte; tuus est enim profecto, quoniam quidem est missus ad te.

3 Chremes, tantumne ab re tua est otii tibi,

ut etiam Oratorem legas? macte virtute! mihi quidem gratum *est* et erit gratius, si non modo in libris tuis, sed etiam in aliorum per librarios tuos
4 „Aristophanem" reposueris pro „Eupoli." Caesar autem mihi irridere visus est „quaeso" illud tuum, quod erat εὔπινὲς et urbanum; ita porro te sine cura esse iussit, ut mihi quidem dubitationem omnem tolleret. Atticam doleo *tam* diu, sed, quoniam iam sine horrore est, spero esse, ut volumus.

VII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quae desideras, omnia scripsi in codicillis — eosque Eroti dedi —, breviter, sed etiam plura, quam quaeris, in iis de Cicerone, cuius quidem cogitationis initium tu mihi attulisti. Locutus sum cum eo liberalissime, quod ex ipso velim, si modo tibi erit commodum, sciscitere; sed quid differo? exposui te ad me detulisse, et quid vellet et quid requireret: „velle Hispaniam, requirere liberalita-

Ep. 6, 2. *referetur* (W.)? *referitur* MRβ. *es, in meo quidem f.* (vc., Zb.). Om. *es* et *quidem* MRI. Om. *quidem* B. — *negotio. Et* (vulgo). *n., et* (B.)? *n. At* (m.)? 3. *Chreme* (Terent.)? — *est otii* (M2, vulgo). *esto tu* M1. *est oti* B. Ep. 7, 1. *cod.* — *eosque E. dedi —, br.* (W.). *c. e. E. d., br.* vulgo. — *te ad me* (l. mg. 1584). *te ex me* vulgo. — *et quid v. et quid req.* (CMR.). *ecquid v., ecquid r.* I., vulgo.

tem." De liberalitate, dixi, quantum Publilius, quantum flamen Lentulus filio; de Hispania, duo attuli, primum idem, quod tibi, me vereri vituperationem: non satis esse, si haec arma reliquissemus? etiam contraria? deinde fore, ut angeretur, quum a fratre familiaritate et omni gratia vinceretur. `Velim magis liberalitate uti mea quam sua libertate; sed tamen permisi, tibi enim intellexeram non nimis displicere. Ego etiam atque etiam cogitabo teque, ut idem facias, rogo. Magna res est: simplex est manere, illud anceps; verum videbimus. De Balbo et in 2
codicillis scripseram et ita cogito, simul ac redierit; sin ille tardius, ego tamen triduum, et, quod praeterii, Dolabella etiam mecum.

VIII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De Cicerone, multis res placet, comes est idoneus; sed de prima pensione ante videamus, adest enim dies et ille currit. Scribe, quaeso, quid referat Celer egisse Caesarem cum candidatis, utrum ipse in Foenicularium an in Martium campum cogitet. Et scire sane velim, numquid necesse sit comitiis esse Romae; nam et Piliae satisfaciendum est et utique Atticae.

IX.

Scr. in Antiati mense Septembri a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

Ne ego essem hic libenter atque id quotidie magis, ni esset ea causa, quam tibi superioribus

Ep. 7, 1. *vinc. Velim magis* (Iac.). *v. vel imma* M 1. *v. vel nimia* M 2, R., Oxx., *β* h. *v., vellet m.* Or. conj., B. Ep. 8. *foenicul.* vulgo. *fen.* MB.

litteris scripsi. Nihil hac solitudine iucundius, nisi paullum interpellasset Amyntae filius: ὢ ἀπεραντολογίας ἀηδοῦς! cetera noli putare amabiliora fieri posse villa, litore, prospectu maris, † tum iis rebus omnibus; sed neque haec digna longioribus litteris nec erat, quod scriberem, et somnus urgebat.

X.

Scr. in Antiati mense Septembri a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

Male mehercule de Athamante, tuus autem dolor humanus is quidem, sed magno opere moderandus, consolationum autem multae viae, sed illa rectissima: impetret ratio, quod dies impetratura est. Alexin vero curemus, imaginem Tironis, quem aegrum Romam remisi, et, si quid habet collis ἐπιδήμιον, ad me cum Tisameno transferamus: tota domus vacat superior, ut scis. Hoc puto valde ad rem pertinere.

XI.

Scr. in villa quadam ineunte auctumno a. u. c. 708.

CICERO ATTICO SAL.

Male de Seio; sed omnia humana tolerabilia ducenda: ipsi enim quid sumus aut quamdiu haec curaturi sumus? ea videamus, quae ad nos magis pertinent, nec tamen multo: quid agamus de senatu. Et, ut ne quid praetermittam, Caesonius ad me litteras misit Postumiam Sulpicii domum ad se venisse. De Pompeii Magni filia tibi rescripsi nihil me hoc tempore cogitare; alteram vero illam, quam

Ep. 9. *ceteroqui noli* (W.)? *ceterum n.* (W.)? — † *tum iis r.* (MRI., W.; *cum his r.* *β*, *nuntiis r.* h.). [*tum iis*] *r.* (W.) aut [*tum*] *his r.* (W.). *tum his r.* a., vulgo.

tu scribis, puto, nosti: nihil vidi foedius. Sed assum; coram igitur.

Obsignata epistola accepi tuas: Atticae hilaritatem libenter audio; commotiunculis συμπάσχω.

XII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 De dote, tanto magis perpurga. Balbi regia condicio est delegandi: quoquo modo confice; turpe est rem impeditam iacere. Insula Arpinas habere potest germanam ἀποθέωσιν, sed vereor, ne minorem τιμὴν habere videatur ἐκτοπισμός: est igitur animus in hortis, quos † tamen inspiciam, quum venero. 2 De Epicuro, ut voles; etsi μεθαρμόσομαι in posterum genus hoc personarum: incredibile est, quam eas quidam requirant; ad antiquos igitur, ἀνεμέσητον γάρ. Nihil habeo, ad te quod perscribam, sed tamen institui quotidie mittere, ut eliciam tuas litteras, non quo aliquid ex iis exspectem, sed nescio quomodo tamen exspecto, quare, sive habes quid sive nihil habes, scribe tamen aliquid teque cura.

XIII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Commovet me Attica, etsi assentior Cratero. Bruti litterae scriptae et prudenter et amice multas

Ep. 12, 1. ἐκτοπισμός (l.). *EKTOΠIIMOΣ* Z., vc. ἐκγόνιμος C. † *EKTONIMOC* MB. γνωριμος R. — *quos † tamen* (W.). *q. iam* (W.) aut *q. tum* (Or.). *q. tamen* vulgo. 2. *nihil* (Rq.). *nil.* CB. Om. *habes* .. *nihil* Mψ.; *sive habes sive non* I.

mihi tamen lacrimas attulerunt: me haec solitudo minus stimulat quam ista celebritas, te unum desidero; sed litteris non difficilius utor, quam si domi essem, ardor tamen ille idem urget et manet, non mehercule indulgente me, sed tamen *non* re-
2 pugnante. Quod scribis de Appuleio, nihil puto opus esse tua contentione nec Balbo et Oppio, quibus quidem ille receperat mihique etiam iusserat nuntiari se molestum omnino non futurum; sed cura, ut excuser morbi causa in dies singulos. Laenas hoc receperat; prende C. Septimium, L. Statilium; denique nemo negabit se iuraturum, quem rogaris: quod si erit durius, veniam et ipse perpetuum morbum iurabo; quum enim mihi carendum sit conviviis, malo id lege videri facere quam dolore. Coccеium velim appelles; quod enim dixerat, non facit, ego autem volo aliquod emere latibulum et perfugium doloris mei.

XIV.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 De me excusando apud Appuleium dederam ad te pridie litteras. Nihil esse negotii arbitror: quemcumque appellaris, nemo negabit; sed Septimium vide et Laenatem et Statilium, tribus enim opus
2 est, sed mihi Laenas totum receperat. Quod scribis a Iunio te appellatum, omnino Cornificius locuples est, sed tamen scire velim, quando dicar spopondisse, et pro patre anne pro filio, neque eo minus, ut scribis, procuratores Cornificii et Appuleium prae-

Ep. 13, 1. *att.: me . . . cel., te . . essem, a.* (W.). *a. Me . . . c. Te . . e.; a.* vulgo. — *sed, etsi litteris* (W.)? *sed et l.* F., l. *sed, si l.* I. — *ille idem u.* (c. ɔ: C., Z., vc.). Om. *idem* MRI., Oxx., B. 2. *veniam ipse et* (Sch.)? Ep. 14, 2. *scribis a Flavio* (W.)?

diatorem videbis. Quod me ab hoc maerore recreari 3
vis, facis, ut omnia; sed me mihi non defuisse tu
testis es: nihil enim „de maerore minuendo“ scri-
ptum ab ullo est, quod ego non domi tuae legerim;
sed omnem consolationem vincit dolor. Quin etiam
feci, quod profecto ante me nemo, ut ipse me per
litteras consolarer, quem librum ad te mittam, si
descripserint librarii: affirmo tibi nullam Consola-
tionem esse talem. Totos dies scribo, non quo pro-
ficiam quid, sed tantisper impedior, non equidem
satis — vis enim urget —, sed relaxor tamen omni-
que *vi* enitor, non ad animum, sed ad vultum ipsum,
si queam, reficiendum, idque faciens interdum mihi
peccare videor, interdum peccaturus esse, nisi faciam.
Solitudo aliquid adiuvat, sed multo plus proficeret,
si tu tamen interesses, quae mihi una causa est
hinc discedendi — nam pro malis recte habebat —,
quamquam *id* ipsum doleo, non enim iam in me
idem esse poteris: perierunt illa, quae amabas. De 4
Bruti ad me litteris scripsi ad te antea: prudenter
scriptae, sed nihil, quo me adiuvarent. Quod ad
te scripsit, id vellem, ut ipse adesset: certe aliquid,
quoniam me tam valde amat, adiuvarent; quod si
quid scies, scribas ad me velim, maxime autem,
Pansa quando. De Attica doleo, credo tamen Cra-
tero. Piliam angi veta: satis est me maerere pro
omnibus.

Ep. 14, 3. *Consol.* (W.). *cons.* vulgo. — *impedior, non* (vulgo). *i. Non* (Or., B.)? — *omnique vi enitor* (W.). *omniaque nitor* Z., vc., M2, cdd. Mal., R. *ad omniaque n.* M1, I. *omnique vi nitor* (B. ex altera W. conj.)? — *animum ipsum, sed ad v., si* (W.)? *a., sed ad v., id ipsum si* (Or.)? 4. *quo me adiuvarent* (Aql.). *quod me a.* MRI. *quod me adiuvaret* βh., a2, c., B.

XV.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Apud Appuleium, quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuser, videbis. In hac solitudine careo omnium colloquio, quumque mane me in silvam abstrusi densam et asperam, non exeo inde ante vesperum: secundum te nihil est mihi amicius solitudine. In ea mihi omnis sermo est cum litteris; eum tamen interpellat fletus, cui repugno, quoad possum, sed adhuc pares non sumus. Bruto, ut suades, rescribam: eas litteras cras habebis. Quum erit cui des, dabis.

XVI.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Te tuis negotiis relictis nolo ad me venire: ego potius accedam, si diutius impediere; etsi ne discessissem quidem e conspectu tuo, nisi me plane nihil ulla res adiuvaret. Quod si esset aliquod levamen, id esset in te uno —, et, quum primum ab aliquo poterit esse, a te erit —: nunc tamen ipsum sine te esse non possum; sed nec tuae domi probabatur nec meae poteram, nec, si propius essem uspiam, tecum tamen essem, idem enim te impediret, quo minus mecum esses, quod nunc etiam impedit. Mihi adhuc nihil aptius fuit hac solitudine, quam vereor ne Philippus tollat, heri enim vesperi venerat. Me scriptio et litterae non leniunt, sed obturbant.

Ep. 16. *domi mihi prob.* (W.)? — *nihil aptius* (M2, RIacl., ψ). *n. peius* M1. *n. prius* v., B.

XVII.

Scr. Asturae mense Martio (ante III. Kal. Mart.?) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Marcianus ad me scripsit me excusatum esse apud Appuleium a Laterense, Nasone, Laenate, Torquato, Strabone: iis velim meo nomine reddendas litteras cures gratum mihi eos fecisse. Quod pro Cornificio me abhinc amplius annis XXV. spopondisse dicit Flavius, etsi reus locuples est et Appuleius praediator liberalis, tamen velim des operam, ut investiges ex consponsorum tabulis, sitne ita — mihi enim ante aedilitatem meam nihil erat cum Cornificio; potest tamen fieri, sed scire certum velim —, et appelles procuratores, si tibi videtur: quamquam quid *id* ad me? verumtamen —. *De* Pansae profectione scribes, quum scies. Atticam salvere iube et eam cura, obsecro, diligenter; Piliae salutem.

XVIII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Dum recordationes fugio, quae quasi morsu quo- 1
dam dolorem efficiunt, refugio ad te admonendum, quod velim mihi ignoscas, cuicuimodi est. Etenim habeo nonnullos ex iis, quos nunc lectito auctores, qui dicant fieri id oportere, quod saepe tecum egi et quod a te approbari volo: de fano illo dico, de quo tantum, quantum me amas, velim cogites. Equidem neque de genere dubito — placet enim mihi Cluatii — neque de re — statutum est enim —, de loco nonnumquam: velim igitur cogites. Ego,

Ep. 17. *quid id ad* (W. et conj. B.). *q. ad* vulgo. — *De P. profectione* (W.). *P. pr.* Mβ. *P. profectionem* (RI., vulgo)? Ep. 18, 1. *lectito a.* (W.). *l., a.* vulgo.

quantum his temporibus tam eruditis fieri potuerit, profecto illam consecrabo omni genere monumentorum ab omnium ingeniis sumptorum et Graecorum et Latinorum: quae res forsitan sit refricatura vulnus meum; sed iam quasi voto quodam et promisso me teneri puto longumque illud tempus, quum non ero, magis me movet quam hoc exiguum, quod mihi tamen nimium longum videtur: habeo enim nihil tentatis rebus omnibus, in quo acquiescam; nam, dum illud tractabam, de quo ad te ante scripsi, quasi fovebam dolores meos, nunc omnia respuo nec quidquam habeo tolerabilius quam solitudinem, quam, quod eram veritus, non obturbavit Philippus, nam, ut heri me salutavit, statim Romam profectus
2 est. Epistolam, quam ad Brutum, ut tibi placuerat, scripsi, misi ad te: curabis cum tua perferendam; eius tamen misi ad te exemplum, ut, si minus pla-
3 ceret, ne mitteres. Domestica quod ais ordine administrari, scribes, quae sint ea; quaedam enim exspecto. Cocceius vide ne frustretur; nam, Libo quod pollicetur, ut Eros scribit, non incertum puto. De sorte mea Sulpicio confido et Egnatio scilicet. De Appuleio quid est quod labores, quum sit excusatio
4 facilis? Tibi ad me venire, ut ostendis, vide ne non sit facile; est enim longum iter discedentemque te, quod celeriter tibi erit fortasse faciendum, non sine magno dolore dimittam; sed omnia, ut voles, ego enim, quidquid feceris, id quum recte, tum etiam mea causa factum putabo.

XVIII. a.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Heri, quum ex aliorum litteris cognovissem de Antonii adventu, admiratus sum nihil esse in tuis;

*Ep. 18, 1. *potuerit* (MIβ.). *poterit* R., vulgo.

sed erant pridie fortasse scriptae quam datae. Neque ista quidem curo, sed tamen opinor propter praedes suos accucurrisse. Quod scribis Terentiam de ob- 2 signatoribus mei testamenti loqui, primum tibi persuade me istaec non curare neque esse quidquam aut parvae curae aut novae loci; sed tamen quid simile? illa eos non adhibuit, quod existimavit quaesituros, nisi scissent, quid esset: num id etiam mihi periculi fuit? sed tamen faciat illa, quod ego. Dabo meum testamentum legendum, cui voluerit: intelliget non potuisse honorificentius a me fieri de nepote, quam fecerim. Nam, quod non advocavi ad obsignandum, primum mihi non venit in mentem, deinde ea re non venit, quia nihil attinuit. Tute scis, si modo meministi, me tibi tum dixisse, ut de tuis aliquos adduceres; quid enim opus erat multis? equidem domesticos iusseram: tum tibi placuit, ut mitterem ad Silium; inde est natum, ut ad Publilium, sed necesse neutrum fuit. Hoc tu tractabis, ut tibi videbitur.

XIX.

Scr. Asturae mense Martio (III. Kal. Mart.?) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Est hic quidem locus amoenus et in mari ipso, 1 qui et Antio et Circeiis aspici possit, sed ineunda nobis ratio est, quemadmodum in omni mutatione dominorum, quae innumerabiles fieri possunt in infinita posteritate, si modo haec stabunt, illud quasi consecratum remanere possit. Equidem iam nihil egeo vectigalibus et parvo contentus esse possum: cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos parare, et quidem ob hanc causam maxime, nihil enim video, quod tam celebre esse possit; sed, quos, coram videbimus, ita tamen, ut hac aestate fanum absolutum sit: tu tamen cum Apella Chio confice de

2 columnis. De Cocceio et Libone quae scribis, approbo, maxime, quae de iudicatu meo. De sponsu, si quid perspexeris, et tamen, quid procuratores Cornificii dicant, velim scire, ita, ut in ea re te, quum tam occupatus sis, non multum operae velim ponere. De Antonio Balbus quoque ad me cum Oppio conscripsit, idque tibi placuisse, ne perturbarer: illis egi gratias; te tamen, ut iam ante ad te scripsi, scire volo me neque isto nuntio esse
3 perturbatum nec iam ullo perturbatum iri. Pansa si hodie, ut putabas, profectus est, posthac iam incipito scribere ad me, de Bruti adventu quid exspectes, id est, quos ad dies: id, si scies, ubi iam
4 sit, facile coniectura assequere. Quod ad Tironem de Terentia scribis, obsecro te, mi Attice, suscipe totum negotium: vides et officium agi meum quoddam, cui tu es conscius, et, ut nonnulli putant, Ciceronis rem; me quidem id multo magis movet, quod mihi est et sanctius et antiquius, praesertim quum hoc alterum neque sincerum neque firmum putem fore.

XX.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nondum videris perspicere, quam me nec Antonius commoverit nec quidquam iam eiusmodi possit commovere. De Terentia autem scripsi ad te iis litteris, quas dederam pridie. Quod me hortaris idque a ceteris desiderari scribis, ut dissimulem me tam graviter dolere, possumne magis, quam quod totos dies consumo in litteris? quod etsi non

Ep. 19, 1. *quae de iudicatu* (vc.). *quod de i.* (MRİ., vulgo)? Ep. 20, 1. *ad te iis* (R., vulgo). *ad te eis* (MIB.)? — *quam quod t.* (M., A., F., Oxx.). *quam t.* RI. *q. quum t.* Gron. conj., B.

dissimulationis, sed potius leniendi et sanandi animi causa facio, tamen, si mihi minus proficio, simulationi certe facio satis. Minus multa ad te scripsi, 2
quod exspectabam tuas litteras ad eas, quas pridie dederam; exspectabam autem maxime de fano, nonnihil etiam de Terentia. Velim me facias certiorem proximis litteris, Cn. Caepio, Serviliae Claudii pater, vivone patre suo naufragio perierit an mortuo, item Rutilia vivone C. Cotta, filio suo, mortua sit an mortuo: pertinent ad eum librum, quem „de luctu minuendo“ scripsimus.

XXI.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Legi Bruti epistolam eamque tibi remisi, sane 1
non prudenter rescriptam ad ea, quae requisieras. Sed ipse viderit; quamquam illud turpiter ignorat: Catonem primum sententiam putat de animadversione dixisse, quam omnes ante dixerant praeter Caesarem, et, quum ipsius Caesaris tam severa fuerit, qui tum praetorio loco dixerit, consularium putat leniores fuisse, Catuli, Servilii, Lucullorum, Curionis, Torquati, Lepidi, Gellii, Volcatii, Figuli, Cottae, L. Caesaris, C. Pisonis, etiam M'. Glabrionis, Silani, Murenae, designatorum consulum. Cur ergo in sententiam Catonis? quia verbis luculentioribus et pluribus rem eandem comprehenderat. Me autem hic laudat, quod rettulerim, non quod patefecerim, quod cohortatus sim, quod denique, antequam consulerem, ipse iudicaverim: quae omnia quia Cato laudibus extulerat in caelum perscribendaque censuerat, idcirco in eius sententiam est facta discessio.

Ep. 21, 1. *Catonis itum est? quia* (Or. conj.)? — *patef., quod coh.* (vl.). *p., c.* MRIβhB.

Hic autem se etiam tribuere multum mihi putat, quod scripserit „optimum consulem“; quis enim ieiunius dixit inimicus? Ad cetera vero tibi quemadmodum rescripsit? tantum rogat, de senatus consulto ut corrigas: hoc quidem fecisset, etiamsi *a librario* admonitus esset. Sed haec iterum ipse
2 viderit. De hortis, quoniam probas, effice aliquid: rationes meas nosti; si vero etiam a Faberio aliquid † recedit, nihil negotii est, sed etiam sine eo posse videor contendere: venales certe sunt Drusi,
3 fortasse etiam Lamiani et Cassiani. Sed coram. De Terentia non possum commodius scribere, quam tu scribis: officium sit nobis antiquissimum; si quid nos fefellerit, illius malo me quam mei poenitere.
4 Oviae C. Lollii curanda sunt HS. C. Negat Eros posse sine me, credo, quod accipienda aliqua sit et danda aestimatio: vellem tibi dixisset; si enim res est, ut mihi scribit, parata nec in eo ipso mentitur, per te confici potuit: id cognoscas et conficias velim.
5 Quod me in forum vocas, eo vocas, unde etiam bonis meis rebus fugiebam; quid enim mihi foro sine iudiciis, sine curia, in oculos incurrentibus iis, quos aequo animo videre non possum? quod autem homines a me postulare scribis, ut Romae sim, neque mihi, ut absim, concedere, aut † quatenus eos mihi concedere, iampridem scito esse, quum unum te pluris quam omnes illos putem; ne me quidem contemno meoque iudicio multo stare malo

Ep. 21, 1. *consulem“? quis* (W.)? — *etiamsi a librario* (Koch., Klotz.). *e. rario* M. *e. raro* βh. *e. Tatio* R. *e. Rannio* I., a2, c. *e.* † *rario* B. — *esset; sed hoc* (W.)? 2. *a Fab. aliquid* † *recedit* (c. ɔ: C., Zb.). *a F. a. redit* (W. et Or. II.)? *a F.* † *rec.* MRIβhB. 4. *aliqua est et* (W.)? 5. *mihi foro sine* (vc., M1). *m. f. opus est s.* (W.)? *m. cum f., s.* (M2, RI., vulgo)? *m. est cum f. s.* (W.)? — *ut . . . concedere* (Iacl., vulgo, B., sed hic inclinatis typis). Om. MR. (β om. *Romae . . . aut qua,* h. om. *ut . . . concedere* et *qua*). — *aliquatenus* (l.) aut *quadamtenus* (l.).

quam omnium reliquorum, neque tamen progredior longius, quam mihi doctissimi homines concedunt, quorum scripta omnia, quaecumque sunt in eam sententiam, non legi solum, quod ipsum erat fortis aegroti, accipere medicinam, sed in mea etiam scripta transtuli, quod certe afflicti et fracti animi non fuit: ab his me remediis noli in istam turbam vocare, ne recidam.

XXII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De Terentia, quod mihi omne onus imponis, 1
non cognosco tuam in me indulgentiam; ista enim sunt ipsa vulnera, quae non possum tractare sine maximo gemitu. Moderare igitur, quaeso, ut potes: neque enim a te plus, quam potes, postulo; potes autem, quid veri sit, perspicere tu unus. De Rutilia, 2
quoniam videris dubitare, scribes ad me, quum scies, sed quam primum, et num Clodia D. Bruto consulari, filio suo, mortuo vixerit: id de Marcello aut certe de Postumia sciri potest, illud autem de M. Cotta aut de Syro aut de Satyro. De hortis etiam 3
atque etiam te rogo: omnibus meis eorumque, quos scio mihi non defuturos, facultatibus — sed potero meis — enitendum mihi est. Sunt etiam, quae vendere facile possim; sed, ut non vendam eique usuram pendam, a quo emero, non plus annum, possum assequi, quod volo, si tu me adiuvas. Paratissimi sunt Drusi, cupit enim vendere; proximos puto Lamiae, sed abest: tu tamen, si quid potes, odorare. Ne Silius quidem quidquam utitur *suis* et is usuris facillime sustentabitur. Habe tuum nego-

Ep. 22, 3. *te rogo* (Zb., l.). *rogo* (MRI., B.)? — *utitur suis et* (W.). *u. et* vulgo. — *is usuris* (Lipsius). *iis u.* vulgo. [*iis*] *u.* B.

tium, nec, quid res mea familiaris postulet, quam ego non curo, sed quid velim et cur velim, existima.

XXIII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Putaram te aliquid novi, quod eiusmodi fuerat initium litterarum, quamvis non curarem, quid in Hispania fieret, tamen te scripturum, sed videlicet meis litteris respondisti, ut de foro et de curia. „Sed domus est," ut ais, „forum." Quid ipsa domo mihi opus est carenti foro? occidimus, occidimus, Attice, iampridem nos quidem, sed nunc fatemur, posteaquam unum, quo tenebamur, amisimus: itaque solitudines sequor, et tamen, si qua me res isto adduxerit, enitar, si quo modo potero — potero autem —, ut praeter te nemo dolorem meum sentiat, si ullo modo poterit, ne tu quidem. Atque etiam illa causa est non veniendi: meministi, quid ex te Aledius quaesierit; qui etiam nunc molesti sunt, quid
2 existimas, si venero? De Terentia ita cura, ut scribis, meque hac ad maximas aegritudines accessione non maxima libera. Et, ut scias me ita dolere, ut non iaceam: quibus consulibus Carneades et ea legatio Romam venerit, scriptum est in tuo annali; haec nunc quaero, quae causa fuerit? de Oropo, opinor, sed certum nescio, et, si ita est, quae controversiae? praeterea, qui eo tempore nobilis Epicureus fuerit Athenis, qui praefuerit hortis? qui etiam Athenis πολιτικοὶ fuerint illu-

Ep. 22, 3. *velim et cur velim* (c. ɔ: C., Zb., vc.). Om. *et cur v.* MRIβh., Oxx., B. Ep. 23, 1. *solitudines* (c. ɔ: C., vc.). *solitudinem* (MRIB.)? — *poterit, ut ne* (W.)? 2. *acc. non maxima* (vulgo). *a. m.* Corr. conj., B. — *quaero, quae* (vulgo). *q. q.* B. — *Athenis, qui* (R., vulgo). *A. que* M. *A quae* I. *Athenisque* Klotz., B.

stres? quae te etiam ex Apollodori puto posse invenire. De Attica molestum, sed, quoniam leviter, 3
recte esse confido. De Gamala dubium non mihi erat; unde enim tam felix Ligus pater? nam quid de me dicam, cui ut omnia contingant, quae volo, levari non possum? De Drusi hortis, quanti licuisse tu scribis, id ego quoque audieram et, ut opinor, heri ad te scripseram, sed quantiquanti bene emitur, quod necesse est: mihi, quoquo modo tu existimas — scio enim, ego ipse quid de me existimem — levatio quaedam est, si minus doloris, at officii debiti. Ad Siccam scripsi, quod utitur L. Cotta: si nihil conficeretur de Transtiberinis, habet in Ostiensi Cotta celeberrimo loco, sed pusillum loci, ad hanc rem tamen plus etiam quam satis: id velim cogites. Nec tamen ista pretia hortorum pertimueris: nec mihi iam argento nec veste opus est nec quibusdam amoenis locis, hoc opus est. Video etiam, a quibus adiuvari possim. Sed loquere cum Silio, nihil enim est melius; mandavi etiam Siccae: rescripsit constitutum se cum eo habere; scribet igitur ad me, quid egerit, et tu videbis.

XXIV.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Bene fecit A. Silius, qui transegerit; neque enim 1
ei deesse volebam et, quid possem, timebam. De Ovia confice, ut scribis. De Cicerone tempus esse iam videtur, sed quaero, quod illi opus erit Athenis, permutarine possit an ipsi ferendum sit, de totaque

Ep. 23, 2. *quae te etiam* (Zb., vc.). *q. e.* MRIβB. — *invenire* (MI., vulgo). *te i.* R. *inveniri* m. conj., β, B. 3. *mihi non erat* (R., vulgo)? — *conficeretur* (MRI., vulgo). *conficietur* (Pius, a3, B.)? *Cotta, si n. conficeretur de T., habere in O. Cottam* (W.)?

re, quemadmodum et quando placeat, velim consideres. Publilius iturusne sit in Africam et quando, ex Aledio scire poteris; quaeras et ad me scribas
2 velim. Et, ut ad meas ineptias redeam, velim me certiorem facias, P. Crassus, Venuleiae filius, vivone P. Crasso consulari, patre suo, mortuus sit, ut ego meminisse videor, an post; item quaero de Regillo, Lepidi filio, rectene meminerim patre vivo mortuum.
3 Cispiana explicabis itemque Preciana. De Attica, optime: et ei salutem dices et Piliae.

XXV.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Scripsit ad me diligenter Sicca de Silio seque ad te rem detulisse, quod tu idem scribis. Mihi et res et condicio placet, sed ita, ut numerato malim quam aestimatione: voluptarias enim possessiones nolet Silius; vectigalibus autem ut iis possum esse contentus, quae habeo, sic vix minoribus. Unde ergo numerato? HS. DC. exprimes ab Hermogene, quum praesertim necesse erit, et domi video esse HS. DC.: reliquae pecuniae usuram Silio pendemus, dum a Faberio vel ab aliquo, qui Faberio debet, repraesentabimus; erit etiam aliquid aliunde. Sed
2 totam rem tu gubernabis; Drusianis vero hortis multo *hos* antepono, neque sunt umquam comparati. Mihi crede, una me causa movet, in qua scio me *τετυφῶσθαι*; sed, ut facis, obsequere huic errori meo; nam, quod scribis *ἐγγήραμα*, actum iam de isto est, alia magis quaero.

Ep. 25, 1. *pecuniae us.* (W. et Kayser.). *p. vel u.* vulgo. — *repraesentarimus* aut *repraesentamus* (W.)? 2. *multo hos a.* (l. mg. 1584). *m. a.* MRI., Oxx., βhB.

XXVI.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Sicca, ut scribit, etiamsi nihil confecerit cum 1
A. Silio, tamen se scribit x. Kal. esse venturum. Tuis occupationibus ignosco eaeque mihi sunt notae: de voluntate tua, ut simul simus, vel studio potius et cupiditate non dubito. De Nicia quod scribis, 2
si ita me haberem, ut eius humanitate frui possem, in primis vellem illum mecum habere; sed mihi solitudo et recessus provincia est, quod quia facile ferebat Sicca, eo magis illum desidero; praeterea nosti Niciae nostri imbecillitatem, mollitiem, consuetudinem victus: cur ergo illi molestus esse velim, quum mihi ille iucundus esse non possit? voluntas tamen eius mihi grata est. Unam rem ad me scripsisti, de qua decrevi nihil tibi rescribere; spero enim me a te impetrasse, ut privares me ista molestia. Piliae et Atticae salutem.

XXVII.

Scr. Asturae mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De Siliano negotio, etsi mihi non est ignota 1
condicio, tamen hodie me ex Sicca arbitror omnia cogniturum. Cottae quod negas te nosse, ultra Silianam villam est, quam puto tibi notam esse, villula sordida et valde pusilla, nihil agri, ad nullam rem loci satis nisi ad eam, quam quaero: sequor celebritatem; sed, si perficitur de hortis Silii, hoc

Ep. 26, 1. *ut scribit* vulgo. [*ut s.*] Boot., B. 2. *mollitiem* Iac., Suetonius Gr. §. 14. *mollitiam* MR., vulgo. Ep. 27, 1. *Cottae quod* (g.). *C., q.* Or., B. — *nihil agri* (RI., vulgo). *nil a.* MB.

est, si perficis — est enim totum positum in te —,
2 nihil est scilicet, quod de Cotta cogitemus. De Cicerone, ut scribis, ita faciam: ipsi permittam de tempore; nummorum quantum opus erit ut permutetur, tu videbis. Ex Aledio, quod scribas, si quid inveneris, scribes. Et ego ex tuis animadverto litteris et profecto tu ex meis nihil habere nos, quod scribamus: eadem quotidie, quae iam iamque ipsa contrita sunt; tamen facere non possum,
3 quin quotidie ad te mittam, ut tuas accipiam. De Bruto tamen, si quid habebis; scire enim iam puto, ubi Pansam exspectet. Si, ut consuetudo est, in prima provincia, circiter Kal. affuturus videtur: vellem tardius, valde enim urbem fugio multas ob causas; itaque id ipsum dubito, an excusationem aliquam ad illum parem, quod quidem video facile esse, sed habemus satis temporis ad cogitandum. Piliae et Atticae salutem.

XXVIII.

Scr. Asturae mense Martio (ante aequinoctium, ɔ: ante VIII. Kal. Apr.) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De Silio nihilo plura cognovi ex praesente Sicca quam ex litteris eius; scripserat enim diligenter: si igitur tu illum conveneris, scribes ad me, si quid videbitur. De quo putas ad me missum esse, sit missum necne, nescio, dictum quidem mihi certe nihil est: tu igitur, ut coepisti, et, si quid ita conficies — quod equidem non arbitror fieri posse —, ut illi probetur, Ciceronem, si tibi placebit, adhibebis: eius aliquid interest videri illius causa

Ep. 27, 2. *quod scribas* (W.). *q. scribis* vulgo. 3. *scire enim* (vulgo). *sciri e.* (W. conj. et B.)? *scire te e.* (W.)? — *Piliae et Att.* (RIac.). *P., A.* MB. Ep. 28, 1. *nihilo* (R.). *nilo* vc., M1, B. *nil* M2, I.

voluisse, mea quidem nihil nisi id, quod tu scis,
quod ego magni aestimo. Quod † meam consuetu- 2
dinem revocas, fuit meum quidem iampridem rem
publicam lugere, quod faciebam, sed mitius — erat
enim, ubi acquiescerem —: nunc plane non ego
victum nec vitam illam colere possum; nec in ea
re, quid aliis videatur, mihi puto curandum, mea
mihi conscientia pluris est quam omnium sermo.
Quod me ipse per litteras consolatus sum, non
poenitet me, quantum profecerim: maerorem minui,
dolorem nec potui nec, si possem, vellem. De Tria- 3
rio bene interpretaris voluntatem meam; tu vero
nihil, nisi ut illi volent: amo illum mortuum, tutor
sum liberis, totam domum diligo. De Castriciano
negotio, si Castricius pro mancipiis pecuniam accipere volet eamque † eis solvi, ut nunc solvitur, certe nihil est commodius; sin autem ita actum est, ut ipsa mancipia abduceret, non mihi videtur esse aequum — rogas enim me, ut tibi scribam, quid mihi videatur —, nolo enim negotii Quintum fratrem quidquam habere, quod videor mihi intellexisse tibi videri idem. Publilius, si aequinoctium exspectat, ut scribis Aledium dicere, navigaturus videtur, mihi autem dixerat per Siciliam: utrum et quando, velim scire. Et velim aliquando, quum erit tuum commodum, Lentulum puerum visas eique de mancipiis, quae tibi videbitur, attribuas. Piliae et Atticae salutem.

Ep. 28, 1. *magni* (F., c. ɔ: C., vc.). Om. MRIβh. *magni* inclinatis typis B. 2. † *meam cons.* (M2, R.). *in eam c.* M1. *in eam causam meam me ad c.* I. *me ad c.* mg. M., a2, c. (C.?). *me ad c. meam* (Pius, a3) aut *me ad meam c.* (lB.). — *non ego v.* (vc.). *nec ego* (MRI., vulgo)? 3. *eamque † eis s.* (vc., W.). *e. ei s.* vulgo. *e. sic s.* (W.) aut *eamque s.* (W.) aut *e. sibi s.* (a.). — *idem videri* (l. — ex Z.?, b.)? — *Al. dicere* (R.). *Atedium d.* acl. *a te diu inducere* MI., Oxx. *Aledium ducere* v., B. — *Piliae et A.* (Rac.). *P., A.* MIB.

XXIX.

Scr. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Silius, ut scribis, hodie: cras igitur vel potius,
quum poteris, scribes, si quid erit, quum videris.
Nec ego Brutum vito nec tamen ab eo levationem
ullam exspecto, sed erant causae, cur hoc tempore
istic esse nollem, quae si manebunt, quaerenda erit
excusatio ad Brutum, et, ut nunc est, mansurae
2 videntur. De hortis, quaeso, explica. Caput illud
est, quod scis; sequitur, ut etiam mihi ipsi quid-
dam opus sit, nec enim esse in turba possum nec
a vobis abesse. Huic meo consilio nihil reperio
isto loco aptius, et de hac re quid tui consilii sit.
Mihi persuasum est, et eo magis, quod idem in-
tellexi tibi videri, me ab Oppio et Balbo valde
diligi: cum iis communices, quanto opere et quare
velim hortos, sed id ita posse, si expediatur illud
Faberianum; sintne igitur auctores futuri; si qua
etiam iactura facienda sit in repraesentando, quoad
possint adduci — totum enim illud desperatum —;
denique intelliges, ecquid inclinent ad hoc meum
consilium adiuvandum: si quid erit, magnum est
adiumentum; si minus, quacumque ratione conten-
damus. Vel tu illud ἐγγήραμα, quemadmodum
scripsisti, vel ἐντάφιον putato. De illo Ostiensi
nihil est cogitandum: si hoc non assequimur — a
Lamia non puto posse —, Damasippi experien-
dum est.

Ep. 29, 1. *igitur tu vel* (Klotz.)? *i. cum vel* M. 2. *aptius: et* (W.)? — *sit, mihi scribes. Mihi pers.* (W.; *s., mihi perscribes. M. p.* Moser.)? — *item intell.* (l. conj. 1584)? — *cum iis* (M., vulgo). *cum his* RIB. — *iis fac communices* (W.)? *i. c., quaeso* (Boot.)? — *fut.; si . . . possint adduci — totum* (Ern.). *quod possum adducito. tum* MRIβh. *f. Si . . . possunt, adducito; totum* Sch., sed *f., si . . . repr. Quoad,* B. — *illud est desp.* (βh.)?

XXX.

Scr. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quaero, quod ad te scribam, sed nihil est: eadem quotidie. Quod Lentulum invisis, valde gratum: pueros attribue ei, quot et quos videbitur. De Silii voluntate vendendi et de eo, quanti, tu vereri videris, primum ne nolit, deinde ne tanti: Sicca aliter, sed tibi assentior; quare, ut ei placuit, scripsi ad Egnatium. Quod Silius te cum Clodio loqui vult, potes id mea voluntate facere commodiusque est quam, quod ille a me petit, me ipsum scribere ad Clodium.
2 De mancipiis Castricianis commodissimum esse credo transigere Egnatium, quod scribis te ita futurum putare. Cum Ovia, quaeso, vide, ut conficiatur. Quoniam, ut scribis, nox erat, in hodierna epistola plura exspecto.

XXXI.

Scr. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Silium mutasse sententiam Sicca mirabatur: equidem magis miror, quod, quum in filium causam conferret, quae mihi non iniusta videtur — habet enim, qualem vult —, ais te putare, si addiderimus † aliud, a quo refugiat, quum ab ipso id fuerit destinatum, venditurum.
2 Quaeris a me, quod summum pretium constituam et quantum anteire istos hortos Drusi: accessi numquam; Coponianam villam et veterem *et* non magnam novi, Silianam nobilem, fructum autem neutrius, quod tamen puto

Ep. 30, 1. *et de eo, q.* vulgo. *et* [*de eo*], *q.* Ern., B. — *commodiusque id est* (a2, cl.)? Ep. 31, 1. *addid.* † *aliud* (W.). *a. aliquid* (W.) aut *a., illud* (W.). 2. *quanto putem a.* (W.)? — *Silianam nob.* (W.). *silvam n.* vulgo.

nos scire oportere. Sed mihi utrivis istorum tempore magis meo quam ratione aestimandi sunt; possim autem assequi necne, tu velim cogites: si enim Faberianum venderem, explicare vel repraesentatione non dubitarem de Silianis, si modo adduceretur, ut venderet; si venales non haberet, transirem ad Drusum vel tanti, quanti Egnatius illum velle tibi dixit. Magno etiam adiumento nobis Hermogenes potest esse in repraesentando. At tu concede mihi, quaeso, ut eo animo sim, quo is debeat esse, qui emere cupiat, et tamen ita servio
3 cupiditati et dolori meo, ut a te regi velim. Egnatius mihi scripsit: is si quid tecum locutus erit — commodissime enim per eum agi potest —, ad me scribes, et id agendum puto, nam cum Silio non video confici posse. Piliae et Atticae salutem.

XXXII.

Ser. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Haec ad te mea manu. Vide, quaeso, quid agendum sit. Publilia ad me scripsit matrem suam, quum Publilio videretur, ad me cum illo venturam et se una, si ego paterer; orat multis et supplicibus verbis, ut liceat et ut sibi rescribam: res quam molesta sit, vides. Rescripsi me etiam gravius esse affectum, quam tum, quum illi dixissem me solum esse velle, quare nolle me hoc tempore eam ad me venire: putabam, si nihil rescripsissem, illam cum

Ep. 32, 1. *Haec . . . ag. sit* in hac epistola, non, ut vulgo, in superiore, a Iunio ex 1 cd. Pal. positum. Om. *CIC. ATT. SAL.* omnes codd., RI. — *suam, quum P. videretur* (Klotz.). *s. cum Publio loqueretur* C. teste Klotzio. *s. cum Publilio loq.* Z., vc., MI., Regii. *s.* — † *cum P. loq.* — *ad* B. — *me e. g. e. affectum, quam* (I., vulgo). Om. *aff.* MRψ. *mihi e. g. e. q.* (Or conj., B.)?

matre venturam, nunc non puto, apparebat enim illas litteras non esse ipsius. Illud autem, quod fore video, ipsum volo vitare, ne illae ad me veniant, et una est vitatio, ut ego *: nollem, sed necesse est. Te hoc nunc rogo, ut explores, ad quam diem hic ita possim esse, ut ne opprimar: ages, ut scribis, temperate. Ciceroni velim hoc proponas — ita tamen, 2
si tibi non iniquum videbitur —, ut sumptus huius peregrinationis, quibus, si Romae esset domumque conduceret, quod facere cogitabat, facile contentus futurus erat, accommodet ad mercedes Argileti et Aventini, et, quum ei proposueris, ipse velim reliqua moderere, quemadmodum ex iis mercedibus suppeditemus ei, quod opus sit: praestabo nec Bibulum nec Acidinum nec Messallam, quos Athenis futuros audio, maiores sumptus facturos, quam quod ex eis mercedibus recipietur. Itaque velim videas, primum, conductores qui sint et quanti, deinde, ut sint, qui ad diem solvant, et quid viatici, quid instrumenti satis sit: iumento certe Athenis nihil opus erit; quibus autem in via utatur, domi sunt plura quam opus erit, quod etiam tu † animadvertis.

XXXIII.

Scr. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ego, ut heri ad te scripsi, si et Silius is fuerit, 1
quem tu putas, nec Drusus facilem se praebuerit,

Ep. 32, 1. *esse ipsius* (Zb., l. in curis II. o: Zl.). *illius e.* MRI., Oxx., B. — *ipse volo v.* (W.)? — *ut ego *: nollem, sed* (MRI., vc., W.). *ut ego alio* (vel *istuc*): *n., s.* (W., ut Madvig. Adv. qui etiam conj. *ut ego avolem, sed is illuc; ut e. absim. Nolim, s.* Sch.). *ut e. nolim. sed* Corr. conj., B. — *rogo ut* (l. 1584)? 2. *sint . . solvant* (l.). *sit . . solvat* vulgo. — *nihil opus erit* (W.). *n. o. sit* MRI., Oxx., acl. *n. o. est* vulgo. — *quam opus erit* (W.). *q. o. erat* vulgo. — † *animadvertis* vulgo, sed sine †. *animadvertes* aut *animadvertisti* (W.).

Damasippum velim aggrediare: is, opinor, ita partes fecit in ripa nescio quotenorum iugerum, ut certa pretia constitueret, quae mihi nota non sunt; scribes
2 ad me igitur, quidquid egeris. Vehementer me sollicitat Atticae nostrae valetudo, ut verear etiam, ne quae culpa sit; sed et paedagogi probitas et medici assiduitas et tota domus in omni genere diligens me rursus id suspicari vetat: cura igitur; plura enim non possum.

XXXIV.

Scr. Asturae exeunte mense Martio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego hic vel sine Sicca — Tironi enim melius est — facillime possem esse, ut in malis, sed, quum scribas videndum mihi esse, ne opprimar, ex quo intelligebam te certum diem illius profectionis non habere, putavi esse commodius me istuc venire, quod idem video tibi placere: cras igitur in Siccae suburbano; inde, quemadmodum suades, puto me
2 in Ficulensi fore. Quibus de rebus ad me scripsisti, quoniam ipse venio, coram videbimus: tuam quidem et *in* agendis nostris rebus et in consiliis ineundis mihique dandis in ipsis litteris, quas mittis, benevolentiam, diligentiam, prudentiam mirifice diligo.
1 [XXXV. 1.] Tu tamen, si quid cum Silio, vel illo ipso die, quo ad Siccam venturus ero, certiorem me velim facias, et maxime, cuius loci detractionem fieri velit; quod enim scribis „extremi", vide, ne is ipse locus sit, cuius causa de tota re, ut scis, est a nobis cogitatum. Hirtii epistolam tibi misi et recentem et benevole scriptam.

Ep. 34, 1. *intelligebam* (Or.). An *intelligo* (W.)? *intelligam* vulgo. — *Ficuleensi* (W.)?

XXXV.

Scr. Asturae exeunte mense Aprili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

[2.] Antequam a te proxime discessi, numquam mihi venit in mentem, quo plus insumptum in monumentum esset quam nescio quid, quod lege conceditur, tantundem populo dandum esse, quod non magno opere *me* moveret, nisi — nescio quomodo, ἀλόγως fortasse — nollem illud ullo nomine nisi fani appellari; quod si volumus, vereor, ne assequi non possimus nisi mutato loco. Hoc quale sit, quaeso, considera; nam, etsi minus urgeor meque ipse propemodum collegi, tamen indigeo tui consilii: itaque te vehementer etiam atque etiam rogo, magis quam a me vis aut pateris te rogari, ut hanc cogitationem toto pectore amplectare.

XXXVI.

Scr. Asturae exeunte mense Aprili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Fanum fieri volo, neque hoc mihi eripi potest: 1
sepulcri similitudinem effugere non tam propter poenam legis studeo, quam ut maxime assequar ἀποθέωσιν: quod poteram, si in ipsa villa facerem, sed, ut saepe locuti sumus, commutationes dominorum reformido; in agro ubicumque fecero, mihi videor assequi posse, ut posteritas habeat religionem. Hae meae tibi ineptiae — fateor enim — ferendae sunt: non habeo, ne me quidem ipsum, quicum tam

Ep. 35, 2. *Antequam a te pr.* (c. ɔ: C., Zb., l. in cur. II. ɔ: Zl.). Om. *a te* MRI., Oxx., B. — *opere me moveret* (W.). An *quod me non m. o. m.* (B. conj.)? Om. *me* vulgo (I. *me* pro *non*).

audacter communicem quam tecum. Si tibi res, si locus, si institutum placet, lege, quaeso, legem mihique eam mitte: si quid in mentem veniet, quomodo
2 eam effugere possimus, utemur. Ad Brutum si quid scribes, nisi alienum putabis, obiurgato eum, quod in Cumano esse noluerit propter eam causam, quam tibi dixit; cogitanti enim mihi nihil tam videtur potuisse facere rustice. Et, si tibi placebit sic agere de fano, ut coepimus, velim cohortere et exacuas Cluatium; nam, etiamsi alio loco placebit, illius nobis opera consilioque utendum puto. Tu ad villam fortasse cras.

XXXVII.

Scr. ineunte mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 A te heri duas epistolas accepi, alteram pridie datam Hilaro, alteram eodem die tabellario, accepique ab Aegypta liberto eodem die Piliam et Atticam plane belle se habere, quae litterae mihi redditae sunt tertio decimo die. Quod mihi Bruti litteras, gratum: ad me quoque misit; eam ipsam ad te epistolam misi et ad eam exemplum mearum litterarum.
2 De fano, si nihil mihi hortorum invenis — *qui* quidem tibi inveniendi sunt, si me tanti facis, quanti certe facis —, valde probo rationem tuam de Tusculano: quamvis prudens ad cogitandum sis, sicut es, tamen, nisi magnae curae tibi esset, ut ego consequerer id, quod magno opere vellem, numquam ea res tibi tam belle in mentem venire potuisset;

Ep. 36, 1. *quam tecum* (Corr., l.). *quante* MIβq. *quam te* R., vulgo. — *Si tibi* (vulgo). *sint ibi* MRI. *Sin tibi* B. Ep. 37, 1. *habere, quae l.* (Zl.). *h.; hae l.* (Zb.)? *haberet tue l.* M1. *habere tue l.* M2. *h. tuae l.* RI., Oxx. *h.* [*Tuae l. . . die.*] m., B., sed hic — ut opinor, errore quodam — *tuae hae l.*

sed, nescio quo pacto, celebritatem requiro, itaque hortos mihi conficias necesse est. Maxima est in Scapulae celebritas, propinquitas praeterea, ubi sis, ne totum diem in villa; quare, antequam discedis, Othonem, si Romae est, convenias pervelim. Si nihil erit, etsi tu meam stultitiam consuesti ferre, eo tamen progrediar, uti stomachere: Drusus enim certe vendere vult; si ergo aliud non erit, mea erit culpa, nisi emero, qua in re ne labar, quaeso, provide, providendi autem una ratio est, si quid de Scapulanis possumus. Et velim me certiorem facias, quamdiu in suburbano sis futurus. Apud Terentiam gratia 3
tua opus est nobis tuaque auctoritate; sed facies, ut videbitur, scio enim, si quid mea intersit, tibi maiori curae solere esse quam mihi. Hirtius ad 4
me scripsit Sex. Pompeium Corduba exisse et fugisse in Hispaniam citeriorem, Cn. fugisse nescio quo — neque enim curo —, nihil praeterea novi: litteras Narbone dedit XIIII. Kal. Maias. Tu mihi de Caninii naufragio quasi dubia misisti: scribas igitur, si quid erit certius. Quod me a maestitia avocas, multum levaris, si locum fano dederis: multa mihi *εἰς ἀποθέωσιν* in mentem veniunt, sed loco valde opus est, quare etiam *atque etiam* Othonem vide.

XXXVIII.

Scr. Asturae ineunte mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Non dubito, quin occupatissimus fueris, qui ad 1
me nihil litterarum; sed homo nequam, qui tuum commodum non exspectarit, quum ob eam unam

Ep. 37, 2. *propinq., praeterea, ubi* (Popma et W.)? 4. *Cn.* (M.). *Gnaeum* B. *Cnaeum* vulgo. — *scribas* (vulgo). *scribes* (Or. conj., B.)? 5. *igitur velim* (W.)? — *etiam atque etiam* (W.). Om. *atque e.* vulgo.

causam missus esset: nunc quidem, nisi quid te tenuit, suspicor te esse in suburbano. At ego hic scribendo dies totos nihil equidem levor, sed tamen
2 aberro. Asinius Pollio ad me scripsit de impuro nostro cognato: quod Balbus minor nuper satis plane, Dolabella obscure, hic apertissime. Ferrem graviter, si novae aegrimoniae locus esset; sed tamen ecquid impurius? o hominem cavendum! quamquam mihi quidem —; sed tenendus dolor est. Tu, quoniam necesse nihil est, sic scribes aliquid, si vacabis.
3 Quod putas oportere pervideri iam animi mei firmitatem graviusque quosdam scribis de me loqui quam aut te scribere aut Brutum, si, qui me fractum esse animo et debilitatum putant, sciant, quid litterarum et cuius generis conficiam, credo, si modo homines sunt, existiment me, sive ita levatus sim, ut animum vacuum ad res difficiles scribendas afferam, reprehendendum non esse, sive hanc aberrationem a dolore delegerim, quae † maxime liberalissima doctoque homine dignissima, laudari me etiam oportere.
4 Sed, quum ego faciam omnia, quae facere possum ad me allevandum, tu effice id, quod video te non minus quam me laborare: hoc mihi debere videor neque levari posse, nisi solvero aut videro me posse solvere, id est locum, qualem *opto*, invenero. Heredes Scapulae si istos hortos, ut scribis tibi Othonem dixisse, partibus quattuor factis liceri cogitant, nihil est scilicet emptori loci; sin venibunt, quid fieri possit, videbimus. Nam ille locus Publicianus, qui est Trebònii et Cusinii, erat ad me allatus, sed scis aream esse: nullo pacto probo. Clodiae sane placent,

Ep. 38, 1. *esset: nunc* (W.). *e.! n.* Or., B. 3. *homines sunt* (W.). *h. sint* vulgo. — *del., quae † maxime liberalissima* (W.). *d. m., q. est l.* (l. conj., B.) aut *d., q. m. liberalis est* (W.) vel *d., q. m. liberalis sit* (Ursin. et W. et Klotz.). 4. *facere possum* (W.). *f. possim* vulgo. — *q. opto, i.* (Klotz.). *q. volo, i.* (I., vulgo)? *q. i.* MR.

sed non puto esse venales. De Drusi hortis, quamvis ab iis abhorreas, ut scribis, tamen eo confugiam, nisi quid inveneris: aedificatio me non movet; nihil enim aliud aedificabo nisi id, quod etiam, si illos non habuero. Κῦρος δ', ε' mihi sic placuit, ut cetera Antisthenis, hominis acuti magis quam eruditi.

XXXIX.

Scr. ineunte mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Tabellarius ad me quum sine litteris tuis venisset, 1
existimavi tibi eam causam non scribendi fuisse,
quod pridie scripsisses ea ipsa, ad quae rescripsi
hac epistola: exspectaram tamen aliquid de litteris
Asinii Pollionis; sed nimirum ex meo otio tuum
specto, quamquam tibi remitto, nisi quid necesse
erit, necesse ne habeas scribere, nisi eris valde
otiosus. De tabellariis facerem, quod suades, si 2
essent ullae necessariae litterae, ut erant olim, quum
tamen brevioribus diebus quotidie respondebant tempori tabellarii et erat aliquid, Silius, Drusus, alia quaedam: nunc, nisi Otho exstitisset, quod scriberemus, non erat; *id* ipsum dilatum est. Tamen allevor, quum loquor tecum absens, multo etiam magis, quum tuas litteras lego; sed, quoniam et abes — sic enim arbitror — et scribendi necessitas nulla est, conquiescent litterae, nisi quid novi exstiterit.

Ep. 39, 1. *ea . . epistola* (Iac., vulgo). An *ea i., ad quae r. hanc epistolam* (W.)? Om. *hac* MR. (M1 *atque re adque,* M2 *ad que*). *eam ipsam, ad quam r., epistolam* (Kayser.)? *ea i., ad quam r., e.* 1., B. 2. *tabellarii et* (W.). *t.; et* vulgo.

XL.

Scr. Asturae mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Qualis futura sit Caesaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro, quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis: itaque misi librum ad Muscam, ut tuis librariis daret; volo enim eum divulgari, quod quo facilius fiat, imperabis tuis.
2 *Συμβουλευτικὸν* saepe conor: nihil reperio, et quidem mecum habeo et *Ἀριστοτέλους* et *Θεοπόμπου τι πρὸς Ἀλέξανδρον*, sed quid simile? illi et quae ipsis honesta essent scribebant et grata Alexandro: ecquid tu eiusmodi reperis? mihi quidem nihil in mentem venit. Quod scribis te vereri, ne et gratia et auctoritas nostra hoc meo maerore minuatur, ego, quid homines aut reprehendant aut postulent, nescio: ne doleam? qui potest? ne iaceam? quis umquam minus? Dum tua me domus levabat, quis a me exclusus *est*? quis venit, qui offenderetur? Asturam sum a te profectus: legere isti laeti, qui me reprehendunt, tam multa non possunt, quam ego scripsi; quam bene, nihil ad rem, sed genus scribendi id fuit, quod nemo abiécto animo facere posset. Triginta dies in hortis fui: quis aut congressum meum aut facilitatem sermonis desideravit? Nunc ipsum ea lego, ea scribo, ut ii, qui mecum sunt, difficilius otium ferant quam ego laborem.
3 Si quis requirit, cur Romae non sim: quia discessus est; cur non sim in iis meis praediolis, quae sunt huius temporis: quia frequentiam illam non facile ferrem; ibi sum igitur, ubi is, qui optimas Baias habebat, quotannis hoc tempus consumere solebat.

Ep. 40, 2. *Θ. τι πρὸς* (M.). Om. *τι* vulgo. — *offenderetur* (Rcl.). *offenderet* (Z., MI c B.)?

Quum Romam venero, nec vultu nec oratione reprehendar: hilaritatem illam, qua hanc tristitiam temporum condiebamus, in perpetuum amisi, constantia et firmitas nec animi nec orationis requiretur. De hortis Scapulanis hoc videtur effici posse, 4
aliud tua gratia, aliud nostra, ut praeconi subiiciantur: id nisi fit, excludemur; sin ad tabulam venimus, vincemus facultates Othonis nostra cupiditate: nam, quod ad me de Lentulo scribis, non est in eo; Faberiana modo res certa sit tuque enitare, quod facis, quod volumus, consequemur. Quod quaeris, 5
quamdiu hic: paucos dies, sed certum non habeo: simul ac constituero, ad te scribam, et tu ad me, quamdiu in suburbano sis futurus. Quo die ego ad te haec misi, de Pilia et Attica mihi quoque eadem, quae scribis, et scribuntur et nuntiantur.

XLI.

Scr. Asturae mense Maio (VI. Id.?) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Nihil erat, quod scriberem; scire tamen volebam, 1
ubi esses, si abes aut afuturus es, quando rediturus esses: facies igitur me certiorem. Et, quod tu scire volebas, ego quando ex hoc loco, postridie Idus Lanuvii constitui manere, inde postridie in Tusculano aut Romae: utrum sim facturus, eo ipso die scies. Scis, quam sit *φιλαίτιον συμφορά*, minime 2
in te quidem, sed tamen avide sum affectus de fano, quod nisi, non dico effectum erit, sed fieri videro — audebo hoc dicere et tu, ut soles, accipies —, incursabit in te dolor meus, non iure ille quidem, sed tamen feres hoc ipsum, quod scribo, ut omnia

Ep. 40, 4. *condiebamus* (M1, iacl.). *condiebam* M2, Rψ B. Ep. 41, 1. *facies i. me cert.* (acl.). *facias velim me c.* I. *f. me i. c.* R. *f. i. c. me* B.

mea fers ac tulisti. Omnes tuas consolationes unam
3 hanc in rem velim conferas. Si quaeris, quid optem, primum Scapulae, deinde Clodiae, postea, si Silius nolet, Drusus aget iniuste, Cusinii et Trebonii — puto tertium esse dominum, Rebilum fuisse certe scio —; sin autem tibi Tusculanum placet, ut significasti quibusdam litteris, tibi assentior. Hoc quidem utique perficies, si me levari vis — quem iam etiam gravius accusas, quam patitur tua consuetudo, sed facis summo amore et victus fortasse vitio meo —, sed tamen, si me levari vis, haec est summa
4 levatio vel, si verum scire vis, una. Hirtii epistolam si legeris, quae mihi quasi πρόπλασμα videtur eius vituperationis, quam Caesar scripsit de Catone, facies me, quid tibi visum sit, si tibi erit commodum, certiorem. Redeo ad fanum: nisi hac aestate absolutum erit, quam vides integram restare, scelere me liberatum non putabo.

XLII.

Scr. Asturae mense Maio (post VI. Id.) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nullum a te desideravi diem litterarum, videbam enim, quae scribis, et tamen suspicabar vel potius intelligebam nihil fuisse, quod scriberes; a. d. VI. Idus vero et abesse te putabam et plane videbam nihil te habere: ego tamen ad te fere quotidie mittam, malo enim frustra, quam te non habere, cui des, si quid forte sit, quod putes me scire oportere. Itaque accepi VI. Idus litteras tuas inanes; quid enim habebas, quod scriberes? mihi tamen illud, quidquid erat, non molestum fuit, si nihil aliud, scire me novi te nihil habere. Scripsisti

Ep. 41, 3. *assentior* (W.). *assentiar* vulgo. Ep. 42, 1. *fuit, . . . novi* (Madvig. Adv.). Om. *si* vc., MRI., Oxx. *f.*, *n. a. s. me nisi novi* Gron. conj., B. (*novi nisi* ac.).

tamen nescio quid de Clodia: ubi ergo ea est aut
quando ventura? placet mihi res sic, ut secundum
Othonem nihil magis; sed neque hanc vendituram 2
puto — delectatur enim et copiosa est — et, illud
alterum quam sit difficile, te non fugit. Sed, ob-
secro, enitamur, ut aliquid ad id, quod cupio, ex-
cogitemus. Ego me hinc postridie *Id.* exiturum 3
puto, sed aut in Tusculanum aut domum, inde for-
tasse Arpinum: quum certum sciero, scribam ad te.
Venerat mihi in mentem monere te, ut id ipsum,
quod facis, faceres; putabam enim commodius te
idem istud domi agere posse interpellatione sublata.

XLIII.

Scr. Asturae mense Maio (ante Idus) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ego postridie Idus, ut scripsi ad te ante, La- 1
nuvii manere constitui, inde aut Romae aut in
Tusculano: scies ante utrumque. Quod scribis reri te
mihi illam rem fore levamento, bene facis; tamen
id est, mihi crede, perinde, ut existimare tu non
potes: res indicat, quanto opere id cupiam, quum
tibi audeam confiteri, quem id non ita valde pro-
bare arbitrer; sed ferendus tibi in hoc meus error,
ferendus? immo vero etiam adiuvandus. De Othone 2
diffido, fortasse quia cupio, sed tamen maior etiam
res est quam facultates nostrae, praesertim adver-
sario et cupido et locuplete et herede. Proximum

Ep. 42, 3. *aut Romam, inde* (W.)? Ep. 43, 1. *Quod .. te mihi* (W. et Or. ex R., nisi quod haec *scr. reri te* post sq. *mihi* transposuit et *mihi* h. l. omisit; *mihi* habent Z. et c. ɔ: C., *in* I. et, t. v., M.). An *Q. s. existimare te mihi* (W.)? † *Q. scies recte* M. t. Furia et Baitero et Oxx. sine *mihi*, B. Q. *scribis recte mihi* Z. — *tamen* (Or. conj. Z., *tum*, ut F.). *id est* W.; *est* (Sch.) *cum id esse* MRI., sed R. *esset*, B. *quamquam* (Sch.) *id est* (W.)? — *ferendus est tibi* (B. conj.)? 2. *locupleti* (W.)?

est, ut velim Clodiae; sed, si ista minus confici possunt, effice quidvis: ego me maiore religione, quam quisquam fuit ullius voti, obstrictum puto. Videbis etiam Trebonianos, etsi absunt domini; sed, ut ad te heri scripsi, considerabis etiam de Tusculano, ne aestas effluat, quod certe non est committendum.

XLIV

Scr. Asturae mense Maio (ante Idus) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Et Hirtium aliquid ad te *συμπαθῶς* de me scripsisse facile patior — fecit enim humane — et te eius epistolam ad me non misisse multo facilius, tu enim etiam humanius. Illius librum, quem ad me misit de Catone, propterea volo divulgari a tuis, ut ex istorum vituperatione sit illius maior laudatio.
2 Quod per Mustelam agis, habes hominem valde idoneum meique sane studiosum iam inde a Pontiano: perfice igitur aliquid, quid autem aliud, nisi ut aditus sit emptori? quod per quemvis heredem potest effici, sed Mustelam id perfecturum, si rogaris, puto. Mihi vero et locum, quem opto, ad id, quod volumus, dederis et praeterea *ἐγγήραμα*. Nam illa Silii et Drusi non satis *οἰκοδεσποτικὰ* mihi videntur; quid enim? sedere totos dies in villa! ista igitur malim, primum Othonis, deinde Clodiae: si nihil fiet, aut Druso ludus est suggerendus aut utendum
3 Tusculano. Quod domi te inclusisti, recte fecisti, sed, quaeso, confice et te vacuum redde nobis. Ego hinc, ut scripsi antea, postridie Idus Lanuvium,

Ep. 43, 2. *sed, si ista* (vc., c. ɔ: C.). Om. *sed* MRIB. Ep. 44, 2. *Tusculanum* (MR.)? 3. *recte fec.* (W.). *ratione f.* vulgo. — *Lanuvium* (R.). *Ianū* h. *Iami* M. *Ian.* ψ ac. *Ianuarias* β (I.). *Lanuvii* Corr. conj., B.

deinde postridie in Tusculano — contudi enim animum et fortasse vici, si modo permansero —: scies igitur fortasse cras, summum perendie. Sed quid est, quaeso? Philotimus nec Carteiae *Cn.* Pompeium teneri — qua de re litterarum ad Clodium Patavinum missarum exemplum mihi Oppius et Balbus miserant, se id factum arbitrari — bellumque narrat reliquum satis magnum: solet omnino esse † Fulviniaster; sed tamen, si quid habes. Volo etiam de naufragio Caniniano scire, quid sit

XLV.

Scr. Asturae mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ego hic duo magna *συντάγματα* absolvi; nullo 1
enim alio modo a miseria quasi aberrare possum.
Tu mihi, etiamsi nihil erit, quod scribas, quod fore
ita video, tamen id ipsum scribas velim, te nihil
habuisse, quod scriberes, dum modo ne his verbis.
De Attica optime: *ἀκηδία* tua me movet, etsi scribis 2
nihil esse. In Tusculano eo commodius ero, quod
et crebrius tuas litteras accipiam et te ipsum nonnumquam videbo; nam ceteroqui *ἀνεκτότερα* erant
Asturae, nec haec, quae refricant, hic me magis
angunt, etsi tamen, ubicumque sum, illa sunt mecum. De Caesare vicino scripseram ad te, quia 3
cognoram ex tuis litteris: eum *σύνναον* Quirino
malo quam Saluti. Tu vero pervulga Hirtii librum;
id enim ipsum putaram, quod scribis, ut, quum

Ep. 44, 3. *in Tusculanum* (W.)? — *Ph. negat Carteiae* (l.)? — *C. Cn. Pompeium* (l. conj.). *Cartini P.* ZIac. *Cartiui P.* MRψ. *Carteiae P.* m. conj., B. — *miserant, quum ascriberent* (vel *adderent*) *se* (W.; Kayser. *m. et ascripserant se*)? — † *Fulviniaster* (vc., qβI.). *Fului master* M. *Fulvinaster* h. *Fulviaster* a2, c., B. Ep. 45, 3. *Quirino m. q. Saluti* (Zb., vc. ɔ: Zl.). *Quirini . . Salutis* (MRI., Oxx., B.)? — *Hirtii librum* (W.). *Hirtium* vulgo.

ingenium amici nostri probaretur, ὑπόθεσις vituperandi Catonis irrideretur.

XLVI.

Scr. Lanuvii a. d. XVII. Kalendas Iunias a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Vincam, opinor, animum et Lanuvio pergam in Tusculanum; aut enim mihi in perpetuum fundo illo carendum est — nam dolor idem manebit, tantum † modo octius — aut nescio, quid intersit, utrum illuc nunc veniam an ad decem annos, neque enim ista maior admonitio, quam quibus assidue conficior et dies et noctes. „Quid ergo?“ inquies: „nihil litterae?“ In hac quidem re vereor ne etiam contra; nam essem fortasse durior, exculto enim *in* animo nihil agreste, nihil inhumanum est.

XLVII.

Scr. in Tusculano a. d. XVI. Kalendas Iunias a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Tu igitur, ut scripsisti, nec id incommodo tuo, vel binae enim poterunt litterae; occurram etiam, si necesse erit: ergo id quidem, ut poteris. De Mustela, ut scribis, etsi magnum opus est; eo magis delabor ad Clodiam: quamquam in utroque Faberianum nomen explorandum est, de quo nihil nocuerit si aliquid cum Balbo eris locutus, et quidem, ut res est, emere nos velle nec posse sine isto nomine
2 nec audere re incerta. Sed quando Clodia Romae futura est et quanti rem aestimas? eo prorsus specto, non quin illud malim, sed et magna res

Ep. 46. *tantum † modo octius* (W.). *t. modestius* (vc.) vel *tantummodo mod.* (W.) aut *t. mediocrius* (m.) vel *tantummodo med.* (W.). *t. modo † octius* B.

est et difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum herede: etsi de cupiditate nemini † concedam; ceteris rebus inferiores sumus. Sed haec coram. Hirtii librum, ut facis, divulga. De Philotimo idem 3
et ego arbitrabar. Domum tuam pluris video futuram vicino Caesare. Tabellarium meum hodie exspectamus: nos de Pilia et Attica certiores faciet.

XLVIII.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Domi te libenter esse facile credo, sed velim scire, quid tibi restet aut iamne confeceris: ego te in Tusculano exspecto, eoque magis, quod Tironi statim te venturum scripsisti et addidisti te putare opus esse. Sentiebam omnino, quantum mihi praesens prodesses, sed multo magis post discessum tuum sentio; quamobrem, ut ante ad te scripsi, aut ego ad te totus aut tu ad me, † quod licebit.

XLIX.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Heri non multo post, quam tu a me discessisti, 1
subito quidam urbani, ut videbantur, ad me mandata et litteras attulerunt a C. Mario C. f. C. n. multis verbis agere mecum per cognationem, quae mihi secum esset, per eum Marium, quem scripsissem, per eloquentiam L. Crassi, avi sui, ut se

Ep. 47, 2. *locupleti* (W.)? — † *concedam; cet.* (W.). *concedo; sed c.* aut *concedo; in c.* (W.). B. sine †. An *concedimus; c.?* Ep. 48. † *quod l.* MRIacB., sed sine †. „Antiqui libri" m. *quot l.*, ut sine dubio Z. *quum l.* (Or.) aut *quoad l.* (W.). An *quoties l.* (W.)? Ep. 49, 1. *Heri* . . . *quidam* (Klotz.). *H., non* . . . *d., puto, q.* (vulgo, W. olim)? — *verbis ag.* . . *def., c.* (g.). *v.,* „*ag.* . . *d.*", *c.* (B.)?

defenderem, causamque suam mihi perscripsit. Re-
scripsi patrono illi nihil opus esse, quoniam Cae-
saris, propinqui eius, omnis potestas esset, viri
2 optimi et hominis liberalissimi; me tamen ei fautu-
rum. O tempora! fore, quum dubitet Curtius con-
sulatum petere! Sed haec hactenus. De Tirone
mihi curae est; sed iam sciam, quid agat, heri enim
misi, qui videret, cui etiam ad te litteras dedi.
Epistolam ad *Caesarem* tibi misi. Horti quam in
diem proscripti sint, velim ad me scribas.

L.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ut me levarat tuus adventus, sic discessus afflixit; quare, quum poteris, id est, quum Sexti auctioni operam dederis, revises nos: vel unus dies mihi erit utilis, quid dicam „gratus“? ipse Romam venirem, ut una essemus, si satis † consilium quadam de re haberem.

LI.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Tironem habeo citius, quam verebar; venit etiam
Nicias et Valerium hodie audiebam esse venturum:
quamvis multi sint, magis tamen ero solus, quam
si *tu* unus esses; sed exspecto te, a Peducaeo uti-
que, tu autem significas aliquid etiam ante; verum
2 id quidem, ut poteris. De Virgilio, ut scribis; hoc
tamen velim scire, quando auctio. Epistolam ad

Ep. 49, 2. *ad Caesarem* (Iacl.). *ad Ciceronem* MRB. Ep. 50. † *consilium* (W.). *consilii* (Corr., l.) aut *certum consilium* (Moser.). *cons.* sine † vulgo. Ep. 51, 1. *si tu unus* (Ern.). *si u.* vulgo. — *tu autem* (vulgo). *te a.* B. errore typ. 2. *Virgilio* M., vulgo. *Verg.* (B.)?

Caesarem mitti video tibi placere: quid quaeris?
mihi quoque hoc idem maxime placuit, et eo magis,
quod nihil est in ea, nisi optimi civis, sed ita
optimi, ut *sunt* tempora, quibus parere omnes πολι-
τικοὶ praecipiunt; sed scis ita nobis esse visum, ut
isti ante legerent: tu igitur id curabis; sed, nisi
plane iis intelliges placere, mittenda non est, id
autem utrum illi sentiant, anne simulent, tu in-
telliges: mihi simulatio pro repudiatione fuerit;
τοῦτο δὲ μηλώσῃ. De Caerellia quid tibi placeret, 3
Tiro mihi narravit: debere non esse dignitatis meae,
perscriptionem tibi placere:

hoc metuere, alterum in metu non ponere.

Sed et hoc et multa alia coram; sustinenda tamen, si tibi videbitur, solutio est nominis Caerelliani, dum et de Metone et de Faberio sciamus.

LII.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

L. Tullium Montanum nosti, qui cum Cicerone
profectus est: ab eius sororis viro litteras accepi
Montanum Planco debere, quod praes pro Flaminio
sit, HS. xx.; de ea re nescio quid te a Montano
rogatum. Sane velim, sive Plancus est rogandus
sive qua re potes illum iuvare, iuves: pertinet ad
nostrum officium. Si res tibi forte notior est quam
mihi aut si Plancum rogandum putas, scribas ad
me velim, ut, quid rei sit et quid rogandum, sciam.
De epistola ad Caesarem quid egeris, exspecto. De 2

Ep. 51, 2. *ut sunt temp.* (W. et Moser.). An *ut t. patiuntur* vel *ferunt* vel *postulant* (W.)? — *sed scis ita n.* (Zb., l. o: Zl., I.). *sed si n.* M1. *sed scito ita n.* M2, R. B. — *debere ei non* (W.; *ei d. n.* l.)? 3. *Sed et hoc* (W.). *s. et haec* vulgo. Ep. 52, 1. *Flaminio esset* (W.)?

Silio non ita sane laboro: tu mihi aut Scapulanos aut Clodianos efficias necesse est; sed nescio quid videris dubitare de Clodia: utrum quando veniat, an sintne venales? Sed quid est, quod audio Spintherem fecisse divortium?

3 De lingua Latina securi es animi. Dices: „qui talia conscribis?“ Ἀπόγραφα sunt: minore labore fiunt; verba tantum affero, quibus abundo.

LIII.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ego, etsi nihil habeo, quod ad te scribam, scribo tamen, quia tecum loqui videor. Hic nobiscum sunt Nicias et Valerius. Hodie tuas litteras exspectabamus matutinas: erunt fortasse alterae postmeridianae, nisi te Epiroticae litterae impedient, quas ego non interpello. Misi ad te epistolas ad Marcianum et ad Montanum: eas in eundem fasciculum velim addas, nisi forte iam dedisti.

Ep. 52, 2. *conficias necesse* (W.)? Ep. 53. *postmerid.* (vc., RIβh.). M. incertum *pusm.* an, ut B. ex Or. conj., *posm.* an *postm.*

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER TERTIUS DECIMUS.

I.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO.

Ad Ciceronem ita scripsisti, ut neque severius 1
neque temperatius scribi potuerit nec magis quem-
admodum ego maxime vellem; prudentissime etiam
ad Tullios: quare aut ista proficient aut aliud agamus.
De pecunia vero video a te omnem diligentiam ad- 2
hiberi vel potius iam adhibitam esse, quod si efficis,
a te hortos habebo. Nec vero ullum genus posses-
sionis est, quod malim, maxime scilicet ob eam
causam, quae suscepta est, cuius festinationem mihi
tollis, quoniam de aestate polliceris vel potius re-
cipis; deinde etiam ad καταβίωσιν maestitiamque
minuendam nihil mihi reperiri potest aptius; cuius
rei cupiditas impellit me interdum, ut te hortari
velim, sed me ipse revoco, non enim dubito, quin,
quod me valde velle putes, in eo tu me ipsum
cupiditate vincas: itaque istuc iam pro facto habeo.
Exspecto, quid istis placeat de epistola ad Caesarem. 3
Nicias te, ut debet, amat vehementerque tua sui

Ep. 1, 1. *magis quemadm.* (m.). *m. quam q.* MRI., vulgo. *m.* [*q.*] *q.* B.

memoria delectatur. Ego vero Peducaeum nostrum vehementer diligo; nam et, quanti patrem feci, totum in hunc *et* ipsum per se aeque amo atque illum amavi, te vero plurimum, qui hoc ab utroque nostrum fieri velis. Si hortos inspexeris et si de epistola certiorem me feceris, dederis mihi, quod ad te scribam; si minus, scribam tamen aliquid, numquam enim deerit.

II.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709

CICERO ATTICO SAL.

1 Gratior mihi celeritas tua quam ipsa res; quid enim indignius? sed iam ad ista obduruimus et humanitatem omnem exuimus. Tuas litteras hodie exspectabam, nihil equidem ut ex iis novi — quid enim? —, verumtamen —. Oppio et Balbo epistolas deferri iubebis, et tamen Pisonem, sicubi, de auro. Faberius si venerit, videbis, ut tantum attribuatur, si modo attribuetur, quantum debetur: accipies ab
2 Erote. Ariarathes, Ariobarzani filius, Romam venit: vult, opinor, regnum aliquod emere a Caesare; nam, quomodo nunc est, pedem ubi ponat in suo, non habet. Omnino eum Sestius noster parochus publicus occupavit, quod quidem facile patior; verumtamen, quod mihi summo beneficio meo magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per litteras, ut apud me deversetur: ad eam rem quum
3 mitterem Alexandrum, has ei dedi litteras. Cras igitur auctio Peducaei: quum poteris *ergo*; etsi impediet fortasse Faberius; sed tamen, quum licebit. Dionysius noster graviter queritur, et tamen iure, a discipulis abesse *se* tamdiu: multis verbis scripsit

Ep. 1, 3. *feci, id t.* (W.)? — *diligo — nam . . . amavi —, te* (W.)? Ep. 2, 1. *etiam Pisonem* (W.)? — *P., sicubi, de* (W.). *P. s. de* vulgo. 3. *iure, se a d. abesse* (l.)?

ad me, credo item ad te. Mihi quidem videtur etiam diutius afuturus; ac nollem, valde enim hominem desidero.

III.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

A te litteras exspectabam, nondum scilicet, nam 1
has mane rescribebam. Ego vero ista nomina sic probo, ut nihil aliud me moveat, nisi quod tu videris dubitare; illud enim non accipio in bonam partem, *quod* ad me refers, qui, si ipse negotium meum gererem, nihil gererem nisi consilio tuo, sed tamen intelligo magis te id facere diligentia, qua semper uteris, quam quo dubites de nominibus istis. Etenim Caelium non probas, plura non vis: utrumque laudo. His igitur utendum est; praes [quidem] aliquando factus es, et in his quidem tabulis: a me igitur omnia. Quod dies longior est, — teneamus modo, quod volumus — puto fore istam etiam a praecone diem, certe ab heredibus. De Crispo et Mustela videbis, et velim scire, quae sit pars duorum. De 2
Bruti adventu eram factus certior, attulerat enim ab eo Aegypta libertus litteras: misi ad te epistolam, quia commode scripta erat.

IV.

Scr. in Tusculano mense Maio an Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Habeo munus a te elaboratum decem lega- 1
torum, ut equidem puto; nam filius anno post quae-

Ep. 3, 1. *refers, qui, si ipse* (Z., I.). *r. quid si i.* a1, c. *r. Quid? i.* MR., Oxx., B. — *gererem, nihil gererem nisi* (Z., Iac.). Om. *n. ger.* MR., Oxx., B. — *praes* [*quidem*] *al.* (C., W.). *pr. al.* (ZMRI., Oxx., B.)? — *es, et* (CZ.). *esset* MRI., Oxx. *esses, et* (b. conj., B.)? Ep. 4, 1. *ut equidem puto* (W.). *et quidem p.* MRI., vulgo. *atque idem p.* Or., B.

2 stor fuit, quam consul Mummius. Sed, quoniam saepius de nominibus quaeris quid placeat, ego quoque tibi saepius respondeo placere. Si quid poteris cum Pisone, conficies; Avius enim videtur in officio futurus. Velim ante possis, si minus, utique simul simus, quum Brutus veniet in Tusculanum: magni interest mea una nos esse, scies autem, qui dies is futurus sit, si puero negotium dederis, ut quaerat.

V.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Sp. Mummium putaram in decem legatis fuisse, sed videlicet *erravi*; etenim *εὔλογον* fratri fuisse, fuit enim ad Corinthum. Misi tibi Torquatum. Colloquere tu quidem cum Silio, ut scribis, sed urge: illam diem negabat esse mense Maio, istam non negabat; sed tu, ut omnia, istuc quoque ages diligenter. De Crispo et Mustela scilicet, quum quid
2 egeris. Quoniam ad Bruti adventum fore te nobiscum polliceris, satis est, praesertim quum hi tibi dies in magno nostro negotio consumantur.

VI.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 De aquae ductu probe fecisti. Columnarium vide ne nullum debeamus; quamquam mihi videor
2 audisse *a* Camillo commutatam esse legem. Pisoni quid est quod honestius respondere possimus quam

Ep. 4, 2. *mea tum una* (l.)? Ep. 5, 1. *videl. erravi; et.* (W.). *v.* *. *et.* B. Om. *err.* vulgo. — *sed urge* (vç.). *et u.* vulgo. 2. *Quod* (vel *Quod iam*) *ad Br.* (W.)?

solitudinem Catonis? nec *de* coheredibus solum Herennianis, sed etiam, ut scis — tu enim mecum egisti —, de puero Lucullo, quam pecuniam tutor — nam hoc quoque ad rem pertinet — in Achaia sumpserat; sed agit liberaliter, quoniam negat se quidquam facturum contra nostram voluntatem: coram igitur, ut scribis, constituemus, quemadmodum rem explicemus; quod reliquos coheredes convenisti, fecisti plane bene. Quod epistolam meam ad Bru- 3
tum poscis, non habeo eius exemplum, sed tamen salvum est et ait Tiro te habere oportere et, ut recordor, una cum illius obiurgatoria tibi meam quoque, quam ad eum rescripseram, misi. Iudiciali 4
molestia ut caream, videbis. Tuditanum istum, proavum Hortensii, plane non noram et filium, qui tum non potuerat esse legatus, fuisse putaram. Mummium fuisse ad Corinthum pro certo habeo, saepe enim hic Spurius, qui nuper est *mortuus*, epistolas mihi pronuntiabat versiculis facetis ad familiares missas a Corintho; sed non dubito, quin fratri fuerit legatus, non in decem, atque hoc etiam accepi, non solitos maiores nostros eos legare in decem, qui essent imperatorum necessarii, ut nos ignari pulcherrimorum institutorum aut negligentes potius M. Lucullum et L. Murenam et ceteros coniunctissimos ad L. Lucullum misimus, illudque *εὐλογώτατον*, illum fratri in primis eius legatis fuisse Operam tuam multum amo, qui et haec cures et mea expedias et sis in tuis multo minus diligens quam in meis.

Ep. 6, 2. *nec de coher.* (W.). *nec c.* vulgo. — *conv., fecisti pl. b.* (vc., Iac.). *c., pl. b. f.* (Zb.)? *c., p. b.* (MR., Oxx., B.)? 3. *est: ait T.* (l., Kayser.)? 4. *poterat esse leg.* (Kayser.)? — *esse, legatum fuisse* (W.)? — *nostros eos l.* (AF., c. ɔ: C., l. ɔ: Z.). Om. *eos* MRIB. — *coniunct.* B. inclin. typis, sed habent c. ɔ: C., vc. ɔ: Zl., Zb.

VII.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Sestius apud me fuit et Theopompus pridie: venisse a Caesare narrabat litteras; hoc scribere, sibi certum esse Romae manere, causamque eam ascribere, quae erat in epistola nostra, ne se absente leges suae negligerentur, sicut esset neglecta sumptuaria — est *εὔλογον* idque eram suspicatus, sed istis mos gerendus est, nisi placet hanc ipsam sententiam nos persequi —, et Lentulum cum Metella certe fecisse divortium. Haec omnia tu melius; rescribes igitur, quidquid voles, dummodo *aliquid*; iam enim non reperio, quod te rescripturum putem,
2 nisi forte de Mustela aut si Silium videris. Brutus heri venit in Tusculanum post horam decimam; hodie igitur me videbit, ac vellem tum tu adesses: iussi equidem ei nuntiari te, quoad potuisses, exspectasse eius adventum venturumque, si audisses, meque, ut facio, continuo te certiorem esse facturum.

VIII.

Scr. in Tusculano mense Iunio (ante Idus) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Plane nihil erat, quod ad te scriberem; modo enim discesseras et paullo post triplices remiseras. Velim cures fasciculum ad Vestorium deferendum et alicui des negotium, qui quaerat, Q. Staberii fundus num quis in Pompeiano Nolanove venalis sit. Epitomen Bruti Caelianorum velim mihi mittas et a Philoxeno *Παναιτίου περὶ προνοίας*. Te Idibus videbo cum tuis.

Ep. 7, 1. *narrabant* (W.)? — *modo aliquid* (I.). *m. ne quid* MRI., vc., Oxx. *m. quid* m. conj., B. — *reperio, quod* (Ern.). *r., quid* vulgo. Ep. 8. *Staberii* (MRI.). *Fab.* vulgo.

IX.

Scr. in Tusculano mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Commodum discesseras heri, quum Trebatius venit, paullo post Curtius: hic salutandi causa, sed mansit invitatus; Trebatium nobiscum habemus. Hodie mane Dolabella: multus sermo ad multum diem; nihil possum dicere *ἐκτενέστερον*, nihil *φιλοστοργότερον*. Ventum est tandem ad Quintum: multa *ἄφατα*, *ἀδιήγητα*, sed unum eiusmodi, quod nisi exercitus sciret, non modo Tironi dictare, sed ne ipse quidem auderem scribere. Sed haec hactenus. *Εὐκαίρως* ad me venit, quum haberem Dolabellam, Torquatus, humanissimeque Dolabella, quibus verbis secum egissem, exposuit, commodum enim egeram diligentissime, quae diligentia grata est visa Torquato. A te exspecto, si quid de Bruto; quamquam Nicias confectum putabat, sed divortium non probari: quo etiam magis laboro idem, quod tu; si quid est enim offensionis, haec res mederi potest. Mihi Arpinum eundum est; nam et opus est constitui a nobis illa praediola èt vereor, ne exeundi potestas non sit, quum Caesar venerit, de cuius adventu eam opinionem Dolabella habet, quam tu coniecturam faciebas ex litteris Messallae. Quum illuc venero intellexeroque, quid negotii sit, tum, ad quos dies rediturus sim, scribam ad te.

Ep. 9, 1. *venit et p.* (W.)? — *est tandem ad* (m.). *e. tamen ad* vulgo. — *Sed haec h.* (W. et B. ex c. ɔ: C., sed B. incl. typis). *scribere* — *sed hoc h.* (W.)? Om. *haec* vulgo. — *Dolab. . . dil.*, *quae* B. incl. typis. Om. MR. (R. tamen servato *quae*); sed habent Iacl., ɔ: meliores codd.

X.

Scr. in Tusculano mense Iunio (ante XI. K. Quinct.) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Minime miror te et graviter ferre de Marcello et plura vereri periculi genera; quis enim hoc timeret, quod neque acciderat antea nec videbatur natura ferre ut accidere posset? omnia igitur metuenda. Sed illud *παρὰ τὴν ἱστορίαν*, tu praesertim: me reliquum consularem. Quid? tibi Servius quid videtur? quamquam hoc nullam ad partem valet scilicet, mihi praesertim, qui non minus bene actum cum illis putem; quid enim sumus aut quid esse possumus? domine an foris? quod nisi mihi hoc venisset in mentem, scribere ista nescio quae, quo
2 verterem me, non haberem. Ad Dolabellam, ut scribis, ita puto faciendum, *κοινότερα* quaedam et *πολιτικώτερα*; faciendum certe aliquid est, valde
3 enim desiderat. Brutus si quid egerit, curabis, ut sciam; cui quidem quam primum agendum puto, praesertim si statuit, sermunculum enim omnem aut restinxerit aut sedârit, sunt enim, qui loquantur etiam mecum. Sed hoc ipse optime, praesertim si etiam tecum loquetur. Mihi est in animo proficisci XI. Kal.; hic enim nihil habeo, quod agam, ne hercule illic quidem nec usquam, sed tamen aliquid illic. Hodie Spintherem exspecto; † misit enim Brutus ad me: per litteras purgat Caesarem de

Ep. 10, 1. *praes.: unum me reliquum* vel *p.: me r. u.* (W.)? — *domine* (M2, iacl.). *domin* M1, B. *domi* Rβ. 3. *si quid egerit* (Z., vc., AF., Regii, Iac.). Om. *eg.* MRβh., Oxx., B. — *sed hoc ipse* (W.). *s. haec i.* vulgo. — *animo Arpinum prof.* (W.)? — *tamen aliquid* (Zb., vc. ɔ: Zl., c. ɔ: C.). Om. *al.* MRIβh., Oxx., B. — *exsp.; † misit . . per* (W.). *e. M. etiam Br. . . per* (Or.) aut *e.; m. enim ad me. Br. per* (Boot.). B., ut W., sed sine †.

interitu Marcelli; in quem, ne si insidiis quidem ille interfectus esset, caderet ulla suspicio, nunc vero, quum de Magio constet, nonne furor eius causam omnem sustinet? Plane, quid sit, non intelligo: explanabis igitur; quamquam nihil habeo, quod dubitem, nisi ipsi Magio quae fuerit causa amentiae, pro quo quidem etiam sponsor Sunii factus est. Nimirum id fuit; solvendo enim non erat: credo eum petisse a Marcello aliquid, et illum, ut erat, constantius respondisse.

XI.

Scr. in Arpinati mense Iunio (X. Kal. Quinctil.?) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Οὐ ταὐτὸν εἶδος· credebam esse facile: totum 1
est aliud, posteaquam sum a te diiunctior, sed fuit faciendum, ut et constituerem mercedulas praediorum et ne magnum onus observantiae Bruto nostro imponerem; posthac enim poterimus commodius colere inter nos in Tusculano, hoc autem tempore, quum ille me quotidie videre vellet, ego ad illum ire non possem, privabatur omni delectatione Tusculani. Tu igitur, si Servilia venerit, si Brutus quid 2
egerit, etiam si constituerit, quando obviam, quidquid denique erit, quod scire me oporteat, scribes. Pisonem, si poteris, convenies: vides, quam maturum sit; sed tamen, quod commodo tuo fiat.

Ep. 10, 3. *quidem etiam ille sp.* (W.)? — *sp. Sunii* (b conj.). *sp. sum* (Zb., vc. ɔ: Zl., c. ɔ: C.). *sponsorum* Mq. *sponsor* RIB. — *factus erat* (W. et Klotz.)? *f. est* Zb. *f. et* vc.(?), MRIac. — *respondisse* RI., vulgo. M. (teste Baitero, qui tamen de primis duabus litteris haud satis certus erat) *ppndisse.* B. *perpendisse.*

XII.

Scr. in Arpinati mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Valde me momorderunt epistolae tuae de Attica nostra; eaedem tamen sanaverunt, quod enim te ipse consolabare eisdem litteris, id mihi erat satis
2 firmum ad leniendam aegritudinem. Ligarianam praeclare vendidisti: posthac, quidquid scripsero,
3 tibi praeconium deferam. Quod ad me de Varrone scribis, scis me antea orationes aut aliquid id genus solitum scribere, ut Varronem nusquam possem intexere; postea autem quam haec coepi *φιλολογώτερα*, iam Varro mihi denuntiaverat magnam sane et gravem *προςφώνησιν*: biennium praeteriit, quum ille *Καλλιππίδης* assiduo cursu cubitum nullum processerit; ego autem me parabam ad id, quod ille mihi misisset, ut *αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον*, si modo potuissem — nam hoc etiam Hesiodus ascribit, *αἴ κε δύνηαι* —. Nunc illam *περὶ τελῶν σύνταξιν* sane mihi probatam Bruto, ut tibi placuit, despondimus, idque tu eum non nolle mihi scripsisti: ergo illam *Ἀκαδημικήν*, in qua homines nobiles illi quidem, sed nullo modo philologi nimis acute loquuntur, ad Varronem transferamus, etenim sunt Antiochia, quae iste valde probat; Catulo et Lucullo alibi reponemus, ita tamen, si tu hoc probas, de-
4 que eo mihi rescribas velim. De Brinniana auctione accepi a Vestorio litteras: ait sine ulla controversia rem ad me esse collatam. Romae videlicet aut in Tusculano me fore putaverunt a. d. VIII. Kal. Quinct.:

Ep. 12, 3. *parabam, ad* (W.)? — *idque tu eum* (Zb., vc., c. ɔ: C.). Om. *tu* MRIB. — *Ἀκαδημαϊκην* (marg. M., Rψcl.)? — *Ἀντιόχεια* (acl.)? — *Catulum et Lucullum* (Gron.)? 4. *collatam. R. . . put. a. d.* (W.). *collatam — R. . . p. — a. d.* vulgo. — [*Quinct.*] (Sch. et Madvig.)?

dices igitur vel amico tuo, S. Vettio, coheredi meo, vel Labeoni nostro, paullum proferant auctionem; me circiter Nonas in Tusculano fore. *Tu* cum Pisone: Erotem habes. De Scapulanis hortis toto pectore cogitemus: dies adest.

XIII.

Scr. in Arpinati mense Iunio (VIII. K. Quinct.?) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Commotus tuis litteris, quod ad me de Varrone 1
scripseras, totam Academiam ab hominibus nobilissimis abstuli transtulique ad nostrum sodalem et ex duobus libris contuli in quattuor: grandiores sunt omnino, quam erant illi, sed tamen multa detracta. Tu autem mihi pervelim scribas, qui intellexeris illum velle; illud vero utique scire cupio, quem intellexeris ab eo ζηλοτυπεῖσθαι, nisi forte Brutum: id hercle restabat! sed tamen scire pervelim. Libri quidem ita exierunt — nisi forte me communis φιλαυτία decipit —, ut in tali genere ne apud Graecos quidem simile quidquam. Tu illam iacturam feres aequo animo, quod illa, quae habes de Academicis, frustra descripta sunt; multo tamen haec erunt splendidiora, breviora, meliora. Nunc 2
autem ἀπορῶ quo me vertam. Volo Dolabellae valde desideranti: non reperio, quid, et simul αἰδέομαι Τρῶας neque, si aliquid, potero μέμψιν effugere; aut cessandum igitur aut aliquid excogitandum. Sed quid haec levia curamus? Attica mea, obsecro 3
te, quid agit? quae me valde angit; sed crebro regusto tuas litteras: in iis acquiesco; tamen exspecto novas.

Ep. 12, 4. *fore. Tu cum P.: E.* (W.; Or. *f. Cum P.: E.*). *f. Cum P. E.* vulgo. Ep. 13, 1. *transtulique* (R., c. ɔ: C., l. ɔ: Z.). Om. *que* MIβh., Oxx., B. 2. *ἀπο ῶ quo* (W.). *ἀ., q.* vulgo. 3. *in iis* (W.). *in hiis* M. *in his* vulgo.

XIV.

Scr. in Arpinati mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Brinnii libertus, coheres noster, scripsit ad me velle, si mihi placeret, coheredes se et Sabinum Albium ad me venire: id ego plane nolo; hereditas tanti non est, et tamen obire auctionis diem facile poterunt — est enim III. Idus —, si me in Tusculano postridie Nonas mane convenerint; quod si laxius volent proferre diem, poterunt vel biduum vel triduum vel, ut videbitur, nihil enim interest: quare, nisi iam profecti sunt, retinebis homines.
2 De Bruto, si quid egerit, de Caesare, si quid scies, si quid erit praeterea, scribes. Illud etiam atque etiam consideres velim, placeatne tibi mitti ad Varronem, quod scripsimus; etsi etiam ad te aliquid pertinet, nam scito te ei dialogo adiunctum esse tertium. Opinor igitur, consideremus; etsi nomina iam facta sunt; sed vel induci vel mutari possunt.

XV.

Scr. in Arpinati V. Kal. Quinctiles a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Quid agit, obsecro te, Attica nostra? nam triduo abs te nullas acceperam; nec mirum, nemo enim venerat nec fortasse causa fuerat: itaque ipse, quod scriberem, non habebam; quo autem die has Valerio dabam, exspectabam aliquem meorum, qui si venisset et a te quid attulisset, videbam non defuturum, quod scriberem.

Ep. 14, 1. *libertus, coheres . . . coheredes* (Zb., c. ɔ: C., Ial., sed hae tres *placet*). Om. *noster . . . coheredes* MR. *lib. coheredes* omisso *coheres . . . pl.* Hoffmann., B. — *se et Sab.* (Ursin.; *sed S.* I., a2, c. ɔ: C.). *et S.* (M1, a1, l., Klotz.)? *ait S.* M2, R. *ait et S.* Hoffmann. conj., B.

XVI.

Scr. in Arpinati mense Iunio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Nos, quum flumina et solitudines sequeremur, 1
quo facilius sustentare nos possemus, pedem e villa
adhuc egressi non sumus: ita magnos et assiduos
imbres habebamus. Illam *'Ακαδημικὴν σύνταξιν*
totam ad Varronem traduximus. Primo fuit Catuli,
Luculli, Hortensii; deinde, quia *παρὰ τὸ πρέπον*
videbatur, quod erat hominibus nota non illa qui-
dem *ἀπαιδευσία*, sed in iis rebus *ἀτριψία*, simul ac
veni ad villam, eosdem illos sermones ad Catonem
Brutumque transtuli. Ecce tuae litterae de Var-
rone: nemini visa est aptior Antiochia ratio; sed 2
tamen velim scribas ad me, primum placeatne tibi
aliquid ad illum, deinde, si placebit, hocine potis-
simum. Quid Servilia? iamne venit? Brutus ecquid
agit et quando? De Caesare quid auditur? Ergo
ad Nonas, quemadmodum dixi. Tu cum Pisone, si
quid poteris.

XVII.

Scr. in Arpinati (V. Kal. Quinctiles) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

v. Kal. exspectabam Roma aliquid, non quo imperassem tuis; igitur nunc eadem illa: quid Brutus cogitet, aut, si aliquid egit, et quid a Caesare. Sed quid ista, quae minus curo? Attica nostra quid

Ep. 16, 1. *solitudines* (c. ɔ: C., Zb., l. in cur. II. ɔ: Zl.). *solitudinem* MRIB. 2. *hocine* (W. et Or.). *hocne* vulgo. Ep. 17. *VI. Kal.* (Zl., MRIβh.)? — *aliquid, non quo* (c. ɔ: C., Z.) *imp. tuis; ig. nunc* (l., W.). *a.; † non imp. Igitur aliquid tuis. N.* MRIβB. — *et quid* (MRIac.). *ecquid* (l., B., sed hic *cogitet? aut*)?

agat, scire cupio: etsi tuae litterae — sed iam nimis veteres sunt — recte sperare iubent, tamen exspecto recens aliquid.

XVIII.

Scr. in Arpinati mense Quinctili (III. Kal. Q.) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Vides, propinquitas quid habeat: nos vero conficiamus hortos. Colloqui videbamur, in Tusculano quum essem: tanta erat crebritas litterarum; sed id quidem iam erit. Ego interea admonitu tuo perfeci sane argutulos libros ad Varronem, sed tamen exspecto, quid ad ea, quae scripsi ad te: primum, qui intellexeris eum desiderare a me, quum ipse, homo *πολυγραφώτατος*, numquam me lacessisset; deinde, quem *ζηλοτυπεῖν*, *nisi forte Brutum, quem si non ζηλοτυπεῖ*, multo Hortensium minus aut eos, qui de Re Publica loquuntur. Plane haec mihi explices velim, in primis, maneasne in sententia, ut mittam ad eum, quae scripsi, an nihil necesse putes. Sed haec coram.

XIX.

Scr. in Arpinati mense Quinctili (post IV. Kal. Quinct.) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Commodum discesserat Hilarus libertus IV. Kal., cui dederam litteras ad te, quum venit tabellarius cum tuis litteris pridie datis, in quibus illud mihi gratissimum fuit, quod Attica nostra rogat te, ne
2 tristis sis, quodque tu *ἀκίνδυνα* esse scribis. Ligarianam, ut video, praeclare auctoritas tua commen-

Ep. 17. *cupio; etsi . . iubent; t.* (vulgo; an *iub., sed t.?*)? Ep. 18. *Nos v. conf. hortos. Vides, pr. q. habeat: coll.* (W.)? — *Plane haec* (I., W.). *P. hoc* vulgo. Ep. 19, 1. *libertus* (W.). *librarius* vulgo. — *III. Kal.* (vc.)?

davit, scripsit enim ad me Balbus et Oppius mirifice se probare ob eamque causam ad Caesarem eam se oratiunculam misisse; hoc igitur idem tu mihi antea scripseras. In Varrone ista causa me 3
non moveret, ne viderer φιλένδοξος — sic enim constitueram, neminem includere in dialogos eorum, qui viverent —, sed, quia scribis et desiderari a Varrone et magni illum aestimare, eos confeci et absolvi nescio quam bene, sed ita accurate, ut nihil possit supra, Academicam omnem quaestionem libris quattuor. In eis, quae erant contra ἀκαταληψίαν praeclare collecta ab Antiocho, Varroni dedi; ad ea ipse respondeo; tu es tertius in sermone nostro. Si Cottam et Varronem fecissem inter se disputantes, *ut* a te proximis litteris admoneor, meum κωφὸν πρόσωπον esset: hoc in antiquis personis suaviter 4
fit, ut et Heraclides in multis et nos *in* VI „de re publica“ libris fecimus. Sunt etiam „de oratore“ nostri tres, mihi vehementer probati: in eis quoque eae personae sunt, ut mihi tacendum fuerit, Crassus enim loquitur, *Scaevola*, Antonius, Catulus senex, C. Iulius, frater Catuli, Cotta, Sulpicius; puero me hic sermo inducitur, ut nullae esse possent partes meae. Quae autem his temporibus scripsi, Ἀριστοτέλειον morem habent, in quo sermo ita inducitur ceterorum, ut penes ipsum sit principatus. Ita confeci quinque libros περὶ τελῶν, ut Epicurea L. Torquato, Stoica M. Catoni, περιπατητικὰ M. Pisoni darem: ἀζηλοτύπητον id fore putaram, quod omnes illi decesserant. Haec Academica, ut scis, cum Ca- 5
tulo, Lucullo, Hortensio contuleram: sane in personas non cadebant, erant enim λογικώτερα, quam ut illi de iis somniasse umquam viderentur; itaque,

Ep. 19, 3. *nihil possit* (Kayser.). *n. posset* vulgo. 4. *nos in VI* (W.). *nos vi* M1. *nos sex* M2, RI., vulgo. — *loquitur, Scaevola, Ant.* (W.). Om. *Sc.* MRI., vulgo.

ut legi tuas de Varrone, tamquam ἕρμαιον arripui: aptius esse nihil potuit ad id philosophiae genus, quo ille maxime mihi delectari videtur, easque partes * * *, ut non sim consecutus, ut superior mea causa videatur; sunt enim vehementer πιθανὰ Antiochia, quae diligenter a me expressa acumen habent Antiochi, nitorem orationis nostrum, si modo is est aliquis in nobis; sed tu, dandosne putes hos libros Varroni, etiam atque etiam videbis: mihi quaedam occurrunt, sed ea coram.

XX.

Scr. in Arpinati mense Quinctili (ante Nonas) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 A Caesare litteras accepi consolatorias datas
pridie Kal. Maias Hispali. De urbe augenda quid
sit promulgatum, non intellexi: id sane scire velim.
Torquato nostra officia grata esse facile patior ea-
2 que augere non desinam. Ad Ligarianam de uxore
Tuberonis et privigna neque possum iam addere —
est enim pervulgata — neque Tuberonem volo
offendere, mirifice est enim φιλαίτιος; theatrum
3 quidem sane bellum habuisti. Ego, etsi hoc loco
facillime sustentor, tamen te videre cupio; itaque,
ut constitui, adero. Fratrem credo a te esse con-
4 ventum; scire igitur studeo, quid egeris. De fama
nihil sane laboro, etsi scripseram ad te tunc stulte
„nihil melius"; curandum enim non est. Atque
hoc „in omni vita sua quemque a recta conscientia
traversum unguem non oportet discedere" viden
quam φιλοσόφως? an tu nos frustra existimas haec

Ep. 19, 5. *partes * * *, ut* (W.). Post *partes* aut post *easque* excidit *ego mihi sumpsi* simileve aliquid (W.; l. coni. *p. sumpsi, ut*). *partis, ut* Zb., MRB. *partes, ut* vulgo. Ep. 20, 4. *cur. enim nobis non* (l. in cur. II. — ex Z.?)? — *Atqui hoc* (b.)? — *oportere disc.* (nonn. cdd. Mal., l. — ex Z.?)?

in manibus habere? δεδῆχθαι te *eo* nollem, quod nihil erat; redeo enim rursus eodem: quidquamne me putas curare in † toto, nisi ut ei ne desim? id ago scilicet, ut iudicia videar tenere; μὴ γὰρ αὐτοῖς: vellem tam domestica ferre possem quam ista contemnere. Putas autem me voluisse aliquid, quod perfectum non sit. Non licet scilicet sententiam suam *mutare*, sed tamen, quae tum acta sunt, non possum non probare, et tamen non curare pulchre possum, sicuti facio. Sed nimium multa de nugis.

XXI.

Scr. in Arpinati mense Quinctili (ante Nonas) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ad Hirtium dederam epistolam sane grandem, 1
quam scripseram proxime in Tusculano: huic, quam tu mihi misisti, rescribam alias; nunc alia malo.
Quid possum de Torquato, nisi aliquid a Dolabella? 2
quod simul ac, continuo scietis. Exspectabam hodie aut summum cras ab eo tabellarios, qui simul ac venerint mittentur ad te. A Quinto exspecto; proficiscens enim e Tusculano VIII. Kal., ut scis, misi
ad eum tabellarios. Nunc, ad rem ut redeam, 3
„inhibere“ illud tuum, quod valde mihi arriserat, vehementer displicet: est enim verbum totum nauticum; quamquam id quidem sciebam, sed arbitrabar sustineri remos, quum inhibere essent remiges iussi: id non esse eiusmodi didici heri, quum ad villam nostram navis appelleretur; non enim sustinent, sed alio modo remigant: id ab ἐποχῇ remotissimum est, quare facies, ut ita sit in libro, quemadmodum fuit;

Ep. 20, 4. *te eo nollem* (W.). *te n.* vulgo. — *in totum* (W.)? *in foro* (Or.)? — *ut mihi ne desim* (Wieland.)? — *non sit. Non* (W.). *non sit? Non* (vulgo)? — *suam mutare, sed* (W.). *s., s.* vulgo.

dices hoc idem Varroni, si forte mutavit. Nec est melius quidquam quam ut † Lucullus:

sustineas currum, ut bonus saepe agitator, equosque,

semperque Carneades προβολὴν pugilis et retentionem aurigae similem facit ἐποχῇ; inhibitio autem remigum motum habet et vehementiorem quidem remigationis navem convertentis ad puppim. Vides, quanto hoc diligentius curem quam aut de rumore aut de Pollione, de Pansa etiam, si quid certius — credo enim palamfactum esse —, de Critonio, si
4 quid est, sed certe de Metello et Balbino. Dic mihi: placetne tibi primum edere iniussu meo? hoc ne Hermodorus quidem faciebat, is, qui Platonis libros solitus est divulgare, ex quo λόγοισιν Ἑρμόδωρος. Quid illud? rectumne existimas cuiquam *ante quam* Bruto, cui te auctore προσφωνῶ? scripsit enim Balbus ad me se a te quintum „de finibus" librum descripsisse, in quo non sane multa mutavi, sed tamen quaedam; tu autem commode feceris, si reliquos continueris, ne et ἀδιόρθωτα habeat Balbus et ἕωλα Brutus. Sed haec hactenus, ne videar περὶ μικρὰ σπουδάζειν; etsi nunc quidem maxima mihi sunt haec, quid est enim aliud? Varroni quidem, quae scripsi te auctore, ita propero mittere, ut iam Romam miserim describenda. Ea si voles, statim habebis, scripsi enim ad librarios, ut fieret tuis, si tu velles, describendi potestas; ea vero continebis, quoad ipse te videam, quod diligentissime facere soles, quum a me tibi dic-
5 tum est, quomodo autem fugit me tibi dicere?

Ep. 21, 3. *idem Marioni* (Sch.)? — *Lucullus* (MRI., vulgo) *sustineat* (M2, RI., vulgo) aut *Lucilius* (Mal., conj., B.) *sustineas* (vc., M1, B.). — *bonus saepe* (MRI.). *bonu' s.* Ald., B. — *Poll., de P.* (W.). *P. De P.* vulgo. — *palamf.* (W.). *palam f.* vulgo. — *est, sed certe* (W.). *esset, c.* vulgo. *esset, sed c.* Or. conj. — *certe de* (Gron.). *c. ne de* vulgo. 4. *quidem, quae s.* (W.). *q. q.* vulgo. 5. *est, quomodo* (W.).

Mirifice Caerellia studio videlicet philosophiae flagrans describit a tuis: istos ipsos „de finibus“ habet; ego autem tibi confirmo — possum falli, ut hómo — a meis eam non habere: numquam enim ab oculis meis afuerunt; tantum porro aberat, ut binos scriberent: vix singulos confecerunt. Tuorum tamen ego nullum delictum arbitror itemque te volo existimare; a me enim praetermissum est, ut dicerem me eos exire nondum velle. Hui, quamdiu de nugis! de re enim nihil habeo, quod loquar. De Dolabella tibi assentior. Coheredes, ut scribis, 6
in Tusculano. De Caesaris adventu scripsit ad me Balbus non ante Kal. Sextiles. De Attica optime, quod levius ac levius et quod fert εὐκόλως. Quod 7
autem de illa nostra cogitatione scribis, in qua nihil tibi cedo, ea, quae novi, valde probo, nomen, domum, facultates; quod caput est, ipsum non novi, sed audio laudabilia de Scrofa, etiam *quod* proxime accidit. Si quid hoc ad rem, εὐγενέστερος est etiam quam pater: coram igitur et quidem propenso animo ad probandum; accedit enim, quod patrem, ut scire te puto, plus etiam quam non modo tu, sed quam ipse scit, amo, idque et merito et iamdiu.

XXII.

Scr. in Arpinati mense Quinctili (ante Nonas) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De Varrone non sine causa quid tibi placeat 1
tam diligenter exquiro: occurrunt mihi quaedam, sed ea coram; te autem ἀσμεναίτατα intexui, faciamque id crebrius; proximis enim tuis litteris primum te id non nolle cognovi. De Marcello scripserat 2

e.: q. B. e. Q. vulgo. — *Mirifico* (W.)? — *idemque te v.* (Zb.)? 7. *nomen* (Sch.). *hominem* vulgo. — *ipse eum non novi* (W.)? — *laudabilia de S., e. quod pr. accidit. Si* (W.). *l., de S. e. pr. Accedit*, omisso *quod, si* Sch., B. (*accedit* MRI., vulgo).

ad me Cassius antea, τὰ κατὰ μέρος Servius: o rem
3 acerbam! Ad prima redeo. Scripta nostra nusquam malo esse quam apud te, sed ea tum foras dari, quum utrique nostrum videtur. Ego et librarios tuos culpa libero neque te accuso, et tamen aliud quiddam ad te scripseram, Caerelliam quaedam habere * * * * non potuerit. Balbo quidem intelligebam satfaciendum fuisse: tantum nolebam aut obsoletum Bruto aut Balbo inchoatum dari. Varroni, simul ac te videro, si tibi videbitur, mittam; quid
4 autem dubitarim, quum videro te, scies. Attributos quod appellas, valde probe. Te de praedio Oviae exerceri moleste fero. De Bruto nostro, perodiosum, sed vita ita fert; mulieres autem vix satis humanae, quae inimico animo ferant, quum utraque officio pareat. Tullium scribam nihil fuit quod appellares, nam tibi mandassem, si fuisset; nihil enim est apud eum positum voti nomine, sed est quiddam apud illum meum: id ego in hanc rem statui conferre. Itaque et ego recte tibi dixi, ubi esset, et tibi ille recte negavit. Sed hoc quoque ipsum continuo adoriamur: lucum † hominibus non sane probo, quod est desertior, sed habet εὐλογίαν; verum hoc quoque, ut censueris, quippe qui omnia. Ego, ut constitui, adero, atque utinam tu quoque eodem die! sin quid — multa enim —, utique postridie; etenim coheredes, a quibus sine te opprimi malitia

Ep. 22, 3. *videtur* (q.). *vibetur* M. *iubetur* Rψ. *videbitur* (I., vulgo). *q. habere * * * * non* (Mψ., W.). *q. h., quae nisi a tuis habere non* (W.). *q. h., q. n. a te h. non* (IB.)? — *vita ita fert* (W., itaque B. mavult; *ita v. f.* Or. conj.). Om. *ita* vulgo. — *humanae* (c. ɔ: C., vc.). *humane* (vulgo)? — *quum in utràque* (Or. conj.)? — *voti nom.* (W.). *n. v.* vulgo. — *lucum † hom.* (W.). *l. omnibus partibus* (W.)? An *l. non sane p., q. e. ab hominibus desertior* (W.; Sch. *des. ab hom.*)? — *a quibus* (W.). *a quis* (vulgo). — *me sine te* (W.)? Om. *me* vulgo. — *malitia* (Iac., vulgo). † *militia* MR., Z., Oxx., B.

est. Alteris iam litteris nihil ad me *de* Attica; sed id quidem in optima spe pono, illud accuso non te, sed illam: ne salutem quidem. At tu et illi et Piliae plurimam, nec me tamen irasci indicaris. Epistolam Caesaris misi, si minus legisses.

XXIII.

Scr. in Arpinati mense Quinctili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Antemeridianis tuis litteris heri statim rescripsi: 1
nunc respondeo vespertinis. Brutus mallem me arcesseret; et aequius erat, quum illi iter instaret et subitum et longum, et mehercule nunc, quum ita simus affecti, ut non possimus plane simul vivere — intelligis enim profecto, *in* quo maxime posita sit συμβίωσις —, facile patiebar nos potius Romae una esse quam in Tusculano. Libri ad Varronem 2
non morabantur, sunt enim effecti, ut vidisti: tantum librariorum menda tolluntur; de quibus libris scis me dubitasse, sed tu videris. Item, quos Bruto mittimus, in manibus habent librarii. Mea mandata, 3
ut scribis, explica; quamquam ista retentione omnes ait uti Trebatius: quid tu istos putas? nosti domum; quare confice εὐλαβῶς. Incredibile est, quam ego ista non curem: omni tibi asseveratione affirmo, quod mihi credas velim, mihi maiori offensioni esse quam delectationi possessiunculas meas; magis enim doleo me non habere, cui tradam, quam habere, qui utar, *laetor*. Atque illud Trebatius se tibi dixisse

Ep. 22, 5. *illam: ne* (W.). *i., ne* vulgo. Ep. 23, 1. *ita sumus aff.* (W.)? — *effecti* (IB.). *def.* Rβ., Oxx., a2, c. *deff.* M. *des.* 1 cd. b. (Z.?). *perf.* (W.)? *detexti* (l. ex „vestigiis veteris scripturae")? *descripti* (l. conj. 1584, Klotz.)? 2. *tu tamen videris* (cdd. Mal.)? 3. εὐλαβῶς (Zl., vc.). εὐαγῶς M., Pall., a2, c. (Zb.?). εὐαγώγως (b., B.)? — *quam gaudeo habere, q. u. Atque* (Gron.)?

narrabat; tu autem veritus es fortasse, ne ego invitus audirem: fuit id quidem humanitatis, sed, mihi crede, iam ista non curo. Quare da te in sermonem et perseca et confice et ita cum Polla loquere, ut te cum illo Scaeva loqui putes nec existimes eos, qui non debita consectari soleant, quod debeatur, remissuros: de die tantum videto, et id ipsum bono modo.

XXIV.

Scr. in Arpinati mense Quinctili (ante pr. Idus) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Quid est, quod Hermogenes mihi Clodius Andromenem sibi dixisse se Ciceronem vidisse Corcyrae? ego enim audita tibi putaram: nihil igitur ne ei quidem litterarum? an non vidit? facies ergo, ut sciam. Quid tibi ego de Varrone rescribam? quattuor διφθέριαι sunt in tua potestate: quod egeris, id probabo; nec tamen *αἰδέομαι Τρῶας* — quid enim? —, sed, ipsi quam res illa probaretur, magis verebar; sed, quoniam tu suscipis, in alteram aurem.

XXV.

Scr. in Tusculano mense Quinctili (ante pr. Idus) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 De retentione rescripsi ad tuas accurate scriptas litteras; conficies igitur, et quidem sine ulla dubitatione aut retrectatione: hoc fieri et oportet et opus est. De Andromene, ut scribis,
2 ita putaram; scisses enim mihique dixisses. Tu

Ep. 24. *nihil igitur* (W.). *nil i.* vulgo. — *διφθερίαι* (ZM.). *διφθέραι* (RI., B.)? Ep. 25, 1. *retrect.* (vc., C.). *retract.* MRIB.

tamen ita mihi de Bruto scribis, ut de te nihil; quando autem illum putas? nam ego Romam pridie Idus. Bruto ita volui scribere — sed, quoniam tu te legisse scribis, fui fortasse ἀσαφέστερος —, me ex tuis litteris intellexisse nolle eum me quasi prosequendi sui causa Romam nunc venire; sed, quoniam iam adest meus adventus, fac, quaeso, ne quid eum Idus impediant, quo minus suo commodo in Tusculano sit; nec enim ad tabulam eum desideraturus eram — in tali enim negotio cur tu unus non satis es? —, sed ad testamentum volebam, quod iam malo alio die, ne ob eam causam Romam venisse videar: scripsi igitur ad Brutum, iam illud, quod putassem, Idibus nihil opus esse; velim ergo totum hoc ita gubernes, ut ne minima quidem re
ulla Bruti commodum impediamus. Sed quid est 3
tandem, quod perhorrescas, quia tuo periculo iubeam libros dari Varroni? etiam nunc, si dubitas, fac, ut sciamus; nihil est enim illis elegantius. Volo Varronem, praesertim quum ille desideret, sed est, ut scis,

δεινὸς ἀνήρ· τάχα κεν καὶ ἀναίτιον αἰτιόῳτο.

Ita mihi saepe occurrit vultus eius querentis fortasse vel hoc, meas partes in iis libris copiosius defensas esse quam suas, quod mehercule non esse intelliges, si quando in Epirum veneris — nam nunc Alexionis epistolis cedimus —; sed tamen ego non despero probatum iri Varroni, et id, quoniam impensam fecimus in macrocolla, facile patior teneri. Sed — etiam atque etiam dico — tuo periculo fiet: quare, si addubitas, ad Brutum transeamus, est enim is quoque Antiochius: o Academiam volaticam et sui similem! modo huc, modo illuc. Sed,

Ep. 25, 2. *Br. ita volui* (Z., vc., c. ɔ: C.). *Ita v. B.* MRIB. — *tu secus te legisse* (W.; *secus t. l.* Mal. conj.)? — *Brutum, iam* (g.). *Br. iam* B. 3. *non esse intell.* (Zb., c. ɔ: C., l. ɔ: Zl.). *i. n. e.* MRIB. — *similem! m.* (W.). *s., m. . .*

quaeso, epistola mea ad Varronem valdene tibi placuit? male mihi sit, si umquam quidquam tam enitar: ergo ne Tironi quidem dictavi, qui totas *περιοχὰς* persequi solet, sed Spintharo syllabatim.

XXVI.

Scr. Asturae mense Maio (ante ep. XII., 49) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 De Virgilii parte valde probo: sic ages igitur, et quidem id erit primum, proximum Clodiae; quod si neutrum, metuo, ne turbem et irruam in Drusum. Intemperans sum in eius rei cupiditate, quam nosti: itaque revolvor identidem in Tusculanum; quidvis enim potius, quam ut non hac aestate absolvatur.
2 Ego, ut tempus est nostrum, locum habeo nullum, ubi facilius esse possim quam Asturae; sed, quia qui mecum sunt — credo, quod maestitiam meam non ferunt — domum properant, etsi poteram remanere, tamen, ut scripsi tibi, proficiscar hinc, ne relictus videar: quo autem? Lanuvium; conor equidem in Tusculanum, sed faciam te statim certiorem. Tu litteras conficies. Equidem credibile non est quantum scribam, qui etiam noctibus, nihil enim somni. Heri etiam effeci epistolam ad Caesarem, tibi enim placebat: quam non fuit malum scribi, si forte opus esse putares; ut quidem nunc est, nihil sane est necesse mittere. Sed id quidem, ut tibi videbitur; mittam tamen ad te exemplum fortasse Lanuvio, nisi forte Romam, sed cras scies.

illuc! vulgo. — *enitar: ergo ne* (Sch.). *e.: ego ne* (W.)? *e. ergo at ego ne* ZMRψβh. (I. et Pall., sed om. *at*). *e. Ergo. At ego ne* B. Ep. 26, 1. *Virgilio* (RI., vulgo). *Verg.* (MB.)? — 2. *Lanuvium; c.* (W.). *L.? c.* vulgo. — *nihil est enim somni* (Racl.)?

XXVII.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

De epistola ad Caesarem, nobis vero semper 1
rectissime placuit, ut isti ante legerent, aliter enim fuissemus et in hos inofficiosi et in nosmet ipsos, si illum offensuri fuimus, paene periculosi; isti autem ingenue, mihique gratum, quod, quid sentirent, non reticuerunt, illud vero vel optime, quod ita multa mutari volunt, ut mihi de integro scribendi causa non sit; quamquam de Parthico bello quid spectare debui, nisi quod illum velle arbitrabar? quod enim aliud argumentum epistolae nostrae nisi *κολακεία* fuit? an, si ea, quae optima putarem, suadere voluissem, oratio mihi defuisset? totis igitur litteris nihil opus est; ubi enim *ἐπίτευγμα* magnum nullum fieri possit, *ἀπότευγμα* vel non magnum molestum futurum sit, quid opus est *παρακινδυνεύειν*? praesertim quum illud occurrat, illum, quum antea nihil scripserim, existimaturum me nisi toto bello confecto nihil scripturum fuisse; atque etiam vereor, ne putet me hoc quasi Catonis *μείλιγμα* esse voluisse. Quid quaeris? valde me poenitebat, nec mihi in hac quidem re quidquam magis, ut vellem, accidere potuit, quam quod *σπουδὴ* nostra non est probata; incidissemus etiam in illos, in eis [in] cognatum
tuum. Sed redeo ad hortos: plane illuc te ire nisi 2
tuo magno commodo nolo, nihil enim urget; quidquid erit, operam in Faberio ponamus, de die tamen auctionis, si quid scies. Eum, qui e Cumano venerat, quod et plane valere Atticam nuntiabat et litteras se habere aiebat, statim ad te misi.

Ep. 27, 1. *De epistola* (Z., vc., c. ɔ: C.). *Epistolam* MRI., Oxx., Regii, B. — *in eis* [*in*] *cogn.* (W.). *in eis in c.* vulgo. 2. *in Fab.* (Z.). Om. *in* MRIac. B. *in* incl. typis. — *Erotem, qui e Cum.* (Sch.)?

XXVIII.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Hortos quoniam hodie eras inspecturus, quid
visum tibi sit, cras scilicet; de Faberio autem, quum
2 venerit. De epistola ad Caesarem, iurato mihi crede,
non possum, nec me turpitudo deterret, etsi maxime
debebat — quam enim turpis est assentatio, quum
vivere ipsum turpe sit nobis! — sed, ut coepi, non
me hoc turpe deterret, ac vellem quidem — essem
enim, qui esse debebam —, sed in mentem nihil
venit. Nam, quae sunt ad Alexandrum hominum
eloquentium et doctorum suasiones, vides quibus in
rebus versentur: adolescentem incensum cupiditate
verissimae gloriae, cupientem sibi aliquid consilii
dari, quod ad laudem sempiternam valeret, cohor-
tantur ad decus; non deest oratio: ego quid possum?
tamen nescio quid e quercu exsculpseram, quod
videretur simile simulacri: in eo quia nonnulla erant
paullo meliora quam ea, quae fiunt et facta sunt,
reprehenduntur; quod me minime poenitet, si enim
pervenissent istae litterae, mihi crede, nos poeniteret.
3 Quid? tu non vides ipsum illum Aristoteli disci-
pulum summo ingenio, summa modestia, postea-
quam rex appellatus sit, superbum, crudelem, im-
moderatum fuisse? quid? tu hunc de pompa, Qui-
rini contubernalem his nostris moderatis epistolis
laetaturum putas? ille vero potius non scripta de-
sideret, quam scripta non probet; postremo, ut
volet: abiit illud, quod tum me stimulabat, quum
tibi dabam πρόβλημα Ἀρχιμήδειον; multo meher-
cule magis nunc opto casum illum, quam tum time-

Ep. 28, 2. *decus; non* (W.). *d. Non* B. — ***enim ad illum pervenissent*** (W.)? 3. *appell. est, s.* (W.)? — ***illum, quam t.*** (M., Oxx.). *i., quem t.* RIB.

bam, vel quem libebit. Nisi quia te aliud impediet, mihi optato veneris. Nicias a Dolabella magno opere arcessitus — legi enim litteras —, etsi invito me, tamen eodem me auctore profectus est. Haec manu mea.

XXIX.

Scr. in Tusculano mense Maio a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Quum quasi alias res quaererem de philologis 1
e Nicia, incidimus in Talnam: ille de ingenio nihil
nimis, modestum et frugi; sed hoc mihi non placuit:
se scire aiebat ab eo nuper petitam Cornificiam,
Q. filiam, vetulam sane et multarum nuptiarum;
non esse probatum mulieribus, quod ita reperirent,
rem non maiorem DCCC. Hoc putavi te scire oportere. De hortis ex tuis litteris cognovi et *ex* Chry- 2
sippo. In villa, cuius insulsitatem bene noram, video nihil aut pauca mutata; balnearia tamen laudat maiora, de minoribus ait hiberna effici posse: tecta igitur ambulatiuncula addenda est, quam ut tantam faciamus, quantam in Tusculano fecimus, prope dimidio minoris constabit isto loco; ad id autem, quod volumus, *ἀφίδρυμα* nihil aptius videtur quam lucus, quem ego noram, sed celebritatem nullam tum habebat, nunc audio maximam. Nihil est, quod ego malim: in hoc *τὸν τῦφόν μου πρὸς θεῶν τροποφόρησον*. Reliquum est: si Faberius nobis nomen illud explicat, noli quaerere, quanti: Othonem vincas volo; nec tamen insaniturum illum puto, nosse enim mihi hominem videor, ita male

Ep. 28, 3. *ab Dolabella* (vc.)? — *Haec manu* (RW.). *Hoc m.* MI., vulgo. Ep. 29, 1. *Talnam* (MRI., vulgo). *Th.* (Sch., B.)? 2. *et ex Chr.* (Or.). *et Chr.* vulgo. — *noram, sed* (W.). *n.; sed* vulgo. — *est: si .. expl., noli* (W.). *est, si .. e. N.* B. *est, si .. e., ut nolis* (W.)?

autem audio ipsum esse tractatum, ut mihi ille emptor non esse videatur, quid enim? pateretur?
3 Sed quid argumentor? si Faberianum explicas, emamus vel magno; si minus, ne parvo quidem possumus. Clodiam igitur, a qua ipsa ob eam causam sperare videor, quod et multo minoris sunt et Dolabellae nomen tam expeditum videtur, ut etiam repraesentatione confidam. De hortis satis. Cras aut te aut causam, quam quidem *puto* futuram Faberianam, sed, si poteris.

XXX

Scr. in Tusculano mense Maio (V. Kal. Iunias) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ciceronis epistolam tibi remisi: o te ferreum, qui illius periculis non moveris! Me quoque accusat: eam tibi epistolam misissem; nam illam alteram de rebus gestis eodem exemplo puto. In
2 Cumanum hodie misi tabellarium: ei dedi tuas ad Vestorium, quas Pharnaci dederas. Commodum ad te miseram Demeam, quum Eros ad me venit; sed in eius epistola nihil erat novi nisi auctionem biduo: ab ea igitur, ut scribis, et velim confecto negotio Faberiano, quem quidem negat Eros hodie, cras mane putat: *a* te colendus est, istae autem *κολα-*
3 *κεῖαι* non longe absunt a scelere. *Te*, ut spero, perendie. Mihi, sicunde potes, erue, qui decem legati Mummio fuerint. Polybius non nominat: ego memini Albinum consularem et Sp. Mummium; videor audisse ex Hortensio Tuditanum, sed in

Ep. 29, 2. *non posse esse vid.* (F.)? 3. *tam exped.* (Boot. conj., B.). *nam e.* MRI. *iam e.* (acl.)? — *causam, q. q. puto f. F.* (W. et B. conj.). — *futuram moram F.* (W.)? *c.; †q. q. f. F.* Or., B. Ep. 30, 1. *movearis* (W.)? 2. *Demeam* (R., vulgo). *De me an* MIβ. *Demean* B. — *biduo* (W.). *biduum* vulgo. 3. *perendie. Mihi, sic.* (Ern.). *p. Mi, s.* Zb. *perendiem s.* M. *perendini s.* R. *perendie. S.* (βhq., Iacl., B.)?

Libonis annali xIIII. annis post praetor est factus Tuditanus quam consul Mummius: non sane quadrat. Volo aliquem Olympiae aut ubi *erit mihi* visum *πολιτικὸν σύλλογον* more Dicaearchi, familiaris tui.

XXXI.

Scr. in Tusculano mense Maio (IV. Kal. Iunias) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

v. Kal. mane accepi a Demea litteras pridie 1
datas, ex quibus aut hodie aut cras exspectare *te* deberem; sed, ut opinor, idem ego, qui exspecto tuum adventum, morabor te, non enim puto tam expeditum Faberianum negotium futurum — etiamsi est futurum —, ut *non* habeat aliquid morae: quum poteris igitur. Quoniam etiamnum abes, Dicaearchi 2
quos scribis libros sane velim mihi mittas, addas etiam *καταβάσεως*. De epistola ad Caesarem *κέκρικα*. 3
Atqui id ipsum, quod isti aiunt illum scribere, se nisi constitutis rebus non iturum in Parthos, idem ego suadebam in illa epistola; sin, utrum liberet, facere posse auctore me — hoc enim ille exspectat videlicet neque est facturus quidquam nisi de meo consilio —. Obsecro, abiiciamus ista et semiliberi saltem simus, quod assequemur et tacendo et latendo. Sed aggredere Othonem, ut scribis: confice, mi Attice, 4
istam rem — nihil enim aliud reperio, ubi et in

Ep. 30, 3. *Olympiae* (m., l., vulgo) *aut ubi erit mihi visum* (W.). † *Olympia aut ubi v.* MRIB. Ep. 31, 1. *morae: q. p. igitur. Q. etiamnum abes, D.* (Madvig.; *etiamnum* iam Or. conj.). *m. Q. p. i., q. etiamdum abes. D.* vulgo. *etiam nunc* (altera Or. conj.)? 3. *κ. Atqui id* (W.). *κ., atque* (vel *κ. Atque*) *id* vulgo. — *ep.; sin, utrum* (Zb.). *ep.; u.* M1, l., B. *ep. me u.* M2, RI., 2 Mal., Oxx. *ep. ut u.* F. *epistola, sed ita, ut, utrum l., f. posset* (*posset* MRI., 3 Mal., Zb.; *posse* m. conj.) *a. me* (W.)? *e.; sin minus, u. l., f. posse a. me* (W.)?

foro non sim et tecum esse possim —; quanti autem, hoc mihi venit in mentem: C. Albanius proximus est vicinus; is CIↃ. iugerum de M. Pilio emit, ut mea memoria est, HS. CXV. Omnia scilicet nunc minoris; sed accedit cupiditas, in qua praeter Othonem non puto nos ullum adversarium habituros, sed eum ipsum tu poteris movere, facilius etiam, si Kanum haberes. O gulam insulsam! pudet me patris: rescribes, si quid voles.

XXXII.

Scr. in Tusculano mense Maio (IV. K. Iunias) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Alteram a te epistolam quum hodie accepissem, nolui te una mea contentum. Tu vero age, quod scribis, de Faberio; in eo enim totum est positum id, quod cogitamus, quae cogitatio si non incidisset, mihi crede, istuc, ut cetera, non laborarem: quamobrem, ut facis — istuc enim addi nihil potest —,
2 urge, insta, perfice. Dicaearchi *περὶ ψυχῆς* utrosque velim mittas et *καταβάσεως*; *τριπολιτικὸν* non invenio et epistolam eius, quam ad Aristoxenum misit. Tres eos libros maxime nunc vellem: apti essent ad id, quod cogito. Torquatus Romae est: misi, ut tibi daretur. Catulum et Lucullum, ut opinor, antea: his libris nova prooemia sunt addita, quibus eorum uterque laudatur; eas litteras volo habeas, et sunt quaedam alia. † Et, quod ad te de decem legatis scripsi, parum intellexisti, credo, quia *διὰ σημείων* scripseram; de C. Tuditano enim quaerebam, quem ex Hortensio audieram fuisse in

Ep. 32, 1. *te esse una* (l.)? 3. *misi, ut* (Zb.). *iussi, ut* MRIaclB. — *litteras* (vulgo). † *l.* Sch., Or., B. — *a.* † *Et, quod* (W.). *a. Id, q.* (Or.) aut *a. Q.* (V. D. in Orellii ed. L. margine). *a. Et, q.* vulgo. — *intellexisti* (l.) *intellexi* MRIacq. *intellexti* Pii conj., B.

decem: eum video in Libonis praetorem P. Popilio P. Rupilio *coss.*; annis XIIII. ante, quam praetor factus est, legatus esse *non* potuit, nisi admodum sero quaestor est factus, quod non arbitror, video enim curules magistratus eum legitimis annis perfacile cepisse. Postumium autem, cuius statuam in Isthmo meminisse te dicis, nesciebam fuisse — is autem est, qui *cos.* cum *L.* Lucullo fuit —, quem tu mihi addidisti sane ad illum *σύλλογον* personam idoneam. Videbis igitur, si poteris, ceteros, ut possimus *κομπεῦσαι καὶ τοῖς προσώποις.*

XXXIII.

Scr. in Tusculano mense Iunio (ante Idus) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Negligentiam miram! semelne putas mihi dixisse 1
Balbum et Faberium professionem relatam? qui etiam eorum iussu miserim, qui profiteretur, ita enim oportere dicebant. Professus est Philotimus libertus: nosti, credo, librarium; sed scribes, et quidem confestim. Ad Faberium, ut tibi placet, lit- 2
teras misi, cum Balbo autem puto te aliquid fecisse † H. in Capitolio. In Virgilio mihi nulla est *δυςωπία*; nec enim eius causa sane debeo et, si emero, quid erit, quod postulet? sed videbis, ne is quoque sit in Africa, ut Caelius. De nomine tu videbis cum Cispio; sed, si Plancus destinat, tum habet res difficultatem. Te ad me venire uterque nostrum

Ep. 32, 3. *sero est factus* (Or.)? — *dicis, in iis nesc.* (b. — ex Z.?)? — *cum L. Luc.* (W.). *cum Lucullo* vulgo. Ep. 33, 1. *Neglig.* (vulgo). *O n.* Müller. conj., B. — *confestim* (b.). *confectum* MRI., Oxx., B. 2. *effecisse* (Or.) vel *confecisse* (W.)? — † *H. in Capitolio* (W.). *de hortis Scapulanis* (Sch., sed *fecisse. De h. S. in*)? — *Virgilio* (I., vulgo). *Verg.* (MRB.)? — *expostulet* (I.)? — *destinatum habet, habet res* (Mal.)? *destinatum haberes* MI. *destinat tum* (Z., vc., R., c., sed ea *tu*) *haberes.*

cupit, sed ista res nullo modo relinquenda est. Othonem quod speras posse vinci, sane bene narras: de aestimatione, ut scribis, quum agere coeperimus, etsi nihil scripsit nisi de modo agri. Cum Pisone, si quid poterit. Dicaearchi librum περὶ ψυχῆς ac-
3 cepi et καταβάσεως exspecto. * * * negotium dederis, reperiet ex eo libro, in quo sunt senatus consulta Cn. Cornelio L. *Mummio* coss. De Tuditano autem quod putas, εὔλογον est, tum illum, quum fuit ad Corinthum, — non enim temere dixit Hortensius — aut quaestorem *aut* tribunum mil. fuisse, idque potius credo, sed tu de Antiocho scire poteris: vide etiam *atque etiam*, quo anno quaestor aut tribunus mil. fuerit; si neutrum † cadet, in praefectis an in contubernalibus fuerit, modo fuerit in eo bello.
4 De Varrone loquebamur: lupus in fabula; venit enim ad me, et quidem id temporis, ut retinendus esset, sed ego ita egi, ut non scinderem paenulam, memini enim tuum et multi erant nosque imparati: quid refert? paullo post C. Capito cum T. Carrinate: horum ego vix attigi paenulam; tamen remanserunt ceciditque belle: scilicet casu sermo a Capitone de urbe augenda, a ponte Mulvio Tiberim duci secundum montes Vaticanos, campum Martium coaedificari, illum autem campum Vaticanum fieri quasi

Ep. 33, 2. *si quid poteris* (m.)? — *librum περὶ ψυχῆς* (l. conj.). Om. *π. ψ.* vulgo. 3. Excidit post *exspecto* fere hoc: *De X legatis si Antiocho* (Sch., sed sine *si*, quod I. post *neg.* addit). — *est, tum* (W.). *e. t.* B. — *credo, sed tu* (R., a2, c. ɔ: C.). *sed c. te* M., Oxx. (I., sed *sed c. quod*). *c. Tu* (a1, B.). — *etiam atque etiam* (Or.). Om. *a. e.* vulgo. — † *cadet in* (Z., vc.). *ea de in* M. *eadem* Rβ. *eadem in* I. *in eum cadet, in* (W.)? *quadret, in* (b.) vel *quadrat, in* (W.)? † *ea de in* B. 4. A *De Varrone* c. (ex C.?) et Klotzius novam ep. (33, a) incipiunt (?). — *memineram enim* (W.)? *tuum* (vc., M1, I., l. in c. II. ɔ: Z.). *tui* (M2, R., Oxx.)? — *tuum et . . . imparati* (vulgo). *t. „et . . . imp.“* (Or., B.)? — *ceciditque b.* (c. ɔ: C., Zb.). *cecidit b.* RqB. *cecidi b.* MIψ.

Martium campum. „Quid ais?", inquam; „at ego ad tabulam, ut, si recte possem, Scapulanos hortos." „Cave facias," inquit, „nam ista lex perferetur, vult enim Caesar." Audire me facile passus sum, fieri autem moleste fero. Sed tu quid ais? quamquam quid quaero? nosti diligentiam Capitonis in rebus novis perquirendis: non concedit Camillo. Facies me igitur certiorem de Idibus — ista enim me res adducebat; eo adiunxeram ceteras, quas consequi tamen biduo aut triduo post facile potero —; te tamen in via confici minime volo, quin etiam Dionysio ignosco. De Bruto quod scribis, feci, ut ei liberum esset, quod ad me attineret; scripsi enim ad eum heri Idibus eius opera mihi nihil opus esse.

XXXIV.

Scr. Asturae post VIII. Kal. (Oct.?) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Asturam veni *vesperi* VIII. Kal.; vitandi enim caloris causa Lanuvii tres horas acquieveram. Tu velim, si grave non erit, efficias, ne ante Nonas mihi illuc veniendum sit — id potes per Egnatium Maximum —, illud in primis, ut cum Publilio me absente conficias, de quo quae fama sit, scribes.

„Id populus curat scilicet!"

Non mehercule arbitror; etenim haec decantata erat fabula; sed complere paginam volui. Quid plura? ipse enim assum, nisi quid tu prorogas, scripsi enim ad te de hortis.

Ep. 34. *veni vesperi VIII.* (Sch.). *veni VIII.* vulgo. — *in primis, ut cum* (Zb., l. in c. II. ɔ: Zl.). *in p. cum* MRI., Oxx., B.

XXXV. et XXXVI.

Scr. in Tusculano mense Quinctili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 O rem indignam! gentilis tuus urbem auget, quam hoc biennio primum vidit, et ei parum magna visa est, quae etiam ipsum capere potuerit: hac de
2 re igitur exspecto litteras tuas. Varroni scribis te, simul ac venerit: dati igitur iam sunt nec tibi integrum est, hui, si scias, quanto periculo tuo! aut fortasse litterae meae te retardarunt; sed eas nondum legeras, quum has proximas scripsisti; scire igitur aveo, quomodo res se habeat.

3 De Bruti amore vestraque ambulatione etsi mihi nihil novi affers, sed idem, quod saepe, tamen hoc audio *eo* libentius, quo saepius, eoque mihi iucundius est, quod tu eo laetaris, certiusque eo est, quod a te dicitur.

XXXVII.

Scr. in Tusculano mense Quinctili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Has alteras hodie litteras. De Xenonis nomine et de Epiroticis XXXX. nihil potest fieri nec commodius nec aptius, quam ut scribis: id erat locutus
2 mecum eodem modo Balbus minor. Nihil novi sane, nisi Hirtium cum Quinto acerrime pro me litigasse, omnibus eum locis furere maximeque in conviviis, quum multa de me, tum redire ad patrem, nihil autem ab eo *tam* ἀξιοπίστως dici quam alienissimos nos esse a Caesare, fidem nobis habendam non esse, me vero etiam cavendum — φοβερὸν ἂν ἦν, nisi viderem scire regem me animi nihil

Ep. 35 et 36, 3. *Audio eo l.* (W.). *a. l.* vulgo.

habere —, Ciceronem vero meum vexari; sed id quidem arbitratu suo. Laudationem Porciae gaudeo me 3
ante dedisse Leptae tabellario, quam tuas acceperim litteras: eam tu igitur, si me amas, curabis, si modo mittetur, isto modo mittendam Domitio et Bruto. De gladiatoribus, de ceteris, quae scribis 4
ἀνεμοφόρητα, facies me quotidie certiorem. Velim, si tibi videtur, appelles Balbum et Offilium de auctione proscribenda; equidem locutus sum cum Balbo: placebat. Puto conscripta habere Offilium omnia; habet [et] Balbus, sed Balbo placebat, propinquum diem et Romae; si Caesar moraretur, posse diem differri. Sed is quidem adesse videtur: totum igitur considera; placet enim Vestorio.

XXXVIII.

Scr. in Tusculano mense Quinctili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ante lucem quum scriberem contra Epicureos, 1
de eodem oleo et opera exaravi nescio quid ad te et ante lucem dedi; deinde, quum somno repetito simul cum sole experrectus essem, datur mihi epistola a sororis tuae filio, quam ipsam tibi misi; cuius est principium non sine maxima contumelia — sed fortasse *οὐκ ἐπέστησεν* —, est autem sic: „ego enim, quidquid non belle in te dici potest —." Posse vult in me multa dici non belle, sed ea se negat approbare: hoc quidquam potest esse impurius? Iam cetera leges — misi enim ad te —

Ep. 37, 3. *acceperam* (W.)? 4. *Ofilium* (Or. in Onom.)? — *O. de a. p.; equidem* (vulgo). *O. De a. p. e.* B. — *habet* [*et*] *B.* (B. conj.). *h. et B.* vulgo, B. — *diem differri* (Z., vc.). *in diem diem d.* MRβh. *in d. tertium d.* I. *in diem de die* (Klotz.)? Ep. 38, 1. *ἐπέστησεν* (vulgo). *ἀπ.* B. err. typ. — *ego enim* (MIβh., Oxx.). *e. e. non probo* R., vulgo. *e.* † *e.* Or. II., B. — *potest esse i.* (Iac.). *potest i.* R., Oxx. *pote i.* MB.

iudicabisque Bruti nostri quotidianis assiduisque laudibus, quas ab eo de nobis haberi permulti mihi renuntiaverunt, commotum istum aliquando scripsisse aliquid ad me, credo et ad te idque ut sciam facies, nam, ad patrem de me quid scripserit, nescio. De matre quam pie! „Volueram," inquit, „ut quam plurimum tecum essem, conduci mihi domum et id ad te scripseram: neglexisti. Ita minus multum una erimus; nam ego istam domum videre non possum: qua de causa, scis;" hanc autem causam
2 pater odium matris esse dicebat. Nunc me iuva, mi Attice, consilio, *πότερον δίκᾳ τεῖχος ὕψιον*, id est, utrum aperte hominem asperner et respuam, *ἢ σκολιαῖς ἀπάταις*; ut enim Pindaro, sic *δίχα μοι νόος, ἀτρέκειαν εἰπεῖν*: omnino moribus meis illud aptius, sed hoc fortasse temporibus; tu autem, quod ipse tibi suaseris, idem mihi persuasum putato. Equidem vereor maxime, ne in Tusculano opprimar; in turba haec essent faciliora: utrum igitur Asturam? quid, *si* Caesar subito? Iuva me, quaeso, consilio: utar eo, quod tu decreveris.

XXXIX.

Scr. in Tusculano mense Quinctili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 O incredibilem vanitatem! ad patrem, domo sibi carendum propter matrem, *ad matrem* plenam pietatis; hic autem iam languescit et ait sibi illum
2 iure iratum. Sed utar tuo consilio, *σκολιὰ* enim tibi video placere. Romam, ut censes, veniam, sed invitus, valde enim in scribendo haereo. „Brutum,"

Ep. 38, 1. *iudicabisque Br. . . . ad me, credo et ad te idque* (W.). An *iudicabisque. Br. . . . comm. puto istum . . idque* (W.; Sch. post *ad te* addi *puto* voluit)? *iudicabisque. Br. . . . comm. i. a. s. a. ad me c. et ad te, idque* Corr., B. — *nescio. De* (W.). *n., de* B. 2. *Asturam* (W.). *Asturae* vulgo.

inquis, „eadem.“ Scilicet; sed, nisi hoc esset, res me ista non cogeret, nec enim inde venit, unde mallem, neque diu afuit neque ullam litteram ad me; sed tamen scire aveo, qualis ei totius itineris summa fuerit. Libros mihi, de quibus ad te antea scripsi, velim mittas, et maxime *Φαίδρου περὶ θεῶν* et *περὶ Παλλάδος*.

XL.

Scr. in Tusculano mense Quinctili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Itane nuntiat Brutus, illum ad bonos viros? 1
εὐαγγέλια; sed ubi eos? nisi forte se suspendit; † hic autem ut fultum est: ubi igitur *φιλοτέχνημα* illud tuum, quod vidi in Parthenone, Ahalam et Brutum? sed quid faciat? Illud optime: „sed ne is quidem, qui omnium flagitiorum *est* auctor, bene de nostro.“ At ego verebar, ne etiam Brutus eum diligeret; ita enim significarat iis litteris, quas ad me: „at vellem aliquid † degustasse de fabulis.“
Sed coram, ut scribis; etsi quid mihi auctor es? 2
advolone an maneo? equidem et in libris haereo et illum hic excipere nolo; ad quem, ut audio, pater hodie ad Saxa † Acrunoma: mirum quam inimicus ibat, ut ego obiurgarem. Sed ego ipse † *κεπφωμα*; itaque posthac. Tu tamen vide, quid

Ep. 39. *et περὶ Π.* (W. et Or.). *et Π.* vulgo. Ep. 40, 1. † *hic a. ut fultum est: ubi* (W.). *hic* (aut *hoc*) *a. insulsum est: ubi* (W.)? *hic* (aut *hoc* W.) *a. ut stultum est! u.* (Tunstall.)? *h. a. ut † f. est! ubi* B. — *faciat* (vulgo). *faciant* (m. conj., B.)? — *fl. est auctor* (W.). *f. a.* vulgo. — *me: „at v.* (Z.). *me: „ac v.* (W.)? *mea est v.* M 1. *me: „ast v.* (M 2, 1 Reg., IB.)? *meas. At v.* Ra. — † *degustasse* (W.). *d. te* (W.) aut *degustasses* (Gron., B.). 2. † *Acrunoma* (C B.). † *Acronoma* (Z., vc.)? *acrimonia* MRI., Oxx. — † *κεπφωμα* (C.). *ΚΕΦΦΩΜΑ* M. Om. R. *κεκέπφωμαι* (b. conj., B.)? *κεπφοῦμαι* (b. altera conj.)?

de adventu meo censeas, et τὰ ὅλα, cras si perspici potuerint, mane statim ut sciam.

XLI.

Scr. in Tusculano mense Quinctili a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego vero Quinto epistolam ad sororem misi. Quum ille quereretur filio cum matre bellum *esse* et se ob eam causam domo cessurum filio diceret, dixi illum commodas ad matrem litteras, ad te nullas: ille alterum mirabatur, de te autem suam culpam, quod saepe graviter ad filium scripsisset de tua in illum iniuria. Quod autem relanguisse se dicit, ego ei tuis litteris lectis σκολιαῖς ἀπάταις significavi me non fore * tum enim mentio Canae.
2 Omnino, si id consilium placeret, esset necesse, sed, ut scribis, ratio est habenda gravitatis, et utriusque nostrum idem consilium esse debet, etsi in me graviores iniuriae et certe notiores; si vero etiam Brutus aliquid afferet, nulla dubitatio est. Sed coram; magna enim res *est* et multae cautionis: cras igitur, nisi quid a te commeatus.

XLII.

Scr. in Tusculano exeunte mense Decembri a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Venit ille ad me, καὶ μάλα κατηφής, et ego: „σὺ δὲ δή τί σύννους;" „Rogas?" inquit, „cui iter instet, et iter ad bellum, idque quum periculosum,

Ep. 41, 1. *bellum esse et* (W.). *b. et* vulgo. — *fore iratum. Tum* (l.) aut *f. filio* (vel *illi*) *iratum. Tum* (W.; l. conj. *f. ei ir. Tum*). — *Tum etiam mentio* (Or. conj.) aut *T. m.* (l.). An *fore * * * *; tum enim m.*, ut plura exciderint (W.; *fore . . . . . tum enim m.* B.)? 2. *commeatus* (MBI., vulgo). *commeat* Or. conj., B.

tum etiam turpe." „Quae vis igitur?" inquam. „Aes", inquit, „alienum, et tamen ne viaticum quidem." Hoc loco ego sumpsi quiddam de tua eloquentia; nam tacui. At ille: „sed me maxime angit avunculus." „Quidnam?" inquam. „Quod mihi," inquit, „iratus est." „Cur pateris?" inquam, „malo enim ita dicere, quam cur committis?" „Non patiar," inquit, „causam enim tollam." Et ego: „rectissime quidem; sed, si grave non est, velim scire, quid sit causae." „Quia, dum dubitabam, quam ducerem, non satisfaciebam matri, ita ne illi quidem; nunc nihil mihi tanti est: faciam, quod volunt." „Feliciter velim," inquam, „teque laudo; sed quando?" „Nihil ad me," inquit, „de tempore, quoniam rem probo." „At ego," inquam, „censeo, priusquam proficiscaris: ita patri quoque morem gesseris." „Faciam," inquit, „ut censes." Hic dialogus sic conclusus est. 2
Sed heus tu, diem meum scis esse III. Nonas Ianua- 3
rias; aderis igitur. Scripseram iam: ecce tibi orat Lepidus, ut veniam; opinor augures † nil habere ad templum effandum: eatur: † *MIΔCKOPΔOY*. Videbimus te igitur.

XLIII.

Scr. in Tusculano mense Quinctili (ante Idus) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ego vero utar prorogatione diei, tuque huma- 1
nissime fecisti, qui me certiorem feceris, atque ita, ut eo tempore acciperem litteras, quo non exspectarem, tuque ut ab ludis scriberes: sunt omnino mihi quaedam agenda Romae, sed consequemur biduo post.

Ep. 42, 3. *augures † nil h.* (W.). *a. nullos h.* (W.; Sch. *augurem nullum h.*)? *veniam — o. a. nullos h. — ad* (W., ut Brisson. distinxit)? — *μίασμα δρυός* (Gron.)?

XLIV.

Scr. in Tusculano (mense Sept. ante Idus?) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Suaves tuas litteras! etsi acerba pompa; verumtamen scire omnia non acerbum est, vel de Cotta. Populum vero praeclarum, quod propter malum vicinum ne Victoriae quidem ploditur! Brutus apud me fuit, cui quidem valde placebat me aliquid ad
2 Caesarem: annueram, sed pompa deterret. Tu tamen ausus es Varroni dare: exspecto, quid iudicet; quando autem pelleget? De Attica, probo: est quiddam etiam animum levari quum spectatione, tum etiam reli-
3 gionis opinione et fama. Cottam mihi velim mittas; Libonem mecum habeo et habueram ante Cascam. Brutus mihi T. Ligarii verbis nuntiavit, quod appelletur L. Corfidius in oratione Ligariana, erratum esse meum; sed, ut aiunt, *μνημονικὸν ἁμάρτημα*: sciebam Corfidium pernecessarium Ligariorum, sed eum video ante esse mortuum; da igitur, quaeso, negotium Pharnaci, Antaeo, Salvio, ut id nomen ex omnibus libris tollatur.

XLV.

Scr. in Tusculano (ante pr. Non. Sept. an Sextil.) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Fuit apud me Lamia post discessum tuum epistolamque ad me attulit missam sibi a Caesare, quae quamquam ante data erat quam illae Diocharinae, tamen plane declarabat illum ante ludos

Ep. 44, 1. *Suaves* (vulgo). *O s.* Müller. conj., B. — *pompa me deterret* (Or. conj.)? *p. d.* C. *p. videret* MI. (Zb.). *p. videt* R. 2. *dare: exsp.* (W.). *d.? e.* vulgo. — *perleget* (a1)? *pelliget* ZM. *pelleget* R. — *meum; sed . . ἁ.: sc.* (W.). *m., sed . . ἁ. Sc.* B.

Romanos esse venturum; in qua extrema scriptum erat, ut ad ludos omnia pararet neve committeret, ut frustra ipse properasset. Prorsus ex his litteris non videbatur esse dubium, quin ante eam diem venturus esset, itemque Balbo, quum eam epistolam legisset, videri Lamia dicebat. Dies feriarum mihi additos video, sed, quam multos, fac, si me amas, sciam: de Baebio poteris et de altero vicino Egna-
tio. Quod me hortaris, ut eos dies consumam in 2
philosophia explicanda, currentem tu quidem, sed cum Dolabella vivendum esse istis diebus vides. Quod nisi me Torquati causa teneret, satis erat dierum, ut Puteolos excurrere possem et ad tempus
redire. Lamia quidem a Balbo, ut videbatur, audi- 3
verat multos nummos domi esse numeratos, quos oporteret quam primum dividi, magnum pondus argenti; auctionem praeter praedia primo quoque tempore fieri oportere. Scribas ad me velim, quid tibi placeat. Equidem, si ex omnibus esset eligendum, nec diligentiorem nec officiosiorem nec mehercule nostri studiosiorem facile delegissem Vestorio, ad quem accuratissimas litteras dedi, quod idem te fecisse arbitror: mihi quidem hoc satis videtur; tu quid dicis? unum enim pungit, ne negligentiores esse videamur; exspectabo igitur tuas litteras.

XLVI.

Scr. in Tusculano (pr. Id. Sext.?) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Pollex quidem, ut dixerat ad Idus Sextiles, ita 1
mihi Lanuvii pridie Idus praesto fuit, sed plane

Ep. 45, 1. *idemque B.* (vlb.)? 3. *offic. nec m. n. studiosiorem f.* (W. et Klotz. ex c. ɔ: C. et ex Zb., vc., l. in cur. II., qui sine dubio *meh.* quoque habuerunt). Om. *nec .. st.* MRIB. Ep. 46, 1. *dixerat ad I. S., ita* (W.). *d.,* [*ad I. S.,*] *ita* Sch., B.

2 pollex, non index: cognosces igitur ex ipso. Balbum
conveni — Lepta enim de sua vini curatione labo-
rans me ad eum perduxerat —, in eo autem Lanu-
vino, quod Lepido tradidit. Ex eo hoc primum:
„paullo ante acceperam eas litteras, in quibus magno
opere confirmat, ante ludos Romanos.“ Legi epi-
stolam: multa de meo Catone, quo saepissime
legendo se dicit copiosiorem factum, Bruti Catone
3 lecto se sibi visum disertum. *Tum* ex eo cognovi
cretionem Cluvii — o Vestorium neglegentem! —
liberam cretionem, testibus praesentibus, sexaginta
diebus. Metuebam, ne ille arcessendus esset: nunc
mittendum est, ut meo iussu cernat; idem igitur
Pollex. Etiam de hortis Cluvianis egi cum Balbo:
nihil liberalius; se enim statim ad Caesarem scri-
pturum, Cluvium autem a T. Hordeonio legare et
Terentiae HS. ꟾↄↄↄ. et sepulcro multisque rebus,
nihil a nobis. Subaccusa, quaeso, Vestorium: quid
minus probandum, quam Plotium unguentarium per
suos pueros omnia tanto ante Balbo, illum mihi ne
4 per meos quidem? De Cossinio doleo: dilexi homi-
nem. Quinto delegabo, si quid aeri meo alieno
superabit et emptionibus, ex quibus mihi etiam
aes alienum faciendum puto. De domo Arpini
nihil scio.

5 Vestorium nihil est quod accuses; iam enim obsignata hac epistola noctu tabellarius noster venit et ab eo litteras diligenter scriptas attulit et exemplum testamenti.

Ep. 46, 2. *tradidi* (b.)? — *ex eo hoc* (Racl.). *ex eo hec* M. *ex eo haec* IβB. — *primum: p. a. acceperat* . . *Romanos*. *L*. (Sch.)? — *quo saepissime* (vc., l. in c. II. ↄ: Z.). *que s.* M. *quae s.* RI. *quem s.* a., B. 3. *Cluvii* . . *cretionem* B. inclin. typis (om. MRIψ.); sed habent Zb., vc., c. ↄ: C. — *nihil lib*. (l., vulgo). *illib*. C. Om. *nihil* MRI., Oxx. *nil l.* B. 4. *nihil scio* (vulgo). *nil. s.* MRIB. 5. *nihil est* (vulgo). *nil e.* MRIB.

XLVII. a.

Scr. in Tusculano (Idibus Sextil.?) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Posteaquam „abs te, Agamemno," non „ut venirem" — nam id quoque fecissem, nisi Torquatus esset —, sed ut scriberem, „tetigit aures nuntius," extemplo instituta omisi: ea, quae in manibus habebam, abieci, quod iusseras, edolavi. Tu velim e Pollice cognoscas rationes nostras sumptuarias: turpe est enim nobis illum, qualiscumque est, hoc primo anno egere; post moderabimur diligentius. Idem Pollex remittendus est, ut ille cernat. Plane Puteolos non fuit eundum, quum ob ea, quae ad te scripsi, tum quod Caesar adest. Dolabella scribit se ad me postridie Idus: o magistrum molestum!

XLVII. b.

Scr. Asturae (ante Kal. Oct.) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Lepidus ad me heri vesperi litteras misit Antio 1
— nam ibi erat, habet enim domum, quam nos vendidimus —: rogat magno opere, ut sim Kal. in senatu; me et sibi et Caesari vehementer gratum esse facturum. Puto equidem nihil esse — dixisset enim tibi fortasse aliquid Oppius, quoniam Balbus est aeger —; sed tamen malui venire frustra quam desiderari, si opus esset, *et* moleste ferre postea: itaque hodie Antii, cras ante meridiem domi; tu
velim, nisi te impedivisti, apud nos pr. Kal. cum 2

Ep. 47. a. *Posteaquam „abs* (Or.). *„P. abs.* (Guilelm., B.)? — *a., quod i., edolavi* (vulgo). *a., „q. i., e."* Ribbeck, B. Ep. 47. b. *Antio — nam i. e., habet* (W.). *A.; nam i. e. — h.* B. — *esset et m. ferre* (MR., sed om. *et,* W.). An *e., ne m. ferrem* (W.)? *e.; m. ferrem* I., vulgo.

Pilia. Te spero cum Publilio confecisse: equidem Kal. in Tusculanum recurram; me enim absente omnia cum illis transigi malo. Q. fratris epistolam ad te misi, non satis humane illam quidem respondentem meis litteris, sed tamen quod tibi satis sit, ut equidem existimo: tu videbis.

XLVIII.

Scr. in Tusculano (Kal. Oct.?) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Heri nescio quid in strepitu videor exaudisse, quum diceres te in Tusculanum venturum; quod utinam, iterum utinam! tuo tamen commodo. Lepta me rogat, ut, si quid sibi opus sit, accurram; mortuus *est* enim Babullius. Caesar, opinor, ex uncia, etsi nihil adhuc; sed Lepta ex triente, veretur autem, ne non liceat tenere hereditatem, ἀλόγως omnino, sed veretur tamen: is igitur si accierit, accurram;
2 si minus, ***non veniam***, antequam necesse erit. Tu Pollicem, quum poteris. Laudationem Porciae tibi misi correctam: eo properavi, ut, si forte aut Domitio filio aut Bruto mitteretur, haec mitteretur; id, si tibi erit commodum, magno opere cures velim, et velim M. Varronis et Ollii mittas laudationem, Ollii utique; nam illam legi, volo tamen regustare, quaedam enim vix mihi credo legisse me.

Ep. 48, 1. *non veniam, anteq.* (W.). Om. *non v.* MRI. *non a.* g. conj., B. 2. *corr.: eo prop.* (vc.). *corr. aveo p.* M1. *c. ac eo* M2, RI., Oxx. *c.; adeo p.* (Boot., B.)? — *Lollii* .. *Lollii* (m. conj.)? — *legisse me* (vc., c. ɔ: C., AF.). Om. *me* MRI., Oxx., B.

XLIX.

Scr. in Tusculano (ineunte mense Octobri?) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Atticae primum salutem — quam equidem ruri 1
esse arbitror —, multam igitur salutem ei et Piliae. De Tigellio, si quid novi: qui quidem, ut mihi Gallus Fadius scripsit, μέμψιν ἀναφέρει mihi quandam iniquissimam, me Phameae defuisse, quum eius causam recepissem; quam quidem receperam contra pueros Octavios Cn. filios non libenter, sed Phameae causa volebam, erat enim, si meministi, in consulatus petitione per te mihi pollicitus, si quid opus esset, quod ego perinde tuebar, ac si usus essem. Is ad me venit dixitque iudicem operam dare sibi constituisse eo die ipso, quo de Sestio nostro lege Pompeia in consilium iri necesse erat, scis enim dies illorum iudiciorum praestitutos fuisse. Respondi non ignorare eum, quid ego deberem Sestio; quem vellet alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum. Ita tum ille discessit iratus — puto me tibi narrasse —: non laboravi scilicet nec hominis alieni iniustissimam iracundiam mihi curandam putavi. Gallo autem narravi, quum proxime 2
Romae fui, quid audissem, neque nominavi Balbum minorem. Habuit suum negotium Gallus, ut scribit: ait illum me *dicere* animi conscientia, quod Phameam destituissem, de *se* suspicari. Quare tibi hactenus mando, de illo nostro, si quid poteris, exquiras, de me ne quid labores: est bellum aliquem libenter odisse et, quemadmodum *non omnibus dormire, ita* non omnibus servire; etsi mehercule, ut tu

Ep. 49, 1. *salutem — q. . . arb. —, m. i. s. ei* (aut *et ei*) *et P.* (W.). *s., q. . . a., — m. i. s., — et P.* Or. II., B. — *iratus — p. me t. n. —: non* (W.). *i. P. . . n. Non* vulgo. 2. *illum me dicere animi* (W.; *i. d. me a.* l. mg. 1584). An *i. me dixisse a.* (W.)? Om. *dicere* vulgo.

intelligis, magis mihi isti serviunt, si observare servire est.

L.

Scr. in Tusculano (ineunte mense Octobri?) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

1 Admonitus quibusdam tuis litteris, ut ad Caesarem uberiores litteras mittere instituerem, quum mihi Balbus nuper in Lanuvino dixisset se et Oppium scripsisse ad Caesarem me legisse libros contra Catonem et vehementer probasse, conscripsi de iis ipsis libris epistolam Caesari, quae deferretur ad Dolabellam, sed eius exemplum misi ad Oppium et Balbum scripsique ad eos, ut tum deferri ad Dolabellam iuberent meas litteras, si ipsi exemplum probassent: ita mihi rescripserunt, nihil umquam se legisse melius, epistolamque meam iusserunt dari
2 Dolabellae. Vestorius ad me scripsit, ut iuberem mancipio † dari servo suo pro mea parte Hetereio cuidam fundum Brinnianum, ut ipse ei Puteolis recte mancipio dare posset: eum servum, si tibi videbitur, ad me mittes, opinor enim ad te etiam
3 scripsisse Vestorium. De adventu Caesaris idem, quod a te, mihi scriptum est ab Oppio et Balbo. Miror te nihildum cum Tigellio, velut hoc ipsum, quantum acceperit: prorsus aveo scire, nec tamen
4 flocci facio. Quaeris, quid cogitem de obviam itione: quid censes nisi Alsium? et quidem ad Murenam de hospitio scripseram, sed opinor cum Matio pro-
5 fectum; Sallustius igitur urgebitur. Scripto iam superiore versiculo Eros mihi dixit sibi Murenam

Ep. 50, 1. *prob.: ita m. rescr., n. . . melius, e.* (W.). An *p.: ii ita . . . m., e.* (W.)? *pr.: ita m. r. n. . . m. e.* Or., B. 2. † *dari servo suo* (W.). *dare servum suum* (Hotomann.)? An *dari per s. s.* (W.)? 3. *obviam it.* (g.). *obviamit.* B.

liberalissime respondisse: eo igitur utamur; nam Silius culcitas non habet, Dida autem, opinor, hospitibus totam villam concessit.

LI.

Scr. in Tusculano (ineunte mense Octobri?) a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

Ad Caesarem quam misi epistolam, eius exem- 1
plum fugit me tum tibi mittere, nec id fuit, quod suspicaris, ut me puderet tui, ne ridicule † micillus, nec mehercule scripsi aliter, ac si πρὸς ἴσον ὅμοιόνque scriberem: bene enim existimo de illis libris, ut tibi coram; itaque scripsi et ἀκολακεύτως et tamen sic, ut nihil eum existimem lecturum libentius. De Attica nunc demum mihi est ex- 2
ploratum; itaque ei de integro gratulare. Tigellium totum mihi, et quidem quam primum, nam pendeo animi. Narro tibi: Quintus cras; sed, ad me an ad te, nescio: mihi scripsit Romam VIII. Kal.; sed misi, qui invitaret, etsi hercle iam Romam veniendum est, ne ille ante advolet.

LII.

Scr. in Puteolano a. d. XIV. Kalendas Ianuarias a. u. c. 709.

CICERO ATTICO SAL.

O hospitem mihi tam gravem ἀμεταμέλητον! 1
fuit enim periucunde. Sed, quum secundis Saturnalibus ad Philippum vesperi venisset, villa ita completa militibus est, ut vix triclinium, ubi coe-

Ep. 50, 5. *Silius igitur urg.* (Muret.)? — *h., Dida* (W.). *habet. D.* vulgo. Ep. 51, 1. † *micillus* (MRI., cdd. l.). *Micyllus* (c. — o: C.? —, B.)? *imbecillus* (W.)? — ὅμοιόν τε *s.* (V. D. in Or. ed. l. margine)? 2. *Narro* (Zb., vc., A. et alii Mal.). *Narrabo* MRI., Oxx., βh., B. Ep. 52, 1. *gr. ac tamen ἀ.* (W.)? — *p.; at mihi* (Ern.). *p., ac m.* vulgo.

naturus ipse Caesar esset, vacaret; quippe hominum CIƆ CIƆ. Sane sum commotus, quid futurum esset postridie; at mihi Barba Cassius subvenit: custodes dedit; castra in agro, villa defensa est. Ille tertiis Saturnalibus apud Philippum ad h. VII., nec quemquam admisit: rationes opinor cum Balbo. Inde ambulavit in litore; post h. VIII. in balneum: dum audivit de Mamurra, vultum non mutavit; unctus est, accubuit. Ἐμετικὴν agebat: itaque et edit et bibit ἀδεῶς et iucunde, opipare sane et apparate, nec id solum, sed

bene cocto et
condito, sermone bono et, si quaeris, libenter.

2 Praeterea tribus tricliniis accepti οἱ περὶ αὐτὸν valde copiose: libertis minus lautis servisque nihil defuit, nam lautiores eleganter accepi: quid multa? homines visi sumus. Hospes tamen non is, cui diceres: „amabo te, eodem ad me, quum revertere“: semel satis est. Σπουδαῖον οὐδὲν in sermone, φιλόλογα multa: quid quaeris? delectatus est et libenter fuit. Puteolis se aiebat unum diem fore, alterum ad Baias. Habes hospitium sive ἐπισταθμείαν, odiosam mihi, dixi, non molestam. Ego paullisper hic, deinde in Tusculanum. Dolabellae villam quum praeteriret, omnis armatorum copia dextra sinistra ad equum nec usquam alibi: hoc ex Nicia.

Ep. 52, 1. *dum audivit* (Z.). *tum a.* vulgo. — *M., vultum non m.* (Z., vc., c. ɔ: C.). *M.; non m.* MRI., Oxx., B. — *cocto et c.* (MRIacb.). *c., c.* m. conj. ex Fin. II., 8, 25, B. — *quaeris* (MRI., cdd. Mal., vulgo, ut cdd. de Fin. l. c.). *quaeri'* Aldus, B. 2. *e. accepi* (MRI., vc.). *accepti* (a1, B.)? — *ἐπ., odiosam* (W.). *ἐπ. o.* B.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER QUARTUS DECIMUS.

I.

Scr. in suburbano Matii a. d. VII. Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Deverti ad illum, de quo tecum mane. Nihil 1
perditius: explicari rem non posse; „etenim, si ille
tali ingenio exitum non reperiebat, quis nunc re-
periet?“ quid quaeris? perisse omnia aiebat — quod
haud scio an ita sit, verum ille gaudens — affirma-
batque minus diebus xx. tumultum Gallicum; in
sermonem se post Idus Martias praeterquam Lepido
venisse nemini; ad summam non posse istaec sic
abire. O pudentem Oppium! qui nihilo minus illum
desiderat, sed loquitur nihil, quod quemquam bonum
offendat. Sed haec hactenus. Tu, quaeso, quidquid 2
novi — multa autem exspecto —, scribere ne pigrere,
in his, de Sexto satisne certum, maxime autem de
Bruto nostro, de quo quidem ille, ad quem deverti,
Caesarem solitum dicere: „magni refert, hic quid
velit, sed, quidquid vult, valde vult,“ idque eum

Ep. 1, 1. *aiebat — quod . . gaudens — affirmabatque* (Zb., vc., l. in cur. II. ɔ: Zl., c. ɔ: C., sed is om. *que*). *a., q. . . sit; v. i. g., affirmatque* MR(I)β., F., sed is *gaudet,* B.

animadvertisse, quum pro Deiotaro Niceae dixerit: valde vehementer eum visum et libere dicere, atque etiam — ut enim quidque succurrit, libet scribere — proxime, quum Sestii rogatu apud eum fuissem exspectaremque sedens, quoad vocarer, dixisse eum: „ego dubitem, quin summo in odio sim, quum M. Cicero sedeat nec suo commodo me convenire possit? atqui, si quisquam est facilis, hic est; tamen non dubito, quin me male oderit“: haec et eiusmodi multa. Sed ad propositum: quidquid erit non modo magnum, sed etiam parvum, scribes; equidem nihil intermittam.

II.

Scr. in suburbano Matii a. d. VI. Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Duas a te accepi epistolas heri. Ex priore thea-
trum Publiliumque cognovi: bona signa consentientis
multitudinis; plausus vero L. Cassio datus etiam
2 facetus mihi quidem visus est. Altera epistola de
Madaro scripta, apud quem nullum † *φαλάκρωμα*,
ut putas; processi enim, sed minus, diutius sermone
3 enim sum retentus. Quod autem ad te scripseram,
obscure fortasse, id eiusmodi est: aiebat Caesarem
secum, quo tempore Sestii rogatu veni ad eum,
quum exspectarem sedens, dixisse: „ego nunc tam
sim stultus, ut hunc ipsum facilem hominem putem
mihi esse amicum, quum tamdiu sedens meum
commodum exspectet?“ Habes igitur *φαλάκρωμα*
4 inimicissimum otii, id est Bruti. In Tusculanum

Ep. 1, 2. *dixerit* (MRI., aclb.). *diceret* (cd. Longol., B.)? *dixit* (W.)? Ep. 2, 2. † *φαλάκρωμα* (vc., b. ɔ: Z.). B. sine †. *φαλακωμα* M., sed *φ* ex correctione. *σαλάκωμα* Rψac. *σαλακώνισμα* (Gron.)? — *minus, diutius s. e.* (Zb., MRI., vulgo). *m., d. e. s.* (W.)? *m., d. e. s. eius* (W.)? *m.: d. s.* (Or.)? *m.: diu eius s.* (l. mg. 1584)? *m.; diu eius s. e.* m. conj., B.

hodie, Lanuvii cras, inde Asturae cogitabam. Piliae paratum est hospitium, sed vellem Atticam — verum tibi ignosco —, quarum utrique salutem.

III.

Scr. in Tusculano a. d. V. Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Tranquillae tuae quidem litterae — quod utinam 1
diutius! nam Matius posse negabat —; ecce autem structores nostri ad frumentum profecti, quum inanes redissent, rumorem afferunt magnum Romae domum ad Antonium frumentum omne portari: *πανικὸν* certe, scripsisses enim. Corumbus Balbi nullus adhuc: est mihi notum nomen; bellus enim esse dicitur architectus. Ad obsignandum tu adhibitus non 2
sine causa videris; volunt enim nos ita putare: nescio, cur non animo quoque sentiant. Sed quid haec ad nos? odorare tamen Antonii *διάθεσιν*, quem quidem ego epularum magis arbitror rationem habere quam quidquam mali cogitare. Tu, si quid pragmaticum habes, scribes; sin minus, populi *ἐπισημασίαν* et mimorum dicta perscribito. Piliae et Atticae salutem.

IV.

Scr. Lanuvii a. d. IV. Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Numquid putas me Lanuvii? at ego te istic 1
quotidie aliquid novi suspicor. Tument negotia: nam, quum Matius, quid censes ceteros? equidem

Ep. 2, 4. *Lanuvium* (l.)? *Lanui* M. *Lanuvi* M2 (R I.). — *Asturam* (l.)? *ad sture* M. Ep. 3, 2. *habes, scribes* (Iaclb.). *habere scribises* M1. *habebis, scribes* (W.)? *habes, rescribe* R. *h., scribe* M2, B. Ep. 4, 1. *Numquid* (nescio quis apud l.) *Nunc quid* vulgo.

doleo, quod numquam in ulla civitate accidit, non una cum libertate rem publicam recuperatam: horribile est, quae loquantur, quae minitentur, ac vereor
2 Gallica etiam bella, ipse Sextus quo evadat; sed omnia licet concurrant: Idus Martiae consolantur; nostri autem ἥρωες, quod per ipsos confici potuit, gloriosissime et magnificentissime confecerunt, reliquae res opes et copias desiderant, quas nullas habemus. Haec ego ad te: tu, si quid novi — nam quotidie aliquid exspecto —, confestim ad me, et, si novi nihil, nostro more tamen ne patiamur intermitti litterulas: equidem non committam.

V.

Scr. Asturae a. d. III. Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S. D.

1 Spero tibi iam esse, ut volumus, quoniam quidem ἠσίτησας, quum leviter commotus esses, sed tamen velim scire, quid agas. Signa bella, quod Calvena moleste fert suspectum *se* esse Bruto: illa signa non bona, si cum signis legiones veniunt *e* Gallia; quid tu illas putas, quae fuerunt in Hispania, nonne idem postulaturas? quid, quas Asinius transportavit? Caninium volui, sed μνημονικὸν ἁμάρτημα. Ab aleatore φυρμὸς πολύς; nam ista quidem Caesaris libertorum coniuratio facile opprimeretur,
2 si recta saperet Antonius. Meam stultam verecundiam! qui legari noluerim ante res prolatas, ne deserere viderer hunc rerum tumorem; cui certe si possem mederi deesse non deberem, sed vides magistratus, si quidem illi magistratus, vides etiam

Ep. 5, 1. *susp. se esse* (R.). Om. *se* MIβ. *se s. e.* (acl.)? *s. esse se* (Klotz., B.)? — *A balneatore* (vc., Zb., l. in c. II. ο: Zl.)? 2. *Antonius. Meam* (vulgo). *A. O m.* Müller., B. — *mederi d.* (W.). *m., d.* vulgo. — *q. isti magistratus* (Or.)? — *vides etiam* (W.). *v. tamen* vulgo.

tyranni satellites in imperiis, vides eiusdem exercitus, vides in latere veteranos, quae sunt εὐρίπιστα omnia, eos autem, qui orbis terrae custodiis non modo saepti, verum etiam magni esse debebant, tantummodo laudari atque amari, sed parietibus contineri: atqui illi quoquo modo beati, civitas misera. Sed 3
velim scire, qui adventus Octavii, num qui concursus ad eum, num quae νεωτερισμοῦ suspicio: non puto equidem, sed tamen, quidquid est, scire cupio. Haec scripsi ad te proficiscens Astura III. Idus.

VI.

Scr. Fundis pridie Idus Apriles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S D.

Pridie Idus Fundis accepi tuas litteras coenans. 1
Primum igitur melius esse; deinde meliora te nuntiare, odiosa illa enim fuerant, legiones venire; nam de Octavio susque deque. Exspecto, quid de Mario, quem quidem ego sublatum rebar a Caesare. Antonii colloquium cum heroibus nostris pro re nata non incommodum; sed tamen adhuc me nihil delectat praeter Idus Martias, nam, quoniam Fundis sum cum Ligure nostro, discrucior Sextilii fundum a verberone Curtilio possideri, quod quum dico, de toto genere dico: quid enim miserius quam ea nos 2
tueri, propter quae illum oderamus? etiamne consules et tribunos pl. in biennium, quos ille voluit? nullo modo reperio, quemadmodum possim πολιτεύεσθαι; nihil enim tam σόλοικον, quam tyrannoctonos in caelo esse, tyranni facta defendi. Sed

Ep. 5, 2. *magni esse debebant* (Rβh., sed *debeant,* Iacl.). † *m. sedebant* M1, B. (*magnis esse* M2, *magnis* M3). *magisse debebant* Zb. *magis edebant* cd. Bessar. — *atqui ille* (b.). *atque i.* vulgo. — *qui adventus* (W.). *quid a.* vulgo. Ep. 6, 1. *Exsp., quid de Mario* (W.). An *E. aliquid de M.* (W.)? *E. quid de M.* vulgo.

vides consules, vides reliquos magistratus, si isti magistratus, vides languorem bonorum. Exsultant laetitia in municipiis; dici enim non potest, quanto opere gaudeant, ut ad me concurrant, ut audire cupiant mea verba de re p. Nec ulla interea decreta; sic enim πεπολιτεύμεθα, ut victos metueremus. Haec ad te scripsi apposita secunda mensa: plura et πολιτικώτερα postea, et tu, quid agas quidque agatur.

VII.

Scr. in Formiano a. d. XVII. Kal. Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Postridie Idus Paullum in Caieta vidi: is mihi de Mario et de re publica alia quaedam sane pessima. A te scilicet nihil, nemo enim meorum; sed Brutum nostrum audio visum sub Lanuvio: ubi tandem est futurus? nam quum reliqua, tum de hoc scire aveo omnia. Ego e Formiano exiens XVII. Kal., ut inde altero die in Puteolanum, scripsi
2 haec. A Cicerone mihi litterae sane πεπινωμέναι et bene longae; cetera autem vel fingi possunt, πίνος litterarum significat doctiorem. Nunc magno opere a te peto, de quo sum nuper tecum locutus, ut videas, ne quid ei desit: id quum ad officium nostrum pertinet, tum ad existimationem et dignitatem, quod idem intellexi tibi videri. Omnino, si ego, ut volo, mense Quinctili in Graeciam, sunt omnia faciliora; sed, quum sint ea tempora, ut certi nihil esse possit, quid honestum mihi sit, quid liceat, quid expediat, quaeso, da operam, ut illum quam

Ep. 6, 2. *re p. Nec* (W.). *re p. nec* ambigue B. *re p.; nec* vulgo. Ep. 7, 1. *in Caieta* (Zb., βh., RIac.). *in Caietae* M1. *Caietae* (M2, q., l., B.)? *in Caietano* (vc.)? — *publica alia quaedam* (aclb.). *p. aliqua q.* MRIψ. *p. q.* Or. conj., B. — *aveo nunc omnia* (A.; *a. o. nunc* alii Mal.)?

honestissime copiosissimeque tueamur: hoc et cetera, quae ad nos pertinebunt, ut soles, cogitabis, ad meque aut quod ad rem pertineat aut, si nihil erit, quod in buccam venerit scribes.

VIII.

Scr. in Sinuessano a. d. XVII. Kal. Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Tu me iam rebare, quum scribebas, in actis 1
esse nostris: at ego accepi XVII. Kal. in deversoriolo Sinuessano tuas litteras. De Mario probe, etsi doleo L. Crassi nepotem; optime iam etiam Bruto nostro probari Antonium: nam, quod Iuniam scribis moderate et amice scriptas litteras attulisse, mihi Paullus dicit ad se a fratre missas, quibus in extremis erat sibi insidias fieri, se id certis auctoribus comperisse; hoc nec mihi placebat et multo illi minus. Reginae fuga mihi non molesta est. Clodia quid egerit, scribas ad me velim. De Byzantiis curabis, ut cetera, et Pelopem ad te arcesses. Ego, ut postulas, Baiana negotia chorumque illum, de quo scire vis, quum perspexero, tum scribam, ne
quid ignores. Quid Galli, quid Hispani, quid Sextus 2
agat, vehementer exspecto: ea scilicet tu declarabis, qui cetera. Nauseolam tibi tuam causam otii dedisse facile patiebar; videbare enim mihi legenti tuas litteras requiesse paullisper. De Bruto semper ad me omnia perscribito, ubi sit, quid cogitet: quem quidem ego spero iam tuto vel solum tota urbe vagari posse; verumtamen —.

Ep. 7, 2. *t.: hoc et cetera* (W.). *t.: haec et c.* vulgo. Ep. 8, 1. *n.: at ego* (c. — ɔ: C.? —, l.). An *n.: sed e.* (W.)? *n., et ego* MR., vulgo. *n., ut ego* I. — *tam etiam Br.* (MI., vulgo)? *tuam e.* R. *iam e.* (Klotz. et Moseri conj., B.). 2. *posse; v. —.* (W.). *p. V. —!* Sch., B.

IX.

Scr. Puteolis a. d. XV. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

De re publica multa cognovi ex tuis litteris, 1 quas quidem multiiuges accepi uno tempore a Vestorii liberto; ad ea autem, quae requiris, brevi respondebo. Primum vehementer me Cluviana delectant; sed, quod quaeris, quid arcessierim Chrysippum, tabernae mihi duae corruerunt reliquaeque rimas agunt, itaque non solum inquilini, sed mures etiam migraverunt. Hanc ceteri calamitatem vocant, ego ne incommodum quidem: o Socrates et Socratici viri! numquam vobis gratiam referam; di immortales, quam mihi ista pro nihilo! sed tamen ea ratio aedificandi initur, consiliario quidem et auctore Vestorio, ut hoc damnum quaestuosum sit. 2 Hic turba magna est — eritque, ut audio, maior —: duo quidem quasi designati consules — o di boni! vivit tyrannis, tyrannus occidit? eius interfecti morte laetamur, cuius facta defendimus? itaque quam severe nos M. Curtius accusat, ut pudeat vivere, neque iniuria, nam mori milies praestitit quam haec pati, quae mihi videntur habitura etiam vetustatem. 3 Et Balbus hic est multumque mecum, ad quem a Vetere litterae datae pridie Kal. Ianuar., quum a se Caecilius circumsederetur et iam teneretur, venisse cum maximis copiis Pacorum Parthum, ita sibi esse eum ereptum multis suis amissis, in qua re accusat Volcatium: ita mihi videtur bellum illud instare; sed Dolabella et Nicias viderint. Idem Balbus me-

Ep. 9, 1. *nihilo sunt! sed* (W.)? 2. *est — eritque .. maior —: duo .. consules — o di . . . vetustatem. Et* (W.). An *e. e. . . . m. Duo . . . cons. — o . . . vet. —, et* (W.)? *est, e. . . m. Duo . . . c. —! O di . . vet. Et* Or., B. — *vivere, n.* (vulgo). *v.! n.* B. 3. *L. Statium* (Corr.)? *Vultatium* M. *Vulcatium* RI.

liora de Gallia — XXI. die litteras habebat —, Germanos illasque nationes re audita de Caesare legatos misisse ad Aurelium, qui est praepositus ab Hirtio, se, quod imperatum esset, esse facturos. Quid quaeris? omnia plena pacis, aliter ac mihi Calvena dixerat.

X.

Scr. in Puteolano a. d. XIII Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Itane vero? hoc meus et tuus Brutus egit, ut 1
Lanuvii esset, ut Trebonius itineribus deviis proficisceretur in provinciam, ut omnia facta, scripta, dicta, promissa, cogitata Caesaris plus valerent, quam si ipse viveret? meministine *me* clamare illo ipso primo Capitolino die senatum in Capitolium a praetoribus vocari *oportere*? di immortales? quae tum opera effici potuerunt, laetantibus omnibus bonis, etiam sat bonis, fractis latronibus! Liberalia tu accusas. Quid fieri tum potuit? iampridem perieramus: meministine te clamare causam perisse, si funere elatus esset? at ille etiam in foro combustus laudatusque miserabiliter servique et egentes in tecta nostra cum facibus immissi; quae deinde? ut audeant dicere: „tune contra Caesaris nutum?“ Haec et alia ferre non possum: itaque γῆν πρὸ γῆς cogito; tua
tamen ὑπηνέμιος. Nausea iamne plane abiit? mihi 2
quidem ex tuis litteris coniectanti ita videbatur. Redeo ad Tebassos, Scaevas, Frangones: hos tu existimas confidere se illa habituros stantibus nobis? in quibus plus virtutis putarunt, quam experti sunt. Pacis isti scilicet amatores et non latrocinii auctores. At ego, quum tibi de Curtilio scripsi Sextilianoque

Ep. 9, 3. *Gallia — XXI. . . h. —, Germ.* (W.). *Gallia. XXI. . . h., G.* vulgo. Ep. 10, 1. *vocari oportere* (Sch.). *o. v.* (B.)? Om. *op.* vulgo. — *combustus est l.* (B. conj.)? 2. *auctores. At* (W.). *a.? At* vulgo.

fundo, scripsi de Censorino, de Messalla, de Planco,
de Postumo, de genere toto: melius fuit perisse illo
interfecto — quod nunquam accidisset — quam
3 haec videre. Octavius Neapolim venit XIIII. Kal.:
ibi eum Balbus mane postridie, eodemque die me-
cum in Cumano, illum hereditatem aditurum; sed,
ut scribis, † *PIΞOΘEMIN* magnam cum Antonio.
Buthrotia mihi tua res est, ut debet, eritque curae.
Quod quaeris, iamne ad centena Cluvianum, ad-
ventare videtur; scilicet primo anno LXXX. deter-
4 simus. Q. pater ad me gravia de filio, maxime
quod matri nunc indulgeat, cui antea bene merenti
fuerit inimicus: ardentes in eum litteras ad me misit.
Ille autem quid agat, si scis nequedum Roma es
profectus, scribas ad me velim et hercule, si quid
aliud: vehementer delector tuis litteris.

XI.

Scr. in Cumano a. d. XI. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nudius tertius dedi ad te epistolam longiorem:
nunc ad ea, quae proxime. Velim mehercule, Asturae
Brutus. *Ἀκολασίαν* istorum scribis. An censebas
aliter? equidem etiam maiora exspecto: quum [equi-
dem] concionem lego „de tanto viro, de clarissimo
civi," ferre non queo; etsi ista iam ad risum; sed
memento: sic alitur consuetudo perditarum con-
cionum, ut nostri illi non heroes, sed di futuri
quidem in gloria sempiterna sint, sed non sine in-
vidia, ne sine periculo quidem. Verum illis magna

Ep. 10, 2. *interf. — quod nunquam a. —, quam* (vulgo). *i., q. utinam a.! q.* Gron., B. 3. † *PIΞOΘEMIN* (MR.). *ϱιζοθεμιν* Zb., vc. *δηξίθεμιν* v., B. *δήξει θέμιν* (Iunii conj.)? An post *Antonio* excidit aliquid, ut *ei fore video?* Ep. 11, 1. [*equidem*] *c.* (W.). *e. c.* vulgo. — *sine invidia, ne sine p.* (Zb., vc., l. o· Zl.). Om. *sine i. ne* MRIB.

consolatio conscientia maximi et clarissimi facti, nobis quae? qui interfecto rege liberi non sumus. Sed haec fortuna viderit, quoniam ratio non gubernat.
De Cicerone quae scribis, iucunda mihi sunt, velim 2
sint prospera; quod vero curae tibi est, ut ei suppeditetur ad usum et cultum copiose, per mihi gratum est, idque ut facias, te etiam *atque etiam* rogo. De Buthrotiis et tu recte cogitas et ego non dimitto istam curam: suscipiam omnem etiam actionem, quam video quotidie faciliorem. De Cluviano — quoniam in re mea me ipsum diligentia vincis —, res ad centena perducitur: ruina rem non fecit deteriorem, haud scio an etiam fructuosiorem. Hic mecum Balbus, Hirtius, Pansa. Modo venit Octavius, et quidem in proximam villam Philippi, mihi totus deditus. Lentulus Spinther hodie apud me; cras mane vadit.

XII.

Scr. Puteolis a. d. X. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

O mi Attice, vereor, ne nobis Idus Martiae 1
nihil dederint praeter laetitiam et odii poenam ac doloris: quae mihi istim afferuntur? quae hic video? *ὦ πράξεως καλῆς μέν, ἀτελοῦς δέ!* Scis, quam diligam Siculos et quam illam clientelam honestam iudicem: multa illis Caesar, neque me invito, etsi Latinitas erat non ferenda, verumtamen —; ecce autem Antonius accepta grandi pecunia fixit legem a dictatore comitiis latam, qua Siculi cives Romani, cuius rei vivo illo mentio nulla. Quid? Deiotari nostri causa non similis? dignus ille quidem omni

Ep. 11, 2. *q. vero curae* (qRlb.). *q. vere c.* Mψ. *q. vero tibi est c.* I. *q. c. v.*, B. — *Ph.: m. t. deditus est* (Or. conj.)? — *vadet* (W.)?

regno, sed non per Fulviam. Sexcenta similia. Verum illuc *me* refero: tam claram tamque testatam rem tamque iustam, Buthrotiam, non tenebimus aliqua ex parte? et eo quidem magis, quo iste plura?
2 Nobiscum hic perhonorifice et peramice Octavius; quem quidem sui Caesarem salutabant, Philippus non *item*, itaque ne nos quidem, quem nego posse *esse* bonum civem: ita multi circumstant, qui quidem nostris mortem minitantur: negant haec ferri posse; quid censes, quum Romam puer venerit, ubi nostri liberatores tuti esse non possunt? *qui* quidem semper erunt clari, conscientia vero facti sui etiam beati, sed nos, nisi me fallit, iacebimus: itaque exire aveo, „ubi nec Pelopidarum“, inquit. Haud amo vel hos designatos, qui etiam declamare me coëgerunt, ut ne apud aquas quidem acquiescere liceret; sed hoc meae nimiae facilitatis, nam id erat quondam quasi necesse, nunc, quoquo modo se res habet,
3 non est item. Quam dudum nihil habeo, quod ad te scribam! scribo tamen, non ut delectem *te* meis litteris, sed ut eliciam tuas. Tu, si quid erit, de ceteris, de Bruto utique, quidquid. Haec conscripsi x. Kal. accubans apud Vestorium, hominem remotum a dialecticis, in arithmeticis satis exercitatum.

XIII.

Scr. Puteolis a. d. VI. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Septimo denique die litterae mihi redditae sunt, quae erant a te XIII. Kal. datae, quibus quaeris

Ep. 12, 1. *illuc me refero* (W.). An *me i. r.* (l.)? *i. r.* MRIB. 2. *peramice* (C.). *am.* vulgo. — *negant* (Zb., vc., l. in c. II. ɔ: Zl.). *negat* MRI., Oxx., B. An *min., quum negant* (W.)? 3. *Quam dudum . . scribam! s.* (vulgo). *Quamquam d. . . s., s.* (Gron., B.)? — *delectem te meis* (W.). *te d.* (l.) *meis* B. *d. his* vc., Mq. *delecter his* RIψ.

atque etiam me ipsum nescire arbitraris, utrum magis tumulis prospectuque an ambulatione ἀλιτενεῖ delecter. Est mehercule, ut dicis, utriusque loci tanta amoenitas, ut dubitem, utra anteponenda sit;

— — ἀλλ' οὐ δαιτὸς ἐπηράτου ἔργα μέμηλεν,
ἀλλὰ λίην μέγα πῆμα, διοτρεφές, εἰσορόωντες
δείδιμεν· ἐν δοιῇ δὲ σαωσέμεν ἢ ἀπολέσθαι·

quamvis enim tu magna et mihi iucunda scripseris 2
de D. Bruti adventu ad suas legiones, in quo spem maximam video, tamen, si est bellum civile futurum — quod certe erit, si Sextus in armis permanebit, quem permansurum esse certe scio —, quid nobis faciendum sit, ignoro: neque enim iam licebit, quod Caesaris bello licuit, neque huc neque illuc; quemcumque enim haec pars perditorum laetatum Caesaris morte putabit — laetitiam autem apertissime tulimus omnes —, hunc in hostium numero habebit, quae res ad caedem maximam spectat. Restat, ut in castra Sexti aut, si forte, Bruti nos conferamus: res odiosa et aliena nostris aetatibus et incerto exitu belli, et, nescio quo pacto, tibi ego possim, mihi tu dicere:

τέκνον ἐμόν, οὔ τοι δέδοται πολεμήια ἔργα,
ἀλλὰ σύγ' ἱμερόεντα μετέρχεο ἔργα λόγοιο.

Sed haec fors viderit, ea quae talibus in rebus plus 3
quam ratio potest; nos autem id videamus, quod in nobis ipsis esse debet, ut, quidquid acciderit, fortiter et sapienter feramus et accidisse hominibus meminerimus, nosque quum multum litterae, tum non minimum Idus quoque Martiae consolentur.
Suscipe nunc meam deliberationem, qua sollicitor: 4
ita multa veniunt in mentem in utramque partem.

Ep. 13, 2. *certe scio* vc., MRI. *certo s.* 1B. — *c.: res .. aetatibus et inc.* (vulgo). *c. Res . . . aet. est i.* Klotz. conj., B

Proficiscor, ut constitueram, legatus in Graeciam?
caedis impendentis periculum nonnihil vitare videor,
sed casurus in aliquam vituperationem, quod rei
publicae defuerim tam gravi tempore; sin autem
mansero, fore me quidem video in discrimine, sed
accidere posse suspicor, ut prodesse possim rei
publicae. Iam illa consilia privata sunt, quod sentio
valde esse utile ad confirmationem Ciceronis me
illuc venire, nec alia causa profectionis mihi ulla
fuit tum, quum consilium cepi legari a Caesare.
Tota igitur hac de re — ut soles, si quid ad me
5 pertinere putas — cogitabis. Redeo nunc ad epi-
stolam tuam: scribis enim esse rumores me, ad
lacum quod habeo, venditurum, minusculam vero
villam Quinto traditurum, vel impenso pretio quo
introducatur, ut tibi Quintus filius dixerit, dotata
Aquilia. Ego vero de venditione nihil cogito, nisi
quid, quod magis me delectet, invenero; Quintus
autem de emendo nihil curat hoc tempore — satis
enim torquetur debitione dotis, in qua mirificas Q.
Egnatio gratias agit —, a ducenda autem uxore
sic abhorret, ut libero lectulo neget esse quidquam
6 iucundius. Sed haec quoque hactenus; redeo enim
ad miseram seu nullam potius rem publicam. M.
Antonius ad me scripsit de restitutione Sex. Clodii:
quam honorifice, quod ad me attinet, ex ipsius
litteris cognosces — misi enim tibi exemplum —;
quam dissolute, quam turpiter quamque ita perni-
ciose, ut nonnumquam Caesar desiderandus esse
videatur, facile existimabis, quae enim Caesar num-
quam neque fecisset neque passus esset, ea nunc
ex falsis eius commentariis proferuntur. Ego autem
Antonio facillimum me praebui; etenim ille, quon-
iam semel induxit animum sibi licere, quod vellet,

Ep. 13, 5. *pretio quo* (W.). *p., quo* vulgo. 6. *ita pernic.* (vulgo). Om. *ita* R., a 2, l. [*ita*] *p.* B.

fecisset nihilo minus me invito: itaque mearum quoque litterarum misi tibi exemplum.

A.

M. ANTONIUS COS. S. D. M. CICERONI.

Occupationibus est factum meis et subita tua 1
profectione, ne tecum coram de hac re agerem: quam ob causam vereor, ne absentia mea levior sit apud te; quod si bonitas tua responderit iudicio meo, quod semper habui de te, gaudebo. A Cae- 2
sare petii, ut Sex. Clodium restitueret: impetravi. Erat mihi in animo etiam tum sic uti beneficio eius, si tu concessisses: quo magis laboro, ut tua voluntate id per me facere nunc *liceat;* quod si duriorem te eius miserae et afflictae fortunae praebes, non contendam ego adversus te, quamquam videor debere tueri commentarium Caesaris. Sed mehercule, si humaniter et sapienter et amabiliter in me cogitare vis, facilem profecto te praebebis et voles P. Clodium, optima in spe puerum repositum, existimare non te insectatum esse, quum potueris, amicos paternos. Patere, obsecro, te pro re publica 3
videri gessisse simultatem cum patre eius, non *quo* contempseris hanc familiam; honestius enim et libentius deponimus inimicitias rei publicae nomine susceptas quam contumaciae. Me deinde sine ad hanc opinionem iam nunc dirigere puerum et tenero animo eius persuadere non esse tradendas posteris inimicitias: quamquam tuam fortunam, Cicero, ab omni periculo abesse certum habeo, tamen arbitror malle te quietam senectutem et honorificam potius agere quam sollicitam. Postremo meo iure te hoc beneficium rogo, nihil enim non tua causa feci; quod si non impetro, per me Clodio daturus non

Ep. 13. A., 3. *eius, non quo cont.* (W.). *e.: non co* vulgo.

sum, ut intelligas, quanti apud me auctoritas tua sit, atque eo te placabiliorem praebeas.

B.

CICERO ANTONIO COS. S. D.

1 Quod mecum per litteras agis, unam ob causam mallem coram egisses, non enim solum ex oratione, sed etiam ex vultu et oculis et fronte, ut aiunt, meum erga te amorem perspicere potuisses, nam, quum te semper amavi, primum tuo studio, post etiam beneficio provocatus, tum his temporibus res publica te mihi ita commendavit, ut cariorem ha-
2 beam neminem; litterae vero tuae quum amantissime, tum honorificentissime scriptae sic me affecerunt, ut non dare tibi beneficium viderer, sed accipere a te ita petente, ut inimicum meum, necessarium tuum me invito servare nolles, quum id
3 nullo negotio facere posses. Ego vero tibi istuc, mi Antoni, remitto, atque ita, ut me a te, quum iis verbis scripseris, liberalissime atque honorificentissime tractatum existimem, idque quum totum, quoquo modo se res haberet, tibi dandum putarem, tum do etiam humanitati et naturae meae, nihil enim umquam non modo acerbum in me fuit, sed ne paullo quidem tristius aut severius, quam necessitas rei publicae postulavit; accedit, ut ne in ipsum quidem Clodium meum insigne odium fuerit umquam, semperque ita statui, non esse insectandos inimicorum amicos, praesertim humiliores, nec iis
4 praesidiis nosmet ipsos esse spoliandos. Nam de puero Clodio tuas partes esse arbitror, ut eius animum tenerum, quemadmodum scribis, iis opinionibus imbuas, ut ne quas inimicitias residere in familiis nostris arbitretur. Contendi cum P. Clodio,

Ep. 13. B., 3. *nec iis praes.* (R.). *nec his p.* MI., vulgo.

quum ego publicam causam, ille suam defenderet: nostras concertationes res publica diiudicavit; si viveret, mihi cum illo nulla contentio iam maneret.
Quare, quoniam hoc a me sic petis, ut, quae tua 5
potestas est, ea neges te me invito usurum, puero quoque hoc a me dabis, si tibi videbitur, non quo aut aetas nostra ab illius aetate quidquam debeat periculi suspicari aut dignitas mea ullam contentionem extimescat, sed ut nosmet ipsi inter nos coniunctiores simus, quam adhuc fuimus, interpellantibus enim his inimicitiis animus tuus *mihi* magis patuit quam domus. Sed haec hactenus; illud extremum: ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, semper sine ulla dubitatione summo studio faciam: hoc velim tibi penitus persuadeas.

XIV.

Scr. in Puteolano a. d. V. Kalendas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO S. D.

Iteradum eadem ista mihi: „coronatus Quintus 1
noster Parilibus“. Solusne? etsi addis Lamiam, quod demiror equidem, sed scire cupio, qui fuerint alii, quamquam satis scio nisi improbum neminem: explanabis igitur hoc diligentius. Ego autem casu, quum dedissem ad te litteras VI. Kal. satis multis verbis, tribus fere horis post accepi tuas et magni quidem ponderis: itaque ioca tua plena facetiarum de haeresi Vestoriana et de Pherionum more Puteolano risisse me satis nihil est necesse rescribere; πολιτικώτερα illa videamus. Ita Brutos Cassiumque 2

Ep. 13. B., 5. *tuus mihi magis* (Iacl.). Om. *mihi* MRψB. An *t. m. mihi* (mg. l. 1584)? Ep. 14, 1. *Iteradum e. i. mihi: „cor. Q. n. P.“ Solusne?* (W. ex A. et cod. Lolgii). *„I. . . mihi.“ Cor. Q. n. Parilibus?* [*Parilibus.*] *Solusne* vulgo, sed *P.* sine uncis, B. — *casu, quum* (W.) *c. q.* vulgo.

defendis, quasi eos ego reprehendam, quos satis laudare non possum. Rerum ego vitia collegi, non hominum: sublato enim tyranno tyrannida manere video; nam, quae ille facturus non fuit, ea fiunt, ut de Clodio, de quo mihi exploratum est illum non modo non facturum, sed [etiam] ne passurum quidem fuisse: sequetur Rufio Vestorianus, Victor numquam scriptus, ceteri, quis non? cui servire ipsi non potuimus, eius libellis paremus. Iam Liberalibus quis potuit in senatum non venire? fac id potuisse aliquo modo: num etiam, quum venissemus, libere potuimus sententiam dicere? nonne omni ratione veterani, qui armati aderant, quum praesidii nos nihil haberemus, defendendi fuerunt? Illam sessionem Capitolinam mihi non placuisse tu testis es: quid ergo? ista culpa Brutorum? minime illorum quidem, sed aliorum brutorum, qui se cautos ac sapientes putant, quibus satis fuit laetari, nonnullis etiam
3 gratulari, nullis permanere. Sed praeterita omittamus: istos omni cura praesidioque tueamur et, quemadmodum tu praecipis, contenti Idibus Martiis simus, quae quidem nostris amicis, divinis viris, aditum ad caelum dederunt, libertatem populo Romano non dederunt. Recordare tua: nonne meministi clamare te omnia perisse, si ille funere elatus esset? sapienter id quidem: itaque, ex eo
4 quae manarint, vides. Quae scribis K. Iuniis Antonium de provinciis relaturum, ut et ipse Gallias habeat et utrisque dies prorogetur, licebitne decerni libere? si licuerit, libertatem esse recuperatam laetabor; si non licuerit, quid mihi attulerit ista domini mutatio praeter laetitiam, quam oculis cepi
5 iusto interitu tyranni? Rapinas scribis ad Opis fieri,

Ep. 14, 2. *τυραννίδα* vel *tyrannidem* (W.)? — *sed* [*etiam*] *ne p.* (Beier.). *s. e. ne p.* vulgo. — *p. Iam Liber.* (W.). *p. Nam Liber.* vulgo.

quas nos quoque tum videbamus. Ne nos et liberati ab egregiis viris nec liberi sumus: ita laus illorum est, culpa nostra. Et hortaris me, ut historias scribam? ut colligam tanta eorum scelera, a quibus etiam nunc obsidemur? poterone eos ipsos non laudare, qui te obsignatorem adhibuerunt? nec mehercule me rauduseulum movet, sed homines benevolos, qualescumque sunt, grave est insequi contumelia.
Sed de omnibus meis consiliis, ut scribis, existimo 6
exploratius nos ad K. Iunias statuere posse, ad quas adero et omni ope atque opera enitar, adiuvante me scilicet auctoritate tua et gratia et summa aequitate causae, ut de Buthrotiis senatus consultum, quale scribis, fiat. Quod me cogitare iubes, cogitabo equidem, etsi tibi dederam superiore epistola cogitandum. Tu autem quasi iam recuperata re publica vicinis tuis Massiliensibus sua reddis: haec armis, quae quam firma habeamus ignoro, restitui fortasse possunt, auctoritate non possunt. [XV. 1.] Epi- 7
stola brevis, quae postea a te scripta est, sane mihi fuit iucunda, de Bruti ad Antonium et de eiusdem ad te litteris: posse videntur esse meliora, quam adhuc fuerunt; sed nobis, ubi simus et quo iam nunc nos conferamus, providendum est.

XV.

Scr. in Puteolano Kalendis Maiis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

[2.] O mirificum Dolabellam meum! iam enim 1
dico meum; antea, crede mihi, subdubitabam. Magnam *ἀναθεώρησιν* res habet: de saxo, in crucem; columnam tollere, locum illum sternendum locare; quid quaeris? heroica. Sustulisse mihi videtur si-

Ep. 14, 7. *quo nos conf., iam nunc pr.* (W.)? *quo etiam nunc n. c., p.* (W.)?

mulationem desiderii, adhuc quae serpebat in dies et inveterata verebar ne periculosa nostris tyran-
2 noctonis esset. [3.] Nunc prorsus assentior tuis litteris speroque meliora; quamquam istos ferre non possum, qui, dum se pacem velle simulant, acta nefaria defendunt; sed non possunt omnia simul: incipit res melius ire, quam putaram, nec vero discedam, nisi quum tu me id honeste putabis facere posse. Bruto certe meo nullo loco deero, idque, etiamsi mihi cum illo nihil fuisset, facerem propter eius singularem incredibilemque virtutem.
3 [4.] Piliae nostrae villam totam quaeque in villa sunt trado, in Pompeianum ipse proficiscens K. Maiis. Quam velim Bruto persuadeas, ut Asturae sit!

XVI.

Scr. Puteolis in hortis Cluvianis a. d. V. Nonas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 V. Nonas conscendens ab hortis Cluvianis in phaselum epicopum has dedi litteras, quum Piliae nostrae villam ad Lucrinum, villicos, procuratores tradidissem, ipse autem eo die in Paeti nostri tyrotarichum imminebam. Perpaucos dies in Pompeiano; post in haec Puteolana et Cumana regna renavigaro, loca ceteroqui valde expetenda, interpellantium
2 autem multitudine paene fugienda. Sed, ad rem ut veniam, o Dolabellae nostri magnam *ἀριστείαν*! quanta est *ἀναθεώρησις*! equidem laudare eum et hortari non desisto. Recte tu omnibus epistolis significas, quid de re, quid de viro sentias: mihi

Ep. 16, 1. *perpaucos dies in Pompeiano* (W.). *perpaucis diebus in Pompeianum* vulgo. — *renavigaro, loca* (W.). *renavigareo l.* M1. *renavigare l.* vc., M2, RI., Oxx. An excidit *cogitabam* post *renav.? renavigaro: o l.* (b.). *renavigare: o l.* B.

quidem videtur Brutus noster iam vel coronam auream per forum ferre posse; quis enim audeat laedere proposita cruce aut saxo, praesertim tantis plausibus, tanta approbatione infimorum? Nunc, mi 3
Attice, me fac ut expedias: cupio, quum Bruto nostro affatim satisfecerim, excurrere in Graeciam. Magni interest Ciceronis vel mea potius vel mehercule utriusque me intervenire discenti; nam epistola Leonidae, quam ad me misisti, quid habet, quaeso, in quo magno opere laetemur? numquam ille mihi satis laudari videbitur, quum ita laudabitur: „quomodo nunc est“: non est fidentis hoc testimonium, sed potius timentis. Herodi autem mandaram, ut mihi *κατὰ μίτον* scriberet; a quo adhuc nulla littera est: vereor, ne nihil habuerit, quod mihi, quum cognossem, iucundum putaret fore. Quod ad Xenonem scripsisti, valde mihi gra- 4
tum est, nihil enim deesse Ciceroni quum ad officium, tum ad existimationem meam pertinet. Flammam Flaminium audio Romae esse: ad eum scripsi me tibi mandasse per litteras, ut de Montani negotio cum eo loquerere, et velim cures epistolam, quam ad eum misi, reddendam, et ipse, quod commodo tuo fiat, cum eo colloquare: puto, si quid in homine pudoris est, praestaturum eum, ne sero cum damno dependatur. De Attica, pergratum mihi fecisti, quod curasti, ut ante scirem recte esse quam non belle fuisse.

XVII.

Scr. in Pompeiano a. d. IV. Nonas Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

In Pompeianum veni v. Nonas Maias, quum 1
pridie, ut antea ad te scripsi, Piliam in Cumano

Ep. 16, 4. *recte ei esse* (W.)?

collocavissem: ibi mihi coenanti litterae tuae sunt redditae, quas dederas Demetrio liberto pr. Kal., in quibus multa sapienter, sed tamen talia, quemadmodum tute scribebas, ut omne consilium in fortuna positum videretur; itaque his de rebus ex
2 tempore et coram. De Buthrotio negotio, utinam quidem Antonium conveniam! multum profecto proficiam; sed non arbitrantur eum a Capua declinaturum — quo quidem metuo ne magno rei publicae malo venerit, quod idem L. Caesari videbatur, quem pridie Neapoli affectum graviter videram —, quamobrem ista nobis ad Kal. Iunias tractanda et per-
3 ficienda sunt. Sed *haec* hactenus. Q. filius ad patrem acerbissimas litteras misit, quae sunt ei redditae, quum venissemus in Pompeianum: quarum tamen erat caput Aquiliam novercam non esse laturum; sed hoc tolerabile fortasse, illud vero, se a Caesare habuisse omnia, nihil a patre, reliqua sperare ab Antonio, — o perditum hominem! sed
4 *μελήσει*. Ad Brutum nostrum, ad Cassium, ad Dolabellam epistolas scripsi: earum exempla tibi misi, non ut deliberarem, reddendaene essent — plane enim iudico esse reddendas —, *sed* quod non dubito,
5 quin tu idem existimaturus sis. Ciceroni meo, mi Attice, suppeditabis, quantum videbitur, meque hoc tibi onus imponere patiere: quae adhuc fecisti, mihi
6 sunt gratissima. Librum meum illum *ἀνέκδοτον* nondum, ut volui, perpolivi: ista vero, quae tu contexi vis, aliud quoddam separatum volumen exspectant; ego autem — credas mihi velim — minore periculo existimo contra illas nefarias partes vivo tyranno dici potuisse quam mortuo: ille enim nescio quo pacto ferebat me quidem mirabiliter; nunc, quacumque nos commovimus, ad Caesaris non modo

Ep. 17, 2. *declin. — quo . . . videram —, q.* (W.). *d., q. . . videram. Q.* vulgo. 3. *esse laturum* (vulgo). *e. se l.* (B.)?

acta, verum etiam cogitata revocamur. De Montano, quoniam Flamma venit, videbis: puto rem meliore loco esse debere.

A.

CICERO DOLABELLAE COS. SUO SAL.

Etsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria 1
satisque ex ea magnam laetitiam voluptatemque capiebam, tamen non possum non confiteri cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me ascribat tuis laudibus. Neminem conveni — convenio autem quotidie plurimos; sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causa in haec loca veniant, praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei; qui omnes, quum te summis laudibus ad caelum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agunt, negant enim se dubitare, quin tu meis praeceptis et consiliis obtemperans praestantissimum te civem et singularem consulem praebeas: quibus ego quamquam verissime possum 2
respondere te, quae facias, tuo iudicio et tua sponte facere nec cuiusquam egere consilio, tamen neque plane assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur, neque valde nego, sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriae et tamen non alienum est dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem, mihi vero gloriosum te iuvenem consulem florere laudibus quasi alumnum disciplinae meae. L. quidem 3

Ep. 17. A., 1. *viri, qui val.* (f., o: M. in alt. ex. ad Fam. IX. 14, I.). — *v. v.* MRB. — *haec loca veniant, pr.* (f., I.). *his locis, conveniunt pr.* C., vc., M., AF., ceteri Mal., RB. — *mei; qui o.* (f., MRI.). *mei — quin o.* 1B. — *agunt* (MRI.). *agant* f., B. 2. *nego, sum . . gloriae et* (W.). *n.; sum . . gl. Et* vulgo.

Caesar, quum ad eum aegrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen, antequam me plane salutavit, „o mi Cicero," inquit, „gratulor tibi, quum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud sororis filium valerem, iam salvi esse possemus; Dolabellae vero tuo et gratulor et gratias ago, quem quidem post te consulem solum possumus vere consulem dicere;" deinde multa de facto ac de re gesta tua: nihil magnificentius, nihil praeclarius actum umquam, nihil rei publicae salutarius; atque haec una vox
4 omnium est. A te autem peto, ut me hanc quasi falsam hereditatem alienae gloriae sinas cernere meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiare. Quamquam, mi Dolabella, — haec enim iocatus sum — libentius omnes meas, si modo sunt aliquae meae, laudes ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauserim ex tuis; nam, quum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti, tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil umquam in amore fuerit ardentius; nihil est enim, mihi crede, virtute formosius,
5 nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper amavi, ut scis, M. Brutum propter eius summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam: tamen Idibus Martiis tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi iampridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, ante
6 dilexisse. Quare quid est, quod ego te horter, ut dignitati et gloriae servias? proponam tibi claros

Ep. 17. A., 3. *tibi, quod tantum* (W. et B. conj.)? — *deinde m.* (f., I.). *dein m.* MR., vulgo. — *gesta tua: n.* (W.). *g.; tum n.* f., MRI., vulgo.

viros, quod facere solent, qui hortantur? neminem
habeo clariorem quam te ipsum: te imitere oportet,
tecum ipse certes: ne licet quidem tibi iam tantis 7
rebus gestis non tui similem esse. Quod quum ita
sit, hortatio non est necessaria, gratulatione magis
utendum est; contigit enim tibi, quod haud scio
an nemini, ut summa severitas animadversionis non
modo non invidiosa, sed etiam popularis esset et
quum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima.
Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer
felicitati tuae, sed contigit magnitudine quadam
quum animi, tum etiam ingenii atque consilii; legi
enim concionem tuam: nihil illa sapientius; ita
pedetentim *et gradatim* tum accessus a te ad causam
facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi
animadvertendi omnium concessu daret. Liberasti 8
igitur et urbem periculo et civitatem metu, neque
solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed
etiam ad exemplum; quo facto intelligere debes in
te positam esse rem publicam tibique non modo
tuendos, sed etiam ornandos illos viros, a quibus
initium libertatis profectum est. Sed his de rebus
coram plura propediem, ut spero: tu, quoniam rem
publicam nosque conservas, fac, ut diligentissime te
ipsum, mi Dolabella, custodias.

XVIII.

Scr. in Pompeiano a. d. VII. Idus Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO.

Saepius me iam agitas, quod rem gestam Dola- 1
bellae nimis in caelum videar efferre; ego autem,
quamquam sane probo factum, tamen, ut tanto
opere laudarem, adductus sum tuis unis et alteris

Ep. 17. A., 7. *pedetentim et gradatim* (f., I.). Om. *et gr.* MR., vulgo. Ep. 18, 1. *tuis unis* (Iβ., W.). *t. et u.* MR., vulgo.

litteris. Sed totum te a se abalienavit Dolabella ea de causa, qua me quoque sibi inimicissimum reddidit: o hominem pudentem! Kal. Ian. debuit, adhuc non solvit, praesertim quum se maximo aere alieno Faberii manu liberarit et Opem ab eo petierit — † licet enim iocari, ne me valde conturbatum putes —. Atque ego ad eum VIII. Idus litteras dederam bene mane, eodem autem die tuas litteras vesperi acceperam in Pompeiano, sane celeriter, tertio abs te die; sed, ut ad te eo ipso die scripseram, satis aculeatas ad Dolabellam litteras dedi, quae si nihil profecerint, puto fore, ut me praesen-
2 tem non sustineat. Albanium te confecisse arbitror. De Patulciano nomine, quod mihi † suspendiatus est, gratissimum est et simile tuorum omnium; sed ego Erotem ad ista expedienda factum mihi videbar reliquisse, cuius non sine magna culpa vacillarunt,
3 sed cum ipso videro. De Montano, ut saepe ad te scripsi, erit tibi tota res curae. Servius proficiscens quod desperanter tecum locutus est, minime miror,
4 neque ei quidquam in desperatione concedo. Brutus noster, singularis vir, si in senatum non est Kal. Iuniis venturus, quid facturus sit in foro, nescio; sed hoc ipse melius. Ego ex iis, quae parari video, non multum Idibus Martiis profectum iudico: itaque de Graecia quotidie magis et magis cogito; nec enim Bruto meo exsilium, ut scribit ipse, meditanti video quid prodesse possim. Leonidae me litterae non satis delectarunt; de Herode tibi assentior; Saufeii legisse vellem. Ego ex Pompeiano VI. Idus Mai. cogitabam.

Ep. 18, 1. *te a se* (Ern.). *se a te* vulgo. — *ea de causa* (vulgo). *eadem c.* B. — *Opem* (W.). *opem* vulgo. *Opis opem* (Sch.)? *opem ab Ope pet.* (Cobet.)? — † *licet* (W.). *libet* (Cobet.) aut *liceat* (W.). — 2. † *suspendiatus est* (Z., M1, W.). *suppeditatus es* MR. et I., sed ea *est*. *suppeditavisti* (W.)? *abs te suppeditatum est* (l.)? *suppetiatus es* Montegnani conj., B.

XIX.

Scr. in Pompeiano VIII. Id. Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO.

1 Nonis Maiis quum essem in Pompeiano, accepi binas a te litteras, alteras sexto die, alteras quarto. Ad superiores igitur prius. Quam mihi iucundum opportune tibi Barnaeum litteras reddidisse! Tu vero cum Cassio, ut cetera; quam commode autem, quod id ipsum, quod me mones, quatriduo ante ad eum scripseram exemplumque mearum litterarum ad te miseram! sed, quum ex Dolabellae † aritia — sic enim tu ad me scripseras — magna desperatione affectus essem, ecce tibi et Bruti et tuae litterae. Ille exsilium meditari; nos autem alium portum propiorem huic aetati videbamus: in quem mallem equidem pervehi florente Bruto nostro constitutaque re publica; sed nunc quidem, ut scribis, non utrumvis, assentiris enim mihi nostram aetatem a castris, praesertim civilibus, abhorrere. 2 Antonius ad me tantum de Clodio rescripsit, meam lenitatem et clementiam et sibi esse gratam et mihi voluptati magnae fore; sed Pansa furere videtur de Clodio itemque de Deiotaro et loquitur severe, si velis credere, illud tamen non belle, ut mihi quidem videtur, quod factum Dolabellae vehementer improbat. 3 De coronatis, quum sororis tuae filius a patre accusatus esset, rescripsit se coronam habuisse honoris Caesaris causa, posuisse luctus gratia, postremo se libenter vituperationem subire, quod amaret etiam mortuum Caesarem. 4 Ad Dolabellam, quemadmodum tibi dicis placere, scripsi diligenter; ego etiam ad Siccam: tibi hoc oneris non impono;

Ep. 19, 1 *ex Dolab.* (c. ɔ: C., vc.). Om. *ex* MRIB. — † *aritia* (vc., MRI., Oxx.). *avaritia* (m., B.)? — *publica; sed* (W.). *p. Sed* vulgo.

nolo te illum iratum habere. Servii orationem cognosco, in qua plus timoris video quam consilii; sed, quoniam perterriti omnes sumus, assentior Servio. Publilius tecum tricatus est; huc enim Caerellia missa ab istis est legata ad me, cui facile persuasi mihi id, quod rogaret, ne licere quidem, non modo non libere. Antonium si videro, ac-
5 curate agam de Buthroto. Venio ad recentiores litteras, quamquam de Servio iam rescripsi. „Me facere magnam πρᾶξιν Dolabellae." Mihi mehercule ita videtur: non † potuisse maior tali re talique tempore; sed tamen, quidquid ei tribuo, tribuo ex tuis litteris. Tibi vero assentior maiorem πρᾶξιν eius fore, si mihi, quod debuit, dissolverit. Brutus
6 velim sit Asturae. Quod autem laudas me, quod nihil ante de profectione constituam, quam, ista quo evasura sint, videro, muto sententiam, neque quidquam tamen, antequam te videro. Atticam meam gratias mihi agere de matre gaudeo, cui quidem ego totam villam cellamque tradidi eamque cogitabam v. Idus videre. Tu Atticae salutem dices: nos Piliam diligenter tuebimur.

XX.

Scr. in Puteolano a. d. V. Idus Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO.

1 E Pompeiano navi advectus sum in Luculli nostri hospitium VI. Idus hora fere tertia; egressus autem e navi accepi tuas litteras, quas tuus tabellarius in Cumanum attulisse dicebatur, Nonis Maiis datas. A Lucullo postridie eadem fere hora veni in Puteolanum: ibi accepi duas epistolas, alteram
2 Nonis, alteram VII. Idus Lanuvio datas. Audi igi-

Ep. 19, 5. † *potuisse* (MRIaclb.). *potuit esse* (Or. conj.) aut *potuisset esse* (W.). *potuisset* Iunii conj., B.

tur ad omnes. Primum, quae de re mea gesta et in solutione et in Albiano negotio, grata. De tuo autem Buthroto, quum in Pompeiano essem, Misenum venit Antonius, inde ante discessit, quam illum venisse audivi, in Samnium; a quo vide quid speres: Romae igitur de Buthroto. L. Antonii horribilis concio, Dolabellae praeclara: iam vel sibi habeat nummos, modo numeret Idibus. Tertullae nollem abortum; tam enim Cassii sunt iam quam Bruti serendi. De regina velim atque etiam de Caesare illo. Persolvi primae epistolae, venio ad secundam. De Quintis, 3 Buthroto, quum venero, ut scribis. Quod Ciceroni suppeditas, gratum. Quod errare me putas, qui rem publicam putem pendere in Bruto, sic se res habet: aut nulla erit aut ab isto istisve servabitur. Quod me hortaris, ut scriptam concionem mittam, accipe a me, mi Attice, καθολικὸν θεώρημα earum rerum, in quibus satis exercitati sumus. Nemo umquam neque poëta neque orator fuit, qui quemquam meliorem quam se arbitraretur; hoc etiam malis contingit: quid tu Bruto putas, et ingenioso et erudito? de quo etiam experti sumus nuper in edicto: scripseram rogatu tuo; meum mihi placebat, illi suum. Quin etiam, quum ipsius precibus paene adductus scripsissem ad eum „de optimo genere dicendi," non modo mihi, sed etiam tibi scripsit sibi illud, quod mihi placeret, non probari. Quare sine, quaeso, sibi quemque scribere:

suam cuique sponsam, mihi meam; suum cuique amorem, mihi meum

— † non scite, hoc enim Atilius, poëta durissimus

Ep. 20, 2. *audivi, in S.; a quo v. q. s.* (W.). *audissem . . . s.* W. olim conj., B. *audissem; a quo in S. Vide, q. s.* vulgo. 3. *De Q., de Buthroto* (Boot.)? — *pendere in Br.* (vc.). *p. B.* MI. *p. e B.* R., vulgo. — † *non scite, hoc enim* (W.). *non inscite hoc quidem* (Or. conj.)? *nosti cetera, h. e.* (Or. conj.)?

—. Atque utinam liceat isti concionari! cui si esse in urbe tuto licebit, vicimus, ducem enim novi belli civilis aut nemo sequetur aut ii sequentur, qui facile
4 vincantur. Venio ad tertiam. Gratas fuisse meas litteras Bruto et Cassio gaudeo: itaque iis rescripsi. Quod Hirtium per me meliorem fieri volunt, do equidem operam et ille optime loquitur, sed vivit habitatque cum Balbo, qui item bene loquitur: quid credas, videris. Dolabellam valde placere tibi video; mihi quidem egregie. Cum Pansa vixi in Pompeiano: is plane mihi probabat se bene sentire et cupere pacem; causam armorum quaeri plane video. Edictum Bruti et Cassii probo. Quod vis, ut suscipiam cogitationem, quidnam istis agendum putem, consilia temporum sunt, quae in horas commutari vides: Dolabellae et prima illa actio et haec contra Antonium concio mihi profecisse permultum videbatur, prorsus ibat res; nunc autem videmur habituri ducem, quod unum municipia bonique desiderant.
5 Epicuri mentionem facis et audes dicere μὴ πολιτεύεσθαι: non te Bruti nostri vulticulus ab ista oratione deterret? Quintus filius, ut scribis, Antonii est dextella: per eum igitur, quod volemus, facile auferemus. Exspecto, si, ut putas, L. Antonius produxit Octavium, qualis concio fuerit. Haec † scripsi; statim enim Cassii tabellarius. Eram continuo Piliam salutaturus, deinde ad epulas Vestorii navicula. Atticae plurimam salutem.

Ep. 20, 3. *Atqui utinam* (W.)? 4. *Quod vis* (Madvig. Adv.). An *Quod hortaris* (l.)? *Quaeris* vulgo. — *videbatur* (Or. conj.). *videtur* vulgo. 5. *filius, ut s., Antonii* (Zb., vc., l. ɔ: Zl., c. ɔ: C.). *f., ut s.* MRI., Oxx. *f. illius, ut s.* Or. conj., B. — *πολ.: non* (W.). *π.? non* (vulgo)? — † *scripsi; statim.* Excidit aliquid, ut *festinans* (W.) vel *properans* (l. conj. 1584) ante *scr.* postve aut *cito* (W.) vel *summatim* (Or., B.).

XXI.

Scr. in Puteolano a. d. V. Idus Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO.

Quum paullo ante dedissem ad te Cassii tabel- 1
lario litteras, v. Idus venit noster tabellarius,
et quidem — portenti simile — sine tuis litteris,
sed cito conieci Lanuvii te fuisse; Eros autem
festinavit, ut ad me litterae Dolabellae perferrentur,
non de re mea — nondum enim meas acceperat
—, sed rescripsit ad eas, quarum exemplum tibi
miseram, sane luculente. Ad me autem, quum Cassii 2
tabellarium dimisissem, statim Balbus: o di boni,
quam facile perspiceres timere otium! et nosti virum,
quam tectus, sed tamen Antonii consilia narrabat:
illum circumire veteranos, ut acta Caesaris sancirent
idque se facturos esse iurarent, ut arma omnes
haberent eaque duumviri omnibus mensibus inspi-
cerent; questus est etiam de sua invidia, eaque
omnis eius oratio fuit, ut amare videretur Antonium:
quid quaeris? nihil sinceri. Mihi autem non est 3
dubium, quin res spectet ad castra: acta enim illa
res est animo virili, consilio puerili; quis enim hoc
non vidit, regni heredem relictum? quid autem ab-
surdius?

hoc metuere, alterum in metu non ponere.

Quin etiam hoc ipso tempore multa ὑποσόλοικα:
Pontii Neapolitanum a matre tyrannoctoni possi-
deri? Legendus mihi saepius est „Cato maior“ ad
te missus; amariorem enim me senectus facit: sto-
machor omnia; sed mihi quidem βεβίωται, viderint
iuvenes. Tu mea curabis, ut curas. Haec scripsi 4

Ep. 21, 2. *di boni* (R I., vulgo). *dei b.* MB. — *ut arma* (l. conj. mg. 1584, Madv. Adv.) *utram* MIJ, *utrum* Rac., *ut tam* vc. *ut iam* M2. *ut rata* v., vulgo. 3. *q. autem hoc absurdius, hoc .. ponere?* (R.)? — *ponere. Quin* (W.). *p.? Q.* B.

seu dictavi apposita secunda mensa apud Vestorium. Postridie apud Hirtium cogitabam, et quidem *πεντέλοιπον*: sic hominem traducere ad optimates paro. *Λῆρος πολύς*· nemo est istorum, qui otium non timeat; quare talaria videamus, quidvis enim potius quam castra. Atticae salutem plurimam velim dicas. Exspecto Octavii concionem et si quid aliud, maxime autem, ecquid Dolabella tinniat an in meo nomine tabulas novas fecerit.

XXII.

Scr. in Puteolano prid. Idus Maias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO.

1 Certior a Pilia factus mitti ad te Idibus tabellarios, statim hoc nescio quid exaravi. Primum igitur scire te volui me hinc Arpinum XVI. Kalend. Iun.: eo igitur mittes, si quid erit posthac, quamquam ipse iam iamque adero; cupio enim, antequam Romam venio, odorari diligentius, quid futurum sit, quamquam vereor, ne nihil a coniectura aberrem: minime enim obscurum est, quid isti moliantur; meus vero discipulus, qui hodie apud me coenat, valde amat illum, quem Brutus noster sauciavit, et, si quaeris — perspexi enim plane —, timent otium, *ὑπόθεσιν* autem hanc habent eamque prae se ferunt, clarissimum *virum* interfectum, totam rem publicam illius interitu perturbatam, irrita fore, quae ille egisset, simul ac desisteremus timere, clementiam illi malo fuisse, qua si usus non esset, nihil ei tale
2 accidere potuisse. Mihi autem venit in mentem, si Pompeius cum exercitu firmo veniat, quod est *εὔλογον*, certe fore bellum. Haec me species cogitatioque perturbat; neque enim iam, quod tibi tum

Ep. 22, 1. *nihil a coniectura* (c. o: C.). *n. c.* vulgo. — *mol.; meus .. sauc., et* (W.). *m.* — *m. .. s.* —, *et* (vulgo)?

licuit, nobis nunc licebit; nam aperte laetati sumus, deinde habent in ore nos ingratos. Nullo modo licebit, quod tum et tibi licuit et multis: *φαινοπροσωπητέον* ergo et *ἰτέον* in castra? milies mori melius, huic praesertim aetati. Itaque me Idus Martiae non tam consolantur quam antea; magnum enim mendum continent, etsi illi iuvenes

ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς τόνδ' ἀπωθοῦνται ψόγον.

Sed, si tu melius quidpiam speras, quod et plura audis et interes consiliis, scribas ad me velim simulque cogites, quid agendum nobis sit super legatione votiva: equidem in his locis moneor a multis, ne in senatu Kalendis; dicuntur enim occulte milites ad eam diem comparari, et quidem in istos, qui mihi videntur ubivis tutius quam in senatu fore.

Ep. 22, 2. *sumus, deinde* (W.). *s. D.* vulgo.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER QUINTUS DECIMUS.

I. a.

Scr. in Puteolano a. d. XVI. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 O factum male de Alexione! incredibile est, quanta me molestia affecerit, nec mehercule ex ea parte maxime, quod plerique mecum: „ad quem igitur te medicum conferes?“ quid mihi iam medico? aut, si opus est, tanta inopia est? amorem erga me, humanitatem suavitatemque desidero; etiam illud: quid est, quod non pertimescendum sit, quum hominem temperantem, summum medicum tantus improviso morbus oppresserit? sed ad haec omnia una consolatio est, quod ea condicione nati sumus, ut nihil, quod homini accidere possit, recusare de-
2 beamus. De Antonio iam antea tibi scripsi non esse eum a me conventum: venit enim Misenum, quum ego essem in Pompeiano; inde ante profectus est, quam ego eum venisse cognovi. Sed casu, quum legerem tuas litteras, Hirtius erat apud me in Puteolano: ei legi et egi. Primum, quod attinet,

Ep. 1. a., 1. *iam cum medico* (W.)? 2. *legi et cum eo egi* (W.)? — *Pr., quod attinet* (W.). *Pr. q. a.* vulgo. *Pr. q.* ** *attinet,* ut exciderit *ad te* vel *ad rem* (W.)?

nihil mihi concedebat, deinde ad summam arbitrum
me statuebat non modo huius rei, sed totius con-
sulatus sui; cum Antonio autem sic agemus, ut
perspiciat, si in eo negotio nobis satisfecerit, totum
me futurum suum. Dolabellam spero domi esse.
Redeamus ad nostros, de quibus tu bonam spem 3
te significas habere propter edictorum humanitatem;
ego autem perspexi, quum a me XVII. Kal. de Pu-
teolano Neapolim Pansae conveniendi causa profi-
cisceretur Hirtius, omnem eius sensum; seduxi enim
et ad pacem sum cohortatus: non poterat scilicet
negare se velle pacem, sed non minus se nostrorum
arma timere quam Antonii, et tamen utrosque non
sine causa praesidium habere, se autem utraque
arma metuere: quid quaeris? *οὐδὲν ὑγιές*. De Q. 4
filio tibi assentior; patri quidem certe gratissimae
bellae tuae litterae fuerunt. Caerelliae vero facile
satisfeci, nec valde laborare mihi visa est, et, si
illa, ego certe non laborarem. Istam vero, quam
tibi molestam scribis esse, auditam a te esse omnino
demiror: nam, quod eam collaudavi apud amicos
audientibus tribus filiis eius et filia tua, † *τό ἐκ
τούτου*· [quid est hoc?] quid est autem, cur ego
personatus ambulem? parumne foeda persona est
ipsius senectutis? Quod Brutus rogat, ut ante 5
Kalendas, ad me quoque scripsit, et fortasse faciam;
sed plane, quid velit, nescio, quid enim illi afferre
consilii possum, quum ipse egeam consilio et quum
ille suae inmortalitati melius quam nostro otio con-
suluerit? De regina rumor exstinguitur. De Flamma,
obsecro te, si quid potes.

Ep. 1. a., 4. *satisfeci: nec . . est et* (W.)? — † *τὸ ἐκ τούτου* (Z.). *τὸ ἐκ τοῦ αὐτοῦ* (Corr. conj., I.)? † *TOECTOYTOY* MB. Om. RI. *amicos aud. . . tua,* † *τ.* (W.). *a., a. . . tua* † *τ.* B. — *quid enim est hoc* (W.)? 5. *exstinguitur* (W.). *exstinguetur* vulgo.

I. b.

Scr. in Sinuessano a. d. XV. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Heri dederam ad te litteras exiens e Puteolano deverteramque in Cumanum: ibi bene valentem videram Piliam; quin etiam *post* paullo Cumis eam vidi, venerat enim in funus, cui funeri ego quoque operam dedi: Cn. Lucullus, familiaris noster, matrem efferebat. Mansi igitur eo die in Sinuessano, atque inde mane postridie Arpinum proficiscens hanc epi-
2 stolam exaravi. Erat autem nihil novi, quod aut scriberem aut ex te quaererem, nisi forte hoc ad rem putas pertinere: Brutus noster misit ad me orationem suam habitam in concione Capitolina petivitque a me, ut eam ne ambitiose corrigerem, antequam ederet. Est autem oratio scripta elegantissime sententiis, verbis, ut nihil possit ultra; ego tamen, si illam causam habuissem, scripsissem ardentius: ὑπόϑεσις vides quae sit *et* persona dicentis. Itaque eam corrigere non potui; quo enim in genere Brutus noster esse vult et quod iudicium habet de optimo genere dicendi, id ita consecutus in ea oratione est, ut elegantius esse nihil possit, [sèd] ego secutus aliud sum, sive hoc recte sive non recte. Tu tamen velim † tum orationem legas, nisi forte iam legisti, certioremque me facias, quid iudices ipse: quamquam vereor ne cognomine tuo lapsus

Ep. 1. b., 1. *Heri* (Ern.). *Here* (C., vc., cdd. Mal., Regii, mg. M., B.)? *Hercle* MRI., Oxx. — *post paullo* (W.; *p. post* l.). Om. *post* MRI., Zb., B. *paulum* Iunii conj., B. 2. *ne ambitiose* (MRI., Oxx., aclb., sed b. *nec*). *sine ambitione* Koch., B. — *consec. in ea or. est* (v 1.). *c. est in ea o. est* M 1; prius *est* delevit M 2, restituit M 3, alterum del. M 2. *c. est in ea o.* RI., vulgo. — *possit, [sed] ego* (W.). *p. Sed e.* vulgo. — *velim † tum or.* (M 2, W.). *v. tu mor.* M 1. *v. eam or.* (W. conj., ut R.) aut *v. or.* (vulgo).

ὑπεραττικὸς sis in iudicando; sed, si recordabere Δημοσθένους fulmina, tum intelliges posse et ἀττικώτατα gravissime dici. Sed haec coram: nunc nec sine epistola nec cum inani epistola volui ad te Metrodorum venire.

II.

Scr. in Vescino a. d. XV. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

xv. Kal. e Sinuessano proficiscens quum dedissem 1
ad te litteras devertissemque † acutius in Vescinum, accepi a tabellario tuas litteras, in quibus nimis multa de Buthroto; non enim tibi ea res maiori curae aut est aut erit quam mihi — sic enim decet te mea curare, tua me —, quamobrem id quidem sic susceptum est mihi, ut nihil sim habiturus antiquius. L. Antonium concionatum esse cognovi tuis 2
litteris et aliis sordide, sed, id quale fuerit, nescio, nihil enim scripsisti. De Menedemo, probe: Quintus certe ea dictitat, quae scribis. Consilium meum a te probari, quod ea non scribam, quae tu a me postularis, facile patior, multoque magis id probabis, si orationem eam, de qua hodie ad te scripsi, legeris. Quae de legionibus scribis, ea vera sunt; sed non satis hoc mihi videris tibi persuasisse, qui de Buthrotiis nostris per senatum speres confici posse, quod puto, quantum enim video, nos videmur esse

Ep. 1. b., 2. ὑπεραττικὸς (vulgo). υπαττικος R. *hyparatticus* M(I.). *hyperatticus* B. — *ἀττ. grav.* (vulgo). *ἀ. et gr.* (lB.)? Ep. 2, 1. † *acutius* (MIB.; *a Cumis* R., vulgo). Latet sine dubio *ad* cum nomine viri alicuius familiaris, ut *ad Acilium* (Klotz.). — † *a. in Vescinum, a.* (W.; *in Vescino* vc.). † *a., in Vesciano a.* MRIB. 2. *scripsisti* (RI., vulgo). *scripti* M1. *scripsti* M2, B. — *quod puto* (vulgo). † *q. p.* Or. II., B. — *quantum* (Gron.). *tantum* vulgo. — *nos videmur* (l. conj.). *non v.* vulgo.

victuri, sed, ut iam nos hoc fallat, de Buthroto te
3 non fallet. De Octavii concione idem sentio, quod tu, ludorumque eius apparatus et Matius ac Postumus mihi procuratores non placent: Saserna collega dignus; sed isti omnes, quemadmodum sentis, non minus otium timent, quam nos arma. Balbum levari invidia per nos velim, sed ne ipse quidem id fieri
4 posse confidit: itaque alia cogitat. Quod prima disputatio Tusculana te confirmat, sane gaudeo, neque enim ullum est perfugium aut melius aut paratius. Flamma quod bene loquitur, non moleste fero. Tyndaritanorum causa, de qua † causa laborat, quae sit, ignoro; hos tamen *. *Πεντέλοιπον* movere ista videntur, in primis erogatio pecuniae. De Alexione doleo, sed, quoniam inciderat in tam gravem morbum, bene actum cum illo arbitror: quos tamen secundos heredes, scire velim, et diem testamenti.

III.

Scr. (in Antiati?) a. d. XI. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Undecimo Kal. accepi † nati duas epistolas tuas, quibus duabus meis respondisti: una erat xv. Kal., altera xii. data; ad superiorem igitur prius. Accurres in Tusculanum, ut scribis, quo me vi. Kal. venturum arbitrabar. Quod scribis parendum victoribus, non mihi quidem, cui sunt multa potiora; nam illa, quae recordaris Lentulo et Marcello consulibus acta in aede Apollinis, nec causa eadem est nec simile

Ep. 2, 2. *ut iam* (W. et Klotz.). *etiam* M. *si etiam* R. *etiam si* I. An *etiam ut* (W.)? *ut etiam* Or. II., B. 4. *de qua Pansa l.* (Ursin., mg. l. 1584)? — *hos tamen **. *Π.*, ut exciderit *defendam* simileve aliquid (W.). *i. Hos tamen. Π.* vulgo sine *. Ep. 3, 1. *a.* † *nati d.* (Z., W.). *a. d.* MRI., Oxx., B. *a. in Antiati d.* (W.)? — *nam, illa quod rec.* (W.)? — *recordaris L.* (vulgo). *r., L.* B.

tempus, praesertim quum Marcellum scribas aliosque discedere: erit igitur nobis coram odorandum et constituendum, tutine Romae esse possimus. Novi conventus habitatores sane movent, in magnis enim versamur angustiis; sed sunt ista parvi: quin et maiora contemnimus. Calvae testamentum cognovi, hominis turpis ac sordidi. Tabula Demonici quod tibi curae est, gratum. De † malo scripsi iampridem ad Dolabellam accuratissime, modo redditae litterae sint: eius causa et cupio et debeo. Venio ad pro- 2
piorem. Cognovi de Alexione, quae desiderabam. Hirtius est tuus. Antonio, † quoniam est, volo peius esse. De Q. filio, ut scribis, A. M. C.; de patre coram agemus. Brutum omni re, qua possum, cupio iuvare, cuius de oratiuncula idem te, quod me, sentire video; sed parum intelligo, quid me velis scribere quasi a Bruto habitam orationem, quum ille ediderit: qui tandem convenit? an sic, ut in tyrannum iure optimo caesum? multa dicentur, multa scribentur a nobis, sed alio modo et tempore. De sella Caesaris, bene tribuni; praeclaros etiam XIV. ordines! Brutum apud me fuisse gaudeo, modo et libenter fuerit et sat diu.

IV.

Scr. (in Antiati?) a. d. X. Kalendas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

X. K. *hora* VIII. fere a Q. Fufio venit tabellarius; 1
nescio quid ab eo litterularum, uti me sibi restituerem: sane insulse, ut solet, nisi forte, † quem non

Ep. 3, 1. *tutine* (vc.). *tutone* vulgo. — *sed sunt ista* (R., l. mg. 1584). *sed si i.* MI. *sed sit i.* ψ. An *sed i.* (Or. conj.)? *etsi i.* Peerlkamp., B. — *De Matio* (Muret.)? *De Mario* (m.)? 2. † *quoniam est* (MRIac.). *quam iam est* (Or. conj.) aut *quam est* (Pius, B.) aut *quoniam male* (Alanus). — *habitam orationem* (Gron.). *habita oratione* vulgo. Ep. 4, 1. † *quem*

ames, omnia videntur insulse fieri. Rescripsi ita,
ut te probaturum existimo. Mihi duas a te epi-
stolas reddidit, unam XI., alteram X. *datam*. Ad
recentiorem prius et pleniorem. * * * laudo; si vero
etiam Carfulenus, *ἄνω ποταμῶν*. Antonii consilia
narras turbulenta, atque utinam potius per populum
agat quam per senatum! quod quidem ita credo;
sed mihi totum eius consilium ad bellum spectare
videtur, si quidem D. Bruto provincia eripitur, quod,
quoquo modo ego de illius nervis existimo, non
videtur fieri posse sine bello, sed non cupio, quon-
iam cavetur Buthrotiis — rides? † abs condoleo
non mea potius assiduitate, diligentia, gratia per-
2 fici —. Quod scribis te nescire, quid nostris facien-
dum sit, iampridem me illa *ἀπορία* sollicitat. Ita-
que stulta iam Iduum Martiarum est consolatio;
animis enim usi sumus virilibus, consiliis, mihi
crede, puerilibus, excisa enim est arbor, non evulsa,
itaque, quam fruticetur, vides. Redeamus igitur,
quoniam saepe usurpas, ad „Tusculanas disputa-
tiones“: Saufeium † pete celemus; ego numquam
indicabo. Quod te a Bruto *rogatum* scribis, ut cer-
tior fieret, quo die in Tusculanum essem venturus,
ut ad te ante scripsi, VI. Kal., et quidem ibi te
quam primum per videre velim, puto enim nobis
Lanuvium eundum, et quidem non sine multo ser-
3 mone; sed *μελήσει*. Redeo ad superiorem, ex qua
praetereo illa prima de Buthrotiis, quae mihi sunt

(MRIac.). Excidit *ab eo* ante *quem* aut post *ames* (W.). *quae b.*, B. — *Rescripsi* (W.). *Scr.* vulgo. — *X. datam. Ad* (W.). *X. Ad* vulgo. — *pleniorem. * * * laudo* (Or. conj.). Excidit aliquid de Caesariano aliquo scriptum, qui ab Antonio defecisset (W.). — *rides? † abs condoleo* (Zβ., W.). *r. aps c.* M. h. (*ab* R., *Ap. S.* I.). *r.? at c.* (W.) aut *r.? at ego doleo* (l.) aut *r.? ast cond.* (v., B.). 2. *S. per te* (b.) aut *S. de te* (Popma). — *B. rogatum s.* (W.). Om. *rog.* MRI., vulgo. *B. rogari s.* ed. M. Bruti, B. — *Tusculanum e. venturus* (AF., q., l. ɔ: Z.). *T. e. futurus* MRI. *Tusculano e. fut.* B.

inclusa medullis, sit modo, ut scribis, locus agendi. De oratione Bruti prorsus contendis, quum iterum tam multis verbis agis. Egone ut eam causam, quam is scripsit? ego scribam non rogatus ab eo? nulla *παρεγχείρησις* fieri potest contumeliosior. „At," inquis, „*Ἡρακλείδειον* aliquid." Non recuso id quidem, sed et componendum argumentum est et scribendi exspectandum tempus maturius: licet enim de me, ut libet, existimes — velim quidem quam optime —, si haec ita manant, ut videntur, — feres, quod dicam — me Idus Martiae non delectant; ille enim numquam revertisset, nos timor confirmare eius acta non coëgisset, aut — ut in Saufeii eam relinquamque „Tusculanas disputationes," ad quas tu etiam Vestorium hortaris — ita gratiosi eramus apud illum, quem di mortuum perduint! ut nostrae aetati, quoniam interfecto domino liberi non sumus, non fuerit dominus ille fugiendus — rubeo, mihi crede, sed iam scripseram: delere nolui —. De Menedemo 4
vellem verum fuisset; de regina velim verum sit. Cetera coram, et maxime, quid nostris faciendum sit, quid etiam nobis, si Antonius militibus obsessurus est senatum. Hanc epistolam si illius tabellario dedissem, veritus sum, ne solveret: itaque misi dedita *opera*; erat enim rescribendum tuis.

Quam vellem Bruto studium tuum navare po- 5
tuisses! ego igitur ad eum litteras. Ad Dolabellam Tironem misi cum mandatis et litteris: eum ad te vocabis et, si quid habebis, quod placeat, scribes. Ecce autem de traverso L. Caesar ut veniam ad se rogat in Nemus aut scribam, quo se venire velim; Bruto enim placere se a me conveniri. O rem odiosam et inexplicabilem! puto me ergo iturum, et

Ep. 4, 3. *incl. in medullis* (W.)? — *manant* (vc., MI.). *manent* β, a2, c., B. *maneant* R. 5. *potuisses* (Rq., vulgo). *potiusse* M1. *potuisse* M2, ψ. *te potuisse* (W.)?

inde Romam, nisi quid mutaro. Summatim adhuc ad te, nihildum enim a Balbo: tuas igitur exspecto, nec actorum solum, sed etiam futurorum.

V.

Scr. (in Antiati?) exeunte mense Maio a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 A Bruto tabellarius rediit; attulit et ab eo et *a* Cassio litteras: consilium meum magno opere exquirunt, Brutus quidem, utrum de duobus. O rem miseram! plane non habeo, quid scribam: itaque silentio puto me usurum, nisi quid aliud tibi videtur; sin tibi quid venit in mentem, scribe, quaeso. Cassius vero vehementer orat ac petit, ut Hirtium quam optimum faciam: sanum putas? † *ὅτε ναῦς*
2 *ἄνθρακες*: epistolam tibi misi. Ut tu de provincia Bruti et Cassii per senatus consultum, ita scribit et Balbus et Hirtius, *qui* quidem se † acturum — etenim iam in Tusculano est —, mihique, ut absim, vehementer auctor est, et ille quidem periculi causa, quod sibi etiam fuisse dicit, ego autem, etiam ut nullum periculum sit, tantum abest ut Antonii suspicionem fugere nunc curem, ne videar eius secundis rebus non delectari, ut mihi causa ea sit,
3 cur Romam venire nolim, ne illum videam. Varro autem noster ad me epistolam misit sibi a nescio quo missam — nomen enim delerat —, in qua scriptum erat veteranos eos, qui reiiciantur — nam partem esse dimissam —, improbissime loqui, ut magno periculo Romae sint futuri, qui ab eorum

Ep. 5, 1. *et a Cassio* (W. conj., ut A.). *et C.* MRI., vulgo. — *quid scribam* (MIacl.). *quod s.* (RB.)? — † *ὅτε ν. ἀ.* (C.). *OTENATCΔNΘPΔKEC* M. *ανθρακες* R. *OΓNATEC ANΘPAKETC* Zb. *ὁ γναφεὺς ἀνθρακεύς* (b.)? 2. *H., qui quidem* (b.). *H.* † *quidem* MRIB. — † *acturum — e. . . est* —, *m.* (W.). *afuturum* (Or. conj.)? *act. Etenim . . est, m.* B. — *est, et ille* (vc., l. ɔ: Z.). Om. *est* MI. *est: i.* RB.

partibus dissentire videantur; qui porro noster itus reditus, vultus incessus inter istos? Quod si, ut scribis, L. Antonius in D. Brutum, reliqui in nostros, ego quid faciam aut quo me pacto geram? mihi vero deliberatum est, ut nunc quidem est, abesse ex ea urbe, in qua non modo florui cum summa, verum etiam servivi cum aliqua dignitate, nec tam statui ex Italia exire, de quo tecum deliberabo, quam istuc non venire.

VI.

Scr. in Tusculano Kalendis Iuniis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Quum ad me Brutus noster scripsisset et Cas- 1
sius, ut Hirtium, qui adhuc bonus fuisset * * * sciebam neque eum confidebam fore mea auctoritate meliorem — Antonio est enim fortasse iratior, causae vero amicissimus —, tamen ad eum scripsi eique dignitatem Bruti et Cassii commendavi: ille quid mihi rescripsisset, scire te volui, si forte idem tu, quod ego, existimares, istos etiam nunc vereri, ne forte ipsi nostri plus animi habeant, quam habent.

„HIRTIUS CICERONI SUO SAL.

Rurene iam redierim, quaeris. An ego, quum 2
omnes caleant, ignaviter aliquid faciam? etiam ex urbe sum profectus, utilius enim statui abesse: has tibi litteras exiens in Tusculanum scripsi; noli autem me tam strenuum putare, ut ad Nonas recurram, nihil enim iam video opus esse nostra cura, quoniam praesidia sunt in tot annos provisa. Brutus et Cassius utinam, quam facile a te de me im-

Ep. 5, 3. *qui porro* (2 Mal., R B.). *quis p.* (M I.)? Ep. 6, 1. *H., qui a. bonus fuisset, * * * sciebam, n. e. confidebam f. m. a. mel.* — (M 1, Madv. Adv.) Exciderunt fere haec: *confirmarem et excitarem, etsi alieno a causa ancino fuisse* (Madvig.). *H. quem a. bonum fuisse sciebant n. e. confidebant f., m. a. m. facerem — Ant.* M 2, R J, vulgo. 2. *Rurene* (W.). *Rure* vulgo. An *Rure . . . quaeris, an . . faciam. E.* (Mal.)?

petrare possunt, ita per te exorentur, ne quod cali-
dius ineant consilium! cedentes enim haec ais scri-
3 psisse — quo aut quare? retine, obsecro te, Cicero,
illos et noli sinere haec omnia perire, quae funditus
medius fidius rapinis, incendiis, caedibus pervertun-
tur: tantum, si quid timent, caveant, nihil praeterea
moliantur: non medius fidius acerrimis consiliis plus
quam etiam inertissimis, dummodo diligentibus, con-
sequentur; haec enim, quae fluunt, per se diuturna
non sunt, in contentione praesentes ad nocendum
habent vires. Quid speres de illis, in Tusculanum
ad me scribe."

4 Habes Hirtii epistolam, cui rescripsi nihil illos calidius cogitare idque confirmavi: hoc, qualecumque esset, te scire volui.

Obsignata iam *epistola* Balbus ad me Serviliam redisse, confirmare non discessuros. Nunc exspecto a te litteras.

VII.

Scr. in Tusculano inter VI. K. et K. Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Gratum, quod mihi epistolas; quae quidem me delectarunt, in primis Sexti nostri. Dices: „quia te laudat." Puto mehercule id quoque esse causae, sed tamen etiam, antequam ad eum locum veni, valde mihi placebat quum sensus eius de re publica, tum cura scribendi. Servius vero pacificator cum librariolo suo videtur obisse legationem et omnes captiunculas pertimescere; debuerat autem non „ex iure manum consertum," sed quae sequuntur, tuque scribes.

Ep. 6, 2. *p., tam per te e.* (W.)? 3. *nihil* (W.). *nil* vulgo. Ep. 7. *tum cura scr. S.* (R.). *cum tum s. S.* Mψ. *tum s. causa S.* I. *tum. s. cura S.* (Aldus, a2, c., vulgo)? *tum s.* *. *S.* B. — *tuque ei scribes* (Kayser.)?

VIII.

Scr. in Tusculano inter VI. K. et K. Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Post tuum discessum binas a Balbo — nihil 1
novi — itemque ab Hirtio, qui se scribit vehementer offensum esse veteranis. Exspectat animus, quidnam agam de Kalendis: misi igitur Tironem et cum Tirone plures, quibus singulis, ut quidque accidisset, dares litteras, atque etiam scripsi ad Antonium de legatione, ne, si ad Dolabellam solum scripsissem, iracundus homo commoveretur; quod autem aditus ad eum difficilior esse dicitur, scripsi ad Eutrapelum, ut is ei meas litteras redderet, legatione mihi opus esse. Honestior est votiva, sed licet uti utraque.
De te, quaeso, etiam atque etiam vide: velim possis 2
coram; si minus, litteris idem consequemur. Graeceius ad me scripsit C. Cassium sibi scripsisse homines comparari, qui armati in Tusculanum mitterentur: id quidem mihi * * videbatur, sed cavendum tamen villaeque plures visendae. Sed aliquid crastinus dies ad cogitandum nobis † dare.

IX.

Scr. in Tusculano a. d. IV. Nonas Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

IIII. Non. vesperi a Balbo redditae mihi litterae 1
fore Nonis senatum, ut Brutus in Asia, Cassius in

Ep. 8, 1. *utraque: de ea re, q.* (W.)? 2. *si minus, l.* (W.). An *si m. poteris, l.* (W.)? *si m. possis, l.* vulgo. — *mihi * * vid.* (MRI., Oxx., W.). *m. vix fore v.* aut *m. f. v. vid.* (W.; *m. vix v.* Klotz.). — *villaeque* (b.). *ut illae quae* ZI., a2, c., *ψ.* † *ut ille que* MRB. — *visendae* (W.). *videndae* vulgo. An *vigiliaeque p. vid.* (Klotz.)? — *n.* † *dare* Z., M., Oxx., B. *nobis adferet* aut *n. de ea re adf.* (W.; *n. de ea re* b.). *n. dabit* R., Ursin. *n. dare pollicetur* I.

Sicilia frumentum emendum et ad urbem mittendum curarent. O rem miseram! primum ullam ab istis, dein, si aliquam, hanc legatoriam provinciam! atqui haud scio an melius sit quam ad Eurotam sedere; sed haec casus gubernabit. Ait autem eodem tempore decretum iri, ut et iis et reliquis praetoriis provinciae decernantur: hoc certe melius quam illa *Περσικὴ* porticus; nolo enim Lacedaemonem, † longinquo quom Lanuvium existimavit. „Rides“, inquies, „in talibus rebus?“ Quid faciam? plorando
2 fessus sum. Di immortales! quam me conturbatum tenuit epistolae tuae prior pagina? qui autem iste in domo tua casus armorum? sed hunc quidem nimbum cito transisse laetor. Tu quid egeris *de* tua quum tristi, tum etiam difficili ad consiliandum legatione, vehementer exspecto; est enim inexplicabilis: ita circumsedemur copiis omnibus. Me quidem Bruti litterae, quas ostendis a te lectas, ita perturbarunt, ut, quamquam ante egebam consilio, tamen animi dolore sim tardior. Sed plura, quum ista cognoro; hoc autem tempore quod scriberem nihil erat, eoque minus, quod dubitabam, tu has ipsas litteras essesne accepturus, erat enim incertum, visurusne te esset tabellarius: ego tuas litteras vehementer exspecto.

Ep. 9, 1. *legatoriam* (Zb., MI., Oxx.). † *leg.* B. *relegatoriam* (conj. apud l.)? *locatoriam* (b.)? *legatariam* R. — *sed hoc casus* (W.)? — † *l. q. L. e.* (M2, Zb., I., Oxx., sed I., Oxx., ut M1, *quo in,* R., sed *quam*). *longinquum iam* (vel *l.*) *L. existimavi* (W.; *l. quoniam L. e.* Or. conj.)? 2. *Qui autem* (W.). *Quid a.* vulgo. — *egeris de tua* (Sch.). *e. t.* vulgo. — *quamquam iam ante* (W.)? — *tamen nunc animi* (W.)?

X.

Scr. in Tusculano Nonis Iuniis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

O Bruti amanter scriptas litteras! o iniquum tuum tempus, qui ad eum ire non possis! ego autem quid scribam? ut beneficio istorum utantur? quid turpius? ut moliantur aliquid? nec audent nec iam possunt. Age, quiescant auctoribus nobis: quis incolumitatem praestat? si vero aliquid de Decimo gravius, quae nostris vita, etiamsi nemo molestus sit? ludos vero non facere, quid foedius? frumentum imponere, quae est alia Dionis legatio aut quod munus in re publica sordidius? Prorsus quidem consilia tali in re ne iis quidem tuta sunt, qui dant; sed possem id negligere proficiens, frustra vero qui ingrediar? matris consilio quum utatur vel etiam precibus, quid me interponam? sed tamen cogitabo, quo genere utar litterarum, nam silere non possum: statim igitur mittam vel Antium vel Circeios.

XI.

Scr. in Antiati a. d. V. Idus Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Antium veni a. d. VI. Idus: Bruto iucundus noster 1
adventus. Deinde multis audientibus, Servilia, Tertulla, Porcia, quaerere, quid placeret — aderat etiam Favonius —: ego, quod eram meditatus in via, suadere, ut uteretur Asiatica curatione frumenti, nihil esse iam reliqui, quod ageremus, nisi ut salvus esset; in eo etiam ipsi rei publicae esse praesidium. Quam

Ep. 10. *sed possem* (W.). *s. possim* M., vulgo. *s. possum* R Iac. Ep. 11, 1. *aud., Servilia, T., P., q.* (g.). *a. S., T., P. q.* B.

orationem quum ingressus essem, Cassius intervenit: ego eadem illa repetivi. Hoc loco fortibus sane oculis Cassius — Martem spirare diceres — se in Siciliam non iturum; „egone ut beneficium accepissem contumeliam?" „Quid ergo agis?" inquam. At ille in Achaiam se iturum. „Quid tu", inquam, ‚Brute?" „Romam", inquit, si tibi videtur." „Mihi vero minime; tuto enim non eris." „Quid? si possem esse, placeretne?" „*Placeret*, atque ut omnino neque nunc neque ex praetura in provinciam ires; sed auctor non sum, ut te urbi committas;" dicebam ea, quae tibi profecto in mentem veniunt, cur non
2 esset tuto futurus. Multo inde sermone querebantur — atque id quidem Cassius maxime — amissas occasiones Decimumque graviter accusabant: ego negabam oportere praeterita, assentiebar tamen. Quumque ingressus essem dicere, quid oportuisset — nec vero quidquam novi, sed ea, quae quotidie omnes —, nec tamen illum locum attingerem, quemquam praeterea oportuisse tangi, sed senatum vocari, populum ardentem studio vehementius incitari, totam suscipi rem publicam, exclamat tua familiaris: „hoc vero neminem umquam audivi —": ego repressi. Sed et Cassius mihi videbatur iturus — etenim Servilia pollicebatur se curaturam, ut illa frumenti curatio de senatus consulto tolleretur — et noster cito deiectus est de illo inani sermone — velle † esse dixerat —: constituit igitur, ut ludi absente se fierent suo nomine; proficisci autem mihi
3 in Asiam videbatur ab Antio velle. Ne multa, nihil me in illo itinere praeter conscientiam meam delectavit; non enim fuit committendum, ut ille ex

Ep. 11, 1. *placeretne?" Placeret, atque* (W.). Om. *Placeret* vulgo. — *atque ita, ut* (W.)? 2. *quendam praeterea op.* (W.)? — *audivi —": ego* (W.). *a." Ego* vulgo. — *velle † esse d.* (MI.). *v. se Romam ire d.* aut *R. v. se d.* (W.)? *v. enim se d.* Racl. *v. se d.* B.

Italia, priusquam a me conventus esset, discederet: hoc dempto munere amoris atque officii sequebatur, ut mecum ipse:

ἦ δεῦρ' ὁδός σοι τί δύναται νῦν, θεοπρόπε;

Prorsus dissolutum offendi navigium vel potius dissipatum: nihil consilio, nihil ratione, nihil ordine. Itaque, etsi ne antea quidem dubitavi, tamen nunc eo minus evolare hinc, idque quam primum, „ubi nec Pelopidarum facta neque famam audiam.“ Sed 4
heus tu, ne forte sis nescius, Dolabella me sibi legavit a. d. IIII. Nonas: id mihi heri vesperi nuntiatum est. Votiva ne tibi quidem placebat; etenim erat absurdum, quae, si stetisset res publica, vovissem, ea me eversa illa vota dissolvere, et habent, opinor, liberae legationes definitum tempus lege Iulia nec facile addi potest. Aveo genus legationis, ut, quum velis, introire exire liceat, quod nunc mihi additum est; bella est autem huius iuris quinquennii licentia: quamquam *quid de* quinquennio cogitem? contrahi mihi negotium videtur; sed βλάσφημα mittamus.

XII.

Scr. in Antiati mense Iunio (paullo post V. Id.) a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Bene mehercule de Buthroto; at ego Tironem 1
ad Dolabellam cum litteris, quia iusseras, miseram: quid nocet? De nostris autem Antiatibus satis videbar plane scripsisse, ut non dubitares, quin essent otiosi futuri usurique beneficio Antonii contumelioso: Cassius frumentariam rem aspernabatur, eam Servilia sublaturam ex senatus consulto se esse

Ep. 11, 4. *dissolvere* (RI., vulgo). *disolvere* M. *dis s.* Pius, B.

dicebat; noster vero, *καὶ μάλα σεμνῶς*, in Asiam, posteaquam mihi est assensus tuto se Romae esse non posse — ludos enim absens facere malebat —, statim autem se iturum, simul ac ludorum apparatum iis, qui curaturi essent, tradidisset: navigia colligebat, erat animus in cursu. Interea in iisdem locis erant futuri; Brutus quidem se aiebat Asturae.
2 L. quidem Antonius liberaliter litteris sine cura me esse iubet: habeo unum beneficium; alterum fortasse, *si* in Tusculanum venerit: o negotia non ferenda! quae feruntur tamen; *τὰν δ' αἰτίαν τῶν Βρούτων τις ἔχει.* In Octaviano, ut perspexi, satis ingenii, satis animi, videbaturque erga nostros *ἥρωας* ita fore, ut nos vellemus, animatus; sed, quid aetati credendum sit, quid nomini, quid hereditati, quid *κατηχήσει*, magni consilii est: vitricus quidem nihil censebat, quem Asturae vidimus. Sed tamen alendus est et, ut nihil aliud, ab Antonio seiungendus. Marcellus praeclare, si praecipit † nostro nostri: cui quidem ille deditus mihi videbatur; Pansae autem et Hirtio non nimis credebat. Bona indoles, *ἐὰν διαμείνῃ.*

XIII.

Scr. in Puteolano a. d. VIII. Kalendas Novembres a. u. c. 719.

CICERO ATTICO SAL.

1 VIII. Kal. duas a te accepi epistolas: respondebo igitur priori prius. Assentior tibi, ut nec duces simus nec agmen cogamus, faveamus tamen. Orationem tibi misi: eius custodiendae et proferendae arbitrium tuum; sed quando illum diem, quum tu

Ep. 12, 1. *statim autem* (vulgo). *s. ait* Moser., B. 2. *τὰν δ' αἰτίαν* (Z.?, M., sed is *TANΔE A.*, W.). *τάδ' ἔδειτ' ἂν* c. (ex vestigiis C.). *τῶν δὲ α.* (b. conj., B.)? — *praecipit σωφρονεῖν: cui* (Or.)? Ep. 13, 1. *eius et custod.* (Or.)? — *tuum est; sed* (W.)?

edendam putes? Inducias quas scribis, non intelligo 2
fieri posse: melior est ἀναντιφωνησία, qua me usu-
rum arbitror. Quod scribis legiones duas Brundisium
venisse, vos omnia prius: scribes igitur, quidquid
audieris. Varronis διάλογον exspecto. Iam probo 3
Ἡρακλείδειον, praesertim quum tu tanto opere de-
lectere, sed, quale velis, velim scire. Quod ad te
antea atque adeo „prius“ scripsi — sic enim mavis
—, ad scribendum tibi — vere dicere *possum* — fecisti
me alacriorem; ad tuum enim iudicium, quod mihi
erat notum, addidisti Peducaei auctoritatem, magnam
quidem apud *me* et in primis gravem: enitar igitur,
ne desideres aut industriam meam aut diligentiam.
Vettienum, ut scribis, et Faberium foveo. Clodium
nihil arbitror malitiose: quamquam —; sed quid
egerit. De libertate retinenda, qua certe nihil est
dulcius, tibi assentior. Itane † Gallo Aninio? *o*
hominem nequam! quid enim dicam aliud? Cautum
Marcellum: me sic, sed non tamen cautissimum.
Longiori epistolae superiorique respondi. Nunc bre- 4
viori propiorique quid respondeam nisi eam fuisse
dulcissimam? Res Hispanienses valde bonae, modo
Balbilium incolumem videam, subsidium nostrae
senectutis. De Anniano idem, quod *tu*. Me valde
observat Visellia, sed haec quidem humana. De
Bruto te nihil scire dicis, sed Selicia venisse M.
Scaptium, eumque † non qua pompa, ad se tamen

Ep. 13, 1. *Inducias quas* (W.). *I., q.* vulgo. 3. *tibi — vere dicere possum — fec.* (W.). An *tu — v. d. p. — f.* (W.)? Om. *possum* MRIacl. *tibi, v. dicam, f.* Or. conj., B. — *alacriorem* (l.). *acr.* vulgo. — *quamquam, si quid eg.* (Rψl.)? *q. sed quod e.* M. *q. sceleste quidem e.* Pall., Iac. — † *Gallo Aninio* (cdd. l. ɔ: Z.). *G. animo* MRIβ., nonn. Mal., Oxx. *G. Annio* alii Mal. *Gaio Annio* (Husche) aut *Gallo Caninio* (Corr., B.). — *Marcellum: me* (vulgo). *M.! me* (Or. II., B.)? 4. *idem, quod tu. Me* (Or.). *item, q. me* vulgo. — *humane* (Or.)? — *sed Servilia ven.* (Corr.)? — *non qua pompa soleret, ad* (W.)?

clam venturum sciturumque me omnia; quae ego
statim. Interea narrat eadem Bassi servum venisse,
qui nuntiaret legiones Alexandrinas in armis esse,
Bassum arcessi, Cassium exspectari: quid quaeris?
videtur res publica ius suum recuperatura; sed ne
quid ante: nosti horum exercitationem in latrocinio
5 et amentiam. Dolabella vir optimus. Etsi, *haec*
quum scribebam secunda mensa apposita, venisse
eum ad Baias audiebam, tamen ad me ex Formiano
scripsit — quas litteras, quum e balineo exissem,
accepi — sese de attributione omnia summa fecisse:
Vettienum accusat — tricatur scilicet, ut homo talis
—; sed ait totum negotium Sestium nostrum susce-
pisse, optimum illum quidem virum nostrique aman-
tissimum, quaero autem, quid tandem Sestius in hac
re facere possit, quod non quivis nostrum? sed, si
quid praeter spem erit, facies, ut sciam; sin est, ut
arbitror, negotium perditum, scribes tamen, neque
6 *me* ista res commovebit. Nos hic *φιλοσοφοῦμεν* —
quid enim aliud? — et *τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος*
magnifice explicamus *προσφωνοῦμεν*que Ciceroni,
qua de re enim potius pater filio? deinde alia:
quid quaeris? exstabit opera peregrinationis huius.
Varronem hodie aut cras venturum putabant; ego
autem in Pompeianum properabam, non quo hoc
loco quidquam pulchrius, sed interpellatores illic
minus molesti. Sed perscribe, quaeso, quae causa
sit †Myrtilo —poenas quidem illum pependisse audivi
7 — et satisne pareat, unde corruptus. Haec quum
scriberem, tantum quod existimabam ad te orationem

Ep. 13, 4. *recuper.* (R I.). *recip.* M B. 5. *optimus. Etsi* (vulgo). *o. sed si* M. *o. Sed sic* I. *o. est. Etsi* (Or. II., B.)? — *Etsi, haec quum scr.* vel *E., q. h. s.* (W.). *E., q. s.* vulgo. — *homo talis* (vulgo). *h. monetalis* (W.)? *monetalis* Sch., B. — *neque me i. res* vel *n. i. me res* (W.). Om. *me* vulgo. 6. *pulchrius sit* (vel *esset*), *sed* (W.)? — † *Myrtilo* (W.). *in Myrtilo* (F β.) aut *Myrtili* (W. et Moser.). *Myrtilo* vulgo.

esse perlatam: hui, quam timeo, quid existimes! etsi quid *id* ad me? quae non sit foras proditura nisi re publica recuperata, de quo quid sperem, non audeo scribere.

XIV.

Scr. in Tusculano a. d. V. Kalendas Quinctiles a. u. c. 707.

CICERO ATTICO SAL.

VI. Kalend. accepi a Dolabella litteras, quarum 1
exemplum tibi misi, in quibus erat omnia se fecisse, quae tu velles: statim ei rescripsi et multis verbis gratias egi; sed tamen, ne miraretur, cur idem iterum facerem, hoc causae sumpsi, quod ex te ipso coram antea nihil potuissem cognoscere. Sed quid multa? litteras hoc exemplo dedi:

„CICERO DOLABELLAE COS. SUO.

Antea quum litteris Attici nostri de tua summa 2
liberalitate summoque erga se beneficio certior factus essem, quumque tu ipse etiam ad me scripsisses te fecisse ea, quae nos voluissemus, egi tibi gratias per litteras iis verbis, ut intelligeres nihil te mihi gratius facere potuisse; postea vero quam ipse Atticus ad me venit in Tusculanum huius unius rei causa, tibi ut apud me gratias ageret, cuius eximiam quandam et admirabilem in causa Buthrotia voluntatem et singularem erga se amorem perspexisset, teneri non potui, quin tibi apertius illud idem his litteris declararem, ex omnibus enim, mi Dolabella, studiis in me et officiis, quae summa sunt, hoc scito mihi et amplissimum videri et gratissimum esse, quod perfeceris, ut Atticus intelligeret, quantum ego te, quantum tu me amares. Quod reli- 3
quum est, Buthrotiam et causam et civitatem, quam-

Ep. 13, 7. *quid id ad* (W.). *q. ad* vulgo. Ep. 14, 2. Excidit *tuis* aut post *ex omnibus enim* aut post *officiis* (W.).

quam a te constituta est — beneficia autem nostra tueri solemus —, tamen velim receptam in fidem tuam a meque etiam atque etiam tibi commendatam auctoritate et auxilio tuo tectam velis esse. Satis erit in perpetuum Buthrotiis praesidii magnaque cura et sollicitudine Atticum et me liberaris, si hoc honoris mei causa susceperis, ut eos semper a te defensos velis: quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo."

4 His litteris scriptis me ad συντάξεις dedi, quae quidem vereor ne miniata cerula tua pluribus locis notandae sint: ita sum μετέωρος et magnis cogitationibus impeditus.

XV.

Scr. in villa ad Lucrinum Idibus Iuniis a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 L. Antonio male sit! si quidem Buthrotiis molestus est: ego testimonium composui, quod, quum voles, obsignabitur. Nummos Arpinatium, si L. Fadius aedilis petet, vel omnes reddito. Ego ad te alia epistola scripsi *de* HS. CX., quae Statio curarentur; si ergo petet Fadius, ei volo reddi, praeter Fadium nemini. Apud me item puto depositum * *:
2 id scripsi ad Erotem ut redderet. Reginam odi: id me iure facere † sit sponsor promissorum eius Ammonius, quae quidem erant φιλόλογα et dignitatis meae, ut vel in concione dicere auderem. Saran autem, praeterquam quod nefarium hominem cognovi, praeterea in me contumacem: semel eum omnino domi meae vidi; quum φιλοφρόνως ex eo quaererem,

Ep. 14, 3. *commendatam a.* (W.). *c., a.* vulgo. Ep. 15, 1. *dep. * *: id* (1., W., B.). Excidit *HS.* cum numero aliquo (1.). 2. *facere † sit sponsor* (MR.). *f. testis sit* (vel *est*) *sp.* (W. nunc) aut *f. scit sp.* (W. olim, B.). *f. scit. Sp.* I., vulgo. — *hominem cogn., pr.* (vulgo). *h., c. pr.* (Moser., B.)?

quid opus esset, Atticum se dixit quaerere. Super-
biam autem ipsius reginae, quum esset trans Tiberim
in hortis, commemorare sine magno dolore non
possum. Nihil igitur cum istis, nec tam animum
me quam vix stomachum habere arbitrantur. Pro- 3
fectionem meam, ut video, Erotis dispensatio im-
pedit: nam, quum ex reliquis, quae Nonis Aprilibus
fecit, vel abundare debeam, cogor mutuari, quodque
ex istis fructuosis rebus receptum est, id ego ad
illud fanum sepositum putabam; sed hoc Tironi
mandavi, quem ob eam causam Romam misi, te
nolui impeditum impedire. Cicero noster quo mode- 4
stior est, eo me magis commovet; ad me enim de
hac re nihil scripsit, ad quem nimirum potissimum
debuit, scripsit hoc autem ad Tironem, sibi post
Kalend. Apriles — sic enim annuum tempus con-
fici — nihil datum esse. * * * tibi pro tua natura
semper placuisse teque existimasse id etiam ad
dignitatem meam pertinere, eum non modo per-
liberaliter a nobis, sed etiam ornate cumulateque
tractari: quare velim cures — nec tibi essem mole-
stus, si per alium hoc agere possem —, ut per-
mutetur Athenas, quod sit in annuum sumptum ei.
Scilicet Eros numerabit: eius rei causa Tironem
misi. Curabis igitur et ad me, si quid tibi de eo
videbitur, scribes.

XVI. a.

Scr. in Antiati medio mense Iunio a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Tandem a Cicerone tabellarius, et mehercule litterae πεπινωμένως scriptae, quod ipsum προκοπὴν

Ep. 15, 3. *fecit, vel ab.* (c. o: C., βqψ.). Om. *vel* MRIB. — *Sed hoc T.* (W.). *s. haec T.* vulgo. 4. *esse.* * * * *tibi* (Sch.). Excidit *Ego vero memini* simileve aliquid (Sch.). *e. Scio t.* B. — *perliberaliter* (M2, Rac., β., Oxx.). *peraliter* M1, I. *liberaliter* (v., vulgo)?

aliquam significat, itemque ceteri praeclara scribunt; Leonides tamen retinet suum illud „adhuc“, summis vero laudibus Herodes: quid quaeris? vel verba mihi dari facile patior in hoc meque libenter praebeo credulum: tu velim, si quid tibi est a Statio scriptum, quod pertineat ad me, certiorem me facias.

XVI. b.

Scr. in Antiati medio m. Iunio a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Narro tibi: haec loca venusta sunt, abdita certe et, si quid scribere velis, ab arbitris libera. Sed nescio quomodo *οἶκος φίλος*: itaque me referunt pedes in Tusculanum; et tamen haec *ῥωπογραφία* ripulae videtur habitura celerem satietatem; equidem etiam pluvias metuo, si Prognostica nostra vera sunt, ranae enim *ῥητορεύουσιν*. Tu, quaeso, fac sciam, ubi Brutum nostrum et quo die videre possim.

XVII.

Scr. in Antiati postridie Idus Iunias a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Duas accepi postridie Idus, alteram eo die datam, alteram Idibus: prius igitur superiori. De Bruto, quum scies. De consulum ficto timore cognoveram; Sicca enim *φιλοστόργως* ille quidem, sed tumultuosius ad me etiam illam suspicionem pertulit. Quid tu autem? *τὰ μὲν διδόμενα*? nullum enim verbum a † Siregio: non placet. De Plaetorio vicino tuo permoleste tuli quemquam prius audisse quam me. De Syro prudenter. L. Antonium per M. fratrem, ut arbitror, facillime deterrebis. Antroni vetui, sed nondum acceperas litteras, ne cuiquam nisi L. Fadio aedili; aliter enim nec caute nec iure fieri potest. Quod scribis tibi deesse HS. C., quae Ciceroni curata sint, velim ab Erote quaeras, ubi sit merces in-

sularum. Arabioni de Sittio nihil irascor. Ego de itinere, nisi explicato *A*, nihil cogito, quod idem tibi videri puto. Habes ad superiorem: nunc audi 2
ad alteram. Tu vero facis, ut omnia, quod Serviliae non dees, id est Bruto. De regina gaudeo te non laborare, testem etiam tibi probari. Erotis rationes et ex Tirone cognovi et vocavi ipsum. Gratissimum, quod polliceris Ciceroni nihil defuturum; de quo mirabilia Messalla, qui Lanuvio rediens ab illis venit ad me, et mehercule ipsius litterae sic et φιλοστόργως et πεπινωμένως scriptae, ut eas vel in acroasi audeam legere, quo magis illi indulgendum puto. De Buciliano Sestium puto non moleste ferre. Ego, si Tiro ad me, cogito in Tusculanum; tu vero, quidquid erit, quod me scire par sit, statim.

XVIII.

Scr. in itinere ex Antiati in Tusculanum a. d. XVII. Kalendas Quinctiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

XVII. Kal. etsi satis videbar scripsisse ad te, 1
quid mihi opus esset, et quid te facere vellem, si tibi commodum esset, tamen, quum profectus essem et in lacu navigarem, Tironem statui ad te esse mittendum, ut iis negotiis, quae agerentur, interesset, atque etiam scripsi ad Dolabellam me, si ei videretur, velle proficisci, petiique ab eo de mulis vecturae [itineris]. † Et in eis, quoniam intelligo 2
te distentissimum esse qua de Buthrotiis, qua de Bruto, cuius etiam ludorum † suorum curam et ad-

Ep. 17, 2. *Tu vero probe f.* (W.)? Ep. 18, 1. — [*itineris*] (W.). Om. Z. *itineris* vulgo. — *Tu* (Or.) *in ceteris rebus, quoniam* (W.)? An *Ut in eiusmodi negotiis* (W.; Gron. *Ut in his*)? An *vecturae et velis. Q.* (W.; Popma *vectura et v.*) vel *v. et vehiculis* (W.)? — *scenicorum curam* (l.) aut *Graecorum c.* (W.). [*suorum*] *c.* B. — *et admin.* (W.). *etiam adm.* vulgo. [*etiam a.*] B.

ministrationem suspicor ex magna parte ad te pertinere, ut ergo in eiusmodi re, tribues nobis paullum operae, nec enim multum opus est. Mihi res ad caedem et eam quidem propinquam spectare videtur: vides homines, vides arma. Prorsus non mihi videor esse tutus; sin tu aliter sentis, velim ad me scribas, domi enim manere, si recte possum, multo malo.

XIX.

Scr. in Tusculano post medium mensem Iunium a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Quidnam est, quod agendum amplius de Buthrotiis sit? egisse enim te frustra scribis; quid autem se refert Brutus? doleo mehercules te tam esse distentum, quod decem hominibus referendum est acceptum: est illud quidem *ἐργῶδες*, sed *ἀνεκτὸν* mihique gratissimum. De armis, nihil vidi apertius: fugiamus igitur; sed, ut ais, coram. Theophanes quid velit, nescio — scripserat enim ad me —; cui rescripsi, ut potui. Mihi autem scribit venire ad me se velle, ut et de suis rebus et quaedam, quae ad me pertinerent. Tuas litteras exspecto: vide,
2 quaeso, ne quid temere fiat. Statius scripsit ad me locutum secum esse Q. Ciceronem valde asseveranter, se haec ferre non posse, certum sibi esse ad Brutum et Cassium transire. Hoc enimvero nunc discere aveo, hoc ego quid sit interpretari non possum: potest aliquid iratus Antonio, potest gloriam [iam] novam quaerere, potest totum esse *σχεδίασμα*, et

Ep. 19, 1. *quod agendum* (Sch.). *q. audendum* M., vulgo. *q. audiendum* RI. — *B. sit? egisse* (W.). *B.? stetisse* vulgo. — † *refert* (W.)? — *septem hominibus* (Sch.)? — *armis, nihil* (vulgo). *a. n.* B. — *igitur; sed* (W.). *i., et* MRI., Oxx., B. 2. *iratius* (vc., M.)? — *gl.* [*iam*] *novam* (W.). *gl. iam n.* MRψ. *gl. n.* I., vulgo.

nimirum ita est; sed tamen et ego vereor et pater conturbatus est, scit enim, quae ille de hoc mecum quidem ἄφατα olim: plane, quid velit, nescio. A Dolabella mandata habebo, quae mihi videbuntur, id est nihil. Dic mihi: C. Antonius voluitne fieri septemvir? fuit certe dignus. De Menedemo est, ut scribis. Facies omnia mihi nota.

XX.

Scr. in Tusculano post medium mensem Iunium a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Egi gratias Vettieno; nihil enim potuit hu- 1
manius. Dolabellae mandata sint quaelibet, † mihi aliquid, vel quod Niciae nuntiem; quis enim haec, ut scribis, † anteno? Nunc dubitare quemquam prudentem, quin meus discessus desperationis sit, non legationis? Quod ais extrema quaedam iam 2
homines de re publica loqui et eos quidem viros bonos, ego, quo die audivi illum tyrannum in concione „clarissimum virum" appellari, subdiffidere coepi; postea vero quam tecum Lanuvii vidi nostros tantum spei habere ad vivendum, quantum accepissent ab Antonio, desperavi. Itaque, mi Attice, — fortiter hoc velim accipias, ut ego scribo — genus illud interitus, quo causae cursus est, foedum † duces et quasi denuntiatum nobis ab Antonio; ex hac nassa exire constitui, non ad fugam, sed ad spem mortis melioris: haec omnis culpa Bruti.

Ep. 19, 2. *f., omnia ut sint m. nota* (L.)? Ep. 20, 1. † *mihi aliquid* (W.). *modo m. a.* (W.) aut *modo a.* (m.). *m. a.* vulgo. — † *anteno? N.* (Or.). *ante? N.* (l. mg. 1584)? *ante nos? N.* (Corr., B.)? An *ante no * * * nunc,* ut plura exciderint, etiam unde *nunc* . . . *legationis* penderet (W.)? 2. *quo causae cursus* (Popma conj., Z., sed is *causa*). *quo* † *causurus* M1, B. *quo casurus* M2, RI. — † *duces* (W.). *est* (Or.) aut *ducens* . . . *Antonio ex* (Boot., B.).

3 Pompeium Carteiam receptum scribis: iam igitur contra hunc exercitum. Utra ergo castra — media enim tollit Antonius —? illa infirma, haec nefaria. Properemus igitur; sed tu iuva me consilio, Brundisione an Puteolis. Brutus quidem subito, sed sapienter: πάσχω τι· quando enim illum? sed humana ferenda; tu ipse eum videre non potes: di illi mortuo, qui umquam Buthrotum! Sed acta missa:
4 videamus, quae agenda sint. Rationes Erotis, etsi ipsum nondum vidi, tamen et ex litteris eius et ex eo, quod Tiro cognovit, propemodum cognitas habeo. Versuram scribis esse faciendam mensum quinque, id est ad Kal. Nov., HS. CC., in eam diem cadere nummos, qui a Quinto debentur; velim igitur, quoniam Tiro negat tibi placere me eius rei causa Romam venire, si ea te res nihil offendet, videas, unde nummi sint, mihi feras expensum. Hoc video in praesentia opus esse: reliqua diligentius ex ipso exquiram, in his de mercedibus dotalium praediorum, quae si fideliter Ciceroni curabuntur, quamquam volo † laxius, tamen ei propemodum nihil deerit. Equidem video mihi quoque opus esse viaticum; sed ei ex praediis, ut cadet, ita solvetur, mihi autem opus est universo. Equidem, etsi mihi videtur iste, qui umbras timet, ad caedem spectare, tamen nisi explicata solutione non sum discessurus; sitne autem † excitata necne, tecum cognoscam. Hanc putavi mea manu scribendam, itaque feci. De Fadio, ut scribis: utique alii nemini. Rescribas velim hodie.

Ep. 20, 3. *Carteiam* (W.). *Cartheia* vc. *Carthela* MRI. *Carteiae* (v., B.)? — *sed tu iuva* (W.). *sed tua* M. *sed utar hoc* I. *sed iuva* (R., vulgo)? 4. *ex ipso* (W. et Or.). *ex hoc i.* MRI., vulgo. *volo † laxius* (W.). Vulgo sine † *v. prolixius* (l.)? *v. largius* (W.)? — *volo lautius* (Madv. Adv.)? — † *excitata* (W.). *extricata* (b.) aut *explicata* („cdd. Memmii"; in Z. dimidia fere pars in lacuna). [exc.] B.

XXI.

Scr. in Tusculano a. d. XI. Kalendas Quinctiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Narro tibi: Q. pater exsultat laetitia; scripsit 1
enim filius se idcirco profugere ad Brutum voluisse, quod, quum sibi negotium daret Antonius, ut eum dictatorem efficeret, praesidium occuparet, id recusasset, recusasse autem se, ne patris animum offenderet, ex eo sibi illum hostem. „Tum me," inquit, „collegi, verens, ne quid mihi ille iratus tibi noceret: itaque eum placavi; et quidem CCCC. certa, reliqua in spe." Scribit autem Statius illum cum patre habitare velle — hoc vero mirum — et id gaudet: ecquem tu illo certiorem nebulonem? Ἐπ- 2
οχὴν vestram de re Cani [deliberationis] probo: nihil eram suspicatus de tabulis, ἀκεραίως restitutam arbitrabar. Quae differs, ut mecum coram, exspectabo: tabellarios, quoad voles, tenebis, es enim occupatus. Quod ad Xenonem, probe. Quod scribo, quum absolvero. Quinto scripsisti te ad eum litteras: nemo attulerat. Tiro negat iam tibi placere 3
Brundisium, et quidem dicere aliquid de militibus; at ego iam destinaram, Hydruntem quidem: movebant me tuae quinque horae, hic autem quantus πλοῦς! sed videbimus. Nullas a te XI. Kal.; quippe, quid enim iam novi? quum primum igitur poteris, venies: ego propero, ne ante Sextus, quem adventare aiunt.

XXII

Scr. in Tusculano a. d. VI. Kalendas Quinctiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Gratulor nobis Q. filium exisse: molestus non erit. Pansam bene loqui credo, semper enim

coniunctum esse cum Hirtio scio; amicissimum Bruto et Cassio puto, si expediet — sed quando illos videbit? —, inimicum Antonio: quando aut cur? quousque ludemur? Ego autem scripsi Sextum adventare, non quo iam adesset, sed quia certe id ageret ab armisque nullus discederet: certe, si pergit, bellum paratum est; hic autem noster Cytherius, nisi victorem neminem victurum. Quid ad haec Pansa? † utro erit, si bellum erit — quod videtur fore —? Sed et haec et alia coram, hodie quidem, ut scribis, aut cras.

XXIII.

Scr. in Tusculano exeunte mense Iunio a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Mirifice torqueor, sine dolore tamen, sed permulta mihi de nostro itinere in utramque partem accurrunt. „Quousque?“ inquies. Quoad erit integrum, erit autem usque, dum ad navem. Pansa si mihi rescripserit, et meam tibi et illius epistolam mittam. Silium exspectabam, cui hypomnema compositum est. Si quid novi. Ego litteras misi ad Brutum, cuius de itinere etiam ex te velim, si quid scies, cognoscere.

XXIV.

Scr. in Tusculano a. d. VI. Kalendas Quinctiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Tabellarius, quem ad Brutum miseram, ex itinere rediit VII. Kal. Ei Servilia dixit eo die Bru-

Ep. 22. *coni. fuisse cum H.* (I.)? — † *utro erit* (W.). *utrobi e.* (I. mg. 1584) aut *cum utro e.* (Corr., Ursin.) aut *utro ibit* (W.). *u. e.* B. Ep. 23. *si mihi rescr.* (W.). *si r.* (m., B.)? *si tuere scr.* M. *sic vere scr.* I. *vero si scr.* R.

tum † hns profectum: sane dolui meas litteras redditas non esse. Silius ad me non venerat: causam composui; eum libellum tibi misi. Te quo die exspectem, velim scire.

XXV.

Scr. in Tusculano a. d. III. Kalendas Quinctiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

De meo itinere variae sententiae, multi enim ad me; sed tu incumbe, quaeso, in eam curam: magna res est. An probas, si ad Kal. Ian. cogitamus? meus animus est aequus, ita tamen, ut, si nihil offensionis sit. Velim etiam scire, quo die olim piaculum, mysteria scilicet. Ut tu scribis, casus consilium nostri itineris iudicabit: dubitemus igitur; est enim hiberna navigatio odiosa, eoque ex te quaesieram mysteriorum diem. Brutum, ut scribis, visum iri a me puto. Ego hinc volo pr. Kal.

XXVI.

Scr. in Arpinati a. d. VI. Nonas Quinctiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

De Quinti negotio video *a* te omnia facta; ille 1
tamen dolet dubitans, utrum morem gerat Leptae an fidem infirmet filio. Inaudivi L. Pisonem velle exire legatum ψευδεγγράφῳ senatus consulto: velim scire, quid sit. Tabellarius ille, quem tibi dixeram *a* me ad Brutum esse missum in Anagninum, ad me venit ea nocte, quae proxima ante Kal. fuit,

Ep. 24. † *hns* (Zl.; *H. nis* Zb.). *his* MRIβ., nonn. Mal. *iis* alii Mal. *H. IS.* (ɔ: *hora prima semis,* Or. conj., B.)? *H. II. S.* (W.)? *H. IIII.* (b.)? Ep. 25. *ita tamen* (AF., l. in c. II. ɔ: Zl.). *si t.* MI. *sic t.* (Zb., RB.)? — *ut, si* (M., Zb.). *ut* (RIB.)? — *sit. Velim* (l. mg. 1584 — ex Z.?). *sit; et tu* vulgo. — *scire* (MRIacl., Oxx.). *scite* bB. — *Ut tu scribis* (l.). *ut tu scires* MRI., Oxx. *Utut est res* Moser. conj., B. — *diiudicabit* (W.)? Ep. 26, 1. *inf. filii* (W.)?

litterasque ad me attulit, in quibus unum alienum summa sua prudentia, idem illud, ut spectem ludos suos. Rescripsi scilicet primum me iam profectum, ut *non* integrum sit; deinde *ἀτοπώτατον* esse me, qui Romam omnino post haec arma non accesserim neque id tam periculi mei causa fecerim quam dignitatis, subito ad ludos venire, tali enim tempore ludos facere illi honestum est, cui necesse est, spectare mihi, ut non est necesse, sic ne honestum quidem est. Equidem illos celebrari et esse quam gratissimos mirabiliter cupio idque ita futurum esse confido et tecum ago, ut iam ab ipsa commissione ad me, quemadmodum accipiantur ii ludi, deinde omnia reliquorum ludorum in dies singulos perse-
2 quare. Sed de ludis hactenus. Reliqua pars epistolae est illa quidem in utramque partem, sed tamen *non*nullos interdum iacit igniculos viriles, quod quale tibi videretur ut posses interpretari, misi ad te exemplum epistolae, quamquam mihi tabellarius noster dixerat tibi quoque se attulisse litteras a Bruto easque ad te *e* Tusculano esse de-
3 latas. Ego itinera sic composueram, ut Nonis Quinctilibus Puteolis essem; valde enim festino, ita tamen, ut, quantum homo possit, quam cautissime
4 navigem. M. Aelium cura liberabis: *is* me paucos specus in extremo fundo, et eos quidem subterraneos; servitutis putat aliquid habituros: id me iam nolle neque mihi *quid*quam esse tanti; sed, ut mihi

Ep. 26, 1. *litt. ab eo ad me att.* (l. in c. II. — ex Z.?)? — *integrum non sit* (Klotz.). Om. *non* MRIβψ. *non i. s.* v., B. — *deinde* (W.). *de me* MRIβψ. *dein* (v., B.)? — *ii ludi* (vc., l. in c. II. ɔ: Z., R. ac.). *hi l.* MIB. — *in* (post *ludorum*) habet vc.; B. inclin. typis. 2. *est* (post *ep.*) habent Zb., vc., C., A.; B. inclin. typ. 3. *ad te e Tuscul.* (Zb.). *ad te T.* vc. *a T.* MRIB. 4. *liberabis: is me* (l. conj., vulgo). *l.: me* (Madv. Adv., ut Corr.)? *liberavis me* ZCMR(J). — *putat aliquid* (Jac. Gron.) *apud tale quid* (ZMRJ, c. ɔ: C. *putasse aliquid* (Madv. Adv.)? — habituros: *tu dices id me* (W.)? *iam nolle* (Iac. Gron.). *iamiam n.* vulgo. *iam non nolle* (Madv.)?

dicebas, quam lenissime, potius ut cura liberetur, quam ut me suscensere aliquid suspicetur. Item de illo Tulliano capite libere cum Cascellio loquere. Parva res est, sed tu bene attendisti: nimis callide agebatur; ego autem, si mihi imposuisset aliquid, quod paene fecit, nisi tua malitia fuisset, animo iniquo tulissem: itaque, utut erit, rem impediri malo. Octavam partem † tuli luminarum medium ad strane memineris. Quod *a* Caerellia iuberis mancupio, dare ad eam summam, quae sub praecone fuit maxima, id opinor esse CCC. LXXX. Novi 5
si quid erit atque etiam si quid prospicies, quod futurum putes, scribas ad me quam saepissime velim. Varroni, quemadmodum tibi mandavi, memineris excusare tarditatem litterarum mearum. Mundus iste cum M. Ennio quid egerit de testamento — curiosus enim *sum* —, facias me velim certiorem. Ex Arpinati VI. Non.

XXVII.

Scr. in Arpinati a. d. V. Nonas Quinctiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Gaudeo id te mihi suadere, quod ego mea sponte 1
pridie feceram; nam, quum ad te VI. Nonas darem, eidem tabellario dedi etiam ad Sestium scriptas πάνυ φιλοστόργως. Ille autem, quod Puteolos persequitur, humane; quod queritur, iniuste: non enim ego tam illum exspectare, dum de Cosano rediret,

Ep. 26, 4. *loquere* (Or., W., B.). *loquare* (vulgo)? *velim l.* (W.)? — *utut* AF.; B.: ut*ut*. — † *tuli* (Z., nonn. Mal., L). † *tulii* MB. † *tullii* R. *tollere* (aut *tolli me velle* simileve aliquid; *tolli* Corr.) *luminarium* (Corr., β) *aedium* (Lallem.) *ad Streniae* (Zl.?; *ad Strenae* Corr.) *mem.* (W.)? — *Quod* (conj. apud Corr.) *a Caerellia iuberis . . . max., id* (W.). † *Cui C. videris* (vel *Cui C., v.*) . . *max.; id* vulgo. 5. *velim. Varroni* (vulgo). *v., V.* (Müller., B.)? Ep. 27, 1. *persequitur* (vc.). *pros.* vulgo. — *dum de Cosano* (W.). *quum de C.* vulgo.

debui, quam ille aut non ire, antequam me vidisset, aut citius reverti, sciebat enim me celeriter velle proficisci seseque ad me in Tusculanum scripserat
2 esse venturum. Te, ut a me discesseris, lacrimasse moleste ferebam, quod si me praesente fecisses, consilium totius itineris fortasse mutassem; sed illud praeclare, quod te consolata est spes brevi tempore congrediendi, quae quidem exspectatio me maxime sustentat: meae tibi litterae non deerunt. De Bruto scribam ad te omnia. Librum tibi celeriter mittam „de gloria“; excudam aliquid *Ἡρακλείδειον*, quod
3 lateat in thesauris tuis. De Planco, memini. Attica iure queritur. Quod me de Bacchide, † statuarum coronis certiorem fecisti, valde gratum, nec quidquam posthac non modo tantum, sed ne tantulum quidem praeterieris. Et de Herode et Mettio meminero et de omnibus, quae te velle suspicabor modo. O turpem sororis tuae filium! quum haec scriberem, adventabat *αὐτῇ βουλύσει* coenantibus nobis.

XXVIII.

Scr. in Arpinati a. d. V. Nonas Quinctiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Ego, ut ad te pridie scripseram, Nonis constitueram venire in Puteolanum; ibi igitur quotidie tuas litteras exspectabo, et maxime de ludis, de quibus etiam ad Brutum tibi scribendum est, cuius epistolae, quam interpretari ipse vix poteram, exemplum pridie tibi miseram. Atticae meae velim me ita excuses, ut omnem culpam in te transferas et ei tamen confirmes me immutatum amorem meum mecum abstulisse.

Ep. 27, 3. † *statuarum* (MRI., a2, cl., *β*, W.). *et de st.* (W.) aut *de st.* (a1, B.). Ep. 28. *me immutatum amorem meum* (W.). *me minuo tutam amore meo* MR. (sed haec *memmio t. a. m.*), *β* (sed *tutum* et *eo*). *me minime totum amorem eo* I. (sed *ob ea* pro *eo*), m., B.

XXIX.

Scr. in Formiano a. d. III. Nonas Quinctiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Bruti ad te epistolam misi: di boni! quanta 1 ἀμηχανία! cognosces, quum legeris. De celebratione ludorum Bruti tibi assentior. Ad M. Aelium nullus tu quidem domum, sed sicubi inciderit. De Tulliano semisse M. Axianum adhibebis, ut scribis. Quod cum † Coziano egisti, optime. Quod non solum mea, verum etiam tua † me expedis, gratum. Legationem probari meam gaudeo. Quod promittis, di faxint! — quid enim mihi meis iucundius? —; sed istam, quam tu excipis, metuo. Brutum quum convenero, perscribam omnia. De Planco et Decimo, sane velim; Sextum scutum abiicere nolebam. De Mundo, si quid scies. Rescripsi ad omnia tua: nunc 2 nostra accipe. Quintus filius usque Puteolos — mirus civis, ut tu Favonium † Asinium dicas —, et quidem duas ob causas: et ut mecum et † ut σπείσασθαι vult cum Bruto *et* Cassio. Sed tu quid ais? scio enim te familiarem esse Othonum. Ait hic sibi Iuliam ferre, constitutum enim esse discidium. Quaesivit ex me pater, qualis esset fama: dixi nihil sane me audisse — nesciebam enim, cur quaereret — nisi de ore et patre. „Sed quorsus?" inquam. At ille, filium velle. Tum ego, etsi ἐβδελυττόμην,

Ep. 29, 1. † *Coziano* (MRI.). *Cosano* a., vulgo. — *tua* † *me* (MR., W.). *tua* (I., vulgo) aut *tua causa me* (B. conj.) aut *tua mihi* (Or.). *tua me* B. 2. *tua* incl. typis B., sed habent Zb., vc., F. — *F.* † *Asinium* (W.). *F. alterum* (Ern.)? — *et* † *ut σπ.* (MRI., W.). *et quod* (vel *et quia*) *σπ.* (W.) aut *et σπ.* (a., vulgo). — *quali* (W., ut R.)? An *qualis eius* (W.)? *quales* M1. *qualis* M2, I., vulgo. — *nisi de ore* (vulgo). *n.* † *de o.* Or., B. — *n. putare me illa* (vc., Zb.). *me n. p. i.* B. ex sua conj. *n. putavi i.* cdd. Mal., I. *n. pubabulla* MRβ.

tamen negavi putare me illa esse vera; σκοπὸς † hoc est enim, huic nostro nihil praebere, illa autem οὐ παρὰ τοῦτο. Ego tamen suspicor hunc, ut solet, alucinari; sed velim quaeras — facile autem potes — et me certiorem.

3 Obsecro te, quid est hoc? obsignata iam epistola Formiani, qui apud me coenabant, Plancum se aiebant hunc Buthrotium pridie, quam haec scribebam, id est III. Non., vidisse demissum, sine phaleris, servulos autem dicere eum et agripetas eiectos a Buthrotiis: macte! sed, amabo te, perscribe mihi totum negotium.

Ep. 29, 2. *σκ.* † *hoc est enim* (MRI.). *σκ. enim hic est* (W.)? *hic est e. σ.* (W.)? *σ. est e. hic* (W.)? *σ. hic est e.* (Corr., B.)? — *alucinari* (g.). *hal.* B. *alluc.*, MRI. 3. *obsignata* (l., Or. I.). *sign.* MRI., Or. II., B. — *quam haec* (W.). *q. hoc* vulgo.

M. TULLII CICERONIS
EPISTOLARUM AD ATTICUM
LIBER SEXTUS DECIMUS.

I.

Scr. in Puteolano a. d. VIII. Idus Quinctiles a. u. c. 710

CICERO ATTICO SAL.

Nonis Quinctilibus veni in Puteolanum; postri- 1
die iens ad Brutum in Nesidem haec scripsi. Sed
eo die, quo veneram, coenanti Eros tuas litteras.
Itane? NONIS IULIIS? di hercule istis! sed stomachari
totum diem licet. Quidquamne turpius quam Bruto
IULIIS? redeo ad meum igitur ἔτ' ἐῶμεν· nihil vidi.
Sed quid est, quaeso, quod agripetas Buthroti con- 2
cisos audio? quid autem Plancus tam cursim — ita
enim audiebam — diem et noctem? sane cupio
scire, quid sit. Meam profectionem laudari gaudeo: 3
videndum est, ut mansio laudetur. Dymaeos agro
pulsos mare infestum habere nihil mirum: ἐν ὁμο-
πλοίᾳ Bruti videtur aliquid praesidii esse, sed, opinor,
minuta navigia; sed iam sciam et ad te cras. De 4
Ventidio πανικὸν puto. De Sexto pro certo habe-
batur † ad arma; quod si verum est, sine bello

Ep. 1, 2. *audiebam* (vc., l. in c. II. ɔ: Z.). *mediabam* MI., Bessar. *mediebam* q. *meditabar* Rβψ. *inaudiebam* (l. conj., B.)? *nihil* (W.). *nil* vulgo. 4. *abiicere* (vel *abiecisse*) *arma* (W. et Klotz.)?

civili video serviendum: quid ergo? *ad* Kal. Ian. in Pansa spes? λῆρος πολὺς in vino et in somno
5 istorum. De ccx., optime: Ciceronis rationes explicentur; Ovius enim recens: is multa, quae vellem, in iis ne hoc quidem malum, HS. LXXII. satis esse, affatim prorsus, sed Xenonem perexigue et γλίσχρως praebere. Quo plus permutasti quam ad fructum insularum, id ille annus habeat, in quem itineris sumptus accessit: hinc ex Kal. April. ad HS. LXXX. accommodetur — nunc enim insulae tantum —; videndum enim est, quid, quum Romae erit, non enim puto socrum illam ferendam. Pindaro de
6 Cumano negaram. Nunc, cuius rei causa tabellarium miserim, accipe. Q. filius mihi pollicetur se Catonem; egit autem et pater et filius, ut tibi sponderem, sed ita, ut tum crederes, quum ipse cognosses. Huic ego litteras ipsius arbitratu dabo: eae te ne moverint; has scripsi in eam partem, ne me motum putares. Di faxint, ut faciat ea, quae promittit! commune enim gaudium; sed ego —: nihil dico amplius. Is hinc VII. Idus; ait enim attributionem in Idus, se autem urgeri acriter. Tu ex meis litteris, quomodo respondeas, moderabere. Plura, quum et Brutum videro et Erotem remittam. Atticae meae excusationem accipio eamque amo plurimum; cui et Piliae salutem.

II.

Scr. in Puteolano a. d. V. Idus Quinctiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 VI. Idus duas epistolas accepi, unam a meo tabellario, alteram *a* Bruti. De Buthrotiis longe

Ep. 1, 5. *De CCCX.* (C.)? — *malum, HS.* (l., W.). *m.* [*in mandatis sat abunde*] *HS.* M. (sed *si habunde*), R. (*si ab.*), Zb., vc., cdd. Mal. (hi omnes *sit ab.*), B. — *praebere. Quo* (v., W.). *p.* [*id est minutatim*]. *Q.* MRIB. — *videndum etiam est* (Sch.)? 6. *VII. Idus* (MI., vulgo). *VI. Id.* RψB.

alia fama in his locis fuerat, sed cum aliis multis hoc ferendum. Erotem remisi citius, quam constitueram, ut esset, qui Hortensio, et quia † equibus quidem ait se Idibus constituisse. Hortensius vero impudenter, nihil enim debetur ei nisi ex tertia pensione, quae est Kal. Sext., ex qua pensione ipsa maior pars est ei soluta aliquanto ante diem; sed hoc Eros videbit Idibus. De Publilio autem, quod perscribi oportet, moram non puto esse faciendam; sed, quum videas, quantum de iure nostro decesserimus, qui de residuis CCCC. HS. CC. praesentia solverimus, reliqua rescribamus, loqui cum eo, si tibi videbitur, poteris, eum commodum nostrum exspectare debere, quum tanta sit a nobis iactura facta iuris. Sed, amabo te, mi Attice, — videsne, 2
quam blande? — omnia nostra, quoad eris Romae, ita gerito, regito, gubernato, ut nihil a me exspectes: quamquam enim reliqua satis apta sunt ad solvendum, tamen fit saepe, ut ii, qui debent, non respondeant ad tempus; si quid eiusmodi acciderit, ne quid tibi sit fama mea potius: non modo versura, verum etiam venditione, si ita res coget, nos vindicabis. Bruto tuae litterae gratae erant; fui enim apud 3
illum multas horas in Neside, quum paullo ante tuas litteras accepisset. Delectari mihi Tereo videbatur et habere maiorem Accio quam Antonio gratiam; mihi autem *quo* laetiora sunt, eo plus stomachi et molestiae est populum Romanum manus suas non in defendenda re publica, sed in plaudendo consumere: mihi quidem videntur istorum animi incendi etiam ad repraesentandam improbitatem suam; sed tamen „dummodo doleant aliquid, doleant quidlibet.“ Consilium meum quod 4

Ep. 2, 1. *et quia * * * e, quibus* (W.)? *et quia Publilio* (Or.)? An *et † quia equibus,* ut in *quia e* nomen aliquod per *et* cum *Hortensio* copulatum lateat? 3. *accepisset* (Or.). *accepissem* vulgo.

ais quotidie magis laudari, non moleste fero, exspectabamque, si quid de eo ad me scriberes, ego enim in varios sermones incidebam; quin etiam idcirco trahebam, ut quam diutissime integrum esset. Sed, quoniam furcilla extrudimur, Brundisium cogito; facilior enim et exploratior devitatio legionum fore videtur quam piratarum, qui apparere dicuntur. Sestius VI. Idus exspectabatur, sed non venerat, quod sciam. Cassius cum classicula sua venerat; ego, quum eum vidissem, V. Id. in Pompeianum cogita-
5 bam, inde Aeculanum: nosti reliqua. De Tutia ita putaram. De Aebutio non credo, nec tamen curo plus quam tu. Planco et Oppio scripsi equidem, quoniam rogaras, sed, si tibi videbitur, ne necesse habueris reddere — quum enim tua causa fecerint omnia, vereor, ne meas litteras supervacaneas arbitrentur —, Oppio quidem utique, quem tibi ami-
6 cissimum cognovi; verum, ut voles. Tu, quoniam scribis hiematurum te in Epiro, feceris mihi gratum, si ante eo veneris, quam mihi in Italiam te auctore veniendum est. Litteras ad me quam saepissime: si de rebus minus necessariis, aliquem nactus; sin autem erit quid maius, domo mittito. Ἡρακλείδειον, si Brundisium salvi, adoriemur. „De gloria“ misi tibi: custodies igitur, ut soles, sed notentur eclogarii, quos Salvius bonos auditores nactus in convivio dumtaxat legat: mihi valde placent, mallem tibi. Etiam atque etiam vale.

Ep. 2, 5. *De Aebutio* (Zb., vc., L). *De* † *enictio* MB. *De evictio* R., Oxx. — *reddere* — *quum* . . *arb.* —, *Oppio* (W.). *r.; q.* . . *a., O.* B. An *r.; q.* . . *a., Oppius* (W.)? 6. *nanctus; sin* (M 1)?

III.

Scr. in Pompeiano postridie Idus Quinctiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Tu vero sapienter — nunc demum enim rescribo 1
iis litteris, quas mihi misisti convento Antonio
Tiburi — sapienter igitur, quod manus dedisti quod-
que etiam ultro gratias egisti; certe enim, ut scribis,
deseremur ocius a re publica quam a re familiari.
Quod vero scribis te magis *et magis* delectare „o
Tite, si quid", auges mihi scribendi alacritatem.
Quod Erotem non sine munusculo exspectare dicis,
gaudeo non fefellisse eam rem opinionem tuam, sed
tamen idem σύνταγμα misi ad te retractatius, et
quidem ἀρχέτυπον ipsum crebris locis inculcatum
et refectum: hunc tu tralatum in macrocollum lege
arcano convivis tuis, sed, si me amas, hilaris et
bene acceptis, ne in me stomachum erumpant, quum
sint tibi irati. De Cicerone, velim ita sit, ut audimus: 2
de Xenone, coram cognoscam, quamquam nihil ab
eo arbitror neque indiligenter neque illiberaliter; de
Herode, faciam, ut mandas, et ea, quae scribis, ex
Saufeio et e Xenone cognoscam. De Q. filio, gaudeo 3
tibi meas litteras prius a tabellario meo quam ab
ipso redditas: quamquam te nihil fefellisset; verum-
tamen —. Sed exspecto, quid ille tecum, quid tu
vicissim, nec dubito, quin suo more uterque; sed
eas litteras Curium mihi spero redditurum, qui qui-
dem etsi per se est amabilis a meque diligitur,
tamen accedit magnus cumulus commendationis tuae.
Litteris tuis satis responsum est; nunc audi, quod, 4
etsi intelligo scribi necesse non esse, scribo tamen:

Ep. 3, 1. *delectare* (W. ex sua et B. conj.). *delectari* vulgo. — *Erotem non* (MRI., vulgo). Exciditne *te* ante *Erotem* (l.) aut post *Er.* (B.) aut post *exspectare* (W.)? 3. *fefellissent* (W.)? — *tu cum eo vicissim* (l.)? — *quidem etsi* (W.). *q., e.* vulgo. — *accedit* (R., a 2, cl.). *accedet* (MIψB.)?

multa me movent in discessu, in primis mehercule,
quod diiungor a te; movet etiam navigationis labor
alienus non ab aetate solum nostra, verum etiam
a dignitate, tempusque discessus subabsurdum, re-
linquimus enim pacem, ut ad bellum revertamur,
quodque temporis in praediolis nostris et belle aedi-
ficatis et satis amoenis consumi potuit, in pere-
grinatione consumimus. Consolantur haec: aut pro-
derimus aliquid Ciceroni aut, quantum profici possit,
iudicabimus; deinde tu iam, ut spero et ut promittis,
aderis, quod quidem si acciderit, omnia nobis erunt
5 meliora. Maxime autem me angit ratio reliquorum
meorum, quae quamquam explicata sunt, tamen,
quod et Dolabellae nomen in iis est et † attribu-
tione mihi nomina ignota, conturbor, nec me ulla
res magis angit ex omnibus: itaque non mihi videor
errasse, quod ad Balbum scripsi apertius, ut, si quid
tale accidisset, ut non concurrerent nomina, sub-
veniret, meque tibi etiam mandasse, ut, si quid eius-
modi accidisset, cum *eo* communicares, quod facies,
si tibi videbitur, eoque magis, si proficisceris in
6 Epirum. Haec ego conscendens e Pompeiano tribus
actuariolis decemscalmis. Brutus erat in Neside
etiam nunc, Neapoli Cassius. Ecquid amas Deio-
tarum et non amas Hieram? qui, ut Blesamius venit
ad me, quum ei praescriptum esset, ne quid sine
Sexti nostri sententia ageret, neque ad illum neque
ad quemquam nostrum rettulit. Atticam nostram
cupio suaviari: ita mihi dulcis salus visa est per te
missa ab illa; referes igitur ei plurimam itemque
Piliae dicas velim.

Ep. 3, 5. *et † attr.* (W.). B. sine †. *et attributionis* (Or.) aut *et in attr.* (Ern.) aut *et ex a.* (Boot.).

IV.

Scr. in Puteolano a. d. VI. Idus Quinctiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Ita, ut heri tibi narravi vel fortasse hodie — 1
Quintus enim altero die se aiebat — in Nesida
VIII. Idus: ibi Brutus. Quam ille doluit de NONIS
IULIIS! mirifice est conturbatus: itaque sese scri-
pturum aiebat, ut venationem eam, quae postridie
ludos Apollinares futura est, proscriberent *in* III.
IDUS QUINCTILES. Libo intervenit: is Philonem, Pom-
peii libertum, et Hilarum, suum libertum, venisse a
Sexto cum litteris ad consules sive quo alio nomine
sunt; earum exemplum nobis legit, si quid videretur.
Pauca παρὰ λέξιν, ceteroqui et satis graviter et
non contumaciter: tantum addi placuit, quod erat
COSS. solum, ut esset PRAETT. TRIBB. PL. SENATVI,
ne illi non proferrent eas, quae ad ipsos missae
essent. Sextum autem nuntiant cum una solum 2
legione fuisse Karthagine, eique eo ipso die, quo
oppidum Baream cepisset, nuntiatum esse de Cae-
sare, capto oppido miram laetitiam commutationem-
que animorum concursumque undique, sed illum ad
sex legiones, quas in ulteriore reliquisset, revertisse.
Ad ipsum autem Libonem scripsit nihil esse, nisi
ad larem suum liceret: summa postulatorum, ut
omnes exercitus dimittantur, qui ubique sint. Haec
fere de Sexto. De Buthrotiis undique quaerens 3
nihil reperiebam: alii concisos agripetas, alii Plan-
cum acceptis nummis relictis illis aufugisse. Itaque
non video sciturum me, quid eius sit, ni statim
aliquid litterarum. Iter illud Brundisium, de quo 4
dubitabam, sublatum videtur, legiones enim adven-

Ep. 4, 2. *in ulteriore Hispania* (Iac.)? 3. *ni statim* (I., vulgo). *ne s.* M. *in s.* R. *nisi s.* (W.)? 4. *Brundisinum* (W. et Pius)?

tare dicuntur; haec autem navigatio habet quasdam suspiciones periculi: itaque constituebam uti ὁμοπλοίᾳ. Paratiorem offendi Brutum, quam audiebam: nam et ipse Domitius bona plane habet dicrota suntque navigia praeterea luculenta Sestii, Buciliani, ceterorum; nam Cassii classem, quae plane bella est, non numero ultra fretum. Illud est mihi submolestum, quod parum Brutus properare videtur: primum confectorum ludorum nuntios exspectat; deinde, quantum intelligo, tarde est navigaturus consistens in locis pluribus. Tamen arbitror esse commodius tarde navigare quam omnino non navigare et, si, quum processerimus, exploratiora videbuntur, etesiis utemur.

V.

Scr. in Puteolano a. d. VII. Idus Quinctiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Tuas iam litteras Brutus exspectabat: cui quidem ego novum attuleram de Tereo Accii — ille Brutum putabat —; sed tamen rumoris nescio quid afflaverat commissione Graecorum frequentiam non fuisse, quod quidem me minime fefellit, scis enim,
2 quid ego de Graecis ludis existimem. Nunc audi, quod pluris est quam omnia: Quintus fuit mecum dies complures, et, si ego cuperem, ille vel plures fuisset, sed, quamdiu fuit, incredibile est, quam me in omni genere delectarit, in eoque maxime, in quo minime satisfaciebat; sic enim commutatus est totus et scriptis meis quibusdam, quae in manibus habebam, et assiduitate orationis et praeceptis, ut tali animo in rem publicam, quali nos volumus, futurus sit. Hoc quum mihi non modo confirmasset, sed

Ep. 5, 1. *novum* (q. et Corr. conj., W. et B.). *non novum* MRIβh. *novum nuntium* (W.; *nunt. n.* Or.)? 2. *quamdiu fuit* (I.). *quantum f.* vulgo.

etiam persuasisset, egit mecum accurate multis verbis, tibi ut sponderem se dignum et te et nobis futurum, neque se postulare, ut statim crederes, sed, quum ipse perspexisses, tum ut se amares. Quod nisi fidem mihi fecisset iudicassemque hoc, quod dico, firmum fore, non fecissem id, quod dicturus sum: duxi enim mecum adolescentem ad Brutum; sic ei probatum est, quod ad te scribo, ut ipse crediderit, me sponsorem accipere noluerit eumque laudans amicissime mentionem tui fecerit, complexus osculatusque dimiserit. Quamobrem, etsi magis est, quod gratuler tibi, quam quod te rogem, tamen etiam rogo, ut, si quae minus antea propter infirmitatem aetatis constanter ab eo fieri videbantur, ea iudices illum abiecisse mihique credas multum allaturam vel plurimum potius ad illius iudicium confirmandum auctoritatem tuam. Bruto quum saepe in- 3
iecissem de ὁμοπλοίᾳ, non perinde, atque ego putaram, arripere visus est: existimabam μετεωρότερον esse, et hercule erat, et maxime de ludis. At mihi, quum ad villam redissem, Cn. Lucceius, qui multum utitur Bruto, narravit illum valde morari non tergiversantem, sed exspectantem, si qui forte casus. Itaque dubito an Venusiam tendam et ibi exspectem de legionibus: si aberunt, ut quidam arbitrantur, Hydruntem, si neutrum erit ἀσφαλές, eodem revertar. Iocari me putas? moriar, si quisquam me tenet praeter te; etenim circumspice, sed antequam erubesco. O dies in auspiciis Lepidi *lepide* descri- 4
ptos et apte ad consilium reditus nostri! Magna ῥοπὴ ad proficiscendum *in* tuis litteris, atque utinam te illic! sed ut conducere putabis. Nepotis epistolam exspecto. Cupidus ille meorum? qui ea, quibus 5
maxime γαυριῶ, legenda non putet. Et ais „μετ' ἀμύμονα." Tu vero ἀμύμων, ille quidem ἄμβροτος. Mearum epistolarum nulla est συναγωγή, sed habet Tiro instar septuaginta, et quidem sunt a te quae-

dam sumendae: eas ego oportet perspiciam, corrigam; tum denique edentur.

VI.

Scr. Vibone a. d. VIII. Kalendas Sextiles a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Ego adhuc — perveni enim Vibonem ad Siccam — magis commode quam strenue navigavi; remis enim magnam partem, prodromi nulli. Illud satis opportune: duo sinus fuerunt, quos tramitti oporteret, Paestanus et Vibonensis; utrumque pedibus aequis tramisimus. Veni igitur ad Siccam octavo die e Pompeiano, quum unum diem Veliae constitissem, ubi quidem fui sane libenter apud Talnam nostrum nec potui accipi, illo absente praesertim, liberalius. VIIII. Kal. igitur ad Siccam: ibi tamquam domi meae scilicet; itaque obduxi posterum diem. Sed putabam, quum Regium venissem, fore, ut illic *δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντες* cogitaremus, corbitane Patras an actuariolis ad † Leucopetras Tarentinorum atque inde Corcyram, et, si oneraria, statimne freto an Syracusis: hac super re scribam ad te Regio.
2 Mehercule, mi Attice, saepe mecum: *ἡ δεῦρ' ὁδός σοι τί δύναται;* cur ego tecum non sum? cur ocellos Italiae, villulas meas, non video? sed id *satis* superque, tecum me non esse, quid fugientem? periculumne? at id nunc quidem, nisi fallor, nullum est; ad ipsum autem revocat me auctoritas tua, scribis enim in caelum ferri profectionem meam, sed ita, si ante K. Ianuar. redeam, quod quidem certe enitar, malo enim vel cum timore domi esse

Ep. 6, 1. *Talnam* (R.). *Talanam* M I. *Thalnam* Or., B. — *ad † Leucopetras Tar.* (M R I.). *ad Leucopetram Reginorum* (Cluver.)? *ad L. Tar.* a., vulgo. — *atque inde* (l. conj.). *ast i.* M I., Oxx., B. *ac i.* Racl. 2. *ad ipsum autem* (Sch.). *ad i. enim* (vulgo)?

quam sine timore Athenis tuis; sed tamen perspice,
quo ista vergant, mihique aut scribe aut, quod multo
malim, affer ipse. *Sed* haec hactenus. Illud velim 3
in bonam partem accipias, me agere tecum, quod
tibi maiori curae sciam esse quam ipsi mihi: nomina
mea, per deos, expedi, exsolve. Bella reliqua reli-
qui; sed opus est diligentia: coheredibus pro Clu-
viano Kal. Sextil. persolutum ut sit; cum Publilio
quomodo agendum sit, videbis: non debet urgere,
quoniam iure non utimur, sed tamen ei quoque
satisfieri plane volo; Terentiae vero quid ego di-
cam? etiam ante diem, si potes, quin, si, ut spero,
celeriter in Epirum, hoc, quod satisdato debeo, peto
a te, ut ante provideas planeque expedias et solu-
tum relinquas. Sed de his satis, metuoque, ne tu 4
nimium putes. Nunc negligentiam meam cognosce:
„de gloria" librum ad te misi; at in eo prooemium
id est, quod in Academico tertio. Id evenit ob
eam rem, quod habeo volumen prooemiorum: ex eo
eligere soleo, quum aliquod σύγγραμμα institui;
itaque iam in Tusculano, qui non meminissem me
abusum isto prooemio, conieci id in eum librum,
quem tibi misi. Quum autem in navi legerem Aca-
demicos, agnovi erratum meum; itaque statim no-
vum prooemium exaravi et tibi misi: tu illud de-
secabis, hoc agglutinabis. Piliae salutem dices et
Atticae, deliciis atque amoribus meis.

Ep. 6, 2. *perspice* (M. — per compendium —, RI.). *prospice* (a., vulgo)? — *ipse. Sed haec* (W.). *i. H.* vulgo. 3. *dil.: coh. . . sit; cum . . vid.: non . . volo; T. . . potes, quin* (W.). *d. C. . . sit, cum . . videbis. Non . . volo. T. . . p. Quin* B. 4. *idem est, q.* (W.)?

VII.

Scripsit navigans ad Pompeianum a. d. XIV. Kalendas Septembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 VIII. Idus Sextil. quum a Leucopetra profectus — inde enim tramittebam — stadia circiter CCC. processissem, reiectus sum austro vehementi ad eandem Leucopetram. Ibi quum ventum exspectarem — erat enim villa Valerii nostri, ut familiariter essem et libenter —, Regini quidam, illustres homines, eo venerunt Roma sane recentes, in iis Bruti nostri hospes, qui Brutum Neapoli reliquisset. Haec afferebant: edictum Bruti et Cassii, et fore frequentem senatum Kalendis, a Bruto et Cassio litteras missas ad consulares et praetorios, ut adessent rogare. Summam spem nuntiabant, fore, ut Antonius cederet, res conveniret, nostri Romam redirent; addebant etiam me desiderari, subaccusari. Quae quum audissem, sine ulla dubitatione abieci consilium profectionis, quo mehercule ne antea quidem delectabar;
2 lectis vero tuis litteris admiratus equidem sum te tam vehementer sententiam commutasse, sed non sine causa arbitrabar: etsi, quamvis non fueris suasor et impulsor profectionis meae, approbator certe fuisti, dummodo Kal. Ian. Romae essem; ita fiebat, ut, dum minus periculi videretur, abessem, in flammam ipsam venirem. Sed haec, etiamsi non prudenter, tamen *ἀνεμέσητα* sunt, primum quod de mea sententia acta sunt, deinde, etiamsi te auctore, quid debet, qui con-
3 silium dat, praestare praeter fidem? illud admirari satis non potui, quod scripsisti his verbis: „veni igitur tu, qui *εὐθανασίαν*, veni: relinques patriam?"

Ep. 7, 1. *des. subaccusarique. Quae* (R.)? 3. *„veni i. tu, qui ἐ., veni: r.* (vc., b. ɔ: Z.). *„v. i.: tu, qui ἐ., relinques p.* (Ern. conj., sed is *relinquis; relinques* l. in c. II. et b.

An ego relinquebam aut tibi tum relinquere videbar? tu id non modo non prohibebas, verum etiam approbabas. Graviora, quae restant: „velim σχόλιον aliquod elimes ad me, oportuisse te istuc facere.“ Itane, mi Attice? defensione eget meum factum, praesertim apud te, qui id mirabiliter approbasti? ego vero istum ἀπολογισμὸν συντάξομαι, sed ad eorum aliquem, quibus invitis et dissuadentibus profectus sum; etsi quid iam opus est σχολίῳ? si perseverassem, opus fuisset. „At hoc ipsum non constanter.“ Nemo doctus umquam — multa autem de hoc genere scripta sunt — mutationem consilii inconstantiam dixit esse. Deinceps igitur haec: 4
„nam, si a Phaedro nostro † esse, expedita excusatio esset: nunc quid respondemus?“ Ergo id erat meum factum, quod Catoni probare non possem? flagitii scilicet plenum et dedecoris: utinam a primo ita tibi esset visum! tu mihi, sicut esse soles, fuisses Cato. Extremum illud vel molestissimum: „nam 5
Brutus noster silet,“ hoc est, non audet hominem id aetatis monere: aliud nihil habeo, quod iis a te verbis significari putem, et hercule ita est: nam, xvi. Kal. Sept. quum venissem Veliam, Brutus audivit, erat enim cum suis navibus apud Heletem fluvium citra Veliam milibus passuum iii. —; pedibus ad me statim: dei immortales, quam valde ille reditu vel potius reversione mea laetatus effudit illa omnia, quae tacuerat! ut recordarer illud tuum „nam Brutus noster silet“; maxime autem dolebat me Kal. Sext. in senatu non fuisse; Pisonem ferebat in caelum,

ɔ: Z.)?“ *An* (W.)? *„bene i. tu, qui ἐ., bene relinque p.“ An* M I., Oxx., R. (sed haec *relinquis*), B. 4. *igitur hoc* (R Iac.)? — *nostro † esse, exp.* (W.). *n., exp.* (a.) aut *n. factum esset, exp.* (W.). *n. esset, e.* R B. 5. *quod iis* (l., W., B.). *q. et iis* M. *q. ex iis* (vulgo; *q. ex his* R I.)? An *quod istis* (W.)? — *Heletem* (vc., M R I., Strabo). *Hal.* l B. — *milibus* (W.). *milia* vulgo. — *dei* (M B.). *di* (W.)? *dii* R I., vulgo.

se autem laetari, quod effugissem duas maximas vituperationes: unam, quam itinere faciendo me intelligebam suscipere, desperationis ac relictionis rei publicae — flentes mecum vulgo querebantur, quibus de meo celeri reditu non probabam —, alteram, de qua Brutus et qui una erant — multi autem erant — laetabantur, quod eam vituperationem effugissem, me existimari ad Olympia, hoc vero nihil turpius quovis rei publicae tempore, sed hoc ἀναπολόγητον: ego vero austro gratias miras, qui
6 me a tanta infamia averterit. Reversionis has causas habes, iustas illas quidem et magnas, sed nulla iustior, quam quod tu idem aliis litteris: „provide, si cui quid debetur, ut sit, unde par pari respondeatur; mirifica enim δυσχρηστία est propter metum armorum“: in freto medio hanc epistolam legi, ut, quid possem providere, in mentem mihi non veniret, nisi ut praesens me ipse defenderem. Sed
7 haec hactenus; reliqua coram. Antonii edictum legi a Bruto et horum contra scriptum praeclare; sed, quid ista edicta valeant aut quo spectent, plane non video. Nec ego nunc, ut Brutus censebat, istuc ad rem publicam capessendam venio; quid enim fieri potest? num quis Pisoni est assensus? num rediit ipse postridie? sed abesse hanc aetatem longe
8 a sepulcro negant oportere. Sed, obsecro te, quid est, quod audivi de Bruto? Piliam πειράζεσθαι παραλύσει te scripsisse aiebat. Valde sum commotus; etsi idem te scribere sperare melius: ita plane velim; ei dicas plurimam salutem et suavissimae

Ep. 7, 5. *publicae — fl. . . . prob. —, alteram* (g., W.). *p., fl. . . pr.; a.* Or., B. — *Olympia, hoc* (W.). *O. Hoc* (vulgo)? 6. *has causas* (Ern.). *has* [*speciosas*] *c.* MRIB. — *nisi ut pr.* (Zb., vc. ɔ: Zl., l.). *n. quod pr.* MRIB. 7. *contra scr.* (W. et Klotz.). *c., s.* vulgo; *c.: s.* B. — *praeclare; sed .. video. Nec* (W.). *pr. Sed .. v.; nec* vulgo (B. *v., nec*). 8. *velim; ei dicas* (vc., R., vulgo). An *v. Ei dices* vel *v. Et ei dices* (W.)? *v. et dicas* MI. *v. et ei dicas* (B.)?

Atticae. Haec scripsi navigans, quum *in* Pompeianum accederem, xiiii. Kal.

VIII.

Scr. in Puteolano a. d. IV. Nonas Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Quum sciam, quo die venturus sim, faciam, ut 1
scias: impedimenta exspectanda sunt, quae Anagnia
veniunt, et familia aegra est. Kal. vesperi litterae
mihi ab Octaviano. Magna molitur. Veteranos, qui
Casilini et Calatiae *sunt*, perduxit ad suam senten-
tiam; nec mirum: quingenos denarios dat. Cogitat
reliquas colonias obire: plane hoc spectat, ut se
duce bellum geratur cum Antonio. Itaque video
paucis diebus nos in armis fore; quem autem se-
quamur? vide nomen, vide aetatem. Atque a me
postulat, primum ut clam colloquatur mecum vel
Capuae vel non longe a Capua: puerile hoc quidem,
si id putat clam fieri posse; docui per litteras id
nec opus esse nec fieri posse. Misit ad me Cae- 2
cinam quendam Volaterranum, familiarem suum,
qui haec pertulit, Antonium cum legione Alaudarum
ad urbem pergere, pecunias municipiis imperare,
legionem sub signis ducere: consultabat, utrum
Romam cum CIↃ CIↃ CIↃ. veteranorum proficiscere-
tur, an Capuam teneret et Antonium venientem
excluderet, an iret ad tres legiones Macedonicas,
quae iter secundum mare Superum faciunt, quas
sperat suas esse; eae congiarium ab Antonio acci-
pere noluerunt, ut hic quidem narrat, et ei con-
vicium grave fecerunt concionantemque reliquerunt.
Quid quaeris? ducem se profitetur nec nos sibi
putat deesse oportere. Equidem suasi, ut Romam

Ep. 7, 8. *quum in Pomp.* (Corr.). *q. P.* vulgo. Ep. 8, 1. *vel non l. a Capua* B. incl. typis; sed habent Zb., vc. c. ɔ: C., l.

pergeret; videtur enim mihi et plebeculam urbanam et, si fidem fecerit, etiam bonos viros secum habiturus. O Brute, ubi es? quantam εὐκαιρίαν amittis! non equidem hoc divinavi, sed aliquid tale putavi fore. Nunc tuum consilium exquiro, Romamne veniam, an hic maneam, an Arpinum — ἀσφάλειαν habet is locus — fugiam? Romam, ne desideremur, si quid actum videbitur. Hoc igitur explica: numquam in maiore ἀπορίᾳ fui.

IX.

Scr. in Puteolano prid. Nonas Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Binae uno die mihi litterae ab Octaviano, nunc quidem, ut Romam statim veniam, velle se rem agere per senatum. Cui ego non posse senatum ante K. Ianuar., quod quidem ita credo; ille autem addit „consilio tuo": quid multa? ille urget, ego autem σκήπτομαι· non confido aetati, ignoro, quo animo; nihil sine Pansa tuo volo. Vereor, ne valeat Antonius, nec a mari discedere libet et metuo, ne quae ἀριστεία me absente. Varroni quidem displicet consilium pueri, mihi non: si firmas copias habet, Brutum habere potest, et rem gerit palam: centuriat Capuae, dinumerat. Iam iamque video bellum. Ad haec rescribe. Tabellarium meum Kalend. Roma profectum sine tuis litteris miror.

X.

Scr. in Sinuessano a. d. VI. Idus Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 VII. Id. veni ad me in Sinuessanum; eodem die vulgo loquebantur Antonium mansurum esse Casilini:

Ep. 8, 2. *exq., R. veniam . . maneam, an* (W.). *exquiro. R. venio . . maneo, an* vulgo. Ep. 9. *mihi non item: si* (W.)? — *si firmas* (vc., Zb., l., c. ο: C.). Om. *si* MRIB.

itaque mutavi consilium — statueram enim recta Appia Romam —: facile me ille esset assecutus, aiunt enim eum Caesarina uti celeritate. Vertam igitur me a Minturnis Arpinum versus; constitueram, ut v. Idus aut Aquini manerem aut in Arcano.
Nunc, mi Attice, tota mente incumbe in hanc curam 2
— magna enim res est —; tria sunt autem, maneamne Arpini, an propius accedam, an veniam Romam: quod censueris, faciam, sed quam primum: avide exspecto tuas litteras. VI. Idus mane e Sinuessano.

XI.

Scr. in Puteolano Nonis Novembribus a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Nonis accepi a te duas epistolas, quarum alteram 1
Kal. dederas, alteram pridie: igitur prius ad superiorem. Nostrum opus tibi probari laetor, ex quo ἄνθη ipsa posuisti, quae mihi florentiora sunt visa tuo iudicio, cerulas enim tuas miniatulas illas extimescebam. De Sicca ita est, ut scribis; † asta ea aegre me tenui: itaque perstringam sine ulla contumelia Siccae aut Septimiae, tantum ut sciant παῖδες παίδων sine † vallo Luciliano, eum ex C. Fadii filia liberos habuisse. Atque utinam eum diem videam, quum ista oratio ita libere vagetur, *ut* etiam in Siccae domum introeat! sed illo tempore opus est, † quod fuit illis III viris — moriar, nisi facete! —;

Ep. 10, 1. *Caesariana* (R.)? — *Vertam ig.* (W.). *Verti ig.* vulgo. — *mane e Sin.* (W.). *m. in S.* vulgo. Ep. 11, 1. *miniatulas* (MRI., vulgo). *miniatas* B. — † *asta ea* (M1, A., F., B.). † *hasta ea* M2, RI., Oxx. † *aste* Zl. † *Asturae* C.(?). *a Fadia* (l. conj.)? *ast* (Zb., vc.)? — † *vallo* (Or.). *felle* (Or. conj.)? *vallo* sine † B. — *ex C. Fadii* (R., vulgo). *ex galifa di* MI. *ex Galli Fadii* (vc., Or. II., B.)? — † *quod* .. *viris* (W. et Or., sed is, ut I., vulgo, *triumviris*, et B., sed sine †; *III. viris* MB.; *III. Viri* 1 Regius; *Triumvir*

tu vero leges Sexto eiusque iudicium mihi perscribes:
εἷς ἐμοὶ μύριοι· Caleni interventum et Calvenae
2 cavebis. Quod vereris, ne *ἀδόλεσχος* mihi tu, quis
minus? cui, ut Aristophani Archilochi iambus, sic
epistola *tua* longissima quaeque optima videtur.
Quod me admones, tu vero etiamsi reprehenderes,
non modo facile paterer, sed etiam laetarer, quippe
quum in reprehensione sit prudentia cum *εὐμενείᾳ*:
ita libenter ea corrigam, quae a te animadversa
sunt. „Eodem iure, quo Rubriana" potius, quam
„quo Scipionis", et de laudibus Dolabellae deruam
cumulum, ac tamen est isto loco bella, ut mihi
videtur, *εἰρωνεία*, quod eum ter contra cives in
acie; illud etiam malo: „*nonne* indignissimum est
3 hunc vivere" quam „quid indignius?" *Πεπλογραφίαν*
Varronis tibi probari non moleste fero, a quo adhuc *Ἡρακλείδειον* illud non abstuli; quod me hortaris ad scribendum, amice tu quidem, sed me scito
agere nihil aliud. Gravedo tua mihi molesta est:
quaeso, adhibe quam soles diligentiam. „O Tite"
tibi prodesse laetor. „Anagnini" sunt Mustela *ταξιάρχης* et Laco, qui plurimum bibit. Librum quem
4 rogas perpoliam et mittam. Haec * * * ad posteriorem. *Τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος*, quatenus Panaetius,
absolvi duobus: illius tres sunt, sed, quum initio
divisisset ita, tria genera exquirendi officii esse,
unum, quum deliberemus, honestum an turpe sit,
alterum, utile an inutile, tertium, quum haec inter

R.). *quo fuerint* (1 Reg., sed *quod*) *illi III. viri* (W. ex Gron. conj., sed is *triumviri*)? 2. *malo: „nonne indignissimum est* (l. conj.). *m. indignissimum est* Zb., Zl., sed hic —? — *esse*, *ψ*; cdd. Ferrarii et 1 Pal. in Philipp. II., 86 *Nonne indignus tu* (vel *te*) *tueri. malo † indignius esse* MRIqB. *m., nil indignius esse quam* B. conj., Klotz. 3. *„Anagnini"* (W.). *Anagnini* vulgo. — *dilig. Librum meum illum O TITE* (Z.; c. ɔ: C. *d. L. i. m. O. T.*)? 4. *Haec * * * ad post.* (W.). B. sine * * * Excidit *ad superiorem* (vel *ad priorem*); *nunc* (W.). An *Habes ad superiorem: nunc audi ad post.* (W.)?

se pugnare videantur, quomodo iudicandum sit, qualis causa Reguli, redire honestum, manere utile, de duobus primis praeclare disseruit, de tertio pollicetur se deinceps, sed nihil scripsit. Eum locum Posidonius persecutus *est*, ego autem et eius librum arcessivi et ad Athenodorum Calvum scripsi, ut ad me τὰ κεφάλαια mitteret — quae exspecto; quem velim cohortere et roges, ut quam primum —: in eo est περὶ τοῦ κατὰ περίστασιν καθήκοντος. Quod de inscriptione quaeris, non dubito, quin καθῆκον „officium“ sit, nisi quid tu aliud, sed inscriptio plenior „de officiis“; προσφωνῶ autem Ciceroni filio:
visum est non ἀνοίκειον. De Myrtilo dilucide: o 5
quales tu semper istos! itane? in D. Brutum? di
istis! Ego me, ut scripseram, in Pompeianum non 6
abdidi, primum tempestatibus, quibus nihil tetrius; deinde ab Octaviano quotidie litterae, ut negotium susciperem, Capuam venirem, iterum rem publicam servarem, Romam utique statim:

αἴδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι·

is tamen egit sane strenue et agit: Romam veniet cum manu magna, sed est plane puer: putat senatum statim; quis veniet? si venerit, quis incertis rebus offendet Antonium? Kal. Ianuar. erit fortasse praesidio, aut quidem ante depugnabitur. Puero municipia mire favent; iter enim faciens in Samnium venit Cales, mansit Teani: mirifica ἀπάντησις et cohortatio; hoc tu putares? Ob haec ego citius Romam, quam constitueram: simul et constituero,
scribam. Etsi nondum stipulationes legeram — nec 7
enim Eros venerat —, tamen rem pridie Idus velim conficias. Epistolas Catinam, Tauromenium, Syra-

Ep. 11, 4. *deinceps scripturum, sed* (M2, RI., Oxx.)? Om. *scr.* M1. — *exspecto; velim* (W.)? 5. *itane? in* (W.). *i. i.* vulgo. 6. *primum* (W.). *primo* vulgo. — *nihil* (W.). *nil* vulgo. — *Ob haec* (W.). *Ob hoc* vulgo.

cusas commodius mittere potero, si Valerius interpres ad me nomina gratiosorum scripserit — alii enim sunt alias nostrique familiares fere demortui —; publice tamen scripsi, si uti vellet eis Valerius,
8 aut mihi nomina mitteret. De Lepidianis feriis Balbus ad me usque ad III. Kal.: exspectabo tuas litteras, meque *de* Torquati negotiolo sciturum puto. Quinti litteras ad te misi, ut scires, quam valde eum amaret, quem dolet a te minus amari. Atticae, quoniam, quod optimum in pueris est, hilarula est, meis verbis suavium des volo.

XII.

Scr. in Puteolano a. d. VIII. Idus Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

Oppii epistolae, quia perhumana erat, tibi misi exemplum. De Ocella, dum tu muginaris nec mihi quidquam rescribis, cepi consilium domesticum: itaque me pr. Idus arbitror Romae futurum. Commodius est visum frustra me istic esse, quum id non necesse esset, quam, si opus esset, non adesse, et simul, ne intercluderer, metuebam, ille enim iam adventare potest, etsi varii rumores multique, quos cuperem veros, nihil tamen certi. Ego vero, quidquid est, tecum potius, quam animi pendeam, quum a te absim, et de te et de me; sed quid tibi dicam? bonum animum. De Ἡρακλειδείῳ Varronis negotia salsa: me quidem nihil umquam sic delectavit; sed hoc et alia maiora coram.

Ep. 11, 7. *Valerius aut m. n. mittere* (W.)? Ep. 12. *veros esse, nihil* (W.)? — *sed hoc et* (W.). *s. haec et* vulgo.

XIII. a.

Scr. Aquini a. d. IV. Idus Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

O casum mirificum! v. Idus quum ante lucem de Sinuessano surrexissem venissemque diluculo ad pontem Tirenum, qui est Minturnis, in quo flexus est ad iter Arpinas, obviam mihi fit tabellarius, qui me offendit *δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντα.* At ego statim, „cedo", inquam, „si quid ab Attico." Nondum legere poteramus, nam et lumina dimiseramus nec satis lucebat; quum autem luceret, ante scripta epistola ex duabus tuis prior mihi legi coepta est. Illa omnium quidem elegantissima — ne sim salvus, si aliter scribo ac sentio: nihil legi humanius; itaque veniam, quo vocas, modo adiutore te —; sed nihil tam *ἀπροσδιόνυσον* mihi primo videbatur, quam ad eas litteras, quibus ego a te consilium petieram, te mihi ista rescribere. Ecce 2
tibi altera, qua hortaris *παρ' ἠνεμόεντα Μίμαντα, νήσου ἐπὶ Ψυρίης,* Appiam scilicet *ἐπ' ἀριστέρ' ἔχοντα.* Itaque eo die mansi Aquini: longulum sane iter et via mala; inde postridie mane proficiscens has litteras dedi.

XIII. b.

Scr. in Arpinati a. d. III. Idus Novembres a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

* * * * et quidem, ut a me dimitterem invitis- 1
simus, fecerunt Erotis litterae: rem tibi Tiro narrabit;

Ep. 13. a., 1. *V. Idus* (MRIac.). *VI. Id.* b. conj., B. — *Tirenum* (Zb., vc., l.). *Tiretium* MRIB. — *ὁρμ. At ego* (c. ɔ: C., l. ɔ: Z.). *ὁ. Et ego* a. *ὁ. Ego* (MRI., vulgo)? 2. *Appiam scilicet ἐπ'* (vc., M2, RIβ., Oxx.). Om. *scil.* M1, vulgo. Ep. 13. b., 1. Exciderunt fere haec: *Tantum quod in Arpinas veneram, quum Tironi has (ad te) litteras dedi*

tu, quid faciendum sit, videbis. Praeterea, possimne propius accedere — malo enim esse in Tusculano aut uspiam in suburbano — an etiam longius discedendum putes, crebro ad me velim scribas,
2 erit autem quotidie, cui des. Quod praeterea consulis, quid tibi censeam faciundum, difficile est, quum absim; verumtamen, si pares aeque inter se, quiescendum, sin, latius manabit, et quidem ad nos, deinde communiter.

XIII. c.

CICERO ATTICO SAL.

1 Avide tuum consilium exspecto. Timeo, ne absim, quum adesse me sit honestius; temere venire non audeo: de Antonii itineribus nescio quid aliter audio, atque ut ad te scribebam; omnia igitur velim
2 explices et ad me certa mittas. De reliquo quid tibi ego dicam? ardeo studio historiae — incredibiliter enim me commovet tua cohortatio —, quae quidem nec institui nec effici potest sine tua ope: coram igitur hoc quidem conferemus; in praesentia mihi velim scribas, quibus censoribus C. Fannius M. f. tribunus pl. fuerit: videor mihi audisse P. Africano L. Mummio; id igitur quaero. Tu mihi de iis rebus, quae novantur, omnia certa, clara. III. Idus ex Arpinati.

XIV.

Scr. in Arpinati medio mense Novembri (III. Id.?) a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Nihil erat plane, quod scriberem; nam, quum Puteolis essem, quotidie aliquid novi de Octaviano,

(Sch.). — *videbis; pr... putes: cr.* (Corr.)? Ep. 13. c. *CICERO ATTICO* B. inclin. typis; sed habet Zb., et novam epistolam hinc incipit c. ɔ: C.

multa etiam falsa de Antonio. Ad ea autem, quae scripsisti — tres enim acceperam III. Idus a te epistolas —: valde tibi assentior, si multum possit Octavianus, multo firmius acta tyranni comprobatum iri quam in Telluris atque id contra Brutum fore; sin autem vincitur, vides intolerabilem Antonium, ut, quem velis, nescias. O Sestii tabellarium hominem 2
nequam! postridie Puteolis Romae se dixit fore. Quod me mones, ut pedetentim, assentior, etsi aliter cogitabam. Nec me Philippus aut Marcellus movet — alia enim eorum ratio est et, si non est, tamen videtur —; sed in isto iuvene, quamquam animi satis, auctoritatis parum est. Tamen vide, si forte in Tusculano recte esse possum, ne id melius sit: ero libentius, nihil enim ignorabo. An hoc, quum 3
Antonius venerit? Sed, ut aliud ex alio, mihi non est dubium, quin, quod Graeci καθῆκον, nos „officium"; id autem quid dubitas quin etiam in rem publicam praeclare quadret? nonne dicimus „consulum officium", „senatus officium", „imperatoris officium"? praeclare convenit, aut da melius. Male narras de Nepotis filio: valde mehercule moveor et moleste fero; nescieram omnino esse istum puerum. Caninium perdidi, hominem, quod ad me attinet, non ingratum. Athenodorum nihil est quod hortere; misit enim satis bellum ὑπόμνημα. Gravedini, quaeso, omni ratione subveni. Avi tui pronepos scribit ad patris mei nepotem se ex Nonis iis, quibus nos magna gessimus, aedem Opis explicaturum, idque

Ep. 14, 1. *epistolas —: valde* (W.). *e. — v.* vulgo. 2. *tabellarium h.* (W.). *t., h.* vulgo. — *p., ne id* (MRI., vulgo) *m, sit: ero . . ignorabo. An hoc* (*hoc* vulgo), *q. A. v.? Sed* (W.). *p., idne* (l. mg. 1584) *m. sit — ero . . . ign. — an hic* (*hic* Or. conj.), *q. A. v. Sed* B. — *venerit* * * *. *Sed,* ut exciderint fere haec: *satis tutum non erit* (W.)? — *quadret* (e Mülleri conj. B. et nunc W., qui olim conj. *dubitasti* — vel *dubitabas . . . caderet*). *caderet* MRI., vulgo. — *off.", „impr. off."* (c. ɔ: C., l. ɔ: Z.). Om. *imp. off.* MRIB.

ad populum: videbis igitur et scribes. Sexti iudicium exspecto.

XV.

Scr. in Arpinati mense Decembri (ante V. Id.) a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SAL.

1 Noli putare pigritia me facere, quod non mea manu scribam, sed mehercule pigritia — nihil enim habeo aliud, quod dicam —, et tamen in tuis quoque epistolis Alexim videor agnoscere. Sed ad rem venio. Ego, si me non improbissime Dolabella tractasset, dubitassem fortasse, utrum remissior essem an summo iure contenderem; nunc vero etiam gaudeo mihi causam oblatam, in qua et ipse sentiat et reliqui omnes me ab illo abalienatum, idque prae me feram, et quidem me *et* mea causa facere et rei publicae, ut illum oderim, quod, quum eam me auctore defendere coepisset, non modo deseruerit emptus pecunia, sed etiam, quantum in ipso fuerit,
2 everterit. Quod autem quaeris, quomodo agi placeat, quum dies venerit, primum velim eiusmodi sit, ut non alienum sit me Romae esse, de quo, ut de ceteris, faciam, ut tu censueris; de summa autem agi prorsus vehementer et severe volo. Etsi sponsores appellare videtur habere quandam δυσωπίαν, tamen hoc quale sit consideres velim: possumus enim, ut sponsores † appellemur, procuratorem interducere — neque enim illi litem contestabuntur —;

Ep. 15, 1. *scribam, sed m. p. — n. . . . d. —, et* (W.). *s., s. m. p.; n. . . d., et* vulgo (*s. —, sed* B.). *pigritia est — nihil* (W.)? — *me et mea* (W.). *me mea* R., vulgo; *me* M1, I., *mea* M2. — *fuerit* (MIac.). *fuit* Rβψ., vulgo. 2. † *app.* (MIβ., Oxx., ac) *proc.* (MRIβ., Oxx., acl.) *interducere* (MRβ., cd. Graeteri). *appellentur* (R1b.) aut *appellemus* (Or. conj., B.). *procuratores* (b., vulgo)? *introducere* (I., vulgo)? *sp. non appell.* (Ursin.)? — *int. — neque . . contest. —; quo* (Or.). *int.; n. . . c., q.* Sch., B.

quo facto non sum nescius sponsores liberari, sed
et illi turpe arbitror, eo nomine quod satisdato
debeat, procuratores eius non dissolvere et nostrae
gravitatis ius nostrum sine summa illius ignominia
persequi: de hoc quid placeat, rescribas velim, nec
dubito, quin hoc totum lenius administraturus sis.
Redeo ad rem publicam. Multa mehercule a te 3
saepe in *πολιτικῷ* genere prudenter, sed his litteris
nihil prudentius: „quamquam enim *multum* potest
et in praesentia belle iste puer retundit Antonium,
tamen exitum exspectare debemus.“ At quae con-
cio — nam est missa mihi —! iurat „ita sibi paren-
tis honores consequi liceat“, et simul dextram in-
tendit ad statuam: *μηδὲ σωθείην ὑπό γε τοιούτου!*
Sed, ut scribis, certissimum esse video discrimen
Cascae nostri tribunatum, de quo quidem ipso dixi
Oppio, quum me hortaretur, ut adolescentem totam-
que causam manumque veteranorum complecterer,
me nullo modo facere posse, *nisi* mihi exploratum
esset eum non modo non inimicum tyrannoctonis,
verum etiam amicum fore. Quum ille diceret ita
futurum, „quid igitur festinamus?“ inquam; „illi
enim mea opera ante Kal. Ian. nihil opus est, nos
autem eius voluntatem ante Idus Decembr. perspi-
ciemus in Casca.“ Valde mihi assensus est, quam-
obrem hoc quidem hactenus. Quod reliquum est,
quotidie tabellarios habebis et, ut ego arbitror, etiam
quod scribas habebis quotidie. Leptae litterarum
exemplum tibi misi, ex quo mihi videtur *στρατύλλαξ*
ille deiectus de gradu, sed tu, quum legeris, ex-
istimabis.

Ep. 15, 2. *liberari, sed* (W.). *l. Sed* vulgo. — *arbitror esse* (W.) aut *esse a.* (l.)? — *arb., eo n. quod* (W.). *a. eo n., q.* vulgo. 3. *in πολ.* (W.). *ἐν π.* vulgo. — *multum potest et in* (W.; *p. et in* Gron.). *postea in* vc., C., MRI. [*postea*] *in* (Sch., B.)? — *iurat „ita . . liceat“* (vulgo). *i., ita . . l.* B. — *posse, nisi* (W.). Om. *nisi* MI. *p., ni* R., vulgo. — *hoc quidem* (R., W.). *haec q.* MI., vulgo.

4 Obsignata iam epistola litteras a te et a Sexto accepi: nihil iucundius litteris Sexti, nihil amabilius; nam tuae breves — priores erant [litterae] uberrimae —. Tu quidem et prudenter et amice suades, ut in his locis potissimum sim, quoad audiamus,
5 haec, quae commota sunt, quorsus evadant; sed me, mi Attice, non sane hoc quidem tempore movet res publica, non quo aut sit mihi quidquam carius aut esse debeat, sed desperatis etiam Hippocrates vetat adhibere medicinam, quare ista valeant, me res familiaris movet: rem dico? immo vero existimatio. Quum enim tanta reliqua sint, ne Terentiae quidem adhuc quod solvam expeditum est: Terentiam dico? scis nos pridem iam constituisse Montani nomine HS. xxv. dissolvere. Pudentissime hoc Cicero petierat, ut fide sua; liberalissime, ut tibi quoque placuerat, promiseram Erotique dixeram, ut sepositum haberet: non modo versuram facere, sed iniquissimo fenore Aurelius coactus est. Nam de Terentiae nomine Tiro ad me scripsit te dicere nummos a Dolabella fore: male eum credo intellexisse, si quisquam male intelligit, potius nihil intellexisse; tu enim ad me scripsisti Cocceii responsum et iisdem
6 paene verbis Eros. Veniendum est igitur vel in ipsam flammam; turpius est enim privatim cadere quam publice. Itaque ceteris de rebus, quas ad me suavissime scripsisti, perturbato animo non potui, ut consueram, rescribere; † consenti in hac cura,

Ep. 15, 4. *br. — priores .. ub. —. Tu* (W.). *br.; pr. .. ub. Tu* vulgo. 5. *publica, non .. med., q. i. valeant, me* (W.). *p. — non .. m.; q. i. v. —, me* B. — *non quo ea aut sit* (l.)? *non quo ausit* M1. *n. q. ea sit* M2, RI., Oxx. *n. q. aut sit* (vc., vulgo). — *valeat* (W.)? — *Terentiam dico* (MRI., vulgo). *Terentiae d.* (lB.)? — *non modo vers. facere, sed in. f.* (Pius et W.). *non m.; sed in. f. v. facere* vulgo. *non modico, sed in. f. v. f.* B. ex sua conj. 6. *rescr.; † consenti* (W.). *r. † C.* vulgo. *r.; contendo* aut *contende* (W.; *contendi* Klotz.)? *r.; consentio tibi* (W.)?

ubi sum, ut me expediam, quibus autem rebus, venit quidem mihi in mentem, sed certe constituere nihil possum, priusquam te videro, qui minus autem ego istic recte esse possim, quam est Marcellus? sed non id agitur neque id maxime curo; quid curem, vides: assum igitur.

XVI.

Scr. in Tusculano exeunte mense Iunio (post V. Kal. Quinctiles) a. u. c. 710.

CICERO ATTICO SUO SAL. DIC.

Iucundissimas tuas legi litteras. Ad Plancum 1
scripsi, misi: habes exemplum. Cum Tirone quid sis locutus, cognoscam ex ipso. Cum sorore ages 2
attentius, si te occupatione ista relaxaris.

A.

M. CICERO CN. PLANCO PRAET. DESIG. SAL.

Attici nostri te valde studiosum esse cognovi, 3
mei vero ita cupidum, ut mehercule paucos aeque observantes atque amantes me habere existimem; ad paternas enim magnas et veteres et iustas necessitudines magnam attulit accessionem tua voluntas erga me meaque erga te par atque mutua. Buthrotia 4
tibi causa ignota non est; egi enim saepe de ea re tecum tibique totam rem demonstravi, quae est acta hoc modo. Ut primum Buthrotium agrum proscriptum vidimus, commotus Atticus libellum composuit; eum mihi dedit, ut darem Caesari, eram enim coenaturus apud eum illo die. Eum libellum Caesari

Ep. 16, 1. *ATT. SUO S. D.* (W.). *SUO S. D. A.* M. (sed *ATTIO*), B. Om. *SUO* et *DIC.* vulgo. — *quid sis* (Corr., Sch.). *q. sit* vulgo. Ep. A. *CN.* (Pighius, vulgo). *L.* (MRIB.)? 4. *saepe de ea re tecum tib.* (Zb., l. in c. II. o: Zl.). Om. *de ea re tecum* MRIB.

dedi: probavit causam, rescripsit Attico aequa eum
postulare, admonuit tamen, ut pecuniam reliquam
5 Buthrotii ad diem solverent. Atticus, qui civitatem
conservatam cuperet, pecuniam numeravit de suo.
Quod quum esset factum, adiimus ad Caesarem,
verba fecimus pro Buthrotiis, liberalissimum de-
cretum abstulimus, quod est obsignatum ab am-
plissimis viris. Quae quum essent acta, mirari equi-
dem solebam pati Caesarem convenire eos, qui
agrum Buthrotium concupissent, neque solum pati,
sed etiam ei negotio te praeficere: itaque et ego
cum illo locutus sum, et saepius quidem, ut etiam
accusarer ab eo, quod parum constantiae suae con-
fiderem, et M. Messallae et ipsi Attico dixit, ut
sine cura essent, aperteque ostendebat se praesen-
tium animos — erat enim popularis, ut noras —
offendere nolle, quum autem mare transissent, cura-
6 turum se, ut in alium agrum deducerentur. Haec
illo vivo; post interitum autem Caesaris, ut primum
ex senatus consulto causas consules cognoscere in-
stituerunt, haec, quae supra scripsi, ad eos delata
sunt: probaverunt causam sine ulla dubitatione se-
que ad te litteras daturos esse dixerunt. Ego autem,
mi Plance, etsi non dubitabam, quin et senatus con-
sultum et lex et consulum decretum ac litterae apud
te plurimum auctoritatis haberent, teque ipsius At-
tici causa velle intellexeram, tamen hoc pro con-
iunctione et benevolentia nostra mihi sumpsi, ut id
a te peterem, quod tua singularis humanitas sua-
vissimique mores a te essent impetraturi, id autem
est, ut hoc, quod te tua sponte facturum esse certo
scio, honoris nostri causa libenter, prolixe, celeriter
7 facias. Mihi nemo est amicior nec iucundior nec
carior Attico, cuius antea res solum familiaris age-
batur eaque magna, nunc accessit etiam existimatio,
ut, quod consecutus est magna et industria et gratia
et vivo Caesare et mortuo, id te adiuvante obtineat:

quod si a te erit impetratum, sic velim existimes, me de tua liberalitate ita interpretaturum, ut tuo summo beneficio me affectum iudicem; ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo. Da operam, ut valeas.

B.

CICERO PLANCO PRAET. DESIG. SAL.

Iam antea petivi abs te per litteras, ut, quum 8
causa Buthrotiorum probata a consulibus esset,
quibus et lege et senatus consulto permissum erat,
ut de Caesaris actis cognoscerent, statuerent, iudi-
carent, eam rem tu adiuvares Atticumque nostrum,
cuius te studiosum cognovi, et me, qui non minus
laboro, molestia liberares; omnibus enim rebus
magna cura, multa opera et labore confectis in te
positum est, ut nostrae sollicitudinis finem quam
primum facere possimus: quamquam intelligimus
ea te esse prudentia, ut videas, si ea decreta con-
sulum, quae de Caesaris actis interposita sunt, non
serventur, magnam perturbationem rerum fore.
Equidem, quum multa — quod necesse erat in 9
tanta occupatione — non probentur, quae Caesar
statuerit, tamen otii pacisque causa acerrime illa
soleo defendere, quod tibi idem magno opere facien-
dum censeo, quamquam haec epistola non suasoris
est, sed rogatoris. Igitur, mi Plance, rogo te et
etiam oro, sic medius fidius, ut maiore studio magis-
que ex animo agere non possim, ut totum hoc nego-
tium ita agas, ita tractes, ita conficias, ut, quod
sine ulla dubitatione apud consules obtinuimus
propter summam bonitatem et aequitatem causae,
id tu nos obtinuisse non modo facile patiare, sed
etiam gaudeas; qua quidem voluntate *te* esse erga
Atticum saepe praesens et illi ostendisti et vero
etiam mihi. Quod si feceris, me, quem voluntate

et paterna necessitudine coniunctum semper habuisti, maximo beneficio devinctum habebis, idque ut facias te vehementer etiam atque etiam rogo.

C.

CICERO CAPITONI SUO SAL.

10 Numquam putavi fore, ut supplex ad te venirem, sed hercule facile patior datum tempus, in quo amorem experirer tuum. Atticum quanti faciam, scis. Amabo te, da mihi et hoc: obliviscere mea causa illum aliquando suo familiari, adversario tuo, voluisse consultum, quum illius existimatio ageretur. Hoc primum ignoscere est humanitatis tuae, suos enim quisque debet tueri; deinde, si me amas, omitte Atticum, Ciceroni tuo, quem quanti facias prae te soles ferre, totum hoc da, ut, quod semper existimavi, nunc plane intelligam, me a te multum
11 amari. Buthrotios quum Caesar decreto suo, quod ego obsignavi cum multis amplissimis viris, liberavisset ostendissetque nobis se, quum agrarii mare transisssent, litteras missurum, quem in agrum deducerentur, accidit, ut subito ille interiret. Deinde, quemadmodum tu scis — interfuisti enim —, quum consules oporteret ex senatus consulto de actis Caecaris cognoscere, res ab iis in Kal. Iun. dilata est. Accessit ad senatus consultum lex, quae lata est a. d. IIII. Non., quae lex earum rerum, quas Caesar statuisset, decrevisset, egisset, consulibus cognitionem dedit. Causa Buthrotiorum delata est ad consules; decretum Caesaris recitatum est et multi praeterea libelli Caesaris prolati: consules de consilii sententia decreverunt secundum Buthrotios *litterasque ad* Plan-

Ep. 16. C., 10. *ignoscere primum* (W.)? — *amas, o. A., C.* (W.). *a.* — *o. A.* —, *C.* vulgo. — *da* incl. typis B.; sed habent Zb., vc., l. (om. M R I.). 11. *Non., quae* (C.?, W.). *Non.* [*Iun.*], *q.* B. ex W. conj. *Non. Iun., q.* vulgo. — *B. litteras-*

cum dederunt. Nunc, mi Capito — scio enim, quan- 12
tum semper apud eos, quibuscum sis, posse soleas, eo plus apud hominem facillimum atque humanissimum, Plancum —, enitere, elabora vel potius eblandire, effice, ut Plancus, quem spero optimum esse, sit etiam melior opera tua. Omnino res huiusmodi mihi videtur esse, ut sine cuiusquam gratia Plancus ipse pro ingenio et prudentia sua non sit dubitaturus, quin decretum consulum, quorum et lege et senatus consulto cognitio et iudicium fuit, conservet, praesertim quum hoc genere cognitionum labefactato acta Caesaris in dubium ventura videantur, quae non modo ii, quorum interest, sed etiam ii, qui illa non probant, otii causa confirmari velint:
quod quum ita sit, tamen interest nostra Plancum 13
hoc animo libenti prolixoque facere, quod certe faciet, si tu nervulos tuos mihi saepe cognitos suavitatemque, qua nemo tibi par est, adhibueris, quod ut facias, te vehementer rogo.

D.

M. CICERO C. CUPIENNIO S.

Patrem tuum plurimi feci meque ille mirifice 14
et coluit et amavit, nec mehercule umquam mihi dubium fuit, quin a te diligerer, ego quidem id facere non destiti. Quamobrem peto a te in maiorem modum, ut civitatem Buthrotiam subleves decretumque consulum, quod ii secundum Buthrotios fecerunt, quum et lege et senatus consulto statuendi potestatem haberent, des operam ut Plancus noster quam primum confirmet et comprobet: hoc te vehementer, mi Cupienni, etiam atque etiam rogo.

que ad Plancum (W.; *litteras ad P.* m. conj.). *B.; * * Pl.* MRIB. Ep. 16. D., 14. *M. CICERO* (W.). Om. *M.* vulgo.

E.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

15 Ignosce mihi, quod, quum antea accuratissime
de Buthrotiis ad te scripserim, eadem de re saepius
scribam. Non mehercule, mi Plance, facio, quo
parum confidam aut liberalitati tuae aut nostrae
amicitiae, sed — quum tanta res agatur Attici nostri,
nunc vero etiam existimatio, ut id, quod probavit
Caesar nobis testibus et obsignatoribus, qui et de-
cretis et responsis Caesaris interfueramus, videatur
obtinere potuisse, praesertim quum tota potestas
eius rei tua sit — ut ea, quae consules decreverunt
secundum Caesaris decreta et responsa, non dicam
16 comprobes, sed studiose libenterque comprobes: id
mihi sic erit gratum, ut nulla res gratior esse possit.
Etsi iam sperabam, quum has litteras accepisses,
fore, ut ea, quae superioribus litteris a te petis-
semus, impetrata essent, tamen non faciam finem
rogandi, quoad nobis nuntiatum erit te id fecisse,
quod magna cum spe exspectamus; deinde enim
confido fore, ut alio genere litterarum utamur tibi-
que pro tuo summo beneficio gratias agamus: quod
si acciderit, velim sic existimes, non tibi tam Atti-
cum, cuius permagna res agitur, quam me, qui non
minus laboro quam ille, obligatum fore.

F.

CICERO CAPITONI SAL.

17 Non dubito, quin mirere atque etiam stomachere, quod tecum de eadem re agam saepius. Hominis familiarissimi et mihi omnibus rebus coniunctissimi permagna res agitur, Attici. Cognovi ego tua studia in amicos, etiam in te amicorum: multum potes

Ep. 16. F., 17. *agitur, Att.* (vulgo). *a.* [, *A.*] Boot., B.

nos apud Plancum iuvare. Novi humanitatem tuam; 18
scio, quam sis amicis iucundus: nemo nos in hac causa plus iuvare potest quam tu. Et res ita est firma, ut debet esse, quam consules de consilii sententia decreverunt, quum et lege et senatus consulto cognoscerent; tamen omnia posita putamus in Planci tui liberalitate, quem quidem arbitramur quum officii sui et rei publicae causa decretum consulum comprobaturum, tum libenter nostra causa esse facturum: adiuvabis igitur, mi Capito, quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

Ep. 16. F., 18. *Etsi res ita .. cogn., tamen* (W.)?

M. CICERONIS AD M. BRUTUM
ET
M. BRUTI AD M. CICERONEM
EPISTOLAE SUBDITIVAE.

LIBER PRIMUS.

I.

(A. u. c. 711.)

CICERO BRUTO SAL.

1 L. Clodius, tribunus plebis designatus, valde me diligit vel, ut ἐμφατικώτερον dicam, valde me amat: quod quum mihi ita persuasum sit, non dubito — bene enim me nosti —, quin illum quoque iudices a me amari; nihil enim mihi minus hominis videtur quam non respondere in amore iis, a quibus provocere. Is mihi visus est suspicari, nec sine magno quidem dolore, aliquid a suis vel per suos potius iniquos ad te esse delatum, quo tuus animus a se esset alienior. Non soleo, mi Brute, quod tibi notum esse arbitror, temere affirmare de altero, est enim periculosum propter occultas hominum voluntates multiplicesque naturas: Clodii animum perspectum habeo, cognitum, iudicatum; multa eius indicia, sed ad scribendum non necessaria, volo enim testimonium hoc tibi videri potius quam epistolam. Auctus Antonii beneficio est — eius ipsius

Ep. 1, 1. *naturas: Cl.* (RI., vulgo). *n. et Cl.* M. *n.; sed Cl.* (B.)? *n.; at Cl.* (Or. II.)?

beneficii magna pars a te est —: itaque eum salvis nobis vellet salvum; in eum autem locum rem ad- 2
ductam intelligit — est enim, ut scis, minime stultus —, ut utrique salvi esse non possint: itaque nos mavult; de te vero amicissime et loquitur et sentit. Quare, si quis secus ad te de eo scripsit aut si coram locutus est, peto a te etiam atque etiam, mihi ut potius credas, qui et facilius iudicare possum quam ille nescio quis et te plus diligo. Clodium tibi amicissimum existima civemque talem, qualis et prudentissimus et fortuna optima esse debet.

II.

(A. u. c. 711.)

CICERO BRUTO SAL.

Scripta et obsignata iam epistola litterae mihi 1
redditae sunt a te plenae rerum novarum. Maximeque mirabile Dolabellam quinque cohortes misisse in Chersonesum. Adeone copiis abundat, ut is, qui ex Asia fugere dicebatur, Europam appetere conetur? quinque autem cohortibus quidnam se facturum arbitratus est, quum tu eo *loco* quinque legiones, optimum equitatum, maxima auxilia haberes? quas quidem cohortes spero iam tuas esse, quoniam latro ille tam fuit demens. Tuum consilium vehementer 2
laudo, quod non prius exercitum Apollonia Dyrrhachioque movisti, quam de Antonii fuga audisti, Bruti eruptione, populi Romani victoria: itaque, quod scribis postea statuisse te ducere exercitum in Chersonesum nec pati sceleratissimo hosti ludibrio esse imperium populi Romani, facis ex tua dignitate et ex re publica. Quod scribis de seditione,

Ep. 2, 1. *novarum. M.* (W.). *n., m.* B. — *mirabile est D.* (Or.)? — *eo loco quinque* (W.). *e. q.* vulgo. 2. *demens. Tuum* (R.). *d. Et t.* MIB.

quae facta est in legione quarta, de † Catoniis, — in bonam partem accipies — magis mihi probatur militum severitas quam tua *; te benevolentiam exercitus equitumque expertum vehementer gaudeo.
4 De Dolabella, ut scribis, si quid habebis novi, facies me certiorem, in quo delector me ante providisse, ut tuum iudicium liberum esset cum Dolabella belli gerendi: id valde pertinuit, ut ego tum intelligebam, ad rem publicam, *ut* nunc iudico, ad dignitatem
5 tuam. Quod scribis me maximo † otio egisse, ut insectarer Antonios, idque laudas, credo ita videri tibi, sed illam distinctionem tuam nullo pacto probo: scribis enim acrius prohibenda bella civilia esse quam in superatos iracundiam exercendam. Vehementer a te, Brute, dissentio, nec clementiae tuae concedo, sed salutaris severitas vincit inanem speciem clementiae; quod si clementes esse volumus, numquam deerunt bella civilia. Sed de hoc tu videris: de me possum idem, quod Plautinus pater in Trinummo:

mihi quidem aetas acta ferme est: tua istuc refert maxime.

6 Opprimemini, mihi crede, Brute, nisi providetis; neque enim populum semper eundem habebitis neque senatum neque senati ducem. Haec ex oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta: nihil potest esse verius. XII. K. Maias.

Ep. 2, 3. *de † Catoniis* (C., M1, Regii). *de Antoniis* (M2) vel *deque Ant.* (Tunstall.)? *de C. Antonio* (Mal. conj.)? *de Catoniis* B. — *tua *; te* (W.). Excidit sive *clementia* (W.) sive *lenitas* (Ern.). *tua. Te* vulgo. 4. *habebis* (F.). *habes* vulgo. — *p., ut nunc* (RI., vulgo). *p., n.* MB. 5. *† otio egisse* (W.). *animo* (m. conj.) *fecisse* (W.)?

III.

(A. u. c. 711.

CICERO BRUTO SAL.

1 Nostrae res meliore loco videbantur; scripta enim ad te certo scio, quae gesta sunt. Quales tibi saepe scripsi consules, tales exstiterunt. Caesaris vero pueri mirifica indoles virtutis: utinam tam facile eum florentem et honoribus et gratia regere ac tenere possimus, quam facile adhuc tenuimus! est omnino illud difficilius, sed tamen non diffidimus, persuasum est enim adolescenti, et maxime per me, eius opera nos esse salvos, et certe, nisi is Antonium ab urbe avertisset, perissent omnia. 2 Triduo vero aut quatriduo ante hanc rem pulcherrimam timore quodam perculsa civitas tota ad te se cum coniugibus et liberis effundebat; eadem recreata a. d. XII. Kal. Maias te huc venire quam se ad te ire malebat: quo quidem die magnorum meorum laborum multarumque vigiliarum fructum cepi maximum — si modo est aliquis fructus ex solida veraque gloria —; nam tantae multitudinis, quantam capit urbs nostra, concursus est ad me factus, a qua usque in Capitolium deductus maximo clamore atque plausu in rostris collocatus sum: nihil est in me inane — neque enim debet —, sed tamen omnium ordinum consensus, gratiarum actio gratulatioque me commovet propterea, quod popularem me esse in populi salute praeclarum est. 3 Sed haec te malo ab aliis. Me velim de tuis rebus consiliisque facias diligentissime certiorem illudque consideres, ne tua liberalitas dissolutior videatur: sic sentit senatus,

Ep. 3, 1. *virtutis: ut.* (M2, RI., vulgo). *v. et u.* M1. *v. est: u.* Bücheler., B. 2. *commovit* . . . *me esse* . . *praecl. esset* (W.)? An delendum est *me* (Gruter.)?

sic populus Romanus, nullos umquam hostes digniores omni supplicio fuisse quam eos cives, qui hoc bello contra patriam arma ceperunt, quos quidem ego omnibus sententiis ulciscor et persequor omnibus bonis approbantibus. Tu quid de hac re sentias, tui iudicii est: ego sic sentio, trium fratrum unam
4 et eandem esse causam. Consules duos, bonos quidem, sed dumtaxat bonos [consules], amisimus: Hirtius quidem in ipsa victoria occidit, quum paucis diebus ante magno proelio vicisset; nam Pansa fugerat vulneribus acceptis, quae ferre non potuit. Reliquias hostium Brutus persequitur et Caesar; hostes autem omnes iudicati, qui M. Antonii sectam secuti sunt, idque senatus consultum plerique interpretantur etiam ad tuos sive captivos sive dediticios pertinere: equidem nihil disserui durius, quum nominatim de C. Antonio decernerem, quod ita statueram, a te cognoscere causam eius senatum oportere. x. K. Maias.

IV.

(A. u. c. 711.)

BRUTUS CICERONI SAL.

1 Quanta sim laetitia affectus cognitis rebus Bruti nostri et consulum, facilius est tibi existimare quam mihi scribere: quum alia laudo et gaudeo accidisse, tum quod Bruti eruptio non solum ipsi salutaris fuit, sed etiam maximo ad victoriam adiumento.
2 Quod scribis mihi trium Antoniorum unam atque eandem causam esse, quid ego sentiam, mei iudicii esse, statuo nihil nisi hoc, senatus aut populi Romani iudicium esse de iis civibus, qui pugnantes

Ep. 3, 4. *bonos [consules], a.* (MRW.). *b., a.* (I., vulgo)? — *ante m. proelio* (W.). *m. p. a.* vulgo. — *sunt, idque* (W.). *s. itaque* superscr. *id* M. *s.; itaque id* vulgo.

non interierint. „At hoc ipsum", inquies, „inique facis, qui hostilis animi in rem publicam homines cives appelles." Immo iustissime; quod enim nondum senatus censuit nec populus Romanus iussit, id arroganter non praeiudico neque revoco ad arbitrium meum: illud quidem non muto, quod ei, quem me occidere res non coëgit, neque crudeliter quidquam eripui neque dissolute quidquam remisi habuique in mea potestate, quoad bellum fuit. Multo equidem honestius iudico magisque quod concedere possit res publica miserorum fortunam non insectari quam infinite tribuere potentibus, quae cupiditatem et arrogantiam incendere possint: qua in 3
re, Cicero, vir optime atque fortissime mihique merito et meo nomine et rei publicae carissime, nimis credere videris spei tuae statimque, ut quisque aliquid recte fecerit, omnia dare ac permittere, quasi non liceat traduci ad mala consilia corruptum largitionibus animum. Quae tua est humanitas, aequo animo te moneri patieris, praesertim de communi salute: facies tamen, quod tibi visum fuerit; etiam ego, quum me docueris. Nunc, Cicero, † nunc agendum est, ne frustra oppressum esse Antonium gavisi simus neu semper primi cuiusque mali excidendi causa sit, ut aliud renascatur illo peius. Nihil iam neque-opinantibus aut patientibus 4
nobis adversi evenire potest, in quo non quum omnium culpa, tum praecipue tua futura sit, cuius tantam auctoritatem senatus ac populus Romanus non solum esse patitur, sed etiam cupit, quanta maxima in libera civitate unius esse potest: quam tu non solum bene sentiendo, sed etiam prudenter tueri debes; prudentia porro, quae tibi superest,

Ep. 4, 2. *conducere p. rei publicae* (mg. M.)? 3. † *nunc agendum* (W.). *id ag.* (1 Oxon.) aut *hoc ag.* (W.) aut *n. hoc ag.* (l.). *n. a.* sine † B. 4. *neque-opin.* (W.). *necop.* (W.)? *neque o.* vulgo.

nulla abs te desideratur nisi modus in tribuendis honoribus. Alia omnia sic assunt, ut cum quolibet antiquorum comparari possint tuae virtutes: unum hoc *a* grato animo liberalique profectum, cautiorem ac moderatiorem liberalitatem, desiderant; nihil enim senatus cuiquam dare debet, quod male cogitantibus exemplo aut praesidio sit. Itaque timeo de consulatu, ne Caesar tuus altius se ascendisse putet decretis tuis, quam inde, si consul factus sit, de-
5 scensurum. Quod si Antonius ab alio relictum regni instrumentum occasionem regnandi habuit, quonam animo fore putas, si quis auctore non tyranno interfecto, sed ipso senatu putet se imperia quaelibet concupiscere posse? quare tum et facilitatem et providentiam laudabo tuam, quum exploratum habere coepero Caesarem honoribus, quos acceperit, extraordinariis fore contentum. „Alienae igitur“, inquies, culpae me reum subiicies?“ Prorsus alienae, si provideri potuit, ne exsisteret: quod utinam inspectare posses timorem de illo meum!

6 His litteris scriptis consulem te factum audivimus: tum vero incipiam proponere mihi rem publicam iustam et iam suis nitentem viribus, si istuc videro. Filius valet et in Macedoniam cum equitatu praemissus est. Idibus Maiis, ex castris.

Ep. 4, 4. *possint tuae virtutes: u.*(vulgo). *p. T. v. u.* (sic interpungunt M., qui tamen *possint. tuae virtutes. u.*, cd. Bess., 1 Mal., Regii)? *p.* [*t. v.*]: *u.* m. conj., B. — *desiderant* (M., Bess., cdd. Mal., Regii). *desiderat* RIB. — *escendisse* (2 Regii; „vel *extendisse*“ mg. M., sed hoc rursus deletum)? 5. *facilitatem* (MRI., 1 Ox., cl.). *felicit.* (CB.)? — *Prorsus, si* (Kayser.)? — *posses* (W.). *possis* vulgo.

V.

(A. u. c. 711.)

CICERO BRUTO SAL.

A. d. v. K. Maias, quum de iis, qui hostes iudi- 1
cati sunt, bello persequendis sententiae dicerentur,
dixit Servilius etiam de Ventidio et ut Cassius per-
sequeretur Dolabellam; cui quum essem assensus,
decrevi hoc amplius, ut tu, si arbitrarere utile ex-
que re publica esse, persequerere bello Dolabellam,
si minus id commodo rei publicae facere posses
sive non existimares ex re publica esse, ut in iis-
dem locis exercitum contineres: nihil honorificentius
potuit facere senatus, quam ut tuum esset iudicium,
quid maxime conducere rei publicae tibi videretur.
Equidem sic sentio, si manum habet, si castra, si,
ubi consistat, uspiam Dolabella, ad fidem et ad
dignitatem tuam pertinere eum persequi. De Cassii 2
nostri copiis nihil sciebamus — neque enim ab
ipso ullae litterae neque nuntiabatur quidquam,
quod pro certo haberemus —; quanto opere autem
intersit opprimi Dolabellam, profecto intelligis, quum
ut sceleris poenas persolvat, tum ne sit, quo se
latronum duces ex Mutinensi fuga conferant. Atque
hoc mihi iam ante placuisse potes ex superioribus
meis litteris recordari: quamquam tum et fugae
portus erat in tuis castris et subsidium salutis in
tuo exercitu; quo magis nunc liberati, ut spero,
periculis in Dolabella opprimendo occupati esse
debemus. Sed hoc cogitabis diligentius, statues
sapienter: facies nos, quid constitueris et quid agas,
si tibi videbitur, certiores. Ciceronem nostrum in 3
vestrum collegium cooptari volo. Existimo omnino
absentium rationem sacerdotum comitiis posse haberi;
nam etiam factum est antea: Gaius enim Marius,

Ep. 5, 2. *Sed hoc cogitabis* (W.). *S. haec c.* vulgo.

quum *in* Cappadocia esset, lege Domitia factus est augur, nec, quo minus id postea liceret, ulla lex sanxit; est etiam in lege Iulia, quae lex est de sacerdotiis proxima, his verbis: QVI PETET CVIVSVE RATIO HABEBITVR: aperte indicat posse rationem haberi etiam non praesentis. Hac de re scripsi ad eum, ut tuo iudicio uteretur, sicut in rebus omnibus, tibi autem statuendum est de Domitio, de Catone nostro; sed, quamvis liceat absentis rationem haberi, tamen omnia sunt praesentibus faciliora, quod si statueris in Asiam tibi eundum, nulla erit ad comitia
4 nostros arcessendi facultas. Omnino Pansa vivo celeriora omnia putabamus; statim enim collegam sibi subrogavisset, deinde ante praetoria sacerdotum comitia fuissent: nunc per auspicia longam moram video; dum enim unus erit patricius magistratus, auspicia ad patres redire non possunt: magna sane perturbatio. Tu, tota de re quid sentias, velim me facias certiorem. III. Nonas Maias.

VI.

(A. u. c. 711.)

BRUTUS CICERONI SAL.

1 Noli exspectare, dum tibi gratias agam: iampridem hoc ex nostra necessitudine, quae ad summam benevolentiam pervenit, sublatum esse debet. Filius tuus a me abest, in Macedonia congrediemur; iussus est enim Ambracia ducere equites per Thessaliam et scripsi ad eum, ut mihi Heracleam occurreret: quum eum videro, quoniam nobis permittis, communiter constituemus de reditu eius ad petitionem
2 aut commendationem honoris. Tibi Glycona, medi-

Ep. 5, 3. *Domitio et de* (I., vulgo)? Om. *et* MRB. — *arcess.* (vulgo). *accers.* MRIB. 4. *possunt: m. s. pert. Tu* (W.). *p. M. s. p.! Tu* Or. II., B. Ep. 6, 1. *aut ad commend.* (cl., vulgo)? Om. *ad* MRIB.

cum Pansae, qui sororem Achilleos nostri in matrimonio habet, diligentissime commendo. Audimus eum venisse in suspicionem Torquato de morte Pansae custodirique ut parricidam: nihil minus credendum est, quis enim maiorem calamitatem morte Pansae accepit? praeterea est modestus homo et frugi, quem ne utilitas quidem videatur impulsura fuisse ad facinus. Rogo te, et quidem valde rogo — nam Achilleus noster non minus, quam aequum est, laborat —, eripias eum ex custodia conservesque: hoc ego ad meum officium privatarum rerum aeque atque ullam aliam rem pertinere arbitror. Quum has ad te scriberem litteras, a Satrio, 3
legato C. Trebonii, reddita est epistola mihi, a Tillio et Deiotaro Dolabellam caesum fugatumque esse: Graecam epistolam tibi misi Cicereii cuiusdam ad Satrium missam. Flavius noster de controversia, 4
quam habet cum Dyrrhachinis hereditariam, sumpsit te iudicem: rogo te, Cicero, et Flavius rogat, rem conficias. Quin ei, qui Flavium fecit heredem, pecuniam debuerit civitas, non est dubium, neque Dyrrhachini infitiantur, sed sibi donatum aes alienum a Caesare dicunt: noli pati a necessariis tuis necessario meo iniuriam fieri. XVII. K. Iunias ex castris ad imam Candaviam.

VII.

(A. u. c. 711.)

BRUTUS CICERONI SAL.

L. Bibulus quam carus mihi esse debeat, nemo 1
melius iudicare potest quam tu, cuius tantae pro re publica contentiones sollicitudinesque fuerunt: itaque vel ipsius virtus vel nostra necessitudo debet conciliare te illi; quo minus multa mihi scribenda esse arbitror, voluntas enim te movere debet nostra, si modo iusta est aut pro officio necessario

suscipitur. *Is* in Pansae locum petere constituit; eam nominationem a te petimus: neque coniunctiori dare beneficium, quam nos tibi sumus, neque digniorem nominare potes quam Bibulum.
2 De Domitio et Appuleio quid attinet me scribere, quum ipsi per se tibi commendatissimi sint? Appuleium vero tu tua auctoritate sustinere debes; sed Appuleius in sua epistola celebrabitur, Bibulum noli dimittere e sinu tuo, tantum iam virum, ex quanto, crede mihi, potest evadere, qui vestris paucorum respondeat laudibus.

VIII.

(A. u. c. 711.)

CICERO BRUTO SAL.

1 Multos tibi commendabo et commendem necesse est — optimus enim quisque vir et civis maxime sequitur tuum iudicium tibique omnes fortes viri navare operam et studium volunt nec quisquam est, quin ita existimet, meam apud te et auctoritatem
2 et gratiam valere plurimum —, sed C. Nasennium, municipem Suessanum, tibi ita commendo, ut neminem diligentius. *Is* Cretensi bello Metello imperatore octavum principem duxit; postea in re familiari occupatus fuit: hoc tempore quum rei publicae partibus, tum tua excellenti dignitate commotus vult per te aliquid auctoritatis assumere. Fortem virum, Brute, tibi commendo, frugi hominem et, si quid ad rem pertinet, etiam locupletem: pergratum mihi erit, si eum ita tractaris, ut merito tuo mihi gratias agere possit.

Ep. 7, 1. *suscipitur. Is in* (W.). *s. In* vulgo. 2. *debes; sed . . . cel., B.* (W.). *d. Sed . . celebrabitur. B.* vulgo. Ep. 8, 1. *commendabo* (C.)? *commendo* (Iuntina, cl.)? *commendavi* (MRI., cdd. Mal., B.)? 2. *diligentius. Is Cr.* (W.). *d. Cr.* vulgo.

IX.

(A. u. c. 711.)

CICERO BRUTO SAL.

Fungerer officio, quo tu functus es in meo luctu, 1
teque per litteras consolarer, nisi scirem iis reme-
diis, quibus meum dolorem tu levasses, te in tuo
non egere, ac velim facilius, quam tunc mihi, nunc
tibi tute medeare; est autem alienum tanto viro,
quantus es tu, quod alteri praeceperit, id ipsum
facere non posse. Me quidem quum rationes, quas
collegeras, tum auctoritas tua a nimio maerore de-
terruit; quum enim mollius tibi ferre viderer, quam
deceret virum, praesertim eum, qui alios consolari
soleret, accusasti me per litteras gravioribus verbis,
quam tua consuetudo ferebat: itaque iudicium tuum
magni aestimans idque veritus me ipse collegi et
ea, quae didiceram, legeram, acceperam, graviora 2
duxi tua auctoritate addita. Ac mihi tum, Brute,
officio solum erat et naturae, tibi nunc populo et
scenae, ut dicitur, serviendum est; nam, quum in
te non solum exercitus tui, sed omnium civium ac
paene gentium coniecti oculi sint, minime decet,
propter quem fortiores ceteri sumus, eum ipsum
animo debilitatum videri. Quamobrem accepisti tu
quidem dolorem — id enim amisisti, cui simile in
terris nihil fuit —, et est dolendum in tam gravi
vulnere, ne id ipsum, carere omni sensu doloris,
sit miserius quam dolere, sed, ut modice, ceteris
utile est, tibi necesse est. Scriberem plura, nisi ad 3
te haec ipsa nimis multa essent. Nos te tuumque
exercitum exspectamus, sine quo, ut reliqua ex sen-
tentia succedant, vix satis liberi videmur fore. De

Ep. 9, 1. *iis remediis* (vulgo). *in r.* B. err. typ. — *quam tunc mihi* (R., vulgo). *q. in tuo m.* M. (qui supra om. *in tuo*). *q. m.* I., Or. II., B. 2. *sed, ut m. c. u. est, ita tibi* (W.)?

tota re publica plura scribam et fortasse iam certiora iis litteris, quas Veteri nostro cogitabam dare.

X.

(A. u. c. 711.)

CICERO BRUTO SAL.

1 Nullas adhuc a te litteras habebamus, ne famam quidem, quae declararet te cognita senatus auctoritate in Italiam adducere exercitum, quod ut faceres idque maturares, magno opere desiderabat res publica, ingravescit enim in dies intestinum malum nec externis hostibus magis quam domesticis laboramus, qui erant omnino ab initio belli, sed facilius frangebantur: erectior senatus erat non sententiis solum nostris, sed etiam cohortationibus excitatus; erat in senatu satis vehemens et acer Pansa quum in ceteros huius generis, tum maxime in socerum, cui consuli non animus ab initio, non
2 fides ad extremum defuit; bellum ad Mutinam *ita* gerebatur, nihil ut in Caesare reprehenderes, nonnulla in Hirtio; huius belli fortuna, ut in secundis, fluxa, ut in adversis, bona: erat victrix res publica caesis Antonii copiis, ipso expulso; Bruti deinde ita multa peccata, ut quodam modo victoria excideret e manibus: perterritos, inermes, saucios non sunt nostri duces persecuti datumque Lepido tempus est, in quo levitatem eius saepe perspectam maioribus in malis experiremur. Sunt exercitus boni, sed rudes Bruti et Planci, sunt fidelissima et maxima auxilia Gallorum; sed Caesarem meis consiliis adhuc gubernatum, praeclara ipsum indole admirabilique constantia improbissimis litteris quidam fallacibusque interpretibus ac nuntiis impulerunt in spem certissimam consulatus, quod simul atque sensi,

Ep. 10, 2. *Mutinam ita ger*. (W.). *M. g.* vulgo.

neque ego illum absentem litteris monere destiti nec accusare praesentes eius necessarios, qui eius cupiditati suffragari videbantur, nec in senatu sceleratissimorum consiliorum fontes aperire dubitavi, nec vero ulla in re memini aut senatum meliorem aut magistratus, numquam enim in honore extraordinario potentis hominis vel potentissimi potius — quandoquidem potentia iam in vi posita est et armis — accidit, ut nemo tribunus plebis, nemo alio magistratu, nemo privatus auctor exsisteret. Sed in hac constantia atque virtute erat tamen sollicita civitas: illudimur enim, Brute, tum militum deliciis, tum imperatoris insolentia: tantum quisque se in re publica posse postulat, quantum habet virium; non ratio, non modus, non lex, non mos, non officium valet, non iudicium, non existimatio civium, non posteritatis verecundia. Haec ego multo 4
ante prospiciens fugiebam ex Italia tum, quum me vestrorum edictorum fama revocavit, incitavisti vero tu me, Brute, Veliae; quamquam enim dolebam in eam me urbem ire, quam tu fugeres, qui eam liberavisses, quod mihi quoque quondam acciderat periculo simili, casu tristiore, perrexi tamen Romamque perveni nulloque praesidio quatefeci Antonium contraque eius arma nefanda praesidia, quae oblata sunt Caesaris, consilio et auctoritate firmavi: qui si steterit idem mihique paruerit, satis videmur habituri praesidii; sin autem impiorum consilia plus valuerint quam nostra aut imbecillitas aetatis non potuerit gravitatem rerum sustinere, spes omnis est in te. Quamobrem advola, obsecro, atque eam rem publicam, quam virtute atque animi magnitudine magis quam eventis rerum liberavisti, exitu libera: omnis omnium concursus ad te futurus est. Hor- 5
tare idem per litteras Cassium: spes libertatis nusquam nisi in vestrorum castrorum principiis est. Firmos omnino et duces habemus ab occidente et

exercitus; hoc adolescentis praesidium equidem adhuc firmum esse confido, sed ita multi labefactant, ut, ne moveatur, interdum extimescam. Habes totum rei publicae statum, qui quidem tum erat, quum has litteras dabam: velim deinceps meliora sint; sin aliter fuerit — quod di omen avertant! —, rei publicae vicem dolebo, quae immortalis esse debebat, mihi quidem quantulum reliqui est?

XI.

(A. u. c. 711.)

BRUTUS CICERONI SAL.

1 Veteris Antistii talis animus est in rem publicam, ut non dubitem, quin et in Caesare et *in* Antonio se praestaturus fuerit acerrimum propugnatorem communis libertatis, si occasioni potuisset occurrere; nam, qui in Achaia congressus *cum* P. Dolabella milites atque equites habente quodvis adire periculum ex insidiis paratissimi ad omnia latronis maluerit quam videri aut coactus esse pecuniam dare aut libenter dedisse homini nequissimo atque improbissimo, is nobis ultro et pollicitus est et dedit sestertia XX. ex sua pecunia et, quod multo
2 carius est, se ipsum obtulit et coniunxit. Huic persuadere cupiimus, ut imperator in castris remaneret remque publicam defenderet: statuit id sibi * *, quoniam exercitum dimisisset; statim vero redituram ad nos confirmavit legatione suscepta, nisi prae-

Ep. 10, 5. *quidem vitae reliquae est* (l. conj.)? Ep. 11, 1. *et in Antonio* (W.). Om. *in* vulgo. — *congressus cum P.* (W.). *congr. P.* vulgo. — *ultra* B. err. typ. — *HS. XX.* (vulgo)? *sestertia XX.* (MB.). 2. *statuit id sibi * *, q.* (MIc., Gruter.). Excidit *non licere* vel *faciendum non esse* simileve aliquid. An *st. s. Romam eundum, q.* (W.; *s. s. e., q.* Pal. 3: *s. e. sibi, q.* 1 Oxon., Rl.)? † *st. id s., q.* B.

torum comitia habituri essent consules — nam illi ita sentienti de re publica magno opere auctor fui, ne differret tempus petitionis suae —: cuius factum omnibus gratum esse debet, qui modo iudicant hunc exercitum esse rei publicae, tibi tanto gratius, quanto maiore et animo gloriaque libertatem nostram defendis et dignitate, si contigerit nostris consiliis exitus, quem optamus, perfuncturus es. Ego etiam, mi Cicero, proprie familiariterque te rogo, ut Veterem ames velisque esse quam amplissimum, qui etsi nulla re deterreri a proposito potest, tamen excitari tuis laudibus indulgentiaque poterit, quo magis amplexetur ac tueatur iudicium suum: id mihi gratissimum erit.

XII.

(A. u. c. 711.)

CICERO BRUTO SAL.

Etsi daturus eram Messallae Corvino continuo litteras, tamen Veterem nostrum ad te sine litteris meis venire nolui. Maximo in discrimine res publica, Brute, versatur victoresque rursus decertare cogimur: id accidit M. Lepidi scelère et amentia. Quo tempore quum multa propter eam curam, quam pro re publica suscepi, graviter ferrem, tum nihil tuli gravius quam me non posse matris tuae precibus cedere, non sororis, nam tibi, quod mihi plurimi est, facile me satisfacturum arbitrabar; nullo enim modo poterat causa Lepidi distingui ab Antonio omniumque iudicio etiam durior erat, quod quum honoribus amplissimis a senatu esset Lepidus ornatus, tum etiam paucis ante diebus praeclaras litteras ad senatum misisset. Repente non solum recepit reliquias 1

Ep. 11, 2. *consules — nam . . suae —: c.* (W.). *c. Nam . . suae; c.* vulgo. — *suum: id m.* (A., Pal. 4, Rl.). *s., et m.* M I., vulgo. Ep. 12, 1. *quod quum . . misisset. Rep.* (W.). *q., q. . . m., r.* vulgo.

hostium, sed bellum acerrime terra marique gerit, cuius exitus qui futurus sit, incertum est: ita, quum rogamur, ut misericordiam liberis eius impertiamus, nihil affertur, quo minus summa supplicia, si — quod Iuppiter omen avertat! — pater puerorum
2 vicerit, subeunda nobis sint. Nec vero me fugit, quam sit acerbum parentum scelera filiorum poenis lui, sed hoc praeclare legibus comparatum est, ut caritas liberorum amiciores parentes rei publicae redderet; itaque Lepidus crudelis in liberos, non is, qui Lepidum hostem iudicat. Atque, ille si armis positis de vi damnatus esset, quo in iudicio certe defensionem non haberet, eandem calamitatem subirent liberi bonis publicatis. Quamquam, quod tua mater et soror deprecatur pro pueris, id ipsum et multa alia crudeliora nobis omnibus Lepidus, Antonius et reliqui hostes denuntiant; itaque maximam spem hoc tempore habemus in te atque exercitu tuo: quum ad rei publicae summam, tum ad gloriam et dignitatem tuam vehementer pertinet te, ut ante scripsi, in Italiam venire quam primum; eget enim vehementer quum viribus tuis, tum etiam consilio
3 res publica. Veterem pro eius erga te benevolentia singularique officio libenter ex tuis litteris complexus sum eumque quum tui, tum rei publicae studiosissimum amantissimumque cognovi. Ciceronem meum propediem, ut spero, videbo; tecum enim illum † et te in Italiam celeriter esse venturum confido.

XIII.

(A. u. c. 711.)

BRUTUS CICERONI SAL.

1 De M. Lepido vereri me cogit reliquorum timor: qui si eripuerit se nobis, quod velim temere atque

Ep. 12, 2. *deprecantur* (W.)? 3. *illum † et te .. esse v.* (W.). *illum in I. c.*

iniuriose de illo suspicati sint homines, oro atque obsecro te, Cicero, necessitudinem nostram tuamque in me benevolentiam obtestans, sororis meae liberos obliviscaris esse Lepidi filios meque iis in patris locum successisse existimes: hoc si a te impetro, nihil profecto dubitabis pro iis suscipere; aliter alii cum suis vivunt, nihil ego possum in sororis meae liberis facere, quo possit expleri voluntas mea aut officium. Quid vero aut mihi tribuere boni possunt — si modo digni sumus, quibus aliquid tribuatur — aut ego matri ac sorori puerisque illis praestaturus sum, si nihil valuerit apud te reliquumque senatum contra patrem Lepidum Brutus avunculus?
Scribere multa ad te neque possum prae sollicitu- 2
dine ac stomacho neque debeo; nam, si in tanta re tamque necessaria verbis mihi opus est ad te excitandum et confirmandum, nulla spes est facturum te, quod volo et quod oportet: quare noli exspectare longas preces; intuere me ipsum, qui hoc a te, vel a Cicerone, coniunctissimo homine, privatim, vel a consulari viro remota necessitudine privata, debeo impetrare. Quid sis facturus, velim mihi quam primum rescribas. Kal. Quinctilibus ex castris.

XIV.

(A. u. c. 711.)

CICERO BRUTO SAL.

Breves litterae tuae, breves dico? immo nullae: 1
tribusne versiculis his temporibus Brutus ad me? nihil scripsisses potius. Et requiris meas: quis umquam ad te tuorum sine meis venit? quae autem epistola non pondus habuit? quae si ad te perlatae

esse v. (m. conj.; *et* in rasura habet M.) aut *i. esse in I. c. v.* (m. conj.). Ep. 13, 1. *tuamque in me benev.* (RI., vulgo). *t. b.* (MB.)? 2. *consulari viro* (M2). *c.* [*tali*] *v.* M1, RIB. Ep. 14, 1. *scripsisses* (Middleton.). *scripsissem* vulgo.

non sunt, ne domesticas quidem tuas perlatas arbitror. Ciceroni scribis te longiorem daturum epistolam: recte id quidem, sed haec quoque debuit esse plenior. Ego autem, quum ad me de Ciceronis abs te discessu scripsisses, statim extrusi tabellarios litterasque ad Ciceronem, ut, etiamsi in Italiam venisset, ad te rediret; nihil enim mihi iucundius, nihil illi honestius. Quamquam aliquoties ei scripseram sacerdotum comitia mea summa contentione in alterum annum esse reiecta — quod ego quum Ciceronis causa elaboravi, tum Domitii, Catonis, Lentuli, Bibulorum, quod ad te etiam scripseram —; sed videlicet, quum illam pusillam epistolam tuam ad me dabas, nondum erat tibi id notum.
2 Quare omni studio a te, mi Brute, contendo, ut Ciceronem meum ne dimittas tecumque deducas, quod ipsum, si rem publicam, cui susceptus es, respicis, tibi iam iamque faciendum est: renatum enim bellum est, idque non parvum scelere Lepidi, exercitus autem Caesaris, qui erat optimus, non modo nihil prodest, sed etiam cogit exercitum tuum flagitari, qui si Italiam attigerit, erit civis nemo, quem quidem civem appellari fas sit, qui se non in tua castra conferat; etsi Brutum praeclare cum Planco coniunctum habemus, sed non ignoras, quam sint incerti et animi hominum infecti partibus et exitus proeliorum. Quin etiam, si, ut spero, vicerimus, tamen magnam gubernationem tui consilii tuaeque auctoritatis res desiderabit: subveni igitur, per deos, idque quam primum, tibique persuade non te Idibus Martiis, quibus servitutem a tuis civibus depulisti, plus profuisse patriae quam, si mature veneris, profuturum. V. Idus Quinctiles.

Ep. 14, 2. *parvum scelere* (Guilelm. conj.). *parvo s.* vulgo. — *depulisti* (Ern.). *repp.* vulgo.

XV.

(A. u. c. 711.)

CICERO BRUTO SAL.

Messallam habes: quibus igitur litteris tam accurate scriptis assequi possum, subtilius ut explicem, quae gerantur quaeque sint in re publica, quam tibi is exponet, qui et optime omnia novit et elegantissime expedire et deferre ad te potest? cave enim existimes, Brute — quamquam non necesse est ea me ad te, quae tibi nota sunt, scribere, sed tamen tantam omnium laudum excellentiam non queo silentio praeterire —, cave putes probitate constantia, cura studio rei publicae quidquam illi esse simile, ut eloquentia, qua mirabiliter excellit, vix in eo locum ad laudandum habere videatur, quamquam in hac ipsa sapientia plus apparet: ita gravi iudicio multaque arte se exercuit in verissimo genere dicendi; tanta autem industria est tantumque evigilat in studio, ut non maxima ingenio, quod in eo summum est, gratia habenda videatur. 1

Sed provehor amore: non enim id propositum est 2
huic epistolae, Messallam ut laudem, praesertim ad Brutum, cui et virtus illius non minus quam mihi nota est et haec ipsa studia, quae laudo, notiora; quem quum a me dimittens graviter ferrem, hoc levabar uno, quod ad te tamquam ad alterum me proficiscens et officio fungebatur et laudem maximam sequebatur. Sed haec hactenus. Venio 3
nunc longo sane intervallo ad quandam epistolam, qua mihi multa tribuens unum reprehendebas, quod in honoribus decernendis essem nimius et tamquam prodigus. Tu hoc: alius fortasse, quod in animadversione poenaque durior, nisi fortasse utrumque

Ep. 15, 1. *sapientiae plus* (Faerni conj., B.)?

tu, quod si ita est, utriusque rei meum iudicium
studeo tibi esse notissimum, neque solum, ut Solonis
dictum usurpem, qui et sapientissimus fuit ex septem
et legum scriptor solus ex septem: is rem publicam
contineri duabus rebus dixit, praemio et poena; est
scilicet utriusque rei modus, sicut reliquarum, et
quaedam in utroque genere mediocritas. Sed non
4 tanta de re propositum est hoc loco disputare, quid
ego autem secutus hoc bello sim in sententiis di-
cendis, aperire non alienum puto. Post interitum
Caesaris et vestras memorabiles Idus Mart., Brute,
quid ego praetermissum a vobis quantamque im-
pendere rei publicae tempestatem dixerim, non es
oblitus: magna pestis erat depulsa per vos, magna
populi Romani macula deleta, vobis vero parta
divina gloria, sed instrumentum regni delatum ad
Lepidum et Antonium, quorum alter inconstantior,
alter impurior, uterque pacem metuens, inimicus
otio; his ardentibus perturbandae rei publicae cupi-
ditate quod opponi posset praesidium, non habe-
bamus — erexerat enim se civitas in retinenda
5 libertate consentiens —; nos tum nimis acres, vos
fortasse sapientius excessistis urbe ea, quam liberara-
tis, Italiae sua vobis studia profitenti remisistis. Ita-
que, quum teneri urbem a parricidis viderem nec
te in ea nec Cassium tuto esse posse eamque armis
oppressam ab Antonio, mihi quoque ipsi esse ex-
6 cedendum putavi — tetrum enim spectaculum op-
pressa ab impiis civitas opitulandi potestate praecisa
—; sed animus idem, qui semper, infixus in patriae
caritate discessum ab eius periculis ferre non po-
tuit. Itaque in medio Achaico cursu, quum etesiarum
diebus Auster me in Italiam quasi dissuasor mei
consilii rettulisset, te vidi Veliae doluique vehe-
menter, cedebas enim, Brute, cedebas — quoniam

Ep. 15, 4. *cupiditate quod* (W.). *c., q.* vulgo.

Stoici nostri negant fugere sapientes —; Romam 6
ut veni, statim me obtuli Antonii sceleri atque dementiae, quem quum in me incitavissem, consilia inire coepi Brutina plane — vestri enim haec sunt propria sanguinis — rei publicae liberandae. Longa sunt, quae restant, *et* praetereunda, sunt enim de me: tantum dico, Caesarem hunc adolescentem, per quem adhuc sumus, si verum fateri volumus, fluxisse ex fonte consiliorum meorum. Huic habiti a me 7
honores, nulli quidem, Brute, nisi debiti, nulli nisi necessarii, ut enim primum libertatem revocare coepimus, quum se nondum ne Decimi quidem Bruti divina virtus ita commovisset, ut iam id scire possemus, atque omne praesidium esset in puero, qui a cervicibus nostris avertisset Antonium, quis honos ei non fuit decernendus? quamquam ego illi tum verborum laudem tribui, eamque modicam; decrevi etiam imperium, quod quamquam videbatur illi aetati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium, quid enim est sine imperio exercitus? Statuam Philippus decrevit, celeritatem petitionis primo Servius, post maiorem etiam Servilius: nihil tum nimium videbatur; sed nescio quo modo facilius in 8
timore benigni quam in victoria grati reperiuntur: ego enim, D. Bruto liberato quum laetissimus ille civitati dies illuxisset idemque casu Bruti natalis esset, decrevi, ut in fastis ad eum diem Bruti nomen ascriberetur, in eoque sum maiorum exemplum secutus, qui hunc honorem mulieri Larentiae tribuerunt, cuius vos pontifices ad aram in Velabro sacrificium facere soletis, quod ego quum dabam Bruto, notam esse in fastis gratissimae victoriae sempiternam volebam; atqui illo die cognovi *haud* paullo

Ep. 15, 5. *Stoici vestri* (Iunt, cl.)? — *fugere sapientes* (W.). *f. sapientis* (vulgo, ut *sap.* sit genitivo casu dictum)? 6. *restant, et pr.* (W.). *r., pr.* vulgo. 8. *Vel. sacrificium f.* (M R I., vulgo). Om. *s.* 1 Ox., m. conj. *V.* [*s.*] *f.* B. — *Atqui illo*

plures in senatu malevolos esse quam gratos. Eos per ipsos dies effudi — si ita vis — honores in mortuos, Hirtium et Pansam, Aquilam etiam, quod quis reprehendet, nisi qui deposito metu praeteriti
9 periculi fuerit oblitus? accedebat ad beneficii memoriam gratam ratio illa, quae etiam posteris esset salutaris: exstare enim volebam in crudelissimos hostes monumenta odii publici sempiterna. Suspicor illud tibi minus probari, quod a tuis familiaribus, optimis illis quidem viris, sed in re publica rudibus, non probabatur, quod, ut ovanti introire Caesari liceret, decreverim; ego autem — sed erro fortasse, nec tamen is sum, ut mea me maxime delectent — nihil mihi videor hoc bello sensisse prudentius, cur autem ita sit, aperiendum non est, ne magis videar providus fuisse quam gratus: hoc ipsum nimium, quare alia videamus. D. Bruto decrevi honores, decrevi L. Planco: praeclara illa quidem ingenia, quae gloria invitantur, sed senatus etiam sapiens, qui, qua quemque re putat, modo honesta, ad rem publicam iuvandam posse adduci, hac utitur. At in Lepido reprehendimur, cui quum statuam in rostris statuissemus, iidem illam evertimus: nos illum honore studuimus a furore revocare; vicit amentia levissimi hominis nostram prudentiam, nec tamen tantum in statuenda Lepidi statua factum est mali, quantum in evertenda boni.
10 Satis multa de honoribus: nunc de poena pauca dicenda sunt; intellexi enim ex tuis saepe litteris te in iis, quos bello devicisti, clementiam tuam velle laudari. Existimo equidem nihil a te nisi sapienter; sed sceleris poenam praetermittere — id enim est, quod vocatur ignoscere —, etiamsi in ceteris rebus tolerabile est, in hoc bello perniciosum puto: nullum

(Middl.). *Atque i.* vulgo. — *reprehendet* (W. et Or. conj.). *reprehendit* vulgo.

enim bellum civile fuit in nostra re publica omnium, quae memoria mea fuerunt, in quo bello non, utracumque pars vicisset, tamen aliqua forma esset futura rei publicae; hoc bello victores quam rem publicam simus habituri, non facile affirmarim, victis certe nulla umquam erit. Dixi igitur sententias in Antonium, dixi in Lepidum severas, neque tam ulciscendi causa, quam ut et in praesens sceleratos cives timore ab impugnanda patria deterrerem et in posterum documentum statuerem, ne quis talem amentiam vellet imitari: quamquam haec 11
quidem sententia non magis mea fuit quam omnium, in qua videtur illud esse crudele, quod ad liberos, qui nihil meruerunt, poena pervenit; sed id et antiquum est et omnium civitatum, si quidem etiam Themistocli liberi eguerunt, et, si iudicio damnatos eadem poena sequitur cives, qui potuimus leniores esse in hostes? quid autem queri quisquam potest de me, qui, si vicisset, acerbiorem se in me futurum fuisse confiteatur necesse est? Habes rationem mearum sententiarum de hoc genere dumtaxat honoris et poenae; nam, de ceteris rebus quid senserim quidque censuerim, audisse te arbitror. Sed haec 12
quidem non ita necessaria: illud valde necessarium, Brute, te in Italiam cum exercitu venire quam primum. Summa est exspectatio tui; quod si Italiam attigeris, ad te concursus fiet omnium: sive enim vicerimus — qui quidem pulcherrime viceramus, nisi Lepidus perdere omnia et perire ipse cum suis concupivisset —, tua nobis auctoritate opus est ad collocandum aliquem civitatis statum; sive etiam nunc certamen reliquum est, maxima spes est quum *in* auctoritate tua, tum in exercitus tui viribus. Sed propera, per deos! scis, quantum sit in temporibus, quantum in celeritate. Sororis tuae 13
filiis quam diligenter consulam, spero te ex matris et ex sororis litteris cogniturum: qua in causa

maiorem habeo rationem tuae voluntatis, quae mihi carissima est, quam, ut quibusdam videor, constantiae meae; sed ego nulla in re malo quam in te amando constans et esse et videri.

XVI.

(A. u. c. 711.)

BRUTUS CICERONI SAL.

1 Particulam litterarum tuarum, quas misisti Octavio, legi missam ab Attico mihi. Studium tuum curaque de salute mea nulla me nova voluptate affecit; non solum enim usitatum, sed etiam quotidianum est aliquid audire de te, quod pro nostra dignitate fideliter atque honorifice dixeris aut feceris. At dolore, quantum maximum capere animo possum, eadem illa pars epistolae scripta ad Octavium de nobis affecit; sic enim illi gratias agis de re publica, tam suppliciter ac demisse — quid scribam? pudet condicionis ac fortunae, sed tamen scribendum est — commendas nostram salutem illi — quae morte qua non perniciosior? —, ut prorsus prae te feras non sublatam dominationem, sed dominum commutatum esse. Verba tua recognosce et aude negare servientis adversus regem istas esse preces. Unum ais esse, quod ab eo postuletur et exspectetur, ut eos cives, de quibus viri boni populusque Romanus bene existimet, salvos velit: quid? si nolit, non erimus? atqui non esse quam esse per illum praestat.
2 Ego medius fidius non existimo tam omnes deos aversos esse a salute populi Romani, ut Octavius orandus sit pro salute cuiusquam civis, non dicam pro liberatoribus orbis terrarum — iuvat enim magnifice loqui et certe decet adversus ignorantes,

Ep. 16, 1. *litterularum* (C.)? — *fortunae nostrae, sed* (W.)? — *si nolet* (W.)? 2. *esse maluit, a.* (W.)?

quid pro quoque timendum aut a quoque petendum
sit —. Hoc tu, Cicero, posse fateris Octavium et
illi amicus es? aut, si me carum habes, vis Romae
videri, quum, ut ibi esse possem, commendandus
puero illi fuerim? cui quid agis gratias, si, ut nos
salvos esse velit et patiatur, rogandum putas? an
hoc pro beneficio habendum est, quod se quam
Antonium esse maluerit, a quo ista petenda essent?
vindici quidem alienae dominationis, non vicario,
ecquis supplicat, ut optime meritis de re publica
liceat esse salvis? Ista vero imbecillitas et despe- 3
ratio, cuius culpa non magis in te residet quam
in omnibus aliis, et Caesarem in cupiditatem regni
impulit et Antonio post interitum illius persuasit,
ut interfecti locum occupare conaretur, et nunc
puerum istum *ita* extulit, ut tu iudicares precibus
esse impetrandam salutem talibus viris misericordia-
que unius vix etiam nunc viri tutos fore nos, haud
ulla alia re. Quod si Romanos nos esse meminis-
semus, non audacius dominari cuperent postremi
homines, quam id nos prohiberemus, neque magis
irritatus esset Antonius regno Caesaris quam ob
eiusdem mortem deterritus. Tu quidem, consularis 4
et tantorum scelerum vindex — quibus oppressis
vereor ne in breve tempus dilata sit abs te perni-
cies —, qui potes intueri, quae gesseris, simul et
ista vel probare vel ita demisse ac facile pati, ut
probantis speciem habeas? quod autem tibi cum
Antonio privatim odium? nempe, quia postulabat
haec, salutem ab se peti, precariam nos incolumi-
tatem habere, a quibus ipse libertatem accepisset,
esse arbitrium suum de re publica, quaerenda esse
arma putasti, quibus dominari prohiberetur: scilicet,
ut illo prohibito rogaremus alterum, qui se in eius

Ep. 16, 3. *istum ita ext.* (l.). An *i. e. ita* (W.)? Om. *ita* vulgo. 4. *privatum odium* (R., vulgo)?

locum reponi pateretur, an ut esset sui iuris ac
mancipii res publica? nisi forte non de servitute,
sed de condicione serviendi recusatum est a nobis:
atqui non solum bono domino potuimus Antonio
tolerare nostram fortunam, sed etiam beneficiis at-
que honoribus ut participes frui, quantis vellemus,
quid enim negaret iis, quorum patientiam videret
maximum dominationis suae praesidium esse? sed
nihil tanti fuit, quo venderemus fidem nostram et
5 libertatem. Hic ipse puer, quem Caesaris nomen
incitare videtur in Caesaris interfectores, quanti
aestimet, si sit commercio locus, posse nobis auctori-
bus tantum, quantum profecto poterit, quoniam
vivere et pecunias habere et dici consulares volu-
mus! Ceterum nequidquam perierit ille, cuius in-
teritu quid gavisi sumus, si mortuo nihilo minus
servituri eramus? Nulla cura ab aliis adhibetur,
sed mihi prius omnia di deaeque eripuerint quam
illud iudicium, quo non modo heredi eius, quem
occidi, non concesserim, quod in illo non tuli, sed
ne patri quidem meo, si reviviscat, ut patiente me
plus legibus ac senatu possit: an hoc tibi persua-
sum est, fore ceteros ab eo liberos, quo invito nobis
in ista civitate locus non sit? Qui porro id, quod
petis, fieri potest ut impetres? rogas enim, velit
nos salvos esse: videmur ergo tibi salutem ac-
cepturi, quum vitam acceperimus? quam, si prius
dimittimus dignitatem et libertatem, qui possumus
6 accipere? an tu Romae habitare, id putas incolumem
esse? res, non locus oportet praestet istuc mihi:
neque incolumis Caesare vivo fui, nisi posteaquam
illud conscivi facinus, neque usquam exsul esse
possum, dum servire et pati contumelias peius odero
malis omnibus aliis. Nonne hoc est in easdem

Ep. 16, 5. *eramus? Nulla c. ab aliis adh., sed* (2 Pall., RI., Iunt., c.). Om. *ab aliis* Ml., B., qui cum Or. II.: *er., n. c. adh.? sed*.

tenebras recidisse? ab eo, qui tyranni nomen ascivit sibi, quum in Graecis civitatibus liberi tyrannorum oppressis illis eodem supplicio afficiantur, petitur, ut vindices atque oppressores dominationis salvi sint. Hanc ego civitatem videre velim aut putem ullam, quae ne traditam quidem atque inculcatam libertatem recipere possit plusque timeat in puero nomen sublati regis, quam confidat sibi, quum illum ipsum, qui maximas opes habuerit, paucorum virtute sublatum videat? Me vero posthac ne commendaveris Caesari tuo, ne te quidem ipsum, si me audies: valde care aestimas tot annos, quot ista aetas recipit, si propter eam causam puero isti supplicaturus es; deinde, quod pulcherrime fecisti ac 7
facis in Antonio, vide ne convertatur a laude maximi animi ad opinionem formidinis, nam, si Octavius tibi placet, a quo de nostra salute petendum sit, non dominum fugisse, sed amiciorem dominum quaesisse videberis. Quem quod laudas ob ea, quae adhuc fecit, plane probo, sunt enim laudanda, si modo contra alienam potentiam, non pro sua suscepit eas actiones; quum vero iudicas tantum illi non modo licere, sed etiam a te ipso tribuendum esse, ut rogandus sit, ne nolit esse nos salvos, nimium magnam mercedem statuis — id enim ipsum illi largiris, quod per illum habere videbatur res publica —, neque hoc tibi in mentem venit, si Octavius ullis dignus sit honoribus, quia cum Antonio bellum gerat, iis, qui illud malum exciderint, cuius istae reliquiae sunt, nihil, quo expleri possit eorum meritum, tributurum umquam populum Romanum, si omnia simul congesserit.
Ac vide, quanto diligentius homines metuant, quam 8

Ep. 16, 6. *recidisse? ab . . . sint. Hanc* (MRIβ., Or. II. et Klotz., sed hi duo: *sint? H.*). *r., si ab . . sint? H.* (Gron. conj., B.)?

meminerint: quia Antonius vivit atque in armis est, de Caesare vero, quod fieri potuit ac debuit, transactum est neque iam revocari in integrum potest, Octavius is est, qui quid de nobis iudicaturus sit exspectet populus Romanus, nos ii sumus, de quorum salute unus homo rogandus videatur. Ego vero, ut istuc revertar, is sum, qui non modo non supplicem, sed etiam coërceam postulantes, ut sibi supplicetur, aut longe a servientibus abero mihique esse iudicabo Romam, ubicumque liberum esse licebit, ac vestri miserebor, quibus nec aetas neque honores nec virtus aliena dulcedinem vivendi minuere po-
9 tuerit. Mihi quidem ita beatus esse videbor, si modo constanter ac perpetuo placebit hoc consilium, ut relatam putem gratiam pietati meae; quid enim est melius quam memoria recte factorum et libertate contentum negligere humana? sed certe non succumbam succumbentibus nec vincar ab iis, qui se vinci volunt, experiarque et tentabo omnia neque desistam abstrahere a servitio civitatem nostram: si secuta fuerit quae debet fortuna, gaudebimus omnes; si minus, ego tamen gaudebo, quibus enim potius haec vita factis aut cogitationibus traducatur quam iis, quae pertinuerint ad liberandos cives
10 meos? Te, Cicero, rogo atque hortor, ne defatigere neu diffidas, semper in praesentibus malis prohibendis futura quoque, nisi ante sit occursum, explores, ne se insinuent, fortem et liberum animum, quo et consul et nunc consularis rem publicam vindicasti, sine constantia et aequabilitate nullum esse putaris; fateor enim duriorem esse condicionem spectatae virtutis quam incognitae: bene facta pro

Ep. 16, 8. *meminerint: quia A. vivit a. in a. est, de . . . potest, O. . . Rom., nos . . . videatur. Ego* (W. conj. et cum Huldrico interp.; *vivat . . a. sit de C.* MRI., vulgo, etiam Huldr.). *m., quia A. vivat . . sit. De . . potest. O. . . R.? nos . . . vid.? Ego* B. itaque fere vulgo.

debitis exigimus, quae aliter eveniunt, ut decepti ab iis, infesto animo reprehendimus: itaque resistere Antonio Ciceronem, etsi maxima laude dignum est, tamen, quia ille consul hunc consularem merito
praestare videtur, nemo admiratur; idem Cicero, si 11
flexerit adversus alios iudicium suum, quod tanta firmitate ac magnitudine *animi* direxit in exturbando Antonio, non modo reliqui temporis gloriam eripuerit sibi, sed etiam praeterita evanescere coget — nihil enim per se amplum est, nisi in quo iudicii ratio exstat —, quia neminem magis decet rem publicam amare libertatisque defensorem esse vel ingenio vel rebus gestis vel studio atque efflagitatione omnium. Quare non Octavius est rogandus, ut velit nos salvos esse: magis tute te exsuscita, ut eam civitatem, in qua maxima gessisti, liberam atque honestam fore putes, si modo sint populo duces ad resistendum improborum consiliis.

XVII.

(A. u. c. 711.)

BRUTUS ATTICO SAL.

Scribis mihi mirari Ciceronem, quod nihil signi- 1
ficem umquam de suis actis: quoniam me flagitas, coactu tuo scribam, quae sentio. Omnia fecisse Ciceronem optimo animo scio; quid enim mihi exploratius esse potest quam illius animus in rem publicam? sed quaedam mihi videtur, quid dicam? „imperite“, vir omnium prudentissimus, an „ambitiose“ fecisse, qui valentissimum Antonium suscipere pro re publica non dubitarit inimicum? Nescio,

Ep. 16, 11. *magnit. animi dir.* (v.). Om. *a.* vulgo. — *coget — nihil . . exstat —, quia* (Iunt.). *c.; n. . . e. Quin* (Or. conj., B.)? — *constat* (W.)? [*nihil — . . exstat*], *quia* (W. et Kayser. conj.)? — *decet quam te r.* (I., vulgo)? Om. *q. te* (MR., Or. II., B.). Ep. 17, 1. *dicam? „i.“, vir o. p.,*

quid scribam tibi, nisi unum: pueri et cupiditatem et licentiam potius esse irritatam quam repressam a Cicerone, tantumque eum tribuere huic indulgentiae, ut se maledictis non abstineat, iis quidem, quae in ipsum dupliciter recidunt, quod et plures occidit uno seque prius oportet fateatur sicarium, quam obiiciat Cascae quod obiicit, et imitatur in Casca Bestiam. An, quia non omnibus horis iactamus Idus Martias similiter, atque ille Nonas Decembres suas in ore habet, eo meliore condicione Cicero pulcherrimum factum vituperabit, quam Bestia et Clodius reprehendere illius consulatum soliti sunt?
2 Sustinuisse mihi gloriatur bellum Antonii togatus Cicero noster: quid hoc mihi prodest, si merces Antonii oppressi poscitur in Antonii locum successio et si vindex illius mali auctor exstitit alterius fundamentum et radices habituri altiores, si patiamur? ut iam ista, quae facit, — dominationem an dominum Antonium? — timentis sint; ego autem gratiam non habeo, si quis, dum ne irato serviat, rem ipsam non deprecatur, immo triumphum et stipendium decernit et omnibus decretis hortatur, ne eius pudeat concupiscere fortunam, cuius nomen susceperit: con-
3 sularis hoc aut Ciceronis est? Quoniam mihi tacere

an „a." f., qui .. inimicum? N. (W.). *d., i. vir o. pr., an a. f.? qui .. in. N.* B. Ep. 17, 2. *sustinuisse mihi* (vulgo). *s. se m.* (1B.)? — *facit, — d. an d. Antonium? — t. sint; ego* (W.). An *Ant.* quoque delendum est (W.)? *f., d. an d. an Ant. t. s. Ego* MRI., Pall., B. — *deprecatur, i. trumphum et st. decernit et o. d. hortatur, ne eius pudeat: .. susc.: cons. hoc aut Cic.* (Or. conj.). *triumphum* Pal. 2 (4?), l. ex suis; *triumphus* MRI. *decernit* l.; *decernitur* Pal. 4, R., c., om. MI., 3 Pall., Oxx. *hortatur cum pudeat* Pal. 4 (*cum p.* etiam Pal. 3 m. 2; *eum p.* Regii); *hortatur p.* R.; *hortationis p.* M1, *hortationibus p.* M2, I. (sed haec *ornatur h.*). *cons. hoc* 1 Reg., Iunt., c.; om. *hoc* MRI., cdd. l. (hi, ut R., *an cons.*). *aut Cic.* R., 1 Reg.; *ut C.* MI.; *an C.* Iunt., c., cdd. l. *depr. Immo triumphus et s.! et o. d.* † *hortationis p. .. s., cons., ut C.* B. *st. alteri decernit* (l.)?

non licuit, leges, quae tibi necesse est molesta esse; etenim ipse sentio, quanto cum dolore haec ad te scripserim, nec ignoro, quid sentias in re publica et quam desperatam quoque sanari putes posse, nec mehercule te, Attice, reprehendo, aetas enim, mores, liberi segnem efficiunt, quod quidem etiam in Flavio nostro perspexi. Sed redeo ad Ciceronem: quid 4
inter Salvidienum et eum interest? quid autem amplius ille decerneret? „Timet", inquies, „etiam nunc reliquias belli civilis." Quisquam ergo ita timet profligatum, ut neque potentiam eius, qui exercitum victorem habet, neque temeritatem pueri putet extimescendam esse? an hoc ipsum ea re facit, quod illi propter amplitudinem omnia iam ultroque deferenda putat? o magnam stultitiam timoris, id ipsum, quod verearis, ita cavere, ut, quum vitare fortasse potueris, ultro arcessas et attrahas! Nimium timemus mortem et exsilium et paupertatem: haec mihi videntur Ciceroni ultima esse in malis, et, dum habeat, a quibus impetret, quae velit, et a quibus colatur ac laudetur, servitutem, honorificam modo, non aspernatur — si quidquam in extrema ac miserrima contumelia potest honorificum esse —. Licet ergo patrem 5
appellet Octavius Ciceronem, referat omnia, laudet, gratias agat, tamen illud apparebit, verba rebus esse contraria: quid enim tam alienum ab humanis sensibus est quam eum patris habere loco, qui ne liberi quidem hominis numero sit? atqui eo tendit, id agit, ad eum exitum properat vir optimus, ut sit illi Octavius propitius. Ego vero iam iis artibus nihil tribuo, quibus Ciceronem scio instructissimum esse; quid enim illi prosunt, quae pro libertate patriae, *quae* de dignitate, quae de morte, exsilio, paupertate scripsit copiosissime? quanto autem magis

Ep. 17, 3. *perscripserim* (L., vulgo)? *scr.* (M R B.). — *etiam in Flavio* (L.). *e. ex Fl.* vulgo. 4. *quid enim amplius* (W.)? 5. *patriae, quae de* (L.). *p. de* vulgo.

illa callere videtur Philippus, qui privigno minus
tribuerit, quam Cicero, qui alieno tribuat! desinat
igitur gloriando etiam insectari dolores nostros;
quid enim nostra * victum esse Antonium, si victus
6 est, ut alii vacaret, quod ille obtinuit? tametsi tuae
litterae dubia etiam nunc significant. Vivat her-
cule Cicero, qui potest, supplex et obnoxius, si ne-
que aetatis neque honorum neque rerum gestarum
pudet: ego certe, quin cum ipsa re bellum geram,
hoc est cum regno et imperiis extraordinariis et
dominatione et potentia, quae supra leges se esse
velit, nulla erit tam bona condicio serviendi, qua
deterrear, quamvis sit vir bonus, ut scribis, † An-
tonius, quod ego numquam existimavi; sed dominum
ne parentem quidem maiores nostri voluerunt esse.
Te nisi tantum amarem, quantum Ciceroni persua-
sum est diligi se ab Octavio, haec ad te non scri-
psissem: dolet mihi, quod tu nunc stomacharis aman-
tissimus quum tuorum omnium, tum Ciceronis; sed
persuade tibi de voluntate propria mea nihil esse
remissum, de iudicio largiter, neque enim impetrari
potest, quin, quale quidque videatur ei, talem quis-
7 que de illo opinionem habeat. Vellem mihi scri-
psisses, quae condiciones essent Atticae nostrae:
potuissem aliquid tibi de meo sensu perscribere.
Valetudinem Porciae meae tibi curae esse non miror.
Denique, quod petis, faciam libenter, nam etiam
sorores me rogant: et hominem noro et quid sibi
voluerit.

Ep. 17, 5. *Cicero, qui alieno tribuat* (MRI., Pall.). Al *C. a. tribuit* (W. et Kayser.)? *C. a. tribuat* Iunt., c., vulgo. — *nostra* * *v.* (W.). *n. refert* (vel *interest*) *v.* (W.). 6. † *Antonius* (W.) vulgo sine †. *dominus* (W.) aut *Octavius* (Tunstall.) aut del. *Ant.* (W.). — *diligi se* (F., l. — ex suis, — Regii). Om. *se* MRIB.

XVIII.

(A. u. c. 711.)

CICERO BRUTO SAL.

Quum saepe te litteris hortatus essem, ut quam 1 primum rei publicae subvenires in Italiamque exercitum adduceres, neque id arbitrarer dubitare tuos necessarios, rogatus sum a prudentissima et diligentissima femina, matre tua, cuius omnes curae ad te referuntur et in te consumuntur, ut venirem ad se a. d. VIII. Kal. Sextiles: quod ego, ut debui, sine mora feci; quum autem venissem, Casca aderat et Labeo et Scaptius. At illa rettulit quaesivitque, quidnam mihi videretur, arcesseremusne te atque id tibi conducere putaremus an tardare ac commorari te melius esset. Respondi id, quod sentiebam, 2 et dignitati et existimationi tuae maxime conducere te primo quoque tempore ferre praesidium labenti et inclinatae paene rei publicae; quid enim abesse censes mali in eo bello, in quo victores exercitus fugientem hostem persequi noluerint et in quo incolumis imperator, honoribus amplissimis fortunisque maximis, coniuge, liberis, vobis affinibus ornatus, bellum rei publicae indixerit? quid dicam „in tanto senatus populique consensu“, quum tantum resideat intra muros mali? Maximo autem, quum haec 3 scribebam, afficiebar dolore, quod, quum me pro adolescentulo ac paene puero res publica accepisset vadem, vix videbar, quod promiseram, praestare posse, est autem gravior et difficilior animi et sententiae, maximis praesertim in rebus, pro altero quam pecuniae obligatio: haec enim solvi potest et est rei familiaris iactura tolerabilis; rei publicae quod spoponderis, quemadmodum solvas, nisi is

Ep. 18, 1. *tardari* (W.)? 2. *sentiebam, et* (W.). *s. et* vulgo. — *labanti* (W.)? — *noluerint* (W.). *noluerunt* vulgo.

4 dependi facile patitur, pro quo spoponderis? quam-
quam et hunc, ut spero, tenebo multis repugnan-
tibus; videtur enim esse † indoles, sed flexibilis
aetas multique ad depravandum parati, qui splen-
dore falsi honoris obiecto aciem boni ingenii prae-
stringi posse confidunt. Itaque ad reliquos hic
quoque labor mihi accessit, ut omnes adhibeam
machinas ad tenendum adolescentem, ne famam
subeam temeritatis: quamquam quae temeritas est?
magis enim illum, pro quo spopondi, quam me
ipsum obligavi, nec vero poenitere potest rem
publicam me pro eo spopondisse, qui fuit in rebus
gerundis quum suo ingenio, tum mea promissione
5 constantior. Maximus autem, nisi me forte fallit,
in re publica nodus est inopia rei pecuniariae; ob-
durescunt enim magis quotidie boni viri ad vocem
tributi, quod ex centesima collatum impudenti censu
locupletium in duarum legionum praemiis omne
consumitur, impendent autem infiniti sumptus quum
in hos exercitus, quibus nunc defendimur, tum vero
in tuum — nam Cassius noster videtur posse satis
ornatus venire —. Sed et haec et multa alia coram
6 cupio, idque quam primum. De sororis tuae filiis
non exspectavi, Brute, dum scriberes: omnino ipsa
tempora — bellum enim ducetur — integram tibi
causam reservant; sed ego a principio, quum di-
vinare de belli diuturnitate non possem, ita causam
egi puerorum in senatu, ut te arbitror e matris
litteris potuisse cognoscere, nec vero ulla res erit
umquam, in qua ego non vel vitae periculo ea di-
cam eaque faciam, quae te velle quaeque ad te
pertinere arbitrer. VI. Kal. Sextiles.

Ep. 18, 4. *esse † indoles* (W.). *esse in eo bona i.* (W.) aut *in eo b. esse i.* (W.; *in eo e. b. i.* I.; *in eo e. i.* Iunt., cl., Gruter.). *e. i.* vulgo. 5. *obsurdescunt enim* (m. conj.)? 6. *diuturn. non possem* (I., vulgo). *d. p.* MRB. — *arbitrabor* (cl.)? *arbitror* I., Gruter. *arbitrer* (MRB.).

M. CICERONIS AD M. BRUTUM
ET
M. BRUTI AD M. CICERONEM
EPISTOLAE SUBDITIVAE.

LIBER SECUNDUS.

I.

(A. u. c. 711.)

CICERO BRUTO SAL.

Quum haec scribebam, res existimabatur in ex- 1
tremum adducta discrimen; tristes enim de Bruto nostro litterae nuntiique afferebantur: me quidem non maxime conturbabant; his enim exercitibus ducibusque, quos habemus, nullo modo poteram diffidere, neque assentiebar maiori parti hominum, fidem enim consulum non condemnabam, quae suspecta vehementer erat: desiderabam nonnullis in rebus prudentiam et celeritatem, qua si essent usi, iampridem rem publicam recuperassemus; non enim ignoras, quanta momenta sint in re publica temporum et quid intersit, idem illud utrum ante an post decernatur, suscipiatur, agatur. Omnia, quae severe decreta sunt hoc tumultu, si aut, quo die dixi sententiam, perfecta essent et non in diem ex die dilata aut, quo ex tempore suscepta sunt ut agerentur, non tardata et procrastinata, bellum iam
nullum haberemus. Omnia, Brute, praestiti rei 2

Ep. 1, 1. *iis enim exercit.* (W.)?

publicae, quae praestare debuit is, qui esset *in* eo, in quo ego sum, gradu senatus populique iudicio collocatus, nec illa modo, quae nimirum sola ab homine sunt postulanda, fidem, vigilantiam, patriae caritatem — ea sunt enim, quae nemo est qui non praestare debeat —, ego autem ei, qui sententiam dicat in principibus de re publica, puto etiam prudentiam esse praestandam, nec me, quum mihi tantum sumpserim, ut gubernacula rei publicae prehenderem, minus putarim reprehendendum, si inutiliter aliquid senatui suaserim, quam si infide-
3 liter. Acta quae sint quaeque agantur, scio perscribi ad te diligenter; ex me autem illud est quod te velim habere cognitum, meum quidem animum in acie esse neque respectum ullum quaerere, nisi me utilitas civitatis forte converterit; maiores autem partes animi te Cassiumque respiciunt: quamobrem ita te para, Brute, ut intelligas aut, si hoc tempore bene res gesta sit, tibi meliorem rem publicam esse faciendam aut, si quid offensum sit, per te esse eandem recuperandam.

II.

(A. u. c. 711 post V. Id. Apriles.)

CICERO BRUTO SAL.

1 Planci animum in rem publicam egregium, legiones, auxilia, copias ex litteris eius, quarum exemplum tibi missum arbitror, perspicere potuisti; Lepidi, tui necessarii, qui secundum fratrem affines habet quos oderit proximos, levitatem et inconstantiam animumque semper inimicum rei publicae iam
2 credo tibi ex tuorum litteris esse perspectum: nos exspectatio sollicitat, quae est omnis iam in ex-

Ep. 1, 2. *esset in eo, in quo* (l.). *e. eo, in q.* c., B. 3. *illud est quod* (W.). *i. e., q.* vulgo.

tremum adducta discrimen; est enim spes omnis in Bruto expediendo, de quo vehementer timebamus. Ego hic cum homine furioso satis habeo negotii, 3 Servilio, quem tuli diutius, quam dignitas mea patiebatur, sed tuli rei publicae causa, ne darem perditis civibus hominem, parum sanum illum quidem, sed tamen nobilem, quo concurrerent; quod faciunt nihilo minus, sed eum alienandum a re publica non putabam: finem feci eius ferendi; coeperat enim esse tanta insolentia, ut neminem liberum duceret. In Planci vero causa exarsit incredibili dolore mecumque per biduum ita contendit et a me ita fractus est, ut eum in perpetuum modestiorem sperem fore. Atque in hac contentione ipsa, quum maxime res ageretur, a. d. v. Idus Apriles litterae mihi in senatu redditae sunt a Lentulo nostro de Cassio, de legionibus, de Syria, quas statim quum recitavissem cecidit Servilius, complures praeterea — sunt enim insignes aliquot, qui improbissime sentiunt —, sed acerbissime tulit Servilius assensum esse mihi de Planco. Magnum illud monstrum in re publica est; sed quo * * * * *

III. [V. et III.]

(Kal. Apr. a. u. c. 711.)

BRUTUS CICERONI SAL.

Litteras tuas valde exspecto, quas scripsisti post 1 nuntios nostrarum rerum et de morte Trebonii; non enim dubito, quin mihi consilium tuum explices. Indigno scelere et civem optimum amisimus et provinciae possessione pulsi sumus, quam recuperari facile est neque minus turpe aut flagitiosum erit

Ep. 2, 3. *recitavissem c.* (W.). *r., c.* vulgo. — *sentiant* (W.)? — *in re p. est; sed quo* * * * * * (Sigon., v., l.). *in re p. est* * * * c., vulgo. Deerat in codice Cratandri huius epistolae pars extrema, sine dubio unum folium. Ep. 3 (vulgo 5 et 3), 1. *rerum et de m.* (W.). *r., et de m.* vulgo.

2 post recuperari. Antonius adhuc est nobiscum, sed medius fidius et moveor hominis precibus et timeo, ne illum aliquorum furor excipiat: plane aestuo. Quod si scirem, quid tibi placeret, sine sollicitudine essem, id enim optimum esse persuasum esset mihi: quare quam primum fac me certiorem, quid tibi
3 placeat. Cassius noster Syriam, † legiones Syriacas habet, ultro quidem a Murco et a Marcio et ab exercitu ipso arcessitus: ego scripsi ad Tertiam sororem et matrem, ne prius ederent hoc, quod optime ac felicissime gessit Cassius, quam tuum
4 consilium cognovissent tibique visum esset. Legi orationes duas tuas, quarum altera Kal. Ian. usus es, altera de litteris meis, quae habita est abs te contra Calenum. Nunc scilicet hoc exspectas, dum eas laudem: nescio, animi an ingenii tui maior in his libellis laus contineatur; iam concedo, ut vel Philippici vocentur, quod tu quadam epistola iocans
5 scripsisti. Duabus rebus egemus, Cicero, pecunia et supplemento, quarum altera potest abs te expediri, ut aliqua pars militum istinc mittatur nobis vel secreto consilio adversus Pansam vel actione in senatu, altera, quae magis est necessaria, neque meo exercitui magis quam reliquorum: hoc magis doleo Asiam nos amisisse, quam sic vexari a Dola-

Ep. 3, 3. *Syriam, † leg.* (W.) B. sine †. *S. et l.* (Middl.) aut *S. legionesque* (W.) aut *S. ac l.* (W.). — *et ad matrem* (v.)? 4. *in iis libellis* (W.)? 5. *altera magis est* (Ern.)? An *alteraque m. e.* (W.)? — *reliq.: hoc m. d. Asiam* [III.] *nos amisisse . . . Dyrrhachio. IV. Datis . . . erit,* [V. 5. extr.] *at in Asiam . . . acturus.* [VI.] *Quod egere . . . diligi* (Sigon., vl., W., qui codicis archetypi duo folia locum inter se commutasse suspicatur). Cratander (ex suo codice) non solum *sed quo,* sed etiam *nos amisisse . . . Dyrrhachio* cum ep. II. coniunxit lacunae signo ante *sed quo* (ut nunc vulgo fit) posito. *III. BRUTUS CICERONI SAL. * * * sed quo nos am. . . . Dyrrh. IV. CICERO . . . erit. Id. April. V. BRUTUS. . . Asiam * * * at in A. . . acturus. VI. CICERO . . . diligi* vulgo. — *quam sic vexari* (Sigon., vl.). *quem s.*

bella audio, ut iam non videatur crudelissimum eius facinus interfectio Trebonii; Vetus Antistius me tamen pecunia sublevavit. Cicero, filius tuus, sic mihi se probat industria, patientia, labore, animi magnitudine, omni denique officio, ut prorsus numquam dimittere videatur cogitationem, cuius sit filius; quare, quoniam efficere non possum, ut pluris facias eum, qui tibi est carissimus, illud tribue iudicio meo, ut tibi persuadeas non fore illi abutendum gloria tua, ut adipiscatur honores paternos. Kalend. April. Dyrrhachio.

IV. [IV. et VI.]

(A. u. c. 711 pr. Id. Apr.)

CICERO BRUTO SAL.

Datis mane a. d. III. Id. April. Scaptio litteris 1
eodem die tuas accepi Kal. April. Dyrrhachio datas vesperi: itaque mane prid. Id. Apr., quum a Scaptio certior factus essem non esse eos profectos, quibus pridie dederam, et statim ire, hoc paullulum exaravi ipsa in turba matutinae salutationis. De Cassio 2
laetor et rei publicae gratulor, mihi etiam, qui repugnante et irascente Pansa sententiam dixerim, ut Dolabellam bello Cassius persequeretur, et quidem audacter dicebam sine nostro senatus consulto iam illud eum bellum gerere; de te etiam dixi tum quae dicenda putavi: haec ad te oratio perferetur, quoniam te video delectari Philippicis nostris. Quod 3
me de Antonio consulis, quoad Bruti exitum cognorimus, custodiendum puto. Ex iis litteris, quas mihi misisti, Dolabella Asiam vexare videtur et in ea se gerere teterrime; compluribus autem scripsisti Dolabellam a Rhodiis esse exclusum, qui si ad

v. vulgo. Ep. 4, 1. *a. d. III. Id.* (v.). *a. d. VI. Id.* c., vulgo. — *dederat* (Middl.)?

Rhodum accessit, videtur mihi Asiam reliquisse:
id si ita est, istic tibi censeo commorandum; sin
eam semel cepit, mihi crede, non erit, at in Asiam
censeo persequendum: nihil mihi videris hoc tem-
4 pore melius acturus. Quod egere te duabus ne-
cessariis rebus scribis, supplemento et pecunia, diffi-
cile consilium est: non enim mihi occurrunt facul-
tates, quibus uti te posse videam, praeter illas, quas
senatus decrevit, ut pecunias a civitatibus mutuas
sumeres; de supplemento autem non video quid
fieri possit, tantum enim abest, ut Pansa de exer-
citu suo aut delectu tibi aliquid tribuat, ut etiam
moleste ferat tam multos ad te ire voluntarios, quo-
modo equidem credo, quod iis rebus, quae in Italia
decernuntur, nullas copias nimis magnas esse arbi-
tretur, quomodo autem multi suspicantur, *quod* ne
te quidem nimis firmum esse velit, quod ego non
5 suspicor. Quod scribis te ad Tertiam sororem * *
scripsisse, ut ne prius ederent ea, quae gesta a Cassio
essent, quam mihi visum esset, video te veritum
esse id, quod verendum fuit, ne animi partium Cae-
saris, quomodo etiam nunc partes appellantur, ve-
hementer commoverentur; sed, antequam tuas lit-
teras accepimus, audita res erat et pervulgata, tui
etiam tabellarii ad multos familiares tuos litteras
attulerant: quare neque supprimenda res erat, prae-
sertim quum id fieri non posset, neque, si posset,
non divulgandam potius quam occultandam putare-
6 mus. De Cicerone meo, et, si tantum est in eo,
quantum scribis, tantum scilicet, quantum debeo,

Ep. 4, 3. *crede, non erit* (c.). *cr.,* * * * *non e.* (vulgo), ut exciderit *tardandum* vel *cunctandum* vel simile aliquid (W.)? — *erit* (Sigon., vl.). *erit. Id. April.* c. (ex cod. suo?), vulgo. 4. [6. 1.]. *quod* (ante *ne te quidem*) a c. omissum vulgo typis non indicatur. 5. [6. 2.]. *sororem* * * *scr.* (W.). *s. s.* vulgo *s. et ad matrem s.* aut *s. et m. s.* (W.). — *Caesaris, quomodo* (vulgo). *C., quoniam* (Or. conj., B.)?

gaudeo et, si, quod amas eum, eo maiora facis, id ipsum incredibiliter gaudeo, a te eum diligi.

V. [VII.]

(XIII. K. Maias a. u. c. 711.)

CICERO BRUTO SAL.

Quae litterae tuo nomine recitatae sint Id. April. 1
in senatu eodemque tempore Antonii, credo ad te scripsisse tuos, quorum ego nemini concedo; sed nihil necesse erat eadem omnes, illud necesse me ad te scribere, quid sentirem tota de constitutione huius belli et quo iudicio essem quaque sententia. Voluntas mea, Brute, de summa re publica semper eadem fuit, quae tua, ratio quibusdam in rebus — non enim omnibus — paullo fortasse vehementior. Scis mihi semper placuisse non rege solum, sed regno liberari rem publicam: tu lenius, immortali omnino cum tua laude, sed, quid melius fuerit, magno dolore sensimus, magno periculo sentimus. Recenti illo tempore tu omnia ad pacem, quae oratione confici non poterat, ego omnia ad libertatem, quae sine pace nulla est, pacem ipsam bello atque armis effici posse arbitrabar: studia non deerant arma poscentium, quorum repressimus impetum ardoremque restinximus. Itaque res in eum 2
locum venerat, ut, nisi Caesari Octaviano deus quidam illam mentem dedisset, in potestatem perditissimi hominis et turpissimi M. Antonii veniendum fuerit, quocum vides hoc tempore ipso quod sit quantumque certamen: id profecto nullum esset, nisi tum conservatus esset Antonius. Sed haec omitto; res enim a te gesta memorabilis et paene caelestis repellit omnes reprehensiones, quippe quae

Ep. 5 (Sigon., vl.). VI. c. VII. vulgo. 1. *pacem referebas, quae* (W.)?

ne laude quidem satis idonea affici possit. Exsti-
tisti nuper vultu severo; exercitum, copias, legiones
idoneas per te brevi tempore comparasti: di im-
mortales! qui ille nuntius, quae illae litterae,
quae laetitia senatus, quae alacritas civitatis erat!
nihil umquam vidi tam omnium consensione lau-
datum. Erat exspectatio reliquiarum Antonii, quem
equitatu legionibusque magna ex parte spoliaras:
ea quoque habuit exitum optabilem; nam tuae
litterae, quae recitatae in senatu sunt, et impera-
toris et militum virtutem et industriam tuorum,
in quibus Ciceronis mei, declarant, quod si tuis
placuisset de his litteris referri et nisi in tem-
pus turbulentissimum post discessum Pansae con-
sulis incidissent, honos quoque iustus et debitus
3 dis immortalibus decretus esset. Ecce tibi Idib.
April. advolat mane celer Pilus, qui vir, di boni,
quam gravis, quam constans, quam bonarum in re
publica partium! hic epistolas affert duas, unam
tuo nomine, alteram Antonii; dat Servilio tribuno
plebis, ille Cornuto: recitantur in senatu. ANTONIVS
PROCOS.: magna admiratio, ut si esset recitatum
DOLABELLA IMPERATOR, a quo quidem venerant ta-
bellarii, sed nemo Pili similis, qui proferre litteras
auderet aut magistratibus reddere. Tuae recitantur,
breves illae quidem, sed in Antonium admodum
lenes: vehementer admiratus senatus; mihi autem
non erat explicatum, quid agerem: falsas dicerem?
quid, si tu eas approbasses? confirmarem? non erat
4 dignitatis tuae. Itaque ille dies silentio; postridie
autem, quum sermo increbruisset Pilusque oculos
vehementius hominum offendisset, natum omnino
est principium a me: de proconsule Antonio multa;
Sestius causae non defuit: post mecum, quanto suum

Ep. 5 (7), 2. *imperatoris * et*, ut exciderit *consilium* (l., vulgo) simileve aliquid (W.)? — *de iis litteris* (W.)? 4. *increbruisset* (l.). *increbuisset* c., B.

filium, quanto meum in periculo futurum duceret,
si contra proconsulem arma tulissent, nosti hominem:
causae non defuit. Dixerunt etiam alii;
Labeo vero noster nec signum tuum in epistola
nec diem appositum nec te scripsisse ad tuos, ut
soleres: hoc cogere volebat, falsas litteras esse et,
si quaeris, probabat. Nunc tuum est consilium, 5
Brute, de toto genere belli. Video te lenitate delectari
et eum putare fructum esse maximum, praeclare
quidem, sed aliis rebus, aliis temporibus locus
esse solet debetque clementiae: nunc quid agitur,
Brute? templis deorum immortalium imminet hominum
egentium et perditorum spes nec quidquam
aliud decernitur hoc bello, nisi utrum simus necne.
Cui parcimus aut quid agimus? his ergo consulimus,
quibus victoribus vestigium nostrum nullum relinquetur?
nam quid interest inter Dolabellam et
quemvis Antoniorum trium? quorum si cui parcimus,
duri fuimus in Dolabella. Haec ut ita sentiret
senatus populusque Romanus, etsi res ipsa
cogebat, tamen maxima ex parte nostro consilio
atque auctoritate perfectum est. Tu si hanc rationem
non probas, tuam sententiam defendam, non
relinquam meam: neque dissolutum a te quidquam
homines exspectant nec crudele; huius rei moderatio
facilis est, ut in duces vehemens sis, in milites
liberalis. Ciceronem meum, mi Brute, velim quam 6
plurimum tecum habeas: virtutis disciplinam meliorem
reperiet nullam quam contemplationem atque
imitationem tui. XIII. Kalend. Maias.

Ep. 5 (7), 5. *iis ergo consul.* (W.)?

PSEUDOCICERONIS

EPISTOLA AD OCTAVIANUM.

CICERO OCTAVIANO SAL.

1 Si per tuas legiones mihi licitum fuisset, quae nomini meo populique Romani sunt inimicissimae, venire in senatum coramque de re publicu disputare, fecissem, neque tam libenter quam necessario, nulla enim remedia, quae vulneribus adhibentur, tam faciunt dolorem, quam quae sunt salutaria. Sed, quoniam cohortibus armatis circumsaeptus senatus nihil aliud vere potest decernere nisi *se* timere — in Capitolio signa sunt, in urbe milites vagantur, in Campo castra ponuntur, Italia tota legionibus ad libertatem nostram conscriptis ad servitutem adductis equitatuque exterarum nationum distinetur —, cedam tibi in praesentia foro, curia et sanctissimis deorum immortalium templis, in quibus reviviscente iam libertate deinde rursus oppressa senatus nihil consulitur, timet multa, assentatur omnia;
2 post etiam paullo temporibus ita postulantibus cedam urbe, quam per me conservatam, ut esset libera, in servitute videre non potero; cedam vita, quae quamquam sollicita est, tamen, si profutura est rei publicae, bona spe posteritatis me consolatur, qua

Ep. ad Octavianum, 1. *populique Romani* (R., vulgo). *populoque Romano* MIB. — *adh., non faciunt d., quamvis sint* (cd. Turnebi)? — *aliud libere potest* (W.)? — *ponuntur et I.* (MRI.)? — *lib. deinde* (W.). *l., d.* vulgo.

sublata non dubitanter occidam atque ita cedam,
ut fortuna iudicio meo, non animus mihi defuisse
videatur. Illud vero, quod et recentis doloris habet
indicium et praeteritae iniuriae testimonium et ab-
sentium sensus significationem, non praetermittam,
quin, quoniam coram id facere prohibeor, absens
pro me expostulem tecum — atque ita dico „pro
me", si quidem mea salus aut utilis rei publicae
est aut coniuncta certe publicae saluti —; nam,
per deum immortalium fidem — nisi forte frustra
eos appello, quorum aures atque animus a nobis
abhorrent — perque Fortunam populi Romani —
quae, quamquam *nunc* nobis infesta est, fuit ali-
quando propitia et, ut spero, futura est —, quis
tam expers humanitatis, quis huius urbis nomini
ac sedibus usque adeo est inimicus, ut ista aut
dissimulare possit aut non dolere aut, si nulla ra-
tione publicis incommodis mederi queat, non morte
proprium periculum vitet? Nam, ut ordiar ab initio 3
et perducam ad extremum et novissima conferam
primis, quae non posterior dies acerbior priore et
quae non insequens hora antecedente calamitosior
populo Romano illuxit? M. Antonius, vir animi
maximi — utinam etiam sapientis consilii fuisset!
—, C. Caesare fortissime, sed parum feliciter a rei
publicae dominatione semoto concupierat magis
regium, quam quem libera civitas pati posset, prin-
cipatum: publicam dilapidabat pecuniam, aerarium
exhauriebat, minuebat vectigalia, donabat civitates
immunitate et nationes ex commentario; dictaturam

Ep. ad Oct., 2. *absens pro me exp. t. — atque i. d. „pro me", si . . . saluti —; nam* (W. ex cd. Turn.). *a. prosim, si . . sal. Nam* (MRI., vulgo)? *atqui ita dico* (W.)? — *abhorrent* (M2, R., vulgo). *abhorret* (M1 — *aborret* —, II.)? *et animus et auris a n. abhorret* (c. — ex C.?; *auris atque an. a n. abhorret* Iunt.)? — *quamquam nunc n.* (W.). Om. *nunc* vulgo. 3. *quam quem l. c. p. posset* (cdd. Mal., I.). Om. *quem* MRI., vulgo (I. *poterat*). — *civitates immunitate*

gerebat, leges imponebat, prohibebat dictatorem
creari, ipse regnabat in consulatu, provincias omnes
unus concupierat: cui sordebat Macedonia provincia,
quam victor sibi sumpserat Caesar, quid de hoc
4 sperare aut exspectare nos oportebat? Exstitisti tu
vindex nostrae libertatis, ut tunc quidem, optimus
— quod utinam neque nostra nos opinio neque
tua fides fefellisset! — et veteranis in unum con-
ductis et duabus legionibus a pernicie patriae ad
salutem avocatis subito prope iam afflictam ac pro-
stratam rem publicam tuis opibus extulisti. Quae
tibi non ante, quam postulares, maiora, quam velles,
plura, quam sperares, detulit senatus? dedit
fasces, ut cum auctoritate defensorem haberet, non
ut imperio se adversum armaret; appellavit im-
peratorem hostium exercitu pulso tribuens honorem,
non ut tua caede caesus ille fugiens exercitus te
nominaret imperatorem; decrevit in foro statuam,
locum in senatu, summum honorem ante tempus.
5 Si quid aliud est, quod dari possit, addet: quid aliud
est maius, quod velis sumere? sin autem supra
aetatem, supra consuetudinem, supra etiam mor-
talitatem tuam tibi sunt omnia tributa, cur aut ut
ingratum crudeliter aut ut immemorem beneficii
tui scelerate circumscribis senatum? Quo te misimus?

et nationes (cd. Turn., c. — ex C. —, sed is om. *et*). Om. *i. et n.* MRI., vulgo (M. *civ.* ante *minuebat* transposuit). Ep. ad Oct. 3. *creari, ipse regnabat in consulatu* (cd. Turn.). *c. legibus, senatus consultis i. repugnabat in senatu* (B., ut M., sed hic *senatus consulti regnabat*, R., Iunt., c., sed hi *consulto*)? — *concupierat* (cd. Turn.). *concupiebat* MRI., vulgo. 4. *avocatis* (I., vulgo). *adv.* MRB.)? — *iam afflictam et prostratam* (W.; *iam desperatam et affl.* cd. Turn.). *iam desp. et affl. ac prostr.* (c., B.)? *iam affectam ac prostr.* MRI., vulgo. — *ut tua caede caesus* (W.; *ut sua c. c.* RI., vulgo). *ut sua c. ausus* MB. 5. *aut ut ingratum cr. aut ut immemorem b. tui* (M., sed 1: *ut ingratum ingratus*, 2: *ingratus*, R., sed, ut M., vulgo, *sui*, cd. Turn.; *tui* etiam vc. *β*). *aut ingratus cr. aut immemor b. sui* I., vulgo.

a quibus reverteris? Contra quos armavimus? quibus arma cogitas inferre? A quibus exercitum abducis? quos adversus aciem struis? Cur hostis relinquitur, civis hostis loco petitur? Cur castra medio itinere longius *ab* adversariorum castris et propius urbem moventur? O me numquam sapientem et ali- 6
quando id, quod non eram, frustra existimatum! quantum te, popule Romane, de me fefellit opinio! O meam calamitosam ac praecipitem senectutem! o turpem exacta dementique aetate canitiem! ego patres conscriptos ad parricidium induxi, ego rem publicam fefelli, ego ipsum senatum sibi manus afferre coëgi, quum te Iunonium puerum et matris tuae partum aureum esse dixi; at te fata patriae Paridem futurum praedicebant, qui vastares urbem incendio, Italiam bello, qui castra in templis deorum immortalium, senatum in castris habiturus esses. O miseram et in brevi tam celerem et tam 7
variam rei publicae commutationem! quisnam tali futurus ingenio est, qui possit haec ita mandare litteris, ut facta, non ficta videantur esse? quis erit tanta animi facilitate, qui, quae verissime memoria propagata fuerint, non fabulae similia sit existimaturus? cogita enim Antonium hostem iudicatum, ab eo circumsessum consulem designatum eundemque rei publicae parentem, te profectum ad consulem liberandum et hostem opprimendum hostemque a te fugatum et consulem obsidione liberatum, deinde paullo post fugatum illum hostem arcessitum tamquam coheredem mortua re publica ad bona populi Romani capienda, consulem designatum rursus inclusum eo, ubi se non moenibus, sed fluminibus et montibus tueretur: haec quis

Ep. ad Oct., 5. *instruis* (c.)? — *ex medio itinere* (c.)? An *m. in i.* vel *in m. i.* (W.)? — *longius ab adv.* (W.). Om. *ab* vulgo. 6. *quantum tua te* (W.)? — *exacta labentique* (W.)? 7. *in brevi tempore tam* (W.)?